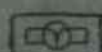
LIETUVOS UNIVERSITETO TEISIŲ FAKULTETO DARBAI.
MÉMOIRES de la FACULTÉ DE DROIT de L'UNIVERSITÉ de LITHUANIE.
III Tomas. 1 — 312 pp. I Knygos.

Prof. M. RÖMER'IS

REPREZENTACIJA ir MANDATAS





KAUNAS — VALSTYBĖS SPAUSTUVĖ — 1926 m.

LIETUVOS UNIVERSITETO TEISIŲ FAKULTETO DARBAI.
MĖMOIRES de la FACULTÉ DE DROIT de L'UNIVERSITÉ de LITHUANIE.
III Tomas, . I Knygos.

Extr. Prof. M. RÖMER'IS

REPREZENTACIJA ir MANDATAS



KAUNAS — VALSTYBĖS SPAUSTUVĖ — 1926 m.

I. Įžanga.

1. Šio rašto problema.

Tezė, jog nei atskiri Parlamento (Seimo) atstovai nei visas Parlamentas (Seimas) en bloc, kaipo toks, negali būti varžomi piliečių — rinkikų kišimusi į atstovų ar viso Parlamento funkcijos vykinimą, rodosi, yra tvirtai nustatyta mūsų gadynės viešpataujančioje konstitucinėje teisėje. Tai yra pabrėžiama ypač del atskirų renkamųjų Parlamento atstovų teisinės padėties. Imperatyvinis jų mandato pobūdis griežtai neigiamas. Tai konstatuojama tiek šios teisės moksle, tiek jos pozityvinėse veikiančiose normose. Imperatyvinio atstovų mandato neigimas virto beveik rankvedžių aksioma.

Ar ši aksioma yra iš tikrųjų taip aiški, kaip tvirtina jos gynėjai, ar ji iš tikrųjų sudaro logišką išvadą kurių nors pastovių ir nuolatinių valstybės ir jos valdžios organizacijos dėsnių, ar ji yra suderinama su visais konstituciniais veiksniais, kurie pastaraisiais laikais ima reikštis naujoje konstitucinėje evoliucijoje ir keisti visą eilę senų šios teisės institucijų, ir ar todel netenka reviduoti klasiškasis prieš - imperatyvinis nusistatymas, — tai aš ir norėčiau šiame rašte apsvarstyti ir išspręsti, laikydamasis, apskritai, atstovavimo problemos valstybės valdžios konstrukcijoje ir išžiūrėjęs šiuo atžvilgiu svarbiausias valstybės bei jos valdžios konstrukcijos teorijas. Mano supratimu, dalykas visai nėra taip aiškus, kaip tai stengiamasi tvirtinti, ir jeigu aš ėmiaus jį svarstyti, tai kaip tik todel, kad tam tikra prasme imperatyvinio mandato rehabilitacija ir jo konstitucinis atgaivinimas, kuris jau pradeda reikštis ir kurį aš pasistengsiu konstatuoti, man atrodo naudingi ir nuoseklūs, priėmus kai kurias kitas konstitucines reformas, jau iškovojusias sau vietą naujosios gadynės valstybės sutvarkyme, kaip pav. proporcinė rinkimu sistema, įvairūs pusiau tiesioginio valdymo padarai ir t. t.

Kartu mes, žinoma, pasistengsime tiksliai nustatyti, kas gi tai yra tas imperatyvinis mandatas. Šio klausimo pastatymas verčia mus išžiūrėti apskritai atstovavimo klausimą.

2. Atstovavimo fenomenas.

Atstovavimas vyksta tada, kai vienas asmuo daro ką nors už kitą asmenį, jo vietoje. Pirmasis vadinamas atstovaujančiu, atstovu, antrasis — atstovaujamu. Del juridinės atstovavimo sąvokos yra dar svarbu, kad atstovo veikimo išdavos būtų atstovau-

jamam privalomos ir varžytų jį lygiai taip pat, kaip ir būtų jo paties padaryta. Tai reiškia, kad atstovavimas vyksta tada, kai atstovo veiksmas yra laikomas atstovaujamojo valios apsireiškimu. Šis ryšis tarp atstovo veiksmo ir atstovaujamojo valios gali būti realus, bet gali būti taipogi dirbtinas, prezumuojamas, neatatinkąs jokiai realybei. Jis bus realus tada, kai atstovaujamas asmuo yra įprašęs, pavedęs, įsakęs kitam asmeniui padaryti už jį kurį nors darbą. Jis bus dirbtinis tada, kai atstovavimas vyksta be jokio jame atstovaujamojo valios dalyvavimo.

3. Dvi atstovavimo formos civilinėje teisėje: įgaliavimas, globa.

Civilinės teisės santykiuose pažiūrėkime, pavyzdžiui, į įgaliavimą ir globą. Įgaliavimas sudaro sutarties santykį: šia sutartimi, vadinama įgaliojimu, vienas asmuo, įgaliotinis, jam sutinkant, gauna iš kito asmens, įgaliotojo, galią veikti už jį. Čion įgaliotojo — atstovaujamojo — valia remia visą atstovavimo reiškimąsi: ji steigia patį atstovavimą, ji nustato jo ribas (įgaliotinis atstovauja įgaliotoją ne visame kame, bet tiek, kiek jam tai pavesta įgaliojimu), ji gali savo nuožiūra nutraukti, vadinasi — atimti iš įgaliotinio pavestą jam galią Kitokia yra globėjo padėtis ir kitoks yra jo santykis su globojamuoju: jeigu mažamečiui arba bepročiui steigiama globa, tai nei globos įsteigimas, nei globėjo paskirimas, nei globos ribos, nei globos nutraukimas arba globėjo paliuosavimas arba pašalinimas — nepriklauso globojamojo valios.

Del trečiųjų asmenų, tai tiek įgaliotinis, tiek globėjas pakeičia įgaliotoją arba globojamąjį: atstovas veikia už atstovaujamąjį, jis veikia jo vardu ir jo vietoje; atstovo veiksmai turi tokios pat reikšmės kaip kad jie būtų paties atstovaujamojo valios padarais; atstovavimo pobūdis neturi tretiesiems svarbos.

Bet šių dviejų atstovavimo formų — įgaliavimo ir globos — esminis pobūdis, iš tikrųjų, nėra vienodas. Atstovavimas įgaliavimu nepakeičia atstovaujamojo valios suverenumo, nes jis kaip tik jo valia remiasi: jis papildo, jis tęsia atstovaujamojo valios reiškimąsi. Įgaliotojo valia nėra pakeista, ji nėra bejėgė; ji lieka tiek materialiniu tiek formaliniu atžvilgiu suverenė: įgaliotinis gali norėti ir veikti už įgaliotoją kaip tik todel, kad to nori jo įgaliotojas, kad tai jam yra jo paties, įgaliotojo, nusimanymu patogu ir naudinga, kad, žodžiu, tokia yra įgaliotojo valia. Globėjas gi pilnai savo globojamąjį pavaduoja; globojamojo valia yra suverenė tiktai formaliniu atžvilgiu, tiktai ta prasme, kad globojamam pripažįstama asmenybė, vadinasi — tam tikra ypatybė, į kurios sąvoką įeina valios elementas; kadangi globojamas yra asmuo, — be asmenybės nebūtų ir pačios globos, kaipo juridinio atstovavimo institucijos, — tai jam yra suteikiama ir valios galia, bent kaipo prezumcija, kaipo formalinė jo asmenybės žymė. Bet žmogus —

asmuo, kuriam steigiama globa, pats šios savo asmens valios reikšti negali. Ją reikš jo globėjas; jo gi paties asmens suverenumas tebėra n u d u m j u s, kuriuo naudotis ir kurio vykinti jis negali. Žinoma, ir globojamasis gali turėti savo priklausomąjį atstovą - įgaliotinį, — kurio titulas ir veikimo galia bus aprėžti pagrindine atstovaujamojo valia; bet ir čion tą pagrindinę valią reikš ne pats atstovaujamasis, o jo globėjas, nes tiktai pastarasis galės suteikti įgaliojimą, nustatyti jo ribas, pavesti įgaliotiniui padaryti šiuos arba kitus veiksmus ir įgaliojimą nutraukti.

Atstovavimas įgaliojimu — tai yra del atstovaujamojo įrankis padidinti, praplėsti savo valios ir veikimo galią, pasiekti savo valia tokius tikslus, kurių jis be to pasiekti negalėtu; nes vieno žmogaus fizinės ir psichinės jėgos yra aprėžtos ir jis vienas dirbti iš karto įvairiose vietose ir įvairių darbų negalėtų, be to jis pats kai kurių darbų padaryti gal ir nemokėtų. Galėjimas pavesti įvairias savo reikalų funkcijas įvairiems įgaliotiniams bei apskritai agentams, kurie veiktų už jį ir atstovautų jį įvairiuose santykiuose su kitais asmenimis, — tai yra asmens galios padidinimas, jo intensifikacija. Atstovavimas globa siekia kitus tikslus. Tai yra arba įrankis sudaryti pačią asmenybę, kuri be to negalėtų funkcionuoti. kai, pavyzdžiui, globa steigiama mažemečiui, bepročiui, nežinia kur esančiam, kurie del tam tikrų fizinių ar psichinių trukumų negalėtų patys savo asmenybe naudotis, arba kartais globojamojo asmens valios aprėžimo įrankis.

4. Du pagrindiniu atstovavimo typu: a. mandatas — asmens valios tęsimas; b. reprezentacija — asmens valios pavadavimas.

Aš čion nesistengsiu smulkiai ir sistematiškai išnagrinėti visų atstovavimo apsireiškimų pradedant nuo paprasto įsakymo, einant per įgaliavimą, svetimų reikalų vedimą („negotiorum gestio"), įvairias globos formas ir baigiant taip vad. juridinių asmenų atstovavimu. Man rūpėjo tiktai nustatyti du pagrindiniu atstovavimo typu, kurie reiškiasi jau civilinėje teisėje ir kurių vienas yra priklausomas ir sudaro pagrindinio atstovaujamojo asmens valios tęsimą, antrasis gi — nepriklausomas, kuris galima būtų pavadinti pavadavimu.

Tas atstovavimo galios pavedimas, kuriuo steigiamas pirmasis atstovavimo typas, — vadinamas mandatu. Sakoma: įgaliotinis veikia mandatu. Gi tėvas, kuris veikia už savo mažametį sūnų, pavaduodamas jį jo turto reikalais ir valdydamas šį turta globos dėsniais, veikia be jokio mandato.

Šių dviejų atstovavimo typų senesnis ir pagrindinis yra kaip tik antrasis — pavadavimo metodu, — kurį vadinama reprezentaciniu atstovavimu arba reprezentacija.

5. Romėnų šeima; pati šeima, šeimininkas, šeimos nariai; reprezentacinis momentas šeimininko juridinės asmens konstrukcijoje.

Jo ypatingas formas mes randame Romėnų teisėje ir tai būtent tada, kada atstovavimas mandatu dar nebuvo žinomas nei vartojamas. Romėnų visuomenėje ir jų valstybėje — ypač senesniosiose stadijose — labai svarbų vaidmenį vaidino šeima, kaipo ne tiktai kraujo, bet ir namų ūkio vienetas (familia, societas domestica) su šeimininku (paterfamilias) pryšakyj. Ne atskiri individai, o šeimos buvo pagrindiniais socialinės konstrukcijos elementais. Šeima buvo jungiama šeimininko valdžia ar galia (potestas), ji su savo nariais — individais tirpdavo šeimininko juridiniame asmenyj. Atstovavimo santykis, kuris be jokio mandato jungė visus šeimos narius su šeinininku, buvo kitoks negu mums žinomoji globa. Turto atžvilgiu, šeimininkas neglobojo ir negalėjo globoti savo vaikų ir tarnų, nes pastarieji, nebūdami asmens vienetais, negalėjo ir turėti jokio turto. Šeimininkas reprezentaciniu dėsniu atstovavo šeimą, o ne individus; bet šis atstovavimas nebuvo juridinis, nes ir šeima atskiros juridinės asmenybės neturėjo, tirpdama reprezentacinėje šeimininko asmenybėje. Bet užtai visi šeimos nariai, tiek šeimininko vaikai, tiek tarnai, apimti jo „potestate“, — veikdami ką nors, — tretiesiems asmenims atstovavo šeimininką. Jų darbas ėjo ne jiems, bet šeimininko naudai, visa, ką jie įgydavo, jie įgydavo ne sau, bet šeimininkui, kuris tapdavo kreditorium ir visų kitų asmenų pasižadėjimų bei prievolių, suderėtų su šeimos nariais; vėliau gi šeimininkas ir pats atsakydavo už šeimos narių veiksmus. Šeimos nariai tegalėjo veikti šeimininko vardu, už jį. Tiesa, šio atstovavimo pagrindan buvo dedama mintis, kad šeimos nariai, priklausydami šeimininko galios, veikią jo įsakymu, bet įsakymo prezumcija pavaduodavo patį įsakymą; tokiu būdu atstovavimas vyko neatsižvelgiant į realų įsakymą, reprezentaciniu dėsniu.

Šis reprezentacinis atstovavimas buvo ypatingas, neturįs juridiniu atžvilgiu nieko bendra su ta atstovavimo konstrukcija, kuri išsivystė vėliau. Čion nėra vieno asmens veikimo už kitą asmenį; vieno asmens valia nėra laikoma kito asmens valia. Čion iš vienos pusės šeimininkas-asmuo pavaduoja šeimą, kuri nėra asmenimi ir neturi juridinės valios; iš kitos pusės, šeimos nariai, fiziniai individai be asmenybės ir todel be juridinės asmens valios, reiškia valią šeimininko-asmens; galima būtų šie šeimos nariai pavadinti šeimininko juridinio asmens organais, bet ne atstovais ta prasme, kaip pavyzdžiui reprezentacinį atstovavimą viešosios teisės srityj supranta ir formuluoja prancuzų doktrina. Šie atstovavimo apsireiškimai pas Romėnus buvo formuluojami tam tikra juridine asmenybės konstrukcija. Iš trijų socialinio šeimos vieneto veiksnių — pačios šeimos, šeimininko ir šeimos narių — juridinė asmens ypatybė buvo pripažįstama vienam šeimininkui — centraliniam ir

veikliausiajam šio junginio asmeniui: jis pavaduodavo šeimą, gi šeimos nariai — individai tęsė ir reiškė jo asmenį. Į šeimininko „potestatem“, kuria rėmėsi jo juridinė asmenybė, sueidavo socialinė šeimos galia, ir šios „potestatis“ spindėjimu šeimos individai virsdavo šeimininko organais, tęsiančiais jo juridinę asmenybę. Juridinio atstovavimo čion nėra, nes tebėra vienas asmuo, bet pačios asmenybės konstrukcijos pagrindan padėta atstovavimo sąvoka, kuri dvejopai reiškiasi „potestatis“ šaltiny ir jos išvadose. Šia prasme šeimininko asmenybė galima pavadinti reprezentacine.

Šioje konstrukcijoje atstovavimo reiškimasis yra vienu atžvilgiu, būtent—kiek jis liečia pačios šeimos pavadavimą—aiškiai reprezentacinio pobūdžio, kitu gi—kiek jis liečia šeimos individų veikimą šeimininko vardu, atrodo lyg kiek panašus į atstovavimą mandatu, nes, kaip mes sakėme, šeimos nariai savo veiksmais tęsia šeimininko asmenį ir yra laikomi veikiančiais jo įsakymu, taigi jo valia. Bet kadangi juridinis mandato santykis numato du asmeniu ir dvi vali, ir reikalauja realaus atstovaujamo valios pasireiškimo, kuris konkrečiai nustatytų atstovavimo ribas, tai šis ygatingas, taip sakant organiškas, šeimos narių šeimininko atstovavimas, kuris pasitenkina įsakymo prezumcija, nereikalauja jokios šeimininko realios intervencijos ir yra pilnas ir neaprėžtas, liečiąs visą šeimos narių veikimą, negali būti identifikuojamas su atstovavimu mandatu, ir jeigu čion tektų kalbėti apie juridinį atstovavimą, tai sudarytų sui generis reprezentacinio atstovavimo rūšį.

Atstovavimas gi mandatu tarp dviejų lygių ir vienas kito nepriklausomų asmenų, tarp kurių nėra jokio „potestatis“ santykio, jokio šeimos ryšio,—nebuvo senoje Romėnų teisėje žinomas. Jis atsirado ir gavo juridinę konstrukciją vėliau (plg. Hauriou — „Précis de Droit Constitutionnel“, Paryžius, 1923 m., 198—199 ir jo cituojamas Girardo „Manuel de droit romain“).

6. Fizinių asmenų atstovavimas: mandato dėsnis.

Kada asmenimis yra laikoma fiziniai žmonės, tada atstovavimo problema turi remtis mandato dėsniu. Jeigu juridinės išdavos yra jungiamos su žmogaus — asmens sąmoningu veiksmu, kuriame reiškiasi jo valia, tai arba tenka apskritai neigti bet koks atstovavimas ir laikyti juridiniais ir varžančiais žmogų tiktai jo paties veiksmai ir pasižadėjimai — nes tiktai pastarieji tiesiog ir betarpiškai reiškia jo valią, arba galima leisti atstovavimas mandatu, bet ne reprezentacija. Žmogus — asmuo gali pavesti kitam žmogui — asmeniui norėti ir daryti už jį: šiuose darbuose jo valia nesireikš betarpiškai, bet vis delto ji bus steigiamuoju atstovavimo veiksniu. Reprezentacija — atstovavimas be pavedimo, be mandato, būtų čion nesąmone: ji griežtai prieštarautų formaliniam asmens valios titului. Jeigu romėnų pavyzdyje šeimos individai veikia už šeimininką jo naudai, tai tas atsitinka tik todel, kad

šeimininko „potestatis“ desniu jie randasi jo žinioje ir kad jų reali valia tirpsta jo, šeimininko, juridinėje valioje. Svetimas žmogus — asmuo jo atstovauti arba visai negalėtų arba tegalėtų atstovauti mandatu.

7. Socialinių junginių reiškimosi ir jo juridinės konstrukcijos problema.

Reprezentacija yra nesuderinama su suverenine realia valia ir todel tos juridinės konstrukcijos, kurių pagrindan yra dedama ši valia, negali toleruoti reprezentacijos. Bet už tai ji yra naudojama tada, kada juridinė suvereninė valia yra konstruojama be jokios realios valios arba kada reali valia del tam tikrų jos trukumų negali būti sunaudota juridinės valios reiškimui. Pirmąjį atsitikimą mes randame taip vad. juridinių asmenų konstrukcijoje, antrąjį—mažamečių, bepročių, nežinia kur esančių asmenybės konstrukcijoje. Be reprezentacijos šios konstrukcijos negalėtų veikti. Kas nors būtinai turi reikšti šią prezumuojamąją ir laikomą suverenine, o iš tikrųjų nesamą valią. Tai ir bus reprezentacija. Ji įeina į pačią konstrukcijos esmę, kaipo jos būtinas ir nuolatinis elementas.

Mes čion nenagrinėsime šių netobulų fizinių asmenų — mažamečių, bepročių ir t. t. — reprezentacijos. Mums rūpi socialinių junginių — įvairių visuomenės padarų — grupių, sąjungų, korporacijų, draugijų, — jų tarpe ir valstybės — reprezentacija. Ji gali būti sukonstruota keliais metodais. Mes jiems ir prisižiūrėsime

Kalbėdami apie socialinius junginius, apie visuomenės grupes, apie įvairius socialinius reiškinius, mes paprastai sakome, kad, pavyzdžiui, ši, arba ta valstybė vedanti karą, kad ji išleidusi kokį nors įstatymą ir t. t., kad tauta atgimstanti, kad ji reikalaujanti nepriklausomybės ir t. t. Žodžiu, mes apie socialinius junginius kalbame, lyg kad tai būtų gyvi vienetai, kurie gali jausti, norėti, veikti. Kitaip sakant — mes juos personifikuojame, mes teikiame jiems gyvo žmogaus ypatybes.

Bet ar tai yra realybė ar tiktai išsitarimo būdas, ir kaip gi iš tikrųjų vyksta tai, ką mes šiuo būdu reiškiame. Kad socialinis žmonių bendravimas yra realus, kad socialinis žmonių jungimasis (integracija) ir skirstymasis (diferenciacja) įvairiais junginiais, grupėmis, korporacijomis, tiksliai sudaromomis draugijomis ir t. t., sudaro žmogaus psichinio gyenimo tikrenybę — tai abejonių nekelia. Bet koks yra šių junginių reiškimosi metodas? Ar iš tikrųjų šie socialiniai junginiai gali jausti, norėti ir veikti?

Jeigu mes tik laikysimės pozityvaus gamtos mokslo ir neženksime į transcendentalinį dvasių pasaulį, kuris nėra pasiekiamas mūsų proto jėgoms, tai mes turėsime mūsų sprendimo pagrindan padėti vieną tvirtą tezę: nėra psichinių jėgų be fizinio organizmo. Jeigu socialiniai junginiai turi savo atskirą valią, jeigu

jie gali jausti, norėti ir veikti, tai šiems psichiniams apsireiškimams tenka surasti gyvas fizinis organizmas. Šios socialinės valios reiškėjais turi būti arba atskiri žmonės arba atskiri socialiniai organizmai, — socialiniai „supra-organizmai", socialiniai aukštesnės rūšies gyviai, kurių dalelėmis tebūtų priklausą tam tikriems junginiams arba sąjungoms žmonės. Taigi socialinių junginių personifikacija gali būti sukonstruota individualistiniu arba kolektyvistiniu metodu.

Bet jeigu mes socialinės valios pagrindan dėsime individualistinį dėsnį, t. y. remsime ją gyvų individų organizmais, tai mes iš karto atsidursime keblioje padėty. Atskirų valių bus tiek, kiek yra atskirų individų. Kurią gi valią mes laikysime socialinio asmens valia ir kodel mes laikysime socialine valia būtent šio arba šių, o ne kito ar kitų individų valią?

II. Jono—Jokubo Rousseau individualistinė bendrosios valios teorija.

1. Žmogaus suvereninės laisvės ir žmonių pagrindinės lygybės sąvoka.

Ryškiausį ir nuosekliausį bandymą konstruoti socialinio asmens valią individualistiniu metodu mes randame Jono—Jokubo Rousseau moksle. Pagrindinius savo konstrukcijos elementus Rousseau skolino iš XVII ir XVIII amžiaus t. vad. įgimtosios teisės doktrinos, kuria visi žmonės gimstą laisvi ir lygūs, lyg žmogaus esmės atomai. Kiekvienas žmogus esąs pilnas ir laisvas vienetas, sui generis mikrokosmos, esąs pats sau centru, pats sau viešpačiu. Tai esanti žmogaus gamtos tiesa ir teisė. Žmonių — vergų nei pavaldinių nesą ir negalį būti. Vergija ir pavaldinybė esančios smurto padarai, prieštaraują gamtos dėsniams ir laisvai žmogaus būtybei. Šie padarai niekuomet ir įsiteisėti negali. Kad jie ir kažin kiek laiko tęstųsi — jie lieką fakto, o ne teisės apsireiškimais, nes teisė negalinti prieštarauti gamtos normoms. Vergai, pasiliuosavę nuo priklausomybės savo ponui, pavaldiniai, nugalėję tironą ir nugriovę spaudžiančią juos despotiją, grįžtą į teisėtą padėtį. Individo laisvė esanti žmogaus natūralinė teisėta padėtis, ji esanti jo suvereninė teisė. Šios teisės nei jis pats išsižadėti arba perleisti nei kas kitas iš jo išplėšti negalįs. Smurto faktai nenaikiną ir neliečią pačios teisės. Ši teisė esanti pačios gamtos ir žmogaus esmės išvada. Ji nesanti jokia įstatymų leidėjo arba valdovo koncesija, jokia kieno nors pavesta žmogui privilegija arba dovana. Ji nesanti socialinės tvarkos išdava, tuo pačiu nesanti pozitivinės objektyvinės teisės padaras. Ne valdovas, ne valstybė, ne socialinio bendravimo gaminami įpročiai arba pozytivus įstatymas (lex) teikią žmonėms šią jų pagrindinę teisę. Ji kaip tik aprėžianti tiek valstybę, tiek patį socialinį bendravimą, tiek valdovo, tiek įstatymo galią.

Šia prasme žmogus individas esąs suverenas. Žmogaus laisvė ir žmonių lygybė tai esą du visos socialinės ir teisinės tvarkos pradai.

(Rousseau — „Contrat Social", „Emile", „Lettres écrites de la montagne", „Discours sur l'origine de l'inégalité parmi les hommes"; plg. Rousseau mokslo išdėstymą ir bibliografiją: Esmein „Elements de Droit Constitutionnel", 1921 m., I t. 274 — 291 pusl., Duguit, „Traité de Droit Constitutionel", 1921 m., I t. 428 — 434 pusl., Jellinek „L'Etat moderne et son droit" prancūzų vertime, 1911, I t., 334 — 343 p., Georges Sorel „Les illu-

sions du progres", 1921 m., 92 — 108 pusl., Yves Guyot „La Démocratie Individualise", 1907 m., 37 — 42 p.).

2. Žmogaus suverenines laisvės ir žmonių lygybės suderinimas su valstybinio pobūdžio socialiniu bendravimu: visuomeninės sutarties („contrat social"), tautos, tautos suverenumo sąvokos.

Kaip ir kitų naujojo socialinio mokslo sąvokų daugybė, šis žmogaus - individo suverenumo dėsnis buvo viduramžio ir jo mokslo įkvėptas naujosios gadynės žmonijos sąmonei. Suvereninis individas — tai anarchijos pradas. Bet kaipgi šią anarchiją suderinti su valstybinio pobūdžio socialiniu bendravimu, kuris turi remtis valdžia ir pasidavimu jos įsakymams?

Rousseau buvo ne pirmas, kuris bandė nustatyti šiam suderinimui tam tikrą formulą. Prieš jį tai bandė padaryti teorijoje ir įgyvendinti praktikoje įvairios reformatų sektos, o moksle tai pasireiškė visoje eilėje raštų, kurių tarpe ypatingos domės yra reikalinga anglų filosofo Lock'o teorija. Bet ryškiausiai tai yra padaręs Rousseau — ypač savo garsiajam rašte „Contrat Social". Rousseau įdėjų įtaka buvo vienu rimčiausiųjų naujos t. vad. demokratinės ideologijos veiksnių ir tapo galingu įrankiu, kuriuo gimstanti buržuazija nušlavė senas valstybines institucijas ir pakeitė jas nauja valstybine santvarka.

Rousseau arba „visuomeninės sutarties" doktrinos mokslu žmonės, būdami laisvi ir negalėdami šios laisvės perleisti nei išsižadėti, galį šią savo laisvę savo nuožiūra ir nusistatymu vykinti, kaip jiems patinka, o tuo pačiu galį ir tartis bei dėtis išvien del savo laisvės vykinimo bendromis jėgomis. Valstybė ir esanti šio laisvų žmonių susidėjimo padaras. Susivienijimo sutartimi žmonės neišsižadėję savo laisvės, — tai iš viso nesą galima, — jie nenustoję savo suvereninės valios ir nepasidavę jokiai svetimai valiai. Jie tiktai įsteigę bendrąją valią, kuri esanti ne kas kita, kaip jų visų valia. Bendrojoje valioje dalyvaujančios visų žmonių valios; tai esąs visų valių susijungimas, laisvas susidėjimas. Bendrąja valia ir remiantisi valstybė, bendroji valia ir sudaranti tai, kas vadinama valstybės valdžia. Bendroji valia esanti valstybės šeimininkė, jos valdžios vienintėlis šaltinis. Tauta — tai esą visi žmonės kurie susijungimo sutartimi virtę piliečiais, gi Tautos Suverenumas — tai esanti visų piliečių bendroji valia.

Šitame moksle viskas remiasi suvereniniu individu. Socialinis junginys nesudarąs jokio atskiro nuo individų vieneto, jis esąs — individų daugybė, jie visi — bendros sutarties dalyviai. Jie visi ir jų kiekvienas lieka socialiniame junginyj pilnais suverenais, kaipo Tautos Suverenumo dalyviai.

Tiesa, Tautos suverenumas esąs neskaldomas, jis esąs vienas, niekas negalįs jo pasisavinti; bet vis delto, kad ir vienas

esąs suverenumas, iš tikrųjų, Rousseau mokslu suverenų yra daugybė.

3. Bendrosios (visuotinos) valios sąvoka.

Šį vidujinį prieštaravimą tarp Tautos Suverenumo neskaldomos vienumos ir suvereninių individų daugybės Rousseau stengėsi padengti bendrosios valios dėsniu. Jeigu, pavyzdžiui. kuri nors piliečių dalis arba jų dauguma galėtų savo valia viešpatauti ir, atstovaudama visumos valią, — smaugti mažumą, tai tas griautų visų piliečių pagrindinį įgimtąjį suverenumą, kuriuo einant „visuomenės sutartimi" remiąsis ir pats Tautos Suverenumas. Tai būtų spaudžiamos dalies arba mažumos vergija, jų pavaldinybė, nesuderinama su jų įgimtomis žmogaus teisėmis. Bet iš kitos pusės, jeigu mes reikalautume, kad kiekvienas nutarimas, kiekvienas valdžios aktas būtų visų piliečių vienu balsu priimtas, tai būtų lygu pilnai anarchijai; nes kiekvienoje šiek tiek didesnėje žmonių grupėje reiškiasi nuomonių skirtumai ir niekuomet visų individualinių valių nusistatymas nėra vienodas. Taigi praktikoje pasirodytų, kad Rousseau skelbiamas Tautos Suverenumas yra fikcija, negalinti veikti bendrąja visų valia.

Bet nei balsavimo nei sprendimo balsų dauguma Rousseau, iš tikrųjų, neneigė. Tiktai balsų dauguma reiškė pas jį ne tą patį, ką mes paprastai suprantam. Jo mokslu, tai nesąs ir negalįs būti daugumos viešpatavimas mažumai, — tas prieštarautų mažumos žmonių laisvei ir jų suvereninei valiai, — o taipogi tai nesąs joks reprezentacijos reiškinys, - nes jeigu dauguma galėtų be mažumos ir prieš ją atstovauti visumą, į kurią įeina ir ta pati mažuma, tai pasirodytų, kad mažumos žmonių valia neturinti tos pačios galios, kaip daugumos žmonių valia; o tai prieštarautų pagrindinei žmonių — individų lygybei. Taigi čion esą kas kita. Dauguma esanti ne visumos atstovė, o bendrosios visų valios lyg ekspertė. Ji nustatanti viešpataujantį šioje žmonių grupėje palinkimą; o kadangi visi socialinio bendravimo nariai, kaipo visuomeninės sutarties dalyviai, norį dėtis bendron valion ir bendran veikiman, tai jie visi, neišskiriant mažumos, sutinką su viešpataujančiu palinkimu. Jie visi norį to paties; balsuodama mažuma paklydusi, klaidingai manydama, kad jos reiškiamas nusistatymas sudarąs viešpataujantį palinkimą ir atatinkąs bendrajai valiai. Iš-tikrųjų ji norėjusi dalyvauti bendrojoje valioje. Daugumos nutarimas išaiškinęs mažumai jos iš karto nesuprastą tikrenybę ir atitaisęs jos klaidą. Pasiduodama daugumos sprendimui mažuma nepasiduodanti jokiai svetimai valiai, bet grįžtanti į bendrosios valios vagą.

4. Diferenciuotos visuomenės neigimas.

Rousseau bendrosios valios teorija yra aiškiai dirbtinė ir paremta sofizmais, kurie gal logikos atžvilgiu yra gana gudriai

sugalvoti, bet neatatinka psichologinei tikrenybei. Jeigu mes imtume rimtai tvirtinti, kad, pavyzdžiui, komunistų arba antiklerikalų mažuma, balsuodama prieš kurį nors buržuazinės partijos arba klerikalų daugumos siūlomąjį įstatymo sumanymą, iš tikrųjų tiktai paklydusi bendrosios valios konstatavimu, bet nenorėjusi reikšti savo atskiros ir priešingos sumanymui valios, kad ji, pasiduodama dangumos sprendimui, daranti tai nuoširdžiai ir priimanti sprendimą, kaipo savo valios išvadą, — tai mes reikštume nesąmonę. Aišku, kad kiekviena rimta ir sveika socialinė mažuma, nugalėta daugumos sprendimu, neatsisako nuo savo nusistatymo, remiamo savo atskira valia, ir jeigu ji daugumos sprendimui pasiduoda, tai ne todel, kad jis ją išmokinęs to, ko ji prieš tai nesupratusi, o todėl, kad ji negali pasipriešinti nutarimui ir jo vykdymo aparatui; bet ji stengsis ir toliau kovoti bei naudotis progomis savo nusistatymui laimėti. Rousseau mokslo konstrukcijoj bendrosios valios sofizmai yra būtini. Be jų jis nesugebėtų suderinti suvereninio individo pagrindinės sąvokos su socialine Tautos Suverenumo sąvoka.

Rousseau moksle sofizmai nėra taip aiškiai dirbtini, kaip jie mums iškarto atrodo, nes Rousseau teorija nenumato tarp žmogaus — individo ir valstybės arba tautos — to socialinio tarpo, kurį mes vadiname visuomene ir kuris susideda iš daugybės įvairių socialinio bendravimo padarų. Šioje teorijoje tebėra atskiri žmonės ir jų vienintelis universalus tam tikros teritorijos junginys — tauta arba valstybė. Mes gi žinome, kad greta valstybės ir jos tautos, kaip valstybės dalyvių — narių visumos, — tų pačių piliečių arba pavaldinių tarpe veikia daugybė įvairių kitokių socialinių junginių — nacionalinių, bažnytinių, luominių, klasinių, įvairių kultūrinių ir t. t. Mes žinome, kad mažuma yra ne viena ir ne atsitiktinė, priklausanti tiktai atskirų žmonių pažiūrų, bet kad mažumos yra socialinės, kad jos reiškia įvairių pastovių socialinių junginių nusistatymus, kad jos samoningai dalyvauja socialinėje kovoje, kreipiamoje valstybėje į jos valdžią ir jos įstatymus, ir kad jos nuosekliai siekia tam tikrų socialinių tikslų. Balsuodami valstybėje ar tai rinkimuose ar įstatymų leidime (referendumas ir t. t.), piliečiai veikia ne kaipo palaidi atomai, o kaipo disciplinuoti socialinių junginių veiksniai, kaipo pastarųjų taip sakant agentai ar organai. Su šituo socialiniu apsireiškimu Rousseau teorija nesiskaitė. Dėliai jos piliečiai valstybinėje tautoje — tai tiktai žmonės, žmogaus esmės lygūs vienetai — atomai. Rousseau, ir ypač jo mokiniai Didžiosios Prancūzų Revoliucijos metu buvo linkę neigti bet kurį socialinį žmonių susibūrimą valstybėje ir žiūrėti į jį kaip į neteisėtą sąmokslą prieš bendrąją valią ir kaip į neleistiną piliečių lygybės naikintoją. Piliečiai tebėsą žmonėmis — individais, piliečių įgimtosios teisės esančios individualinėmis teisėmis, gi visuomenė — tai esanti pati valstybė. Bet greta valstybės ir jos šeimininkės — tautos, kaipo piliečių individų visumos, — neturėtų būti jokios kitos visuo-

menės. Bedroji valia — visų piliečių valia tegalinti būti viena Atskirų grupių valioms nesą vietos. Viso socialinio valstybinio bendravimo pagrindan dedama individualinės žmonių — piliečių subjektyvinės teisės, o ne socialinė teisė. Sąjungos teisės, kuri mūsų laikais yra įrašoma kaip viena pagrindinių taip vad. piliečių teisių į kiekvieną demokratinę konstituciją, mes nerandame garsiosiose žmogaus ir Piliečio Teisių Deklaracijose.

Individualistinė teisės ir valstybės (tautos) koncepcija, išvystyta Rousseau doktrinoje, taip giliai paveikė į visas naujosios gadynės demokratijos sąvokas ir teisės institucijas, kad t. vad. buržuazinė demokratinė valstybės sutvarkymo srovė, nors ji šiandien nebesilaiko visų Rousseau doktrinos tezių ir iš viso toli nužengė nuo savo pirmtakūnų ir steigėjų pažiūrų, vis delto ir iki šiol nenusikratė nuo ryškiausių individualistinio pobūdžio pradų, kuriais ji tebesistengia remti valstybės konstrukciją. Kartais šie individualistinio pobūdžio pradai aiškiai prieštarauja naujoms demokratijos priimtoms palaikomoms teisės institucijoms, bet vis delto jie tebėra dirbtinai derinami prie tų institucijų ir kenkia pilnai joms išvystyti bei nuosekliai jų vaisiams naudoti.

Individualistinė Rousseau ir jo pasekėjų koncepcija, remiama žmogaus įgimtosios teisės ir žmogaus valios suverenumo idėjomis, buvo istoriskai pilnai pateisinama politiškos kovos reikalais. Jos išvados buvo kreipiamos į kovą prieš feodalizmo liekanas, prieš luominį visuomenės sutvarkymą ir prieš absoliutinę monarchiją, kuri, atlikusi savo istorinį uždavinį, grėsė valstybės veikimo funkcionalinę esmę iškreipti. Šiuo atžvilgiu individualistinė demokratinė Rousseau doktrina buvo savo laiku naudinga ir rimtai prisidėjo prie valstybės ir bendrai visuomenės paliuosavimo nuo tų praeities padarų, kurie jau buvo išsigyvenę ir iš naudingų socialinio bendravimo veiksnių jau buvo virtę jo engejais ir parazitais. Ji užsitarnavo garbingo lapo socialinėje mūsų civilizacijos istorijoje, bet savo keliu ji paliko ateičiai tam tikrą sąvokų bagažą, kuris pats nevisuomet yra patogus naujiems socialinio bendravimo reikalams bei jo galimoms formoms ir teisės institucijoms, o nuo kurio atsikratyti nevisuomet yra lengva.

5. Reprezentacijos neigimas Rousseau mokslu: tiesioginis bendrosios valios pasireiškimas.

Nesunku yra pastebėti, kad, einant Rousseau demokratinės doktrinos sąvokomis, netenka kalbėti apie socialinių vienetų atstovavimą reprezentacijos metodu. Jeigu socialiniu vienetu — valstybė — yra visi šio bendravimo dalyviai ir jeigu šio vieneto valia esanti bendroji visų individų piliečių valia, kaipo visų realių individualinių valių susidėjimas arba susijungimas, tai, žinoma, ši valia galinti ir turinti pati betarpiškai reikštis. Nėra jokio pagrindo, kad ši valia būtų kieno nors reiškiama už kitus, vadinasi — už visus piliečius, jų vietoje, lygiai taip pat, kaip nėra jokio

pagrindo, kad privatinių (civilinės teisės) santykių srity pilnametis sveiko proto ir sveiko kūno fizinis asmuo negalėtų pats rūpintis savo reikalais ir vykdyti pavestosios jam teisės, o būtinai privalėtų pasiduoti kieno nors globai. Kaip civilinių santykių srity asmuo yra reikalingas globos tada, kada jis pats reikšti savo valios ir sąmoningai tiksliai veikti negali, taip ir socialinis vienetas — juridinis asmuo — būtų reikalingas reprezentacinio atstovavimo tada, kada jis pats savo valios reikšti negalėtų. Kodel gi jos negalėtų reikšti visi piliečiai, kurių kiekvienas sudaro gyvą organizmą ir turi realią, dargi suvereninę valią? Taip, kaip yra Rousseau konstruojama bendroji valia, reiškianti Tautos Suverenumą, — ji tegali reikštis betarpiškai, be jokios pavaduojančios ją reprezentacijos.

Žinoma, ir Rousseau mokslu nesą reikalo, kad būtinai kiekvienas valstybės funkcijos aktas būtų padarytas visų piliečių betarpiškai; jie — arba jų suvereninė bendroji valia — galinti tam tikrus veiksmus pavesti tam tikriems agentams — taip vadinamiems valdininkams (prancūziškai: „agents", „commis"), kurie veiksią bendrosios valios kontroliuojami ir jai atsakingi. Jie — bendrosios valios agentai, priklausomieji valdininkai, — nepavaduosią piliečių, nepakeisią tikro šeimininko — suvereno, bet tebeveiksią jo įsakymu, jo „imperatyvu." Kaip pilnametis sveiko proto asmuo nėra verčiamas atlikti visus savo reikalus betarpiškai, o gali skirti įvairiems savo turto ir reikalų darbams savo tarnautojus, darbininkus, įgaliotinius, atstovaujančius jį tam tikru įsakymu arba mandatu, taip šiais patarnavimais galinti naudotis ir bendroji valia, skirdama valdininkus. Be jų ji, žinoma, ir apsieiti negalėtų, nes negi galėtų visi piliečiai in corpore atlikti kiekvieną valdžios funkciją, kiekvieną atskirą administracijos aktą. Bet šie agentai, veikdami bendrosios valios imperatyvu, neturi galios patys šią bendrąją valią reikšti, nes jie neturi suverenumo; suverenumas esąs neperleidžiamas, jis negalįs būti ir atstovavimu vykinamas; atstovavimas mandatu neuzurpuoja atstovaujamojo suverenumo, nes galutinas sprendimas vis delto priklauso atstovaujamam, kuris ir patį mandatą atšaukti gali, bet su reprezentaciniu atsovavimu, pavaduojančiu atstovaujamąjį, pastarojo suverenumas esąs nesuderinamas.

Todel Rousseau mokslu nesą galima perkelti į valdininkus arba į piliečių renkamus tautos atstovus sprendžiamoji valdžios galia, būtent bendrosios valios galia. Bendrosios valios apsireiškimu esąs įstatymas. Pastarojo vykinimas galįs būti pavestas tam tikriems agentams – valdininkams, — tai net esą būtina; bet įstatymų leidimas turįs būti pačiai tautai — visiems piliečiams — rezervuotas. Šiuo atžvilgiu niekas piliečių pakeisti negalįs.

Sia prasme Rousseau mokslas griežtai reikalauja tiesioginio valdymo. Anglijos parlamentarinė tvarka, kuria įstatymų leidime būtinai dalyvauja piliečių išrinktieji Žemesniųjų Parlamento Rūmų atstovai, pakeičią rinkikus, — Rousseau pažiūromis nesanti lais-

vės tvarka, atatinkanti įgimtajai teisei ir tautos suverenumui. Jeigu Anglijos piliečiai maną, kad jie esą laisvi, tai jie klysta: jie esą laisvi, jie esą suverenai tiktai vieną sykį per keletą metų, būtent Parlamento atstovų rinkimų metu — balsuodami; bet nubalsavę, jie tuojau nustoją savo laisvės ir patenka į vergiją, nes įstatymus leidžia nebe jie, o jų išrinktieji atstovai, kurie nėra jų varžomi ir elgiasi savo nuožiūra.

Rousseau nesipriešina tam, kad įstatymus ruoštų, svarstytų ir balsuotų ne patys visi piliečiai savo visuotiname susirinkime — šiek tiek didesnėje valstybėje tai būtų ir neįvykdoma, — bet piliečių išrinktieji, šiam darbui agentai ar „atstovai", sudarą Parlamentą, Seimą arba bet kaip kitaip vadinamą tam tikrą valdžios organą. Jis tiktai reikalauja, kad jų paruoštų įstatymų sankcija, t. y. galutinis sprendimo aktas, kuris paverčia sumanymą įstatymu ir suteikia jam privalomos, veikiančios, objektyvinės teisės normos galią, — priklausytų pačių piliečių. Čion taip vadinamieji tautos „atstovai" būtų tiktai tam tikros įstatymų ruošimo funkcijos agentais, jų sudaromas Parlamentas būtų priklausomu, bet jokiu būdu ne suvereniniu valstybės valdžios organu, o tiesioginis valdymas, kaipo betarpiškas suvereninės bendrosios valios pasireiškimas, vyktų referendumo metodu.

Ir toji konstitucija, kuri buvo nuosekliausiai sudaryta Rousseau doktrinos sąvokų įtakoje, būtent Prancuzų Revoliucijos Konvento pirmoji — 1793 metų konstitucija, — t. vad. „montanijarų" (anų laikų kraštutinių kairiųjų) valstybinės minties vaisius, — kaip tik stengėsi pilnai šitą svarbiausiąją Rousseau doktrinos išdavą įgyvendinti: jos sudarytas Parlamentas, visuotinu balsavimu renkamas, — „Corps Legislatif", — iš tikrųjų turėjo būti ne įstatymų leidimo, o įstatymų projektavimo organu, nes visi jo priimtieji „įstatymai" privalėjo būti pačių piliečių visumos — vadinasi bendrosios valios — sankcionuojami ratifikacijos referendumu. Tiesa, ši konstitucija niekuomet nebuvo įgyvendinta, nes del įvairių vidaus ir išorinių aplinkybių ji tapo pakeista faktiškaja Konvento diktatūra, kuria visa valdžios suvereninė galia susikoncentravo kaip tik atstovų, o ne piliečių rankose; vėliau ji tapo pakeista nauja 1795 m. (Revoliucijos III metų) konstitucija, nebekartojančia anosios dėsnių. Todel Rousseau doktrinos išdavos del tiesioginio valdymo, sukombinuoto su parlamento veikimu, liko pilnai neįvykdytos demokratijoje, bet jų nuoseklus, jei ir ne praktiškas, tai bent konstrukcinis bandymas rado sau šioje konstitucijoje vietą ir užsiliko kaip konstitucinis paminklas. Daugiau panašių konstitucinių bandymų nebebuvo daryta, nors pradedant nuo antrosios XIX amžiaus pusės referendumo idėja ėmė vėl stiprėti ir nuolat plėstis naujausiame demokratiniame konstitucianiame valstybių tvarkimesi. O Rousseau tėvynėje — Šveicarijoje, kurioje istoriškai užsiliko stipriausios tiesioginio valdymo tradicijos, — referendumas kartu su kitomis šio valdymo institucijomis labai mažai palieka vietos antrajai demokratinės tvarkos srovei — rep-

rezentacinei, pagamintai Prancūzų Revoliucijos, ryškiai pakeitusiai Rousseau doktrinos dėsnius bei išdavas ir su Prancūzų Revoliucijos idėjomis pasklidusiai po visą Vakarų Europos civilizacijos pasaulį.

Prie referendumo ir apskritai tiesioginio valdymo mes dar turėsime progos grįžti ir pamatysime, kad šios sąvokos bei institucijos nėra būtinai jungiamos su joms teikiamais Rousseau doktrinos pagrindais ir gali pilnai apsieiti be jų. Bet plačių minių — ne tiktai žemesniųjų liaudies sluogsnių, bet gal dar labiau buržuazinės inteligentijos — sąmonėje Rousseau individualistinės koncepcijos elementai su jos bendrosios valios, individualinių įgimtųjų teisių ir kitomis šios rūšies sąvokomis tebera gyvi ir tebesivaržo su kolektyviškosios demokratinės koncepcijos elementais ir jų reprezentacinės demokratijos padarais, apsunkindami įvairių rimtų konstitucinės teisės problemų ir jų tarpe imperatyvinio mandato problemos teigiamąjį išsprendimą. Todel aš ir radau reikalinga čion šiek tiek ilgiau sustoti ties Rousseau individualistinės demokratijos koncepcijos dėsniais.

6. Bendrosios valios kritika: ji neatatinka socialinei tikrenybei.

Visa Rousseau doktrina su visomis jos išdavomis ir visų jos padarų sąvokomis laikosi ypatinga bendrosios valios konstrukcija. Užtenka, kad mes nustotume tikėję į bendrosios valios, kaipo visų individualinių valių junginio, realybę, kad visa jo koncepcija ir visa jos doktrinalinė konstrukcija griūtų. O tikėti šiais bendrosios valios sofizmais, iš tikrųjų, sunku ir naivu, nes jau ir paviršutinis socialinio gyvenimo analizas mums rodo, kad kiekviename socialiniame bendravime yra įvairūs priešingumai ir antagonizmai, įvairūs konfliktai ir nuolatinė gyva kova, kuri reiškiasi žmonių — šio bendravimo dalyvių — toli gražu ne vienodu individualinių realių valių nusistatimu, o gilesnis tikslus socialinis analizas mums rodo, kad šis apsireiškimas nėra paprasto individualinių valių kaprizo vaisius, bet išeina iš to pagrindinio socialinio fakto, kad socialinė žmonių deferenciacija yra labai paini ir šakota įvairiomis žmonių reikalų kategorijomis ir kad tie patys žmonės, dalyvaudami įvairiose savo reikalų tenkinimo funkcijose ir tuo pačiu įvairiuose socialiniuose junginiuose (luominiuose, klesiniuose, nacionaliniuose, bažnytiniuose), korporacijose, draugijose ir t. t., įvairiais atžvilgiais tai jungiasi tarp savęs tai vėl skirstosi, ir niekuomet jokiame junginy, jokioje bendravimo formoje, taigi — ir valstybėje — žmonės nedalyvauja palaidais individais, bet visuomet jie dalyvauja organizuoti į tam tikros diferenciacijos ir integracijos bendruomenę. O kiekvienas tos bendruomenės socialinis veiksnys, kiekviena jos funkcija vyksta tam tikrais savo dėsniais ir tendencijomis, siekia savo atskirų ir kartais griežtai priešingų tikslų, stengiasi paveikti kitus junginius, jų tarpe ir valstybę, sunaudoti jų veikimą savo



tikslams arba bent apsidrausti nuo to veikimo nepageidaujamų išvadų, — žodžiu, tiek valstybėje, tiek tautoje, tiek bet kurioje žmonių sąjungoje mes matome nuolatinę tikslingą socialinių reikalų ir veiksnių kovą, kurioje kiekvienam veiksniui rūpi jo tikslų laimėjimas, o ne išsvajotas ir ne pasiekiamas visų individualinių valių susijungimas Tiktai ligota arba visai nustojusi laimėjimo vilties mažuma pasiduoda be kovos daugumos arba iš viso valdančiųjų stiprių elementų sprendimui ir, išsižadėdama savo nusistatymo, geruoju sutinka su valdančiųjų valia. Bet ar tai reikštų, kad ši valia yra visų — ir nugalėtojų ir nugalėtųjų — bendra valia? Aišku, kad ne.



III. Organinė socialinių junginių ir valstybės teorija.

1. Dvi socialinių organizmų koncepcijos: socialiniai gyviai, psichiniai arba moraliniai socialiniai organizmai.

Bet jeigu socialinio bendravimo ir jo tam tikro junginio, pavyzdžiui, valstybės dalyvių ar narių valios nėra vienodos ir nesideda į bendrąją valią, kaipo visų valią, tai kuri gi tų įvairių priešingų valių bus sprendžiamoji valstybei ir bus kai kurių vadinama arba iš tikrųjų laikoma jos valia?

Čion mums tenka išnagrinėti antrą socialinių junginių personifikacijos srovę, kuri deda šios personifikacijos pagrindan nebe individualistinį, o kolektivistinį metodą. Šiuo mokslu, — socialinių junginių valia nesanti visų individų realių valių junginys nei kai kurių jų, privilegijuotų žmonių, valdančių arba daugumos valia. Socialinis junginys sudarąs atskirą organizmą, turintį savo sąmonę ir savo valią.

Socialinio organizmo sąvoka yra sena. Ją mes užtinkame dar Platono moksle; o ir Aristotelis nustato analogiją tarp fizinio ir socialinio organizmo. Ji taipogi reiškiasi Bažnyčios moksle. Naujesniais laikais jos pėdsakus mes galime susekti taip vadinamoje istoriškoje teisės mokslo doktrinoje, kurios žymesniais reiškėjais buvo Vokiečiuose Savigny bei Puchta. Ši doktrina kilo kaipo reakcija prieš griežtos racionalistinės XVIII amžiaus mokslo ir Prancūzų Revoliucijos išdavas, taip pat kai kuriose filosofijos ir sociologijos srovėse (tarp kitų Schoeffle, Lilienfeld, Wundt, Herbert Spencer, Gumplowicz, Worms ir kt.; plg. Gierke „Das Deutsche Genossenschaftsrecht", 1881, III; René Worms „La Sociologie", 1921 m., IX skyrius; G. Sorel „Les illusions du progrès", 1921 m., 238 — 230 pusl.; Gumplowicz „Sociologie et politique", prancūzų vertimas, 1898 m., 118 — 124 ir 259 — 300 pusl.; Jellinek, „L' Etat moderne et son droit", prancūzų vertimas, 1911 m., I t., 247 — 262 pusl..

Kraštutinės organinės teorijos srovės tiesiog identifikuoja socialinius junginius su fiziniais organizmais ir laiko juos realiais socialiniais gyviais. Ši kraštutinė socialinio bendravimo konstrukcija yra perdaug dirbtinė ir nedaug sveria rimtame moksle. Rimčiau yra vartojama ne socialinių gyviu, o ypatingų psichinių arba moralinių socialinių organizmų konstrukcija. Šiuo mokslu, žmonių socialinio bendravimo grūpės turinčios savo atskirą valią, savo jausmus ir sąmonę, savo psichines ypatybes. Kaip ir indi-

vidualiniai žmonės, šie socialiniai organizmai pasiduodą bendriems biologijos dėsniams: jie gimstą, senstą, sergstą, mirštą. Tokiu pat organizmu esanti ir valstybė bei tauta. Šių teorijų kalbama apie „tautos dvasią", apie „liaudies sielą", apie „tautos valią", kaip realines būtybes, virstančias mistiška jėga, kuriai tarnaują žmonės reiškėjais ir vykintojais, veikią jos paslaptingu įsakymu. Nors ši jėga tegalinti reikštis per gyvus žmones, jų darbu, bet iniciatyva ir veikimo motyvai, pati valia,—priklausą ne jiems, o šiai organiškai socialinei jėgai, naudojančiai žmones, grupės dalyvius, kaip savo įrankius. Gyvų žmonių — individų rolė socialiniame bendravime pasidaranti mechaniška, kaip, pavyzdžiui, žmogaus rankos veikimas fizinio žmogaus darbe. Aišku, kad žmogaus — rašytojo ranka yra veikliausia medžiaginė jo rašto gamintoja: visi rašaliniai ženklai ant popieros, iš kurių susideda raštas, yra rankos darbo padaryti; tačiau rankos darbas yra grynai mechaniškas — ranka veikia tam tikrų organizmo centro jėgų iniciatyva. Tai iš tikrųjų nėra rankos darbas, bet organizmo funkcija. Tiesa — socialinis organizmas nesąs visiškai identiškas su individualiniu. Fiziniame individualiniame organizme visos kūno dalelės priklausančios tiktai jo vieno; jos neįeinančios kartu į kelius organizmus; tuo tarpu socialinio organizmo dalelės — žmonės galį dalyvauti iš karto keliuose socialiniuose organizmuose: tas pats žmogus dalyvauja ir valstybėje, ir tautoje, ir luome, ir bažnyčioje, ir įvairiuose kituose visuomenės padaruose; kas dar labiau stebėtina — keli to paties valstybinio arba, pavyzdžiui, bažnytinio organizmo nariai — žmonės — gali dalyvauti kiekvienas kitokiame ir kitas kitam griežtai priešingame kitos rūšies socialiniame organizme, pavyzdžiui — du Lietuvos valstybės piliečiu priklauso dviem kovojančioms tarp savęs socialinėms klasėms, arba du vienos bažnyčios nariai—dviem priešingom draugijom arba dviem priešingom ir kovojančiom tautom. Fiziniame individualiniame organizme tai nesimato. Tiek dalelių, tiek organų padėtis nesanti fiziniame individualiniame ir psichiniame socialiniame organizme vienoda. Žmogaus organas — ranka — atskiros sąmonės neturinti; gi socialinio organizmo organas — žmogus turįs kiekvienas savo atskirą sąmonę. Veikdamas kaip valstybės arba tautos valios organas, socialinio organizmo centro iniciatyva, jis vis delto veikiąs sąmoningai; kad jis ir būtų ne pats sau šeimininkas, o aukštesnės socialinės jėgos vykintojas, jis vis delto galįs analizuotį ir suprasti, ką jis darąs, o net ir kodel jis taip darąs.

2. R e p r e z e n t a c i j o s n e i g i m a s o r g a n i n ė s t e o r i j o s m o k s l o; o r g a n ų i r f u n k c i j ų s ą v o k a.

Savaime suprantama, kad ir organinės teorijos dėsniais netektų kalbėti apie socialinių organizmų atstovavimą reprezentaciniu metodu. Kaip ir Rousseau, bendroji arba visuotinoji valia, kaip visų individualinių ir iš esmės suverenių valių visuma, taip

ir ši socialinio organizmo valia tegali reikštis tiesiog, t. y. arba betarpiškai arba per priklausomus agentus jos įsakymu. Jeigu organinės teorijos šalininkai imtų tvirtinti, kad esą kitaip, jie patys griautų savo teorijos pagrindus. Kaip normalus fizinis žmogus yra pats savo valios reiškėjas ir negali būti jokio pagrindo skirti jam globėjas, kai jis pats gali norėti ir veikti, ypač jei mes žmogų pripažįstame savarankišku veiksniu teisės srity (klasiškos civilinės teisės konstrukcijoje arba viešojoje teisėje, remiamoje įgimtomis individualinėmis teisėmis ir žmogaus — individo esminiu suverenumu), taip lygiai nėra galima pakeisti reali socialinio organizmo valia bet kokia reprezentacine valia. Tai būtų galima padaryti del nesubrendusios valios, reikalingos reprezentanto, bet ne del realios ir dargi aukštesnės tobulesnės, už individualinę — socialinės valios, o ypač kai šiuo socialiniu organizmu yra valstybė, auksčiausioji ir galingiausi socialinio bendravimo forma, viešpataujanti visiems socialinio bendravimo apsireiškimams.

Tiesa, socialinio organizmo valios reiškėjais esą žmonės; bet jie tai esą ne kaip šios valios reprezentantai, pavaduoją ją savo valia, o kaip jos organai. Jų valia nesanti savarankiška, ji esanti tiktai lyg kanalas, kuriuo einanti reali socialinė valia. Tokiu pat būdu mes negalime laikyti rankos žmogaus atstove, pavaduojančia paties žmogaus valią. Socialinės valios reiškimasis per individus, to socialinio organizmo narius, — tai nesąs tos valios atstovavimas, bet esanti organinė funkcija.

3. Organinės teorijos kritika; jos dirbtinumas, jos vidujiniai prieštaravimai.

Bet jeigu dirbtinė yra Rousseau individualistinė bendrosios, visuotinos valios koncepcija, tai gal dar labiau dirbtinė yra ši organinės socialinės valios koncepcija. Negelbsti čion įvairios pataisos ir rezervos, kuriomis jos šalininkai stengiasi ją apginti. Jos kraštutinė srovė, laikanti socialines žmonių sąjungas — valstybes, tautas ir t. t. — socialiniais gyviais, tam tikrais milžiniškais kūnais, — gali veikti primityvių žmonių, žemiausiųjų intelektualinės kultūros atžvilgiu sluogsnių vaizduotę, gali tenkinti tuos, kurie sudaro savo sąvokas jausmais ir įspūdžiais, bet negali tenkinti rimto ir aukštesnios kultūros proto, netinka mokslui. Ji jau perdrąsiai veikia fantazija, skolindama sąvokas iš gamtos mokslo — ypač biologijos mokslų — ir nesiskaitydama su to mokslo nustatomu šių sąvokų realiu ir tiksliu turiniu. Bet vis delto man rodosi, kad ši kraštutinė srovė su visomis savo drąsiomis klaidomis yra bent logikos atžvilgiu rimtesnė už tąją, kuri stengiasi įvesti į mokslą moralinių ar psichinių socialinių organizmų sąvoką. Pastaroji norinti pasiekti tą patį rezultatą, bet neatvirai, o taip sakant mokslo „šmugeliu". Ji neturi drąsos ginti tą poziciją, kuri ginklu būtų aiškiai pralaimėta, bet nori ją užlai-

kyti aplinkiniais keliais. Ji stengiasi ir nenusidėti mokslo rimtumui ir pasinaudoti tuo, kas yra jos spekuliacijai patogu. Aš nesakau, kad tie mokslo vyrai, kurie ėjo šios koncepcijos keliais, nebūtų tikėję į šias sąvokas ir būtų sąmoningai nusižengę prieš sąžinę. Aš taipogi neneigiu šios koncepcijos taip sakant politinių ir istorinų mokslo nuopelnų: ji, be abejo, atkreipė mokslo domę į kai kurias svarbias socialinio bendravimo žymes, ypač į jo tęstinumą ir jo nuoseklumą, o taipogi į to nuoseklumo ypatingąjį irracionalizmą; šiuo atžvilgiu ji naudingai patarnavo mokslui ir visuomenei, nukreipdama mokslo analizo vagą nuo XVIII amžiaus individualistinio racionalizmo ir neaprėžtos pažangos drąsių ir tuščių pradų į socialinės evoliucijos pradą. Jos gal rimčiausieji reiškėjai XIX amžiaus teisės moksle — milžinai Savigny ir Puchta — nėra reikalingi mano užtarimo. Vis delto, kaip spekuliatyvinė buvo XVIII amžiaus filosofija, kuri vienok gali pasigirti didžiausiais nuopelnais žmonijai, taip spekuliatyvinė buvo ir organinė doktrina. Ir vienu didžiausiu jos spekuliacijos „šmugeliū“ buvo ši psichinių socialinių organizmų sąvoka, dedama į jų siūlomąją socialinę konstrukciją. Nes kas gi tai yra moralinis organizmas? Ar yra šiame pasaulyje dvasia be kūno, ar gali būti jausmai ir valia in abstracto — be jokio fizinio organiško pagrindo? Ar tai neprieštarauja elementariškoms biologijos mokslo sąvokoms? Galima, žinoma, tikėti bet kuo, bet tikėjimo paslapties dogma negali pakeisti proto tezių mokslo darbe. Jei gi mes šio psichinio ar moralinio organizmo fiziniu realiu pagrindu laikysime tam tikro socialinio bendravimo dalyvius — gyvus žmones, kurie ir yra šios doktrinos laikomi tų organizmų jausmų, sąmonės ir valios veikiamaisiais organais, tai mes neišvengsime ir fizinės tų oganizmų konstrukcijos ir būtinai turėsime prieiti socialinių gyvių sąvokos. Kad ši doktrina ir kažin kaip maskuotų tiesioginę socialinių gyvių koncepciją, vis delto ši sąvoka turi atsirasti jos moksle. Gal ji nenorėta reikšti, gal jąja netikėta tiesiogine prasme, gal buvo bona fide manoma išvengti jos, bet tai nėra galima. Todel mokslas negali šios doktrinos palaikyti, jis negali sankcionuoti tezių, kurių pagrinde atsiranda nesąmonė.

Negelbsti ir kitokios pataisos, pavyzdžiui, tvirtinimas, kad tebesąs generalinis - visuotinas - socialinis organizmas ir kad tokiu būdu nesanti socialiniu organizmu bet kuri kiekviena žmonių socialinė sąjunga, draugija, apskritai — junginys. Šiuo būtų lyg išvengta organizmo sąvokai prieštaraujančios tezės, jog vieno socialinio organizmo nariai - žmonės, dalyvaudami keliose draugijose, sąjungose, junginiuose (pavyzdžiui proletaras, katalikas, lietuvis, koperatyvo, sporto ir profesinės sąjungos ir be to kelių kitų draugijų narys), — gali būti iškarto kelių organizmų nariais ir kad tokiu būdu socialiniai organizmai esą susiaugę bendrais nariais į kokią tai fizinių organizmų pasaulyje negirdėtą supainiuotą ir neskaldomą suaugusių organizmų konglomeratą. Ne visi kolektyvai būtų organizmais, — jie patys būtų socialinio organizmo

nariais. Bet koks gi vis delto būtų pats socialinis organizmas? Ar tai būtų visos žmonijos organizmas, kurio nariais ir organais, be individų, būtų atskiros valstybės? Bet tarpvalstybinis bendravimas tebėra mūsų laikais anarchijos stadijoje, — jis neturi valdančio centro, o atskiros valstybės vykina savo santykius kompromisu arba karu: argi anarchija yra suderinama su organizmo sąvoka, o organizmo nariai bei organai argi gali tarp savęs ginčytis, peštis ir kariauti? O gal tokiais organizmais tebūtų atskiros valstybės arba kiekvienos valstybės tauta arba visuomenė, kaipo visas socialinio jungimosi ir skirimosi (integracijos ir diferenciacijos) procesų apsireiškimas. Bet jau nekalbant apie tokios konstrukcijos dirbtinumą, kuriuo vieni socialinio bendravimo padarai yra laikomi organizmais, o kitiems tas pobūdis neigiamas, reikia dar pažymėti, kad tai ir del kiekvieno atskiro organizmu pripažįstamo vieneto nėra rimta: pavyzdžiui, valstybė, kurios sienos ir piliečių sudėtis gali būti keičiama karo laimėjimais arba pralaimėjimais, — ar ji šiuo atžvilgiu turi kokią nors analogiją su realiu organizmu? ar organizmui galima pridėti nariai bei organai? pagaliau, ar galima keisti organizmo konstrukcija, kaip būna keičiama valstybės konstrukcija ne tiktai „orgniškais" valstybės konstitucijos pakeitimais, bet ir perversmais bei revoliucijomis?

Todel tiek individualistinė bendros-visuotinos valios, tiek organinė koncepcija netinka valstybės socialinei konstrukcijai. Jos abi kaip tik atmeta reprezentacijos taikymą valstybei: viena griežtai reikalauja tiesioginio visų piliečių-suverenų valdymo, rasdama bet kokį kitokį valdymą neteisėtu, antra, eidama nuosekliai savo dėsniais, iš viso negali ir numatyti kitokio valdymo, kaip tiesioginis suvereno-socialinio organizmo-valdymasis bei veikimas savo organais; čion gal netektų apie valdymą ir kalbėti, nes organizmas nesivaldo, o funkcijonuoja.

IV. Korporatyvinių socialinių vienetų arba juridinė organų teorija (Gierke, Jellinek):

1. Socialiniame bendravime tebeveikiančios individualinės žmonių valios.

Kai kuriais atžvilgiais organinei teorijai arba tiksliau sakant jos išvadoms yra artima korporatyvinių socialinių vienetų arba juridinė organų teorija, kuri išsivystė ypač Vokietijoje ir kurios rimčiausiu reiškėju yra garsusis mokslininkas Georgas Jellinek, vienas giliausių valstybės ir viešosios teisės tyrinėtojų. Tarp šios teorijos reiškėjų mes matome taipogi Gierke, kuris savo klasiškais darbais, liečiančiais Viduramžio socialinę struktūrą bei socialinių sąvokų ir doktrinų evoliuciją, o taipogi apskritai korporatyvinį socialinio bendravimo režimą, rimtai pasidarbavo išaiškinti visuomenės veiksniui viešosios teisės srity. Net ir Prancuzijoje ši teorija randa pasekėjų (Michoud). Jellinek — „ L'Etat moderne et son droit", prancūzų vertimas, 1911—1913 m., (ypač I t., 282—296 pusl.); Gierke — „Das Deutsche Genossenschaftsrecht" „La Théorie de l'Etat et de la corporation dans l'antiquité et le moyen âge" prancūzų vertimas, „Joannes Althusius et le développement des théories du droit natural sur l'etat", prancūzų vertimas; Michoud — „La théorie de la personnalité morale et son application au droit français" — 1906—1907).

Ši teorija Georgo Jellineko konstrukcijoje atmeta socialinio organizmo sąvoką ir nepripažįsta socialinės valios, atskiros nuo individų valių. Nepripažįsta bent šios valios realybės. Ji randa, kad reali tebesanti gyvų fizinių žmonių valia, nes joki psichiniai veiksniai, joki psichiniai apsireiškimai nesą įmanomi be fizinių kūno organizmų. O kadangi atskiro socialinio kūno nesą, tai netenką ir kalbėti apie socialinius organizmus, o tuo pačiu ir apie organinę socialinę valią. Tokiu būdu tai, kas yra vadinama kurios nors socialinės grupės arba valstybės veikimu, visuomet iš tikrųjų esą tam tikrų individų valios veikimu. Ir ši valia esanti ne kokios tai aukštesnės valios pasireiškimas per savo organą — žmogų, bet tikrai veikiančio žmogaus valia. Jei ką nors daro draugijos valdyba arba valstybės valdžia, tai iš tikrųjų realybėje — tai esą padarę savo valia tie žmonės, kurie sudaro valdybą arba valdžią. Socialinį bendravimą vykiną žmonės — individai — ir jie sudarą įvairias šio bendravimo grupes, įvairius socialinius junginius, kurie atskiros realios buities neturį. Žodžiu, vis-

kas socialinėje srity remiąsi žmonėmis — individais ir vykstą per juos. Bet tai esanti tiktai viena socialinės realybės dalis, vienos jos pusės išvaizda, kuri savaime be pagalbos kitų veiksnių nepajėgtų išaiškinti mums visos socialinės tikrenybės. Nes jeigu mes remtumės tiktai individais ir jų valia tai mes turėtume arba eiti Rousseau bendrosios valios sofizmais, kurie nesą priimtini ir kurie be to įvedą perdaug racionalizmo į socialinio bendravimo sritį, pavesdami visą socialinį vystymąsi laisvai ir pilnai sąmoningai suverelinei žmogaus valiai, arba, atmesdami Rousseau ir jo mokinių bendrosios valios sąvoką, mes prieitume dar keistesnių išvadų: iš tikrųjų, jei nebūtų jokio pastovaus veiksnio, kuris tvarkytų individualinių valių reiškimąsi žmonių tarpusaviame bendravime, tai arba šis bendravimas virstų nuolatine chaotiška anarchija, arba jis galėtų laikytis kurios nors pastovios vagos tiktai kai kurių stipresnių individų smurtu; šis smurtas ir reikštų tai, ką mes vadiname valdžia.

2. T ę s t i n i ų s o c i a l i n i ų t i k s l ų i r j ų f u n k c i j o s s ą v o k a. S o c i a l i n i s j u n g i m a s i s (i n t e g r a c i j a) i r s k i r s t y m a s i s (d i f e r e n c i a c i j a). S o c i a l i n i a i ž m o n i ų j u n g i n i a i, k a i p o f u n k c i o n a l i n i a i v i e n e t a i

Bet tai ne smurtas esąs tuo veiksniu, kuris sudaro socialiniame žmonių - individų bendravime pastovius tęstinius junginius. Šiuo veiksniu esąs žmonių jungimosi tikslas arba tikslai. Socialiniai junginiai — bendruomenės, sąjungos, draugijos — luomai, klasės, tautos, valstybės ir t. t. tuo ir skiriasi nuo atsitiktinio ad hoc žmonių bendradarbiavimo, nuo paprastų kelių žmonių arba net jų minios susirinkimų arba sueigų, kad jie esą tęstini; kuriais nors nuolatiniais, — arba jeigu ne nuolatiniais, o besikeičiančiais, tai bent pastoviais ir tęstiniais, jų siekiamais tikslais. Tų tikslų siekimo vykinimas sudarąs tai kas esą galima pavadinti socialinė funkcija.

Šia prasme socialinių junginių esmė esanti funkcionalinė. Socialiniai tikslai, skiriamieji įvairiems reikalams tenkinti, negali nesikeisti, nes jie esą nustatomi tiek besikeičiančių žmonių gyvenimo sąlygų, tiek pačių bendravimo dalyvių — žmonių sielos ypatybių, jų būdo jų jausmų, jų troškimų ir t. t. Tarp besikeičiančių socialinių tikslų esą pastovesnių ir palaidesnių, pagrindinių, kuriems nors reikalams, ir tokių, kurie sudarą tiktai pirmųjų išvystymą arba jų pritaikymą, žodžiu — pagelbinių. Jiems besi keičiant, o šis keitimasis galįs liesti ir pagrindinius tikslus — ne viskas jų tarpe būtinai keičiąsis iš karto — ir tokiu būdu jų funkcionalinis žmonių junginys galįs tęstis, prisitaikydamas šiam keitimuisi ir nenustodamas savo tęstinio vienumo. Žinoma, kartais visas junginys galįs žūti del kurių nors išorinių ar vidaus katastrofų, nutraukiančių funkcijos veikimą arba pakertančių jos tikslus,

arba vėl jis galįs išsigyventi pamažu, išnykti evoliucijos keliu kartu su savo socialiniais tikslais.

Visas žmonių socialinis jungimasis bei skirstymasis vykstąs šių socialinių tikslų funkcijos organizavimu, taigi — jos rengimu ir tvarkymu.

Tokiu būdu kiekvienas tęstinis socialinis junginys, kad jis ir susidedąs iš daugybės žmonių individų, kurie netirpstą šioje masėje ir nevirstą aukštesnio socialinio kūno nariais, sudarąs tikslingąjį arba funkcionalinį vienetą. Tai esanti tokia pat realybė, kaip ir tai, kad šio vieneto dalyviai visuomet esą ir lieką individais ir kad toji valia, kuria yra vykinama ši socialinė funkcija, visuomet esanti individualinė. Socialinio junginio, kaipo funkcionalinio vieneto, personalinė dalyvių sudėtis galinti keistis ir iš tikrųjų ji nuolat keičiantisi: vieni individai iš jo išstoją, miršta, pasitraukią, kiti nauji įstoją, o funkcionalinis vienetas, kol esą vykinama tam tikru tikslu funkcija, tęsiąsis ir lieką vienetu. Funkcijai vykinti žmonės nustatą tam tikrus metodus, taisykles, tvarką. —

3. Funkcionalinis darbo suskirstymas. Vadovavimas, valdymas — valdžia — ir pasidavimas. Valdantieji ir valdomieji (pavaldiniai).

Darbo suskirstimu šiai funkcijai susidaranti tam tikra funkcijos vykintojų, t. y. šio vieneto dalyvių diferenciacija: kai kurių žmonių valia virstanti vadovaujančia; jai pasiduodą kiti funcijos dalyviai. Tai gali vykti geruoju — sutarimu, susidėjimu, gali ir smurtu arba bet kuriais žmonių įtakos ir autoriteto dėsniais Vadais gali virsti galingesnieji, stipresnieji, drąsesnieji, turtingesnieji, senesnieji, gabesnieji, turį daugiau prityrimo arba žinių, naudingesnieji, labiau už kitus gerbiamieji žmonės. Pagaliau, vadovavimas galįs priklausyti ir ne tam tikriems atskiriems žmonėms, o junginio dalyvių visumos daugumai, jų didesniam skaičiui, — anoniminiam skaičiui, kurio sudėtis nėra išanksto pažymėta ir pasireiškia ad hoc, balsavimo daviniais, besikeičianti kiekvienu balsavimu; taip vyksta demokratijos valstybėje, ypač tiesioginės demokratijos, arba draugijose, kurios valdosi visuotinais narių susirinkimais.

Del šios teorijos išdėstymo man nerūpi tiksliai nagrinėti visi būdai ir metodai, kuriais organizuojasi vadovavimo ir viešpatavimo fenomenai socialiniame žmonių bendravime, o tame tarpe ir valstybėje. Iš kokių pagrindinių socialinių junginių išsivystė valstybė — ar iš šeimos ir genties, ar iš tautos, ar iš tam tikrų ūkio vienetų, ar teritorinių socialinių padarų, ar iš gynimosi, grobimo arba kulto socialinių junginių, ir kaip susidarė jos valdžia, kurios konstrukcija įvairiose valstybėse ir įvairiose tos pačios valstybės evoliucijos ir bendrosios civilizacijos laipsniuose keitėsi ir tebesikeičia, — to mes čion nesvarstysime.

Mums užtenka pareikšti, kad kiekviename socialiniame junginy, kurio dalyviais šios teorijos mokslu visuomet esą žmonės individai nenustoją savo individualybės ir nevirstą socialinio „organizmo“ dalelėmis, ir kuris sudarąs funkcionalinį tam tikrų tęstinų socialininų tikslų vienetą, visuomet reiškiasi vadaujanti valia arba valdžia, kuri stovi šios funkcijos vykinimo pryšaky ir tvarko ją bei veda jos reikalus. Juo platesni esą socialinio junginio tikslai, juo painesnė esanti jo vykinamoji funkcija, juo daugiau ji reikalaujanti įvairaus darbo. Tada funkcijos tvarkymas ir vedimas reikalaująs didesnio skaičiaus žmonių, kurie, kol tęsiasi funkcijos vienumas, veikia vienu planu po viena vadovybe ir sudarą visą funkcijos veiksnių arba socialinio junginio valdybos— valdžios — sistemą. Pagaliau, visi socialinio junginio dalyviai šiokiu ar tokiu būdu, pasiduodami funkcijos vadovybei — jos valdybai, valdžiai, — dalyvaują jos vykinime. Šiaip funkcionalinio darbo suskirstymu vykstanti kiekviename socialiniame junginy — ir valstybėje vadų arba valdančiųjų ir valdomųjų (pavaldinių) diferenciacija.

4. Visuomenės problemos išsprendimas ir jos suderinimas su valstybės problema šios teorijos dėsniais. Organinės ir bendrosios valios teorijų nesugebėjimas išspręsti visuomenės problemą.

Tą apsireiškimą, kurio nepajėgė išspręsti socialinių organizmų doktrina, būtent, kad tie patys žmonės gali dalyvauti iš karto keliuose socialiniuose junginiuose, o net ir patys socialiniai junginiai gali kartais dalyvauti kituose junginiuose, sudarydami tai, kas yra vadinama „status in statu“ (pastarąjį apsireiškimą laikė neleistinu ir neteisėtu ir invidualistinė bendrosios valios doktrina, matydama jame sąmokslą prieš bendrąją valią, ir griežtai su juo kovojo),—yra šios funkcionalinių vienetų teorijos dėsniais visai normalūs, aiškūs ir teisėti. Žmonės nepasiduodą socialiniams junginiams kūnu ir dvasia, jie netirpstą juose, kaip filosofo Hobbes'o doktrinos baisiojoje valstybėje — Leviatone, praryjančiame visus savo pavaldinius ir paverčiančiame juos savo vergais. Jie tebesą šio funkcionalinio junginio dalyviais, funkcijos vykinimo, darbo nariais tiktai šio vykinimo ribose, t. y. ribose tų socialinių tikslų, kurie yra šio junginio reiškiami. Ribose gi kitų savo reikalų, tenkinamų socialinio bendravimo priemonėmis, žmogus, dalyvaująs aname funkcionaliniame socialiniame junginy, galįs dalyvauti ir kitame. Todel visai esą suprantama ir naturalu, kad valstybės pavaldinys galįs kartu priklausyti, pavyzdžiui, ir bažnyčiai, nors pastaroji būtų pilnai nuo valstybės atskirta, arba kad vienos bažnyčios nariai priklausytų, pavyzdžiui, dviem kovojančiom tautom. Už tai būtų nelogiška, kad vienų tų pačių arba tos pačios rūšies socialinių tikslų funkcijos ribose žmogus galėtų priklausyti

iš karto dviem socialiniam junginiam, pavyzdžiui —dviem bažnyčiom arba dviem valstybėm, dviem tautom.

Pagaliau, tų pačių žmonių dalyvavimas keliuose socialiniuose junginiuose kartu su tuo faktu, kad tame pačiame junginy dalyvauja žmonės, kurie kitu savo socialiniu veikimu gali priklausyti dviem kitas kitam priešingiem junginiam, — aiškina mums tą socialinę tikreny_ę, kurią mes nuolat randame, o kurios negalėjo suprasti ir išaiškinti bendrosios valios doktrina, linkusi todel neigti ir slopinti šią tikrenybę. Iš tiesų, jeigu socialinis junginys būtų padaru tokios visuomeninės sutarties, kuria laisvi ir suvereniai žmonės būtų nutarę susijungti ir dėtis savo valia į bendrą visuotiną valią, tai visi turėtų norėti to paties; kelių visuotinų valių tų pačių žmonių tarpe negali būti; taip pat greta visuotinos valios nebelieka vietos jokiai atskiros grupės valiai, nes tos grupės nariai arba dalyvaus bendroje valioje ir tada, žinoma, nebebus jokios atskiros grupės valios, arba jie eis prieš bendrąją valią ir tuo pačių nusidės Tautos Suverenumui ir išsiskirs iš pagrindinio socialinio junginio, nebedalyvaudami bendroje valioje. Kadangi bendroji valia esanti suverenė, ji tegalinti būti viena ir visuotina bent tam tikram aprėžtam žmonių skaičiui. Tebesą individai su savo įgimtomis subjektivinėmis teisėmis ir suverenėmis valiomis ir betesanti viena jų visų bendroji valia, savaime iš esmės suverenė, neskaldomoji, neperleidžiamoji ir nenutraukiama, kuria ir remiantisi visuomenė arba žmonių „socialinė padėtis („status civilis"). Ta žmonių visuma esanti tauta, o jos socialinė būklė — valstybė. Tokiu būdu valstybė ir visuomenė esančios tas pats, ir greta jos negali būti toleruojama jokia kita visuomenė, joks status in statu. Einant klasiškąja suverenumo, kaipo bendrosios valios, formula — „suverenumas" priklausąs tautai, — jokia tautos dalis nei joks individas negali „pasisavinti jo vykinimo" (1789 m. Žmogaus ir Piliečio Teisių Deklaracijos formula).

Kadangi šios doktrinos socialinė funkcija — nes, iš tikrųjų, kiekviena doktrina taipogi esti funkcionalinė — buvo, tarp kita ko, nušluoti feodalizmo ir korporatyvinio viduramžio socialino sutvarkymo liekanas ir padaryti senosios visuomenės tabulam rasam naujai gimstančiai buržuazinei visuomenei įsikurti, tai šiai jos funkcijai valstybinės visuomenės neigimas valstybės ir jos tautos tarpe buvo, be abejo, naudingas ir nuoseklus. Joki luomai, jokios bendruomenės, jokios korporacijos nei profesinės sąjungos nebeturėjusios skirti žmogaus individo nuo tautos ir valstybės. Teisėti tebuvę: individai ir jų viena neskaldomoji visuma — visuomenė: tai tauta ir jos formalinis reiškinys — valstybė, o tarp šių dviejų kraštutinių veiksnių — individo ir visumos — tuštuma, — jokio socialinio tarpo, jokių socialinės integracijos ir diferenciacijos padarų.

Kad ir buvo daroma išimtys, pavyzdžiui, šeimai, kaip ypatingai „societatis demesticae", neprarijamai šios visuotinos visuomenės ir netirpstančiai tautoje bei valstybėje, — tai šios išimtys

buvo siaurinamos ir aprėžiamos kiek tik galima. Jeigu, pavyzdžiui, iš pagrindinės sąžinės laisvės buvo daroma tikėjimo ir jo reiškimosi kultu laisvės išvada, kuri tarp kitų laisvių tapo įrašyta į žmogaus ir piliečio teisių katalogą, tai iš kitos pusės, einant bendromis doktrinos sąvokomis, liečiančiomis visuomenę, būtų nenuoseklu ir pavojinga leisti laisvai reikštis šio kulto būtinoms organizacijoms — bažnyčioms, esančioms iš esmės atskirais socialiniais junginiais, kaip ir naikinamieji luomai, korporacijos, profesinės sąjungos. Bažnyčios nemažiau už anas sudaro valstybėse status in statu. Jų gyvavimas ir veikimas taip pat prieštararauja bendrosios valios sąvokai, kaip ir kitų visuomenės padarų gyvavimas. Ir ką gi mes iš tikrųjų matome? Ar šių bendrosios valios ir visų jos išvadų sąvokų vykintoja — Didžioji Prancūzų Revoliucija — gerbė kulto ir jo socialinės organizacijos — bažnyčios — laisvę nors tiek, kiek bent de jure, jeigu ne de facto, gerbia ją Sovietų Rusija? Ar ji pasitenkino vienintelia šios laisvės nuoseklia įvykinimo forma — bažnyčios atskyrimu nuo valstybės? Ne — ji kovojo su Romos Katalikų bažnyčia, kaipo nepriklausoma kulto organizacija, ji stengėsi pakeisti ją valstybine — tautine — bažnytine organizacija; iš kitos gi pusės, ji darė bandymus sudaryti ypatingą valstybinį Žmogaus Proto Dievės kultą, pavaduodama juo Dievo kultą, o florealio 18 d. dekretu Robespierre skelbia: „Prancūzų Tauta pripažįsta aukščiausios Esmės egzistavimą „ir dvasios nemirtingumą". Bendrosios valios dekretas dogmatiškai nustato tikėjimo tezę! O jeigu taip sako suverenė bendroji valia, — nes valdžia esanti jos organas, — tai argi gali kitaip pasisakyti kuri nors piliečių grupė? Bažnyčių laisvė negalėtų būti nuosekliai palaikyta bendrosios valios režime.

Jeigu bendrosiosios valios režime būtų galima pamanyti apie žmonių jungimosi laisvę, tai gal tiktai tose srityse, kurios paliekamos individų nuožiūrai ir kurios esą sudaro jų „įgimtųjų" teisių reiškimąsi bei vykinimą, ypač — ekonominėje srity? Dar senieji Romėnai greta šeimyninio tvarkimosi laisvės („jus connubii") statydavo ekonominio tvarkimosi laisvę (jus commercii). Tą pačią mintį reiškė ir bendrosios valios vykintojai, įrašydami į žmogaus pagrindinių teisių katalogą nuosavybės teisę ir asmens laisvę su darbo ir prekybos laisvėmis, kaipo anų elementais. Tai turėjo reikšti, kad žmogus esąs pats savo darbo ir veikimo šeimininkas ir kaipo toks jis naudojąsis savo darbo vaisiais ir tvarkąs savo ūkio gyvenimą savo nuožiūra. Niekas jam negalįs įsakyti, kaip jis turįs veikti savo reikalais. Nuosavybė nesanti pavesta žmogui socialinė funkcija, kaip mokina mūsų gadynės demokratija ir kaip jau kartais ji mūsų laikais net valstybės konstitucijose yra formuluojama (1919 m. Vokietijos Konstitucijos 153 str.) šiuo pakeisdama savo senąją Romėnų „proprietatis" sąvoką. Nuosavybė, kaip ir darbas, kaip ūkis, esanti žmogaus asmens, o ne visuomenės elementas, ji esanti asmeninė, privatinė. Žmogus naudojąsis nuosavybe ne kaip visuomenės narys, ūkis esąs jo.

jam gi tuo pačiu priklausanti ūkio srity iniciatyva. Šiuo remiantisi ir prekybos, pramonės bei profesijos laisvė. Esą visuomenė kaip tik tam ir steigiama bendrąja valia, kad ji apsaugotų šią asmens laisvę, o tarp kita ko ir žmogaus asmens turtą ir iniciatyvą jo veikimo srity, o visai ne tam, kad ji pavaduotų žmogų ir perimtų jo iniciatyvą, pavergdama žmogų ir padarydama jį savo įrankiu. Taigi ar bent šioje srity neturėtų būti žmonėms palikta jungimosi laisvė jų ūkio tikslais? Bet mes matome, kad ir čion jungimosi ir draugijų laisvė aprėžiama arba net tiesiog neigiama. Štai 1791. VII. 14 — 17 d. įstatyme (taip vadinamoji „loi Chapelier") mes skaitome:

„Visiems piliečiams turi būti leidžiama rinktis; bet negalima vienos profesijos piliečiams leisti rinktis jų neva bendrų interesų vardu. Valstybėje nėra dabar korporacijų, tebėra kiekvieno žmogaus asmens interesas ir visuomenės interesas — nieko daugiau. Niekam neleidžiama įkalbinėti piliečiams dar koks tai ypatingas (tarp šių dviejų) interesas ir traukti jie nuo bendro reikalo, keliant korporatyvinę dvasią."

„Jeigu prieš laisvės ir konstitucijos dėsnius, bendros pramonės profesijos ar užsiėmimo piliečiai imtų daryti tarp savęs sąmokslus, kad solidariai atsisakytų arba vykintų tiktai už tam tikrą mokesnį savo profesiją ar darbą, tai toki sąmokslai skelbiami neteisėtais, nukreiptais prieš laisvę bei teisių deklaraciją ir neturinčiais galios".

Taigi ir šioje srity tarp individualinės ir bendros visų individų valios negali būti jokio tarpo. Žmonės suskirstomi iki galui ir suskaldytos visuomenės vietoj paliekama individai — atomai. Vienintelė visuomenės forma — atomų visuma — tam tiktai leidžiama ir sudaroma, kad saugotų šia atomizaciją ir apdraustų ją nuo gresančio jai socialinio žmonių jungimosi pavojaus.

Žodžiu, socialinė diferenciacija, įvairių junginių visuomenė, tai esąs priešas, kuris tenka naikinti. Tai esanti nekenčiamos aristokratijos šmėkla.

Kitaip ir negalėjo elgtis individualistinės bendrosios valios nuoseklūs vykintojai. Ir daug reikėjo pakeisti demokratijos sąvokoje, kad pagaliau būtų jos pripažinta ir sankcionuota draugijų ir sąjungų laisvė, kurios nenorėję pripažinti Žmogaus ir Piliečio Teisių skelbėjai·

Gi doktrina, neigianti diferencijuotą visuomenę, be kurios, iš tikrųjų, ir valstybė negali būti suprantama, netinka mokslui ir nepajėgia socialinio bendravimo problemos išspręsti. Funkcionalinių korporatyvinių vienetų teorija šį klausimą sprendžia lengvai, patenkindama socialinės realybės reikalavimus. Ji net tiesiog remiasi socialine diferenciacija ir laiko pačią valstybę šios diferenciacijos (ir paralelios pastarajai integracijos) -- padaru. Ji pasiekia tai, nesinaudodama nei bendrosios valios nei socialinio organizmo fikcija.

5. Juridinė valstybės personifikacija. Korporacijos, organų, kompetencijos sąvokos.

Bet jeigu psichinės ir socialinės žmonių bendravimo padarų visuomenės, o tuo pačiu ir valstybės esmės aiškinime ši teorija laikosi iudividualinės valios realybės, nesinaudodama bendrosios visų individų valios sąvoka, o socialinių vienetų konstrukciją jį pasiekia tęstinių tisklų ir jų funkcijos sąvokomis, nesiskolindama biologinių organizmo sąvokų, — tai juridinėje šių socialinių junginių konstrukcijoje ji yra artima organinei teorijai.

Ji randa, kad teisės atžvilgiu šis žmonių socialinis junginys, kaip tam tikrų tęstinių socialinių tikslų funkcionalinis vienetas, kuris nepareina nuo nuolatinio individų keitimosi, esą tegalima konstruoti kaip asmuo. Be šios personifikacijos tai būtų daugybė atskirų santykių tarp valdančiųjų ir valdomųjų; daugybė, kurioje išnyktų vieneto sąvoka ir kuri todel neatatiktų tikrenybei. Visi valdančiųjų ir valdomųjų darbai funkcionalinio junginio ribose esą funkcionalinio dėsnio suvienijami, lyg būtų vieno asmens, vieno organizmo, vienos valios pasireiškimu. Tai sudarą juridinę korporatyvinę valstybės ir kitų sutvarkytų socialinių junginių, jų tarpe ir žmonių steigiamųjų draugijų, esmę.

Konstruojamai, kaipo asmuo — juridinis asmuo — valstybei tenka pripažinti juridinė valia. Tokiu būdu valdančiųjų ir jų agentų veikimas teisės atžvilgiu laikomas ne jų individualiniu, bet pačios valstybės veikimu, reiškiančiu jos juridinę valią. Šia prasme visi valdą ir valdininkai nuo aukščiausiųjų lygi žemesniųjų sudarą savo vykinamos valstybinės funkcijos srity valstybės juridinius organus, kuriais ši funkcija realizuojasi. Kaip juridinio asmens organai, lygiai kaip fizinio organizmo organai, jie patys jokios savo viešosios asmenybės neturi, o tuo pačiu nesą ir negalį būti jokio teisės santykio tarp jų ir juridinio valstybės asmens. Žinoma, tie patys žmonės, kurie dalyvauja valstybės darbe, kaipo jos organai arba tų kolegialinių organų nariai, galį turėti ir turį savo asmenybę, kaip valstybės pavaldiniai, savo bendrų pilietinių teisių srity, bet savo viešajame valstybiniame valdžios darbe jie asmenybės neturi. Jie veikią vasltybės vardu ir valstybės valia, valstybės teisėmis. Kaip negalį būti jokio juridinio santykio tarp valstybės ir jos organo, taip negalį būti tokio santykio ir tarp dviejų jos organų, kurie abu veikią viena valstybės juridine valia ir neturi savo atskirų dviejų asmenybių. Visi valstybės organai tirpstą viename bendrame valstybės asmeny, vienoje jos valioje, visi organų santykiai tirpstą vienoje valstybės subjektyvinėje teisėje ir neturį jokio savo juridinio pobūdžio. Todel negalį būti jokio teisės ginčo, jokios sutarties nei teisės kompromiso tarp dviejų organų.

Iš tikrųjų, einant šios juridinės konstrukcijos dėsniais—būtų klaidinga arba bent netikslu sakyti, kad organas ką nors veikiąs, pavyzdžiui, parlamentas leidžiąs įstatymus, ministerių kabinetas

valdąs, administruojąs: tai valstybė veikia savo organais, tai ji leidžia įstatymus per savo parlamentą arba valdo per savo ministerių kabinetą; lygiai kaip žmogus rašo knygą arba kalba — žinoma, jis rašo tą knygą savo ranka, jis kalba savo gerkle, savo liežuviu, savo lūpomis, bet netektų sakyti, kad knygą parašė ne žmogus, o jo ranka ir t. t.

Kai kurie šios teorijos kritikai (pav. tapęs komunistinės valstybinės doktrinos gynėju prof. Jelistratov — „Očerk Administrativnago prava" 40—41 pusl.) nurodo, kad teisės santykių tarp organų neigimas, kurį skelbia šį teorija, prieštaraująs teisėtumui, ir sako, kad valdžios nuožiūra, pasmerkta santykiuose tarp valdančiųjų ir piliečių, šiuo mokslu esą atgaivinama ir pateisinama pačiame personifikuotos valstybės tarpe („v niedrach"). Man rodos — šis priekaištas nėra rimtas. Kritikas, matyti, užmiršta, ką ši juridinių organų teorija mokina apie organų kompetenciją. Tarp organų nėsą subjektyvinių teisės santykių, bet užtai juos visus liečiąs ir tvarkąs objektyvinės teisės pobūdžio kompetencijos suskirstymas. Organai „veikią" ne savo teisėmis, bet kiekvienas savo kompetencija. Kompetencija esanti juridinė valstybės valdžios funkcijos kategorija. Šiomis kategorijomis ir esą suskirstyti organai. Šių kategorijų ribose žmonių — valstybės valdžios vykintojų — darbas esąs valstybės darbas, reiškiantis jos valdžios imperium'ą. Jokiai nuožiūrai čion vietos nesą. Organų funkcionalinės ribos kaip tik sudarančios teisinę valstybės valdžios reiškimosi sistemą.

6. **Reprezentacinė šios personifikacijos konstrukcija. Analogija su Romėnų šeimos (šeimininko — pater familias — asmens) konstrukcija.**

Ir šioje juridinėje konstrukcijoje, kaip Romėnų senovės šeimoje, mes juridinio atstovavimo konstatuoti negalime, nes čion tebesąs vienas juridinis asmuo — valstybė, gi atstovavimas abiejose savo formose — reprezentacija ir įsakymu — numato du asmeniu: atstovaujamąjį ir atstovaujantį (atstovą — reprezentantą, įgaliotinį). Bet kad ši konstrukcija ir nesudaro juridinio atstovavimo, vis delto pačios valstybės asmenybės konstrukcijos pagrindan padėta atstovavimo sąvoka, kuri joje randasi lyg paslėpta ir reiškiasi dvejopai: a) į valstybės asmenį sueina ir jame tirpsta visa socialinio junginio galia ir b) šios galios spindėjimu valdantieji junginio elementai, valdžios vykintojai, imperium'o faktinieji subjektai, virsta valstybės organais, tęsiančiais jos juridinę asmenybę. Galima būtų pasakyti, kad pati valstybės asmenybė yra sukonstruota reprezentaciniu metodu, bet konstrukcijos padare reprezentacija jau nyksta: ji sutirpo ar nuskendo konstrukcijoje, kaip akmuo arba plyta, sunaudota sienos statybai.

7. Pagrindiniai ir priklausomieji organai. Jellinek'o pirminių ir antrinių organų sąvoka

Einant nuosekliai juridinių organų teorijos dėsniais, reikėtų, rodos, pastatyti visi valstybės valdžios organai vienoje padėty — kaipo viena valstybės juridinės asmenybės konstrukcija, viena jos funkcionalinio išdėstymo sistema. Visi šie organai turėtų būti valstybės ir tiktai valstybės organais be jokių ypatingų tarp savęs juridinių subjektyvinių santykių. Šiam neprieštarautų šios teorijos nustatoma organų klasifikacija į pagrindinius arba tiesioginius ir priklausomus arba netiesioginius, kuri reiškia tik tai, kad pirmieji (pagrindiniai, tiesioginiai) yra aukščiausieji tam tikrai funkcijos kategorijai, apimą ją ištisą jei ne tiesioginiu savo darbu, tai bent savo kontrole, antrieji gi (priklausomi, netiesioginiai) sudarą šių pirmųjų pagrindinės kompetencijos tikslesnį funkcionalinį išvystymą ir todel yra pirmųjų prižiūrimi. Jei, pavyzdžiui, valstybės režimas yra sudarytas įstatymų leidimo ir administracijos funkcijų suskirstymu atskirais organais, tai kiekvienai šių dviejų funkcionalinių kategorijų sudaroma atskira ištisa hierarchizuotų organų sistema, kurios pryšaky bus tiek pirmajai, tiek antrajai kategorijai bent vienas tam tikras pagrindinis organas, pavyzdžiui, Seimas ir Respublikos Prezidentas, ir be to gali būti dar visa eilė hierarchizuotų smulkesnių — priklausomų — organų. Priklausomieji bus savo darbe kontroliuojami — žemesnieji aukštesniųjų; pastarieji galės teikti žemesniesiems tam tikrų nurodymų, įsakymų, pagaliau, jie nustatys žemesniųjų personalinę sudėtį, skirdami ir šalindami jų valdininkus. Šia prasme žemesniųjų organų kompetencija randasi „implicite“ aukštesniųjų organų kompetencijoje, kaip pastarosios juridinis funkcionalinis išvystymas, jos specifikacija, o aukščiausiasis šioje hierarchijoje organas bus visai funkcionalinei organų sistemai pagrindinis ir kaip toks negalės būti kontroliuojamas: nes jis betarpiškai reiškia valstybės asmenį šioje funkcijos kategorijoje ir jo kompetencija nėra jokio kito organo kompetencijos išvystymu.

Kitaip sakant — pagrindiniais esą tie organai, kurie atsiranda kartu su pačia valstybės asmenybe ir be kurių pati ši asmenybė būtų neįmanoma, nes ji tiktai organais ir galinti reikštis. Tokiu būdu pagrindiniais esą arba faktinieji valstybės valdžios organai, kai, įsikūrus naujai valstybei arba įvykus revoliucijai arba perversmui, valstybė dar neturi nustatytos konstitucijos, arba jos konstituciniai organai, t. y. tie, tarp kurių konstitucija skirsto visas valdžios funkcijas ir be kurių būtų pasidariusi valdžios spraga. Priklausomieji arba netiesioginiai organai yra pagrindinių sudaromi įvairiems darbams; jie yra tvarkomi paprastaisiais įstatymais arba įsakymais ir jų kompetencija yra ne pamatinė, o specifikuota. Jie yra prižiūrimi ir gali būti keičiami.

Bet kad ir prižiūrimi ir šia prasme atsakingi prieš pagrindinius ir apskritai prieš aukštesniuosius, vis delto šie netiesioginiai

ir apskritai žemesnieji organai nesą aukštesniųjų mandatoriais, neatstovaują juos, nes tiek vieni, tiek kiti dirbą ne savo, o valstybės darbą. Respublikos Prezidento arba ministerio skiriamas ir atšaukiamas valdininkas nesąs jo atstovas, o paskirimas nesudarąs mandato santykio tarp skiriančiojo ir paskirtojo. Respublikos Prezidentas skiriąs ne savo, o valstybės vardu, pats būdamas jos organu. Einant nuosekliai šiais dėsniais reikėtų pripažinti, kad ir tarp piliečių - rinkikų ir jų išrinktųjų parlamento narių arba paties parlamento, paprastai vadinamo tautos atstovybe, jokio atstovavimo santykio nesą. Nes piliečiai - rinkikai sudarą tam tikrą masinį valstybės valdžios organą, pagrindinį ir tiesioginį, konstitucijos nustatytąjį kaip ir Respublikos Prezidentas bei pats Parlamentas. Piliečiai - rinkikai, tiesa, esą patys tautos organu, nes jie reiškia tautos (tautos daugumos) nusistatymą, o ne viena tiktai valstybė, bet ir kiti socialiniai junginiai, jų tarpe ir tauta, — sudarą korporatyvinius vienetus, besireiškiančius savo organais. Bet socialinio bendravimo srity tai esą paprastas dalykas, kad vienų socialinių junginių organai galį būti sunaudoti ir kitų junginių kaip pastarųjų organai. Galį, pavyzdžiui, bažnyčios organai - kunigai, parapijų klebonai, būti valstybės sunaudoti kaip jos valdininkai - organai tam tikroms valstybės funkcijoms; taip pat kitai funkcijai — Parlamento darbui galinti būti sunaudota tauta per jos masinį organą — piliečius - rinkikus. Šios pavestos sau valstybinės funkcijos ar savo tarnybinės kompetencijos ribose tautos piliečiai - rinkikai būtų tokiu pat valstybės valdžios organu, veikiančiu juridiniu atžvilgiu valstybės, o ne savo, vardu, valstybės, o ne savo, valia, kaip ir kiti valstybės organai, o jų išrinktasis parlamentas, veikdamas faktiškai savo daugumos, o juridiškai taipogi valstybės valia, jokiu atžvilgiu nereikštų piliečių - rinkikų arba tautos valios. Ir iš tikrųjų, kai kurie šios teorijos šalininkai, kaip Laband, taip ir žiūrėjo į piliečių - rinkikų ir parlamento juridinę padėtį, nuoseklai neigdami bet kurį tarp jų reprezentacijos ryšį. (Laband — „Droit Public", prancūzų vertimas, 1900 m., I t., 443 pusl.).

Bet kitaip pažiūrėjo į šitą dalyką rimčiausis šios teorijos reiškėjas — Jellinek. Jis rado, kad tokia išvada būtų neleistina, nes tai būtų ignoravimas rimto ir svarbaus socialinio fakto, dedamo mūsų gadynės valstybės sutvarkymo pagrindan. Todel jis pasistengė įvesti tokias pataisas į juridinių organų sąvokos konstrukciją, kurios galėtų patenkinti reikalavimą surišti parlamentą su piliečių - rinkikų valia reprezentaciniu dėsniu. Jis šią konstrukcijos pataisą įvykdė tuo pačiu metodu, į kurį mes nurodėme, analizuodami pačią pagrindinę šios teorijos konstrukciją: būtent — reprezentacijos pradą jis sunaudojo kaip medžiagą juridinei organo konstrukcijai, kurioje vietoje atstovaujamojo ir atstovaujančiojo asmenų mes matome išsiplėtusį ir besireiškiantį savo organais vienlypį juridinį asmenį.

Šią pataisą Jallinek formuluoja šiaip: esą pagrindiniai organai gali būti arba pirminiai arba antriniai organai; jeigu kartais kuris

pagridinis korporacijos organas yra taip sukonstruotas, kad jis (mes čion sakome „jis“, taigi organas, bet suprask: jo dalyviai—tie žmonės, tas asmuo, kuris organą sudaro ir kurio darbas yra judirininiu atžvilgiu šios teorijos laikomas korporacijos funkcionaliniu darbu)— negalįs pats padaryti kurio veiksmo betarpiškai, bet tą veiksmą galįs ir turįs padaryti už jį kitas jo sudaromas tos pačios korporacijos taipogi pagrindinis, nes jo formališkai neprižiūrimas, organas, tai šis antrasis, pirmojo sudaromas ir jį pavaduojąs organas, bus vadinamas antriniu pagrindiniu, o pirmasis — pirminiu pagrindiniu organu; jie abu esą pagrindiniai tos pačios korporacijos organai, bet jų dviejų ypatingai sukombinuota konstrukcija daranti antrinį organą pirminio organo sui generis organu. Tokiu būdu antrinis organas — tai esąs ne tiktai korporacijos organas, bet ir jos organo organas. Antrinio organo (organo dalyvių) valia turinti atatikti pirminio organo (dalyvių) valiai, ji reiškianti pastarąją. Čion šios konstrukcijos pagrinde aiškiai matyti pavadavimo atstovavimas (reprezentacija). Jellinek „L'Etat moderne et son droit“, 1919 m. II t., 228 — 289 pusl.).

Tokiais pirminiu ir antriniu pagrindiniais valstybės organais Jellineko mokslu esą: piliečių — rinkikų visuma (tauta) ir jos, tautos, piliečių — rinkikų balsavimu išrinktasis parlamentas. Šia prasme tauta (piliečių - rinkikų visuma) esanti pirminiu, o jos valios reprezentacinis organas — parlamentas — antriniu valstybės valdžios organu. Abu gi esą pagrindiniai arba tiesioginiai, nes abu remiąsi betarpiškai valstybės konstitucija ir antrinis nesąs pirminio kontroliuojamas, negaunąs iš jo jokių nurodymų ir bent formališkai neatsakąs prieš jį.

Aš čion susilaikysiu nuo šios teorijos kritikos. Jos siulomoji valstybės ir kitų socialinių junginių organiškos personifikacijos (reiškiančiosios organais korporacijos) konstrukcija yra grynai juridinė, taigi — konvencionalė, sudaryta patogumui. Kad ji ir operuoja dirbtinėmis sąvokomis, neatatinkančiomis socialinei realybei, nes patys teorijos reiškėjai pripažįsta, kad socialinis junginys nesąs joks realus gyvis ir neturįs jokios savo realios valios, nei realių organų, bet jeigu ji šia kostrukcija pajėgia tvarkyti tam tikromis kategorijomis valstybės reiškimąsi ir kartu apsaugoja jos funkcionalinę esmę, tai, mano supratimu, ji nėra a priori atmestina. Svarbu yra tai, kad ši teorija, nustatydama individualinę žmonių valią kaip realų socialinį žmogaus gyvenimo veiksnį, kuris reiškiasi valstybės organų darbe, šia kostiukcija jungia ir derina reprezentaciniu dėsniu visus šių valių apsireiškimus, vienijamus šiuo funkcionaliniu valstybės momentu; pastarasis daro iš šios daugybės individualinių fenomenų — tikslingąjį socialinį vienetą. Per šio vieneto personifikaciją juridinės konstrukcijos padare nyksta atstovavimo santykis, bet pati konstrukcija yra paremta reprezentacinio atstovavimo sąvoka, nes tam tikrų individų reali valia yra laikoma korporacijos valia ir, vadinasi, pavaduoja, atstovauja pastarąją.

V. Demokratinė tautos suverenumo teorija Esmeino interpretacijoje.

1. Tautos, tautos valios, teisinės tautos — sąvokos. Daugumos dėsnis.

Iš eilės paliesime kitą teoriją, kurioje atstovavimo sąvoka reiškiasi dar ryškiau ir gauna aiškią juridinę konstrukciją. Tai yra naujoji demokratinė valstybės doktrina, labai populiari mūsų laikais ir tebevartojama ypač Prancūzų moksle. Demokratinis valstybės režimas, viešpataująs mūsų gadynėje, remiasi šiuo mokslu arba ištisai arba bent skolindamas kai kurias svarbiausias jos sąvokas. Ši doktrina išsivystė iš mūsų išnagrinėtos visuomeninės sutarties arba individualistinės demokratinės doktrinos, kurios reiškėju buvo Rousseau ir kuri būtų galima pavadinti prademokratine. Pastaroji, kaip matėme, kaip tik neigė bet kurią reprezentaciją, o Tautos Suverenumą rėmė individų — piliečių suverenumu.

Naujoji demokratinė teorija, virtusi klasiška tautos suverenumo teorija, kitaip nustato šį pagrindinį demokratijos dėsnį, o todel ir visą konstrukciją keičia, plačiai išnaudodama reprezentacijos sąvoką.

Šios doktrinos yra bent dvi svarbesnės srovės, kurias mes ir paliesime. Jų pirmąją mes išgvildenome toje konstrukcijoje, kurią formuluoja vienas rimčiausiųjų jos mūsų gadynės reiškėjų — žymus Prancūzų mokslininkas Esmein, miręs 1914 m. Esmein nėra jos steigėju, nes šios srovės doktrina tapo sukonstruota dar Didžiosios Prancūzų Revoliucijos metu ir jąja buvo nustatyta pirmosios Prancūzų konstitucijos dėsniai; bet Esmeino moksle ji tapo aiškiausiai suformuluota ir pritaikyta šios gadynės grynai reprezentaciniam demokratiniam valstybės režimui, veikiančiam jos tėvynėje — Prancūzijoje.

Ir šiuo mokslu, kaip ir prademokratinio mokslo sąvokomis, valstybės šeimininke esanti suverenė tauta, kurią sudaro visi piliečiai. Taigi tauta esanti autonominis tęstinis socialinis junginys, kuris nesąs valstybės padaru nei jos elementu. Atvirkščiai, valstybė esanti suverenės tautos elementu, ji esanti tautos suverenumo apsireiškimu, tautos valios organizaciniu realizavimu. Vietomis Esmein tiesiog vadina valstybę — organizuota arba personifikuota tauta. Tauta susidaranti iš piliečių visumos, bet vis delto ji esanti kas kita, negu visi tam tikros kartos piliečiai; ji turinti savo konstrukciją ir savo vystimasi, kurie sudarą ne kokį tai dirbtinį visų piliečių sutarties padarą, bet naturalinį fenomeną, kurio sąlygomis

esą jos žmonių rasė, tarpas ir istorinės aplinkybės. Tokiu būdu kiekviena tauta vystantisi savo tam tikra evoliucija ir sudaranti sau savo konstrukciją, savo politinį organizmą (valstybę) ir savo ypatingą genijų, panašiai į tai, kaip gyvis (gyvulys) kuria savo organus ir savo intelektą. Be to, kiekviena šitaip sudaryta tauta iš tikrųjų turinti savo atskirąjį gyvenimą, skirtingą nuo visų šią valandą sudarančių ją individų gyvenimų ir kuriame buvusių kartų veikimas bei mintis kombinuojasi su esamos kartos veikimu bei mintimi ir kuriame, pagaliau, ruošiasi būsimųjų kartų likimas (Esmein — „Elements de droit constitutionnel", VII laida, Paryžius, 1921 m. 1 t. 295 pusl.).

• Ar šiose tezėse mes nematome jau žinomos mums organinės teorijos tvirtinimų? Iš tikrųjų, taip galėtų būti, jeigu Esmein, pareikšdamas šias tezes ir sustiprindamas jomis savo pagrindinius tvirtinimus, pritartų joms be jokių rezervų. Bet jis čion pat reiškia šias rezervas. Jo nuomone vis delto teisė, kuria reiškiasi valstybė, esanti žmogaus laisvės padaras, o laisvė nesanti įmanoma be individualinio veiksnio ir individualinių žmogaus subjektyvinių teisių. Delto tai tauta susidedanti iš gyvų ir laisvų individų, kurie vieni galį ją reikšti ir už ją veikti. Visa tautos praeitis, visas jos tęstinumas, jos palinkimai, jos evoliucija esą užfiksuoti gyvų individų psichikoje. Ir gyvi individai su savo reikalais, su savo psichika ir valia vieni tegali būti tautos valios, jos veikimo ir organizavimosi (valstybės) kriterijais. Jie esą tautos alfa ir omega. Jų laisvei, jų teisių apsaugai esanti tautos sudaryta valstybė. Ir valstybė negalinti pakeisti piliečių laisvės pavaldinių vergija, ji negalinti paneigti piliečių individualinių teisių ir uzurpuoti individualinės iniciatyvos funkcijas. Pakeitimas individualinės socialinės tvarkos kolektyvistine tvarka, apie ką svajoja socialistai bei komunistai, būtų jos gyvybės pakirtimu, būtų socialinės mirties ženklu.

Tokių būdu tauta esanti laisvų gyvų individų — piliečių visuma. Bet kadangi žmonių tiek grynai asmeniškas, tiek socialinis veikimas vykstąs jų valia, o tauta, kaip piliečių visuma, savo atskiros realios valios negalinti turėti, nes ji apskritai tiktai individais besireiškianti, tai kyla klausimas, kaip gi ji gali veikti, organizuotis ir t.t.? Bendrosios arba visuotinos tautos dalyvių valios, apie kurią mokino Rousseau, iš tikrųjų nesą. Atskirų žmonių valios nesančios vienodos, jos besiskirstančios. Tai esąs faktas. Teorinė kostrukcija, kuri nustato tautos valią visų tautos narių valia, esanti dirbtinė; ji neatatinkanti psichinei bei socialinei tikrenybei. Todel ji ir esanti atmestina. Bet jeigu nėra visuotinos bendrosios valios, tai ir kiekviena atskira individualinė valia negalinti būti laikoma tautos valia, nes tada tų „tautos valių" būtų daugybė, o daugybė įvairių valių — tai reiškia: jokia viena valia. Jeigu kiekviena individualinė žmogaus valia būtų suverenė, tai nebūtų jokios viešpataujančios sprendžiamos valios ir nebūtų nei tautos nei jokios drausmingos socialinės organizacijos, o tebūtų

anarchija: kiekvienas veiktų sau ir būtų pats sau šeimininkas, pats sau ponas ir valdovas; išnyktų bet kuri tvarka ir būtų visuotina kova. Bet tai, kaip ir visuotinos bendrosios valios hypoteza, prieštarautų socialinei tikrenybei, prieštarautų tautos bei valstybės realiam faktui.

Taigi tautos valia, ne būdama nei kiekvieno atskiro piliečio nei visuotina visų piliečių valia, — nes abi šios eventualybės, kaip matėme, yra atmestinos kaip nesąmonės, — bet kartu nebūdama ir ypatinga organiška tautos kolektyvinio vieneto valia, — nes tauta nėra organiškas vienetas ir negali savo realios valios turėti, — tegalinti būti nustatyta ekvivalentu, t. y. tuo, kas yra lygu šiai sąvokai. Tiesa, tai skamba kaip paradoksas: nesamo dalyko sąvoka, nesamo dalyko ekvivalentas. Argi galima kas nors laikyti lygu tam, ko visai nėra?

Bet dalykas tame, kad tauta, kaip piliečių visuma, esanti pati savaime visai realus, kad ir ne organiškas, faktas, beto šis faktas, kaip rodąs sociologijos mokslas ir valstybės analizas, esąs realus socialinis veiksnys, nes, kaip stengiasi įtikinti savo skaitytojus Esmein (op. cit., I t., 291—299 pusl.) tiek pačios valstybės gyvavimas bei jos socialinė funkcija, tiek valstybės valdžios galia, be kurios ir valstybės nebūtų, — esą tegalima išaiškinti piliečių visumos arba bent jų daugybės reikalais, teisėmis, nauda ir jų masinio nusistatymo, jų viešosios nuomonės spaudimu, o ši piliečių visuma arba tauta nesanti palaida atsitiktinė žmonių kruva ar minia, bet sudaranti nuolatinį junginį, kuris visus tautos dalyvius laikąs surištus tam tikrais pastoviais santykiais ir tam tikra pastovia socialine padėtimi. O jeigu ši tauta iš tikrųjų esanti socialiniu veiksniu ir dargi svarbiausiu, pagrindiniu ir sprendžiamuoju valstybės veiksniu, tai ir turįs būti nustatytas tas realus valios reiškinys, kuriuo šis socialinis tautos veiksnys veikia, nes be valios joks socialinis veikimas nesąs įmanomas. Šis realus valios reiškinys tegalįs būti surastas gyvų konkrečių žmonių valioje, nes jokios kitokios valios psichinėje tikrenybėje nesą. Suradus gi jį, reikėsią jis juridiškai (teisinės konstrukcijos atžvilgiu) kvalifikuoti kaip tautos valia. Šia prasme jis esąs vadinamas tautos valios ekvivalentu.

Šis ekvivalentas, būtinas tautos suverenumui — jos steigiamai valstybės funkcijai — vykinti, esą tegalima rasti susitinkančiose („concordantes“) valiose tam tikro skaičiaus žmonių iš tautos (piliečių visumos) tarpo. Jų balsų išdava busianti laikoma suverenės tautos (piliečių visumos) valios pareiškimu. Teisė dalyvauti šiame balsavime tautos valiai reikšti yra tai, kas vadinama politinio rinkimo teise. Tie piliečiai, kurie šia teise naudojasi, arba politiniai rinkikai (piliečiai rinkikai, kvalifikuota piliečių dalis), sudarą teisinę (juridinę) tautą (Esmein-op. cit. I t., 308 pusl.).

Kaip gi, kuriais daviniais būsianti nustatyta šios „teisinės tautos“, kitaip vadinamos rinkikų korporacijos („corps-electoral“) balsavimo išdava, laikoma tautos valia? Kaip sakėme, Esmeino

mokslu ji tebėra galima nustatyti tam tikro skaičiaus rinkikų susitinkančiomis valiomis. Kurio gi skaičiaus? Tai negalįs būti visų balsų skaičius del tos pačios priežasties, deliai kurios, kaip anksčiau sakėme, atmetamas visuotinos visų piliečių valios kriterumas; nes nesą rimta manyti, kad bet kuriame žmonių skaičiuje jų visų valios galinčios būti vienodos arba sutinkančios kita su kita, ir remti šiuo bet kuri išdava. Tai negalįs taipogi būti tam tikrų parinktų geriausių arba išmintingiausių žmonių tam tikras skaičius, nes nesą jokio objektyvinio kriteriumo tokiai piliečių — rinkikų klasifikacijai, o, pagaliau, jeigu tai būtų priimta, tai tuo pačiu iš rinkikų korporacijos arba teisinės tautos būtų išbraukti visi tie rinkikai, kurie nepatektų į tų geriausių arba išmintingiausių eiles, — nes jų dalyvavimas balsavime nustotų savo reikšmės. Tai negalinti būti taipogi mažuma, nes tai būtų nesąmonė, prieštaraujanti visiems tautos suverenumo pagrindams. Šis skaičius — tai tegalinti būti dauguma; ar absoliutinė ar reliatyvinė — tai esąs kitas dalykas, bet būtinai ir tiktai dauguma.

Taigi tautos suverenės valios reiškėja esanti tautos (teisinės tautos) dauguma, pasireiškianti balsavimu. Esmein'o atstovaujamoji klasiškoji demokratinės teorijos srovė yra nusistačiusi tiek prieš taip vad. interesų (organizuotų socialinių grupių), tiek prieš mažumų proporcinę reprezentaciją, nuosekliai konstatuodama, kad abi šios reprezentacijos prieštaraujančios anksčiau pažymėtos tautos suverenumo ir tautos valios konstrukcijai. Vienintėlis teisėtas tautos valios reiškimosi kriteriumas—piliečių — rinkikų balsų daugumoje (Esmein, -- op. cit., I t., 309 ir 328—330 pusl.).

Ne visi anksčiau pareikštieji teorijos dėsniai yra paties Esmeino nuosekliai išlaikyti. Tautos suverenumo konstrukcijos dirbtinumas verčia Esmeiną kartais svyruoti ir teikti pačioms pagrindinėms teorijos sąvokoms vienais atžvilgiais vieną, o kitais — kitą prasmę. Taip, štai akylam skaitytojui lieka neaišku, ar tauta yra šios teorijos laikoma tiktai piliečių visuma (individualistinė konstrukcija) ar atskiru socialiniu vienetu (korporacinė, eventualiai organiška konstrukcija), taipogi ar piliečių - rinkikų visuma juridinės konstrukcijos atžvilgiu yra pati tauta (teisinė tauta) ar tautos atstovė (reprezentaciniu dėsniu). Šis neaiškumas liečia ne tiktai Esmeino formulavimą, bet juo labiau kitus šios doktrinos formulavimas, kurių tarpe Esmeino gal yra tobuliausias.

Vietomis tauta Esmeino mokslu esanti piliečių - individų visuma (op. cit. I t. 308 pusl., taipogi 315 pusl., kur visi piliečiai vadinama „visa tauta"), vietomis gi—ji virsta atskiru nuo šių individu visumos socialiniu vienetu, turinčių savo ypatingą esmę, gi piliečiams tapriklausąs naudojimasis jos suverenumu, arba tiksliau sakant suverenumo vykinimas („exercice") už tautą ir jos vardu; jie šiuo tampą „pirminiais ir būtinais tautos suverenumo reprezentantais" op. cit., I t., 357 pusl.). Tai ypač pabrėžiama ten, kur kalbama apie politinių rinkimų ir rinkimo teisės konstrukciją, nuo kurios, žinoma, pareina ir „teisinės tautos" sudėtis.

Taigi teorinė konstrukcija čia jau svyruoja. Tauta apimanti visų besikeičiančių kartų vystimąsi, atstovaujamą gyvos piliečių kartos, virstančios jos reprezentante — pavaduotoja. Bet iš gyvos piliečių kartos išsiskirianti tam tikra piliečių - rinkikų grupė, į kurią esą perkeliama ši tautos reprezentacijos (tautos suverenumo vykinimo) funkcija. Esmein primygtinai pabrėžia, kad dalyvavimas „teisinėje tautoje" ir pačios „teisinės tautos" sudarymas, t. y. nustatymas tų piliečių, kuriems pavedama (kieno?) vykinti tautos suverenumas, rėmiąsis socialinės funkcijos, o ne subjektyvinės teisės dėsniu. Ir jis daro iš to plačias išvadas.

2. Du pagrindiniu tautos reprezentacijos veiksniu: piliečių visuma (gyva tautos karta) ir piliečių-rinkikų „corpus" („teisinė tauta"). Jų tarpusavio santykis.

Tokiu būdu „teisinė tauta" arba piliečių - rinkikų visuma — tai nesanti pati tauta, bet tautos reprezentantė—pavaduotoja, panaši į nežinia kur esančiojo globėją (ne į „negotiorum gestor'ą"). Bet kartu ji esanti ir visos gyvos piliečių kartos reprezentantė, nes ji atstovaujanti tautą šios kartos vietoje, pavaduodama pastarąją. Kad šiuo mokslu ji šiame tautos reprezentavime iš tikrųjų atstovaujanti visą gyvą piliečių kartą, kaipo pirminę ir naturališką tautos reprezentantę, piliečių - rinkikų pavaduojamą, tai pasitvirtina ir šiuo, kad vieninteliu mandatų suskirstymo dėsniu tarp įvairių rinkimų apygardų demokratinė teorija ir praktika pripažįsta tų apygardų gyventojų, o ne rinkikų skaičiaus proporciją (yra ir išimčių, pavyzdžiui Latvijos demokratinės Respublikos konstitucija nustato mandatų suskirstimą ne gyventojų, o rinkikų skaičium) — vadinasi, renka tautos atstovus įsteigtajai valstybės valdžiai vykinti piliečiai - rinkikai, bet jie renka juos už visus piliečius. Šių dviejų pagrindinių tautos reprezentacijų skirtumas glūdi tame, kad jų viena — piliečių visuma — esanti visai pasyvi, neveikli, juridiškai besireiškianti savo skaičiaus proporcionaliu svoriu mandatams paskirstyti tarp rinkimų apygardų, o faktiškai besireiškianti dar viešosios nuomonės spaudimu į valdžią ir į piliečius - rinkikus; antroji gi piliečių — rinkikų reprezentacija — esanti veikli savo balsavimu politikos rinkimams ir kitokiems tikslams (pav. referendumas ir t. t.).

Galima pasakyti, kad šiuo mokslu tiek viena, tiek kita šių pagrindinių tautos reprezentacijų esanti laikoma naturalia, savaime bendrosios demokratinės tautos sąvokos logika besisteigianča be jokio pavedimo, be jokio mandato ir pripažinimo, kaipo paprastas pilietybės elementas. Tai, mano supratimu, seka ir iš anksčiau cituotųjų Esmein'o žodžių (op. cit., I t. 357 pusl.), kuriuose jis visus gyvus (esamos kartos) piliečius vis tiek, ar jie yra kartu ir politiniais rinkikais, ar ne — vadina „pirminiais ir būtinais tautos suverenumo reprezentantais". Jeigu jis ir nebūtų pa-

vartojęs šių žodžių, tai vistiek šiuo mokslu nebūtų galima prieiti kitokią išvadą, nes jeigu suverenė esanti tauta ir jeigu ji esanti vienlypė, sudaryta iš lygių individų (socialiniai nei kiti skirtumai tarp individų demokratiniu mokslu šiuo atžvilgiu nesverią ir nenaikiną piliečių esminės lygybės), — tai iš šios paremtos individų lygybe pilietybės nebūtų galima padaryti kitokios išvados, kaip, taip sakant, organiškas ar asmeninis sujungimas pagrindinio tautos reprezentavimo su pačia pilietybės, kaipo dalyvavimo suverenėje tautoje, sąvoka. Piliečių gi rinkikų tautos reprezentavimas pats taipogi negalįs šiuo mokslu būti jokios antrinės reprezentacijos reiškiniu. Jie esą paimti iš tos pačios piliečių masės, kuri jau savaime reprezentuojanti tautą; todel ir jie jau pačia savo pilietybe dalyvaują pirminėje reprezentacijoje. Jie nebesą reikalingi jokio mandato šiam pobūdžiui gauti, nes jie jau šį pobūdį turi.

Jeigu jų — piliečių — rinkikų tautos reprezentavimas kuo besiskiria nuo piliečių visumos pagrindinio reprezentavimo, tai tiktai tuo, kas prisideda prie jų pagrindinės, bendros del visų piliečių (šiuo atžvilgiu) padėties. Šis gi momentas (pridedamas) — tai jų veiklumas, jų teisinė galia reikšti balsavimu tautos valią. Tai esanti jų ypatingoji, kaipo kvalifikuotų reprezentantų, kompetencija. Ir jeigu Esmein taip daug deda energijos įrodyti, kad piliečių - rinkikų politinio b alsavimo galia esanti ne jų individualinė subjektyvinė teisė, išeinanti iš pačios jų pilietybės, bet jų socialinė funkcija, pavesta jiems įstatymu (įstatymo suteiktu mandatu), tai, mano supratimu, tai liečia ne pačią pagrindinę reprezentaciją, bet jos vykinimą tam tikromis organizuotomis priemonėmis. Ir kaip tik šiuo reprezentacijos vykinimu, šia tautos valios tam tikra tvarka reiškimo kompetencija jie, piliečiai - rinkikai, atstovaudami tautą, kartu pavaduoja ir bendrą piliečių visumą.

Tokiu būdu einant demokratinės teorijos mokslu (Esmein'o interpretacija) mes iš karto randame valstybėje tris būtinus veiksnius: a) s u v e r e n i n ę nuolatinę t a u t ą, kuri vienok, nebūdama socialiniu gyviu (organizmu), savo realios valios neturinti ir todel negalinti nei jos reikšti nei bent ką pati betarpiškai veikti, o tuo pačiu negalinti ir teikti mandatų arba skirti savo įgaliotinių, kurie veiktų jos vardu, jos prižiūrimi ir keičiami; b) p i l i e č i ų v i s u m ą arba gyvąją tautos kartą, esančią naturalia pagrindine tautos valios reiškėja be jokio mandato, taip sakant — ipso facto savaime — kuri, vienok, tebesanti pasyvi tautos atstovė, atstovaudama pastarąją savo skaičiaus ir savo masinio nusistatymo arba viešosios nuomonės svoriu be jokio organizuoto bei tikslaus veiklumo; ji, piliečių, visuma, pavaduojanti pačią tęstinę tautą ir šiuo esanti jos pirminė ir pagrindinė reprezentantė; c) p i l i e č i u s - r i n k i k u s arba t e i s i n ę t a u t ą; šis trečiasis veiksnys esąs lyg piliečių visumos ekstraktas, įstatymo išskirtas iš šios visumos, kaipo geriausiai del tam tikrų savo kvalifikacijų tinkąs veikliam anos pagrindinės reprezentacijos vykinimui; šio veiksnio

personalas nėra piliečių visumos šiai funkcijai renkamas, jis esąs tam tikru bendru kvalifikacijos kriteriumu nustatomas, o šis kriteriumas esąs įstatymo formuluojamas. Čion galima būtų paklausti: o kas gi nustato patį įstatymą? kas pirmas formuluoja šį kvalifikacijos kriteriumą, kuriuo bus iš piliečių visumos išskirtas piliečių - rinkikų kontingentas? tai nebus niekuomet pasyvi piliečių visuma, masinė gyva tautos karta, nes ji neturi iniciatyvos ir gabumo tiksliai planingai veikti. Jei pasakysime — tai nustatanti pati valstybės konstitucija, tai vėl kils klausimas: o kas gi yra šios konstitucijos autorium, kas sušaukė tuos, kurie pirminę konstituciją surašė, kas ir kieno vardu jiems pavedė konstituciją surašyti? Ir visuomet mes prieisime kurios nors pirminės faktinos valdžios, kurios nors žmonių saujelės, kuri, įsikūrus naujai valstybei arba įvykus revoliucijai ar perversmui, pati be jokio įstatymo, be jokios teisės normos, o dargi prieš veikusiąją iki tol normą, pasisavino valdžią, pasivadino vyriausybe ir ėmė vykinti imperium'ą, nustatydama ir pirminius įstatymus, kuriais jau tapo suformuluota ir pati valstybės konstitucijos sudarymo tvarka. Tai ar ne ši faktinė valdžia buvo suverenumo šaltiniu, ar ne ji buvo pirminė bei pagrindinė tautos valios reiškėja? Ir kodel gi mes vis delto pagrindine tautos valios reiškėja laikytume piliečių visumą, pasidavusią faktinos valdžios imperium'ui? Į tai demokratinė teorija atsako: bet kuri pirminė faktinoji valdžia tuo tebegalėjusi pasiimti ir vykint valdžios imperium'ą, kad piliečių visuma sutikusi jai pasiduoti; savo pasyviu sutikimu ji tautos vardu sankcionavusi valdžią ir jos leidžiamus įstatymus, kuriais ir tapo padaryta pradžia tiek valstybės konstitucijos, tiek išskirstymo iš piliečių visumos kvalifikuotos „teisinės tautos" (piliečių — rinkikų), turinčios teisėtai tautos valią pareikšti.

3. Faktinė pasyvi (piliečių visumos) ir teisinė veikli (piliečių-rinkikų) tautos reprezentacija.

Pirmosios elementai: skaičiaus svoris, viešoji nuomonė, sukilimo teisė

Tokiu būdu pats įstatymas (valstybės teisės norma) esąs pasyvios piliečių visumos galios, jos svorio, padaras. Čion mes jaučiame, kad ir tiesiog naujos demokratinės teorijos nebereiškiamą, bet paslėptą jos mokslo sąvokose seną prademokratinės doktrinos (dar Locko; o prieš jį kai kurių teologų ir scholastikų) tezę, jog pagrindinei tautos reprezentantei piliečių visumai arba gyvai esamai tautos kartai priklausanti naturali pasipriešinimo valdžiai arba sukilimo teisė, nes be šios teisės nebūtų suprantama ši daroma iš jos pasyvumo išvada, kad pasidavimas faktinajai valdžiai bei jos išleistajam įstatymui (įsakymui) sankcionuojąs ir tuo pačiu legalizuojąs šią valdžią bei šį įstatymą. Taigi ši pagrin-

dinė pasyvi tautos reprezentantė, be savo svorio skaičium ir viešąja nuomone, atstovaujanti tautos valią ir savo sukilimo teise ar sukilimo galia.

Bet pasyvus tautos valios atstovavimas nesąs pakankamas valdžios darbui. Valdžios vykinimas yra aktyvus darbas, reikalaująs įtempto veiklumo. Veiklus tautos atstovavimas — tautos valios reiškimas—priklausąs išskirtiems iš piliečių visumos piliečiams-rinkikams. Savaime veiklumas turįs būti organizuotas, jis negalįs būti chaotiškas, jis ir remiąsis tam tikromis taisyklėmis, jis esąs konstitucijos ir tam tikrų įstatymų normuojamas. Vadinasi, čion reprezentacija jau virstanti teisinė. Teisės atžvilgiu, rezervuojant piliečių visumai pasyvią sukilimo teisę bei viešosios nuomonės galią ir skaičiaus svorį, vieninteliu tautos reprezentantu esąs piliečių-rinkikų „corpus", pavaduojąs savo veiklumu tiek pačią tautą, tiek jos pasyvią reprezentantę—piliečių visumą. Šia prasme ši veikli tautos pagrindinė reprezentacija ir yra Esmeino vadinama „teisinė tauta". Jos veikimas, jos balsas, jos valia teisės atžvilgiu esą tautos suvereniniu veikimu, tautos balsu, tautos valia.

Tokiu būdu pagrindinė tautos reprezentacija diferenciuojantisi į faktinę pasyvią piliečių visumos ir veiklią teisinę kvalifikuotų piliečių-rinkikų („teisinės tautos") vykinamą reprezentaciją. Išskyrus absoliutinės monarchijos arba diktatūros režimus, revoliucijos bei kitus nepaprastus tautos ir valstybės gyvenimo momentus, kai konstitucinė teisinė tvarka lieka suardyta ir kai tebesireiškia pasyvus tautos atstovavimas nuolat piliečių visumos vykinamas, — sutvarkytoje teisinėje, ypač demokratinėje, valstybėje tiktai tos vienos piliečių-rinkikų grūpės vykinamoji tautos reprezentacija turinti juridinio pobūdžio, taigi tiktai su jos darbais esą jungiama tam tikros teisinės pasekmės ir tiktai šie darbai esą laikomi tautos suverenumo pasireiškimu, o tuo pačiu virstą ir visos valdžios teisėtu šaltiniu.

4. Teisinė tautos reprezentacija esanti piliečių-rinkikų funkcija o ne jų subjektyvinė teisė. Šio dėsnio išvados.

Kadangi teisinė tautos reprezentacija esanti piliečių-rinkikų funkcija, o ne jų subjektyvinė teisė, tai nesą būtina, kad iš piliečių visumos rezervuaro į piliečių-rinkikų grupę patektų visi suaugę ir psichiškai sveiki piliečiai, galį reikšti savo valią. Vadinasi, šios demokratinės srovės, kuriai priklauso Esmein, mokslu visuotino balsavimo dėsnis, suteikiąs visiems subrendusiems piliečiams piliečio-rinkiko, tautos teisinio reprezentanto, žymę, nesąs joks esminis demokratijos pradas, jokia tautos suverenumo išdava, kaip daugumos profanų priimta manyti. Populerė nuomonė, jungianti demokratiją ir tautos suverenumą su visuotinu balsavimu, tebevadovaujantisi senomis netiksliomis suvereninio žmo-

gaus ir visuomeninės sutarties sąvokomis. Viena esminių suverenumo žymių esąs jo neskaldomas vienumas. Jeigu jis yra visos valdžios universalus titulas, tai jis tegalįs būti vienas. Nesą galima suskal dyti suverenumas į tiek atskirų valdžios titulų, kiek yra atskirų piliečių ir atskirų jų valių, nes tuomet arba jokia atskira valia nebūtų visos valdžios titulu ir tuo pačiu išnyktų pati suverenumo sąvoka, arba būtų tiek suvereninių valdžių, kiek yra žmonių, — o tuomet nebebūtų jokios vienos valdžios ir jokio paremto valdžia junginio (valstybės), o tebūtų anarchija. Visas neskaldomas suverenumas priklausąs tautai ir jokia jo dalis nepriklausanti jokiam piliečiui. Piliečiai rinkikai, įstatymu gaudami šią žymę, vykiną tautos reprezentaciją ne savo esminės—įgimtosios, suvereninės — teisės, o delegacijos titulu. Jei tai esanti jų „teisė", tai ši teisė esanti jiems pavesta, suteikta, kaip jų kompetencija, kaip jų socialinė funkcija, pareiga. O funkcijų arba pareigų suskirstymas turįs remtis kvalifikacijomis — tam tikrais žmonių gabumo, žmonių ypatybių kriteriumais. Todel esąs visai teisėtas iš vienos pusės išskyrimas iš piliečių-rinkikų eilių įvairių netinkamų šiai funkcijai piliečių kategorijų — pavyzdžiui moterų, nusikaltusių arba nedorų piliečių, piliečių be nuolatinės gyvenimo vietos (kai kurios politinės srovės, besiremiančios demokratijos dėsniais ir eidamos šia suvereninės tautos reprezentacijos koncepcija, kaip antai Rūsų kairieji „eserai", randa netinkamais šiai funkcijai piliečius, priklausančius buržuazijai, o vėl atvirkščiai kitos srovės ta pačia koncepcija išskiria iš tautos reprezentacijos neturtingus sluoksnius, nustatydami turto cenzo kriteriumą ir t. t.), o iš kitos pusės įvedimas priverstino balsavimo. Nei kai kurių piliečių grupių pašalinimas nuo tautos reprezentacijos, nei vertimas juos vykinti šią reprezentaciją balsavimu nebūtų suprantami nei galimi, jei šios reprezentacijos pagrindan būtų dedama piliečio esminė teisė, o ne socialinė pareiga (socialinė funkcija). Pirmoji — pasyvi reprezentacija, kurią vykina piliečių visuma savo viešąja nuomone, savo skaičium ir savo sukilimo teise, — esanti naturali, surišta su pačiu dalyvavimu tautoje, su pilietybe, bet antroji — teisinė reprezentacija, vykinama piliečių-rinkikų, esanti dirbtinė ir funkcionali, kaipo tam tikra juridinė konstrukcija.

Ir vykindami šią reprezentaciją, reikšdami balsavimu suvereninę tautos valią, piliečiai-rinkikai veikia ne savo, o tautos vardu. Jeigu jie išrinksią parlamento atstovus, tai šie atstovai būsią ne jų, o tautos atstovais. Piliečiai-rinkikai esą „teisinė tauta", o tai reiškia, kad jų asmenybės šioje funkcijoje nykstančios tautos asmenybėje (Esmein, op. cit., I t., 354 — 370 pusl.).

5. Pagrindinė tautos reprezentacijos schema demokratiniu mokslu (Esmein'o teorija).

Kaip jau sakiau, demokratinė teorija nustato reprezentacinės funkcijos efektą daugumos kriteriumu. Šis kriteriumas jos yra

taikomas tiek pagrindinei pasyviajai tautos reprezentacijai, vykinamai piliečių visumos, tiek veikliajai teisinei reprezentacijai, vykinamai piliečių — rinkikų. Tai reiškia, kad sprendžiamuoju reprezentacijos veiksniu, tuo, su kuriuo esą jungiami bet kurie atstovavimo vaisiai, esanti pirmoje piliečių visumos reprezentacijoje, dauguma, o antrojoje — piliečių - rinkikų dauguma (abiem atsitikimais arba absoliutinė arba reliatyvinė dauguma). Tokiu būdu abiem atsitikimais dauguma pavaduojanti visumą, o tai reikia kvalifikuoti taipogi kaip reprezentacija. Tai yra jau trečias reprezentacijos fenomenas, kurį mes šioje konstrukcijoje randame. Šis reprezentacijos fenomenas bus šios teorijos taikomas kiekvienam kolektyvo veikimui. Visuomet dauguma reprezentuosianti visumą (kolegialinį vienetą).

Ir štai gauname šiokią konstrukciją: a) reprezentuojamoji suvereninė, bet savaime bejėgė, tauta; b) jos pasyvi atstovė — reprezentantė — piliečių visuma, kuri pati betarpiškai šioje savo funkcijoje tegalinti reikštis savo masės (skaičiaus) svoriu, bet jau savo viešąja nuomone bei sukilimo teise tegalinti šioje funkcijoje reikštis per savo daugumą, kuri, atstovaudama jai šioje reprezentacijoje, atsovaujanti jos vietoje ir pačiai tautai; c) piliečių — rinkikų „corpus", monopolizuojąs veikliąją teisinę tautos reprezentaciją, išskirtą iš piliečių visumos reprezentacijos, pavaduodamas šiuo atžvilgiu piliečių visumą, bet vykinąs šią reprezentaciją taipogi tiktai per savo daugumą.

VI. Tiesioginis ir reprezentacinis valdymas.

1. Tiesioginis valdymas demokratiniu mokslu. Tiesioginio valdymo sąvoka ir tiesioginė demokratija, kaip vienas šio valdymo reiškinių.

Teisiniame valstybės valdžios vykinimo konstituciniame mechanizme nei tauta, nei piliečių visuma jokio veiklaus vaidmens neturinčios. Jas pavaduojąs piliečių — rinkikų „corpus" (teisinė tauta). Kaip gi ši teisinė tauta vykina suvereninę valdžią? Ji galinti ją vykinti arba tiesiog pati (žinoma, visuomet per savo daugumą) arba deleguodama atskiras pastovias valdžios funkcijas tam tikriems konstituciniems organams.

Pirmuoju metodu valdžia liekanti vienlypė. Ji visa esanti paties teisinio suvereno — teisinės tautos — vykinama arba betarpiškai arba per tam tikrus teisinės tautos paskirtus ir jos prižiūrimus valdininkus, vadinamus valdžios agentais („agents") arba komisionieriais („commis"). Pastariesiems nesanti deleguojama jokia valdžia; jiems esą nustatoma kompetencija, t. y. tam tikros veikimo ribos, kuriose jų valios reiškimasis būsiąs laikomas atatinkančiu suvereno valiai ir turėsiąs teisėtas valdžios reiškimosi (imperium'o) išdavas. Bet ši priklausomų valdžios agentų — valdininkų — valia bei veikimas būsią paties teisinio suvereno nustatomi arba jo nurodymais, įsakymais, instrukcijomis, arba jo vykinama tiesiogine priežiūra, kontrole, sankcija. Jie esą atsakingi, kontroliuojami, priklausomi, atšaukiami (pašalinami).

Šis valdžios vykinimo metodas vadinasi tiesioginiu valdymu. Tiesioginis valdymas nėra demokratijos išradimas ir gali būti taikomas įvairiems režimams, kurie nieko bendra su demokratija neturi. Aiškiausį — klasišką — tiesioginį valdymą mes randame kaip tik grynos absoliutinės monarchijos režime, neigiančiame tautos suverenumą ir paremtame visai kitokia suverenumo konstrukcija. Taipogi žymus yra tiesioginio valdymo momentas Sovietų respublikos režime, kuris taip pat nieko bendra su demokratija neturi.

Bet tiesioginis valdymas gali būti ir demokratijai taikomas. Jis sudaro režimą, vadinamąjį tiesiogine demokratija, kai visa valdžia yra pačios pavaduojančios tautą teisinės tautos, virstančios teisiniu suverenu, vykinama ir jai rezervuojama be jokios jos funkcijos kam nors delegavimo.

2. Betarpiškas tiesiognis valdymas administracijoje ir įstatymų leidime. Betarpiškos tiesioginės demokratijos pavyzdžiai Šveicarijoje.

Žinoma, savo gryniausioje betarpiško tiesioginio visos valdžios vykinimo formoje tiesioginis valdymas nėra įmanomas jokioje valstybėje — nei demokratijoje, nei monarchijoje, nei jokiame kitame režime. Tiesiog nėra įmanoma, kad piliečių-rinkikų visuma arba dauguma arba kad pats valdovas galėtų betarpiškai padaryti kiekvieną valdžios veiksmą, pavyzdžiui, kad visas piliečių-rinkikų „corpus" turėtų suimti kiekvieną savo pasmerktąjį kalėti pilietį, nuvestų jį kalėjiman ir dargi laikytų kalėjimo sargybą, kad suimtasis nepabėgtų. Jeigu ne visa valdžia tai jau bent toji jos pagrindinė ir seniausioji funkcija, kuri vadinama administracija, jokiu būdu negali būti ištisai betarpiškai paties suvereno vykinama. Ji yra reikalinga tam tikrų valdininkų — valdžios agentų — darbo. Taip pat teismas — irgi viena seniausių valstybės centro valdžios funkcijų — šiek tiek platesnėje valstybėje negalėtų būti jokiu būdu visoms byloms paties suvereno betarpiškai vykinamas — net monarchijoje, o demokratijoje juo labiau dar del kitų priežasčių; jis yra reikalingas teisėjų darbo (arba teisėjų-reprezentantų arba teisėjų valdininkų).

Taigi visur, kur veikia tiesioginis valdymas, bent administracija pavedama valdininkams. Lieka įstatymų leidimo funkcija. Ji ir yra ta valdžios funkcija, kurioje tiesioginis valdymas ten, kur jis yra praktikuojamas, ryškiausiai reiškiasi ir kartais gali būti įgyvendintas net gryniausioje savo formoje — betarpišku paties suvereno įstatymų leidimu. Tiesa, ir čion įstatymų sumanymų ruošimas, jų svarstymas, t. y. tam tikri šios funkcijos elementai paprastai pavedami tam tikriems valdininkams, tam tikriems priklausomiems valdžios organams, nes ir absoliutinėje monarchijoje, kur yra patogiausia organizuoti betarpiškas suvereno-valdovo įstatymų leidimas, būtų nepatogu ir netikslu jam pačiam imtis redaguoti kiekvienas smulkus įstatymas, dažnai reikalaująs kurių nors specialinių žinių. Bet svarbiausieji šios funkcijos elementai, turį sprendžiamos reikšmės, kaip įstatymų iniciatyva ir įstatymų sumanymų sankcija (apimanti ir galią daryti savo nuožiūra pataisas ir pakeitimus paruoštame sumanyme, taip vadinamas „droit d'amendement"), — gali būti paties valdovo palaikyti betarpiškai vykint.

Tiesioginėje demokratijoje ir ši valdžios funkcija nėra taip lengvai organizuojama betarpiška šio valdymo forma kaip tai yra pasiekiama absoliutinėje manarchijoje. Ją mes randame tiktai keliuose smulkiuose Šveicarijos kantonuose (Uri, Oberwald, Niderwald, Glaris ir du Appenzwell-Rhodes kantonai; seniau jų būta Šveicarijoje daugiau, bet pamažu kiti tiesioginio valdymo kantonai atsisakė nuo betarpiškos tiesioginio valdymo formos), kur visuotinas piliečių susirinkimas svarsto įstatymų sumanymus ir pri-

imą juos balsavimu, kaip kiur tai daro parlamentas. Be kitų šio metodo nepatogumų bei neigiamų pusių, dėliai kurių nuo jo atsisakė kiti Šveicarijos kantonai, jis šiek tiek platesnėje valstybėje būtų tiesiog materiališkai neįvykdomas, nes visuotino visos valstybės (teritorijos) piliečių susirinkimo ar suvažiavimo sušaukimas tegalimas pasakoje, bet ne tikrenybėje. Tiesa XIX amžiuje, naivaus tikėjimo į gryniausią demokratijos dogmą metu, įvairių svajotojų galvose buvo kilę įvairūs sumanymai organizuoti betarpišką tiesioginį demokratinį įstatymų leidimą sekciniais piliečių visuotinais suvažiavimais (šios rūšies sumanymai yra išdėstyti Aug. Janulaičio sulietuvintoje K. Kautsky'o knygutėje „Seimas ir Demokratija", Kaunas, 1923 m. žiūrėk ypač VII skyrius: „Rittinghauseno pasiulymas", 35 — 42 pusl.), bet jie jokių rimtų konstitucinių bandymų nėra pagaminę ir apskritai mūsų laiku jau yra užmiršti.

3. Tiesioginė demokratija Rousseau ir jo pasekėjų mokslu. Tiesioginis valdymas per priklausomus valdžios agentus. Ratifkacijos referendumas. Prancūzų 1793 m. konstitucija.

Bet jeigu ir šioje — įstatymų leidimo — valdžios funkcijoje betarpiška tiesioginio valdymo forma — bent demokratiniame sutvarkyme — nėra patogi ir centralizuotose valstybėse negali būti įgyvendinta, tai tas, žinoma, nereiškia, kad apskritai tiesioginis valdymas yra demokratijoje nepriimtinas. Naujosios demokratijos pirmtakūnas ir idėjinis tėvas Rousseau, kurio mokslą mes išžiūrėjome, eidamas savo suvereninės bendrosios-visuotinos-valios teze, turėjo, žinoma, neigti bet kurį kitokį valdžios vykinimą arba valdymą, negu tiesioginį. Jo pilietis buvęs įgimtuoju suverenu; dėdamasis su kitais lygiais sau piliečiais į tautą, jis neišsižadėdavęs savo valios, kuri, dalyvaudama bendroje valioje, nenustodavusi savo pagrindinės suvereninės laisvės. Kaipo visų piliečių valių suma, suvereninė bendroji tautos valia buvusi reali, galinti pati betarpiškai be jokios būtinos reprezentacijos reikštis. O jeigu ji galėjo betarpiškai reikštis ir jeigu ji šiuo reiškimusi vykino ne tam tikrą kieno nors vardu funkciją, bet savo laisvą suvereninę teisę, tai, žinoma, atėmimas iš jos valdžios vykinimo ir perdavimas šio vykinimo bet kam kitam, užkertant jai kelią kištis į šį veikimą, įžeistų jos suvereninę teisę — lygiai taip pat, kaip civiliniame klasiškos privatinės nuosavybės režime uždraudimas savininkui valdyti ir skirti savo turtą arba apskritai suaugusiam ir pilno proto piliečiui pačiam vesti savo reikalus ir vykinti savo nuožiūra savo teises ir paskyrimas šiems jo reikalams priverstino globėjo, veikiančio už jį dargi be jo kontrolės, kad ir būtų jam įsakyta pačiam pasirinkti šį globėją, — prieštarautų jo asmens teisei ir nugriautų visą civilinės laisvos asmenybės konstrukciją. O Rousseau tautos suverenumo valstybinė konstrukcija buvo kaip tik panaši į nuosavybe remiamą klasišką civilinės romėnų teisės konstrukciją.

Todel, kaip jau mes esame sakę, Rousseau ir jo pasekėjai neigė reprezentacinio valdymo teisėtumą ir atmesdavo bet kurias reprezentacijos formas valdžios vykinime, griežtai reikalaudami tiesioginės demokratijos (bent teorijoje, nes savo praktiškuose patarimuose, kaip, pavyzdžiui, savo žinomame memorandume apie Lenkų valdžios reformą, Rousseau, paliesdamas konkrečią problemą ir skaitydamasis su realinėmis socialinėmis sąlygomis, toli gražu nebuvo taip šiuo atžvilgiu nuoseklus, kaip tai būtų galima iš jo laukti).

Taigi ir atmesdama reprezentacinį valdymą ir griežtai reikalaudama tiesioginės demokratijos, Rousseau teorinė mokykla, būdama šiuo atžvilgiu ryškiausia, vis delto nereikalavo būtinai betarpiško tiesioginio valdymo ne tiktai valstybės administracijoje, bet ir įstatymų leidime, kurį ji ne be pagrindo laikydavo žymiausia mažoritarinio tautos veiksnio arba „tautos suverenumo" reiškimosi sfera. Įvairių būsimųjų Rittinghausenų keblūs sumanymai neatrodydavo Rousseau būtina tiesioginės demokratijos sąlyga įstatymų leidimo srityje. Kaip administracijoje del tam tikrų šios funkcijos ypatybių nėra galima organizuoti betarpiškas tiesioginis demokratijos vykinimas ir tenka veikti per priklausomus valdžios agentus, tautos skiriamus bei kontroliuojamus, ir tai neprieštarauja pagrindiniam tautos suverenumui, — lygiai taip pat klasiškame civilinės teisės režime pasirinkimas įgaliotinio ir suteikimas jam mandato atstovauti įgaliotoją neprieštarauja pagrindinei įgaliotojo asmens teisei ir nemažina įgaliotojo asmeniškos civilinės laisvės, jo „suvereninės" teisės į savo reikalus, į savo valią ir savo turtą, o tiktai didina įgaliotojo faktiškas jėgas, įgalindamas jį pasiekti to, ko jis pats betarpiškai nebūtų galėjęs padaryti. Tokiu pat būdu esą galima organizuoti ir tiesioginis įstatymų leidimas ne betarpiškai, o per priklausomus tautos atstovus — tautos agentus.

Galėtų būti sudarytas sui generis parlamentas iš tautos išrinktų atstovų, kurie vienok šioje funkcijoje nepavaduotų savarankiškai tautos reprezentacijos dėsniu, o tiktai ruoštų būsimus įstatymus, svarstytų įstatymų sumanymus bei balsuotų juos, gi tautai — piliečių visumai — būtų rezervuota jos atstovų priimtų įstatymų sankcija — priimtų sumanymų patvirtinimas arba atmetimas. Tai būtų ne įstatymų leidimo, bet įstatymų projektavimo parlamentas, o tautos atstovai parlamente būtų ne jos reprezentantais, bet jos valdžios priklausomais agentais, kurie tam tikrose ribose būtų kompetentingi daryti tam tikrą valdžios darbą.

Tas konstitucinės teisės padaras, kuris turėtų būti šios institucijos instrumentu, pavaduojančiu betarpiškos tiesioginės demokratijos visuotiną piliečių susirinkimą, — tai yra referendumas. Jis yra, be abejo, tiesioginio valdymo institucija. Mūsų laikų demokratinėse valstybėse jis yra plačiai vartojamas, ypač Šveicarijoje, kurioje tiesioginio demokratinio valdymo tradicijos apskritai yra giliausios, bet ir daugybėje kitų valstybių (Šiaurės Amerikos Jungtinėse Valstybėse, Vokietijoje, iš artimiausių mums Pabalti-

jos valstybių — Latvijoje ir Estijoje, ir įvairiose kitose; pas mus Lietuvoje tiktai del konstitucijos keitimo ir tiktai fakultatyvinėje formoje). Bet nė vienoje valstybėje jis neišskiria pilnai reprezentacinio valdymo ir tiktai kombinuojasi su pastaruoju ypač įstatymų leidime, sudarydamas taip vadinamąją pusiau - tiesioginio arba pusiau - reprezentacinio valdymo sistemą. Iš Europos valstybių pozityvinės konstitucinės praktikos tegalima rasti vienas pavyzdys šio grynai tiesioginio — nebetarpiško — valdymo, sudaryto įstatymų leidime referendumu. Šis pavyzdys, kaip jau sykį esam pasakę, tai Prancūzų 1793 metų konstitucija — Rousseau pasekėjų padaras. Joje pasireiškė revoliucinė reakcija prieš pirmosios Prancūzų 1791 m. konstitucijos nustatytą grynai reprezentacinę valdymo sistemą, priimtą pirmojo Tautinio Susirinkimo („L'Assemblee Nationale"). Nustatydama bendrosios valios dėsniais visuotinąjį balsavimą ir šiuo panaikindama 1791 m. konstitucijos nustatytą piliečių suskirstymą į pasyvius piliečius („citoyens passifs" — be politinių balsavimo teisių) ir veiklius piliečius („citoyens actifs" piliečiai—rinkikai; žiūrėk aukščiau išdėstytą Esmein'o mokslą apie realios tautos kartos suskirstymą į piliečių visumą ir teisinę tautą), — 1793 m. konstitucija kartu nustatė privalomąjį tautos ratifikacijos referendumą visiems parlamento priimtiems įstatymų sumanymams, remdamasi tuo dėsniu, kad joks įstatymo sumanymas, kad ir būtų parlamento priimtas, negalįs tapti veikiančiu įstatymu, jeigu jis nėra suverenines bendrosios valios patvirtintas. Bet ir šis vienintelis pozityvinis konstitucinis grynos tiesioginės— kad ir ne betarpiškos — demokratijos (reiškiamos referendumu) bandymas netapo praktiškai išbandytas, nes 1793 m. Prancūzų konstitucijai nelemta buvo veikti. Del tam tikrų Revoliucijos eigos įvykių ir del išorinės Prancūzijos padėties, ši konstitucija tapo praktiškai pakeista Konvento diktatūra, o vėliau, laimėjus buržuazinei reakcijai, ji tapo formališkai pakeista 1795 m. arba Revoliucijos III metų konstitucija, kurioje mes tiesioginės demokratijos neberandame.

4. Imperatyvinis mandatas.

Reprezentantai (valdantieji) ir valdininkai. Valdininko teisinė padėtis. Civilinės teisės įgaliotinis ir valdžios agentas (valdininkas). Valdininkų skyrimas, šalinimas, kompetencija; iniciatyva, įsakymas, kontrolė; suvaržyta kompetencija ir diskrecinė galia; tarnybinė ierarchija. Valdininko mandato imperatyvinis pobūdis.

Be ratifikacijos referendumo, kuriuo rezervuojama tautos bendrajai valiai (Rousseau mokslu) arba teisinei tautai — piliečiams - rinkikams (Esmeino mokslu) sprendžiamoji įstatymų leidimo galia, — tiesioginė demokratija gali įstatymų leidimo srityje

reikštis ir kitais metodais, pavyzdžiui, įstatymų iniciatyva, konsultatyviniu referendumu, liaudies veto ir dar kai kuriais kitais. Ypač jų tarpe aš norėčiau atkreipti domę į taip vadinamąjį imperatyvinį mandatą, kurio sąvoką aš čion pasistengsiu keliais žodžiais paaiškinti ir nustatyti.

Mes jau žinome, kas tai yra juridinė reprezentacija. Tai yra viešasis pavadinimas (atstovavimas) tokio asmens, kuris pats savo valia juridiškai veikti negali, vistiek—ar ši negalia pareina nuo to, kad jis, būdamas pats dirbtinis asmuo, savo realios valios apskritai faktiškai neturi, naudodamasis tiktai suteikta jam juridine valia, kuri todel ir tegali reikštis tik realių žmonių—jo juridinių atstovų—veikimu už jį, ar ji yra dirbtinai sudaryta tam tikra teisine konstrukcija, perkelančia juridinį veikimą nuo atstovaujamojo į nustatytą jam atstovą. Šio reprezentacinio atstovavimo sudaryme ir jo vykinime atstovaujamojo valia aktyviškai nedalyvauja. Atstovaujamas asmuo yra pilnai pavaduojamas atstovo — reprezentanto. Šia prasme ir šiuo atžvilgiu reprezentacijos atstovavimas yra panašus į globą. Tokiu būdu, kaip matome, yra konstruojama klasiškame demokratiniame moksle (Esmein'o srovė) suvereninės tautos reprezentacinis atstovavimas, taipogi piliečių visumos atstovavimas, kur abu atstovavimu pavedama teisinei tautai arba piliečiams-rinkikams, vykinantiems šią funkciją per savo daugumą.

Kitoks yra, kaip jau pradžioje sakėme, atstovavimas mandatu. Čion atstovavimas yra steigiamas paties atstovaujamo, kuris pats pasirenka atstovą ir paveda jam šią funkciją. Jis bent tiek yra panašus į civilinį įgaliojimą, šiuo skirdamasis nuo pasyvaus reprezentacinio atstovavimo arba grynos reprezentacijos. Nei piliečių visuma iš suvereninės tautos, nei piliečiai-rinkikai iš tos pačios tautos arba iš piliečių visumos, demokratinės teorijos mokslu, jokio mandato reprezentacijai negauna. Mandatą pavaduojanti jiems konstitucinės teisės norma. Niekas jų nerenkąs, niekas nepavedąs jiems šios funkcijos.

Bet analogija tarp atstovavimo mandatu valstybės valdžios konstrukcijoje ir įgaliojimo civilinės teisės konstrukcijoje nėra pilna. Ji gali baigtis tuo, kad abejuose atsitikimuose atstovas yra atstovaujamojo parenkamas, gali eiti ir šiek tiek toliau. Bet ir ten, kur atstovas yra renkamas, mandato sudarymo analogija nėra abejuose atsitikimuose pilna. Civilinis asmuo gali pasirinkti įgaliotinį, bet gali to ir visai nedaryti; jis gali niekam jokios funkcijos nepavesti—gali visus savo reikalus pats savo betarpišku veikimu aprūpinti be jokių įgaliotinių; rinkdamas įgaliotinį jis nėra suvaržytas jokiomis taisyklėmis ir gali pasirinkti jį savo nuožiūra; pagaliau, jis gali pavesti jam bet kurias funkcijas, varžyti jį savo nurodymais, kontroliuoti jį ir atimti mandatą. Valdžios konstrukcijoje jos agentai valdininkai - yra panašūs į įgaliotinius ta prasme, kad jie yra pagrindinių valdančiųjų — vistiek, ar mes šiuos valdančius laikysime suverenais, ar Dievo ministeriais, ar tautos reprezentantais, ar valstybės pagrindiniais organais, ar tiesiog faktiš-

kos jėgos naudotajais—skiriami, šalinami, ir kontroliuojami, bet visa valstybės funkcija taip yra sukristalizuota teisės normomis, kurios tvarko ir pačios valdžios mechanizmą, kad tiek valdžios agentų skyrimas ir šalinimas, tiek jų kontroliavimas nėra paliekamas pilnai valdančiųjų nuožiūrai ir vyksta tam tikra teisine tvarka, tam tikromis taisyklėmis. Juo labiau nėra visai laisvas valdininkų mandatų turinio nustatymas, nes valdininkų mandatų ribos yra iš anksto nustatytos visų valdžios funkcijų suskirstymu tam tikromis pastoviomis kompetencijos kategorijomis. Išskyrus kai kuriuos visai ypatingus atsitikimus, valdininko paskyrimo aktas nenustato jo kompetencijos ir šiuo atžvilgiu jis nėra panašus į įgaliojimo aktą, kuriuo steigiama pats atstovavimas ir atstovo funkcijos — jo galios ribos. Valdininkas yra skiriamas tam tikrai iš anksto žinomai kompetencijai. Jeigu kartais ši kompetencija nėra nustatyta pozityviškai, tai ji bent yra nustatyta neigiamai — kitų organų nustatytomis kompetencijomis, išskiriančiomis bet kurį įsikišimą į jų ribas.

Lieka teikimas valdininkui nurodymų bei instrukcijų del jo veikimo kompetencijos ribose. Kompetencija numato valdžios organo — valdininko arba kolegialinės valdininkų įstaigos — funkcijos pobūdį ir ypač ribas, bet savaime nenumato nei kaip nei ką jis turės konkrečiai įvairiais atsitikimais padaryti. Kompetencijos ribose lieka dar plati dirva iniciatyvai, kuri galėtų būti arba palikta paties valdininko laisvam veikimui arba pavesta jo vyresnybei, galinčiai jį varžyti savos iš anksto teikiamais jam įsakymais, nurodymais bei instrukcijomis. Ar ši veikimo iniciatyva kompetencijos ribose paliekama paties valdininko veikimui ar pavedama vyresnybei tvarkyti nurodymais ir instrukcijomis—tai dalyko nekeičia: tai yra tiktai technikos ir metodo, bet ne esmės klausimas, nes priklausomas valdininkas ir paliekamos jam iniciatyvos srity nėra laisvas — jis už savo iniciatyvą atsako prieš kontroliuojančią jo veikimą vyresnybę. Bet ne viskas valdininko kompetencijos srity pavedama jo arba jo vyresnybės iniciatyvai ir ne viskas iš jo darbų paliekama laisvai jį kontraliuojančiai vyresnybei įvertinti. Yra valdininkų veiksmų jų kompetencijos ribose plati sritis, kuri yra iš anksto, kartais smulkiai, įstatymų normuojama; šis normavimas gali liesti tiek tai, ką ir kuriais atsitikimais valdininkas privalo padaryti, tiek net ir tai, kaip jis šį ar kitą veiksmą turi padaryti.

Toji valdininkų darbų dalis jų bendrose kompetencijos ribose, kuri yra iš anksto įstatymų normuojama, vadinama „suvaržyta kompetencija“ („compétence liée„), likusi gi dalis sudaro tai, kas vadinama „diskrecine galia“ („pouvoir discrétionnaire“), (plg. Roger Bonnard'o straipsnis „Le pouvoir discrétionnaire des autorités administratives et le recours pour excés de pouvoir“ prancūzų teisės žurnale „Revue de droit public et de la Science Politique“ 1923 m. III sąsiuvinys). Tiktai pastarosios „diskrecinės galios“ ribose (bet vis delto bendrose kompetencijos ribose) valdi-

ninkų vyresnybė gali arba teikti jiems nurodymų, paremdama jų veikimo iniciatyvą arba nustatydama to veikimo kryptį, arba savo vykinamoje jų iniciatyvos ir jų vykdomų darbų kontrolėje laisvai vertinti jų veikimą ir daryti iš to tam tikras išvadas savo nusistatymu. „Suvaržytos gi kompetencijos" srity valdininkų vyresnybė savo nurodymuose arba savo vykinamoje kontrolėje, kuria ji be to šioje srity turi dalytis su administraciniu teismu, privalo ir pati pasiduoti tam tikroms normoms, tam tikroms teisės taisyklėms, varžančioms ir iš anksto nustatančioms šią jos funkciją. Bet, pagaliau, ir „diskrecinės galios" srity būtų klaidinga manyti, kad valdininkų bei jų vyresnybės veikimas esąs visai laisvas, ir aprėžtas tiktai bendrosios kompetencijos ribomis (plg. Nézard — „Elements de droit public", trečioji laida, Paryžius, 1922 m., 375 pusl.); o be to ir visais išžiūrėtais atžvilgiais priklausomas valdininkų padėties pobūdis dar savaime nereiškia, kad pilna šios priklausomybės galia tenkanti pagrindiniams valdantiems. Ir priklausomų valdininkų skyrimu, ir jų šalinimu, ir teikimu jiems nurodymų arba jų darbų kontrolės vykinimu net ir tose ribose, kuriose ši priklausomybė pilnai reiškiasi, pagrindiniai valdantieji yra daugybe atžvilgių suvaržyti, nes tos galios vykinimas yra nustatomas tam tikra tvarka, tam tikromis sąlygomis, ypač gi tarnybinės ierarchijos metodais, kurie nustato tarp pagrindinių valdančių ir įvairių priklausomų valdžios agentų visą eilę tarpininkų, kurie, kad ir yra patys priklausomi, vis delto šiaip arba kitaip prisideda ir savo veikimu ir dažnai gali nukreipti į šalį arba šiek tiek savo nusistatymu nudažyti ir suklastuoti pagrindinių valdančių šios galios vykinimą arba net priešintis ir paralizuoti kai kuriuos valdančių galios reiškinius.

Gal dar tokioje valdžios konstrukcijoje, kurioje valdantieji yra laikomi tiesioginiais suverenais, jeigu iš to yra iš tikrųjų nuosekliai daroma visos išvados, kaip despotiškoje monarchijoje (plg. Duguit — „Traité de Droit Constitutionnel", II t., 606 — 616 pusl.), arba taipogi įvairios rūšies faktinose diktatūrose naujos valstybės įsikūrimo, laimėjusios revoliucijos arba įvykusio griežto perversmo metu, kada senoji teisinė tvarka yra valstybėje nugriauta ir dar jokia nauja nenusistatė, — būtų galima kalbėti apie pilną priklausomų valdžios agentų analogiją su civilinės konstrukcijos įgaliotiniais. Bet valstybėje, susitvarkiusioje teisės normomis, to nėra ir būti negali.

Bet vis delto tarp pagrindinių valdančiųjų, stovinčių visos valdžios pryšaky, ir priklausomų valdininkų skirtumas yra aiškus ir griežtas. Jeigu ir pagrindiniai valdantieji yra varžomi teisine valdžios kostrukcija, tai jų bent niekas nekontroliuoja ir be to savo diskrecinės galios srity jie yra visai laisvi, pilni savo veikimo sprendėjai; gi valdininkai ne tiktai savo „suvaržytos kompetencijos", bet ir savo „diskrecinės galios" srity arba veikia valdančiųjų nurodymais, įsakymais ir iniciatyva arba bent jų yra kontruoliuojami ir prieš juos atsako. Šia prasme jų „galia" tebėra valdančiųjų

galios refleksu — jos pratęsimu, jos papildymu. Ji nėra savarankiška, nėra autonominė. Kad ši jų priklausomybė ir reikštųsi kontrole post factum—atsakomybe už padarytąjį, o ne gaunamų iš anksto tikslių ir konkrečių įsakymų vykdymu, — tai iš tikrųjų esmės nekeičia arba bent labai mažai sveria, nes tas, kuris yra kontroliuojamas ir atsako prieš kitą už savo veiksmus, stengsis iš anksto sužinoti savo vyresniojo nusistatymą ir taikytis prie jo, kad išvengtų neigiamų atsakomybės sankcijų. Kad jis ir negautų formalių įsakymų ar instrukcijų, jis vis delto pats ieškos savo vyresnybės noro, jis pats pasirūpins, kad jo darbai atatiktų kad ir nepareikštiems, bet paslėptiems jų nusistatyme vyresniųjų įsakymams („tacitum imperium"), nes nuo to pareina jo padėties pastovumas, jo paties įtaka ir galia, nekalbant jau apie medžiaginį jo interesą, kai jo tarnyba yra jungiama su gaunamu atlyginimu. Jeigu jis vis delto to nedarytų, tai atsakomybės dėsniu ir jos būtinomis sankcijomis jis anksčiau ar vėliau būtų pašalintas, nes ši atsakomybė bei kontrolė tam ir steigiama, kad ji pakeistų praktiškai nevisuomet patogų pačios iniciatyvos absoliutinį sukoncentravimą valdančiųjų rankose visais, kad ir smulkiais, konkrečiais dalykais ir kad palaikytų visos valdžios funkcijos vienumą net ir tose ribose, kuriose nėra galima iš anksto kiekvienas reikalas numatyti ir kiekvienam būsimam valdininko veiksmui paruošti kategoriška ir tiksli įsakymo ar instrukcijos formula.

Tokiu būdu tas valdžios funkcijos vykinimo mandatas, kurį paskyrimu gauna priklausomas valdininkas savo suvaržytai kompetencijai ir ypač savo diskrecinei galiai vykinti, gali būti pavadintas imperatyviniu mandatu — nuo žodžio „imperare"—įsakyti. Tai ir reiškia, kad jis šiame savo tarnybiniame darbe turi remtis valdančiųjų įsakymais arba iš anksto pareikštais arba besireiškiančiais kontrole post factum. Valdantieji, kurie patys arba yra suverenais arba atstovauja valstybę ar tautą reprezentacijos dėsniu, to imperatyvinio savo atstovavimo funkcijos pobūdžio neturi, nes jie jokiems įsakymams, išskyrus teisės normų imperatyvą, nepasiduoda, o iš tikrųjų ir tas jų pasidavimas teisės imperatyvui, nesant jų darbų kontrolės, nėra kategoriškas. Šia prasme valdantieji yra suverenumo vykintojai.

5. Imperatyvinis mandatas siauresne prasme.

Bet paprastai terminas „imperatyvinis mandatas" vartojamas siauresne prasme. Būtent, jis taikomas ne visiems nepriklausomųjų valdininkų paskyrimams, ne visiems santykiams, susidarantiems tarp tų valdininkų ir valdančiųjų, o tiktai vienai tam tikrai jų kategorijai. Imperatyviniu mandatu siauresne prasme vadinama tas santykis, kuris susidaro tarp piliečių-rinkikų ir jų išrinktųjų kurios nors—ypač gi įstatymų leidimo—valdžios funkcijos vykintojų (įstatymų leidimo organo — Parlamento, Seimo — narių arba

viso Parlamento, viso seimo en bloc) ten, kur atskiri išrinktieji arba visas išrinktasis kolegiališkas organas en bloc — yra šiame savo darbe savo rinkikų kontroliuojami ir arba iš anksto gauna iš jų įsakymus, nurodymus, instrukcijas, eventualiai — prieš padarant kurį nors veiksmą—turi atsiklausti savo rinkikų valios, arba negaudami iš rinkikų nurodymų bei įsakymų iš anksto, atsako prieš rinkikus už savo padarytąjį darbą ir pasiduoda rinkikų priežiūros sankcijai, vadinasi — gali būti jų šalinami, atšaukiami, keičiami. Šis valdančiųjų piliečių - rinkikų atstovavimas iš tikrųjų nieko nesiskirtų nuo visų kitų paprastų valdininkų priklausomos padėties, kuria jie valdančiųjų įsakymu ir jų kontroliuojami vykina pavestą jiems tam tikrą valdžios funkciją.

Imperatyvinį mandatą šia siauresne prasme mes mūsų gadynės demokratinėse valstybėse užtinkame retai, bet seniau jis buvo gana plačiai vartojamas, o pastaraisiais laikais mes vėl jį pradedame matyti įvairiose naujose formose, kurioms prisižiūrėsime toliau. Aiškias imperatyvinio mandato formas mes randame, pavyzdžiui, Prancūzų priešrevoliuciniuose t. vad. Generaliniuose Luomuose (Etats Généraux), kurių nariai, renkami skyrium luomais, gaudavo iš savo rinkikų smulkias instrukcijas, ką ir kaip jie turi Luomų Suvažiavime veikti, ko reikalauti, kokias reformas vykinti. Dar griežtesnėje formoje mes randame imperatyvinį mandatą sename Lenkų — Lietuvių respublikos seime iki 1791. V. 3. konstitutinės reformos. Naujausiais laikais nuosekliausis yra imperatyvinio mandato vartojimas Sovietų Rūsijoje. Bet šiuose pavyzdžiuose — priešrevoliucinė Prancūzija, senoji Lenkų — Lietuvių bajorų respublika, Sovietų Rusija — mes tuo tarpu nematome tikros demokratinės valstybės (nors Lenkų — Lietuvių respublikos valdžios konstrukcija, jeigu mes aprėžtume šios Respublikos pilietybę tiktai bajorų luomo ribomis, būtu panaši į tiesioginę, būtent — tiesioginę bajorų demokratiją).

Veikią imperatyviniu mandatu tautos atstovai, piliečių - rinkikų renkami ir nereikšdami tautos valios reprezentacijos dėsniu, būtų tokiais pat, gal tiktai aukštesniais, valdžios agentais kaip ir įvairūs skiriamieji valdininkai. Rinkimas būtų tiktai tam tikru paskyrimo būdu, nes, žinoma, toks masinis valdžios organas, kaip piliečiai - rinkikai, negali paskyrimo kitaip įvykinti, pavyzdžiui, paskyrimo nutarimu savo susirinkime ir paskyrimo akto pasirašymu. Toki imperatyvinio mandato atstovai įstatymams leisti niekuo nesiskirtų nuo tų atstovų - valdininkų, kuriuos tiesioginė ir dargi betarpiška demokratija renka arba skiria administracijai. Gal jų autoritetas būtų didesnis, negu daugybės kitų administracijos valdininkų, — nes jie yra skiriami betarpiškai pačių valdančiųjų, bet vis delto juridinė jų priklausomos padėties kvalifikacija nesiskirtų nuo valdininkų kvalifikacijos.

Taigi, imperatyvinis mandatas (šia siauresne prasme) tinka kaip tik tiesioginei demokratijai, jis yra vienas jos reiškinių.



6. Reprezentacinis valdymas.

Demokratinė reprezentacinio valdymo konstrukcija. Dviejų laipsnių (eilių) tautos reprezentacija.

Tiesioginis valdymas, kurio dvi formas — tiesioginis betarpiškas ir tiesioginis per priklausomus ir veikiančius imperatyviniu mandatu valdžios agentus — mes išnagrinėjome, sudaro vieną iš dviejų valdymo typų, kurių antruoju yra t. vad. reprezentacinis valdymas. Kas gi vadinama šiuo vardu ir ką tai reiškia?

Kaip matėme, naujuoju ir virtusiu klasišku demokratiniu mokslu, kuris atmeta Rousseau tezes apie suvereninį individą, visuomenės sutartį ir bendrąją arba visuotiną valią, apskritai tebesanti galima reprezentacinė valstybės valdžios vykinimo technika. Tiek piliečių visuma, tiek piliečių - rinkikų „corpus" arba „teisinė tauta" tebeatstovaujančios reprezentaciniu dėsniu suvereninę tautą. Net ir tai, kas vadinama tiesioginiu valdymu arba tiesiogine demokratija, nė kiek neišskirią neišvengiamos reprezentacijos pačiame valdžios vykinimo pagrinde ir tebereiškią, kad suvereninės tautos reprezentantė — teisinė tauta — pati vykinanti valdžią, o ne kad ją vykintų pati suvereninė tauta, aplenkdama bet kurią reprezentaciją; tai nesą nė įmanoma.

Kas gi tai yra šis „reprezentacinis valdymas", kuris statomas prieš tiesoginį valdymą? O gi jis vyksta tada, kai patys pagrindiniai valdantieji, kuriais demokratiniu mokslu esą tautos repezentantai piliečiai - rinkikai, patys valdžios nevykina, tiktai renka tuos, kurie ją vykins be jokių įsakymų ir be kontrolės iš rinkikų pusės, — savo iniciatyva ir nuožiūra — savo laisvu įsitikinimu bei sąžine, neatsakingai, kaip tikri suverenai savo teisinės kompetencijos ribose. Neatsakydami prieš išrinkusius juos piliečius - rinkikus, negaudami iš jų jokių privalomų jiems nurodymų, iš anksto nevaržomi ir post factum nekontroliuojami, jie patys tautos valdžios vykinime pavaduos tiek išrinkusius juos pagrindinius tautos reprezentantus — piliečius - rinkikus, tiek pačią suvereninę tautą. Šiuo ir jie patys virs kaip tik tautos reprezentantais, jos suvereninės valios reiškėjais. Einant klasišku demokratiniu mokslu, laikančiu piliečius - rinkikus tautos reprezentantais, šiuo susidaranti lyg dviejų eilių arba dviejų laipsnių tautos reprezentacija: pagrindiniai arba pirmojo laipsnio reprezentantai (piliečiai - rinkikai arba teisinė tauta), atstovaują tautą visai valstybės valdžiai, vienok patys šios valdžios vykinti negalį ir tiktai renką antro laipsnio tautos reprezentantus, kurie tą valdžią vykinsią. Pirmieji esą reprezentantais be jokio paskyrimo — tiesiog piliečių visumos pasyviu sutikimu, pasyviu sankcionavimu konstitucinės normos, nustačiusios piliečio - rinkiko kriteriumą, — antrieji gi savo veikliai reprezentacinei funkcijai — valdžiai vykinti — esą

reikalingi ne konstitucinio kriteriumo, bet pirmųjų daugumos paskyrimo. Savaime suprantama, kad jeigu antrieji, pirmųjų renkami, turi būti tautos reprezentantais, o ne veikiančiais imperatyviniu mandatu ir priklausomais atstovais — agentais - valdininkais, — tai jie negali būti pirmųjų ir šalinami, nes šiuo šalinimu jie virstų priklausomais ir kontroliuojamais.

Demokratiniu mokslu, pirmieji pagrindiniai tautos reprezentantai — arba teisinė tauta — reiškia tautos valią visai valdžiai ištisai, ir todel jų reprezentacinė galia esanti steigiamoji, bet nė vykinamoji; antrųjų gi reprezentacinė galia esanti įsteigta, aprėžta delegacijos ribomis.

7. Reprezentacinio elemento pastovumas socialiniame bendravime.

Reprezentacinis elementas, be abejo, reiškiasi valdyme visuomet. Ne tiktai valstybėje, bet ir kiekviename socialiniame junginy, jo vadai — vistiek, ar jie vadintųsi karaliais ar kunigaikščiais, arba patriarchais, pranašais, žyniais, poetais ir t. t., kad ir veikdami be jokio paskyrimo, remdamiesi savo autoritetu ir gabumu socialinei funkcijai vykdyti bei valdomųjų pasitikėjimu, — reprezentuoja patį junginį ir veikia jo vardu, reikšdami jo masinį nusistatymą, kuris vienok bent iš dalies jų pačių arba kitų jų pagalbininkų yra organizuojamas ir tam tikra kryptimi vedamas ir savo darbu vykina ne tiktai savo asmeniškas, bet ir viso socialinio vieneto reikalų funkcijas, o tuo pačiu jam atstovauja. Be abejo, šia prasme, pavyzdžiui, reprezentavo Lietuvių tautą Basanavičius bei kiti jos vadai, įkurdami „Aušrą“ ir steigdami tautinio atgimimo organus; jie be jokio mandato galėjo kalbėti tautos vardu, ir Lietuvių tautos atgimimo istorikai iš jų darbų sprendžia apie tautos vystymąsi ir tautos nuveiktą darbą; jų darbų istorija — tai nėra jų tiktai asmeniška biografija. Tokiu pat būdu valdovai reprezentavo valstybę net absoliutinės monarchijos metu ir, iš tikrųjų, joki XVI amžiaus legistų skelbiamieji obalsiai, jokia Bodin'o monarchistinio suverenumo teorija, joki puikūs Liudoviko XIV išsitarimai „L'Etat c'est moi“ („Valstybė — tai aš“) nepajėgė šio reprezentatyvinio jų veikimo pobūdžio pakeisti jų pačių vienu asmeniu. Ir reprezentacinis elementas iš žmonių socialinio bendravimo neišnyks niekuomet; jis yra amžinas.

Bet tas demokratinis reprezentacinis valdymas, kuris reiškiasi anksčiau nurodyta dviejų laipsnių reprezentacija — piliečių rinkikų ir jų išrinktųjų tautos atstovų reprezentacine galia — sudaro sui generis juridinę valdymo konstrukciją, kuri nėra nei amžina nei nuolatinė. Ji tebėra istoriška valstybės valdžios kategorija. Aš į ją pažiūrėsiu ypač valdžios įstatymų leidimo funkcijos ribose, nes ji kaip tik šiose ribose gavo įdomiausį ir svarbiausį išsivystymą.

8. Anglijos reprezentacinis valdymas.

Jo ypatingosios žymės, kuriomis jis skiriasi nuo Europos kontinento ir Amerikos demokratinio reprezentacinio valdymo, ypač gi Anglijos Parlamento suverenumas.

Valstybė, kur ši valdymo sistema pirmiausia gimė ir išsivystė, nors ji ten negavo tokio tikslaus teorinio apdirbimo, kaip ji vėliau kitur gavo, yra tai Anglija su savo parlamentarizmu. Tikslus ir smulkus to Anglijos reprezentacinio valdymo atsiradimo ir vystymosi išnagrinėjimas negali čion įeiti į mano darbo ribas. Del to aš tiktai pabrėžiu, kad jo vystymasis ne tiktai ėjo kitokiais keliais, negu Europos kontinente arba jaunoje Amerikos demokratijoje, bet ir kitokių išvadų priėjo. Pirma, kuo jis skiriasi nuo Europos reprezentacinės demokratijos, yra tai, kad jis centraliniame valdžios sistemos veiksny sujungė du priešingu dėsniu -- tautos mažoritarinę reprezentaciją su minoritariniu „Karūnos" fiktyviniu suvereno asmenim (prancūziškai „Couronne", t. y. tęstinės karaliaus galios sąvoka, kuri Anglijoj nėra identifikuojama su gyvo karaliaus asmenimi, atstovaujančiu šią tęstinę personifikuotą galią). Antra — pati tautos veiklioji reprezentacija parlamente steigiama Anglijoje ne tiktai rinkimais, kuriais yra sudaromi žemesnieji parlamento Rūmai („House of Commons" arba „Liaudies Rūmai"), bet ir asmeniškai paveldėtinė tautos reprezentacijos luominio pobūdžio teisė, kuria yra sudaroma aukštesnieji parlamento Rūmai („Lordų Rūmai"). Trečia — tautos reprezentacija rinkimais nėra pilnai paremta vienlype piliečių visumos ar teisinės tautos konstrukcija ir tebereiškia žymius atskirų teritorinių bei kitų socialinių vienetų reprezentacijų pėdsakus (atskirų korporatyvinių teritorinių susigrupavimų ir kai kurių organiškų grupių — atskirų žemių, miestų, miestelių, taipogi universitetų — reprezentacijos, nesilaikymas gyventojų skaičiaus proporcijos mandatų susiskirstyme), nors šiuo atžvilgiu yra žymi tendencija pertvarkyti atstovavimo sistemą grynu tautos reprezentacijos dėsniu ir įvesti ją į klasiškąją demokratinę vagą; tai beveik ir tapo pasiekta 1918. II. 6. konstituciniu įstatymu, vadinamu „Representation of the People Act". Ketvirta — ir gal svarbiausia bei žymiausia, kuo skiriasi Anglijos reprezentacinis valdymas nuo Europos kontinento bei Amerikos reprezentacinio valdymo, gavusio geriausį teorinį apdirbimą Prancuzijoje, — Anglijos reprezentacinio valdymo sistema, ryškiausiai apsireiškusi XIX amžiaus Anglijos parlamentarizme, perkelia ir koncentruoja visą suvereninę valdžios vykinimo galią parlamente, neskirdama steigiamos nuo įsteigtos ir steigiamos nuo įstatymų leidimo galios. Anglijos parlamentarinio režimo pilno išsivystymo metu — XIX amžiuje — Anglijos reprezentacinis parlamentas (kuriame dalyvauja ir ypatingas „Karūnos" veiksnis, kaip vienas jo elementų) buvo laikomas

suvereniniu valdžios organu. Jo formalinė galia buvo tokia, kad, pagarsėjusiu išsitarimu apie Anglijos parlamentą, buvo sakoma, kad jis galįs padaryti visa, išskyrus vieną dalyką, būtent: padaryti vyrą moterimi, o moterį — vyru. Jo galia neaprėžta valstybėje. Iš tikrųjų ji buvo aprėžta tiktai vienu stipresniu už jį veiksniu — tai yra įpročių, ypač konstitucinių įpročių veiksniu, kuris Anglijoje turėjo ir tebeturi ypatingos svarbos ir kurio veikimu kaip tik XX amžiaus Parlamentas Anglijoj tarytum jau yra nustojęs to galingojo viešpaties vaidmens, kurį jis vaidino Anglijos valdžios sistemoje savo žydėjimo metu — XIX amž.

Toje Anglijos valdžios vystymosi stadijoje, kuri yra mūsų gadynę gyvenama, pasižymi tebeauganti tendencija perkelti svarbiausius valdžios galios elementus iš Parlamento į du kitu valdžios veiksniu—į piliečius - rinkikus ir į ministerių kabinetą. Šia prasme Anglijoje naujausioji valdžios konstrukcijos evoliucija eina iš vienos pusės ypatingos tiesioginio valdymo formos kryptimi, iš kitos—svarbiausio reprezentacijos momento perkėlimu į ministerių kabinetą, su kuriuo parlamentas turi pasiskirstyti savo buvusia galia ir kurio padėjėju jis pats virsta (plg. Sidney Law „The governance of England“ — rūsų vertimas prof. J a š č e n k o redakcijoje: „Gosudarstvenyj stroj Angliji“, Maskva, 1910, 133 ir 140—150 pusl. ir apskritai visa knyga). Ši dar nevisai užbaigta evoliucija yra kai kurių vadinama kabinetiniu režimu, skirtingu nuo nykstančio klasiškojo parlamentarinio valdžios režimo. Aš čion šios evoliucijos nežiūrėsiu, nes tuo metu, kai Anglijos reprezentacinis parlamentarizmas ryškiausiai paveikė į Europos kontinento konstitucinę teisę ir šios teisės mokslo sąvokas, būtent XVIII ir XIX amžiuose, ji dar nebuvo pasireiškusi.

Anglijos parlamentarizmo žymė — tai reprezentacinio parlamento suverenumas. Valdyme ir įstatymų leidime parlamentas nėra suvaržytas jokiomis konstitucinės teisės normomis. Anglija nežino nelanksčios rašytos konstitucijos sistemos, kuri giliai keičia Europos kontinento reprezentacinį valdymą. Ši yra gal ryškiausioji žymė, skirianti Anglijos istoriškai išsivysčiusį reprezentacinį parlamento valdymą nuo Europos kontinento reprezentacinio valdymo (del Anglijos reprezentacinio valdymo plg. Sidney-Law op. cit., taipogi Esmein — „Eléments de Droit Constitutionnel“, lt., 76 — 102 ir 154—223 pusl., Lawrence Lowell — „Gouvernement de l'Angleterre“, prancūzų vertimas iš Anglų kalbos, 1910 m.).

Anglijos reprezentacinis valdymas šioje savo formoje susidėjo pamažu ir, kas apskritai yra Anglams charakteringa, jis susidėjo irracionaliniu būdu visa eile kompromisų bei precedentų. Jis teko paminėti, kadangi jo įtaka į Europos kontinento konstitucinę teisę buvo didelė ir labai svarbi ir kadangi, tarp kita ko, kaip tik iš jo tapo paskolintas tas reprezentacinis momentas, kuriuo tapo sudarytas demokratinis reprezentacinis valdymas. Bet kad jis ir yra labai įdomus, vis delto jis pats del savo irracionalumo del nuoseklios sistemos stokos nėra patogus reprezentacinio

valdymo konstrukcijai nagrinėti. Jame mes rastume daug tokių dėsnių, kurie sutirpo sistemoje, paeidami kiekvienas iš kitokio šaltinio, iš kitokios pirminės konstrukcijos. Daug patogiau yra šiuo atžvilgiu prisižiūrėti Europos kontinento reprezentaciniam valdymui, kuris, turėdamas savyj daug paskolintų iš Anglijos valdymo elementų, nuosekliau ir aiškiau juos nustatė bei logiškai apdirbo. Jo sąvokomis ir institucijomis tapo sutvarkyta ir demokratinė reprezentacinio valdymo teorija.

9. Gimstančios Europos kontinento demokratijos du konstruktyviniu veiksniu: doktrinalinis (įgimtosios teisės ir visuomeninės sutarties) veiksnys ir Anglijos konstitucinis pavyzdys.

Aristokratinėje Europoje, nesugebėjusioje pakeisti savo valstybių tvarkos kompromisais nei precedentais, kaip tai pasisekė Anglijai, sudariusiai labai lanksčią valdžios konstrukciją, teko vykinti valstybės valdžios reforma, pritaikinta stiprėjančios buržuazijos reikalams, griežtais perversmais ir revoliucijomis, pradedant Didžiąja Prancūzų Revoliucija XVIII amžiaus pabaigoje. Todel Europos kontinento valstybių visuomenėse tie jų sluoksniai, kurie buvo suinteresuoti buvusios tvarkos pakeitimu, turėjo pagaminti tam tikras naujos būsimos tvarkos koncepcijas, kurias vėliau turėjo vykinti šiomis revoliucijomis bei perversmais. Toms savo būsimoms valstybinės tvarkos koncepcijoms jie skolindavo ir sunaudodavo žinomų jiems sąvokų bei pavyzdžių medžiagą, kuri jiems šiuo reikalu atrodydavo tinkama, ir taip sudarytas koncepcijas jie skelbdavo įgimtąja teise. Šis darbas vyko grynai racionalistiniu metodu. Mokslas, ypač socialinis mokslas, kurio dalį sudaro valstybės ir teisės mokslas, visuomet yra jautrus į socialinio bendravimo svarbias problemas ir idėjas, kurios tam tikru laiku viešpatauja žmonių sąmonėje, nudažytos tų žmonių socialiniais reikalais ir socialiniais tų reikalų tenkinimo tikslais. Šia prasme jis pats yra funkcionalinis.

Šitaip gimė Vakarų Europoje pirminė demokratinė visuomeninės sutarties ir bendrosios valios doktrina, kurios, kaip sakėme, žymiausiu reiškėju buvo Rousseau. Tai buvo racionalistinė ir griežta teorija, kuri pakėlė ir išvystė iki aukščiausio dogmatinio laipsnio vieną svarbiausiųjų buržuazijos reikalavimų, būtent — reikalavimą suskaldyti senąją luominę ir iš dalies dar feodalinę visuomenę, nustatytą stipriomis tradicinių socialinių junginių formomis, sutarpinti šiuos junginius absoliutinėje žmonių - individų lygybėje, sutrupinti visuomenę iki atomui individui, virstančiam suvereniniu vienetu, ir senos painios visuomenės vietoje sudaryti lygių suvereninių atomų—individų visumą, vadinamą tauta („populi" prasme), kuri vienok nėra tuo, ką mes šiuo vardu vadiname, kai kalbame apie tam tikrus tautinius socialinius junginius, kaip

Lietuvių tauta, Rusų, Vokiečių, Latvių, Lenkų ir t. t. tautos. Toji „tauta“, kurią turėjo omeny visuomeninės sutarties ir bendrosios valios doktrina, buvo visai kas kita: tai buvo tam tikros teritorijos gyventojų, išsvajotos „visuomeninės sutarties“ dalyvių mechaninė visuma.

Šios sąvokos, kuriomis naujas racionalistinis XVIII amžiaus mokslas stengėsi reformuoti visuomenę, turėjo būti jo sunaudotas ir valstybės konstrukcijai. Kaip pastaroji su šiuo mokslu atrodė, mes apie tai jau kalbėjome. Reprezentacijai ten jokios vietos nebuvo palikta. Ji kaip tik buvo griežtai neigiama. Šiuo atžvilgiu Anglijos reprezentacinio valdymo pavyzdys jokios įtakos į šią teoriją nepadarė. Atvirkščiai, mes žinome, kad šios teorijos tėvas, Rousseau, tiesiog peikė Anglijos valdžios režimą, kaip priešingą piliečių laisvei: nes piliečiai, atiduodami visą galią jų išrinktajam parlamentui (renkamieji žemesnieji Liaudies Rūmai), patys esą laisvi ir suvereni tiktai rinkimų metu, o po to tuojau grįžtą į vergiją (Rousseau—„Contrat social“, III kn., XV skyrius).

Bet greta šio dogmatiškai racionalistinio demokratijos steigimo doktrinoje reiškėsi XVIII amžiaus moksle ir kita srovė, kuri kreipė domę kaip tik į Anglijos reprezentacinį režimą, kaip į sektiną pavyzdį kitoms valstybėms. Šios srovės mokslininkų tarpe ypač tenka paminėti Montesquieu, kurio geriausias veikalas „Esprit des lois“ („Įstatymų dvasia“) 1748 m. buvo paremtas Anglijos konstitucinėmis institucijomis (taipogi žinoma de-Lolme'o knyga „Constitution de l'Angleterre,“ 1771 m. ir Anglo Blackston'o garsi knyga „Commentaries on the laws of England“, 1765 m. tuojau išversta į prancūzų kalbą). Gi ypač Montesquieu knyga turėjo didžiausios įtakos į anų laikų žmonių sąvokas ir tarp kita ko žymiai paveikė XVIII amžiaus pabaigoje besitvarkančią Amerikos demokratiją.

Tokiu būdu Prancūzų Didžiosios Revoliucijos metu besisteigianti Europos demokratija turėjo savo tvarkymosi darbui pasirinkti institucijas vienos iš dviejų srovių: doktrinalinės Rousseau srovės, reikalaujančios tiesioginio valdymo ir neigiančios reprezentacinį, arba iš srovės, siūlančios Anglijos reprezantacinio valdymo pavyzdį. Pastaroji srovė be to buvo paremta nauju Amerikos Jungtinių Valstybių pavyzdžiu, kuris turėjo didelės įtakos į Prancūzus — ypač Revoliucijos pradžioje. Buvo svyravimų tarp šių dviejų srovių. Vis delto iš karto apsistota ties antrąja — reprezentacinio valdymo srove.

---

10. Reprezentacinio valdymo dėsnis Europos kontinento demokratijoje Didžiosios Prancūzų Revoliucijos metu. Jo veiksniai. Šio valdymo konstrukcijos racionalizmas, kuriuo jis skiriasi nuo kompromisinės Anglijos konstrukcijos. Jo suderinimas su tautos suverenumo dėsniu ir su valdžios funkcijų suskirstymu pagrindiniais organais.

Reprezentacijos dėsnis pirmame Prancūzijos Steigiamame Susirinkime rado gabių ir rimtų užtarytojų, ypač Siéyès, Barnave, Mirabeau, o kadangi jis be to ir praktikos atžvilgiu buvo patogesnis, negu tiesioginis, ir labiau tiko karališkos valdžios sąvokos reformai, — tai jis ir buvo priimtas. Karaliaus valdžios dar tuo laiku nebuvo manyta panaikinti, bet norėta ji reformuoti ir visa valstybės valdžios sistema suderinti su pagrindine tautos suverenumo sąvoka. Paveldėtinio karaliaus institucija nebūtų galima suderinti su tiesioginiu piliečių arba tautos valdymu, bet reprezentaciniu dėsniu ji buvo galima palaikyti. Iš karaliaus buvo atimtas jo suverenumas ir visas atiduotas tautai, o karalius virto suvereninės tautos reprezentantu administracijos arba, kaip tada buvo ši funkcija ne tik vadinama bet ir iš tikrųjų konstruojama, „vykdomos valdžios" srity. Žodžiu, del įvairių priežasčių iš karto buvo priimta reprezentacinė sistema. Valdžios veikiančiųjų funkcijų suskirstime (tų funkcijų griežtą suskirstymą atskirais pagrindiniais organais dogmatizavo Montesquieu tezė, paskolinta iš Anglijos XVIII amžiaus konstitucinio pavyzdžio, bet gavusi kontinente visai kitokį teorinį apdirbimą, negu Anglijoje, ir tinkanti kaip tik reprezentaciniam, o ne tiesioginiam valdymui, kuris, jeigu būtų nuoseklus, turėtų, žinoma, palikti visas funkcijas arba bent visų priklausomų organų su visomis jų funkcijomis priežiūrą pačiam suverenui), — taigi, sakau, valdžios veikiamųjų funkcijų suskirstyme tiek „vykdomos valdžios" organas — paveldėtinis karalius, tiek įstatymų leidimo organas — piliečių (teisinės tautos) renkamas parlamentas turėjo atstovauti tautą reprezentacijos dėsniu, pavaduodami ją be jokių nurodymų, įsakymų arba iniciatyvos, išskyrus parlamento narių rinkimą balsavimu.

Bet šis Prancūzų Revoliucijos įsteigtas reprezentacinis valdymas aiškiai skyrėsi nuo Anglijos režimo, iš kurio jis iš dalies tapo paskolintas. Anglijoje jis buvo pasiektas kompromisais ir neturėjo todel jokio teorinio nuoseklumo; čion gi jis tapo įgyvendintas revoliuciniu racionalistiniu metodu, kuris reikalavo aiškios ir nuoseklios vedamosios minties — logiškos sistemos.

Steigiamos demokratijos idėja buvo paskolinta, žinoma, ne iš Anglijos, kuri jos pati neturėjo, o iš Rousseau mokslo, iš įgimtosios teisės, visuomeninės sutarties, tautos suverenumo sąvokų; iš

Anglijos gi tapo paskolinta tiktai forma arba, tiksliau sakant, kai kurie svarbūs naujai steigiamos formos elementai.

Su tautos suverenumu būtų nesuderinama Anglijos valdžios sistema, kurioje, kaip jau sakėme, tautos reprezentacija jungėsi parlamente su svetimu jai „Karūnos" veiksniu ir be to pati buvo suskaldyta dvejais rūmais, kurių tiktai pirmieji buvo sudaromi piliečių ar tautos rinkimais, ir dargi turėjo pėdsakus ne tautos, o atskirų teritorinių socialinių junginių reprezentacijos.

Bet kas ypač rodėsi nesuderinama su neperleidžiamu tautos suverenumu — tai parlamento suverenumas Anglijos sistemoje. Tiesa, jis Anglijoje yra faktiškai aprėžiamas stipria įpročių konstrukcija. Bet kaip tik Europos kontinente, kur demokratinė valstybės reforma buvo vykinama revoliuciniu metodu, nesitikėta įpročiais, kurie čion anuo laiku nebūtų parėmę įvedamos naujos tvarkos ir būtų atgaivinę senąjį socialinį bei valstybinį režimą. Griežtu revoliuciniu nusistatymu norėta pakeisti įpročiai, kurie buvo pagaminti senos luominės visuomenės, rašytu įstatymu, kaip vienlypės tautos valios apsireiškimu. Šis nepasitikėjimas įpročiu, griežtas išbraukimas jo iš teisės šaltinių skaičiaus, įstatymo kategoriškas monopolis teisės srity, rašyto teksto raidės viešpatavimas, jo apdraudimas net nuo turinčių taikyti jį teisėjų, kuriems tapo uždrausta įstatymo interpretacija — tai buvo charakteringas anos revoliucinės gadynės nusistatymas, nuo kurio dar iki šiol nevisai išsižadėta Europos kontinente, ir tuo kaip tik ryškiai skiriasi šio kontinento teisinė tvarka nuo Anglijos ir Amerikos teisinės tvarkos.

Reprezentacinio organo — parlamento ar bet kurio kito — suverenumas buvo nesuderinamas taipogi su kitu revoliucijos priimtu dėsniu, virtusiu anų laikų veikėjų sąmonėje aksioma, būtent — su valdžios funkcijų suskirstymu atskirais pagrindiniais kits nuo kito nepriklausomais valdžios organais. Šis dėsnis, kurį Montesquieu nustatė kaip piliečių teisių ir laisvės garantija, kaipo rimčiausią ir būtiną apsaugą nuo įsteigtosios valdžios tiranijos, buvo paties Montesqueu kaip tik neva iš Anglijos pavyzdžio pasiimtas. Bet, iš tikrųjų, jis jau ir Montesquieu metu nevisai atatiko Anglijos valdymo režimo tikrenybei, o juo toliau, juo labiau jis Anglijos režime nyko. Dalykas toks, kad nors Anglijos režime vykdomoji arba administracijos funkcija iš tikrųjų buvo reiškiama kitu organu, negu įstatymų leidimas ir vykdomoji galia buvo formališkai sukoncentruota karaliaus asmeny arba „Karūnos" institucijoje su karaliaus Taryba („Privy Council"), iš kurios išsiskyrė, kaip jos neoficialinė dalelė, ministerių kabinetas, — bet karaliaus arba „Karūnos" dalyvavimu parlamente buvo pasiekiamas kaip tik visos pagrindinės veikiamosios valdžios visų funkcijų vienumas. Šiuo valdžios vienumu, šiuo visų valdžios veiksnių, reiškiančių visas jos funkcijas, sukoncentravimu parlamente ir galėjo būti pasiekta parlamento suverenumas. Išsivystęs vėliau parlamentarinis režimas dar labiau pabrėžė valdžios koncentraciją visomis jos funkcijomis, kurios, kad ir buvo reiškiamos tam tikrų atskirų organų, bet vis delto

buvo koordinuotos tam tikru tarpusaviu bendradarbiavimu: ministerių kabinetas turėjo atsakyti prieš Parlamento Rūmus, bent prieš Žemesniuosius, buvo jų kontroliuojamas ir valdyti tegalėjo jų pasitikėjimu; karalius gi, dalyvaudamas įstatymų leidime savo įstatymų sankcijos teise, galėjo Žemesniuosius Rūmus paleisti, o lordų paskyrimu Aukštesniųjų Rūmų personalinę sudėtį nustatyti arba pakeisti pageidaujama sau kryptimi.

Taigi Anglijos režime apie griežtą valdžios funkcijų arba funkcionalinių galių suskirstymą, kaip jį suprasdavo Prancūzų Didžiosios Revoliucijos žmonės, įvesdami jį savo steigiamoje demokratijoje, neteko kalbėti.

Tiesa, valdžios funkcijų suskirstymas atskirais pagrindiniais, t. y. nepriklausomais organais, neatatikdamas Anglijos režimui, — neatatiko ir Rousseau teorijai. Valdžios dviejų funkcijų — įstatymų leidimo ir administracijos arba „vykdymo" — esminis skirtumas (apie trečiąją funkciją — teismą, — kurios esminis skirtumas nuo administracijos yra ginčytinas, aš čion visai nekalbu, nes tai čion nesvarbu) — buvo Rousseau pripažinamas; bet jis neturėjo tos reikšmės, kurią jam duodavo Montesquieu ir Prancūzų Revoliucijos 1789 — 1791 m. žmonės. Rousseau teorijos dėsniais, administracija („įstatymų vykdymas") buvo pavedama priklausomiems valdininkams, o įstatymų leidimas rezervuojamas pačiai tautai arba betarpiškai arba su pagalba įstatymus projektuojamojo organo, kuris taipogi būtų tiktai valdininkų kolegija. Nei vienai, nei kitai funkcijai nebūtų steigiama atskiro pagrindinio organo, nes tiesioginės demokratijos sąvokomis visa pagrindinė valdžia su visomis jos funkcijomis priklausanti pačiam suverenui — tautai — arba pačiai suvereno pagrindinei reprezentantei — teisinei tautai, — ne tiktai kaip „nudum jus", bet ir kaip reali ir veikli galia. Taigi šis valdžios funkcijų suskirstymas, kurį randame Rousseau moksle, reiškia tiktai technišką darbo suskirstymą, bet ne galios suskaldymą įvairiais funkcionaliniais veiksniais (plg. „Contrat Social" XV ir III skyrius). 1789 m. žmonės, priėmę „teisinės tautos" reprezentacinę konstrukciją (išskyrimas iš tautos „veikliųjų piliečių", kaip tautos valios reiškėjų, balsavimu) ir pakeitę ją Rousseau bendrosios visuotinos valios sąvoka, nebebuvo varžomi Rousseau tezėmis del valdžios funkcijų suskirstymo ir galėjo jie šiuo atžvilgiu sekti Montesquieu tezes, nesilaikydami nei Anglijos pavyzdžio, nei griežtos Rousseau doktrinos.

11. Rašytoji konstitucija. Pagrindinės teisės sąvoka. Rašytosios konstitucijos, kaipo visuomeninės sutarties akto, koncepcija demokratiniu XVIII amžiaus mokslu (Vattel, Rousseau.)

Žinoma, valdžios funkcijų suskirstymas atskirais kitas nuo kito nepriklausomais pagrindiniais organais išskiria tiek tiesioginį

valdymą, kuris reikalauja visos valdžios pagrindinės koncentracijos, tiek suverenumo pavedimą kuriam nors vienam tų suskirstytų organų, — nes suvereninis organas tegali būti visai valdžiai vienas ir bendras. Bet jeigu pagrindiniai organai yra keli ir suskirstyti ir jeigu jie, veikdami reprezentaciniu dėsniu, nėra reprezentuojamo suvereno kontroliuojami, tai, kad būtų išvengta kelių valdžių anarchijos, jie, kad ir formališkai nepriklausomi, vis delto turi būti kuo nors suvaržyti. Turi būti nustatytas veiksnys, kuris aprėžtų jų galią, nes be to vieno vietoj išdygtų keli suvereniniai organai (anarchija). Šis veiksnys buvo rastas rašytos konstitucijos sistemoje.

Rašyta konstiiucija — tai būtų toks aukštesnės rūšies valstybinės teisės aktas, kuris nustato įsteigtąją valdžią, suskirstytą pagrindiniais organais įvairioms jos funkcijos kategorijoms ir skiria ją nuo suvereninės steigiamosios galios. Kad valstybėje jos teisės normų tarpe yra tam tikras kontingentas padrindinių normų, tvarkančių pačios valdžios veikimą ir jos teisinę konstrukciją, ir kad tuo pačiu šios normos sudaro lyg aukštesnę valstybės teisę, kurios keitimas nėra visai laisvas ir varžo aukščiausius valdžios organus — tai jau senai buvo mokslininkų pastebėta ir iš šio buvo daroma įvairios svarbios išvados. Šia prasme pagrindinės teisės problema valstybėje nėra nauja (plg. Jellinek — „L'Etat moderne et son droit", prancūzų vert., II t. 170—179 pusl.). Bet rašytosios konstitucijos ypatinga idėja ir konkretinė teisės institucija, kuri XVIII ir ypač XIX amžiaus bėgyj įsigalėjo beveik visose mūsų civilizacijos valstybėse (išskyrus Angliją), turi aiškiausią ryšį su XVII ir XVIII amžiaus mokslu ir ypač su visuomeninės sutarties doktrina, iš kurios ji gavo savo pirminį teorinį titulą.

Valstybės ar tautos konstitucija tai kaip tik ir būtų tas pagrindinis visuomeninės sutarties aktas, laisvų suvereninių žmonių paktas, kuriuo jų yra steigiama suvereninė bendroji valia ir pastarosios reiškinys — valstybė, o tuo pačiu ir valstybės valdžia. Ir jeigu įstatymams leisti arba įvairioms kitoms valdžios funkcijoms vykinti žinomu mums bendrosios valios mokslu užtenką piliečių daugumos, kaip bendrosios valios ekspertės, nutarimo, tai konstitucijai pakeisti daugumos nutarimo neužtenką. Konstitucija esanti tas aktas, kuriuo daugybė suvereninių individualinių valių tirpstą vienoje suvereninėje bendroje valioje. Bendrąja, daugumos reiškiama valia — viskas esą galima padaryti, nes viskas pateisinama suverenumu, — bet viskas tiktai konstitucijos (visuomeninės sutarties) ribose. Jei gi liečiama pati konstitucija, jei kas nors keičiama pačioje visuomenės sutarty, tai jau daugumos valia esanti bejėgė, o būtinai turįs būti visų sutikimas: nes bendroji valia tiktai šia steigiamąja sutartimi tebesilaikanti, o pajudinus sutartį, ji nykstanti ir žmonės grįžtą į naturalią padėtį, kurioje nesą suverenės tautos, o tebesą suvereni individai. Tat konstitucijai pakeisti reikią visų piliečių vieno balso nutari-

mas, o jei to nėra ir jei vis delto konstitucija keičiama, tai tie piliečiai, kurie asmeniškai su šiuo pakeitimu nesutinka, būdami laisvi ir nebevaržomi bendrosios valios sutartimi, galį iš pakeisto valstybinio bendravimo išstoti. Jiems šie pakeitimai nesą privalomi. Tai esanti jų pagrindinio naturalaus suverenumo tiesioginė išvada.

Tokiu būdu konstitucija būtų valstybės steigiamuoju aktu, o kiekvienas jos pakeitimas būtų valstybės (o net ir pačios tautos) atnaujinimu — „novatio“, — kuris varžo tiktai norinčius dėtis tauton ir dalyvauti atnaujinamoje sutartyje. Toks buvo Vattel'o (Vattel — „Le droit des gens“) ir Volf'o (Volf — „Jus naturae“) konstitucijos sąvokos aiškinimas.

Pats Rousseau, doktrinos tikrasis tėvas, jos, taip sakant, daktaras, konstitucijos keitimo klausimu taip toli nėjo. Jis rasdavo, kad jeigu konstitucija esanti pagrindiniu valstybės steigimo aktu, jeigu joje reiškiasi tautos steigiamoji galia, tai ji pati galinti nustatyti ir jos keitimo tvarką, o todel nesą reikalo būtinai jungti su kiekvienu konstitucijos keitimu — valstybės ir tautos „novationis“, vykinamos būtinai pagrindinės visuomeninės sutarties metodu. Rousseau („Considerations sur le gouvernement de Pologne“, IX skyrius). Bet del pačios konstitucijos sąvokos, šios doktrinos — ar paties Rousseau, ar Vattel'o ir kitų mokslu, ji buvo jungiama su steigiamąja tautos galia, kaipo pastarosios reiškinys ir padaras (plg. Esmein — „Elements de droit Constitutionnel“, I t. 567 ir sek. pusl., Jellinek — „L'Etat moderne et son droit“, pranc. vert., II t. 179 ir sek. pusl.).

12. Rašytosios konstitucijos sunaudojimas Didžiosios Prancūzų Revoliucijos metu. Suvereninė steigiamoji ir konstitucinė įsteigtoji valdžia.

Prancūzų Revoliucijos žmonės, steigdami demokratinį valstybės režimą tautos suverenumu ir reprezentaciniu šio suverenumo reiškimosi metodu, o turėdami suderinti šiuos dėsnius ir metodus su valdžios funkcijų suskirstymu atskirais pagrindiniais organais ir kartu išvengti anarchijos, pasinaudojo šiomis konstitucijos sąvokomis. Konstitucija esanti suvereninės tautos steigiamosios galios padaras. Joje reiškiąsis tautos suverenumas, o tuo pačiu tie suskirstyti pagrindiniai funkcionaliniai valdžios organai, kuriuos ji valstybei nustato, nesą ir negalį būti suvereni. Jie steigiamosios galios neturį, jie esą konstitucijos aprėžti. Jei jie ką bandytų daryti, išeidami iš konstitucijos ribų, jie uzurpuotų tautos suverenumą ir darytų neteisėtą darbą, o tuo pačiu nusidėtų pačiam savo teisiniam titului.

Šiuo nustatoma esminis teisinis skirtumas tarp suvereninės steigiamosios galios — gaivališkos ir laisvos, neaprėžtos — reiš-

kiančios tautos valdžią, — ir aprėžtos įsteigtosios valdžios, kurią vykina tautos reprezentantai savo nebe suvereninės, bet konstitucinės galios ribose. Nuolatiniai, konstitucijos sudaryti valstybės valdžios aukščiausieji organai sudarą įsteigtąją valdžią. Jie reprezentacijos dėsniu pavaduoją suvereninę tautą, bet tiktai tose ribose ir toms funkcijoms, kurios jiems esančios pagrindinės tautos reprezentantės — teisinės tautos (piliečių-rinkikų) — paskirtos jų įsteigimo aktu-konstitucija. Ir štai todel Europos kontinento demokratinėje valdžios konstrukcijoje, organizuotoje Didžiosios Prancūzų Revoliucijos ir paremtoje rašytąja konstitucija, — iš vienos pusės joks įsteigtosios valdžios organas — jų tarpe ir parlamentas — nesąs suverenis, kaip kad yra Anglijos parlamentas, iš kitos gi — valdžios funkcijos galinčios būti suskirstytos keliais nepriklausomais aukščiausiais organais, kurie steigiamosios valdžios vienumu ir savo galios konstituciniu (ne suvereniniu) pobūdžiu galį veikti savarankiškai be anarchijos pavojaus.

Ši nelanksčios pagrindinės teisės arba rašytos konstitucijos sistema, kuria svarbiausios valstybės kanstrukcijos normos, laikomos pačios tautos steigiamosios galios padaru, yra išskiriamos į aukštesniąją teisę, nustatančią nuolatinę aprėžtą reprezentacinę „įsteigtą“ valdžią, buvo, kartu su valdžios funkcijų suskirstymu atskirais nepriklausomais įsteigtosios valdžios organais, priimta ir Šiauries Amerikos įsikūrusių valstybių režime, kurio pavyzdys turėjo didelės įtakos į Prancūzų Revoliucijos konstitucinį darbą.

Tokiu būdu šių dviejų eilių tautos reprezentacijų tarpe, kurias mes jau esame anksčiau parodę, pirmoji pagrindinė eilė, reiškiama piliečių - rinkikų arba teisinės tautos, šia demokratine reprezentacinio valdymo teorija atstovaujanti steigiamą suvereninę tautos valdžią, o antrosios eilės reprezentacija, reiškiama įsteigtosios valdžios organų, atstovaujanti tautą tiktai konsititucinės funkcionalinės valdžios delegacijos ribose.

Kai kurių demokratinių valstybių praktika ir iki šiol laikosi šios tvarkos: organizuodama įsteigtosos vaidžios grynai reprezentacinį valdymą ir, pavyzdžiui, įstatymų leidimo srity koncentruodama visą sprendžiamąją galią veikiančiame reprezentaciniu dėsniu parlamente, ji konstitucijos keitimo srity, kurioje paliečiama steigiamoji tautos galia, nesitenkina reprezentaciniu (antrosios eilės reprezentantų) veiksniu ir paveda sprendžiamąją galią pačiai teisiniai tautai — jos tiesioginiam suvereniniam valdymui, vykinamam piliečių - rinkikų referendumu. Šios tvarkos aiškius pėdsakus mes matome kaip tik ir mūsų konstitucijoje, kuri vienintėlį referandumo (nors tiktai fakultatyvinio referendumo ir liaudies veto formoje) atsitikimą numato konstitucijos keitimo atžvilgiu, o įsteigtosios valdžios konstitucinę galią organizuoja grynai reprezentaciniu dėsniu (išskyrus liaudies iniciatyvą įstatymus leisti, kuri turi vienok labai menką praktikos vertę mūsų politiniame gyvenime).

13. Reprezentacinė steigiamoji valdžia (Siéyés'o teorija). Pilnai išvystyto demokratinio reprezentacinio valdymo schema.

Bet Prancūzų Revoliucijos žmonės padarė dar vieną žingsnį toliau reprezentacinian valdyman. Priimdami steigiamosios ir įsteigtosios valdžios tezę, kurių pirmoji esanti suvereninė ir gaivališkai laisva, o antroji — konstitucinė, t. y. suvaržyta konstitucijos ribomis ir konstituciniu delegavimu, — jie praplėtė reprezentacinio valdymo dėsnį net pačiai steigiamajai tautos valdžiai. Šią konstrukciją gynė ir remė savo raštuose ir kalbose vienas žymesnysis Revoliucijos veikėjas ir reprezentacinio valdymo teoretikas — Siéyés (plg. jo raštą „Qu'est-ce que le Tiers Etat", 115-120 pusl. cituota Esmein'o op. cit., I t. 569-570 pusl.) Siéyés'o mokslu, kaip ir Roussau, Vattel'o ir kitų visuomeninės sutarties doktrinos pasekėjų, steigiamoji suvereninė galia priklausanti pačiai tautai ir pasireiškianti pagrindiniame įstatyme — konstitucijoje ir todel negalinti priklausyti konstitucijos įsteigtiems nuolatiniams valdžios organams. Pačiu suverenumu ši steigiamoji galia esanti gaivališkai laisva. Siéyés'o mokslu, tauta visuomet pasiliekanti gamtos padėty, t y. ji nesanti suvaržyta savo valios padarais — jokia konstitucija, jokiomis normomis, jokia teise. Čion jau matomas kaip ir skirtumas tarp Siéyés'o tezių ir tų visuomeninės sutarties teoretikų mokslo, kurie mokino, kad pati tauta, kaip sudaryta suvereninių individų sutartimi, vis delto turinti šioje sutarty savo teisėtą titulą, kuriuo iš gamtos būklės žmonės yra perėję į socialinę ir teisinę būklę. Šią gaivališką suvereninę laisvę arba steigiamąją galią tauta, Siéyés'o mokslu, galinti pavesti ir išrinktiesiems savo reprezentantams, jeigu tiktai jie buvo šiam tikslui išrinkti. Toks išrinktas reprezentacinis organas nebebusiąs įsteigtosios valdžios organu, o busiąs steigiamosios valdžios reprezentaciniu organu, turinčiu pilnos gaivališkos laisvės, kaip ir pati tauta. Jis pats būsiąs „gamtos padėty" — jam nebūsią jokių teisinių suvaržymų, jokių normų. Jis ir galėsiąs keisti konstituciją savo nuožiūra ir griauti bei steigti visa, kas ir kaip jam patinka.

Šios teorijos buvo kaip tik reikalingas pirmasis Prancūzų Revoliucijos Steigiamas Susirinkimas, pasiryžęs pertvarkyti valstybę tautos vardu, bet savo nusistatymu, jis turėjo pasiremti tokia teorija, kuri pateisintų jo darbą ir suteiktų jo nusistatymui pilną tautos valios galią. Siéyés'o reprezentaciniu mokslu, Steigiamojo Susirinkimo nusistatymas, ir tuo pačiu visi jo nutarimai ir jo priimtoji konstitucija, turėjo būti pilnai pateisinamas, nes į Steigiamąjį Susirinkimą reprezentaciniu dėsniu tapo sutraukta visos tautos gaivališkas suverenumas, kaip universalusis teisės titulas.

Šiuo ir remiasi naujoji demokratinė suvereninio Steigiamojo Seimo tezė, kuria plačiai naudotasi XIX ir XX amžiaus valstybėse — įsikūrus naujai valstybei arba įvykus revoliucijai, nuvertusiai bu-

vusią konstitucinę tvarką. Mes žinome, kad ir mūsų valstybė, kaip ir visa eilė kitų, įsikūrusių po Didžiojo Karo (Čekoslovakija, Lenkija, Latvija, Estija, Suomija) arba pralaimėjusių karą ir pergyvenusių revoliuciją (Vokietija, Austrija), kaip tik šiuo keliu susitvarkė arba persitvarkė. Jos visos savo konstitucijai ir įsteigtajai valdžiai nustatyti pasinaudojo reprezentaciniu suvereniniu steigiamuoju seimu.

Tokiu būdu galutina ir pilnai išvystyta demokratinio reprezentacinio valdymo schema atrodytų taip:

A. suvereninė tęstinė tauta, kuri iš tikrųjų yra daugiau sąvoka, ne kuri nors realybė; ji neturinti jokios realios valios ir fiziškai pati betarpiškai negalinti veikti;

B. pagrindinė pirmosios eilės tautos reprezentacija:

a. pasyvioji tautos reprezentantė — piliečių visuma arba gyvoji tautos karta, kitaip sakant — visi gyventojai (skaičiaus svoris, viešoji nuomonė, sukilimo galia; žiūrėk anksčiau),

b. teisinė tautos reprezentantė — piliečiai - rinkikai arba teisinė tauta, atstovaujanti tautos suverenumą ir todel turinti steigiamosios galios, bet pati jos nevykinanti ir tiktai skirianti (renkanti balsavimu) valdžios vykintojus;

C. antrosios eilės tautos reprezentacija, nustatoma teisinės tautos rinkimais tautos valdžiai vykinti:

a. laikinasis ad hoc suvereninis Steigiamasis Susirinkimas (Seimas), atstovaująs ir vykinąs steigiamąją tautos galią;

b. nuolatinė konstitucinė įsteigtoji valdžia, daugiau ar mažiau suskirstyta valdžios funkcijos kategorijomis į atskiras nepriklausomas organų sistemas (įstatymų leidimas, administracija, teismas), nesuvereninė, aprėžta konstitucinės delegacijos normomis

Toks pilnai išvystytas grynai reprezentacinis valdymas anksčiau nurodyta schema, apimąs net steigiamąją suvereninę valdžią, vykinamą išimtinai reprezentaciniu metodu — be jokių tiesioginio valdymo pėdsakų, palikdamas jai tiktai „nudum jus" (vienintelė reali funkcija—rinkimai) - toli gražu nėra visų demokratinių valstybių priimtas, — net ir tų, kurios, kaip mūsų Lietuva, iš viso valdosi reprezentaciniu metodu, rašyta konstitucija ir steigiamosios bei įsteigtosios valdžios dėsniais. Daugybėje valstybių tiesioginis valdymas yra taikomas bent steigiamajai valdžiai (arba bent kombinuojasi šioje srity su reprezentaciniu, kaip pas mus), kitose jis palyti net ir įsteigtosios valdžios kai kurias funkcijas, ypač įstatymų leidimo srity (pas mus tiktai liaudies iniciatyva). Kaip pavyzdžius tokių valstybių, kurios tvarkosi grynai reprezentaciniu valdymu, pilnai apimančiu net steigiamąją galią, galima nurodyti į Prancūziją (1875 m. konstitucija), Lenkiją (1921 m. konstitucija),

Suomiją (1919 m. konstitucija). Šiose valstybėse net suvereninis valdžios momentas (steigiamoji galia) yra sudarytas grynai reprezentaciniu (antrosios eilės reprezentacija) dėsniu, nors del Prancūzijos būtų galima abejoti, ar šis dėsnis nėra pakeistas 1884 m. konstitucijos revizijos įstatymu — bent vienu reprezentacinio suverenumu suvaržymu: būtent šis konstitucinis įstatymas nustatė, kad joks konstitucijos revizijos pasiūlymas negali liesti respublikoniškos valstybės formos; taigi ir kyla klausimas, ar šis aprėžimas varžo tiktai parlamento rūmus, kaip įsteigtosios valdžios organus, kurių pasiūlymu vyksta konstitucijos revizija ir kuriems todel priklauso konstitucijos keitimo iniciatyva, ar jis varžo taipogi patį Tautinį Susirinkimą („L'Assemblée Nationale"), kaipo reprezentacinį steigiamos valdžios organą, kuriam yra pavedama pati konstitucijos revizijos galia; atsakymas yra Prancūzijoje ginčytinas, bet doktrina linksta tvirtinti, kad šiuo (o taipogi kai kuriomis kitomis konstitucijos taisyklėmis, tvarkančiomis Tautinio Susirinkimo veikimą) Prancūzų reprezentacinis steigiamos galios organas esąs suvaržytas ir tuo pačiu neturįs pilnos suvereninės steigiamos galios (plg. Nézard — „Eléments de Droit Public", 1922 m. 146 — 147 pusl., Hauriou — „Précis de Droit Constitutionnel", 1923 m., 196 pusl., Esmein—op. cit., II t. 498—511 psl.) taigi šis reprezentacinis steigiamas organas nebūtų pilnai suvereninis ir nepavaduotų ištisai tautos jos suverenumo ribose.

Siéyés'o tezė apie paties suverenumo gaivališką reprezentaciją nėra pilnai priimta naujos demokratinės reprezentacinės doktrinos, nors ji kaip tik nuosekliai reiškia šios doktrinos tendenciją.

14. Griežtas įsteigtosios valdžios funkcionalinis suskirstymas demokratinėje respublikoje, kaip apsauga prieš diktatūros pavojų. Kelių valdžių anarchijos pavojus.

Naujoji demokratinė doktrina savo reprezentacinėje teorijoje nebesilaiko šiandien ir griežtų įsteigtosios valdžios funkcionalinio suskirstymo dėsnių, kuriuos ji buvo sankcionavusi Didžiosios Revoliucijos metu, kaipo konstitucinę demokratinę aksiomą. Į šį įsteigtosios valdžios griežtąjį suskirstymą atskiromis nepriklausomomis organų sistemomis kiekvienai valdžios funkcijos kategorijai (įstatymų leidimui, administracijai ir teismui) buvo žiūrėta kaip į rimčiausią tautos suverenumo ir piliečių laisvės garantiją, turinčią apsaugoti juos nuo faktiškai valdančiųjų despotijos. Nes jeigu visų valdžios funkcijų pryšaky būtų stovėjęs vienos įsteigtosios valdžios reprezentacinis organas, tai jis faktiškai būtų galėjęs pasisavinti visą valdžios galią ir peržengti net savo konstitucinės delegacijos ribas, o nebūtų buvę jokio veiksnio, kuris būtų pajėgęs jį sustabdyti. Šiuo veiksniu negalėtų būti piliečiai rinkikai arba teisinė tauta, kuri reprezentacinio valdymo siste-

moje tegali rinkti antro laipsnio reprezentantus, negalėdama pati kištis į jų darbą. Beliktų vienas sustabdymo būdas — piliečių visumos sukilimo galia. Bet šis revoliucinis kelias yra, žinoma, nepatogus ir negeistinas sutvarkytoje teisinėje valstybėje. Vienam pavojui pašalinti būtų keliamas kitas — netvarkos pavojus. Įsteigtosios valdžios funkcijų suskirstymu tikėtasi pašalinti pirmasis pavojus automatiškai, ne sutrukdant teisinės tvarkos. Joks suskirstytos įsteigtosios valdžios pagrindinis organas neturėtų pilnos funkcionalinės galios net konstitucinės galios ribose. Kiekvienas tebeturėtų jos savo funkcionalinėje srity, ir jei bandytų kištis į kitą sritį, tai būtų anos srities pagrindinio nepriklausomo organo stabdomas. Tokiu būdu joks įsteigtosios valdžios organas negalėtų pasiekt diktatūros.

Taip buvo manyta, ir todel iš pradžios įsteigtosios reprezentacinės valdžios funkcionalinis suskirstymas buvo priimtas kaip reprezentacinės demokratijos būtinas dėsnis — kaip tautos suverenumo garantija. Todel ten, kur XVIII ir pirmoje XIX amžiaus pusėje buvo steigiama reprezentacinio valdymo dėsniais demokratinė respublika, ten kartu buvo nustatomas ir įsteigtosios valdžios suskirstymas.

Bet valstybinė praktika parodė, kad griežtas suskirstymas jei ir apsaugoja nuo pagrindinio įsteigtosios valdžios reprezentacinio organo diktatūros, tai sudaro kitokį nepatogumą, būtent — kelių nepriklausomų kitas nuo kito valdžios organų tarpusavį varžymąsi, lyg kelių valdžių paraleliškumą; o tai tam tikromis aplinkybėmis gali gręsti net anarchijos pavojumi.

Senesnioji demokratinė reprezentacinė doktrina tikėjosi, kad šis kelių valdžių anarchijos pavojus nekilsiąs, kadangi valdžios vienumas esąs palaikytas reprezentuojamu tautos suverenumu, viena steigiamąja galia ir viena konstitucija, taigi — vienu visų įsteigtosios valdžios organų titulu. Bet, iš tikrųjų, šis formalus suverenumo ir titulo vienumas negali rimtai apsaugoti nuo nepriklausomų reprezentacinių organų tarpusavaus varžymosi (tuo pačiu ir anarchijos pavojaus), jeigu įsteigtoji valdžia yra grynai reprezentacinė ir jeigu pats suverenas arba pats pagrindinis pirmojo laipsnio reprezentantas (teisinė tauta demokratijoje) neturi jokios konkrečios galios dalyvauti realiame valdžios vykinime. Tiesioginiame valdyme (tiesioginėje demokratijoje) šio pavojaus nėra, bet reprezentaciniame valdyme griežtas įsteigtosios valdžios suskirstymas tų nepatogumų turi daug. Kas iš to, kad pagrindinis organas administracijos ir pagrindinis organas įstatymų leidimo funkcijos, kurie nebūtų tarp savęs jokiu bendradarbiavimu ir jokiu kontrolės santykiu surišti, būtų formališkai laikomi veikiančiais vieno bendro suvereno vardu, — jeigu šis suverenas pats nei veikti nei jų kontroliuoti negalėtų? Aišku, kad jie faktiškai galėtų veikti kiekvienas sau ir kad, pagaliau, galėtų susidaryti dvi paralelinės valdžios.

15. Kontinentalinis parlamentarizmas.

Jo išsivystymas konstitucinėje monarchijoje. Jo žymės. Parlamentas ir parlamentarinė vyriausybė; jų organizuotas bendradarbiavimas. Parlamentarizmo pritaikymas reprezentacinei demokratinei respublikai (Prancūzų Trečioji Respublika 1875 m.).

Dėliai šių anksčiau nurodytų valdžios funkcionalinio griežto suskirstymo nepatogumų reprezentacinio valdymo sistemoje, šis metodas tapo pamažu reprezentacinės demokratijos atmestas ir jo vietoje apsistota ties t. vad. parlamentarizmu. Pastarasis, kaip žinoma, išsivystė Anglijoje kaip kompromisinis konstitucinis padaras ir tapo iš Anglijos perkeltas į Europos kontinentą ne demokratijos, o t. vad. konstitucinės monarchijos, kuria buvo bandyta suderinti du kovojusiu veiksniu — monarchiją su tautos suverenumu. Šiek tiek pertvarkytas Anglijos parlamentarizmas tapo perkeltas į Europos kontinentą Prancūzų karaliaus Liudviko XVIII (1814 m. konstitucija — „la Charte Octroyée).

Parlamentarinis režimas ar parlamentarizmas, kaip žinome, reiškiasi ypač tuo, kad įstatymų leidimas ir administracija, kurių pryšaky stovi atskiri pagrindiniai organai, nors nėra betarpiškai jungiami, bet gali veikti kitas kitą. Šiuo nustatoma jų nuolatinis organizuotas ir tęstinis bendradarbiavimas, kurio nėra valdžios funkcijų griežto suskirstymo režime. Parlamentariniame režime, kaip jis nusistatė Europos kontinente, įstatymų leidimo pryšaky stovi parlamentas (Seimas), susidedąs iš dvejų arba vienerų rumų, o administracijos pryšaky stovi valdovas arba respublikos prezidentas ir ministerių kabinetas (vyriausybė). Ministerių kabinetas, valdovo ar prezidento skiriamas, valdo (administruoja) valstybę savo iniciativa ir nusistatymu, negaudamas įsakymų nei nurodymų iš parlamento, bet už savo padarytąjį darbą atsako prieš parlamentą, kurio jis yra kontroliuojamas ir kurio pasitikėjimo jisai privalo. Tiek parlamentas valdovui arba prezidentui, tiek valdovas arba prezidentas parlamentui neatsako; jie yra kitas kito juridiškai nepriklausomi, bet šios pagrindinės nepriklausomybės korektyvais, kurie pašalina valdžios dvilypumo pavojų ir kartu negriauna jų paraleliškumo, iš vienos pusės yra taip vadinamos kontrasignacijos institucija (visi prezidento aktai yra reikalingi ministerio pirmininko arba atatinkamo ministerio parašo, o šiuo parašu jis atsako parlamentui už prezidento aktus ir tokiu būdu šia kontrasignacija parlamentas gali kontroliuoti prezidento aktus, kuo pasiekiama viso vyriausybės darbo parlamentarinė kontrolė, nuo kurios nebegali išsisukti paties prezidento aktai, nepadengiami jo asmeniška neatsakomybe; kitu korektyvu gali būti laikoma parlamento galia traukti prezidentą baudžiamon atsakomybėn už tarnybinius darbus ir ypač už konstitucijos laužymą ir

valstybės išdavimą, o pas mus dar parlamento galia — atšaukti prezidentą tam tikra kvalifikuota balsų dauguma),—iš kitos gi pusės parlamento paleidimo galia pavedama valdovui arba respublikos prezidentui.

Be to, parlamentarinis režimas leidžia tiek parlamentui kištis į vyriausybės, tiek vyriausybei kištis į parlamento tiesioginę funkciją. Savo kišimąsi į administraciją parlamentas vykdo vyriausybės kontrole—paklausimais, interpeliacijomis, revizijomis, nuolatinėmis komisijomis, pagaliau biudžetu (nors pastaroji, t. y. biudžeto funkcija, būdama iš esmės administracinė, yra formališkai priskirta įstatymų leidimui ir pavedama parlamentui net tose valstybėse, kuriose tebeveikia griežtas valdžios funkcijų suskirstymas ir kurios parlamentarinio rėžimo nepriėmė). Vyriausybė gi (administracinė arba kitaip vadinamoji vykdomoji valdžia) savo kišimąsi į įstatymų leidimą vykdo įstatymų iniciatyva, veikliu dalyvavimu įstatymų sumanymų svarstyme (ne balsavime) parlamente, pagaliau, valdovo arba prezidento veto teise (vienok pastaroji pavedama respublikos prezidentui ir Amerikoje, kur kaip tik veikia ne parlamentizmas, o griežtas valdžios funkcijų suskirstymas — šiuo atžvilgiu tai yra išimtis iš bendrosios tvarkos.)

Parlamentarizmas keičia ypač santykį tarp dviejų valdžios funkcijų—įstatymų leidimo (parlamento, seimo) ir administracijos (vyriausybės); teismo ir jo santykio su vyriausybe ir parlamentu jis tiesiog neliečia, nors turi įtakos į teismo padėtį bendroje valdžios sistemoje. Svarbiausia parlamentarizmo vertė praktikoj yra ta, kad ji suteikia valdžiai didesnį lankstumą ir kartu konsoliduoja ją, o tuo pačiu didina jos galią, apsaugodamas valstybę nuo kelių valdžių anarchijos pavojaus, nuo to, kad įvairios suskirstytos „valdžios" arba suskirstyti valdžios pagrindiniai organai imtų kiekvienas sau laikytis kitos politikos ir siekti kitokių tikslų. Bet už tai iš kitos pusės parlamentarizmas perkelia valdžios faktinę galią iš steigiamosios valdžios į įsteigtąją ir šia prasme jis, be abejo, mažiau tinka tautos suverenumo bei steigiamosios ir įsteigtosios valdžios konstrukcijai, negu aiškaus ir griežto valdžios funkcijų suskirstymo režimas.

Bet praktiškieji parlamentarizmo patogumai privertė Europos kontinento demokratiją pritaikyti jo režimą ir demokratinei respublikai. Pirmą bandymą padarė Prancūzų vadinamoji Trečioji Respublika, galutinai įsteigta 1875 m. ir tebegyvuojanti iki šiol. Kai jis tapo Prancūzų Trečiojon Respublikon pritaikytas, tai šios konstrukcijos steigėjai dar visai neturėjo omeny šio eksperimento: jie (anų laikų Prancūzijos Steigiamojo arba Tautinio Susirinkimo dauguma) iš tikrųjų visai negalvojo apie pastovią respubliką: jie norėjo įsteigti Prancūzijoje konstitucinę monarchiją su karalium pryšaky ir tiktai del tam tikrų atsitiktinių aplinkybių (kai kurie nesusipratimai ir ginčai dviejų monarchistinių sparnų tarp savęs ir tarp jų ir kandidato į karaliaus sostą)—jie tai negalėjo padaryti iš karto; todel jie į respubliką žiūrėjo kaip į lai-

kinąją formą, neišsižadėję savo pagrindo—monarchistinio nusistatymo; ir kaip tik turėdami omeny šią būsimąją konstitucinę monarchiją, bet ne respubliką, jie nustatė parlamentarinį režimą vietoje laikomo iki tol klasišku respublikoniško valdžios funkcionalinio suskirstymo; jiems rūpėjo, kad valdžios konstrukcija būtų taip sudaryta, kad kiekvienu laiku (o jie tikėjosi, kad tai galėsią greitai įvykti) be nustatytos tvarkos laužymo būtų galima pakeisti respublikos prezidentas karalium ir šiuo įvykinti konstitucinė monarchija (tikslus ir smulkus aprašymas šio Prancūzų „Tautinio Susirinkimo" darbo pas Esmein'ą „Elements de Droit Constitutionnel", 1921 m., II t., 3—31 pusl.)

Tokiu parodoksu gimė Europos kontinento parlamentarinė demokratinė respublika. Tie, kurie ją steigė, buvo manę įsteigti būsimąją konstitucinę monarchiją. Bet Prancūzijai nebuvo lemta gauti karalius ir pagaliau tapo nustatyta respublika. Ji įsigalėjo ir užsiliko kaip pastovi forma su parlamentariniu režimu. Ir pasirodė, kad respublika taip gerai sugyvena su parlamentariniu režimu, kad parlamentarizmas jos ne tik nenugriovė ir dar nauju 1884 m. konstituciniu įstatymu Prancūzija pasistengė visai užkirsti teisėtą kelią monarchijai restauruoti (apie tai anksčiau minėjome), bet ir šis parlamentarinės respublikos režimas pasirodė pastoviausias iš visų režimų, kuriuos Prancūzija išbandė nuo 1789 m. ir kuriuos ji steigė racionalistiniu metodu.

Prancūzų pavyzdį pradėjo sekti kitos valstybės, ir šiandien XX amžiuje visa eilė valstybių, jų tarpe ir Lietuva, naudojasi parlamentarinės respublikos konstrukcija be jokių ypatingų nepatogumų. Daugeliui gyvenančių po šiuo režimu gal ir galvon neateina, kad ši konstrukcija, iš tikrųjų, esanti dirbtinė ir nevisai logiškai suderinama su rašytos konstitucijos sistema, remiama tautos suverenumu bei steigiamos ir įsteigtosios valdžios teorija.

16. Parlamentarinis režimas reprezentacinėse demokratinėse valstybėse kaip apsauga prieš kelių valdžių anarchijos pavojų. Diktatūros pavojus.

Parlamentarinis režimas reprezentacinio valdymo valstybėse pašalina vieną rimčiausį griežto įsteigtosios valdžios funkcijų suskirstymo nepatogumą, būtent — kelių paralelių valdžių išsivystymo tendenciją. Demokratinės reprazentacinio valdymo respublikos, kurios parlamentarinio režimo nepriėmė ir liko ištikimos griežtam įsteigtos valdžios funkcijų suskirstymui nepriklausomais pagrindiniais organais, kaip Šiauries Amerikos Jungtinės Valstybės, dažnai šį nepatogumą jaučia, ir jei vis delto išvengia anarchijos arba perversmų, tai ypač todel, kad arba aplinkiniais keliais apeina šį suskirstymą (Amerikos parlamentarinėse komisijose nusistato įstatymo leidimu ir net iš dalies administracijos kontrolės atžvilgiu maždaug panašūs bendradarbiavimo santykiai tarp

vyriausybės ir parlamento, kaip parlamentarinio režimo valstybėse, bet tai neliečia parlamento plenumo ir vyksta taip sakant konstitucinio „šmugelio", o ne teisės keliu), arba tam tikru konstituciniu samprotavimu koncentruoja sprendžiamąją (konfliktų sprendimo) galią trečiame iš suskirstytų valdžios veiksnių — teisme, virstančiame superkonstitucinio įpročio steigėju (šia prasme Amerikos suskirstytos įsteigtosios valdžios sistema yra kartais ne be pagrindo vadinama „teisėjų valdymu" arba „teisėjų vyriausybe" ž. E. Lambert — „Le gouvernement des juges et la lutte contre la législation sociale aux Etats-Unis", Paryžius, 1921 m.; Hauriou „Précis de Droit Constitutionnel", 1923 m. 312 pusl.).

Bet reprezentacinis parlamentarizmas, pašalindamas valdžios funkcijų griežto suskirstymo nepatogumus, turi ir tokių savybių, kurios yra pavojingos demokratijos sudaromai teisėtos valdžios sąvokai. Būtent, kaip valdžios funkcionalinis griežtas suskirstymas reprezentaciniame valdyme silpnina valdžią ir, pašalindamas diktatūrą, tam tikromis aplinkybėmis gali gresti anarchijos pavojumi, taip iš kitos pusės reprezentacinis parlamentarizmas stiprina ir konsoliduoja valdžią ir, pašalindamas anarchijos pavojų, tam tikromis aplinkybėmis gresia parlamento faktiškosios diktatūros pavojumi. Reprezentacinis parlamentas, kuris neatsako prieš piliečius-rinkikus, nei prieš kurį nors kitą steigiamos arba įsteigtosios valdžios organą, bus savaime linkęs pasisavinti visą valdžios galią ir faktiškai pasidaryti suvereniniu organu. Tai ypač yra žymu tose reprezentacinėse parlamentarinėse demokratinėse respublikose, kuriose antrasis įsteigtosios valdžios veiksnis — vyriausybė (administracijos pagrindiniai organai) — nėra renkamas pačių piliečių-rinkikų, o tiesiog parlamento (seimo, kaip prezidento rinkimas pas mus Lietuvoje), arba kad ir ne paties parlamento, tai tokio organo ir tokiu būdu, kad faktiškai vis delto sprendžia tas pats parlamentas (kaip Prancūzijoje arba Lenkijoje, kur prezidentas yra renkamas t. vad. Tautinio Susirinkimo, bet šį Susirinkimą sudaro abeji Parlamento rūmai, suėję ad hoc į bendrąjį posėdį.)

17. Reprezentacinio parlamento diktatūra. Šios tendencijos reiškimosi pavyzdžiai (Prancūzijoje, Lietuvoje). Šios tendencijos išvystymo ir sulaikymo veiksniai: respublikos prezidento rinkimų būdas; konstitucinės garantijos; įstatymų konstitucingumo kontrolė; vieneri parlamento rūmai; parlamento rinkimų periodiškumas; griežtas valdžios funkcijų suskirstymas; pusiau-tiesioginė demokratija.

Vienas parlamentarinis vyriausybės elementas—ministerių kabinetas—savaime, pačia parlamentarizmo esme, priklauso parla-

mento, kurio pasitikėjimu jis valdo, o antrasis elementas—prezidentas, jeigu jis yra parlamento tiesiog ir paprasta tvarka, arba kad ir netiesiog ir nepaprasta tvarka (Prancūzija, Lenkija) renkamas, taipogi nėra jam visai lygus, ypač kad jis gali būti parlamento traukiamas atsakomybėn arba, be to, ir pašalinamas, kaip pas mus. Ši nelygybė parlamento naudai, o vyriausybės (prezidento) nenaudai yra čion pagilinama dar tuo, kad demokratijos dėsniais pats faktas, kad parlamentas yra piliečių-rinkikų renkamas ir kad tokiu būdu jis turi aiškesnį ryšį su tituliariniu suverenu arba jo pagrindiniu reprezentantu (teisine tauta), suteikia parlamentui tiek pavaldinių, tiek vyriausybės, tiek jo paties akyse didesnį autoritetą, negu kad turi parlamento renkama vyriausybė.

Tiesa, vyriausybė gali paleisti parlamentą; tai yra jos ginklas, jos lygybės parama. Bet ir čion mes matome, kad ten, kur prezidento rinkimai priklauso — kad ir netiesiog — parlamento, ši svarbi teisinė institucija nustoja galios ir arba veikia silpnai arba visai neveikia: priklausomas prezidentas nedrįsta pasinauduoti šia galia ir paleisti parlamentą. Prancūzijoje parlamento paleidimas visai nėra praktikuojamas ir net galima tvirtinti, kad ši formalinė konstitucinė Prancūzijos Respublikos Prezidento galia esanti konstitucinio įpročio panaikinta. Pas mus, Lietuvoje, mūsų trumpos konstitucinės praktikos bėgy mes, tiesa, vieną Seimo paleidimą esame turėję; bet jei mes pažvelgsime į šio paleidimo aplinkybes, tai mes pamatysime, kad Seimas buvo paleistas ne tiek Prezidento, kiek noru tos Seimo daugumos, kuri šį Prezidentą buvo išrinkusi, ir ne del ko kito, kaip del tos pačios daugumos ir jos pastatyto prezidento gelbėjimo.

Žodžiu, reprezentacinio parlamentarizmo (su prezidento rinkimo pavedimu parlamentui) logika yra demokratinėse respublikose ta, kad parlamentas linksta virsti suvereniniu organu. Nelygybė, kuri čion susidaro tarp parlamento ir prezidento, veikia taip, kad, kilus konfliktui tarp parlamento ir prezidento, — pastarasis yra priverstas nusileisti arba pasitraukti (Prancūzijos Respublikos Prezidento Millerand'o atsistatydinimas 1924 m.), — nors formališkai konstitucinių normų taisyklėmis taip neturėtų būti. Bet jeigu įsteigtosios valdžios sistemoje nėra tokio organo, kuris galėtų varžyti parlamentą ir sulaikyti jį nuo pasisavinimo visos valdžios, tai kuriuo gi veiksniu būtų apsaugota pati suvereninė steigiamoji „tautos" galia ir jos, taip sakant, ekspozitūra—rašytoji formalinė konstitucija nuo reprezentacinio parlamento pasikėsinimų išeiti iš deleguotos valdžios ribų ir įvykinti savo diktatūrą? Grynai reprezentacinio valdymo sistemoje tokio teisinio veiksnio nėra. Jei nesilaikoma griežto valdžios funkcijų suskirstymo, tai reprezentaciniame parlamentarinio režimo valdyme žengiama į parlamento diktatūrą. Šios diktatoriškos tendencijos logika yra nuosekli ir aiški. Kur šis reprezentacinis parlamentarinis režimas veikia, ten, einant šios tendencijos logika, pasirūpinta ne tik tai, kad vyriausybė pasiduotų parlamentui, bet kad ir trečiasis įsteig-

tosios valdžios veiksnis — teismas — negalėtų net savo tiesioginiu darbu varžyti parlamento ir palaikyti konstitucijos galią prieš seimo leidžiamus įstatymus, kuriais visagalis suvereninis parlamentas gali peržengti savo konstitucines ribas. Prancūzijos konstitucinė praktika tiesiog įsako teismui taikyti bet kurį parlamento išleistą ir tinkama tvarka paskelbtąjį įstatymą, kad jis ir aiškiai prieštarautų konstitucijai, — ir draudžia jam taikyti šiuo atveju konstitucinę normą. Tuo pačiu keliu eina ir Lenkija. Ar tai nėra aiškus ir griežtas parlamentarinės diktatūros sankcionavimas? Ar šiuo nesakoma primygtinai, kad rašytoji konstitucija, kuri demokratiniu tautos suverenumo dėsniu turėtų nustatyti pastovias įsteigtosios parlamento valdžios ribas, turinti nusileisti kiekvienam parlamento įstatymui ir kad, iš tikrųjų, ne ji aprėžianti paprastų įstatymų teisėtumą ir veikimo galią, bet paprastas įstatymas aprėžiąs konstitucijos teisėtumą ir veikimo galią: ne paprastas įstatymas negalįs prieštarauti konstitucijai, bet konstitucija negalinti prieštarauti paprastam parlamento išleistajam įstatymui. Pas mus konstitucinė praktika šiuo klausimu dar nepasisakė ir nenusistatė, bet užtai pasirūpino apsaugoti seimas nuo teismo kitu galu — neigiant teisėjų nepašalinamumą ir nepakeičiamybę, kam jau sudaryta precedentai ir kuo turi būti, žinoma, pasiekta teismo degradacija iš pagrindinio į priklausamąjį organą; gi priklausomas teismas nebebaisus suverenumo pasisavintojui — jis ir pats nebedrįs diktatoriaus galia abejoti ir tebelaikytis įstatymų konstitucingumo taisyklės.

Žodžiu, nėra teisinės jėgos, kuri galėtų sulaikyti reprezentacinio parlamento diktatūrą parlamentarinio režimo respublikoje. Konstitucijos „garantija“ — paties parlamento nuožiūroje arba parlamento atstovų priesaikoje. Visi kiti garantijos teisėti veiksniai nyksta ir analizo šviesoje pasirodo bejėgiais ir aiškiai iliuzoriškais. Bet aišku, kad „garantija“, kuri yra pavedama nuožiūrai to, prieš kurį tenka garantuojamas dalykas apsaugoti, yra silpna ir vargu bau galėtų užsitarnauti garantijos titulo.

Liktų vienintėlis veiksnys prieš parlamento diktatūrą, būtent — „tautos“ pagrindinės reprezentacijos—visų gyventojų—sukilimo galia. Šis veiksnys tegalėtų rimtai varžyti parlamento diktatūros tendenciją. Bet šis veiksnys nėra teisinis.

Juo labiau parlamentarinės ar seiminės diktatūros pavojus yra aiškus ir svarbus ten, kur šis reprezentacinis parlamentarinis režimas yra jungiamas su parlamento vienerais rūmais. Vieneri rūmai suteikia parlamentui daug didesnę konsolidaciją ir faktišką veikimo jėgą, negu dvejų rūmų sistema. Šiuo atžvilgiu šis pavojus galima šiek tiek sulaikyti trumpinant laikotarpį tarp periodiškų parlamento rinkimų. Todel, kur veikia reprezentacinis parlamentarinis režimas su vienerių rūmų parlamentu, ten laikas, kuriam parlamentas yra renkamas, turi labai didelės svarbos visai valdžios konstrukcijai.

Už tai parlamentarinės diktatūros pavojaus visai nėra ne tiktai ten, kur reprezentacinis valdymas yra jungiamas su griežtu įsteigtosios valdžios funkcijų suskirstymu, bet taipogi ir dar labiau ten, kur yra įkurta tiesioginė—kad ir ne betarpiška—demokratija. Ten — žinoma — parlamentas virsta priklausomu organu ir jis niekuomet suverenumo pasisavinti negali (bent be tiesioginio perversmo). Todel ten, kur veikia tiesioginės demokratijos institucijos — kad ji ir nebūtų pilna ir griežta, kad ji ir būtų maišyta su reprezentaciniu valdymu (pusiau - tiesioginė demokratija), — ten ir be aiškaus įsteigtosios valdžios funkcijų suskirstymo parlamento diktatūra įsisteigti negali. Mes šitą geriausiai matome Šveicarijoje, kur iš vienos pusės yra išvystytas pusiau-tiesioginis demokratinis valdymas, iš kitos — įsteigtosios pusiau reprezentacinės valdžios sistemoje veikia t. vad.direktorinis režimas, kuris dar labiau už parlamentarinį naikina griežtąjį valdžios funkcijų suskirstymą nepriklausomais pagrindiniais organais ir konstruoja vyriausybę kaip aukštųjų valdininkų kolegiją. Vienok parlamentarinės diktatūros mes ten nepastebėsime.

18. „Reprezentacinio mandato“ problema. a) Ar „reprezentacinis“ parlamentas veikia mandatu? Parlamento mandato neigimas klasiškame demokratiniame moksle (Esmein).

Ką tik esame pasakę, kad parlamentariniame režime reprezentacinis parlamentas, ypač vienerių rūmų parlamentas, tuo labiau bus linkęs pasisavinti diktatorišką valdžią ir peržengti savo konstitucinės delegacijos (įsteigtosios valdžios) ribas, kuo ilgesniam terminui jis bus renkamas. Vadinasi, trumpas laikotarpis tarp periodinių parlamento rinkimų, kitaip sakant—trumpalaikis parlamento m a n d a t a s turi kokios tai varžančios reikšmės parlamentui. Ką tai reiškia? Iš tikrųjų mes šiuo palietėme labai svarbią reprezentacinio valdymo problemą.

Mes jau pačioje pradžioje sakėme, kad atstovavimas—vieno ar kelių asmenų arba grupių veikimas už kitą ar kitus asmenis arba grupes — gali vykti a r b a reprezentacija a r b a mandatu. Reprezentacija nenumato jokio valių santykio tarp atstovaujamojo ir atstovaujančio (atstovo—reprezentanto), nes, kaip mes žinome, ji nėra steigiama atstovaujamojo valia — pasirinkimu atstovo sutartimi su juo, eventualiai — jo įsakymu. Reprezentacija yra steigiama ne tęsti, o pavaduoti atstovaujamojo valią. Ir mes matėme, kad kaip tik šiuo metodu yra klasiškos demokratinės doktrinos nustatoma suvereninės tautos pagrindinė reprezentacija, reiškiama tiek gyvos piliečių kartos (piliečių visumos arba visų gyventojų), tiek piliečių — rinkikų korpuso („teisinės tautos“).

Už tai mandatas reiškia valių (subjektyvinės teisės) santykį tarp atstovaujamojo (mandanto) ir atstovo (mandatoriaus). Pirmasis

paveda antrajam atstovavimo galią, vadinasi — galią veikti už atstovaujamąjį — jo vardu. Jis steigia atstovavimą, jis pasirenka atstovą, žodžiu — jis jam suteikia galią — įgalioja. Tai argi gali būti sudaryta reprezentacija mandatu? Ar šios dvi sąvokos neprieštarauja kita kitai ir neišskiria jų bet kurį jungimą vienoje institucijoje?

Tuo tarpu mes kalbame apie „reprezentacinį" parlamentą, gerai žinodami, kad parlamento (seimo) arba bent jo žemesniųjų rūmų nariai - atstovai yra piliečių - rinkikų renkami, jų „įgaliojami" suvereninei tautai atstovauti įstatymų leidime. Ar tai nėra nesąmonė?

Į tai klasiška demokratinė doktrina mėgino atsakyti neigiamai, užginčydama termino „mandatas" taikymą parlamento ir jo narių reprezentacinei galiai. Esmein (op. cit. I t. 316—319 pusl.) su pasigailėjimu konstatuoja, kad prancūzų kalboje net oficialinė techniška terminologija vartoja čion terminą „mandatas", bet randa, kad tai esą daroma per klaidą ir nesusipratimą—del nežiūrėjimo dalyko esmės, pagaliau, ypač del to, kad čion esą einama sena terminologijos tradicija, nusistačiusia dar tais laikais, kai viduramžyj ir vėliau iki Didžiajai Prancūzų Revoliucijai valdovų šaukiamoji luomų atstovybė, neturėjusi tautos atstovybės pobūdžio, iš tikrųjų sudarydavusi tam tikrų luominių ir kitų korporatyvinių juridinių asmenų imperatyvinę delegaciją, veikiančią gaunamais iš tų asmenų mandatais. Į tuos mandato santykius įeidavusios visos žymės to, kas yra vadinama imperatyviniu mandatu (žiūrėk mūsų aukščiau patiektą imperatyvinio mandato siauresne prasme apibūdinimą), vadinasi — rinkikų galia varžyti atstovus liečiančiais jų veikimą nurodymais, įsakymais, instrukcijomis, reikalauti iš jų apyskaitų, pasiaiškinimų ir pasiteisinimų, pagaliau—juos atšaukti. Tai buvę visai logiška ir aišku. Tai ir buvęs mandatas, o ne reprezentacija.

Einant šia tradicija, šiuo kalbos įpročiu,—terminas „mandatas" tapęs mechaniškai perkeltas į naujos konstitucinės teisės sudarytą reprezentaciją, kuri, iš tikrųjų, nieko bendra su mandatu neturinti ir jokių šio santykio žymių tautos atstovų (parlamento) galiai netaikanti. Atstovų rinkimas nieko šiuo atžvilgiu nereiškiąs, nes piliečiai - rinkikai nesą joks juridinis asmuo ir patys balsavimu veikią ne savo vardu, bet tautos, atskiros gi rinkimų apygardos ar apylinkės, renkančios kiekviena tam tikrą tautos atstovų skaičių parlamentan, nesudarančios jokių korporacijų. Išrinktieji atsovai ir apskritai neastovaują savo rinkikų nei reprezentacija nei mandatu, — nes jie esą tautos atstovai. Piliečiai - rinkikai, veikdami patys, kaip tautos reprezentantai, vykdą balsavimu savo reprezentacinę funkciją, savo balsų dauguma nurodą tinkamiausius piliečius veikliam tautos reprezentacijos reiškimui parlamente ir daugiau nesą nieko. Apie bet kokį mandatą netenką ir kalbėti.

Jeigu tai būtų mandato santykis tarp piliečių - rinkikų ir jų išrinktųjų atstovų (parlamento), tai esą tektų pripažinti ir visos

mandato imperatyvinės išvados: atstovų atsakomybė, jų veikimo priežiūra ir t. t. Bet kaip tik tai ir būtų nesąmonė, nes esą šiuo atstovaujamais, suverenais virstų piliečiai - rinkikai; o tai, aišku, prieštarautų tautos suverenumui, o dargi virstų suverenais ne piliečių - rinkikų visuma en bloc, bet įvairios piliečių - rinkikų teritorinės grupės rinkimų apygardomis, kadangi kiekviena apygarda turi tam tikrus jos išrinktus atstovus. Pakeist rinkimai apygardomis rinkimais iš karto visos teisinės tautos balsavimu vienu visuotinu kandidatų sąrašu—būtų tiesiog techniškai neįvykdoma, kad ir nebūtų tam kitokių kliūčių. O laikyti suverenais atskiras piliečių - rinkikų apygardų grupės - tai esą prieštarautų jau ne tiktai tautos suverenumui, bet ir pačiai neskaldomojo vieno suverenumo sąvokai, ir reikštų ne valstybinę, o tiesiog anarchišką koncepciją. Iš valstybės valdžios veiklaus ir galingo organo, iš tautos suverenumo reiškėjo parlamentas esą virstų kokiu tai kongresu, kokiu tai vietinių savarankiškų piliečių grupių delegatų suvažiavimu, tinkamu rezoliucijoms ir pageidavimams reikšti, bet ne valstybės valdžiai vykinti, ne jos imperium'u veikti.

Taigi tai esą būtų ir nelogiška ir nepatogu. Tai esą nepatogu dar delto, kad teisinė tauta arba piliečiai - rinkikai, kaip suvereninės tautos masinis organas, apskritai netinką organizuotam įstatymų leidimo darbui, nekalbant jau, žinoma, apie einamąjį administracijos darbą. Įstatymų leidimo darbas reikalaująs rimto sumanymų svarstymo, šalto kategoriško galvojimo, dialektiško proto darbo metodo. Tam kaip tik netinkanti masė, tegalinti veikti ūpu, pasiduodanti įvairiems jausmams, neturinti galios vesti dialektiškų diskusijų. O neturint piliečiams - rinkikams, kaip masiniam veiksniui, reikiamų kvalifikacijų tiesioginiam įstatymų leidimo darbui, — tenką tuo pačiu pripažinti, kad jie neturį kvalifikacijų ir šiam atstovų darbui kontroliuoti.

(Esmein-op. cit. I t. 310 ir sek. 402 — 412 ir 447 — 455 pusl.).

19. Reprezentacinio mandato problema· b) Mandato neigimo kritika (Duguit) Parlamento en bloc mandato žymės. Politinių rinkimų periodiškumas, parlamento paleidimas, parlamento posėdžių viešumas.

Bet vis delto faktas lieka faktu: parlamento nariai — „tautos atstovai - reprezentantai“ — yra piliečių - rinkikų renkami. Be išrinkimo nė vienas jų negalėtų dalyvauti parlamente, ir pats parlamentas tiktai šiuo rinkimu yra sudaromas. Vadinasi, šis atstovavimas vis delto nėra gryna ir aiški reprezentacija, analogiška tai, kuria gyva piliečių karta savaime be jokio pavedimo atstovauja tęstinę tautą arba kuria valdovas monarchijoje atstovauja valstybę, pranašas, žynys, senovės kunigas, vadas — savaime

atstovauja tam tikrą grupę žmonių, tam tikrą socialinį junginį, pagaliau, tėvas – savo šeimą, globėjas — mažametį arba beprotį, nežinia kur esantį, dingusį, pavaduodami jų atstovaujamus asmenis, grupes ar junginius be jokio šių asmenų arba šių grupių ir junginių dalyvių valios ar valių tiesioginio ir tam tikra tvarka pareikšto dalyvavimo šio atstovavimo — šios reprezentacijos — įsteigime. Vadinasi, čion vis delto šio parlamento nariai arba šis parlamentas en bloc gauna galios „tautos valiai reikšti" arba „atstovauti tautai" iš piliečių - rinkikų — jų balsavimu, jų valia, pareikšta tam tikra tvarka. Taigi jo atstovavimo galia yra jam suteikiama ar paties atstovaujamo (jeigu mes laikysime piliečius - rinkikus tauta) arba bent pagrindinio ir teisėto atstovaujamo atstovo (jeigu mes laikysime piliečius - rinkikus pagrindiniu tautos reprezentantu).

Ir man rodos, čion galima pilnai sutikti su Duguit, kuris, polemizuodamas šiuo klausimu su Esmein'u, konstatuoja, kad parlamentas veikia kaip tik mandatu. Duguit pripažįsta, kad, be abejo, Prancūzų Revoliucijos ir Anglijos parlamentarizmo nustatytoje reprezentacinio valdymo sistemoje netenką kalbėti apie mandatą, gaunamą atskirų atstovų iš atskirų rinkimų apygardų. Šiuo atžvilgiu jis pilnai sutinka su Esmein'u. Taip, sako jis, atskiros rinkimų apygardos arba tų apygardų rinkikai, renką kiekvienoje apygardoje tam tikrą atstovų skaičių, nesudaro jokių korporacijų, nėra joki rinkimų subjektai. Jie veikia ne savo vardu ir ne savo teise, jie renka ne savo atstovus, todel jie ir mandato jiems suteikti negalį. Suskirstymas rinkikų apygardomis esąs demokratijos dėsniais ne kas kita, kaip balsavimo technikos priemonė. Negalint organizuoti visų piliečių balsavimo be suskirstymo jų bent apygardomis, jeigu dar ne smulkesniais teritoriniais vienetais, — šiuo suskirstymu, bent teisės atžvilgiu, nesą pakeičiama piliečių - rinkikų „korpusas" (masinis vienetas) jo suskaldytomis dalimis, nevirstančiomis jokiais savarankiškais veiksniais (kitaip žiūri į apygardų rinkikus, pav. Hauriou, kuris randa, kad kiekviena rinkikų apygarda sudaranti atskirą korporatyvinę kolegiją, autonomiškai reprezentuojančią visą tautą ir todel vykinančią balsavimą savo reprezentacijos teise — plg. Hauriou „Précis de Droit Constitutionnel", 243—244 pusl.; ši Hauriou pažiūra yra artimesnė senai romanistų ir kanonistų rinkimų teorijai, laikiusiai rinkikų kolegiją tam tikru vienetu — tam tikra korporacija — „corpus", o ne, kaip mano demokratinė Esmein'o srovė, paprastu balsavimo biuru, į kurį sudeda savo balsus atskiri piliečiai - rinkikai, gyveną šioje apygardoje; — plg. Esmein — op. cit., I t. 322 — 324 pusl.).

Duguit pripažįsta, kad, demokratiniu dėsniu, kurios nors apygardos rinkikai negali būti laikomi atskiru vienetu. Rinkdami ne savo, o tautos atstovus, jie negali savo valia ir savo atskiru nusistatymu varžyti ir valdyti (sakau—bent demokratinės teisės atžvilgiu, nes faktiškai tai vis delto vyksta ir Duguit pats tai konstatuoja), ne savo, o visos tautos atstovus. Ar Duguit čion ne klysta,

aš tuo tarpu šio nesvarstysiu. Bet su kuo, be abejo, tenka su juo sutikti, tai tuo, kad jeigu jau ne atskiri atstovai iš atskirų apygardų. kurių jie yra betarpiškai išrinkti, tai jau bent visas parlamentas en bloc gauna mandato iš visos teisinės tautos (iš viso piliečių-rinkikų masinio korpuso). Kad išrinkimas parlamento piliečių-rinkikų balsavimu steigiąs mandato santykį tarp išrinktojo parlamento en bloc ir viso piliečių-rinkikų korpuso ir kad tas seka net iš demokratinės konstitucinės konstrukcijos, — tai Duguit konstatuoja tomis demokratinio ir kaip tik reprezentacinio valdymo priimtomis institucijomis, kurios kaip tik nustato atsakomybės ir priklausomybės ryšį tarp išrinktojo parlamento ir renkančios piliečių-rinkikų masės. Šių institucijų tarpe jo nurodomos svarbiausios yra šios dvi: a) politinių rinkimų periodiškumas ir b) reprezentacinio parlamentarinio režimo suteikiama respublikos prezidentui arba valdovui galia paleisti parlamentą, kuo piliečių - rinkikų „korpusui" pavedama išsitarti balsavimu (naujais rinkimais) apie paleistojo parlamento darbą (plg. Duguit — „Traité de Droit Constitutionnel", II t., 499 — 505 pusl., taipogi 412 pusl.).

Duguit nurodo dar trečią instituciją, kuria parlamento darbas yra piliečių - rinkikų kontroliuojamas, būtent — referendumą. Bet mes referendumo čion nenagrinėsime, nes ten, kur veikia referendumas, ir tose ribose, kuriose jis veikia, įstatymų leidimas virsta tiesioginiu, taigi referendumo problema į reprezentacinio valdymo konstrukciją neįeina. Už tai anos dvi institucijos — parlamento rinkimų periodiškumas ir nauji jo rinkimai paleidus prezidentui ar valdovui parlamentą — veikia kaip tik tame klasiškame reprezentaciniame valdyme, kuris buvo įsteigtas Anglijos parlamentarizmo ir Didžiosios Prancūzų Revoliucijos demokratinės reformos (nors Prancūzų Revoliucija, kaip ir Amerikos demokratinė konstrukcija, iš karto nebuvo priėmusi parlamento paleidimo, kaipo prieštaraujančio įsteigtosios valdžios griežtam funkcionaliniam suskirstymui, bet XIX amžiuje Revoliucijos reformos tęsėjai, įvedę Europos kontinente parlamentarinį režimą, priėmė ir šią, paskolintą iš Anglijos, svarbią instituciją).

Iš tikrųjų, kas gi tai yra šie periodiškai kartojami rinkimai ir šie nauji parlamento rinkimai paleidus prezidentui (valdovui) parlamentą? Kam tai yra daroma? Jeigu, kaip sako Esmein ir visi tie mokslininkai, kurie griežtai neigia mandatą demokratiniame reprezentaciniame valdyme,—parlamentas iš tikrųjų nebūtų atsakingas teisinei tautai (piliečiams rinkikams) ir nebūtų jos kontroliuojamas, tai kuriam gi galui reikėtų nuolat periodiškai kartoti parlamento rinkimai? Jeigu rinkimais piliečiai iš tikrųjų nieko kita nedarytų, kaip tik nurodytų „geriausius" žmones, tinkamus įstatymų leidimo darbui, vadinasi, tiktai darytų sui generis žmonių tam tikrų kvalifikacijų ekspertizą (dargi reikėtų įrodyti, kad jie patys šiai ekspertizai tinka; o tas visai nėra taip aišku, nes tikrenybė rodo, kad masiniu balsavimu į parlamentą patenka visai ne gabiausieji, išmintingiausieji, doriausieji ir t. t.

žmonės, bet galingų socialinių junginių vadai bei jų bendrininkai, gudriausiai valdą rinkikus; o del tokios kvalifikacijų ekspertizos — del gabumų selekcijos — reikėtų vartoti visai kitoki metodai, kurie nieko bendra su masiniu balsavimu neturi ir kurie yra visame pasaulyje vartojami specialistams parinkti) — taigi, sakau, jei parlamento rinkimais teisinė tauta teveiktų, kaipo įstatymų leidėjų asmeninių kvalifikacijų ekspertė, tai ar neužtektų, išrinkus vieną sykį parlamento atstovus, palikti šiuos tinkamiausius specialistus daryti savo darbą ligi jų gyvos galvos arba bent tol, kol jie nenustosią savo kvalifikacijų ar tai del seno amžiaus, ar del ligos, ar del kurių nors kitokių priežasčių bei aplinkybių? O būtų galima išgalvoti ir smulkiai nustatyti taisyklės ir sąlygos, kuriomis būtų konstatuojama atstovo kvalifikacijų nustojimas, kada ir tektų jo vieton išrinkti kitas specialistas. Kam gi periodiškai, tam tikrais išanksto nustatytais laikotarpiais, kurių ilgis dargi nuolat stengiamasi trumpinti, kartoti viso parlamento en bloc rinkimai? Tai daug išeina energijos ir ypač lėšų, kurių našta tenka visiems piliečiams, neišskiriant tų pačių rinkikų. Kodel gi vienok piliečiai - rinkikai sutinka šią naštą kelti ir, kad ir negalėdami teikti savo išrinktiesiems jokių įsakymų, bet turėdami bent peticijos teisę, nesikreipia į valdantį reprezentacinį parlamentą prašydami jį pakeisti rinkimų tvarką ir panaikinti rinkimų periodiškumą? Matyti, jei jie to nedaro (o kad būtų darę, tai netenka girdėti), tai jie vis delto yra patys kuo nors suinteresuoti, kad šis rinkimų periodiškumas būtų palaikytas? Argi iš karto visi parlamento nariai, išėjus tam tikram laikotarpiui, būtų nustoję savo gabumų ir kvalifikacijų? Argi toks tvirtinimas nebūtų aiškiai dirbtinis? Iš kitos gi pusės, kam gi paleisti parlamentą, jei jis turi būti tuojau iš naujo rinkimais sudarytas? Argi negaila lėšų, darbo ir visų tų jėgų, kurios aikvojamos rinkimams?

Į visus šiuos klausimus atsakymas bus, žinoma, neigiamas. Tai, rodos, kiekvienas pripažįsta ir niekas nedrįs abejoti. Tiek patys piliečiai - rinkikai, tiek reprezentacinės demokratijos mokslininkai atsakytų: lėšų ir energijos negaila, parlamento rinkimų periodiškumas negali būti jokiu būdu pakeistas, jis yra būtinas, parlamento paleidimas tam tik ir daromas bei tuo tiktai pateisinamas, kad tuojau įvyktų nauji jo rinkimai. Niekas net rimtai nesvarsto mūsų čion pastatytų klausimų — taip jie yra nerimti ir naivūs. Gal tiktai vieni parlamento nariai — o ir tai ne visi, nes bent opozicijos atstovai jokiu būdu to nesilaikytų, — būtų linkę galvoti kitaip ir pageidauti rinkimų periodiškumo panaikinimo arba bent pratęsimo ilgesniems laikotarpiams; bet ir jie nedrįstų pasisakyti šia prasme.

Taigi, turbūt, kiekvienam, neišskiriant klasiškos reprezentacinės demokratinės teorijos šalininkų, aišku, kad jau savaime pats politinių rinkimų periodiškumas suteikia piliečiams - rinkikams tam tikros p o l i t i n ė s g a l i o s, būtent — sudaro priemonę kištis

jiems į valdžią, veikti į jų išrinktų „tautos atstovų“ — reprezentantų darbą, ir varžo pastaruosius jų valdžios darbe. Kaip tik šiuo rinkimų periodiškumu piliečių-rinkikų masinis balsavimas nustoja, taip sakant-ekspertizos pobūdžio (ekspertizai jis ir netiktų), o įgyja ryškaus politinės galios pobūdžio. Dėliai šio jis ir yra piliečių -rinkikų branginamas. Išrinktieji atstovai, žinodami, kad jie turės iš naujo statyti savo kandidatūras ir kreiptis į piliečius-rinkikus gauti jų balsų, be abejo, rimtai skaitysis su jų nusistatymu, su jų reikalais bei norais; jie jaus save kontroliuojamais ir suvaržytais. Tiesa, jie ir patys stengsis veikti rinkikus - piliečius, sudaryti jų tarpe organizuotus savo šalininkų būrius ir valdyti jų nusistatymą, — tam priemonių yra nemaža; bet vis delto jie kontrolės ir politinės atsakomybės išvengti negali. O ar ne tiems patiems atsakomybės ir kontrolės tikslams yra sudaroma dar daugybė kitų konstitucinės teisės institucijų, kaip, pavyzdžiui, parlamento posėdžių viešumas, jų stenografiškų protokolų skelbimas ir t. t.? Atsakymas nėra abejotinas nė ginčytinas.

Aišku, kad nevaržomas reprezentacinis atstovavimo pobūdis nėra lygus ir vienodas šiame parlamentariniame atstovavime ir tame atstovavime, kurį vykina gyva piliečių karta arba net piliečių - rinkikų „corpus“, kai pastarojo nariai, reikšdami „tautos valią“ politiniu balsavimu, daro tai kiekvienas slaptai (slaptas balsavimas), vadinasi — iš tikrųjų neatsakingai, nekontroliuojami net gyvosios piliečių kartos nusistatymo ar viešosios nuomonės. Jie iš tikrųjų vykina šią reprezentaciją „savo sąžine“, savo laisvu nevaržomu įsitikinimu, nors pastarasis ir yra dažniausia įvairių socialinių junginių vadų, taigi — ir pačių jų renkamųjų, dirbtinai įvairių viešosios nuomonės fabrikavimo metodų sudaromas. Čion rinkikų nuomonių, nusistatymų ir t. t. priklausomybė gali būti faktiška, bet nėra jokių juridinių jos priemonių. Tuo tarpu parlamento atsakomybei prieš piliečių - rinkikų „corpus'ą“, kad ši priklausomybė ir būtų labiau politinė, negu teisinė, yra sudaryta visa eilė tikslių grynai teisinių priemonių.

Dar ryškiau matyti „reprezentacinio“ parlamento atsakingumas piliečių-rinkikų „corpus'ui“ antroje šių dviejų institucijoje — parlamento paleidime del naujų rinkimų. Čion jau tiesiog apeliuojama į piliečių — rinkikų „corpus'ą“, kuris savo balsavimu (naujais rinkimais) ir sprendžia, vykindamas šiuo parlamento darbo kontrolę.

Tokiu būdu, jeigu jau ne tarp atskirų atstovų (parlamento narių) ir atskirų išrinkusių juos rinkimų apygardų piliečių, tai bent tarp viso parlamento en bloc iš vienos pusės ir visos teisinės tautos (piliečių — rinkikų „corpus'o) iš kitos vyksta be abejo tam tikras santykiavimas, kuriuo ne tiktai pats atstovavimas yra pavedamas tam tikriems piliečiams piliečių - rinkikų valia, besireiškiančia jų balsavimu, bet ir atstovų darbas yra varžomas, iš dalies vedamas ir bent kontroliuojamas piliečių - rinkikų, kuriems

todel atstovai atsako. O tai ir sudaro mandato pobūdžio santykio žymes. Negelbsti iškilmingi pareiškimai kartais net pačiame konstitucinio akto tekste, kad parlamento nariai arba parlamentas negauna jokio mandato ir negali juo remtis, arba kad jie veikią savo sąžine, kaip vieninteliu jų darbo sprendėju. Todel teisingai ir sako Duguit, kad juridinė teorija, kuri neigia parlamento mandatą, kartu reikalaudama politinių rinkimų periodiškumo ir t. t., visiškai nesiskaito su tikrenybe — pati save smerkia (Duguit — op. cit., I t., 505 pusl.)

20. Reprezentacinio mandato problema.

c) Reprezentacinio mandato sąvoka; jo konstrukcija ir žymės.

Reprezentacija, mandatas, reprezentacinis mandatas.

Taigi mandatas yra. Kodel gi mes vis delto kalbame apie reprezentacinį valdymą, apie reprezentacinį parlamentą, kodel mes anksčiau sakėme, kad reprezentacinis parlamentarinis rėžimas, paliuosuodamas parlamentą nuo bet kurio suvaržymo ir kontrolės, veda parlamentą suverenumo pasisavinimo keliu ir gręsia jo diktatūros pavojumi? Kuria gi prasme? Ar čion nėra pas mus vidujinio prieštaravimo?

Gal šiek tiek jo yra; bet tenka turėti omeny, kad kaip nieko žmonių darbuose nėra tobulaus, taip gal nieko žmonėse ir jų veikaluose nėra absoliučiai griežto, ir todel kiekviena socialinių mokslų tezė tenka suprasti taip sakant „cum beneficio inventarii", o pačių terminų prasmė dažnai yra konvencionali.

Mes jau matėme, kiek gali būti įvairių t. vad. imperatyvinio mandato konstrukcijos būdų: jis gali būti sudarytas taip, kad atstovaujamas (arba jo reprezentantas, kas šiuo atžvilgiu yra vistiek) galėtų savo pastatytą atstovą tiktai atšaukti (pašalinti, pakeisti kitu, atimti mandatą), vadinasi — kontroliuotų jį post factum — jo padarytąjį darbą, — negalėdamas nei savo nuožiūra nustatyti arba keisti jo atstovavimo galios ribų (kompetencijos), iš anksto nustatytų įstatymo, nei teikti jam iš anksto nurodymų, instrukcijų arba įsakymų del jo būsimojo veikimo; o gali būti ir taip, kad atstovaujamas (atstovaujamojo reprezentantas) galės teikti atstovui ir įsakymų bei nurodymų, ir keisti jo atstovavimo galios ribas. Gradacijų tarp pilno ir aprėžto imperatyvo gali būti labai daug. Mes dar pamatysime, kokiomis įvairiomis formomis imperatyvinis mandatas reiškiasi naujoje konstitucinėje valstybių teisėje.

Kiek daug yra įvairių impertyvinio mandato formų ir jo imperatyvo griežtumo gradacijų, tiek įvairių gali būti ir reprezentacijos formų ir gradacijų. Pagaliau, gali būti ir maišytų atstovavimo typų, kuriuose mandato ir imperatyvo elementai jungiasi su reprezentacijos elementais.

Kaip tik toks maišytas yra šis demokratinės konstrukcijos atstovavimo juridinis santykis, kuris iš vienos pusės, reikšdamasis periodiškais rinkimais ir suteikimu atstovaujamiems (atstovaujamos tautos reprezentantei — teisinei tautai) galios kontroliuoti atstovus (tarp kita ko atstovų veikimo viešumas) ir tam tikromis aplinkybėmis arba sąlygomis daryti šios kontrolės sprendimus (be nuolatinių periodiškų rinkimų — nauji rinkimai paleidus prezidentui ar valdovui parlamentą), — turi savy mandato santykio žymės, o iš kitos — atimdamas iš atstovaujamojo (arba jo reprezentanto) bet kurią kontrolės sankcijos iniciatyvą, įveda į šį mandato santykį reprezentacijos — atstovaujamojo pavadinimo — žymes.

Toks maišytas atstovavimo santykis galima pavadinti konvencionaliniu terminu „reprezentacinis mandatas". Pats terminas yra iracionališkas, jungiąs savy dvi priešingi sąvoki; bet kaip tiktuo pasižymi ir pats santykis.

Tokiu būdu greta grynos reprezentacijos ir jos antitezės — griežto mandato, kurį pavadinome imperetyviniu mandatu, mes konstatuojame dar ypatingąjį reprezentacinį mandatą.

Darant anksčiau išdėstyto dalyko santrauką, tenka galutinai nustatyti šios tezės:

A. Reprezentacinis mandatas skiriasi nuo grynos reprezentacijos tuo,

a. kad atstovavimo sudaryme veikliai dalyvauja pats atstovaujamas (atstovaujamos tautos reprezentantė — teisinė tauta), kuris rinkimais skiria savo atstovus;

b. kad atstovai (arba kolegelinis atstovas — parlamentas, kaip atstovų „corpus" en bloc) yra atstovaujamojo (jo reprezentantės – teisinės tautos) kontroliuojami ir tuo pačiu jam atsako; šiai kontrolei ir atsakomybei reikštis ir jos sankcijai taikyti sudaromas rinkimų kartojimo periodiškumas, kaip sui generis priemonė pareikšti atstovams tautos pasitikėjimą (jų perrinkimą) arba nepasitikėjimą (jų pakeitimu kitais atstovais); juo trumpesnis bus rinkimų periodiškumo laikotarpis, juo šis kontrolės ir atsakomybės momentas bus ryškesnis ir veiklesnis; be periodiškų rinkimų šiam tikslui naudojamas dar parlamento paleidimas, pavedamas valdovui ar respublikos prezidentui, kaip „apeliacija į tautą"; kad kontrolė būtų reali ir vykdytina, nustatomos tam tikros atstovo — parlamento veikimo teisinės sąlygos (kontrolės ir atsakomybės garantijos), jų tarpe svarbiausia ir rimčiausia: parlamento veikimo didžiausias viešumas.

Šios yra šio santykio teisinės mandato žymės; ir todel, nors demokratinis mokslas ir neigia mandato pobūdį ir atmeta mandato terminą, vis delto tenka pavadinti jo steigiamas reprezentacinis valdymas — valdymu mandatu.

B. Reprezentacinis mandatas skiriasi nuo imperatyvinio mandato tuo, kad atstovaujamojo (jo reprezentanto — teisinės tautos)

kontrolės, o atstovų (kolegialinio atstovo — parlamento) atsakomybės sankcijos teisinė iniciatyva niekuomet nepriklauso pačiam atstovaujamam (jo reprezentantei — teisinei tautai). Tai reiškia, kad reprezentacinio mandato santyky atstovaujamas „suverenas“ arba jo pagrindinis teisinis reprezentantas (demokratinėje konstrukcijoje — piliečiai - rinkikai), kontroliuodami savo atstovus, niekuomet negalės savo nuožiūra padaryti šios kontrolės išvadų ir pareikšti rinkimais arba bent kuriuo kitu būdu parlamentui arba atskiriems jo nariams savo pasitikėjimą ar nepasitikėjimą; jie šitai galės padaryti tiktai arba konstitucinės normos nustatytu momentu — kada ateis periodiškų rinkimų terminas. arba įsikišus kitam konstitucinės normos numatytam veiksniui — valdovui ar respublikos prezidentui — parlamento paleidimu. Vadinasi jų kontrolės vykinimas — šios kontrolės reali teisinė sankcija — nauji politiniai rinkimai, — pareina ne nuo jų pačių, ne nuo piliečių - rinkikų (teisinės tautos); apskritai jie priklauso konstitucinės normos veikimo, o tuo pačiu ir tų, kurie turi realios galios kostitucinę normą taikyti. Jeigu kuris nors veiksnis arba net pats atstovaująs tautą parlamentas, piliečių - rinkikų kontroliuojamas, atsisakytų pritaikyti konstitucinę normą ir „neteisėtai“ pakeistų ją, tai piliečiai - rinkikai neturėtų jokios teisinės ir teisėtos galios įvykinti savo kontrolės sankciją, o tuo pačiu ir pati kontrolė bei parlamento atsakomybė (t. y. mandato pobūdis) nustotų bet kurios realybės. Vienintelis veiksnis, kuris reprezentacinio mandato sistemoje galėtų pasipriešinti atstovų atsakomybės nutraukimui ir kuris visuomet galėtų savo nuožiūra į bet ką reaguoti, — demokratiniu mokslu esąs tai ne piliečių - rinkikų „corpus“, bejėgis teisinės iniciatyvos atžvilgiu, bet gyvoji tautos karta — tęstinės tautos gaivališka (ne teisinė funkcionalinė) reprezentantė; ji ir galėtų tai padaryti savo sukilimo teise (žiurėk aukščiau šio rašto V skyrius 3 skyrelis).

Nei reprezentacija, nei mandatas, kuris vadinamas imperatyviniu, nesudaro nieko ypatinga ir nepaprasta žmonių socialiniame bendravime. Tiek viena tiek kita šių atstovavimo formų nuolat atsiranda socialinių junginių praktikoje. Užtai nepaprastas ir dirbtinis yra reprezentacinis mandatas, kuriuo yra paremtas demokratinis reprezentacinis valdymas ir kuris ypač įstatymų leidimo srity pakeitė grynąją reprezentaciją ir imperatyvinį mandatą,

Tai, ką mes pavadiname reprezentaciniu valdymu ir ką mes apibūdiname kaip dviejų reprezentantų laipsnių arba eilių sistema, kurioje pagrindiniai pirmojo laipsnio reprezentantai tiktai renka antrinius, bet patys valdžios nevykdo, o antriniai antrojo laipsnio reprezentantai patys visą valdžią vykdo, bet turi būti anųjų išrinkti, — reiškiasi kaip tik reprezentaciniu madatu, o ne gryna reprezentancija, kurią mes, kaip jau esame sykį pasakę, užtinkame tiek šiame „reprezentaciniame“, tiek tiesioginiame valdyme. Šie antrosios eilės arba antrojo laipsnio reprezentatai tai ir yra veikią reprezentaciniu mandatu atstovai.

VII. Antroji demokratinės teorijos srovė.

1. Reakcija demokratijos tarpe prieš politinės balsavimo teisės neigimą ir prieš daugumos kriteriumą.

Mes anksčiau esame pasakę, kad naujosios demokratinės teorijos yra bent dvi srovi. Iš tikrųjų, smulkesnių skirtumų tarp įvairių besilaikančių bendrų demokratijos dėsnių mokslininkų yra daugiau, bet — ypač mūsų svarstomu klausimu — užtenka pabrėžti dvi pagrindini srovi. Greta mūsų išnagrinėtos srovės, virtusios klasiška ypač Prancūzų moksle ir Prancūzijos konstitucinėje praktikoje, mes randame antrąją srovę, kuri daugiau kreipia domės į individų teises, artindamasi šiuo atžvilgiu Rousseau dėsnių, bet savo išvadomis, eidama kitokiais, negu Rousseau, samprotavimais, prieina tezių, artimesnių visuomeniškai valstybės ir valdžios konstrukcijai, negu remiamai vienlypės tautos suverenumu. Klasiškoji doktrina, kurios ryškiausiu epigonu buvo Esmein, žiūri į tautą kaipo į tęstinį vienetą, ir, neigdama jos individualinį teisinį pagrindą, atmesdama suvereninę individo teisę, kaipo tautos valios titulą, besireiškiantį piliečių sutartimi, — tautos valios reiškėja laiko iš vienos pusės gyvąją tautos kartą, iš kitos — teisinę tautą arba piliečių - rinkikų „corpus'ą". Gyva tautos karta esanti gaivališka naturali suvereninės tautos valios reiškėja (atstove), piliečių - rinkikų korporacija — teisine jos reiškėja (atstove). Bet nors viena ir kita susidedančios tiktai iš piliečių - individų ir sudarančios tų individų mases be jokios ypatingos sociališkai diferencijuotos jų struktūros, neturinčios jokios svarbos tautos valios atstovavimui ir todel negalinčios šiame atstovavime reikštis, — vis del to jos savo vienlypiu masiniu pobūdžiu apimančios visus atskirus individus ir tebesireiškiančios vieniteliu daugumos veiksniu. Joks pilietis individas gyvoje tautos kartoje ir joks pilietis - rinkikas teisinėje tautoje neturįs teisės patsai tautos valią pareikšti. Ne tiktai individas, bet taipogi jokia vienos ar kitos masės dalis, jokia šių individų grupė. Taip vadinamos politinės piliečių teisės, jų tarpe svarbiausia — politinių rinkimų (balsavimo) teisė („droit de suffrage politique") arba referendumo teisė tiesioginėje demokratijoje, — tai iš tikrųjų nesančios jokios teisės, nes tokių individualizuotų teisių daugybė prieštarautų neskaldomam tautos suverenumui. Daugumos veiksnys esąs funkcionalinis ir greta jo joks kitas veiksnys negalįs savo pramanytomis teisėmis pretenduoti į kurį nors dalyvavimą priklausančiame

suvereninei tautai valdžios imperium'e. Išskyrimas iš piliečių visumos kvalifikuotų piliečių — rinkikų, del tam tikrų savo kvalifikacijų geriausiai tinkančių tautos valios reiškimo funkcijai (ne teisei), sankcionuotas tautos gyvosios kartos daugumos pasidavimu konstitucijai, nė kiek neužgaunąs kurių nors piliečių teisių. Todel iš vienos pusės negalį būti kalbos apie bet kokią teisinę skriaudą neva daromą išskyrimu iš balsavimo „teisės", pavyzdžiui, moterų arba kurių nors kitų piliečių rūšių, o iš kitos pusės vieninteliai racionali ir geriausiai atatinkanti tautos suverenumui politinių rinkimų sistema esanti mažoritarinė, paremta vieninteliu aiškiu ir griežtu sprendžiamuoju daugumos kriteriumu. Todel nesanti nei racionali nei, kaip kiti mano, teisėta:

a. nei proporcinga atstovavimo sudarymo (rinkimų) sistema, sudaranti atskirų nuomonių mozaiką vietoj aiškios ir kategoriškai nusistačiusios vienlypės daugumos valios, b. nei atskirų socialinių reikalų (socialinių grupių interesų) atstovavimo sistema (profesinė, nacionalinė ar kitokia visuomonės veiksnių atstovybė valdžioje).

Bet nesunku yra pastebėti šios konstrukcijos dirbtinumas, kaip savo laiku nesunku mums buvo pastebėti ir Jono - Jokubo Rousseau visuotinosios valios konstrukcijos dirbtinumą, prieš kurį ir tapo iškelta ši virtusi klasiška Prancūzų doktrina. Jei jos dirbtinumas liko nepastebėtas tų, kurie faktiškai šiuo individualinių teisių pakeitimu funkcijos sąvoka ir šiuo daugumos kriteriumu laimėjo, nes žmonės apskritai linksta pastebėti tik tai, kas jiems naudinga, o nenaudingų jiems pastebėjimų vengia, tai užtai gerai ir skubiai pastebėjo jį visi tie, kurie funkcijos ir kvalifikacijų vardu liko aplenkti ir pašalinti nuo „tautos valios" reiškimo, o taipogi tie, kurie daugumos kriteriumu negalėjo tos valios reikšti. Tai buvo iš vienos pusės tie, kurie nepateko į piliečių - rinkikų eiles ir kuriems tebuvo palikta „gaivališkas" tautos valios reiškimas... pasidavimu, o iš kitos pusės tie, kurie, patekę į piliečius-rinkikus ir atsidūrę balsavimu jų mažumoje, turėjo pasitenkinti bevilčiu balsavimu, negalėdami paveikti į valdžią „tautos atstovų" skyrimu.

Pirmųjų reikalavimai pasireiškė tezėje, jog dalyvavimas politiniuose rinkimuose, kaipo tautos valios reiškimo galia, — tai esą ne funkcija, kurios vykinimas turėtų būti nustatytas kuriomis nors ypatingomis kvalifikacijomis, o kaip tik subjektyvinė ir esminė piliečio teisė (būtent — jo politinė balsavimo teisė), ir kaipo šios teisės naturali forma — v i s u o t i n a s b a l s a v i m a s; antrųjų gi reikalavimai pasireiškė p r o p o r c i n g o j e r i n k i m ų s i s t e m o j e. Abi šios institucijos priklauso antrajai demokratinei srovei. Pasenusi klasiška teorija jas abi atmeta. Visuotiną balsavimą ji laiko ne būtinu, o proporcingąjį rinkimų sistemą laiko kenksminga ir prieštaraujančia aiškiam ir teisėtam daugumos dėsniui.

2. Politinio balsavimo teisė, kaipo lygybės, anoniminio skaičiaus ir teritorinės tautos konstrukcijos logiška išvada. Individualinė subjektyvinė esminė piliečio politinė balsavimo teisė.

Subjektyvinę politinio balsavimo teisę ir josios išdavą—visuotinąjį balsavimą — antrosios demokratinės srovės šalininkai remia įvairiais samprotavimais. Seniausias, žinoma, argumentas yra paskolintas iš Rousseau, į kurį įtraukiama įgimtos žmogaus suvereninės teisės, visuomeninės sutarties ir bendrosios valios sąvokos. Šiomis sąvokomis operavo Rousseau mokiniai dar Didžiosios Revoliucijos metu (Robespiere, Pètion ir kiti), kovodami už visuotinąjį balsavimą prieš Siéyés'o ir kitų skelbiamas teorijas, kuriomis piliečiai liko suskirstyti į veiklius (rinkikus) ir pasyvius (valdomus).

Bet nėra būtina šiam reikalui laikytis šių dirbtinių Rousseau sąvokų. Dalykas toks, kad demokratiniu mokslu — vistiek kurios srovės — suvereninė tauta vis delto sudaro ne atskirą gyvūną (realų organizmą), o šiaip arba kitaip gyvų žmonių visumą ir būtent — vienlypę visumą (masę), skirtingą nuo sociališkai diferenciuotos visuomenės. Demokratiniu tautos suverenumo mokslu, ši tauta nesanti jokia speciali žmonių socialinė kategorija, dargi nesanti tas nacionališkai socialinis junginys, kuriam taipogi šis pavadinimas taikoma (Lietuvių tauta, Vokiečių tauta, Latvių tauta ir t.t.). „Suverenine tauta", kaipo valstybės „šeimininkė", — tai esąs teritorinis žmonių junginys. Jis galįs išsivystyti ir į atskirą kultūrinį (tarp kita ko ir nacionalinį) junginį, bet tai jau esą šio junginio ne pagrindinė ir ne esminė, o, taip sakant, antraeilė žymė.

Taigi ir sakoma, kad jeigu tauta yra vienlypė ir masinė, jei jos pagrindan padėta žmonės — individai netsižvelgiant į jų socialines ypatybes, tai individų arba pilečių lygybė sudaranti tautos konstruktyvinę žymę. Į klasiškosios srovės pastabą, kad ši lygybė galinti reikštis tiktai gaivaliniu tautos atstovavimu, o taipogi bendrųjų asmeniškų piliečių teisių srity, bet negalinti veikti teisinį suvereninės tautos valios reiškimą, kadangi šiuo esą reiškiama ne pačių piliečių valia ir ne jų asmeniška, o tautos suvereninė galia — jos suverenumas, kuris pačia savo esme esąs nesuskaldomas ir nesuteikiąs jokiam piliečiui asmeniškos suvereninės teisės, — atsakoma, kad visai ne apie tai ir esą kalbama. Suverenumas esąs vienas, jis priklausąs tautai, o ne atskiriems jos nariams; joks pilietis neturįs teisės į jį ir negalįs reikalauti, kad jo valia būtų sprendžiamaji, visa tai esą tiesa. Jei suverenumas būtų skaldomas į tiek dalelių, kiek yra piliečių, tai, kadangi jis reiškia absoliutinę galią, turėtų būti tiek suvereninių galių, kiek yra žmonių tautoje, o tada, žinoma, turėtų būti sugriauta valstybė; atmetant Rousseau visuotinos valios mokslą, kaip neatatinkantį tikrenybei, reikėtų valstybės vietoj pastatyti anarchiją. Tokia konstrukcija yra nepriimtina, o todel nepriimtina esanti valstybinėje konstrukcijoje

suvereninių piliečių politinių teisių sąvoka. Bet esą kitas dalykas suvereninė teisė arba teisė į suverenumą, o visai kitas — ne savo, o tautos valios reiškimo galia. Esą gi, ir klasišku mokslu tautos suvereninė valia negalinti kitaip reikštis, kaip piliečių reprezentaciniu jos reiškimu — balsų daugumos kriteriumu. Tegu tai būtų funkcija, — su šiuo esą galima sutikti šia prasme, kad tai esą ne savo, o tautos valios ir jos suvereninės teisės reiškimas. Bet kuriuo gi dėsniu būtų galima skirstyti lygius piliečius į galinčius šią funkciją vykinti ir negalinčius jos vykinti? Esą sakoma — tam tikromis kvalifikacijomis; bet kuriomis gi? Kvalifikacijų nustatymas jau savaime griaunąs pagrindinį lygybės dėsnį, kuriuo esanti sukonstruota tauta. Visos pastangos pateisinti piliečių skirstymą bet kuriomis kvalifikacijomis (lyties, tikėjimo, rasės, nacionalinės priklausomybės, luomo, turto, kultūros, mokslo tr t.t.) į politiškai veiklius — balsuojančius ir pasyvius — nebalsuojančius, būsiančios dirbtinės ir sofistiškos, nepajėgiančios suderinti šio skirtumo su pagrindiniu piliečių lygybės dėsniu, kuriuo yra sukonstruota pati demokratinė tautos (populi) sąvoka.

Del to, kad joks atskiras pilietis neturįs suvereninės teisės į valstybės valdžią, nes šiuo būtų užgaunamas tautos neskaldomas suverenumas, pilnai esą pateisinama pripažinimas daugumai sprendžiamosios galios tautos valios reiškimu. Piliečiams, kurie atsidūrė mažumoje, nesą daroma jokia skriauda; jie negalį skųstis, kad jų valia yra paneigta ir kad jie turės pasiduoti valdžiai, daugumos nustatytai; šiuo jokia jų teisė nesanti užgauta, nes jie — lygiai taip pat, kaip ir daugumos piliečiai, — jokios teisės į valdžią neturėję ir neturį. Vadinasi — pagrindinis ir esminis demokratiškos piliečių lygybės dėsnis visai nereikalaująs, kad kiekvieno piliečio balsas — jo valia, jo nusistatymas būtinai apsireikštų valdžioje savo pozityviniu turiniu. Pilietis negalįs reikalauti, kad valdžios „imperium" vyktų jo asmenišku nusistatymu, neturinčiu jokios suverenumo žymės. Bet lygybės dėsnis reikalaująs, kad kiekvieno piliečio balsas lygiai svertų bendrame balsų skaičiuje, kada šių balsų skaičiavimu yra nustatoma jų dauguma. Čion bendras balsų skaičiaus svoris sprendžiąs ir apie daugumos skaičių. Esą ir patys klasiškosios srovės pasekėjai pripažįsta, kad sprendžiamoji esanti anominė balsų dauguma, vadinasi — ne iš anksto numatytų asmenų X, Y ir Z dauguma, o visai iš anksto nežinomos personalinės sudėties balsų dauguma; esant slaptam balsavimui, balsų daugumos personalinė sudėtis nežinoma ir balsavimui įvykus; iš tikrųjų tai ir neturį svarbos, nes tautos valiai nustatyti daugumos kriteriumu svarbus tebesąs patsai balsų skaičius, jų kiekis, o ne tai, kurie būtent piliečiai daugumą sudaro. Bet jei sprendžia bevardis skaičius, — nežinomų balsų kiekis, — o ne tam tikrų piliečių asmeniškos kvalifikacijos, — tai būtų nuoseklu pripažinti kiekvienam piliečiui, kaip bendro skaičiaus vienetui, lygiai sverti balsų skaičiaus paskirstyme. Vadinasi, kiekvienas pilietis turėtų gauti lygios galios

dalyvauti anoniminėje balsų daugumoje. Tai ir esanti jo esminė individualinė piliečio teisė. Tai nesanti teisė į suverenumą, kuris negalįs priklausyti kiekvienam, bet esanti tautos teisinio atstovavimo (teisinės reprezentacijos) teisė, — teisė atsidurti daugumoje, kuri kaip tik todel ir esanti anoniminė, kad kiekvienas balsuojančių dalyvaująs balsavime ne kaip X, Y arba Z, o kaip pilietis, kaip tautos atomas, kaip anoniminis bevardis masinio skaičiaus vienetas.

O ši anoniminio tautos atomo - piliečio žymė esanti bendra visiems tautos nariams, visiems piliečiams, nepaisant kiekvieno socialinių arba individualinių ypatybių, kurios demokratinėje tautos (populi) konstrukcijoje nesireiškiančios.

Taip yra šios srovės konstruojama demokratinė — politinė balsavimo (arba tautos valios reiškimo balsavimu) teisė, būtent subjektyvinė piliečio individualinė teisė. Be abėjo, ji demokratijos dėsniais yra logiškesnė, negu klasiškoji funkcijos konstrukcija, nesiskaitanti su atomiškai demokratine tautos struktūra, kuri remiasi kaip tik asocialine piliečių lygybe. Kitas dalykas, ar apskritai yra priimtina demokratinė tautos struktūra ir tautos suverenumo sąvoka ir ar tai nepriėštarauja socialinei, o tuo pačiu ir valstybinei tikrenybei. Šiuo atžvilgiu galima ginčytis ir rimtai abejoti, ar šios konstrukcijos ir sąvokos turi kurios nors mokslo vertės. Bet padėjus jas teorijos ir konstitucinio valstybės sutvarkymo pagrindan, teisininkui ir politikui tenka daryti iš jų logiškos išvados, kurios nepriėštarautų premisoms.

Tokiu būdu atomiškos individualinės piliečių lygybės dėsnis — ir be Rousseau suvereninių žmogaus - piliečio teisių sąvokos pagalbos — veda į politiškai individualinių teisių koncepciją.

Be to, nurodoma į teritorinį tautos konstrukcijos pobūdį, kaipo rimčiausį tos pačios koncepcijos veiksnį. Į tai kreipia domę ir ryškiai pabrėžia Hauriou. Tiek valstybinė tauta (populus), tiek jos reiškinys — valstybė, esančios teritorinio žmonių socialinio jungimosi bei skirstymosi (integracijos bei diferenciacijos) padarai. Kaipo teritorinė organizacija, valstybė esanti skiriama ne kuriems nors ypatingiems socialiniams reikalams, aprūpinamiems atskirų kitos rūšies junginių — bažnyčių, profesinių organizacijų, įvairių sąjungų, draugijų ir t. t., bet bendriems teritoriniams reikalams. Todel ne tikėjimas, ne žmogaus profesija, ne jo socialinė padėtis turto, mokslo arba bet kuriuo kitu atžvilgiu, o tiktai jo gyvenimas tam tikroje teritorijoje jungiąs žmogų su valstybe arba tiksliau sakant jungiąs jį su kitais tos pačios teritorijos žmonėmis į tautą („populum"), kurios organizuotu ir išvystytu bendravimu esanti valstybė. Nei jokios kitos socialinės žmonių žymės arba jų asmens palinkimai bei kvalifikacijos, nei žmonių laisva valios metodu sutartis negalį pakeisti naturalaus objektyvaus teritorinio valstybės pagrindo, darančio šią socialinio bendravimo formą priverstina. Visi valsty-

bės viešieji patarnavimai esą organizuojami teritoriniu dėsniu, o valdomas žmogus (pavaldinys), į kurį jie kreipiasi ir iš kurio jie reikalauja tam tikro elgimosi, ęsas teritorijos gyventojas. Viešasis dalykas — toji „res publica“, kuri susidaranti iš bendrųjų reikalų, viešųjų patarnavimų ir viešosios galios, — tai esąs teritorijos gyventojų dalykas, jų „res“, jų, galima sakyti, nuosavybė. Viešasis reikalas valstybiniame bendravime — tai esąs kiekvienas bendras reikalas, nustatomas kaiminystės („voisinage“) santykiais tarp vieno teritorinio vieneto gyventojų. Valstybės valdymo galia (valdžios imperiumu), kurioje dalyvausiąs tautos suverenumas politiniu balsavimu,— tai esanti viešoji teritorinė galia (Hauriou — „Précis de Droit Constitutionnel“ 219 ir sek. ir 609 — 627 pusl.).

Todel politinis balsavimas tegalįs būti teritorinis, o šio balsavimo subjektais tegalį būti visi gyventojai, t. y. visi piliečiai, kaipo lygūs viešojo dalyko, bendro teritorinio reikalo — dalyviai — bendrininkai. Gyventojas esąs individas, o tauta — ne kokia atskira esybė, bet šių gyventojų - individų visuma. Tiesa, suvereninė tebesanti visuma, o ne kiekvienas skyrium; bet vis delto visuma tebesireiškianti visų ir kiekvieno reagavimu į bendrus reikalus ir į šių reikalų organizacijos padarus, — visų ir kiekvieno, o ne tiktai kurių nors kvalifikuotų individų, kurios nors visumos dalies — privilegijuotos grupės.

Todel skirstymas piliečių visumos į „realią tautą“ (gyva tautos kartą arba piliečių - gyventojų visumą) ir „teisinę tautą“ (kvalifikuotų piliečių - rinkikų „corpus“), kurių pirmoji negaunanti teisinės galios tautos valią pareikšti, t. y. veikti į viešąjį reikalą, o antroji — šią galią monopolizuojanti, — esąs ne tiktai neteisingas, bet ir nelogiškas, dirbtinis. Tai esanti nesąmonė, prieštaraujanti pačiai tautos ir valstybės esmei.

Šia prasme dalyvavimas politiniame balsavime, kuris turįs būti masinis ir teritorinis ir vykinamas individualiniu metodu, kitaip sakant, reprezentacinis tautos valios reiškimas rinkimais, sudarąs esminę piliečio teisę, būtent — individualinę subjektyvinę politinę kiekvieno piliečio teisę. Tai reiškia, kad kiekvienas pilietis, būdamas iš esmės lygus, kaipo valstybinės (tautinės) teritorijos gyventojas, — galįs lygiai savo balsu, kaip bendro balsų skaičiaus vienetu, sverti balsų bendrame skaičiuje, kur apsireikš balsų suskirstymo proporcijos ir tuo pačiu pasireikš sprendžiamoji anonominė balsų dauguma, kaipo tautos pozityvinės valios ekspertė. Tiesa, ši teisė kartu esanti ir pilietinė pareiga, šia prasme — funkcija; todel ji galinti būti organizuojama ir priverstinu balsavimu. Bet kadangi ji įeina į pačią pilietybės esmę, kaip jos elementas, kaip neatskiriama nuo piliečio jo teisė, tai niekas negalįs būti nuo šios funkcijos pašalintas, niekas negalįs nustoti tautos valios reiškimo teisės, arba teisės asmeniškai dalyvauti masiniame tautos valios reiškime (plg. Hauriou, op. cit., 628 — 631 pusl.)

3. Visuotinas ir lygus balsavimas.

Tuo pačiu šios srovės mokslu būtinas ir teisėtas tebesąs visuotinas ir lygus piliečių individų balsavimas, organizuotas teritoriniu metodu. Jis negalįs būti pakeistas nei kuriuo nors cenziniu balsavimu, nei taip vadinamų socialinių reikalų atstovavimu, kuris balsavimo subjektais numato ne piliečius — individus, o tam tikrus socialinius vienetus — organizuotas profesines grupes, sindikatus, atskirus junginius, sąjungas ir t. t. Apie šitą t. vad. socialinių reikalų atstovavimą mums dar teks kalbėti. Prieš jį bent teorijoje ši demokratinė srovė yra lygiai taip pat nusistačiusi, kaip ir pirmoji demokratinė srovė. Hauriou laiko jį pavojingu politinei laisvei, tiranišku ir todel smerktinu. Apskritai jis laiko jį utopijos padaru ir pabrėžia, kad tai prieštarautų tautos atstovybės dėsniui, t y. vienlypės teritorinės tautos suverenumo demokratinei dogmai. Bet apie tai bus toliau.

Vadinasi, šios srovės reikalaujama visuotino ir lygaus balsavimo. Tai reiškia, kad turį atkristi ne tiktai pagrindinis klasiškos srovės tautos suskirstymas į veiklius („teisinė tauta") ir pasyvius (gyventojai) piliečius, bet ir bet kurie cenzai, kvalifikacijos, aprėžimai ar kurių nors piliečių rūšių (pavyzdžiui, moterų) išskyrimas iš balsuojančiųjų skaičiaus. Visuotinio balsavimo formula — „be lyties, rasės, tikėjimo, pažiūrų ir t. t. skirtumo" — turėtų skambėti „be jokios išimties": grynas „visuotinas balsavimas" ir galas. Jis turįs būti kartu, žinoma, ir lygus, nes anoniminis skaičius nepažįstąs jokių kitų piliečių žymių, kaip teritorijos gyventojo žymė, ir jokio kitokio balso, kaip individo balsas. Gi joks žmogus negalįs būti du sykiu gyventoju ir du sykiu individu: kiekvienas tebesąs vienas gyventojas ir vienas individas. Todel niekas negalįs turėti dviejų arba kelių balsų. Vieninteliu teisėtu visuotino balsavimo aprėžimu, taip sakant, neišvengiamu, kurį turi pripažinti ir ši srovė, — tai psichišką žmogaus subrendimą; savaime aišku, kad, apskritai, sąmoningai reikšti savo nusistatymą tegali tie, kurie valdo savo protą, sąmonę ir valią: nei kudikis, nei apskritai vaikas, nei beprotis, nei idiotas ir t. t. del tam tikrų psichinių trukumų negali naudotis politinėmis teisėmis, nes negali tautos valios reikšti. Jie vieni tegalima išskirti iš visuotinio balsavimo, bet tai yra ne išimtis iš bendrosios lygybės, o jų negalios išvada.

Aiški visuotino balsavimo sąvoka demokratijos praktikoje laimėjo. Pamažu visur, kur demokratija įsigalėjo, kvalifikuotos teisinės tautos konstrukcija turėjo užleisti vietą visuotino balsavimo konstrukcijai.

Vis delto įdomu konstatuoti, kad išskirtos iš piliečių gyventojų visumos ir įvairių kvalifikacijų kriteriumu aprėžtos „teisinės tautos" konstrukcija, sudaryta Prancuzų Revoliucijos metu ir XIX amžiuje visuotinio balsavimo nugalėta (jeigu ne klasiškoje doktrinoje, tai bent demokratinių valstybių daugumos konstitucinėje praktikoje), pastaraisiais laikais linksta atgimti ne kurios nors

reakcijos pastangose, o kaip tik kai kurių kraštutinių „pažangiųjų" demokratinių srovių programose. Aš turiu omeny tas politines „kairiasias" sroves (pavyzdžiui Rūsų t. vad. „eserai", kuriems atatinka ir mūsų nežymi „kairiųjų liaudininkų" srovė), kurios aprėžia tautos atstovavimo funkciją, vadinasi — dalyvavimą masiniame politiniame balsavime, — tam tikrų kvalifikacijų kriteriumu (cenzu), būtent — „darbo žmonių" kriteriumu, išskirdamos iš piliečių - rinkikų eilių t. vad. buržuaziją. Šiuo stengiamasi rekonstruoti „teisinę tautą", kaipo kvalifikuotų piliečių masę, kuri viena tegalėtų reikšti juridiniu metodu tautos valią. Čion pakeičiamas tiktai kvalifikacijų kriteriumas, bet iš esmės grįžtama prie senosios konstrukcijos. Iš teisinės tautos išskiriama ne moterys ir ne žemesnieji liaudies sluoksniai (beturčiai ir t. t.), o buržuazija.

Bet visuotinio lygaus balsavimo reikalavimas savaime nieko nekeičia atstovavimo mandato konstrukcijoje. Galima būti karščiausiu visuotino lygaus balsavimo šalininku ir vis delto laikytis reprezentacinio valdymo, paremto, kaip žinome, — t. vad. reprezentaciniu mandatu.

Bet ta pati demokratinė srovė, kuri, kaip matėme, iškėlė visuotino lygaus balsavimo obalsį, eidama toliau, priėjo dar kai kurių kitų išvadų, kurios, mano supratimu — gal prieš jų reiškėjų norą ir prieš jų pačių nusistatymą, — vis delto veikia imperatyvinio mandato kryptimi. Aš turiu omeny proporcinę (proporcingą) rinkimų sistemą.

4. Mažumos atstovavimo idėja. Aprėžto balsavimo sistema ir kumuliatyvinio balsavimo sistema.

Iki XIX amžiaus pusės niekas demokratinio judėjimo eilėse nebuvo rimtai kėlęs abejonių del politinio balsavimo išvadų sprendimo vieninteliu daugumos kriteriumu. Del šio kriteriumo teisingumo ir tesėtumo nebuvo girdėti ginčų. Ginčai demokratų tarpe tebėjo deliai to, ar politiniai rinkimai — suvereninės tautos valios reiškimas — turi vykti visuotinu balsavimu ar teisinės tautos kvalifikacijomis; bet tiek vienu, tiek kitu metodu sprendžiamoji galia buvo pavedama balsų daugumai.

Rodos, pirmasis iškėlė abejonę del daugumos kriteriumo monopolio Prancūzų socialistas — utopistas Considérant 1840 — 1850 m., reikalaudamas, greta daugumos, proporcinio mažumos atstovavimo. Ši idėja greitai pradėjo dygti ir plėstis, rado šalininkų ir įgijo populeriškumo. Ji gali remtis žemiau nurodomais samprotavimais, pirmu žvilgsniu, rodos, neužgaunančiais jokių pagrindinių demokratijos sąvokų.

Iš pradžios ši idėja buvo keliama ne proporcinališkai visoms arba bent įvairioms žymesniosioms nuomonėms arba veiksniams atstovauti, o tiktai mažumą įleisti į renkamąjį perlamentą greta

su dauguma. Buvo tarp kita ko nurodoma, kad rinkikų balsai gali susiskirstyti beveik pusiau tokiu būdu, kad daugumos grupė būtų tiktai keliais balsais gausingesnė už mažumos grupę (arba gali išsiskirstyti panašiu budu, į kelias beveik lygias grupes); būtų neteisinga, kad šių dviejų beveik lygių grupių viena paskirtų visus atstovus savo nusistatymu, o kita, beveik lygi pirmajai, negautų jokios įtakos į atstovų paskyrimą. Žinoma, teisinės tautos konstrukcijos šalininkai, neigią bet kurią individualinę piliečių - rinkikų balsavimo teisę ir griežtai besilaiką balsavimo funkcijos sąvokos, nemato šiame nieko neteisinga ir neigia bet kurią skriaudą. Kadangi piliečiai - rinkikai balsuoją ne savo vardu ir reiškia balsavimu ne savo, o tautos valią, pastaroji gi reiškiantisi daugumos nusistatymu, tai čion jokio asmeniško mažumos užgavimo nesą. Bet tie, kurie mato balsavime individualinę balsuojančių piliečių teisę ir jungia pastarąją su piliečių lygybės pradų, turi kitaip žiūrėti į šį klausymą. Lygybė čion esanti įžeista. Nežymus balsų perteklius suteiktų vienai piliečių grupei tautos atstovavimo sudarymo monopolį, o iš kitų piliečių išplėštų visą jų teisės realybę. Esą teisingiau ir arčiau lygybės, kad tautos valios atstovavimas būtų sudarytas vienu ir kitu veiksniu — tiek daugumos, tiek mažumos proporciniu kriteriumu, taikomu masinio balsavimo išvadoms.

Iš tikrųjų, tai galėjo pasirodyti teisinga ir ypač tenkinti lygybės troškimą, besivystantį demokratijoje. Kodel gi esant, pavyzdžiui, 3 mandatams, visus tris mandatus turį suteikti savo kandidatams 51 balsuojančių vienetų, o 49 vienetai negalėsią suteikti savo kandidatams nė vieno? Jei visi balsų ir piliečių vienetai yra lygūs ir jei šia lygybe yra sukonstruota jų teisė, tai kokiu gi budu 51 vienetui tektų visa jėga, o 49 — liktų bejėgiai? Tai buvo pirminis samprotavimas, kuris buvo aiškiausiai suprantamas plačiųjų piliečių slogsnių, įtikėjusių demokratijos skelbiamiems bendriesiems žmonių lygybės obalsiams.

Proporcingumas tapo mechaniškos piliečių — atomų lygybės išvada. Pirmieji proporcingumo realizavimo bandymai toli nesiekė: jie pasistengė įvesti kai kurias pataisas į mažoritarinę rinkimų sistemą, kuriomis galėtų pasinauduoti žymesnė arba bent stipriai organizuota drausminga mažuma, vadinasi — tikrai rimta ir sverianti mažuma. Šiam tikslui tapo sumanytos dvi rinkimų sistemos — taip vadinamos „aprėžto balsavimo" sistema („vote limité") ir kondensuoto arba „kumuliatyvinio balsavimo" („vote cumulatif") sistema.

Pirmoji — aprėžto balsavimo — sistema reiškėsi tuo, kad rinkimų apygardoje, turinčioje išrinkti, pavyzdžiui, 3 atstovus, kiekvienas rinkikas gali balsuoti tiktai už 2 atstovu; tokiu būdu greta dviejų daugumos išrinktų atstovų bus stipriausios mažumos grupės išrinktas trečias atstovas. Antroji gi — „kumuliatyvinio" balsavimo — sistema reiškiasi tuo, kad rinkimų apygardoje, turinčioje išrinkti kelius, pavyzdžiui, taipogi 3 atstovus, kiekvienas

rinkikas įrašo į savo balsavimo kortelę tiek pavardžių, kiek turi būti išrinkta atstovų, bet gali tai padaryti ir įrašydamas ne įvairias pavardes, o tris sykius tą pačią kurio nors vieno kandidato pavardę, kuris šiuo gali gauti tris arba du vieno rinkiko balsų; drausminga mažuma, kurios šalininkai visi savo kortelėse kartos po tris sykius tą pačią pavardę, gali tokiu būdu laimėti bent vieną vietą savo kandidatui: kad už jį šiuo būdu balsuotų tiktai 1000 rinkikų, jis vis delto gautų 3000 balsų, o tai jį, žinoma, proporcingai iškeltų bendroje balsų konkurencijoje (Esmein — op. cit., I t., 337 — 338 pusl).

5. Proporcinio atstovavimo idėja. Ginčai del jos demokratijos tarpe.

Bet žymiausios ar drausmingos mažumos atstovavimo idėja negalėjo pilnai patenkinti lygybės garbintojų: nes jeigu visi piliečiai esą lygūs ir turi lygią individualinę teisę reikšti tautos valią, — tai kodel gi neturėtų apsireikšti atstovavime visos piliečių grupės tomis proporcijomis, kurios pasireiškė rinkikų balsų suskirstyme? Demokratinė viešoji nuomonė, palaikiusi proprocinės rinkimų sistemos sumanymus, žiūrėjo į ją, kaip į tiesioginę piliečių lygybės ir individualinės subjektyvinės balsavimo teisės išvadą, kaip į, taip sakant, visuotino ir lygaus balsavimo pratęsimą, — jo realizavimą ne tiktai balsavimo procedūroje, bet ir jo išdavose.

Veltui klasiškosios srovės demokratijos mokslininkai, prieštaraudami šiems sumanymams, nurodydavo į tai, kad jeigu dar esą galima kalbėti apie pačią visuotino balsavimo teisę, apie tai, kad kiekvienas lygus pilietis turįs savo balsu lygiai sverti bendrame balsų skaičiuje, tai jau jokiu būdu nesą suderinama su pagrindiniais demokratijos dėsniais reikalauti, kad kiekvienai piliečių grupei būtų pripažinta bet kuri, o juo labiau lygi (proporcinė jų skaičiui) teisė į balsavimo išdavas — į pačią rinkimais sudaromą atstovybę: esą gi ir mažoritariniais rinkimais ne rinkikų dauguma būsianti atstovaujama, o suvereninė tauta, kurios valia turinti būti vienlypė, juo labiau, kad parlamentas esąs steigiamas ne pasikalbėjimams ir įvairių nuomonių ginčams, o valdžiai, savaime reikalaujančiai griežtumo ir aiškaus nusistatymo. Kaip gi esą galima kalbėti apie atskirų piliečių arba kurios nors piliečių grupės teisę į atstovavimą, reiškiantį ne jų, o suvereninės tautos valią, vadinasi — į tai, kas visai jiems ir nepriklausą? O pati balsavusių dauguma, lygiai taip pat kaip ir mažuma, neturinti jokios teisės nei privilegijos į balsavimo išdavas. Rinkimų išdavos esą sprendžiamos ne daugumos teisėmis; balsų dauguma — tai tebesąs tautos valios nustatymo metodas, kuris nieko bendra su anoniminių susidėjusios daugumos dalyvių teisėmis neturįs. Prieš daugumos metodą, prieš mažoritarinį rinkimų išvadų kriteriumą kelti pramanytas mažumų teises — tai esanti didžiausia nesąmonė:

teoriškai nesąmonė, o praktiškai — nereikalingas valstybės valdžios nualinimas.

Ir iš tikrųjų, jeigu tiktai mes laikysimės demokratinio tautos suverenumo dėsnio ir jeigu norėsime sudaryti rinkimais r e p r e z e n t a c i n į (ne imperatyvinio mandato) tautos atstovavimo organą, tai proporcinis politinių rinkimų išdavų kriteriumas neturėtų jokios prasmės ir prieštarautų demokratijos dogmai. Galima pateisinti subjektyvinės kiekvieno piliečio balsavimo teisės konstrukcija, nes šia teise nustatoma realus anoniminės daugumos kriteriumas vietoj dirbtinio, kuris būtų pasiektas kai kurių piliečių kategorijų išbraukimu iš balsuojančių piliečių - rinkikų skaičiaus, o tai prieštarautų esminei demokratijos piliečių lygybei. Bet jeigu rinkimais esą sudaroma tiktai antrojo laipsnio tautos reprezentacija, neturinti jokio ryšio su piliečiais-rinkikais, sudarančiais pirmojo laipsnio tos pačios tautos reprezentaciją, ir neatstovaujanti jokių piliečių - rinkikų grupių, nei teritorinių apygardų, nei jokių vietos daugumų, nei visuotinos daugumos, nei mažumų — o grynai ir išimtinai visą vienlypę tautą, — tai nesuprantama, apie kokią čion mažumos „teisę“ dar kalbama.

Bet tame gi kaip tik ir yra dalykas, kad tai, ką mes vadiname proporcine rinkimų sistema, iš tikrųjų šios teisinės institucijos sumanytojų sąmonėje, nors tai toli gražu nėra visų atvirai pripažinta, — nėra vien tautos antrojo laipsnio reprezentacijos sudarymo metodas, nėra vien mažoritarinio (daugumos) kriteriumo pakeitimas kitokiu, painesniu, kriteriumu, o tai yra p r o p o r c i n i s a t s t o v a v i m a s arba, kaip nusistatė šios institucijos klasiškas prancūzų terminas, p r o p o r c i n ė r e p r e z e n t a c i j a (r e p r é s e n t a t i o n p r o p o r t i o n n e l l e.) Tai yra visai nauja sąvoka, kurios mes iki šiol klasiškosios srovės teorijoje, nuosekliai nusistačiusioje prieš proporcinius rinkimus, nebuvome užtikę.

Proporcinis atstovavimas arba proporcinė reprezentacija — kas gi tai yra? Kas gi čion manoma atstovauti arba reprezentuoti? Nejaugi suvereninė tauta? Bet argi gali būti kas nors viena, kuris nors vienas veiksnys ar asmuo, atstovaujamas (reprezentuojamas) kelių atstovų „proporcingai“? Žinoma — atstovavimas (vistiek — ar reprezentacinis ar mandatu) gali būti pilnas, neaprėžtas arba aprėžtas tam tikromis iš anksto nustatytomis atstovo veikimo (kompetencijos) ribomis. Bet kaip jis galėtų būti „proporcinis“?.

Jeigu yra tautos valia, vis tiek—reali ar prezumuojama, o dargi „suvereninė“, kaip sako demokratija, tai ji vis delto tegali būti viena, o ne kelios proporcingai suskirstytos valios. Vadinasi, kuri nors viena valia — ar tam tikro asmens, ar kelių asmenų — daugumos, apsireiškusios balsavimu, ar bet kuri kitokia, — bus laikoma tautos valia. Bet negali būti kelios priešingos kita kitai valios laikomos „proporcinėmis“ vienos tautos valios atstovėmis-reprezentantėmis.

Tiesa, demokratinės teorijos mokslininkai, palaiką proporcinę sistemą, mėgina atsikirsti šiaip: mes manome — sako Hauriou (op. cit., 610 pusl. pastaba) — kad rinkimais išreikštoji tautos valia pilnai galinti pasireikšti įvairių nuomonių mozaikoje ir nesanti reikalinga visų savo atstovų nuomonių vienodumo, nes ši tautos valia pasisakysianti nutarimais tiktai pačiuose atstovų rūmuose (parlamente), kurie po tam tikrų debatų (ginčų) turėsią visas atskiras ir gal priešingas atstovų nuomones apžioti ir sutarpinti viename savo mažoritariniame (daugumos) nutarime. Vadinasi, čion samprotaujama šiaip: jeigu įvairių priešingų nuomonių, nusistatymų, valių daugybė, apsireiškusi piliečių - rinkikų tarpe (o šių priešingumų ir šios daugybės neneigianti ir klasiška srovė, nes tai esąs faktas), nekenkia piliečių - rinkikų visumai arba jų „corpus" būtų laikomai suvereninės vienlypės tautos reprezentante ir kad ši visuma — šis priešingų nuomonių ir valių rinkinys, savo masiniu balsavimu reikštų suvereninę tautos valią, tai kodel gi tas pats apsireiškimas, tas pats nuomonių ir valių įvairumas turėtų būti pašalinimas arba laikomas prieštaraujančiu neskaldomam tautos suverenumui antrojo laipsnio tautos atstovybėje (reprezentacijoje)? Suverenumo neskaldomumas, tautos valios formula, apsireiškianti ne masinio ar kolektyvinio atstovybės organo personaline sudėtimi, o nutarimais, rezoliucijomis; čion spręsianti balsų dauguma. Taigi tautos valios vienumas būsiąs užtenkamai apsaugotas parlamento sprendimais atstovų balsų dauguma. Parlamento personalinės sudėties margumas nė kiek nekenksiąs pačiam tautos valios dėsniui.

Žinoma, ir patys klasiškosios srovės reiškėjai nereikalauja, kad būtinai parlamentas būtų sudarytas iš vieno nusistatymo, vienos nuomonės žmonių. Ir jie gerai žino, kad tai, apskritai, nepasiekiama, o be to ir visai nėra pageidaujama. Jeigu jau masinis piliečių balsavimas vyksta rinkimų apygardomis, kad ir grynai teritorinėmis, tai esant ir grynai mažoritarinei rinkimų sistemai į parlamentą pateks įvairių nusistatymų bei nuomonių atstovai, nes kiekvienoje rinkimų apygardoje gali pasireikšti kitokio nusistatymo dauguma. Bet visai ne tame dalykas, visai ne todel reprezentacinės demokratijos „klasikai" neigia „proporcinį atstovavimą" (proporcinę reprezentaciją). Jie, eidami savo tautos reprezentacijos sąvokomis, visai nuosekliai neigia jį todel, kad šiaip sudarytame parlamente jie numato ne tautos, o piliečių — rinkikų masės atstovavimą, o tai prieštarauja reprezentacinės demokratijos teorijos dėsniams.

Iš tikrųjų, kas gi rūpi Hauriou ir kitiems proporcinio atstovavimo šalininkams? Jiems rūpi, kad parlamento personalinė sudėtis savo atskirų grupių nusistatymais, nuomonėmis, palinkimais kiek galima tiksliau atatiktų ne masiniu balsavimu apsireiškusiai piliečių daugumai, kaipo tautos valios ekspertai, o kaip tik piliečių - rinkikų pasiskirstymui įvairių nusistatymų grupėmis ir proporcingai atvaizduotų įvairių nuomonių, nusistatymų ir palinkimų

realų reiškimąsi piliečių - rinkikų tarpe. Štai kas čion manoma proporcingai atstovauti. Tokiu būdu čion yra paslėpta ne vienlypės suvereninės tautos atstovavimo idėja, o piliečių - rinkikų — ir būtent įvairių atskirų jų idėjinių, politinių, socialinių grupių atstovavimo (proporcinio atstovavimo) idėja. Ši idėja čion nesunku susekti, nors Hauriou, matyti, ir stengiasi ją paslėpti, nuduodamas, neva čion esąs visai nekaltas dalykas, nė kiek neprieštaraująs demokratinės konstrukcijos pagrindinėms sąvokoms. O gal jis ir pats šiuo tiki, nes Hauriou priklauso tų mokslininkų, kurie, įvesdami į mokslą visą eilę naujų, kartais gilių ir drąsių, idėjų, griaunančių nusistovėjusias klasiškas mokslo tėzes, iš visų pajėgų stengiasi palaikyti tradicines formulas ir įtikinti save ir savo skaitytojus, kad esą viskas klasiškoje doktrinoje tvarkoje ir kad jis jos negriaunąs, o naujais daviniais remiąs.

6 Sąrašų konkurencijos rinkimų sistema. Atstovaujamojo veiksnio ir atstovybės titulo pakeitimas. Politinės partijos, kaip tam tikri svarbesniųjų pagrindinių socialinių junginių organai. Piliečiai - rinkikai, kaip socialinių junginių balsavimo organai, ir politinės partijos, kaip jų politinės atstovybės organizavimo ir tvarkymo organai. Tautiškai teritorinio titulo sociališkai visuomeniniu titulu pakeitimas.

Tokiu būdu — einant proporciniais rinkimais — parlamente būtų atstovaujama ne vienlypė tauta, o įvairios piliečių - rinkikų grupės, kurių maždaug kiekviena šiek tiek žymesnė, apsireiškusi masiniu piliečių balsavimu, gautų mandatų skaičių, atatinkantį jos jėgos svoriui, apsireiškusiam balsų skaičiaus proporcijomis. Čion jau pakeičiamas ne tiktai rinkimų metodas, ne tiktai balsavimo išvadų kriteriumas, bet pats atstovaujamas veiksnys: vietoj atstovaujamos tautos — atstovaujamos atskiros piliečių - rinkikų grupės.

Jeigu ši nauja politinio atstovavimo idėja valstybės valdžios konstrukcijoje nėra žymi tose pirmose proporcinėse rinkimų sistemose, kurios reiškiasi mūsų nurodytais „aprėžtu" ir „kumuliatyviniu" balsavimais ir kuriomis tiktai įsileidžiama parlamentan bevardė anoniminė mažuma greta tokios pat daugumos, tai tas jau darosi visai aišku naujosiose proporcinėse rinkimų sistemose, kurių įvairių techniškų konstrukcijų yra labai daug, o kurių svarbiausia yra t. vad. d'Hondt'o sistema, kitaip vadinama sąrašų konkurencijos sistema. Jos painaus mechanizmo, kuriuo vyksta proporcijų nustatymas mandatų paskirstymu, aš čion neliesiu, o pabrėšiu tik tai, kad čion rinkimų pagrindan dedama ne kandidatų vardai, kurių tarpe balsuojąs pilietis - rinkikas gali pasirinkti jam tinkamą, o organizuoti sąrašai, kuriuose rinkikas pakeitimų daryti ne-

gali. Nors sąrašų arba statančių juos organizacijų konkurencija nėra nustatyta iš anksto sudarytomis politinėmis partijomis arba bet kuriomis kitomis pastoviomis organizuotomis grupėmis, nes yra leidžiama bet kuriai ad hoc susidariusiai tam tikro skaičiaus piliečių - rinkikų grupei patiekti savo sąrašas, bet iš tikrųjų (žinoma, išskyrus kai kuriuos išimtinus atsitikimus) konkuruojančios grupės ir jų sąrašai skirstosi organizuotomis politinėmis partijomis. Kitoki vietos, asmens ar kitokio siaurų reikalų pobūdžio sąrašai kad ir atsiranda, tačiau rimtai balsavime nesveria, o jeigu kurioje nors rinkimų apygardoje kartais gautų žymesnį balsų skaičių ir pasiektų to balsų skaičiaus rimtumo, kuris jau galėtų jiems suteikti mandatą, tai tas tiktai reikštų, kad tam tikroje vietoje yra pasižymėję tam tikri rimtos vietinės svarbos socialiniai reikalai, kurie veikiančių organizuotų politinių partijų nėra tinkamai aprūpinti. Tai, iš tikrųjų, išimties nesudarytų, nes tai būtų svarbios kad ir vietinės, partyviškai politinės spragos užkimšimas, vadinasi — pasinaudojimas galia aprūpinti tai, kas yra organizuotoje politinėje partijų darbuotėje sąmoningai praleista arba nesąmoningai pamiršta.

Organizuotų sąrašų konkurencija reiškia politinių partijų konkurenciją. Daromi sui generis jų rimtumo, jų socialinio svorio kvotimai. Ar kvotimų metodas — balsų skaičiaus proporcijos, kaip vienintelis įvertinimo kriteriumas, — yra tinkamas ir ar jis nereikalautų kai kurių rimtesnių pataisų, — šio aš čion nesvarstysiu, nes tai išvestų mane iš sio rašto temos vagos.

Bet kas tai yra politinės partijos? Ar tai tebėra pripuolamai susidarusios draugijos, taip sakant, politinio sporto arba kai kurių politikos mėgėjų susibūrimai? Būtų naivu taip į jas žiūrėti.

Politinės partijos - išskyrus gal kai kurias visai nerimtas asmeninių intrigų arba ambicijų „partijėles“, kurios, iš tikrųjų, neturi svarbos ir bus, taip sakant, automatiškai paties gyvenimo eliminuotos iš konkurencijos — yra tai iš tikrųjų visuomet tam tikri kurių nors pagrindinių socialinių junginių organai. Jei mes įsižiūrėsime į rimtas politines partijas, tikrai sveriančias politiniame gyvenime, tai mes pamatysime, kad už kiekvienos jų slepiasi kuris nors galingų socialinių junginių — klasinių, luominių, nacionalinių, bažnytinių ar kitokių. Gal dar Anglijoje del tam tikrų ypatingų istorinių priežaščių, del tam tiktų kitaip susidėjusių politinio veikimo metodų, jos politinių partijų organizacija yra šiek tiek skirtinga ir nevisai atatinka šiai klasifikacijai, — nors ir ten jos nėra visai laisvos nuo pagrindinių socialinių junginių įtakos, — bet Europos kontinento politiškai partinio organizavimosi metodas eina kaip tik šia vaga. Politinės partijos nėra pagrindiniais socialiniais junginiais, jų diferenciacija atatinka žymesniems pirminės socialinės diferenciacijos bruožams bent klasiniu ir nacionaliniu, o iš dalies ir kitais atžvilgiais. Mūsų laikais galingiausi yra ypač klasinės ir nacionalinės socialinių diferenciacijų jungi-

niai, — tat jų pasireiškimas diferenciuotų politinių partijų socialinėje struktūroje yra žymiausias; kitais laikais galingesniais galėjo arba galės būti kitokios diferenciacijos kategorijos. Bet kurios būtent — tai nėra svarbu. Svarbu yra tai, kad politinės partijos yra šių arba kitų ryškiausios socialinės diferenciacijos kategorijų — galingiausių socialinių junginių—organais, būtent — jų politiniais organais, skiriamais jų veikimui į valstybės valdžią arba del panaudojimo valstybinės funkcijos jų socialiniems tikslams, kitaip sakant — del šių tikslų suvalstybinimo, arba del jų socialinių tikslų apdraudimo nuo nepatogaus jiems valstybės kišimosi į juos ir apskritai nuo valstybinės funkcijos, nustatomos kitų socialinių tikslų.

Tokiu būdu tąja proporcine rinkimo sistema, kuri reiškiasi sąrašų arba partijų (partinių sąrašų) konkurencija, piliečiai - rinkikai, kad ir balsuodami individuališkai, yra verčiami partingai apsispręsti, o tai yra maždaug tolygu jų apsisprendimui pagrindiniais socialiniais junginiais ir balsuoti partinės drausmės kryptimi. Taigi čion balsavimas vyksta socialinės diferenciacijos ribose. Tiesa, socialinės diferenciacijos veiksnys čion apsireiškia subjektiviškai, pačių piliečių apsisprendimu; bet kadangi jie išsisukti nuo šio apsisprendimo negali, tai jiems belieka arba nebalsuoti (jei balsavimas nėra priverstinas) arba pasiduoti partinei drausmei; mėginimai išsisukti statant atskirus nepartinius sąrašus apskritai, kaip sakėme, nėra rimti ir negali būti laikomi vaisingais ir laužančiais bendrą taisyklę — bendrą ir logišką proporcinės rinkimų sistemos tendenciją.

Šia prasme vykstant politiniam masiniam balsavimui proporcine rinkimų sistema, piliečiai - rinkikai iš tikrųjų virsta politinių partijų balsavimo organais. O kadangi pačios partijos tebėra tam tikrų galingu socialinių junginių funkcionaliniais organais, tai ir piliečiai - rinkikai, suklasifikuoti organizuotais partiniais sąrašais, veikia tų socialinių junginių ribose, kaip pastarųjų politinio balsavimo ir būtent jų politinės atstovybės valdžioje sudarymo organai.

Tai kas gi, pagaliau, bus atstovaujama parlamente, sudarytame proporciniais rinkimais? Ne tauta — tai aišku. Galima, žinoma sutikti arba nesutikti su demokratine konstrukcija, kur suverenine esanti tauta — vienlypė tęstinė tam tikros teritorijos žmonių masė, kurios valios reiškėja esanti tų žmonių dauguma. Bet jau priėmus šią tezę, tektų bent jos laikytis, kaip pagrindo logiškai daromoms išvadoms, kuriomis nustatoma konstitucinė valstybės valdžios struktūra. O proporcinė rinkimų sistema ir jos sudaromas proporcinis atstovavimas logiškai nesiriša su demokratiniu tautos suverenumo pagrindu. Todel, mano supratimu, seni demokratijos klasikai, atmesdami proporcinę sistemą ir nurodydami jos nepriimtinumą demokratiniais dėsniais, yra teisūs doktrinalinės logikos atžvilgiu. Vis delto, pagaliau, ir sociali-

nėse bei juridinėše konstrukcijose logika turėtų būti moksle gerbiama ir turėtų vadovauti jo nustatomoms formuloms. Kartais gal perdaug „laisvai“ pasielgiama su teisinėmis sąvokomis ir norima, kad šitų sąvokų pasaulyje viešpatautų kokia tai ypatinga nežmoniška minčių konstrukcija, suprantama tiktai mokytiems teisininkams, o gal tiktai vieniems šios konstrukcijos autoriams bei jų mokinių rateliui, o jau visai neprieinama besilaikantiems paprastos logikos taisyklių profanams. Manoma, kad teisės moksle esą galima vienas pagrindinių sąvokų bagažas palaikyti bet kuriai konstitucinei konstrukcijai, o turėtų būti kaip tik atvirkščiai. „Licentia poetica“ mokslo sąvokoms netinka. Jei ja galima naudotis, tai labai atsargiai, gal tiktai kalbos kliutims nugalėti, konvencionaliniams terminams nukalti, bet ne sąvokų esmei nustatyti.

Viena iš dviejų: arba tauta yra suvereninė ir tautos valia yra, arba to nėra; o tada reikia pagrindas keisti. Bet sakyti, kad yra suvereninė tauta, kad jos suvereninė esmė esanti neskaldoma ir po to, sudarius proporciniais rinkimais „proporcinę reprezentaciją“, sakyti, kad šia proporcine reprezentacija esą atstovaujama tauta, — tai nesąmonė, mano supratimu neleistina rimtame moksle. Vienlypė esmė — asmuo, valia, suverenumas — negali būti „proporcingai“ atstovaujamas nei reprezentacija, nei mandatu.

Jei gi sakoma, kad vienlypės suvereninės esmės tauta vis delto susidedanti iš įvairių elementų daugybės, ir kad proporciniais rinkimais esą užtikrinama šių elementų proporcinis reiškimasis parlamente, tai jau bent reikia pasakyti, kad proporcingai būsią atstovaujama šie elementai, o ne tauta, kaipo jų sintezė, proporcijų neturinti.

Šiaip arba kitaip — proporcinis atstovavimas pakeičia atstovaujamąjį veiksnį ir numato įvairių veiksnių proporcingą, vadinasi — nevienlypį atstovavimą. Atstovavimo organas — parlamentas — taps nebevienlypiu, o federaciniu organu. Kiekvienas veiksnys, kiekviena grupė, kuri laimės balsų proporcijomis ir gaus savo kandidatams vietos parlamente, bus jame atstovaujama „proporcingai“.

Kuris gi tai bus veiksnys, kuri grupė? Tai nebus balsavusių už tam tikrąjį sąrašą piliečių - rinkikų grupė, ne tik todel, kad balsavimas vyko slaptai, kad ši grupė yra anoniminė, bevardė, neturinti, taip sakant, jokio konkretaus sąstato ir negalinti reikštis, ir kad balsavimas vyko grynai individualiniu metodu, bet ypač todel, kad balsuoją piliečiai - rinkikai veikė kaip tam tikri funkcionaliniai tam tikrų partijų organai. Piliečiai - rinkikai pasisakė už politines partijas, jie pasirinko šią arba kitą ir atliko jų organo funkciją. O jeigu mes piliečių - rinkikų darbo nelaikysime jų pasirinktų partijų organo funkcija, tai mes turėsime matyti jų balsavime bent pasitikėjimo pareiškimą tam tikroms partijoms. Šio pasitikėjimo proporcijomis politinės partijos (o ne patys pasi-

tikį rinkikai) gauna savo paskirtiems atstovams mandatus parlamente. Vadinasi, jos, politinės partijos, yra atstovaujamos parlamente, o kadangi jos pačios, kaip jau esame sakę, reprezentuoja įvairius galingesnius socialinius junginius, tai iš tikrųjų į parlamentą patenka per savo atstovus šie junginiai. Politinės partijos socialinių junginių vardu organizuoja jų atstovybę, ją prižiūri ir tvarko.

Štai kurios tenka konstatuoti išvados einant proporcine rinkimų sistema arba, tiksliau pasakius, einant proporciniu atstovavimu. Bet galima pasakyti: argi ne tas pats vyksta, kad parlamentas yra sudaromas mažoritarine rinkimų sistema? argi ir tada nepatenka į parlamentą įvairių politinių partijų atstovai, nors rinkimai yra organizuojami grynai tautiškai-teritoriniu metodu ir jų išdavoms spręsti yra nuosekliai taikomas vienintelis daugumos kriteriumas? O juk gi ir tada politinių partijų esmė yra ta pati, juk ir tada jos reprezentuoja įvairius galingesnius socialinius junginius? O kad ir būtų tada — ypač einant mažoritarine vienvardine („scrutin uninominal") rinkimų sistema — daug silpnesnė politinių partijų įtaka į masinį balsavimą ir kad ir būtų todel į parlamentą patekę atstovai, neturį jokių partinių organizuotų ryšių, tai vis delto šie ryšiai bus tarp jų sudaryti bent jau pačiame parlamente. Taigi, vistiek — ar partinė socialinių junginių organizacija bus sudaryta prieš rinkimus ir pati rinkimus praves, ar ji bus sudaryta jau pačių išrinktų atstovų, — vis delto ar nelieka abiem atvėjais faktas, kad ir veikiant mažoritarinei rinkimų sistemai parlamentas susiskyrstys socialiniais junginiais, jų reprezentacinėmis partijomis, kurios gal vadinsis frakcijomis, bet iš esmės reikš tą patį, būtent — galingų socialinių junginių veikimą į valstybės valdžią per savo atstovus toje pačioje valdžioje — parlamente?

Taip, be abejo, tai apsireikš ir veikiant mažoritarinei rinkimų sistemai. Ir tada pateks į parlamentą įvairių politinių partijų atstovai, ir tada galingiausi socialiniai junginiai pasistengs paversti „tautos atstovybę" savo diferenciuota socialine arba visuomeniška atstovybe. Bet skirtumas yra tas, kad ten tai bus daroma taip sakant — kontrabanda, ne teisiniais formaliais keliais, kurie bus nuosekliai sukonstruoti tautos atstovavimo dėsniu. Ši kontrabanda yra neišvengiama, nes jokia doktrinalinė teisinė konstrukcija negali savo dirbtinomis institucijomis sulaikyti to, kas remiasi socialinio bendravimo tikrenybe.

Ir proporcinė rinkimų sistema arba proporcinis atstovavimas, kaip konstitucinės teisės institucija, tuo kaip tik ir yra vertinga, kad ji teisiniais ryšiais jungia valdžios konstrukciją su socialinio bendravimo tikrenybe, kad ji aiškiau paveda teisinę valdžios konstituciją socialiniai visuomenės konstitucijai. Bet reikia turėti drąsos pripažinti, kad šiuo keičiama ne tiktai tautos atstovybės forma, bet ir pats atstovybės titulas, kuris iš tautiškai-teritorinio virsta sociališkai-visuomeniniu. Parlamente proporcingai atstovaujama svarbesnieji socialiniai junginiai.

7. Proporcinio atstovavimo mandato pobūdžio problema. Piliečiai-rinkikai ir politinė partija. Praktiška partinio imperatyvo galia.

Bet jeigu legalizuojama socialinių junginių atstovybė, ta klasiškos demokratijos sąvokomis baisi herezija, tai ar tebėra būtinas reikalas laikytis dirbtinės reprezentacinio mandato konstrukcijos? Ar nebūtų galima ir nuoseklu pavesti pačioms politinėms partijoms, kaipo pagrindinių socialinių junginių politiniams organams, savo atstovų priežiūra? Ar netektų atvirai pripažinti, kad piliečių balsų skaičiaus proporcingu partiniu pasiskirstimu išrinktieji politinių partijų atstovai privalo atstovauti partijas imperatyviniu mandatu?

Aišku, kad bent vienas svarbesniųjų praktiškų (ne teorinių) motyvų, keliamų prieš imperatyvinį mandatą, čion atpuola; tai būtent yra tas motyvas, kuriuo nurodoma, kad toks neorganizuotas masinis veiksnys, kaip piliečiai-rinkikai, netinkąs iniciatyvos reiškimui ir kad todel nesą patogu, o gal ir nesą galima pavesti jam spręst apie atstovų veikimo instrukcijas, apie jų darbo kontrolės sankcijas, apie jų atšaukimą ir t. t., nors, kaip pamatysime, kai kur tai yra bandoma daryti. Jeigu mes laikytume proporcinio atstovavimo atstovus ne politinių partijų bei jų reiškiamų pagrindinių socialinių junginių, o balsavusių piliečių-rinkikų grupių atstovais, tai, žinoma, juo labiau būtų sunku įvykinti imperatyvinis mandatas, nes, rinkimams vykstant slaptu balsavimu, nėra galima žinoti, kurie piliečiai sudaro atstovaujamą grupę, ir todel nėra galima pavesti jiems bet kuri iniciatyva ir funkcija; o pakeisti slaptas balsavimas atviru — tai, iš tikrųjų, būtų balsavimo suklastavimas, nes be paslapties garantijos žmonės bijotų pasisakyti, ir balsuotų ne savo nusistatymu, o įvairiais pašaliniais motyvais.

Kitas dalykas — politinė partija. Ji yra organizuota, gali imtis iniciatyvos, gali tiksliai sekti atstovų darbą, ji yra lanksti ir pilnai tinka tiek vadovauti ar valdyti atstovus, tiek kontrolės sankcijas teikti. Iš tikrųjų ji tai daro. Proporciniais rinkimais sudarytame parlamente atstovų partinės frakcijos yra atstovaujamų partijų prižiūrimos ir vedamos. Praktiškų kliūčių šiuo atžvilgiu nėra. Lieka prisižiūrėti, ar nėra kitokių praktikos, teorijos arba teisinio pobūdžio kliūčių tam, kad tai būtų legalizuota.

8. Partinis imperatyvinis mandatas. Jo aprėžimas kandidatų sąrašo ribomis.

Vienas rimčiausių (bent pirmuoju žvilgsniu) atsikirtimų prieš tokį partyviškai imperatyvinį mandatą yra tas, kad esą šiuo būtų įžeidžiama quasi-sutartis tarp balsavusių už sąrašą piliečių-rinkikų ir paruošusios šį sąrašą partijos. Esą partija, patiekusi balsavimui savo kandidatų sąrašą, šiuo lyg pasižadėjusi siųsti

parlamentan šiuos, o ne bet kuriuos kitus žmones, ir būtent toje eilėje, kuria surašytos kandidatų pavardės. Esą piliečiai-rinkikai, balsuodami už sąrašą, turėję omeny kaip tik nurodytus sąraše asmenis ir kaip tik nurodytą sąraše jų eilę. Gal, jeigu būtų sąraše tos pačios partijos išstatyti kiti kandidatai arba kitokia tų pačių kandidatų eilė, — piliečiai-rinkikai arba bent jų dalis nebūtų už šį sąrašą balsavę. Leisti partijai keisti savo nuožiūra atstovai arba jų atstovavimo eilė — tai, sakoma, būtų politinio apgavimo— nesąžiningumo — sankcionavimas. Piliečiai būtų balsavę už kandidatus A, B ir C, kuriais jie pasitiki, ir būtų manę, kad, gavus sąrašui du mandatu, jis būsiąs atstovaujamas piliečių A ir B, kurie sąraše jiems buvo nurodyti pirmose vietose, o tuo tarpu gavus iš tikrųjų du mandatu, partijos įsakymu A būtų pašalintas ir vienas dviejų mandatų tektų piliečiui C, kurį balsavę rinkikai buvę manę skirti atstovu tiktai tame atsitikime, jeigu sąrašas būtų gavęs dar trečiąjį mandatą arba jeigu del kurių nors priežasčių A iš tikrųjų negalėtų arba pats nepanorėtų vykinti atstovo funkcijos. Argi šiuo nebūtų partijos apgauti balsavę piliečiai-rinkikai? Juo ryškesnis būtų apgavimas, jei būtų leidžiama partijai keisti sąraše nurodyti kandidatai tokiais atstovais, kurių visai sąraše nebūta: sąraše buvo nurodyta kandidatai A, B ir C, o partija, pašalinus juos, paskirtų atstovais piliečius D, E ir F.

Čion tenka atskirti du dalyku: vienas — atstovų keitimas sąrašo ribose, o antras — leidimas partijai keisti sąrašo atstovus atstovais, kurie nebuvo sąraše pažymėti.

Kadangi proporcinė rinkimų sistema nėra grynai visuomeninė (apie pastarąją mums dar teks pasisakyti), o yra maišyta, jungianti tautiškai teritorinį metodą su visuomeniniu (socialiniu), tai be abejo su balsavusių piliečių - rinkikų nusistatymu tenka skaitytis. Ši rinkimų sistema numato grynai individualinį kiekvieno piliečio - rinkiko, kaip tokio, kaip teritorinės valstybinės tautos (liaudies —populi, ne — nacijos) nario, partinį (socialinį) apsisprendimą balsavimu. Šiuo socialinio ar visuomeninio skirstymosi (socialinė diferenciacija tam tikrais junginiais) momentas jungiama su politine subjektyvine piliečio balsavimo teise, kaip teritorinės tautos momento išdava. Todel, kad šiuo ir steigiama politinių partijų ir jų reiškiamų pagrindinių socialinių junginių atstovybė, vis delto jos konstrukcijoje dalyvauja ir pilietinis balsuojančių apsisprendimo veiksnys, o todel būtų nenuoseklu nesiskaityti su šio apsisprendimo daviniais ir nedaryti iš jų jokių išvadų. O, be abejo, balsuoją piliečiai - rinkikai turi arba bent gali turėti omeny — be sąrašo firmos, politinės partijos — taipogi sąrašo kandidatų personalinį sąstatą. Todel visai suprantama, kodel nėra leidžiama partijai keisti sąrašo atstovai savo nuožiūros atstovais. Tai yra išvada balsavusių piliečių - rinkikų dalyvavimo šios partinės atstovybės sudaryme. Visai kitaip atrodytų šis dalykas, jeigu piliečiams - rinkikams būtų pavesta pasisakyti balsavimu tiktai už partiją,

pavedant atstovybės personalinio sąstato sudarymą pačiai partijai; bet tada nebūtų jokios prasmės reikalauti iš partijų kandidatų pavardžių sąrašo ir versti piliečiai balsuoti už sąrašus. Kol to nėra, kol su partiniu piliečių apsisprendimu jungiamas tam tikras kiekvienos partijos iš anksto pateikiamas kandidatų į atstovus sąrašas, tol būtų nenuoseklu leisti politinėms partijoms keisti savo atstovus savo neaprėžta nuožiūra, nesilaikant patiekto sąrašo ribų. Todel šiuo atžvilgiu ir šioje sistemoje politinės partijos negali būti pilnomis savo proporcinės atstovybės parlamente šeimininkėmis. Imperatyvinis šio mandato pobūdis, kad ir būtų legalizuotas, negalėtų siekti taip toli. Jis iš sąrašo ribų neišeitų.

Šita išvada yra visai suprantama ir priimtina taipogi tuo mūsų anksčiau pareikštu dėsniu, kuriuo mes buvome radę, kad balsavimu už šį arba aną partinį kandidatų sąrašą piliečiai - rinkikai ne tiktai patys apsisprendžia, bet ir veikia kaip tam tikrų socialinių junginių balsavimo organai, ir kad tikru „proporcingai" atstovaujamu veiksniu yra ne politinės partijos, kaip politinė pagrindinių socialinių junginių ekspozitura tam tikram organizuotam jų funkcijos darbui, o patys šie pagrindiniai junginiai. Šie socialiniai junginiai piliečių-rinkikų balsavimu kontroliuoja savo ekspoziturų — politinių partijų — darbą, jie per savo dalyvius — balsuojančius piliečius - rinkikus — sankcionuoja, tvirtina savo politinių partijų suprojektuotus socialinio junginio atstovų sąrašus. Tat politinė partija neturėtų būti įgalinta išsisukti nuo šios kontrolės bei sankcijos išdavų, keisdama atstovus savo nuožiūra. Patvirtintų sąrašų ribos turėtų ją varžyti.

9. Partinis imperatyvinis mandatas sąrašo ribose. Sąrašo kandidatų eilės reikšmė. Kandidatų pavardės bei jų eilė ir partinė programa bei socialinio sąrašo pobūdis, kaipo du balsavusių piliečių - rinkikų nusistatymo veiksniu: jų reliatyvinė svarba.

Bet yra kitas medalio šonas, ir tas nevisai taip pat atrodo ir nevisai kalba prieš imperatyvinį mandatą. Tai liečia atstovų keitimą sąrašo ribose.

Vykstant slaptam masiniam balsavimui, nėra galima iš anksto tiksliai žinoti, kiek kuris sąrašas gaus balsų. Stipri ir drausminga partija kartais gali maždaug atspėti, kiek jai proporcingai teksią mandatų, bet dažnai balsavimo išdavos visus apskaitliavimus griauna. Bet jeigu ir būtų galima išanksto žinot, kiek kuriam sąrašui teksią balsų, tai vis delto partijai būtu svarbu išstatyti daugiau kandidatų, negu bus gauta mandatų, nes kai kurie sąrašo kandidatų gali numirti, susirgti, patys nebenorėti dalyvauti parlamente ir t. t., o kadangi jų vieton šaukiama atstovavimo funkcijon tiktai kiti to paties sąrašo kandidatai, bet ne kiti tos pačios par-

tijos žmonės, nepaminėti sąraše, tai svarbu kiekvienu sąrašu turėti savo ištikimų kandidatų rezervą.

Todel kiekviena partija, pareikšdama sąrašą, stengiasi įrašyti daugiau kandidatų, negu ji tikisi pelnyti vietų.

Sąraše nurodyta kandidatų eilė priimta laikyti tvirtai nustatyta, nebekeičiama. Vadinasi, jeigu sąraše būtų nurodyta 10 kandidatų, o balsų proporcijomis sąrašui tektų 5 mandatai, tai bus laikomi atstovais ne bet kurie pačios partijos parinkti 5 kandidatai iš 10 nurodytų, bet būtent pirmieji penki, kurių pavardės buvo pažymėtos sąrašo pradžioje: šeštasis iš eilės kandidatas pateks į atstovus tiktai atsisakius, mirus arba kuriuo nors kitokiu būdu pasišalinus vienam penkių pirmųjų, dešimtasis gi kandidatas patektų pasišalinus penkiems. Taigi kyla klausimas, ar ir del atstovų keitimo sąrašo ribose turi galios tie patys samprotavimai, kuriais mes radome neleistinu jų keitimą partijos nuožiūra už sąrašo ribų.

Žinoma, piliečiai-rinkikai, balsuodami, žinojo visas sąrašo kandidatų pavardes. Bet, sakoma, jie turėję omeny tam tikrą kandidatų eilę; eilės pakeitimas arba pašalinimas vyresniojo iš eilės kandidato del pavedimo jo mandato jaunesniajam iš eilės įžeistų balsavusių apsisprendimą, gal juos tiesiog apviltų ir suklastuotų balsavimo išdavas, nes kai kurie piliečiai gal nebūtų balsavę, jei eilė būtų kitokia. Gal... — bet yra labai rimtas ir priešingas motyvas. Būtent, visą laiką kalbama apie piliečių-rinkikų įsižiūrėjimą į kandidatų asmenis, o užmirštama apie tai, kad piliečiai-rinkikai galėję dar labiau įsižiūrėti į pasiūliusios sąrašą partijos programą, į jos socialinį pobūdį, į tą visuomenės grupę, į tuos socialinius reikalus — klasinius, nacionalinius, bažnytinius, ūkiminius ar kitus, kurių vardu tam tikra išstačiusi sąrašą politinė partija stojo rinkimų kovon. Ir galima drąsiai tvirtinti, kad pastarasis momentas — socialinis, programinis partinio sąrašo pobūdis daug rimčiau veikia balsuojančių piliečių nusistatymą, negu sąrašo kandidatų pavardžių eilė.

Žinoma, kartais kai kurios pavardės yra nepaprastai reikšmingos, kai kurie plačiai žinomi ir įtakingi politikos veikėjai del savo tam tikrų gabumų turi ypatingo piliečių pasitikėjimo, yra jų ypatingai vertinami ir gali nusverti didelio rinkikų skaičiaus nusistatymą. Piliečiams-rinkikams gali būti ne vistiek, ar tuos socialinius reikalus, kuriuos atstovauja partija, gins parlamente šis žymus veikėjas, kurio pavardė buvo įrašyta sąraše pirmoje vietoje, ar eilinis ir jiems visai nežinomas partijos narys, įrašytas sąraše antroje vietoje. Jei partija savo nuožiūra pakeistų eilę ir, gavus šiuo sąrašu vieną mandatą, atšauktų pirmąjį kandidatą ir paskirtų atstovauti antrąjį — tai balsavę piliečiai-rinkikai galėtų jaustis apviltais. Bet ir čion tenka turėti omeny, kad jeigu piliečiai-rinkikai taip brangina kurį nors žymesnį veikėją, tai vis delto

galima priimti, kaip bendrą taisyklę, kad jie tai daro ne todel, kad jiems šis žmogus yra malonus ir simpatingas, o todel, kad jis geriausiai reiškia tam tikros socialinės grupės nusistatymą. Bet jeigu jis būtų ūmai pakeitęs savo nusistatymą, jei jis būtų perėjęs kito, gal priešingo, socialinio junginio, taip sakant, tarnybon, tai santykiai pasikeistų. Be to, toli gražu ne visi sąrašų kandidatai turi tokių nepaprastų reikšmingų vardų. Jų žymi dauguma susideda iš žmonių, kurie del balsuojančių piliečių-rinkikų masės reiškia tik tai, kad jie esą šios, o ne kitos partijos nariai, kad jie esą šio, o ne kito socialinio nusistatymo žmonės. Ar iš jų skaičiaus parlamentan pateks ponas A ar ponas B, tai jiems neperdaug rūpi, bent daug mažiau rūpi, negu tai, kad visi šio sąrašo atstovai parlamente — ar tai būtų ponas A, ar ponas B, C, ir kiti — laikytųsi tam tikro socialinio nusistatymo, reikštų ir gintų tam tikrus socialinius reikalus.

Vadinasi, kad mes ir žiūrėtume labiau į balsavusius piliečius-rinkikus, kaip į socialinio nusistatymo reiškėjus, kaip į pagrindinių socialinių junginių reprezentantus, nustatančius savo balsų masinėmis proporcijomis tų junginių atstovybės proporcijas parlamente, o ne į politines partijas kaip į tų pačių pagrindinių junginių specialinius jų politinės atstovybės tvarkymo organus, tai vis delto mes turėtume konstatuoti, kad svarbesnė yra piliečiams-rinkikams sąrašo programa ir tam tikros partijos reiškiamas socialinis nusistatymas, negu sąrašo kandidatų eilė. O iš to, jeigu mes norime laikytis socialinės tikrenybės, mums tenka nuosekliai padaryti tam tikros išvados, kuriomis anksčiau ar vėliau teks surasti vieta ir teisinėje šio atstovavimo konstrukcijoje. O šios išvados eina kaip tik reprezentacinio mandato pobūdžio pakeitimu imperatyviniu jo pobūdžiu.

10. Reprezentacinio mandato dirbtinumas ir netikslumas proporciniame atstovavime.

Kadangi politinės partijos pačios rūpinasi įrašyti į kandidatų sąrašus ištikimų sau žmonių, pasiduosiančių partinei drausmei, ir kadangi, bent kiek tai liečia rimtas organizuotas partijas, yra pakankamai stiprių ryšių, jungiančių partijos žmones su partijos centru ir vadovybe, tai, paprastai, normaliais, taip sakant, atsitikimais, šių proporcine sistema renkamų partinių atstovų veikimas parlamente faktiškai turės visas typingas imperatyvinio mandato žymes. Ne tiktai atstovų darbo bendras kontroliavimas, bet ir tiekimas jiems instrukcijų, ir bendrų bei konkrečių nurodymų, kartais net griežtų įsakymų (partijos bendrų suvažiavimų, konferencijų ir t.t. nutarimai), pagaliau, ir atšaukimas atstovų, pakeitimas vienų kitais (žinoma — sąrašo kandidatų ribose), — visa tai yra nuolat ir plačiai praktikuojama. Kol atstovų santykis su atstovaujama partija neiškrypsta iš organizacinės drausmės vagos,

tol viskas vyksta be jokių ypatingų keblumų. Teisinė quasi-reprezentacinė mandato konstrukcija nekliudo šiam faktiškai imperatyviniam santykiui, paremtam atstovavimo sudarymo sąlygomis, logika ir tikrenybe.

Bet jeigu teisinė mandato vykinimo konstrukcija neatatinka logiškoms mantado sudarymo konstrukcijos išdavoms, jei ji dirbtinai palaiko reprezentacinį jo vykinimo pobūdį, prieštaraujantį imperatyviniam jo sudarymo pobūdžiui, tai visas šios teisinės reprezentacinės mandato konstrukcijos dirbtinumas, visas jos netikslumas apsireikš tada, kai kils konfliktas tarp atstovo ir partijos. Tada paaiškės visos konstrukcijos nelogiškumas, visa susidarusios reprezentaciniu dėsniu padėties nesąmonė.

Argi turės palaikyti savo mandatą atstovas, kuris, būdamas išrinktas partiniu sąrašu, būtų išstojęs iš partijos, o gal ir perėjęs į jos priešų partines eiles, dargi perėjęs del aiškiai asmeniškų motyvų, del kurio nors asmeniško pelno, asmens garbės ir t. t. akstinų? Arba: argi turėtų išstojusio atstovo vietą užimti sekantis iš sąrašo eilės kandidatas, kuris jau prieš tai būtų pakeitęs savo partinį nusistatymą ir įstojęs į priešingą partiją? Štai porą pavyzdžių: padėkime, į Klaipėdos Seimelį lietuvių tautiniu (nacionaliniu) sąrašu patenka tulas A; vokiečiai jį paperka, suteikia jam pelningą sinekurą arba kitokiu būdu jį suvilioja ir jis pereina į Vokiečių nacionalinę frakciją; reprezentaciniu suverininės teritorinės tautos (populi) dėsniu jis pasiliktų Seimely atstovu. Bet ar nejaučiama, kad tai būtų neteisinga ir nelogiška, kad tai tiesiog prieštarautų proporcinio atstovavimo idėjai, kad tai įžeistų tiesą? Ar tai nebūtų tautinės (nacionalinės) lietuvių partijos ir apskritai Klaipėdos Lietuvių, kurių vardu tam tikri piliečiai - rinkikai balsavo už nacionalinį lietuviškąjį sąrašą, apgavimas? Ar nebūtų čion smerktino politinio sukčiavimo žymių? To nebūtų, jeigu mes iš tikrųjų manytume, kad lietuvių sarašo kandidatai atstovauja ne Klaipėdos Lietuvius, o teritorinę Klaipėdos krašto gyventojų visumą (Klaipėdos autonominį „populum"). Arba Lietuvos Seimo atstovas, išrinktas krikščionių demokratų sąrašu, virsta komunistu ir lieka Seime, kaip Lietuvos tautos (populi) reprezentantas? Arba mirus vienam Seimo atstovui krikščioniui-demokratui, jo mandatas iš sąrašo eilės tenka žmogui, kuris perėjo į kumunistų arba socialdemokratų eiles? Nejaugi viskas būtų tvarkoje proporcinio atstovavimo logika? Nejaugi iš tikrųjų turėtų įstoti šis kumunistas, o ne sekantis toliau iš eilės kandidatas ištikimas savo partijai? Ar čion nebūtų logiška ir kartu teisinga pavesti partijai, kaip realiai atstovaujamo pagrindinio socialinio junginio organui, tokio atstovo ar kandidato atšaukimo, pašalinimo, pekeitimo iniciatyva? Bet reprezentaciniu mandatu tai nėra leistina; o jeigu tai būtų pavesta, tai mandatas įgytų imperatyvinio pobūdžio žymių.

Galima pasakyti, kad toki atsitikimai, kaip anksčiau nurodyta, būna reti ir kad del jų netenka griauti nusistovėjusios

reprezentacinio mandato institucijos. Reti ar ne, bet vis delto panašūs atsitikimai konstitucinėje praktikoje vyksta (jų būta ir Lietuvoje Steigiamojo Seimo metu), o faktas lieka faktu, kad proporcinė rinkimų sistema ir jos steigiamas proporcinis atstovavimas veikia kaip tik imperatyvinio mandato kryptimi ir sudaro tam tikrą konstitucinę tendenciją, kuri anksčiau ar vėliau turės laimėti ir pakeisti reprezentacinį mandatą. Ir šios tendencijos pirmieji teisiniai vaisiai jau pradeda, kad ir nedrąsiai, reikštis.

11. Imperatyvinio mandato teisinis precedentas Čekoslovakijoje.

a. Konstituciniai politinio atstovavimo pagrindai Čekoslovakijoje. Demokratinis konstitucinis pradas; proporcinio atsovavimo dėsnis; neaiškaus mandato pobūdžio konstitucinis išsprendimas.

Labai šiuo atžvilgiu įdomus ir reikšmingas yra Čekoslovakijos teisinis precedentas, kuriuo tenka susidomėti. Šiuo precedentu, ypatingu ir orginališku būdu atidengiama imperatyvinio mandato pobūdžiui reikštis teisinis kelias.

Čekoslovakijos parlamentas, vadinamas Tautiniu Susirinkimu, susideda iš dvejų rūmų, kurių pirmieji vadinami Atstovų Rūmais, o antrieji — Senatu (Čekų-Slovakų Respublikos 1920. II. 29. konstitucijos arba „Konstitucinės Kortos" II Skyriaus 6 straipsnio 1 punktas; pavadinimai „Tautinis Susirinkimas", „Atstovų Rūmai" ir „Senatas" paskolinti iš Prancūzų konstitucinės terminologijos": „Assemblèe Nationale", „Chambre des Deputs", „Sènat"). Abeji parlamento rūmai sudaromi tuo pačiu metodu ir ta pačia rinkimų sistema: visuotinu, lygiu, tiesioginiu ir slaptu balsavimu proporcinio atstovavimo dėsniais („Konstitucinės Kortos" II skyriaus 8 ir 13 str.). Konstitucijoje nurodomas tiktai tas jų sudarymo konstrukcijos skirtumas, kad: a. į žemesniuosius rūmus arba Atstovų Rūmus renka atstovus visi piliečiai, turį ne mažiau kaip 21 metus amžiaus, gi gali būti renkami visi piliečiai turį ne mažiau kaip 30 metų amžiaus ir kad Atstovų Rūmai renkami 6 metams ir susideda iš viso iš 300 atstovų („Konstitucinės Kortos" II sk. 8 — 11 str.), o b. į aukštesniuosius rūmus arba Senatą atstovus renka visi piliečiai, turį ne mažiau kaip 26 metus amžiaus, renkami gali būti visi piliečiai, turį ne mažiau kaip 45 metus amžiaus, ir kad Senatas renkamas 8 metams ir susideda iš viso iš 150 atstovų („Konst. Kortos" II sk. 13 — 16 str.).

Vadinasi — abejų rūmų konstrukcija yra panaši, o anksčiau pažymėti skirtumai neliečia paties atstovavimo pobūdžio, kuris abejuose rūmuose yra iš esmės vienodas, o todel ir tas imperatyvinės krypties teisinis precedentas, apie kurį mes kalbėsime, liečia lygiai abiejų rūmų atstovų mandatus.

Tiek pats parlamento pavadinimas Tautiniu Susirinkimu, tiek tradicinis iškilmingas pareiškimas, jog Tauta esanti vienintelis visos valstybės valdžios šaltinis (I sk. 1 str. 1 p.) ir jog Čekų-Slovakų valstybė esanti demokratinė respublika (I sk. 2 str.), tiek, pagaliau, parlamento kvalifikavimas, kaip „suvereninės tautos organo" įstatymams leisti (I sk. 1 str. 2 p.) — rodo, kad konstitucija formališkai tebesilaiko klasiškos demokratinės „tautos atstovavimo" tezės.

Atstovavimo pobūdį liečia „Konstitucinės Kortos" II skyriaus 22 str. 1 punktas, kuris nustato, kad Tautinio Susirinkimo (parlamento) nariai (atstovai ir senatoriai) vykdo savo „mandatą" asmeniškai ir kad jiems draužiama gauti bet iš ko instrukcijos (suprask: privalomos instrukcijos, kitaip sakant įsakymai).

Čion tenka atkreipti domę į aiškų ir tikslų, be abejo, sąmoningą, o ne pripuolamą pavartojimą termino „mandatas", kuriuo kvalifikuojama šis atstovavimas (kad terminas „mandatas" pavartotas tiksliai — mes tai matome taipogi iš to paties II skyriaus to paties 22 str. 3 punkto, kur atstovo priesaikos tekste sakoma: „Aš prisiekiu... vykdyti mano mandatą..."). Tokiu būdu čion nemėginama slėpti mandato pobūdis konstitucijos sudaromame atstovavime, kaip tai stengiasi padaryti klasiška demokratinės doktrinos srovė (mūsų anksčiau išnagrinėtos Esmein'o tezės) ir kaip tai daroma kai kurių kitų demokratinių konstitucijų, net nustatančių proporcinį atstovavimą (tarp kita ko ir mūsų valstybės konstitucija — 36 str.: „atstovai... negali būti jokių mandatų varžomi", taipogi, pavyzdžiui, Vokietijos 1919 m. konstitucijos 21 str.: „Atstovai... nėra varžomi mandatais", arba Estijos konstitucijos 45 str..: „Rigikogo nariai nėra varžomi mandatais" — Rigikogu vadinama Estijos seimas).

Vadinasi, Čekoslovakijos konstitucija neneigia, kad atstovai parlamente veikia mandatu. Bet kuriuo mandatu — reprezentaciniu ar imperatyviniu? Anksčiau nurodytas 22 str. 1 punkto tekstas „draudžiama gauti... instrukcijos" nurodo lyg į reprezentacinį mandato pobūdį. Bet mes žinome, kad imperatyvinis mandato pobūdis reiškiasi ne tiktai nurodymų, instrukcijų ir įsakymų teikimu atstovams, bet ir, o gal dar labiau, galia atšaukti atstovus, atimti iš jų mandatus, pakeisti vienus atstovus kitais. Šiuo atžvilgiu Čekoslovakijos konstitucija expressis verbis nepasisako. Aiškus kvalifikavimas atstovavimo mandatu ir neigiamas pasisakymas tiktai del instrukcijų (įsakymų), neliečiant antros imperatyvinio pobūdžio žymės — galios atšaukti atstovą, savaime daro reprezentacinį šio atstovavimo pobūdį jeigu ne tiesiog abejotinu, tai bent jau ne tiek griežtu, kiek tai yra pabrėžiama daugybėje kitų konstitucijų (be Lietuvos, Vokietijos ir Estijos konstitucijų, neigiančių bet kurį mandatą, žiūrėk pavyzdžiui iš naujų konstitucijų: Lenkijos konstitucijos 20 str., griežčiau Latvijos konstitucijos

14 str. ir dar griežčiau Jugoslavijos arba Serbų-Kroatų-Slovėnų valstybės konstitucijos 74 str.).

Vadinasi, Čekoslovakijos konstitucija aiškiai neigia tiktai vieną mandato imperatyvinę žymę (instrukcijas, įsakymus) ir palieka atviru klausimą del kitos, gal svarbiausios, jo žymės (atšaukimo galios), bet del mandato šaltinio arba titulo, nustatančio atstovaujamąjį veiksnį ar asmenį, laikosi, kaip, rodos, būtų galima manyti iš anksčiau nurodytų pagrindinių dėsnių (I sk. 1 ir 2 str.), tautos, o ne socialinių junginių ir ne politinių partijų atstovavimo tezės. Bet greta šios, taip sakant, klasiškos demokratinės tezės mes randame, kaip jau sakiau, pareikštąją konstitucijoje proporcinio atstovavimo tezę (II sk. 8 ir 13 str.), kurioje, kaip aš stengiausi įrodyti, slepiasi pakeitimas vienlypės tautos atstovavimo— atstovavimu politinių partijų ir jų reiškiamų pagrindinių socialinių junginių ir logiška imperatyvinio šio atstovavimo pobūdžio tendencija, kurios išvados kad ir nėra jokiame konstitucijos straipsny tiesiog pareikštos, bet randa, taip sakant, atvirus savo reiškimosi vartelius tuo, kad imperatyvinis mandato pobūdis tiktai viena savo žyme yra konstitucijos suvaržytas. Proporcingumas suformuluotas, kaipo „proporcinis atstovavimas“, o ne proporcinė rinkimų sistema. Vadinasi, proporciniu yra oficiališkai konstitucijos tekstu laikomas pats atstovavimas, o ne tiktai balsavimo ar rinkimų metodas (Lenkijos konstitucijoje: „proporcinis balsavimas“—11 str.; tas pats Latvijos konstitucijoje — 6 str.; Lietuvos konstitucijoje: „proporcinė rinkimų sistema“ — 23 str.; Estijos konstitucijoje: „proporcinė sistema“ — 36 str.; Austrijos konstitucijoje: „rinkimo teisė... proporcingumo dėsniais“ — 26 str.; Jugoslavijos ir Rumunijos konstitucijose proporcingumo sąvoka pakeičiama „mažumos atstovavimo“ sąvoka, kas taipogi aiškiai liečia pačią atstovavimo konstrukciją, o ne tiktai balsavimo ar rinkimų metodą, — ž. Jugoslavijos konstitucijos 69 str. ir Rumunijos konstitucijos 64 str.; Vokietijos konstitucija, kaip ir Čekoslovakijos, nustato aiškiai „proporcinį atstovavimą“ — 22 str.).

Vidujinis dviejų dėsnių ar tezių — klasiškos suvereninės tautos atstovavimo tezės ir proporcinio atstovavimo tezės — prieštaravimas Čekoslovakijos konstitucijoje, kaip ir kitose, nėra išspręstas; pasitenkinta abiejų tezių pareiškimu; bet antroji suformuluota aiškiai („proporcinis atstovavimas“) ir jos nepareikštoms konstitucijoje tendencijoms vis delto nėra griežtai užkirstas kelias. Tokia yra formališkai konstitucinė šios problemos padėtis Čekoslovakijoje. Kurias gi išvadas padarė iš šios konstitucinės padėties įstatymų leidėjas, vystydamas įstatymais valstybės valdžios konstitucinę konstrukciją? Čion mes ir randame šį svarbų ir įdomų teisinį precedentą, į kurį aš noriu nurodyti. Aš jį išdėstysiu, pasiremdamas Ed. Peskos straipsniu „Le Tribunal Electoral de la République Tchécoslovaque“ Prancūzų teisės žurnale „Revue du Droit Public“ 1923 m. balandžio — gegužės — birželio mėn. sąsiuvinis, 318 — 335 pusl. kartu su Rinkimų Teismo Įstatymo tekstu.

12. Imperatyvinio mandato teisinis precedentas Čekoslovakijoje.

b. Rinkimų Teismas Čekoslovakijoje (Čekoslovakijos „Konsitucinės Kortos" 19 straipsnis) 1920. II. 29. įstatymas apie Rinkimų Teismą. Atstovo šalinimas teismo keliu. Rinkimų Teismo 1921. XII. 17. sprendimas atstovo Drobuč'iaus byloje; šio sprendimo motyvai. Rinkimų Teismo praktikos nustatytos atstovų šalinimo tezės. Rinkimų Teismo 1922. XII. 30. sprendimas; šio sprendimo tezės: sąrašo kandidatas jokios asmeniškos teisės į mandatą neturįs — mandatas priklausąs ne tam tikram asmeniui, bet politinei partijai.

Čekoslovakijos konstitucija „Konstitucinės Kortos" II sk. 19 str.) numato ypatingą „Rinkimų Teismą", kuriam pavedama spręsti rinkimų klausimai (tikrinti rinkimai). Konstitucija smulkiau šio Teismo sąstato, kompetencijos ir veikimo tvarkos (proceso) nenustato, pavesdama tai tam tikram įstatymui. Šis svarbus įstatymas tapo išleistas 1920. II. 29. Rinkimų Teismui pavedama rinkimų eigos kontrolė ir atstovų mandatų tikrinimas (tiek rinkimais į parlamentą, tiek rinkimais apskritai į įvairius vietinius renkamuosius organus). Paties parlamento įtaka į šią svarbią kontrolės funkciją, kuri daugybėje kitų valstybių priklauso pačiam parlamentui, apsaugota tuo būdu, kad Rinkimų Teismo posėdžiuose be jo nuolatinių narių, skiriamų iš tarpo Vyriausiojo Administracinio Teismo teisėjų, dalyvauja taipogi posėdininkai ar suolininkai, Atstovų Rumų (žemesniųjų parlamento rūmų) renkami dešimčiai metų iš visų piliečių skaičiaus.

Į šio Rinkimų Teismo kompetenciją tarp kita ko įeina taipogi **sprendimas apie mandato nustojimą,** kitaip sakant, apie atstovo pašalinimą (Rinkimų Teismo Įstatymo 8 str. 4 punktas). Kadagi atstovas nustoja mandato? Įstatymas nustato du mandato nustojimo atsitikimu: a) kai jau po rinkimų atstovas nustojo pasyvios rinkimų teisės (teisės būti išrinktu) (13 str. a) ir b) kai jis del nedorų ir žeminančių garbę motyvų (prancūzų vertime: „à cause des motifs humbles et deshonorants") nebepriklauso partijai, kurios sąrašu jis buvo išrinktas (13 str. b.) Mums ypač rūpi antras atsitikimas. Pirmasis mūsų iškelto klausimo neliečia.

Kaip pažymi Peska, Čekoslovakijos Steigiamojo Seimo konstitucinė komisija, paruošusi šio įstatymo sumanymą ir siūlydama šį 13 straipsnio punktą, iš karto buvo linkusi kategoriškai nustatyti, jog kiekvienas atstovas pačiu išstojimu iš partijos nustojąs savo mandato. Komisijos motyvai buvę šie: reikią apsaugoti, kad del išstojimo jos sąrašo atstovų iš partijos, politinės partijos, kaip tikros rinkimų kandidatės šiame proporcinio atstovavimo režime, nenustotų savo atstovų. Reikią garantuoti, kad

piliečiai rinkikai, susibūrę tam tikroje partijoje, nebūtų nustoję savo atstovų ir savo įtakos, reiškiamos per partiją.

Čion jau aiškiai matoma, kad šiuose konstitucinės komisijos motyvuose klasiškojo teritoriškai-tautinio atstovavimo sąvoka buvo pakeista sociališkai - visuomeninio atstovavimo sąvoka, logiškai besireiškiančia propociniame atstovavime, kaip tai jau anksčiau mūsų buvo išaškinta. Čion kaip tik kalbama apie „politinės partijos atstovus" arba jei kalbama apie piliečius — rinkikus ir jų partinio susibūrimo atstovus bei apie jų įtaką į valstybės valdžią per partiją, tai turima omeny kaip tik tam tikri pagrindiniai socialiniai junginiai, kurių reiškėju ir politiniu organu (reprezentantu) esanti partija, kaip šių pagrindinių junginių įtakos vykintoja ir jų socialinių reikalų rūpintoja bei jų atstovybės parlamento tvarkytoja.

Bet tokioje griežtoje formoje, kaip tai iš karto buvo sumanyta, ši tezė (kad pačiu išstojimu iš partijos faktu atstovas nustotų mandato) vis delto nebuvo komisijos galutinai priimta, bet ne del to, kad būtų apsaugotas klasiškasis vienlypės suvereninės tautos atstovavimo dėsnis. Pakeitimo motyvas buvęs — einant Peškos nurodymu — štai kuris: toks griežtas nusistatymas kartais galįs pasiekti kaip tik priešingų išdavų; galį atsitikti, kad žymi pačių piliečių - rinkikų dalis atsiskirsianti nuo partijos ir sudarysianti naują politinę partiją; tada partijos skilimui turinti būti palikta teisinė galia pasireikšti ir skilimu jos parlamentinėje atstovybėje, o tai būtų iš anksto neįvykdoma, jeigu išstoją iš pirminės partijos atstovai būtų ipso facto turėję nustoti mandatų. Ar negalima čion matyti noro apsaugoti patį pagrindinį socialinį junginį nuo netikusios jo reprezentantės — politinės partijos, — suteikiant jam galios įsisteigti greta anosios kitą tinkamesnę, kuri pačių atstovų perejimu į jos eiles galėtų perimti socialinio junginio atstovybės tvarkymą? Man rodos, kad kaip tik tai šitame motyve matyti. Jokiu būdu šiuo motyvu nėra apsaugojama suvereninės „visos tautos" atstovavimo dėsnis.

Žodžiu, šiuo motyvu pirminis sumanymas pakeista dabartiniu (veikiančiu 13 str. p. b.) tekstu (nustojimas mandato del nutraukimo ryšių su partija nedorais ir žeminančiais garbę motivais). Rinkimų Teismas jau turėjo progos taikinti 13 str. p. b. ir davė jam tam tikrą interpretaciją. Įdomus yra šiuo atžvilgiu jo 1921. XII. 17. sprendimas byloje atstovo Drobuč'iaus, pašalinto iš partijos. Peskos išdėstimu, Teismas išspręsdamas, kad atstovas Drobuč nustojo mandato, pripažinęs, kad pašalinimas iš partijos kaip tik yra numatytas įstatymo 13 str. p. b., kuris vartoja sakinį „nebepriklauso partijai", o kai del „nedorų ir žeminančių garbę motyvų", tai Teismas pripažinęs, kad politiniai veikėjai, o ypač parlamento nariai, kurių autoritetas esąs aukštesnis, negu šiaip žmonių, tuo pačiu privalą, taip sakant, laikytis aukštesnio sąžiningumo laipsnio, o todel jų veiksmų sąžiningumui tenką taikinti griežtesnis doros kriteriumas. Iš šių Teismo sprendimo motyvų

esą seka šios išvados: a) kad atstovas, kuris nelaiko duoto partijai žodžio pasiduoti būtinai kiekvienoje politinėje organizacijoje drausmei arba kuris peržengė partinį (frakcinį) solidarumą parlamente, tuo pačiu darąs veiksmą, žeminantį jo garbę; tas pats vykstą tada, kai atstovas, stengdamasis išgelbėti savo mandatą, kurį jam partija įsako perleisti kitam iš sąrašo eilės kandidatui, - veikia slaptai arba intriguoja prieš savo partiją; ir b. kad nesąžiningas esąs atstovo veikimas, jei jis naudoja savo politinę įtaką del finansinių operacijų savo naudai (tai kaip tik buvę atstovo Drobuč'iaus atsitikime). Tokius motyvus ir išvadas padaręs Rinkimų Teismas atstovo Drobuč'iaus byloje, taikindamas 13 str. p. b. Kaip sako Peska, šis sprendimas buvęs entuziastiškai visos tiek valdiškos, tiek opozicinės spaudos priimtas.

Sprendimas atstovo Drobuč'iaus byloje nesąs vienintelis. Peska, nagrinėdamas visą Rinkimų Teismo praktiką šiuo klausimu, nurodo, kad šios praktikos nustatytomis esą galima Čekoslovakijoje laikyti šios tezės:

a. Atstovas arba atstovų grupė gali nepriklausyti politinei partijai, kurios sąrašu jie tapo išrinkti, tąja viena sąlyga, kad būtų apsireiškusi piliečių - rinkikų grupė, palaikanti išstojusių atstovų politiką ir maždaug atatinkanti balsų skaičiui, kuriuo šie atstovai tapo išrinkti; ši sąlyga pateisina atstovų mandatų palaikymą, todel, kad kitaip, t. y. jeigu šiuo atsitikimu atstovai būtų nustoję mandato, tai piliečiai - rinkikai, palaiką jų politiką, būtų nustoję įtakos įstatymų leidymui; šis motyvas esąs svarbesnis, negu garbės žodis, rišąs atstovą su savo pagrindine partija. Sąryšy su šituo motyvu Peska nurodo į social - demokratų partijos skilimo precedentą Čekoslovakijos parlamente: šis skilimas sudaręs tris atskiras frakcijas — komunistų, nepriklausomų socialistų arba sindikalistų ir social - demokratų, — labai griežtai kita prieš kitą nusistačiusias ir kurių kiekviena laikiusi save tikra ir teisėta suskaldytos pagrindinės partijos tęsėja; jos net iškėlusios savo ginčą civiliniuose teismuose ieškiniais del partijos turto; bet nė viena jų nedrįsusi reikalauti Rinkimų Teisme savo priešų mandatus atimti 13 str. punktu b., nes, iš tikrųjų, čion buvęs ne atstovų išstojimas iš partijos, bet pačios partijos skilimas, — skilimas tiek politinėje atstovybėje, tiek pačioje piliečių masėje.

b. Atstovo prigulėjimas partijai negali būti jo paties savo nuožiūra nutrauktas del egoistiškų ar apskritai asmeninių motyvų (žinoma, kad, iš tikrųjų, tas nėra draudžiama), bet tiktai kartu su mandato perleidimu partijai, vadinasi — su atsisakymu nuo mandato.

c. Lieka dar tas atsitikimas, kai atstovas pasitraukia iš partijos del politinių neegoistiškų motyvų (pavyzdžiui, kai jis pakeitė savo pažiūras ir politinius įsitikinimus arba kai jis bona fide priėjo išvadą, kad partija neištesėjusi savo politinių pažadų ir nukrypusi nuo savo ideologijos vagos) ir kai šiam atstovo išsto-

jimui iš partijos neatatinka joks šia kryptimi judėjimas piliečių - rinkikų masėje. Peska mano, kad bendrais proporcinio atstovavimo dėsniais ir šiame atsitikime atstovas turėtų nustoti mandato. Bet iki šiol Rinkimų Teismo praktika šio atsitikimo neišsprendė. Tai turėsią pareiti nuo siauresnio ar platesnio interpretavimo žodžių „nedori ir žeminą garbę motyvai" įstatymo tekste, o taipogi nuo individualinių atsitikimo aplinkybių, pavyzdžiui, nuo to, ar atstovas suvaržė save garbės žodžiu partijai ar ne. Kad Rinkimų Teismas būtų linkęs taip interpretuoti šį atsitikimą, kaip pats Peska yra nusistatęs, jis, Peska, sprendžia iš vieno šio Teismo 1922. XII. 30 sprendimo byloje apie paskyrimą naujo atstovo mirusiojo vietoj. Dalykas buvęs toks: vienas atstovas miręs ir vyriausybės dekretu jo įpėdiniu atstovo mandatui buvęs paskirtas sekantis iš eilės to sąrašo kandidatas, kuriam priklausęs mirusis atstovas; bet pasirodė, kad tuomet šis kandidatas jau nebepriklausęs tai pačiai partijai, o tada, 1922. XII. 30. sprendimu, Rinkimų Teismas pripažinęs, kad tasai žmogus nebegalįs gauti mandato, ir todel paskelbęs atstovu sekantį, toliau iš eilės, kandidatą, nurodydamas sprendimo motyvuose, kad apskritai kandidatas savaime jokios asmeninės teisės į mandatą neturįs, nes rinkimų įstatymo idėja esanti ta, kad mandatas priklausąs ne tam tikram asmeniui, bet politinei partijai; asmens — kandidato — teisė esanti surišta su jo prigulėjimu partijai; Rinkimų Teismas baigiąs savo motyvų išdėstymą šiais žodžiais: „Šie motyvai išeina netiktai iš įstatymo dvasios, bet taipogi iš politinės doros dėsnių. Priešingas nutarimas galėtų nustatyti parlamente naują padėtį, kuri prieštarautų patiems proporcinio atstovavimo pagrindams."

Tiek šiuo reikalu pasisako Peska. Rodos, čion visai aiški tiek atstovavimo konstrukcija, būtent, kaipo politinės partijos, eventualiai — jos pagrinde reiškiamo socialinio junginio atstovavimas, tiek tendencija sankcionuoti partiniai imperatyvinį atstovo mandato pobūdį. Tai yra ypač žymu Rinkimų Teismo 1922. XII 30. sprendimo motyvuose (mano pabrauktos vietos).

13. Čekoslovakijos teisinio precedento išvada: imperatyvinis proporcinio atstovavimo pobūdis.

Gal kas galėtų kelti abejonę, ar iš tikrųjų čion yra imperatyvinio mandato žymių, jeigu apie atėmimą mandato iš atstovo vis delto sprendžia ne pati politinė partija, bet teismas. Taip, sprendžia apie tai Rinkimų Teismas, bet šiuo atsitikimu kreiptis į teismą (reikalauti pripažinti atstovą nustojusiu mandato del nebeprigulėjimo partijai nurodytais nedorais ir žeminančiais motyvais) pavedama kaip tik partijai, kurios sąrašu atstovas gavo mandatą



(1920. II. 29. įstatymo 13 str. 2 d.). Vadinasi, iniciatyva pavedama jai. Teismas šiuo atžvilgiu nedaro nieko savo nuožiūra ir nereiškia, žinoma, jokio asmeniško teisėjų nusistatymo del išstojusio arba pašalinto iš partijos atstovo politinio veikimo, o tiktai konstatuoja, ar yra tos sąlygos, kuriomis partija gali teisėtai reikalauti pašalinti atstovą ir grąžinti jai mandatą. Bet vis delto reikalauti gali kaip tik partija, kaip tik ji gali atimti mandatą iš atstovo, kuris nepasiduoda jos drausmei ir kuris vykina savo mandato funkciją, žiūrėdamas į jos imperatyvus. Ji tai daro tam tikra tvarka — per teismą. Vadinasi, atstovo veikimą kontroliuoja ji, ir ji taikina jam šios kontrolės sankcijas, galėdama išmesti jį iš partijos ir reikalauti dėliai to grąžinti jai mandatą.

Nutraukimas ryšių su partija (ar tai atstovo išstojimu iš jos ar jo pašalinimu), kaip mandato nustojimo pagrindas, — sudaro kaip tik ryškiausią imperatyvinę mandato sankciją, kuri pilnai pavaduoja visas kitas galimas sankcijas. Nes kol atstovas priklauso partijai, tol jis savaime, veikdamas partinės drausmės ribose, pasiduoda jos imperatyvams. Nepasidavimas gi partijos įsakymams sutampa su išstojimu arba pašalinimu iš partijos, o tada jau ir kyla klausimas mandato nustojimo teismo sprendimu.

Štai kokią tvarką nustatė Čekoslovakijos įstatymas. Šį įstatymą išleido Steigiamasis Seimas. Jis tapo paskelbtas kartu su konstitucija — tą pačią 1920 m. vasario 29 dieną. Jis drįso suformuluoti visuomeninio, o ne tautiškai - teritorinio, atstovavimo dėsnį, atatinkantį proporcinio atstovavimo logikai, ir nustatė teisinį metodą imperatyviniam atstovų mandato pobūdžiui reikštis. Tai padaryta atsargiai, be ypatingo griežtumo, bet pakankamai aiškiai. Nustatyta patys dėsniai, kurių funkcionalinis išvystymas palikta teismo interpretacijai. Pastaroji, kaip matėme, nuėjo nuosekliai šiuo keliu, sudarydama precedentais visą teisinę šių dėsnių sistemą. Tokiu būdu iš dviejų pareikštų konstitucijoje priešingų dėsnių — tautinio (suvereninės tautos) ir visuomeninio (proporcinio, įvairių socialinių junginių) — Čekų - Slovakų įstatymų leidėjas sunaudojo pozityvinei teisinei konstrukcijai antrąjį. Tai yra, be abejo, didelės svarbos konstitucinis precedentas, atidengiąs kelią neišvengiamai politinio atstovavimo ir mandato reformai, logiškai išeinančiai iš proporcinės „rinkimų sistemos", reikalaujančios senų dėsnių revizijos visose valstybėse, priėmusiose šią „rinkimų sistemą."

Deliai šio įstatymo konstitucingumo, vadinasi deliai jo konstitucinio teisėtumo, negali kilti abejonių netiktai todel, kad jis tapo Steigiamojo Seimo išleistas kartu su pačiu konstitucijos aktu, bet jeigu to ir nebūtų, tai ir todel, kad Čekoslovakijoje apskritai įstatymų konstitucingumo problema, radusi sau ypatingą reiškimosi formą, už šios formos ribų visai nekyla. Čekoslovakija, kaip ir jos kaimynė Austrija, yra tos dvi vieninteli valstybi, kurios pasistengė apdrausti konstituciją tam tikra tikslios organizuotos teismo kontrolės garantija. Abejose šiose valstybėse sudarytas tam tikras

Konstitucinis Teismas, sprendžiąs parlamento leidžiamųjų įstatymų konstitucingumą (Čekų — Slovakų Respublikos Konstitucinės Kortos Įvedamojo Įstatymo 1—3 str., Austrijos Konstitucijos 137—148 str., ypač gi 140 str.) tais pačiais pagrindais, kaip kitur administracinis teismas sprendžia administracijos (žemesniųjų organų ir vyriausybės) įsakymų teisėtumą. Ši konstitucinė teisės institucija yra labai įdomi, kaip nepaprasta teisėtumo apsaugos priemonė valstybėje, kaip juridinis bandymas griežtai sulaikyti konstitucinio teisėtumo vagoje net patį parlamentą — patį įstatymų leidėją. Man čion apie tai plačiau kalbėti netenka; pabrėžiu tik tai, kad veikiant tokiai tiksliai teismo kontrolei — įstatymai, nepanaikinti šios kontrolės tvarka, yra savo galia absoliučiai lygus formalioms konstitucinėms normoms ir nebegali būti konstitucingumo atžvilgiu kieno nors kritikuojami.

14. Proporcinio atstovavimo kėlimas demokratijoj reiškia pasukimą nuo klasiškos demokratinės konstrukcijos į socialinę (visuomeninę) valstybinės sąvokos konstrukciją.

Taigi štai kokias išvadas mes turėjome konstatuoti, analizuodami proporcinę rinkimų sistemą arba, tiksliau sakant, proporcinį atstovavimą. Čekoslovakijos precedentu mes konstatavome, kad jos ne tiktai yra keliamos teorijoje, bet jau pradeda reikštis pačioje pozityvinėje net tų valstybių teisėje, kurios apskritai laikosi demokratinės tvarkos. Jos nuvedė mus toli nuo klasiškųjų demokratinių dėsnių apskritai, o juo labiau nuo reprezentacinės demokratijos sąvokų.

Tai, žinoma, nereiškia, kad proporcinio atstovavimo šalininkai demokratijos tarpe būtų sutikę su šiomis išdavomis. Jie jas neigia, laikydamiesi reprezentacinio mandato ir suvereninės tautos atstovavimo sąvokų. Kaip matėme, mano anksčiau cituotas Hauriou randa, kad t. vad. proporciniu atstovavimu tebesą įvedama į tautos reprezentaciją parlamente įvairūs tautos elementai bet tebesą atstovaujama (reprezentaciniu dėsniu) visa suvereninė tauta. Socialinių junginių atstovavimo neleistinumą jis remia ypač teritoriniu pačios valstybės pobūdžiu, kuriam tebegalį atatikti bendrieji teritoriniai reikalai. Pastarieji vieni tebesą, taip sakant, viešieji, valstybiniai, nustatą valstybės funkciją. Joki kiti — nei atskirų žmonių, nei socialinių grupių reikalai — negalį teisėtai sverti valstybės funkciją nustatant. Todel čia atskiri grupiniai veiksniai negalėtų ir pretenduoti į jokį atskirą atstovavimą valstybės valdžioje, skiriamą jų reikalams reikšti (Hauriou — „Precis de Droit Constitutionnel“ 611 — 613 str.)

O vis delto aš manau, kad tie patys proporcinės „sistemos“ ar proporcinio atstovavimo šalininkai, jų tarpe ir tas pats Hauriou, kartodami sakramentalias demokratines tezes, prijaučia proporciniam atstovavimui kaip tik todel, kad jų pažiūrose iš tikrųjų yra

kas tai skirtinga nuo klasiškosios demokratinės socialinio bendravimo koncepcijos, būtent — yra aiškiai pabrėžtas diferencijuotos visuomenės veiksnys. Pas Hauriou tai yra žymu tose vietose, kur jis pabrėžia jo vadinamą federacinę valstybės esmę ir randa, kad valstybė sudaranti socialinę superkonstrukciją, kurios pamatuose glūdanti gyva ir veikli pagrindinių pirminių socialinių junginių subkonstrukcija. Šiuo jis nori pasakyti, kad valstybė įsikūrusi ir išsivysčiusi kai kurių pirminių stipresnių vadų laimėjimais ir jų tam tikru darbu, apsireiškusiu atskirų iki tol nepriklausomų socialinių junginių jungimu ir jų vadovybės centralizavimu savo galioje, virstančioje viešpataujančia visų sufederuotų junginių — visos valstybės — valdžia. Šie pagrindiniai, taip sakant, pirminiai junginiai nesą naujo valdžios padaro — aukštesnio antrinio vieneto — valstybės — praryti, ir greta vienlypės valstybinės tautos, greta šios valdančiųjų sukonsoliduotos valdomųjų masės, — tų pačių žmonių tarpe tebegyvuoją savo ypatingais papročiais, savo ypatingais ir tiksliais socialiniais reikalais ir jų tenkinimo funkcijomis; o vystydami šią teisingą iš esmės mintį, mes dar turėtume nuo savęs pridėti, kad šiuo būdu valstybėje gyvuoja ir veikia bei reaguoja į valdančiųjų darbus ne tiktai seni pirminiai socialiniai junginiai, kartais net užsilikę nuo jos steigimo meto, bet ir daugybė naujų, taip sakant naturalinių ir taipogi organizuotų dirbtinių socialinių junginių, nuolat dygstančių plačiame socialiniame bendravime.

Šia prasme Hauriou kalba apie federacinį valstybės pobūdį ir kitoje vietoje nurodo, kad, augant masiniam reagavimui į valdančiųjų darbus ir vystantis masinio pasitikėjimo veiksniui valstybės valdžios konstrukcijoje. virstančioje teisine valdžia, įvairūs pagrindiniai socialiniai junginiai, įgydami didesnės įtakos į centro valdžią, stengiasi susiorganizuoti politiškai ir perimti iš valstybės tą jos funkcijos dalį, kuri ryškiausiai liečia jų reiškiamus socialinius reikalus. Todel, esą, masinis veiksnys reiškiasi valdžios ir pačios valstybės decentralizavimu įvairiomis savivaldybėmis bei autonomijomis, kuriomis atskiri pagrindiniai socialiniai junginiai ima patys tvarkyti įvairias viešosios funkcijos sritis (plg. Hauriou — op. cit., 157 ir sek., 182 — 183, 244 ir sek. pusl.).

Pas Hauriou nuolat ir kiekviename žingsny jaučiama didelė socialinių junginių svarba valstybiniame bendravime ir jų pastovus reiškimasis masiniame judėjime, kurį jis vadina mažoritariniu veiksniu ir kurį jis vis delto formuluoja kaip valdomos tautos (populi) reagavimą į minoritarinę vadų arba valdančiųjų iniciatyvos akciją. Be abejo, šių socialinių junginių pastangos decentralizuoti valstybės funkciją įvairiomis korporatyvinėmis savivaldybėmis ir autonomijomis sudaro tiktai vieną jų politinio veikimo reiškimąsi, o greta anojo vyksta jų pastangos įsisteigti savo pastovią atstovybę valstybės centro valdžioje. Proporcinė „rinkimų sistema“ ar proporcinis atstovavimas kaip tik tam ir yra skiriamas.

VIII. Leono Duguit objektyvinės teisės ir valstybinės visuomenės doktrina.

1. Nelygus faktiškosios jėgos suskirstymas, kaip valstybės reiškimosi pagrindas. Stipresniųjų ir silpnesniųjų diferenciacija; vadai, valdantieji — ir valdomieji, pavaldiniai. Fizinė ir psichinė (moralinė) jėga. Stipresniųjų kompromisai. Valdančiųjų galios (valdžios imperium'o) faktas.

Eidami toliau visuomenės problemos gilinimu valstybėje mes išnagrinėsime dar kelis atstovavimo klausimus sąryšy su įdomia ir įtakinga Leono Duguit konstitucine doktrina.

Duguit mokslas apie valstybę ir jos valdžią remiasi dviem dėsniais: faktinės jėgos veiksniu ir socialinės taisyklės („la règle sociale") arba teisės normos veiksniu. Šiuo mokslu, valstybė esanti tiesioginis nelygaus jėgų suskirstymo padaras. Šiuo faktišku nelygiu jėgos suskirstymu tarp žmonių stipresnieji žmonės —vadai, valdantieji įgauna galios versti silpnesniuosius—valdomus, pavaldinius — klausyti jų, stipresniųjų įsakymų. Žmonių valdymas, valdžia, imperium (įsakymų galia, viešpatavimas)—tai nesanti jokia esminė valdančiųjų galia, jokia jų mistiška subjektivinė teisė, nežinia iš kur ir kuriuo titulu jiems priklausoma, jokia jų neva aukštesnės valios išdava. Valdančiųjų valia jokiais ypatingais požymiais nuo valdomųjų valios nesiskirianti; tai esanti iš esmės toji pati žmogaus valia. Ir jos įtempimas nesąs būtinai pas valdančius didesnis, negu pas valdomus arba bent pas kai kuriuos valdomųjų. Visi dirbtiniai valdžios titulai — Dievo valios arba malonės, tautos valios (suverenumo), kuriais valdantieji stengiasi suteikti savo valdymui didesnio autoriteto bei pagarbos valdomųjų akyse ir sudaryti sąvoką teisėtos nejudomos valdžios, kaipo savo ypatingos privilegijos,—neatatinką socialinei tikrenybei. Imperium remiąsis jėga, jis tebesąs faktas.

Ten, kur apsireiškęs nelygus jėgos suskirstymas, ten visuomet pradedanti reikštis valstybė. Ši jėga, be fizinės, galinti būti ir psichinė bei moralinė. Į didesnės jėgos sąvoką įeina ne tiktai tiesioginis jėgos, taip sakant, turėjimas, — jėgos svoris, bet ir sugebėjimas ją sunaudoti, organizuot ir taikinti. Kartais galįs būti stipresnis tas, kuris, turėdamas mažiau jėgos, geriau ir tikslingiau ją sunaudosiąs. Stipresniųjų arba valdančiųjų jėgos veiksniu galį būti ir toki dalykai, kurie tebėra valdomųjų sąmonėje, kaipo tam tikros jų sąvokos, pažiūros, įsitikinimai — nors pastarieji būtų klaidingi ir neatatiktų jokiai tikrenybei. Šia prasme,

pavyzdžiui, pavaldinių tikėjimas dievišku valdovų valdžios titulu, be abejo, didinąs valdovų jėgą ir sudarąs rimtą tos jėgos elementą. Stipresniais ir stipriausiais galį būti tiek atskiri žmonės, tiek atskiros socialinio bendravimo dalyvių grupės. Pagaliau, be abejo rimtu jėgos veiksniu esąs ir pats didelis skaičius, pati žmonių masė su savo tirštumu ir svoriu, ypač jei ši masė numananti šio savo veiksnio galią. Šiuo remiąsis demokratinis režimas, kaipo masės — daugumos, anoniminio skaičiaus svorio — viešpatavimas.

Retai būna, kad faktiškosios jėgos veiksniai taip būtų suskirstyti, kad stipriausis tebebūtų vienas žmogus arba net kuri nors viena grupė. Dažniausiai esą bent keli stiprūs elementai. Tada tarp dviejų ar kelių stipresniųjų socialinių veiksnių turįs įvykti kompromisas; kartais šis kompromisas įvykstąs po ilgos kovos, po įvairių revoliucijų ir perversmų; buvęs silpnesnis veiksnys, pasikeitus del įvairių priežasčių jėgos suskirstymo santykiams, pasirodąs stipresniu, laimėjęs kovą (revoliuciją, perversmą), šalinąs arba degraduojąs buvusius valdančius arba buvusį valdovą; jei jis nepajėgsiąs griežtai laimėti, bet ir nebusiąs pats nugalėtas, tai įvykusiu tarp jo ir buv. valdančiųjų kompromisu esą nustatoma nauja stipresniųjų veiksnių pusiausvira valdžioje. Tokiais kompromisiniais režimais esą, pavyždžiui, t. vad. konstitucinė monarchija, kai kurios dvejų parlamento rūmų sistemos, kuriomis vieneri rūmai atstovaują senąjį aristokratinį (privilegijuotą luomą, stambųjį kapitalą ir t. t.) veiksnį, o kiti — masinį skaičių, anoniminę daugumą. Bet ir grynai demokratiniame režime, besiremiančiame masinio skaičiaus svoriu (dauguma), vis delto taipogi reiškiasi valstybės valdžioje (parlamente, parlamentarinėje vyriausybėje) tam tikri stipresnieji socialiniai junginiai, atstovaujami savo politinių partijų (parlamento frakcijų), kurių stipresnių tarpe nusistatąs kompromisas (pav. koalicinė parlamento dauguma, parlamento frakcijų blokai, koalicinė vyriausybė). Ir per pačius masinius rinkimus balsuoją piliečiai - rinkikai teikią savo balsų skaičiaus jėgą įvairiems stipresniesiems junginiams arba jų organizuotiems padarams (ypač politinėms partijoms).

Šis stipresniųjų grupių konpromisas valdžiai pasiekti ir palaikyti - esąs ypač ryškus proporciniame atstovavime, apie ką jau mes patys turėjome progos anksčiau kalbėti. Todel ir Duguit pasisako proporcinio atstovavimo šaltininku. Kokias jis daro tolimesnes išvadas tam tikros kontistucinės reformos siūlimu — tai mes žemiau pamatysime.

Žodžiu, viskas valstybės valdžios konstitucinėje konstrukcijoje esą sprendžiama faktiškosios jėgos santykiais. Šios konstrukcijos pagrinde glūdanti ne teisė, o faktai. Nesa jokios valdančiųjų teisės į valdžia; jų imperium'as (įsakymų galia, viešpatavimas) — esąs faktiškas. (plg. Duguit — „Traité de Droit Constitutionnel", Paryžius, 1923 m., I t. 393 — 408 ir 499 -- 521 pusl. ir II t. 20 -- 45 pusl.).

2. Teisinis valdančiųjų imperiumas. Teisės norma (objektyvinė teisė) ir socialinė taisyklė. Taisyklės normos sankcija — visuomenės reagavimas į jos peržengimą.

Bet vis delto šis imperiumas, kad jis ir esąs faktiškas, kartu tam tikra prasme esąs ir teisinis. Bet šis jo teisinis pobūdis esąs visai kitoks, negu priimta jis konstruoti. Subjektyviniu atžvilgiu jis nieko teisinio savy neturįs, nes ir, iš viso, tai, kas vadinama subjektyvine teise, yra Duguit griežtai neigiama. Nesudarydamas jokios valdančiųjų teisės ir būdamas jų faktiškosios galios (jėgos) pasireiškimu, — jis vis delto tegalįs būti vykinamas tiek, kiek jis ne prieštarauja objektyvinei teisės normai. Bet to dar esą maža: jis ne tiktai negalįs šiai normai prieštarauti, bet jis turįs organizuoti jos veikimą, jis turįs jos imperatyvus taikinti gyvenimui, jis turįs visą savo jėgą šiam tikslui pavesti. Tokiu būdu valdančiųjų faktiškasis imperiumas, kaipo teisės normos veikimo įrankis, virstąs tam tikra socialine funkcija, tam tikra objektyvinės teisės tarnyba, žodžiu — teisine valdančiųjų pareiga.

Kas gi tai yra ši objektyvinė teisės norma, šis tikrasis valstybės viešpats, kurio tarnais bei organais esą galingi valdovai? Argi ji nėra jų pačių kuriama, ar ji nesireiškia valstybės įstatymais, pačių valdančiųjų leidžiamais? Ir argi tokiu būdu šiuo ne sakoma nesąmonė — paradoksas, — kad valdantieji esą savo kūrinių tarnai?

Ne — sako Duguit — teisės norma nesanti valdančiųjų kūrinys; jie jokios galios į ją neturį; jie nei įkurti, nei pakeisti, nei nugriauti jos negalį. Tai kas gi ji yra?

O gi teisės normos pagrinde glūdanti socialinė taisyklė („la règle sociale), platesnės prasmės norma. Tai esąs lyg socialinio žmonių bendravimo esminis įstatas. Žmonės, kaipo socialiniai gyviai (Aristotelio garsus išsireiškimas: „soon politikon"), tegalį gyventi, bendraudami su kitais žmonėmis, nes tiktai šio bendravimo ribose jie tegalį tenkinti visus savo fizinius bei psichinius reikalus. Vadinasi—žmonės tegalį gyventi visuomenėje. Tai esąs pastebėtas objektyvus faktas, nereikalaująs įrodymų. Bet tuo pačiu, gyvenančių visuomenėje žmonių nesą pakenčiami toki atskirų žmonių veikiniai ar darbai, kurie kenktų pačiam socialiniam bendravimui, kurie ardytų šio bendravimo sąlygas bei jo elementų konstruktyvinį pusiausvirumą. Jei tai būtų atskirų žmonių padaryta, tai visuomenė, t. y. šio bendravimo dalyviai— kiekvienas sau arba visi išvien, eventualiai — savo sociališkai organizotomis jėgomis arba savo stipresniųjų elementų tam tikru veikimu — turėtų reaguoti į daromą socialiniam bendravimui žalą, gelbėdami savo visuomenę ir dėdami pastangų atstatyt suardytą arba sugriautą pusiausvirumą. Tai esanti naturali reakcija, panaši į fizišką reakciją biologijos srity.

3. T a i s y k l ė s — n o r m o s i m p e r a t y v a i. Ž m o g a u s s o c i a l i n i s v e i k i m a s v y k s t ą s n e j o s u b j e k t y v i n ė m i s t e i s ė m i s, b e t j o s o c i a l i n ė m i s f u n k c i j o m i s — p a r e i g o m i s. Ž m o g a u s e s m i n ė a u t o n o m i j a.

Šis visuomenės reagavimas į kenkiantį ir pavojingą jai darbą gali būti gaivališkas ar organizuotas, — jis iš tikrųjų liečiąs tiek atskirų žmonių darbus, tiek visokius kitokius įvykius. Bet žmonių sąmoningiems darbams jis nustatąs tam tikras elgimosi ir veikimo taisykles, imperatyvus, vadinasi — tam tikrus draudimus ir įsakymus. Bet žmonės esą socialinės taisyklės - normos verčiami ne tiktai susilaikyti nuo tokių darbų, kurie ardytų visuomenę ir kenktų socialiniam bendravimui, arba daryti tik tai, kas šiuo atžvilgiu nekenkia ir nieko neardo, bet taipogi pozityviškai veikliai naudoti savo gabumus ir jėgas visuomenės apsaugai ir jos vystymui, socialiniam bendravimui tobulinti ir kelti aukštyn. Žodžiu, dalyvavimas socialiniame bendravime (visuomenėje), kuris esąs žmogui neišvengiamas, uždedąs jam įvairių socialinių pareigų. Visas žmogaus socialinis veikimas esąs normuojamas ir vykstąs pareigomis, o ne jo neva „teisėmis", ir tiktai tose ribose, kuriose jo gyvenimas neturi jokio ryšio su socialiniu bendravimu ir pastarajam jokios svarbos neturi, žmogus esąs visai nuo socialinių pareigų liuosas ir jokios socialinės normos nevaržomas; bet tose ribose jo gyvenimo procesai ir veikimai esą pilnai asocialiniai ir jie todel nesudarą nei jo pareigų, nei jo subjektyvinės „teisės", o tiktai individualinį gyvenimo faktą.

Žmogaus socialinis veikimas, kuris, todel, galįs būti kvalifikuojamas kaip jo socialinė funkcija, esąs normuojamas kaip tik šiuo visuomenės reagavimu į jo darbus ir tų darbų vaisius. Šis reagavimas — tai esanti socialinės taisyklės — normos sankcija, — jos, taip sakant, vykdomoji galia, tasai veiksnys, kuris ją apdraudžia ir sudaro josios veikimą.

Kaipo socialinės funkcijos vykintojas, kiekvienas sąmoningai veikiąs žmogus atsakąs už savo socialinius darbus. Pareigos sąvoka savaime numato ir atsakomybės sąvoką. Socialinė taisyklė su visuomenės reagavimu į jos peržengimus kad ir esanti lygi fiziškos gamtos įstatams, bet ji veikianti kitaip. Jos imperatyvai esą kreipiami ne tiesiog į tą veiksnį, kuriuo žmogus veikia, bet į žmogaus veikimo tikslus. Žmogus veikiąs sąmoningai — savo valia — savo autonominiu psichiniu apsisprendimu. Automatiškas fizinių kūnų judėjimas tiesiog pasiduodąs tam tikriems jėgų įstatams ir niekuomet negalįs tų įstatų peržengti; o sąmoningas žmogaus apsisprendimas savo valia, būdamas autonomiškas, pats nesąs jokio išorinio imperatyvo tiesiog pasiekiamas. Todel socialinė taisyklė, tvarkanti žmonių veikimą, nenaikinanti jų pagrindinės autonomijos, neliečianti jų valios, kaipo jų darbų veiksnio, kaipo jų veiklios energijos šaltinio, bet liečianti jų siekiamus tikslus —

draudžianti siekt vienų, įsakanti siekti kitus. Veikdamas autonomiškai, žmogus visuomet galįs peržengti šiuos draudimus ir įsakymus, ir štai už šituos peržengimus žmogus ir atsakąs.

Vadinasi, šie du faktai, pirmasis — kad žmogus veikiąs sąmoningai ir tuo pačiu autonomiškai, ir antrasis — kad žmogus esąs socialinis gyvis ir tuo pačiu tegalįs gyventi visuomenėje, — nustatą socialinės taisyklės — normos ir socialinės žmogaus funkcijos — pareigos sąvokas.

Gal Duguit permaža kreipia domės į tai, kad socialinė taisyklė — norma savo sankcijomis ir organizuotomis garantijomis, būtent — anuoju visuomenės reagavimu į eventualius jos peržengimus, iš tikrųjų, bent daugumoje atsitikimų, pasiekia ir pačią žmogaus valią, patį autonomiško apsisprendimo procesą, gamindama tam tikrais savo sankcijos ir garantijos veiksniais tam tikrus šio apsisprendimo ir valios motyvus, kuo, be abejo, ir pati psichinė žmogaus autonomija visuomenėje yra rimtai varžoma bei siaurinama. Jis bent įsakmiai šio momento nepabrėžia; bet tai galima laikyti ir savaime suprantamu, nes žmogaus veikimo tikslai, kuriuos liečianti socialinė taisyklė, patys sudaro psichinį momentą.

4. Visuomeninė teisės ir valstybės koncepcija. Valdančiųjų socialinė funkcija. Valstybė — visuomenės „armatura".

Socialinė taisyklė, nustatanti žmonių pareigas visuomenėje ir veikianti visuomenės reagavimu į jos imperatyvų peržengimus, pati glūdanti socialinio bendravimo dalyvių sąmonėje, taip sakant, masinėje sąmonėje. Ji nesanti reikalinga jokio formalaus pareiškimo, jokios išorinės formos. Socialinė taisyklė — norma, kuri galinti būti dviejų rūšių — ekonominė (ūkio) norma arba doros (socialinės, kitaip sakant, viešosios doros) norma, — virstanti teisės norma tada, kai masinėje tam tikros socialinės grupės narių sąmonėje su ja jungiasi sąvoka arba pažiūra (įsitikinimas, nuomonė), kad socialinė reakcija prieš jos peržengimus esanti teisinga ir būtina ir kad ji galinti būti pastoviai organizuota. Sustiprintos ar taip sakant apšarvuotos šia pažiūra ekonominės bei doros socialinės taisyklės — normos — esančios teisės (t. vad. objektyvinės teisės) normos.

Kokia gi esanti valstybės ir valdančių vaidmuo šiuo atžvilgiu? Jau iš anksčiau išdėstyto aišku, kad Duguit mokslu ne valstybė savo valdžia kurianti šias teisės normas. Valdantieji, stipresnieji visuomenės gaivalai — žmonės ar žmonių grupės — esą visai bejėgiai teisei kurti. Jie negalį valdyti žmonių sąmonės (šiuo atžvilgiu gal būtų galima rimtai pasiginčyti: iš tikrųjų žmonių sąmonės svarbi dalis — jų nuomonės gali būti — bent tam tikrose ribose — dirbtinai sudaromos, organizuojamos ir šia prasme

valdomos; apie tai gerai žino politikos veikėjai, įvairūs viešosios nuomonės steigimo ir organizavimo menininkai — senovės žyniai, pranašai, kunigai, dainiai - poetai, politinių partijų lyderiai, bankininkai, ypač gi mūsų gadynę laikraštininkai; pats Duguit šio kitais atžvilgiais neneigia). Jeigu valdantieji mėgintų veikti prieš taisės normų imperatyvus ir naudoti savo jėgą teisei griauti, o ne ją apdrausti, tai socialinė reakcija kiltų prieš juos: jie greitai pajustų, kad jokia žmonių ar grupių jėga nepajėgsianti ardyti socialinio bendravimo.

Vadinasi, valdantieji tebegalį veikti teisės ribose; jų faktiškasis imperium'as, jų viešoji galia negali išsisukti iš teisės tarnybos, negali ilgiasniam laikui iskrypti iš bendrosios visų gyvenančiųjų visuomenėje žmonių socialinės pareigos. Jų faktiškasis imperiumas esąs funkcionalinis, jis šia prasme esąs teisinis. Jų viešoji socialinė funkcija pasireiškianti teisės normos sankcijos organizavimu. Savo didesne jėga jie pakeičią pirminį neorganizuotą chaotišką masinį reagavimą į teisės normos peržengimą (neteisę) sutvarkytu, organizuotu, tiksliu ir pastoviu reagavimu, vykinamu tam tikru metodu, tam tikra taisyklinga tvarka. Šia prasme valstybė tebesanti organizuota teisės normos (normų) apsauga, tam tikros šios apsaugos aparatas — arba — kaip pastaraisiais laikais Vakaruose pradedama sakyti — socialinė „armatura“, — visuomenės teisinis apginklavimas. Tai nesąs joks ypatingas socialinis junginys, jokia nepaprasta esybė, joks asmuo. Valstybės personifikacija, populeri Vokiečių moksle, — esanti klaidinga ir betikslė.

Duguit numato dvi teisės normų rūši: pirmąją jis vadina juridine norma arba normatyvine taisykle, antrąją — konstruktyvine arba techniškaja norma. Normatyvinę teisę sudarančios tos pagrindinės normos, kurių imperatyvai gyvuoją masinėje žmonių sąmonėje ir kurių peržengimas sukeltų masinę visuomenės reakciją net ir tada, kai nebūtų buvę valstybės nei stipresnių valdančiųjų, pavaduojančių savo jėga masę. O konstruktyvinę arba technišką teisę sudarančios tos dirbtinos taisyklės, kuriomis organizuojama valstybėje anosios pagrindinės teisės apsauga, kitaip sakant — kuriomis organizuojama pačios visuomenės arba valdančiųjų reakcija į neteisę. Šios antrosios — konstruktyvinės arba techniškosios normos — esančios reikalingos pareiškimo, suformulavimo, formos. Jos pasireiškiančios įpročiu arba rašytu įstatymu, konstitucijomis, deklaracijomis ir t. t. Jos esančios dirbtinės, tuo pačiu jos esą galima kurti, keisti, naikinti. Jų kūrybos srity pilnai galinti reikštis valdančiųjų iniciatyva ir galia. Tai esanti valstybinė įstatymų leidimo funkcija (plg. Duguit op. cit., I t. 11-46 pusl.).

Laikydamasis šio rašimo uždavinių, aš į šios įdomios doktrinos tikslią kritiką nesigilinsiu. Aš ją išdėsčiau tiek, kiek tai man rodosi reikalinga del politinio atstovavimo konstrukcijos, siūlomos šiuo mokslu. Mes žemiau pamatysime, kad Duguit

siūlo įdomią ir svarbią kostitucinę reformą, kuri reiškiasi kaip tik atstovavimo pertvarkymu.

5. Sociališkai normatyvinė ir valstybiškai konstruktyvinė teisė. Valstybė, kaipo tam tikras visuomenės „status“; jos „corpus“: teisės apsaugos valdančiųjų darbas.

Tuo tarpu aš norėčiau iš išdėstyto pabrėžti ypač dvi reikšmingas šiuo atžvilgiu tezes: a. pakeitimas Duguit moksle valstybės sąvokos visuomenės sąvoka ir b. atgaivinimas naturalinės teisės sąvokos, kaipo pozityviškai valstybinės — teisės pagrindo.

Jau korporatyvinių socialinių vienetų (Jellinek'o) teorijoje mes matėme rimtą bandymą suderinti valstybę su visuomene ir atitaisyti tą pagrindinę klaidą, kuri buvo daroma įgimtųjų teisių ir visuomeninės sutarties doktrinos ir kuri iš dalies tebėra klasiškosios demokratinės srovės palaikoma. Ši klaida — tai yra neigimas visuomenės, jos junginių pakeitimas individų atomų dulkėmis. Bet Jellineко'о teorinėje konstrukcijoje, kuri laikosi visuomeninės sąvokos, valstybė nesanti pakeičiama visuomene. Ji įeina į visuomenę, kaip vienas jos svarbių konstruktyvinių elementų, kaip tam tikras savaiminis socialinis junginys, gal antrinis, numatąs visą eilę pirminių ir pagrindinių junginių, kuriuos jis apimąs, bet kurių jis nepanaikinąs ir kartu pats sudarąs funkcionalinį tikslingą vienetą. Panašią, kad ir siauresnę, mintį mes konstatavome Hauriou moksle, pabrėžiančiame federacinę valstybės esmę.

Pas Duguit gi valstybė tirpstanti visuomenėje. Ji nebesanti joks savaiminis funkcionalis vienetas, joks socialinio žmonių ir jų pagrindinių junginių jungimosi ir skirstimosi (integracijos bei diferenciacijos) padaras. Ji tebesanti stipresniųjų visuomenės gaivalų organizuota teisės apsauga, visuomenės tam tikras aparatas („armatura“) — tam tikras visuomenės „status“ — padėtis. Tai reiškia — tokia bent tenka padaryti iš šios tezės išvada, — kad tikru socialinio žmonių bendravimo veiksniu esanti a valstybinė visuomenė, tie visi ne tiktai žmonės - individai, bet ypač tų žmonių junginiai, kurie gali būti arba anarchinėje arba valstybinėje padėty; kada stipresnieji gaivalai, pakeisdami pačią žmonių masę ir monopolizuodami šį darbą, imsią organizuoti ir tam tikra tvarka vykinti visuomenės apsaugą, reaguodami į teisės imperatyvų peržengimus, tai ši visuomenė atsidursianti valstybinėje padėty; šia pastarąja prasme visuomenė tebesanti vadinama valstybe, bet, iš tikrųjų, tai esanti toji pati visuomenė, tiktai kitaip besitvarkanti, stipriau ir pastoviau suorganizuota. Kaip visuomenės padėtis, kaip aparatas — organizacinė tvarka, — valstybė veikti negalinti; veikią valdantieji, o ne valstybė, pastaroji gi tebesanti jų darbas. Valdančiais tebesą stipresnieji.

6. Valstybinė konstitucinė visuomenės konstrukcija turinti būti taip sudaryta, kad stipresniems visuomenės veiksniams reikštis valdžioje būtų atidengti teisiniai keliai.

Bet kad valstybė būtų tobula, kad visuomenės teisinė apsauga iš tikrųjų būtų rimta ir tiksli — reikia, kad į šitą darbą būtų iš tikrųjų įtraukti visi stiprieji visuomenės gaivalai — visi rimtieji socialiniai veiksniai. Kaip jau anksčiau buvo pasakyta, valstybinėje visuomenėje visuomet nusistatanti arba tam tikra stipresniųjų veiksnių gradacija arba jų pusiausvira valdančiųjų eilėse. Bet visuomenė esanti gyva, socialinis bendravimas nuolat vystąsis, keičiąsi žmonių reikalai bei tų reikalų tenkinimo socialiniai tikslai, keičiąsis ir socialinis jėgu suskirstymas, o tuo pačiu ir atskirų socialinių junginių svarba ir galia visuomenėje. Nauji socialinės jėgos veiksniai stengiasi, taip sakant, prasimušti valdžion, užimti priderenčią jiems vietą visuomenėje, bet šiose savo pastangose jie užtinka senų valdančiųjų pasipriešinimą. Dėliai šio vykstanti tarp įvairių socialinių veiksnių tarpusavio kova, sui generis varžytinės, kylančios revoliucijos ir perversmai. Iš tikrųjų joks konstitucinis valstybinis visuomenės sutvarkymas nepajėgsiąs sulaikyti stipresniųjų de facto gaivalų nuo įsiveržimo valdžion — nuo užėmimo valdančiųjų vietos. Jeigu pasenusi konstitucinė valdžios konstrukcija nėra pritaikinta tai socialinei visuomenės konstrukcijai, kuri reiškiasi esamu faktiškuoju jėgos suskirstymu, tai vis delto stipresnieji gaivalai prasimušią ir pateksią valdžion, kad ir kontrabanda, aplinkiniais keliais, o jei negalėtų tai pasiekti kontrabanda, tai jie nugriausią visą konstitucinę konstrukciją ir nustatysią naują, tikslesnę. Techniškai teisinė visuomenės konstrukcija (t. y. valstybinė arba konstitucinė jos konstrukcija) turinti atatikti teisės apsaugos reikalavimams, o pastarieji esą reikalingi pavedimo šios apsaugos funkcijos stipresniesiems gaivalams.

Taigi, valstybinė konstitucinė visuomenės konstrukcija turinti būti taip sudaryta, kad stiprieji visuomenės veiksniai iš tikrųjų galėtų reikštis valdžioje ir kad šiam reiškimuisi būtų atviri techniškai teisiniai keliai, kad tai neturėtų vykti kontrabanda arba perversmais bei revoliucijomis. Tokios tvarkos sudarymas esąs politinio bei konstitucinio meno uždavinys.

Duguit konstatuoja, kad šios gadynės valstybinejė visuomenėje arba visuomenėse, kitaip sakant, valstybėse, greta užsilikusių kai kur senųjų jėgos veiksnių, besireiškiančių valdovo institucija (konstitucinė monarchija) ir įvairių luominių bei aristokratinių padarų likučiais (pavyzdžiui, Anglijos Lordų Rūmai), ypatingos svarbos turįs didelio individų skaičiaus svoris, kaipo galingas jėgos veiksnys, kuriam atatinkąs demokratiškai konstitucinis sutvarkymas, remiamas masinės daugumos dėsnių. Žinoma, ir individų grupavimusi į daugumas, jiems balsuojant, į valdančių eiles prasimušą stipresnieji žmonės ir galingesnieji socialiniai junginiai

o politinių rinkimų ir atstovavimo reforma, vadinama proporcine rinkimų sistema arba proporciniu atstovavimu, kuri pakeičia daugumos dėsnį skaičiaus suskirstymo proporcijomis, tiksliau organizuojanti šį socialinių junginių prasimušimą valdžion per individų masę ir padedanti stipresniųjų socialinių veiksnių pusiausvirai nustatyti valdančių eilėse. Bet to neužtenka.

7. Tönnies'o socialinių junginių teorija: „Gemeinschaft" ir „Gesellschaft" — socialinės grupės ir socialinės organizacijos.

Duguit kreipia domę į tai, kad ypač mūsų laikais žymus esąs tam tikras judėjimas, kuriuo įvairūs masiniai socialiniai junginiai stengiąsi tiksliai susiorganizuoti ir patys kiekvienas sau sudaryti tam tikrą savo teisinę konstrukciją, tam tikrą savo konstitucinę formą.

Čion būtų neprošalį priminti žinomą Vokiečių sociologo profesoriaus Tönnies'o teoriją, kuria socialiniai junginiai skirstomi į dvi pagrindini rūši: a. į, taip sakant, naturališkus arba gaivališkus masių socialinius junginius, besisteigiančius žmonių skirstimusi ir grupavimusi lyg savaime — tam tikromis reikalų ir padėties, o tuo pačiu ir veikimo kategorijomis, ir b. į dirbtinius organizuotus socialinius junginius, tikslingai žmonių sudaromus tam tikram sąmoningam ir pleningam jų bendram veikimui. Tönnies pirmuosius apima bendru pavadinimu „Gemeinschaft" — „bendruomenė", antruosius „Gesellschaft" „visuomenė". Mes galėtume pirmuosius pavadinti socialinėmis grupėmis, antruosius — socialinėmis organizacijomis. Pirmieji — gaivališki — socialiniai junginiai steigiasi pamažu, taip sakant, solidarumo pajautimu ir veikia masiniu reagavimu į įvairius atsitikimus bei reikalus, maždaug panašiai į tai, kaip Duguit mokslu būtų veikusi visuomenė tais laikais, kada dar stipresnieji jos veiksniai nebuvo jai pagaminę konstitucinės valstybinės „armatūros", besireiškiančios konstruktyvine teise. Tokiomis socialinėmis masinėmis grupėmis „Gemeinschaft" typo esą, pavyzdžiui, įvairios etniškos grupės (pav. Dzukai, Žemaičiai Lietuvių tautos tarpe, Prancūzijoje Bretonai, neišsivystę į atskirą nacionalinį vienetą ir t. t.), taipogi platūs neorganizuoti nacionaliniai masių junginiai (įvairios tautos, nepadengiamos valstybiniu vienetu, išblaškytos, besireiškiančios bendra kalba, įpročiais ir t. t., o tenka pabrėžti, kad niekur ir niekuomet nacionalinė tauta nesutampa su valstybės teritorine tauta, kaip valstybės dalyvių visuma, į kurią iš vienos pusės įeina visos teritorijos tautinės mažumos, o iš kitos pusės už jos ribų palieka įvairios šios valstybės nacionalinės daugumos dalelės); taipogi į „Gemeinschaft'o" typo socialines grupes tektų klasifikuoti, pavyzdžiui, socialinės klasės, dauguma masinių neorganizuotų profesinių grupių (profesijos) ir t. t.

Antrojo gi tipo junginiais arba organizacijomis būtų įvairios žmonių tikslingai steigiamos sąjungos, draugijos, korporacijos, — organizuotos, besiremiančios tam tikru statutu, veikiančios per tam tikrus pastovius organus tam tikra teisine tvarka. Šis Tönnies'o siūlomas visuomenės skirstymas šių dviejų rūšių socialiniais junginiais, be abejo, turi savo pagrindą ir naudojasi tam tikru kreditu moksle (prof. Tönnies'o teorija išdėstyta jo knygoje „Gemeinschaft und Gesellschaft" Leipzig, 1887 m.).

Be abejo, ir gaivališkojo pobūdžio neorganizuotose socialinėse grupėse gali reikštis skirstymasis į vadus ir į pasiduodančią jų vadovybei socialinės grupės dalyvių masę; bet čion ši vadovybė steigiasi gaivališkai — grynai reprezentaciniu pasisavinimu vadų grupės atstovavimo ir solidarumo pajautimu masėje, verčiančiu ją remti tuos žymesniuosius dalyvius, kurie del savo gabumo, jėgų ir įvairių kitų kvalifikacijų bei ypatybių geriausiai reiškia šio junginio nusistatymą arba sugeba vesti jo reikalus. Kaip jau savo laiku mes esame pareiškę (žiūrėk šio rašto VI skyriaus 7 skyrėlį), reprezentacinis veiksnys yra nuolatinis ir pastovus socialiniame bendravime, — jis pasireiškia kiekvienoje grupėje tiek vadų veikimu, tiek, pagaliau, pačių grupės dalyvių masiniu ir individualiniu tam tikru reagavimu į tai, kas liečia grupę, būtent — reagavimu grupės naudai ir jos vardu arba jos logiškomis funkcionalinėmis tendencijomis; šis reprezentacinis veiksnys reiškia patį pagrindinį socialinės grupės solidarumą. Jame glūdi toji socialinės funkcijos sąvoka, kurią nustato Duguit, ir toji gaivališkai tęstinio solidarumo reprezentacija, kurią konstatuoja Esmein, laikydamas gyvą tautos kartą arba visus gyventojus naturalia ir gaivališka tęstinės „tautos valios" reiškėja.

8. Socialinių grupių organizavimasis. Organizuotieji socialiniai junginiai — sindikatai ir profesinės sąjungos. Duguit išvados profesinių organizacijų atstovavimu.

Bet štai dalykas tame, kad tos naturalinės gaivališkosios socialinės grupės, kurios iš karto buvo susidarusios tam tikru solidarumo pajautimu, tam tikromis žmonių socialinės padėties, socialinių reikalų ir jų socialinio tenkinimo objektyvinėmis kategorijomis, — vystydamosios ir konsoliduodamosios savo vadų iniciatyva ir savo masės socialiniu jautrumu ir sąmoningumu, besireiškiančiu jos išoriniu reagavimu, — pamažu stengiasi susiorganizuoti ir nustatyti savo teisinę konstruktyvinę (konstitucinę ar statutinę) „armaturą", žodžiu — pereiti iš pirminės neorganizuotos ir gaivališkos stadijos į antrinę organizuotą stadiją ir virsti „Gesellschaft'o" pobūdžio junginiais. Šis procesas yra panašus į tąjį, kurį Duguit stengiasi nustatyti del valstybinio plačiosios arba visuotinos visuomenės organizavimosi. Atskirų gaivališkų pirmi-

nių junginių evoliucija eina tais pačiais keliais, kuriais eina šių junginių visumos arba jų federacijos — jų federacinės visuomenės - evoliucija (plg. Hauriou tezę apie federacinę valstybės esmę: valstybė esanti federacinis pirminių junginių organizuotas junginys). Žodžiu, gaivališki socialiniai junginiai stengiasi virsti organizuotais, susitvarkyti tam tikru teisiniu statutu (konstitucija), tam tikrais veikimo organais.

Štai į šitą reiškinį Duguit ir kreipia domę, pabrėždamas šią tendenciją ypač del ryškaus sociališkai ekonominių klasių organizavimosi, apsireiškusio pastaraisiais laikais galingu t. vad. sindikalistiniu judėjimu. Iš gaivališkų neorganizuotų socialinių klasių, ir atskirų masinių neorganizuotų profesinių junginių, kylančios pastangos susitvarkyti ir pakeisti chaotišką veikimą, remiamą solidarumo pajautimu, tiksliu sąmoningu veikimu tam tikrais pastoviais organais. Esą dirbtinai ir planingai steigiama atskirų socialinių klasių organizuoti sindikatai ir profesinės sąjungos, veikią tam tikrais statutais, stovį šių klasių ir pirminių profesinių junginių pryšaky, kaip jų iš pradžios gal tiktai sąmoningas organizuotas avangardas ir reiškėjas (galima būtų jie pavadinti „legali" ar „teisinė klasė", „teisinis profesinis junginys" tais pačiais dėsniais, kuriais Esmein vadina piliečius - rinkikus demokratinėje valstybėje — „teisinė tauta"; žiūrėk šio rašto V skyriaus 2 skyrelį). Šis organizuotų sindikatų ir profesinių sąjungų avangardas nuolat einąs gilin į pačias atatinkamų klasių ir profesijų mases, apimąs jas savo organizaciniu veiksniu ir, pagaliau, pakeičiąs gaivališką pirminį junginį organizuotu, dirbtiniu statuto junginiu.

Šie organizuoti masių socialiniai junginiai (sindikatai ir profesinės sąjungos) sudarą valstybinėje visuomenėje rimtą jėgą, nuolat augančią ir rimtai veikiančią į visą socialinį bendravimą. Jau pačiu šiuo faktu — einant Duguit mokslo dėsniais — jie turi kvalifikacijų dalyvauti valdžioje ir užimti tam tikrą vietą valdančiųjų eilėse. Valdančiųjų selekcija (pasirinkimas ar išskyrimas) vien tik masiniu individų balsavimu esąs pilnai pateisinamas ir suprantamas tada, kai galingi pagrindiniai socialiniai junginiai tebesą neorganizuoti ir tesireiškia masiniu tam tikro solidarumo pajautimu: masiniu individų balsavimu šis pajautimas gausiąs apsireikšti rinkimų išdavose ir šiuo būdu per individų masę prasimušią valdžion tam tikro socialinio nusistatymo žmonės, kurie atstovausią (reprezentuosią) šiuos neorganizuotus junginius. Bet jeigu šie junginiai yra organizuoti, jei jie gali tiksliai veikti per savo atsakomingus organus, tai kam gi esą reikalinga versti jie reikštis valdžioje aplinkiniais keliais, prasimušant per individų masę, vietoj to, kad būtų jiems pavesta tiesiog reikštis savo organizaciniu būdu?

Ir todel Duguit reikalauja, kad mūsų gadynės valstybėse, kuriose pasireiškė šis rimtas organizacinis svarbesniųjų socialinių junginių judėjimas, konstitucinė valdžios konstrukcija būtų per-

tvarkyta tokiu būdu, kad į valdančiųjų eiles galėtų tiesiog patekti šių organizuotų socialinių junginių atstovai. Jis siūlo sunaudoti šiam tikslui arba šiai konstrukcijai dviejų parlamento rūmų sistemą. Pirmieji rūmai galėtų būti palaikyti bendrajam „tautos" atstovavimui demokratiniu dėsniu, kaip tai ir dabar vyksta, - sudarytam proporciniu partiniu atstovavimu ir paremtu masiniu individų (piliečių - rinkikų) balsavimu, o antrieji rūmai būtų pavesti organizuotiems socialiniams junginiams — profesinėms organizacijoms, kurios skirtų į juos savo atstovus.

IX. Visuomeniškai konstitucinės reformos problema.

---

1. Antrųjų (aukštesniųjų) parlamento rūmų institucija. Jos aristokratinė, luominė ir monarchiškai funkcionalinė kilmė. Jos nepopuleriškumas šiuo motyvu: Anglijos ir Pabaltijos valstybių pavyzdys. Aristokratinės reakcijos baimė.

Antrųjų parlamento rūmų institucija gyvena nuolatinį krizį. Ji būdavo skiriama ypač politinei senųjų aristokratinių veiksnių atstovybei valstybės valdžioje ir apskritai tokių veiksnių reprezentacijai, kurie sudarydavo konservatyvinį senosios tvarkos šulą Antrieji rūmai buvo arba pasenusios luominės aristokratijos tvirtovė valdžioje arba valdovo parama kompromise tarp senosios monarchijos ir jaunosios demokratijos. Pirmąja savo funkcija jie tarnavo senoms luomų privilegijoms palaikyti bei saugoti ir sudarydavo šių veiksnių naturalinę reprezantaciją, nustatomą kartais paveldėjimu be jokio mandato; antrąja savo funkcija jie virsdavo lanksčiu valdovo politinės galios įrankiu, kurį jis galėjo naudoti, turėdamas galios skirti jų narius, ir kuriuo jis galėjo stabdyti pirmųjų arba t. vad. žemesniųjų rūmų valdžios darbą, aprėždamas pastarųjų, kaip savarankiško socialinio veiksnio, galią.

Bet tiek pirmuoju tiek antruoju atžvilgiu antrieji arba aukštesnieji rūmai nustojo savo pirminio pagrindo. Jie nustojo jo ne del kurių nors teorinių ir racionalistinių samprotavimų, kuriais kartais kai kurios radikalinės politinės srovės reikalauja apskritai panaikinti aukštesniuosius rūmus, bet dėliai to, kad tie socialiniai veiksniai, kuriems jie tarnavo ir kuriems politiškai sustiprinti jie buvo skiriami, — nustojo jėgos socialiniame bendravime ir išsigyveno. Socialinis suskirstymas luomais nyksta ir yra pakeičiamas kitokiu — klasiniu ir profesiniu suskirstymu. Luomų likučiai, gana pastovūs ypač aukštesniųjų sluoksnių tarpe, nebeturi didelės svarbos visuomenėje ir nebegali varžytis dėliai įtakos ir galios su kitais stipresniais socialiniais junginiais. Todel jų dirbtinis palaikymas valdančiųjų eilėse ir sudarymas jų politinei įtakai dirbtinių institucijų valdžios sistemoje neberanda pateisinimo konstruktyviniuose visuomenės elementuose ir yra naikintinas. Žmonės iš viso yra linkę palaikyti ir gerbti tas institucijas, kurios tarnauja stipriam

ir gyvam veiksniui ir kurios visuomet kartu yra naudingos socialiniam bendravimui, kad jos ir sudarytų kai kuriais atžvilgiais sunkią naštą arba net būtų žiaurios; ir tie patys žmonės yra linkę niekinti ir nekęsti visa tai, kas nebeturi tokios socialinės vertės ir kas jau tapo parazitu, — kad šis parazitas ir ne būtų perdaug žiaurus ir baisus.

Žinomas ir dažnai cituojamas yra dalykas, kad, pavyzdžiui, XVIII amž. pabaigoje didžiausiai neapkenčiamos buvo feodalizmo liekanos Prancūzijoje, kur jos buvo kaip tik silpnesnės, negu daugybėje kitų šalių, ir jau be jokio palyginimo silpnesnės, negu toje pačioje Prancūzijoje feodalizmo žydėjimo metu, kada jis žmonėms atrodė naturaliu ir gerbtinu, kad ir daug labiau slėgė valstiečius bei visuomenę. Žmonės mielu noru dovanoja didelius žiaurumus ir nusidėjimus tam, kieno socialinė funkcija yra naudinga ir nepakeičiama, o už tai nedovanoja menkiausio nukrypimo tam, kuris savaime jokios svarbos jiems neturi.

Tiek luominis ir aristokratinis, tiek monarchinis veiksnys yra socialiniame bendravime sumenkėję ir jau nebepajėgia atlikti tos svarbios socialinės funkcijos, kurią jie atlikdavo seniau. Todel ir tos konstitucinės teisės institucijos, kuriomis šie veiksniai naudojosi savo padėčiai valstybės valdžioje, nustoja pagarbos žmonių sąmonėje ir pamažu yra likviduojamos. Maždaug visose valstybėse matyti aiški tendencija išstumti šiuos veiksnius iš valstybės valdžios, o ten, kur jie dar tebėra pasilikę, vis delto reiškiasi nuolatinės pastangos bent suvaržyti ir pažeminti juos. Jiems pavedama antrosios eilės valdančiųjų funkcijos, atimama iš jų svarbiausioji valdžios imperium'o žymė — iniciatyva, apréžiama ir degraduojama jų galia. Tai liečia konstitucinio valdovo instituciją arba t. vad. „karūną“, tai liečia taipogi „aukštesniuosius“ parlamento rūmus, kur jie tebėra sudaryti aristokratiniu arba monarchiniu dėsniu.

Net ir pačioje Anglijoje, kur aristokratinis ir „karūnos“ (valdovo) veiksniai tebeturi tam tikros svarbos visuomenėje ir kur apskritai vengiama griežtų konstitucinių perversmų, o yra ypatingai gerbiamos senos nusistovėjusios formos ir institucijos, — ši tendencija yra ryški. Lordų Rūmams atimami vienas po kito jų konstitucinės galios elementai, siaurinama jų kompetencija įstatymų leidimu, ypač gi biudžeto ir finansinių sumanymų, taipogi administracijos srity, varžoma jų iniciatyva ir, pagaliau, nuolat keliamas pagrindinis griežtos pačios šios institucijos reformos klausimas. Galima pasakyti, kad Lordų Rūmų reformos klausimas yra Anglijoje tiesiog chroniškas ir kad šiame klausime jaučiama ne kas kita, kaip kylanti jau net pačioje Anglijoje aristokratiškųjų luominių privilegijų neapykanta ir noras nusikratyti to, į ką pradedama žiūrėti kaip į parazitinį veiksnį.

Tokiu būdu visur, kur antrieji parlamento rūmai dar tebeturi savo pirminio aristokratinio, luominio arba monarchinio pobūdžio

žymių, prieš juos kyla griežtas nusistatymas ir auga reformos reikalavimas. Bet ir iš viso ši jų kilmė labai žymiai kenkia pačiai dvejų parlamento rūmų idėjai ir depopulerizuoja šią instituciją žmonių sąmonėje. Daugybė žmonių, atsimindama šios institucijos aristokratines bei monarchines tradicijas, pačioje dvejų rūmų idėjoje linksta matyti aristokratijos ir politinės reakcijos šmėklą, kurios jie bijosi ir kurią tam tikros radikalinės demokratinės srovės naudoja, kaip baidyklę kovai prieš tariamąją reakciją. Tarp kita ko kaip tik šia baime galima išaiškinti tas faktas, kad visos trys įsikūrusios po Didžiojo Karo demokratinės Pabaltijos respublikos — Lietuva, Latvija ir Estija, įsisteigusios visuomenėse, neturėjusiose parlamentinio ir valstybinio konstitucinio prityrimo, — griežtai atmetė dvejų parlamento rūmų sistemą, kaip neva pavojingą demokratijai ir „atžagareivišką", nors kai kuriais kitais atžvilgiais jų konstitucijos visai nerodo ypatingo konstitucinio „pažangumo" ir iš dalies gali būti laikomos atsilikusiomis lyginant su tų valstybių konstitucijomis, kurios laikosi dvejų rūmų sistemos. Čion vieneri rūmai buvo kodel tai laikoma demokratijos ir pažangos simboliu, ypatingu neliečiamu tabu, o tuo tarpu tiesioginio valdymo institucijos, jų tarpe, pavyzdžiui, referendumas įvairiose savo formose, kuris iš tikrųjų reiškia demokratinę pažangą, tapo arba visai užmirštas arba labai siauromis ribomis nustatytas. Žinoma, čion turėjo veikti pažiūra į dvejus rūmus, kaipo į aristokratijos ir monarchijos liekaną, gyvas visuomenės sąmonėje buv. carų Rusijos dvejų rūmų pavyzdys („Valstybės Duma" ir „Valstybės Taryba") ir, pagaliau, labai netobulas, naivus demokratijos sąvokos supratimas. Iš tikrųjų, tai, kas šiuo tapo pasiekta, yra tai ne tiek „tautos" arba piliečių daugumos „suvereninės valios" apsaugojimas nuo „aristokratijos" pavojaus ir patikrinimas šiai „valiai" sprendžiamos galios, o reprezentacinio parlamento diktatūra, kuri kaip tik labai maža turi bendra su tikrąja demokratija ir, galima pasakyti, kai kuriais atžvilgiais pakeičia ją oligarchija.

2. Demokratiškai racionalistiniai atsikirtimai prieš dvejų parlamento rūmų sistemą. Vienerių rūmų sistema Prancūzijoje 1791, 1793 ir 1848 m.

Aukštesniųjų parlamento rūmų aristokratinė kilmė, o vėliau taipogi jų sunaudojimas monarchiniam dėsniui apdrausti valdovų kovoje prieš demokratiją kompromisinėje konstitucinėje monarchijoje, diskreditavo pačią jų idėją. Prieš ją bent iš karto veikė ir kiti, grynai racionalistiniai demokratinės tvarkos steigėjų samprotavimai. Būtent, buvo rodoma į tai, kad tauta, būdama suvereninė ir viena, tegalinti turėti vieną, o ne kelis pagrindinius reprezentacinius savo valios organus vienai įstatymų leidimo funkcijai. Buvo sakoma, kad galį būti viena dviejų: arba abeji rūmai turėsią reprezentuoti tautą ir reikšti jos valią, — bet tada jie

turėtų būti visai vienodai sudaryti ir tuo pačiu antrieji rūmai būtų pirmųjų kopija, o tai padarytų juos visai nereikalingais ir neturinčiais jokios prasmės, taigi ir atmestinais, — arba antrieji rūmai reikštų nebe tautos valią ir atstovautų kurį nors įpatingąjį veiksnį, bet tai prieštarautų tautos suverenumui ir būtų naikintina kaipo neteisėta. Be to, pats dvejų rūmų gynėjų praktiškas argumentas jų naudai, būtent tai, kad dveji rūmai suteikią didesnę įstatymų ir apskritai teisinių reformų rimtumo garantiją, nes kiekvienas sumanymas būsiąs nuodugniai apsvarstytas dviejose instancijose, o netinkamas arba perdaug griežtas sumanymas, kuriam del kurių nors ypatingų priežasčių pasisektų prašokti per pirmuosius rūmus, būsiąs antrųjų rūmų sustabdytas, — atrodydavo kai kuriems demokratijos gynėjams įtartinu: jeigu abeji rūmai reikštų tos pačios tautos valią, vadinasi, tą pačią valią, tai kaip gi ši valia galėtų pati save kontroliuoti ir pati save stabdyti? Radikalinės gi srovės demokratijos tarpe kaip tik tuo ir brangino vienerių rūmų sistemą, kad ji išskirdavo bet kurį stabdymą ir išvystydavo teisinių socialinių reformų griežtumą. Šios srovės buvo linkusios paaukoti piliečių-rinkikų ar „tautos valią“ kad ir parlamento diktatūrai, jeigu šia kaina būtų galima laimėti jų pageidaujamų reformų griežtumas. Pagaliau, buvo nurodoma ir tai, kad dvejų rūmų sistema painiojanti įstatymų leidimą konfliktais, kylančiais tarp rūmų, ir kenkianti parlamento veikimo lankstumą.

Tiek 1791 ir 1793 m. Prancūzų Didžiosios Revoliucijos metu, tiek 1848 m., kai buvo steigiama Prancūzijos t. vad. Antroji Respublika, demokratinės konstitucijos sumanytojai, pasiremdami bendru nepasitikėjimu antraisiais parlamento rūmais del jų aristokratinės ir monarchistinės tradicijos bei kilmės ir aukščiau išdėstytais racionalistiniais samprotavimais, paskolintais iš demokratinių sąvokų, — griežtai, kaip ir mūsų gadynės Pabaltijos respublikos, atmetė dvejų rūmų sistemą ir įsteigė vienerių rūmų parlamentą.

3. Dvejų parlamento rūmų sistemos pastovumas demokratinėse valstybėse.

Bet vis delto, nepaisant visų šių priekaištų, dauguma valstybių palaiko dvejų rūmų sistemą. Ją palaiko ne tiktai tos valstybės, kurios tebesitvarko kompromisinės konstitucinės monarchijos režimu ir kuriose aukštesnieji rūmai iki šiol neatsikratė nuo savo luomiškai aristokratinio arba panašaus pobūdžio, bet ir tos, kurios tvarkosi aiškiai demokratiniu ir respublikonišku režimu. O net ir pačiame demokratiniame konstituciniame moksle dvejų rūmų sistema rado rimtų užtarytojų, kurie ją randa pilnai suderinama su demokratiniais dėsniais ir naudinga kaip tik kai kurioms demokratijos tezėms apdrausti. Ir toji pati Prancūzija, kurios demokratiniai 1791, 1793 ir 1848 m. režimai buvo griežtai atmetę

dvejų rūmų sistemą, šiandien tvirtai jos laikosi. Taipogi kai kurios naujai po Didžiojo Karo įsikūrusios valstybės, nustačiusios sau demokratinių respublikų formą, priėmė dvejų rūmų sistemą (Čekoslovakija, Lenkija; aš čion tuo tarpu nekalbu apie Vokietiją, Austriją ir SSSR, kuriose, kaip pamatysime, dvejų rūmų sistema turi ypatingos struktūros).

Kodel gi taip? Ar, pavyzdžiui, Prancūzija, ir nuėjusios iš dalies jos konstitucinėmis pėdomis Čekoslovakija ir Lenkija tiktai todel palaiko dvejų rūmų sistemą, kad Prancūzų Trečiosios Respublikos konstitucinė tvarka tapo žymia savo dalimi paskolinta iš konstitucinės monarchijos (žiūrėk šio rašto VI skyriaus 15 skyrelį)? Ne, ne tiktai todel. Tiesa, toji Prancūzijos Trečiosios Respublikos aukštesniųjų rūmų — Senato — struktūra, kuri buvo nustatyta 1875 m. konstituciniu įstatymu, nevisai atatiko demokratiniam dėsniui ir juo labiau neatatiko nustatytam parlamento reprezentaciniam mandatui (senatorių dalis nebuvo renkama, bet paties Senato kooptuojama ligi jų gyvos galvos), bet jau 1884 XII. 9. formališkai konstituciniu įstatymu ši Senato struktūra tapo pakeista: kooptacija ir senatoriai ligi gyvos galvos išnyko, visi senatoriai yra periodiškai tam tikram laikui renkami, senatoriai ir Senatas veikia reprezentaciniu mandatu; tiktai rinkimų metodas ir balsavimo veiksnys yra kitoks, negu žemesniųjų rūmų atstovų rinkimuose (renka savivaldybės, o ne piliečiai - rinkikai), mandato terminas yra ilgesnis (9 metai) ir Senato sąstatas atnaujinamas ne iš karto, o dalimis (kas 3 metai iš naujo perrenkamas Senato trečdalis; be to Senatas negali būti Respublikos prezidento paleistas). Vadinasi, Prancūzijos Senatas jokio aristokratinio, luominio arba „monarchinio“ pobūdžio neturi. Juo labiau neturi jo nei Čekoslovakijos, nei Lenkijos aukštesnieji parlamento rūmai. Pagaliau, kai kurios kitos naujos valstybės (jų tarpe kaip tik Lietuva, juo labiau Suomija, kurios konstitucija pasižymi didesniu, taip sakant, konservatizmu), priėmusios vienerių rūmų sistemą, vis delto bendrais bruožais kartoja Prancūzų konstitucinės tvarkos dėsnius. Vadinasi, dvejų rūmų sistema demokratinėse respublikose nepareina nuo to, ar jos eina Prancūzų 1875 m. pramintu kompromisiniu konstituciniu taku, ar ne.

4. Dvejų rūmų sistemos palaikymo motyvai: a) ji veikianti prieš parlamento diktatūrą — ypač reprezentaciniame parlamentarinio režimo valdyme; b) ji veikianti prieš dviejų valdžių anarchiją, perversmo ir vyriausybės diktatūros pavojų — ypač valdžios funkcijų suskirstymo režime; c) ji apsaugojanti leidžiamųjų įstatymų rimtumą.

Dvejų rūmų sistemos konstitucinis pastovumas remiasi kitokiais motyvais. Šių motyvų tarpe svarbiausi yra ne racionalisti-

niai, o praktikos motyvai, pagrįsti šios institucijos konstituciniu išbandymu. Šie motyvai, kaip juos dėsto rimčiausi naujosios konstitucinės teisės mokslininkai (plg. Duguit — „Traité de Droit Constitutionnel", II t. 547 — 561 pusl., Esmein — „Elements de Droit Constitutionnel", I t. 128 — 132 pusl., Hauriou — „Précis de Droit Constitutionnel", 529 — 532 pusl.) yra ypač šit koki:

1. Parlamento suskirstymas į dvejus rūmus, silpnindamas jo galią bendroje valdžios sistemoje, be abejo, sudaro rimtą apsaugos priemonę (garantiją) prieš parlamento diktatūros pavojų, į kurį mes jau esame nurodę (žiūrėk šio rašto VI skyriaus 16 ir 17 skyrelius). Mes čion nebekartosime to, ką jau buvome šiuo klausimu užtenkamai smulkiai pasakę. Priminsiu tiktai pačias tezes. Kaip mes žinome, šis pavojus yra ypač ryškus reprezentacinio parlamento sistemoje ir būtent parlamentariniame valdžios režime, o ypač tose valstybėse, kuriose respublikos prezidentas yra parlamento renkamas. Mes žinome, kad visur, kur ši tvarka yra priimta, ypač kai ji yra priimta iš karto visais nurodytais elementais (reprezentacinio mandato parlamentas, griežto valdžios funkcionalinio suskirstymo pakeitimas parlamentarizmu, prezidento rinkimo pavedimas parlamentui), — ten tuojau šiokiu ar kitokiu būdu pradeda reikštis šios žymės arba bent šios tendencijos: a) nustoja realinės galios rašytos konstitucijos sistema, kuria apsaugojama steigiamosios ir įsteigtosios valdžios svarbus demokratinis dėsnis; formališkoji rašytos konstitucijos sistema linksta pavirsti tuščiu žodžiu, nes rašytoji konstitucija nustoja savo rimčiausios garantijos ir apsaugos, o šios sistemos išdava — paprastųjų įstatymų konstitucingumas — jokios praktiškos reikšmės nebeturi: parlamento pasikėsinimai keisti savo nuožiūra konstitucijos normas paprastais įstatymais nebegali būti teisiniu būdu sulaikyti; b) teismas arba neturi jokios galios įstatymų konstitucingumo klausimu arba nustoja savo funkcionalinės nepriklausomybės ir iš pagrindinio virsta priklausomu organu, o jau bent jokiu atžvilgiu negali varžyti parlamento darbo; tuo pačiu pranyksta parlamento veikimo teisėtumo klausimas; c) vyriausybė griežtai pasiduoda parlamentui, nustoja savo nepriklausomo pagrindinio funkcionalinio pobūdžio ir linksta virsti paprasta valdininkų kolegija, veikiančia savo parlamentinės vyresnybės nurodymais bei įsakymais; šiuo iškreipiama net pats parlamentarizmo dėsnis; ši vyriausybės degradacija palyti ne tiktai vieną jos veiksnį — ministerių kabinetą, kuris klasiškojo parlamentarizmo dėsniais turi veikti parlamento pasitikėjimu, bet savo iniciatyva (be nurodymų ir įsakymų iš parlamento); jinai palyti net tąjį vyriausybės veiksnį, kuris savo padėtimi valdžios sistemoje net ir parlamentariniame režime turi palaikyti administracijos ir įstatymų leidimo — vyriausybės ir parlamento — funkcionalinę pusiausvirą — vadinasi, palyti respublikos prezidentą, kuris pats virsta parlamento priklausomu organu, veikiančiu jo daugumos nurodymais; svarbi parlamento paleidimo institucija — viena rimčiausių garantijų prieš parlamento diktatūrą ir vienas

tiksliausių reprezentacinio parlamento mandato korektyvų — visai nustoja galios arba yra iškreipiama. Priklausomo prezidento veto taipogi nustoja savo svarbos ir pirminės funkcionalinės prasmės.

Dvejų rūmų sistema, kuri mažina parlamento konsolidaciją ir jo lankstumą bei griežtumą, tuo pačiu mažina jo jėgą ir suteikia kitiems įsteigtosios valdžios pagrindiniams veiksniams galios atsigauti ir palaikyti savo nepriklausomybę. Kiekvienuose rūmuose gali šiek tiek kitaip nusistatyti dauguma, tarp jų gali kilti nuomonių ir nusistatymo skirtumai, kartais net konfliktai. Jei kartais vieneri rūmai būtų linkę peržengti rašytąją konstituciją ruošiamu paprastu įstatymu, tai kiti rūmai galėtų tam pasipriešinti. O tai kaip tik yra brangu demokratijai, nes rašytosios konstitucijos sistema sudaro tą veiksnį reprezentaciniame valdyme, kuris demokratijos tezėmis turįs apsaugoti „tautos suvereninę galią" (steigiamosios ir įsteigtosios valdžios mokslas).

2. Iš kitos pusės nurodoma (Esmein), kad dveji parlamento rūmai esą naudingi ir ten, kur vyriausybė yra užtenkamai apsaugojama valdžios funkcionaliniu suskirstymu ir kur parlamento diktatūros pavojus negresia. Šiose valstybėse visuomet esą galimi, o kartais net neišvengiami - konfliktai tarp parlamento ir vyriausybės; kadangi čion nei parlamentas vyriausybės, nei vyriausybė parlamento nepriklauso, tai šie konfliktai, negaudami reprezentaciniame valdyme autoritetingo išsprendimo, gresia, kaip jau sakėme, — dviejų valdžių anarchijos povojumi (žiūrėk šio rašto VI skyriaus 14 skyrelį). Bet ši anarchija, kaip paprastai kiekviena anarchija, gali reikštis šių dviejų lygių nepriklausomų valdžios veiksnių kova del hegemonijos, del atstatymo valdžios, del jų vieno užviešpatavimo. Valstybėje toks anarchiškas fermentas yra pavojingesnis negu kitur, nes pačia savo esme valstybinis bendravimas nepakenčia anarchijos ir kelių paralelių valdžių. Kiekvienas šių dviejų suskirstytų valdžios veiksnių stengsis laimėti kovą savo diktatūrai nustatyti. Bet šiame režime tai tegalima pasiekti perversmu. Todel šiame anarchijos pavojuje savaime glūdi ir kitas pavojus — perversmo ir diktatūros pavojus, dažniausiai kaip tik vyriausybės diktatūros pavojus, nes vyriausybė, kurios pryšaky stovėtų vienas žmogus prezidentas — būtų lankstesnė, negu kolegialinis parlamentas (nurodoma tarp kita ko ypač į klasiškąjį kunigaikščio Liudviko-Napoleono Bonapart'o — būsimojo imperatoriaus Napoleono III — 1851. XII. 2. perversmą Prancūzijoje.)

Šis anarchijos, perversmo ir vyriausybės (valdovo arba prezidento) diktatūros pavojus būtų ypač stiprus ten, kur parlamentas susidėtų iš vienerių rūmų, nes toks parlamentas, kaipo stipresnis ir griežtesnis, išvystytų kovą su vyriausybe griežčiau ir nuosekliau, negu dviejų rūmų parlamentas; gi šitos kovos griežtumas ragintų vyriausybę imtis radikališkų priemonių, tarp kita ko perversmo (1851 metais Prancūzijoje veikė kaip tik vienerių rūmų parlamentas.)

Ten kur parlamentas yra suskirstytas dvejais rūmais ir tegali veikti abejų rūmų kompromisu, ten — teisingu Esmein'o nurody-

mu — kova tarp jo ir vyriausybės nebūsianti tiek griežta, nes toks parlamentas iš viso savo nusistatymo griežtumu nepasižymįs. Atsirasianti didesnis kompromisų galimumas šių dviejų pagrindinių valdžios veiksnių — vyriausybės ir parlamento — tarpusaviame santyky, o todel ir vyriausybė nebūsianti linkusi griebtis perversmo. O jeigu ir kils kartais konfliktas tarp vyriausybės ir parlamento, tai jis gal paliesiąs ne abu rūmu iš karto, bet tiktai vienerius rūmus (taip būsią dažniausia), o vieneri rūmai, be antrųjų nepajėgsią griežtai kovoti ir tada antriesiems (vistiek ar tai bus žemesnieji, ar aukštesnieji) teksianti ginčo arbitro rolė; o tai galėsią pakelti parlamento autoritetą ir kartu pakeisti griežtų konflikto išdavų pavojų didesniais komprimiso galimumais.

3. Parlamento suskirstymas dvejais rūmais esąs dar tuo naudingas ir svarbus valstybei, kad šiuo esą apsaugojama nuo neapgalvotų ir nerimtų išsišokimų, įsikarščiavimų ir paklydimų, į kuriuos linkstąs įkliūti kiekvienas žmonių diskusinis susirinkimas. Esant vieneriems rūmams, šie neapgalvoti ir klaidingi nutarimai iš karto ir galutinai reiškiasi išdavose — jie įsikūnija įstatymuose. Jie būtent tam tikram laikotarpiui esą nebepataisomi, o kad ir būtų pataisomi nauju įstatymu, keičiančiu pirmąjį, klaidingąjį, tai toks netobulas įstatymų leidimas, reikalingas nuolatinių papildymų, keitimų ir apskritai taisymo, žeminąs parlamento rimtumą ir autoritetą (argi ši pastaba netiktų ir mūsų Seimo įstatymų leidimo darbui, kuris kaip ttk pasižymi nepaprastu nuolatiniu leidžiamųjų įstatymų taisymu, papildymu, keitimu ir lopymu; dažnai vienam įstatymui tenka visa eilė jo papildymo ir pakeitimo įstatymų ir dar ilgesnė eilė papyldymo ir pakeitimo sumanymų, vėl ir vėl svarstomų Seime ir darančių teisinę padėtį neaiškia, nepastovia ir nerimta; arba tuojau po paskelbimo įstatymo kuo ne sekančiame „Vyriausybės žinių“ N-ry skelbiamas naujas, kuriuo naikinama kai kurios anojo taisyklės; be abejo, čion reiškiasi ne Seimo narių ir frakcijų nesugebėjimas dirbti, bet tam tikros esminės vienerių rūmų sistemos ydos, kuriomis kaltinti mūsų įstatymų leidėjai būtų neteisinga). Todel Duguit, turėdamas omeny šią vienerų rūmų, taip sakant, organišką ydą, dvejų rūmų sistemos kritikams, nurodantiems, kad dvejų rūmų sistema nutęsianti įstatymų leidimo darbą, atsako: tai esą galimas dalykas ir aš jį sveikinu, nes kraštui ne tai yra svarbu, kad jis turėtų daugybę įstatymų, o tai, kad jis turėtų gerų įstatymų.

5. Kiti atsikirtimai prieš dvejų rūmų sistemos kritiką: del tariamo tautos valios dualizmo ir del konfliktų tarp rūmų. Dveji rūmai, kaipo apsauga prieš renkamojo parlamento tiraniją.

Dvejų rūmų sistemos šalininkai atsikirto ir prieš kitus vienerių rūmų sistemos gynėjų priekaištus. Esą sakoma, kad

dveji rūmai suskirstą „tautos valią“, nustatą nelogišką ir neleistiną šios „valios“ arba vienos valstybės funkcijos dualizmą. Bet esą užmirštama, kad dvejais rūmais nesą sudaroma dviejų parlamentų, ir kad dvejų rūmų parlamentas tebesąs vienas parlamentas, kaip ir vieneri rūmai, susidedą iš daugybės atstovų ir iš įvairių frakcijų, tebesą vienas organas; kaip gali būti kolegiališkas organas, taip galįs būti ir kombinuotas, sudėtinis, dvejų vidujinių organų (dvilypis, dviejų ar kelių veiksnių) vienas organas; esą gi ir vyriausybė parlamentariniame režime susidedanti iš dviejų veiksnių — valdovo arba prezidento ir ministerių kabineto —, o vienok tai nekenkia valstybės administracijos vienumui.

Esą taipogi sakoma, kad konfliktai, kylą tarp dviejų rūmų, sudarą valdžiai pavojaus. Bet praktika rodanti, kad šie konfliktai nesą visai pavojingi ir kad jie visuomet baigiasi kompromisais. Tiesa, nevisuomet esą šie kompromisai galį patenkinti griežtą logiką; bet jeigu šiuo yra geriau saugojama nuo diktatūros ir despotizmo laisvė ir jeigu šiuo krašto reikalai yra geriau aprūpinami, tai griežtas logiškas racionališkumas nesąs perdaug svarbus. O, pagaliau, visuomet esą galima nustatyti šiems konfliktams išspręsti būdas, jeigu neatsirastų kompromiso galimumas: tai esąs vienerų arba abejų rūmų paleidimas reprezentaciniame valdyme, arba įvairios tiesioginio (pusiau tiesioginio — referendumas) valdymo institucijos, kuriomis esą galima likviduoti kovojančiųjų griežtas užsispyrimas.

Pagaliau, dvejų rūmų sistemos šalininkai rodo į tai, kad šiuo esą sudaroma pačių piliečių bei visuomenės apsauga prieš valdžios tiraniją. Esą renkamojo kolegialinio organo tiranija nėra nė kiek mažiau baisi, negu paveldėtinio valdovo tiranija. Kaip seniau rašytos konstitucijos buvusios nustatomos žmonėms apginti nuo valdovų absoliutizmo ir šiam tikslui buvę kovojama del renkamojo parlamento hegemonijos valstybėje, taip dabar, kada absoliutinė monarchija jau yra pašalinta, tenka rūpintis surasti tikros priemonės prieš paties parlamento tiraniją, nes pats rinkimų faktas nesudarąs užtenkamos garantijos prieš šį pavojų. Geriausią garantiją sudaranti kaip tik dvejų rūmų sistema.

Tokiais samprotavimais ginama dvejų parlamento rūmų sistema. Be abejo, šių motyvų tarpe yra rimtų ir svarbių. Tiesa, jų dauguma tebėra taikintina reprezentacinio valdymo valstybėms ir nustoja reikšmės ten, kur valstybė tvarkosi tiesioginiu valdymu. Tiesioginis valdymas — demokratinis ar visuomeniškas (pastarasis turi jungtis su plačiai išvystyta įvairių organizuotų socialinių junginių savivaldybės ir autonomijos sistema) — pašalina įsteigtosios valdžios organų despotijos veiksnius. Bet kadangi mūsų laikais dauguma valstybių tebesitvarko reprezentaciniu valdymu arba bent pusiau reprezentaciniu, kuriame reprezentacinis momentas ir ypač reprezentacinis mandatas reiškiasi labai ryškiai, tai dvejų rūmų sistemos motyvai tebeturi didelės svarbos.

6 Vienerių rūmų sistemos valstybės. Antrieji rūmai kaip veto organas.

Šiuo ir remiasi šios konstitucinės institucijos buitis nežiūrint į tai, kad ji yra rimtai sukompromituota savo kilme ir praeitimi, kad ji turi daug priešų ir nėra labai populeri masių sąmonėje. Jos rimti praktikos patarnavimai, kurių nepasisekė pakeisti kitokiu būdu — bent reprezentaciniame valdyme, — verčia palaikyti ją tiek moksle, tiek konstitucinėje praktikoje. Ir, iš tikrųjų, beveik visose valstybėse mes šią instituciją užtinkame, o toki demokratijos rimti mokslininkai, kaip Esmein, laiko ją net vienu esminių parlamentarizmo elementų, be kurio pats parlamentarinis režimas būtų iškreiptas. Valstybių, kurios drįso griežtai nusikratyti šios institucijos ir nueiti Prancuzijos 1791, 1793 ir 1848 m. precedentų pėdomis, tebėra vos kelios: naujų Pabaltijos valstybių grupė (Lietuva, Latvija ir Estija, taipogi Suomija), dvi Balkanų valstybės (Graikija ir Jugoslavija arba t. vad. SHS, kaip ir seniau pastarosios branduolis — Serbija), Liuksemburgas. Dar tektų paminėti Šveicarijos kantonai (ne Šveicarijos federacija), bet Šveicarijos kantonuose vienerų rūmų sistemos pagrindas yra kitoks: čion neita revoliuciniu Prancūzų pavyzdžiu, — čion veikė gilios tiesioginio betarpiško valdymo tradicijos ir tebegyvuojančios tiesioginio tarpinio valdymo institucijos. Pagaliau, vienerių rūmų sistema priimta ir Vokiečių Reicho narių — valstybių, kurių, vienok, tikras valstybinis pobūdis yra ginčytinas. Demokratinėse valstybėse, kurių beveik visos palaiko dvejų rūmų sistemą, šios institucijos reforma vyksta ne tiek jos naikinimo keliu, kiek aukštesniųjų rūmų struktūros pakeitimu ir jų funkcijos susiaurinimu bei pakeitimu. Pastaruoju atžvilgiu ypač ryški yra tendencija padaryti aukštesniuosius rūmus nebe paraleliu su žemesniaisiais rūmais įstatymų leidimo organu, o tam tikru specialiu veto organu parlamento sudėty (iš naujausių konstitucijų taip sukonstruavo aukštesniųjų rūmų funkciją ypač Vokiečių, Austrijos ir Lenkijos konstitucijos).

7. Aukštesniųjų rūmų sudarymo problema demokratinėse valstybėse.

Bet jeigu dvejų rūmų sistema del savo tam tikrų praktikos išdavų valdžios mechanizme yra naudinga demokratinei tvarkai ir todel, nežiūrint jos nepopuleriškumo, yra branginama ir palaikoma moksle ir valstybių daugumos konstitucinėje praktikoje, tai aukštesniųjų rūmų sudarymo būdas kelia gana sunkią ir painią demokratijai problemą. Aišku, kad nuoseklus demokratinis mokslas ir demokratinė konstitucinė praktika negali priimti tokios šių rūmų sudarymo tvarkos, kuri remtųsi aristokratiniu arba luominiu atstovavimu arba kuri suteiktų konstitucianiam valdovui ginklą prieš „tautos atstovybę“ žemesniuosiuose rūmuose. Demokratinis tautos suverenumo dėsnis griežtai reikalauja, kad reprezentaciniame

valdyme visi pagrindiniai įsteigtosios konstitucinės valdžios organai būtų sudaryti tautos atstovavimu ir kad jie — gal tiktai išskyrus del tam tikrų priežasčių teismą ir su tam tikromis rezervomis ministerių kabinetą parlamentariniame režime — veiktų reprezentaciniu mandatu.

Vadinasi, demokratijos tezėmis aukštesnieji rūmai turėtų būtį piliečių — rinkikų renkami, kaip ir žemesnieji rūmai. Bet kaip renkami? Demokratinis nuoseklumas gal reikalautų, kad rinkimų (balsavimo) tvarka, kuria sudaroma tautos atstovybė, būtų toji pati aukštesniesiems ir žemesniesiems rūmams sudaryti, nes abiem atžvilgiais esą atstovaujama toji pati tauta ir esą piliečių balsavimu reiškiama tautos valia. Tai, rodos, turėtų būti reikalaujama ypač tos demokratinės srovės, kuri laiko politinį balsavimą subjektyvine-individualine piliečių teise ir kategoriškai reikalauja visuotinio ir ligaus balsavimo. Bet jeigu aukštesniųjų rūmų personalinės sudėties sudarymo tvarka nieku nesiskirtų nuo žemesniųjų rūmų sudarymo tvarkos, tai, iš tikrųjų, vietoj žemesniųjų ir aukštesniųjų rūmų, kurių pirmieji turi reikšti griežtesnį pažangos ūpą, o antrieji — pastovumą ir atsargumą (konservatyvinis veiksnys), — būtų sudaryta dveji vienodi (nei žemesnieji, nei aukštesnieji) rūmai, du vienodu organu. Bet tada didesnioji dalis tų motyvų, del kurių buvo reikalauta dvejų rūmų sistemos, nustotų reikšmės, ir, be to, sunku būtų įtikinti piliečiai, kad tokia dviguba tam pačiam vienam darbui vienoda atstovybė esanti tikslinga. Piliečiai-rinkikai, iš tikrųjų, nelabai suprastų, kuriam reikalui, išrinkus vieną sykį atstovus, jie turi vėl antrą sykį tomis pačiomis sąlygomis rinkti. Tokia sistema visiems pasirodytų perdaug dirbtinė ir nerimta.

Tiesa, Esmein, kuris apskritai pripažįsta, jog demokratinis nuoseklumas reikalaująs, kad dėsnis abejų rūmų rinkimams būtų analogiškas, randa, kad net tada, kai abejų rūmų sąstatas (gal partinis) būtų visai vienodas, vis delto abieji rūmai skirtųsi kiti nuo kitų ir kad dvejų rūmų sistema nenustotų savo vertės; jis mano, kad žmonių individualinės žymės ir savotiškas korporatyvinis pajautimas („esprit de corps"), kuris išsivystąs kiekvienoje kolegijoje, pajėgtų suskirstyti šiuos rūmus ir suteikti kiekvieniems tam tikrą jų veidą. Bet, man rodos, kad vargu bau toki neesminiai ir visai atsitiktiniai skirtumai galėtų pateisinti dvejų rūmų sistemą, jeigu nebūtų galima rasti kitų, rimtesnių ir labiau kategoriškų, motyvų.

Betgi ir Esmein sutinka, kad tam, kad rūmai būtų iš tikrųjų dveji, o ne vieneri dviejuose asmenyse, reikia, kad vis delto jų sudarymo būdas reikštų kiekvieniems ką nors kitokia. Jis nurodo, kad šiam skirtingumui galėtų būti sunaudoti, pavyzdžiui, šie momentai, neardą pagrindinių demokratijos dėsnių, jo paskolinti daugiausiai iš Prancūzijos konstitucinės praktikos: a. Esą rūmai galėtų skirtis atstovų skaičiumi; kolegijos nusistatymas, ūpas ir t. t. be abejo pareinąs, tarp kita ko, ir nuo kolegijos gausumo: b. aukštesniųjų

rūmų atstovų mandatas galėtų būti ilgesnis, negu žemesniųjų rūmų atstovų mandatas; žinoma — kuo ilgesnis mandatas, tuo atstovas yra mažiau suvaržytas rinkikų nusistatymu (mes tai jau esame aiškinę šio rašto VI skyriaus 17 ir 19 skyreliuose); tai be abejo, veiktų atstovų darbo pobūdį: c. kiekvienų rūmų atstovų rinkimams būtų galima kitaip suskirstyti rinkimų apygardos, tarp kita ko vieniems rinkimams nustatyti stambesnės apygardos, negu kitiems; kitoks apygardų suskirstymas pasireikštų ir kitokiomis vietos balsų suskirstymo proporcijomis; d. aukštesniųjų rūmų rinkimams būtų galima nustatyti aukštesnis amžiaus cenzas tiek rinkikams, tiek renkamiems atstovams; senesni žmonės savaime esą pastovesni ir labiau linkę į konservatizmą; e. žemesniųjų rūmų rinkimai būtų galima nustatyti tiesioginiu balsavimu, o aukštesniųjų rūmų rinkimai — keliais balsavimo laipsniais (Esmein, — op. cit, I t. 137 — 138 pusl.).

Tokiu būdu nuosekli demokratinė tvarka, tegalėdama operuoti vieno atstovavimo dėsniu, negali tiek išvystyti dvejų rūmų sistemos, kad ji, iš tikrųjų, rimtai sukonstruotų dviejų veiksnių reiškimąsi ir lygsvarumą įstatymų leidime. Rūmų sudarymo būdas paliktų visuomet tas pats arba labai panašus abejiems rūmams, skirtumai negalėtų būti žymus, kad įžeistas nebūtų dėsnis; ir pagaliau, pasirodo, kad demokratijos šalininkų noras palaikyti dvejų rūmų sistemą del jos svarbių praktiškų patarnavimų tegali būti — besilaikant demokratinių dėsnių — patenkintas tiktai įvairiomis dirbtinėmis kombinacijomis, nežymiai pasukančiomis atstovavimo mechanizmą į vieną ar į kitą pusę tam, kad kontrabandos keliu būtų gautos šiek tiek kitokios išdavos. Taigi ne pats dveju rūmų pradas, bet tų rūmų sudarymo metodas pasirodo demokratijoje sunkiai suderinamas su jos pagrindine koncepcija ir logika.

Tai ir sudaro šios dvejų rūmų institucijos neaiškią padėtį mūsų gadynės konstitucinėje teisėje. Ji yra palaikoma ir tesiama, ji yra giriama ir branginama del savo neabejotinų praktikos nuopelnų; o vis delto ji tvirtai įsigyventi ir įgyti, taip sakant, konstitucinės pilietybės žmonių masinėje sąmonėje negali. Arba ji tebėra remiama aristokratiniais, luominiais ir monarchiniais dėsniais, taikomais aukštesniems rūmams, — ir tada ji, iš tikrųjų, įveda parlamentan du įvairiu skirtingu veiksniu, bet ji tada del ankščiau nurodytų priežasčių (žiūrėk šio rašto ir šio skyriaus 1 skyrelį) yra neigtina ir nepopuleri, kaipo socialinės reakcijos šulas, — arba savo sudarymo demokratiniais metodais ji yra dirbtinė ir kontrabandinė, o todel atrodo įtartina ir tuo pačiu taipogi nepopuleri.

8. Luominių, aristokratinių ir monarkinių aukštesniųjų parlamento rūmų grupė: Anglija, Italija, Ispanija, Rumunija.

Kai kurios valstybės (pav. Anglija, Italija, Ispanija, Rumunija) tebesilaiko senosios aukštesniųjų rūmų konstrukcijos. Jų tarpe

aiškus aristokratinis luominis veiksnys reiškiasi ypač Anglijos Lordų Rūmuose; jis reiškiamas paveldėtinio atstovavimo ir jungiamas su monarchiniu veiksniu, kuris reiškiasi karaliaus neaprėžta galia skirti lordus (praktiškai ši karaliaus galia būdavo Anglijoje naudojama masinio naujų lordų paskyrimo grąsinimais ir būtent ne tam tikslui, kad šiuo karalius laimėtų savo kovą su Lordų Rūmais, nes Anglijoje karalius faktiškai politinėje kovoje nebedalyvauja, o tam, kad laimėtų žemesnieji rūmai ir kabinetas prieš Lordų Rūmų opoziciją); rinkimų veiksnys Lordų Rūmuose kad ir reiškiasi, bet labai nežymiai ir neturi jokio demokratinio pobūdžio: jis tepapildo paveldėtinį veiksnį luominiam atstovavimui (renkamieji Škotijos lordai); be luominio ir monarchinio veiksnio, Lordų Rūmuose dar tebėra grynai reprezentacinis ex officio kai kurių ypatingų veiksnių (aukštosios dvasiškijos) atstovavimas. Demokratinio renkamojo „tautos atstovavimo" nėra Lordų Rūmuose nė šešėlio. Italijoje aukštesnieji rūmai (Senatas) luominio pobūdžio neturi, bet už tai turi monarchinio pobūdžio (senatoriai karaliaus skiriami). Ispanijoje ir Rumunijoje senosios konstrukcijos veiksniai aukštesniuose rūmuose kombinuojasi su demokratiniu renkamuoju (reprezentacinio tautos mandato) veiksniu: aukštesniųjų rūmų atstovų viena dalis yra renkama bendrąja demokratine tvarka, antroji gi dalis Ispanijoje yra karaliaus skiriama (tebesama aukštesniųjų rūmų — Senato — narių ir ex officio), Rumunijoje — antroji Senato dalis susideda iš narių ex officio, kurių dalyvavimas Senate nustatomas jų ypatinga konstitucijoje numatyta „aukšta padėtimi valstybėje ir bažnyčioje". Tokiu būdu Ispanijoje ir Rumunijoje senosios tvarkos aukštesniųjų rūmų konstrukcija nebėra išlaikyta ir jau įgavo dalinosios demokratinės spalvos. Čion matyti jau pereinamoji stadija.

Toki tebėra žymesnieji senosios kilmės ir senosios tvarkos aukštesniųjų rūmų konstrukcijos nykstą likučiai, kurie seniau, o iš dalies dar iki Didžiajam Karui, buvo Europoje atstovaujami tokiais galingais aristokratiniais ir monarchistiniais aukštesniaisiais rūmais, kaip Prancūzijos konstitucinės monarchijos Perų Rūmai, Vengrijos Magnatų Rūmai, Prūsų Ponų Rūmai, Rusijos Valstybės Taryba.

9. D e m o k r a t i n i ų a u k š t e s n i ų j ų p a r l a m e n t o r ū m ų g r u p ė. A m ž i a u s c e n z o s i s t e m a: Č e k o s l o v a k i j a, L e n k i j a, iš d a l i e s R u m u n i j a. D v e j ų r i n k i m o l a i p s n i ų (rinkimų per savivaldybes) s i s t e m a: P r a n c ū z i j a, B e l g i j a, iš d a l i e s I s p a n i j a, R u m u n i j a, O l a n d i j a, Š v e d i j a. D v e j ų r ū m ų s i s t e m a y r a r e i k a l i n g a d v e j ų a t s t o v a u j a m ų j ų v e i k s n i ų.

Antroji „demokratinė" aukštesniųjų rūmų grupė yra sudaroma bendrąja „tautos" atstovybe, kaip ir žemesnieji rūmai, bet šios atstovybės sudarymo būdas, kaip mes jau matėme del Esmein'no teorinių išvedžiojimų, yra visuomet truputį keičiamas,

taip sakant — nusukamas iš tos rinkimų vagos, kuri tam tikroje valstybėje priimta žemiesiems rūmams sudaryti. Šis nusukimas paprastai eina viena dviejų pastarųjų anksčiau išdėstytų Esmein'o nurodytų krypčių: arba kvalifikuoto amžiaus cenzu arba dviejų laipsnių rinkimais ir, būtent, ypač taip, kad antrojo laipsnio balsavimo veiksniu virsta organizuotos vietos savivaldybės. Pirmąja — kvalifikuoto amžiaus — kryptimi aukštiesiems rūmams sudaryti eina ypač Čekoslovakija, Lenkija, Rumunija (pastaroji tiktai vienai renkamųjų Senato narių daliai ir be to yra kartu atmetama proporcinė sistema, priimta žemesniųjų rūmų rinkimams, kuri del šios auštesniųjų rūmų dalies rinkimų yra pakeičiama senąja klasiška mažoritarine sistema). Antrąja — dviejų laipsnių per organizuotas vietos savivaldybes — kryptimi eina Prancūzija, Belgija (vienai Senato daliai, nes kita jo narių dalis renkama tuo pat budu, kaip ir žemesnieji rūmai), Ispanija (renkamai Senato daliai, bet ir tai ne visai), Rumunija (antrajai renkamųjų Senato narių daliai), taipogi Olandija, Švedija. Dviejų laipsnių rinkimai būna jungiami ir su kvalifikuoto amžiaus cenzu renkamiesiems.

Tokiu būdu dvejų rūmų institucija lieka mūsų gadynės valstybėse, taip sakant, „nei gyva, nei pakarta". Pripažįstama dvejų rūmų svarba, įvertinama jų praktikos patarnavimai, naudingi dargi pačiai — ypač reprezentacinei demokratijai, palaikomi jie beveik visose valstybėse, — bet atmetus ir sunaikinus senąjį aukštesniųjų rūmų aristokratinį, luominį ir monarchinį dėsnį, kurs, iš tikrųjų, teikdavo aukštesniesiems rūmams kitokio, negu žemesniųjų rūmų, veiksnio pobūdį; taip pat neberandama demokratijos tezių arsenale jokio aiškaus ir kategoriško dėsnio, kuris galėtų būti sunaudotas aukštesniųjų rūmų konstrukcijai taip, kad šie rūmai tikrai atstovautų kitokį veiksnį, negu žemesniųjų rūmų atstovaujamas. Tai yra šios institucijos nelaimė demokratijoje. Dvejų rūmų sistema del savo pilno išsivystymo ir tobulo funkcionavimo yra reikalinga dvejų veiksnių reiškimosi — kiekvieno tam tikrais rūmais. O to jai demokratija kaip tik suteikti nepajėgia. To ieškoma, apie tai galvojama, bet vis delto iki šiol nerandama. Mėginama užkimšti spragą įvairiais paliatyvais, bet dirbtinumas tuo nepašalinamas.

10. Dvejų rūmų sistema federacinėse valstybėse. Du konstruktyviniu federacinės valstybės veiksniu, kuriais remiasi dveji politinio atstovavimo rūmai: a. bendrasis—bendros tautos arba visuomenės—veiksnys ir b. ypatingasis—pagrindinių valstybinių federacijos narių—veiksnys.

Bet yra viena grupė valstybių, kuri šios svarbios konstitucinės institucijos klausimą išspręsti pajėgė net ir demokratijos ribose. Ši valstybių grupė—tai federacinės valstybės, kurių tarpe mūsų

gadynę žymiausios ir konstitucinės teisės atžvilgiu įdomiausios yra ypač šios: Šiaurės Amerikos Jungtinės Valstybės (USA), Šveicarija, Vokietija, Austrija ir t. vad. Sovietų Rusija, kuri tiksliau oficiališkai vadinasi Socialistinių Sovietų Respublikų Sąjunga (rusų kalba pavadinimo inicialai „SSSR"). Aš neliečiu Pietų ir Centro Amerikos federacinių valstybių, kaipo mažiau mums pažįstamų, ir išskyriu Anglijos Dominijų valstybinį junginį, nes pastarasis iki šiol nesudaro tikrosios federacijos ir tebėra sui generis junginys po Anglijos suvereniniu viešpatavimu.

Dalykas toks, kad federacinėse valstybėse visuomet esti du aiškūs pagrindiniai veiksniai: a. bendroji tauta arba bendroji visos federacijos visuomenė ir b. atskiros pagrindinės sufederuotos valstybės, kaip autonominiai federacijos nariai. Ir todel — jeigu federacinėje valstybėje valdžia organizuojama atstovavimu, tai yra visai naturalu ir net būtina, kad greta bendrojo visuomeninio arba demokratinio masių tautinio veiksnio būtų atstovaujamas ir valstybinių federacijos narių veiksnys. Čion jau nieko nepaprasta, nieko prieštaraujančio demokratiniam dėsniui nėra. Ir šiam esminiam naturaliam federacinės valstybės konstruktyviniam dualizmui pilnai atatinka parlamento konstruktyvinis dualizmas, kuris ir reiškiasi dvejų rūmų sistemoje. Čion nebelieka jokio įtarimo aristokratizmu arba monarchizmu, nėra ir dirbtinumo, kuris diskredituoja dvejų rūmų sistemą unitarinėse demokratinėse valstybėse. Ir todel federacinėse valstybėse ši konstitucinė institucija įsigyveno be jokių kliūčių, nesutikdama jokio ypatingo pasipriešinimo, nekeldama jokių ginčų ir nesusipratimų, kenkenčių jos vystymuisi kitur. Ji ramiai funkcionuoja ir patenkina net tuos, kurie linksta griežtai neigti ją unitarinėse valstybėse.

11. Du aukštesniųjų parlamento rūmų sudarymo metodu federacinėse valstybėse: a. pagrindinių sufederuotų valstybių piliečių masių — tautų — atstovavimas ir b. organizuotų pagrindinių valstybių atstovavimas. Pirmasis šių metodų; jo reiškimosi pavyzdžiai: Šiaurės Amerikos Jungtinės Valstybės (nuo 1913 m.), Šveicarija.

Federacinėse valstybėse žemesnieji rūmai sudaromi, kaip ir unitarinėse, bendros ir federacinės tautos arba bendrųjų socialinių junginių (visuomenės veiksnių) atstovavimu visos federacijos piliečių rinkikų masiniu balsavimu arba kitokiu rinkimų metodu (vistiek — ar mažoritariniu ar proporciniu dėsniu), o aukštesnieji rūmai sudaromi atskirų sufederuotų vietos valstybių atstovavimu. Pastarasis atstovavimas gali būti sudarytas dviem metodais, kurių pasirinkimas pareina nuo to, ar atstovaujamais valstybiniais vie-

netais yra laikomos pačios pagrindinės valstybės, kaip organizuoti valstybiniai junginiai, ar toji kiekvienos pagrindinės valstybės piliečių masė — jos tauta, kuri demokratiniu dėsniu sudaranti šios valstybės suvereninę šeimininkę. Jeigu pagrindan dedamos ne organizuotos valstybės, o jų „suvereninės tautos", kurios vienos tegalinčios apsispręsti tiek savo vidaus valstybiniame bendravime tiek federacinėje valstybėje ir kurių nesą galima pakeisti organizuotu valstybiniu veiksniu, nes pati pagrindinė valstybė tebėsanti jų organizavimosi padaru, o jos, pagrindinės valstybės, organai tebėsą įsteigtosios konstitucinės valdžios funkcionaliniais organais, nereiškiančiais neliečiamos steigiamosios tautos galios (žiūrėk šio rašto VI skyriaus 12 — 14 skyrelius), tai pagrindinių federacijos politinių vienetų atstovavimas federaciniuose aukštesniuosiuose rūmuose turės būti sudarytas demokratiniu pagrindinės valstybės piliečių masiniu balsavimu. Tai yra demokratijos dėsniais nuoseklu, nes dalyvavimas federaciniame bendravime savo atstovų rinkimu federacinėms funkcijoms turi tokio pat steigiamojo pobūdžio, kaip ir dalyvavimas politiniuose rinkimuose savo vidujinei įsteigtajai valdžiai sudaryti. Todel čion veikliu rinkimų subjektu bus ta pati kiekvienos pagrindinės valstybės „teisinė tauta" arba jos piliečių - rinkikų „corpus". Tokia yra aukštesniųjų federacinių rūmų sudarymo tvarka Šiaurės Amerikos Jungtinėse Valstybėse (nuo 1913 m.) ir Šveicarijoje.

12. Aukštesniųjų parlamento rūmų sudarymas federacinėse valstybėse organizuotų pagrindinių valstybių atstovavimu: a. per šių valstybių seimus (Austrijos Respublika, Šiauries Amerikos Jungt. Valst. iki 1913 m.) arba b. per šių valstybių vyriausybes (buv. Vokiečių Imperija, Vokiečių Respublika — „Reich"). Buv. Vokiečių Imperijos „Bundesrat'o" ir Vokiečių Respublikos „Reichsrat'o" narių imperatyvinis mandatas.

Antrasis federacinių aukštesniųjų rūmų sudarymo metodas atstovavimo pagrindan deda pačias valstybes, kaip organizuotus junginius. Todel čion pagrindinių valstybių atstovus į federacinio parlamento rūmus neberenka tų pagrindinių valstybių piliečiai (jų „teisinės tautos"), bet renka ar skiria tam tikri tų valstybių valdžios organai. Ši funkcija pavedama arba pagrindinių valstybių parlamentams — seimams, — arba jų vyriausybėms. Į jos pavedimą pagrindinių valstybių seimams galima žiūrėti kaip į maišytą metodą, nes iš vienos pusės toks seimas sudaro konstitucinį pagrindinės valstybės valdžios organą, bet iš kitos—demokratiniu dėsniu jis sudaro par excellence jos teisinės tautos atstovybę ir, šios teisinės tautos betarpiškai renkamas, jis gali būti

šiai funkcijai laikomas antrojo laipsnio rinkikų kolegija: todel šia tvarka renkamieji atstovai galima taipogi laikyti ne organizuotos pagrindinės valstybės, o jos tautos renkamais atstovais, tiktai renkamais ne tiesioginiu balsavimu, o dviem rinkimų laipsniais. Ši tvarka—per pagrindinių valstybių (Austrijoje—„žemių" arba kraštų) seimus (parlamentus)—yra priimta Austrijos respublikos federaciniams aukštesniems rūmams (t. vad. „Sąjungos Tarybai") sudaryti; ji veikė taipogi Siaurės Amerikos Jungt. Valst iki 1913 m. konstitucinei reformai.

Federacinių aukštesniųjų rūmų atstovų skyrimo pavedimas pagrindinių valstybių vyriausybėms yra priimtas Vokietijoje. Ši tvarka buvo priimta Vokietijos Imperijoje (buv. „Bundesrat'ui" sudaryti) ir ji tebėra palaikyta Vokiečių respublikoje. Vokiečių respublikos („Reich'o") 1919 m. konstitucija (63 str.) tiesiog sako, kad Vokietijos „Žemės" (pagrindinės federacijos valstybės, nors, tiesą pasakius, tikras valstybinis sufederuotų autonominių vienetų — „žemių" — pobūdis yra ginčytinas) bus atstovaujamos Valstybės Taryboje arba Reichsrat'e (taip pavadinti federaciniai aukštesnieji rūmai) „per savo vyriausybių narius" (tiktai del Prūsijos atstovavimo „Reichsrat'e" šiek tiek pakeista, būtent — Prusijos mandatų pusė pavesta jos autonominių arba savivaldybinių provincijų valdybų atstovams). Tokiu būdu Vokiečių federaciniame „Reichsrat'e" dalyvauja pagrindinių sufederuotų „žemių" (quasi-valstybių) vyriausybės (per savo narius). Ką tai reiškia? Ar čion nėra kurio nors ypatingo dėsnio, iš kurio tektų padaryti tam tikros išvados del šio atstovavimo ypatingo pobūdžio, besiskiriančio nuo nustatyto kitose federacinėse valstybėse?

Taip, be abejo, mes čion vėl užtinkame tą pačią tendenciją, kurią mes turime konstatuoti visur, kur masinis gaivališkas atstovavimo veiksnys pakeičiamas organizuotu veiksniu. Tiek senasis buv. Vokiečių Imperijos „Bundesrat", tiek naujasis Vokiečių respubliško „Reich'o" „Reichsrat" numato savo konstrukcijoje imperatyvinį mandatą. Šis yra įdomus ir reikšmingas fenomenas Kuriems tikslams tai yra nustatyta—čion man nerūpi; bet svarbu yra konstatuoti, kad organizuotas atstovaujamas veiksnys visuomet išvysto imperatyvinę savo atstovavimo tendenciją ir kad jeigu norima nustatyti imperatyvinis mandatas, tai patogiausia pasiremti organizuotu veiksniu atstovybei sudaryti. Imperatyvinis „Bundesrat'o" narių mandatų pobūdis buvo įsakmiai numatytas; savo mandatą jie vykindavo (balsuodavo Bundesrat'e) gaunamomis iš paskyrusios juos pagrindinės valstybės vyriausybės instrukcijomis ir turėjo teikti šiai vyriausybei savo veikimo apyskaitą, vadinasi — veikė įsakymais ir buvo griežtai kontroliuojami. Žinoma, ir kolegialinės vyriausybės nariai, dalyvaują dabartiniame „Reichsrat'e", priklausydami šiai kolegijai (vyriausybei), turi veikti „Reichsrat'e" jos nusistatymu ir nėra laisvi ar nevaržomi mandatų reprezentantai



13. Dvejų rūmų sistema SSSR-o valstybėje. SSSR-o federacinė konstrukcija. Šios federacijos nariai: a. RSFSR, b. Užkaukazio Federacija, c. Ukraina, d. Gudija, e. Buchara, f. Chorezma.

Pagaliau, ir komunistinėje Sovietų valstybėje mes randame dvejų rūmų sistemą. Pirminėje Sovietų Rusijos arba RSFSR konstitucinėje konstrukcijoje (RSFSR 1918 m. konstitucija) mes šios institucijos nerandame. Taip vadinamo pilietinio karo metu (1917 — 1921 m.) komunistų - bolševikų vadovaujama valstybė, įsikūrusi ant buv. Rusijos griūvėsių, kad ir vadinosi federacine (Rusijos Socialistinė Federacine Sovietų Respublika — RSFSR), iš tikrųjų nuoseklios federacinės konstrukcijos neturėjo. Jos branduoliu buvo tikroji Rusija (t. vad. Didžioji Rusija — „Velikorosija"), prie kurios prisišliejo kelios buv. Rusijos Imperijos pakraščių respublikos, taipogi komunistų-bolševikų vadovaujamos ir priėmusios sovietų tvarką. Valstybinis santykis tarp šio pagrindinio branduolio — RSFSR — ir šių prisišliejusių pakraščių respublikų, pergyvenusių tam tikrą trumpą savo „buržuazinės" nepriklausomybės laikotarpį ir bolševistiniu perversmu, įvykusiu jose ne be komunistinės Rusijos veiklios pagalbos, grįžusių į komunistinio Internacionalo glėbį, — nebuvo konstituciniu būdu nustatytas. Savo atskiromis konstitucijomis šios pakraščių valstybės (Ukraina, Kaukazo valstybės) buvo formališkai nepriklausomos ir RSFSR-o pripažintos nepriklausomomis, nors faktiškai jos buvo po aiškia RSFSR-o ir jo komunistinės partinės diktatūros hegemonija. Jų valstybinis junginys su RSFSR nusistatė faktiškaisiais santykiais ir iš dalies atskiromis sutartimis. Jokių federacinių pastovių aukštesniųjų valdžios organų ši faktiška ir kompromisinė „federacija" neturėjo.

Bolševikams likvidavus pilietinį karą ir Sovietų režimui nusistovėjus teko sutvarkyti valstybinė federacijos konstrukcija. Tai ir tapo įvykinta Sąjungos Sutarties 1922. XII. 30. aktu ir nauja SSSR 1923 m. konstitucija. Įsteigtoji federacija tapo pavadinta Socialistinių Sovietų Respublikų Sąjunga („Sojuz Socialističeskich Sovietskich Respublik" — SSSR). SSSR susideda iš šešių pagrindinių federacijos narių, kurių du patys sudaro pagrindines federacijas, o kiti keturi sudaro unitarines valstybes, jų tarpe dvi ne socialistines, o liaudines („narodnyje") sovietų respublikas.

Būtent, federaciniai Sąjungos nariai yra šie du: 1) Didžioji Rusija arba RSFSR, kuri susideda: a. iš 48 bendrojo valdymo gubernijų ir 6 Tolimųjų Rytų teritorijos gubernijų, b. iš 11 autonominių provincijų („oblasti"), sudarančių nacionalinius teritorinius vienetus (Adygejo arba Čerkesų, Votiakų, Kabardinų, Kalmykų, Karačajevo — Čerkasinė, Komi arba Zyrianų, Mori, Ojotų, Čečenų, Čuvašų ir Pavolgės Vokiečių Darbo Komuna) ir c. iš 10 auto-

nominių respublikų (Baškirų, Buriatų — Mongolų, Kalnėnų, Dagestano, Karelijos, Kirgizų, Krymo, Totorių, Turkestano ir Jakutų), ir 2) Užkaukazio Federacija, susidedanti iš 3 Socialistinių Sovietų Respublikų: a. Gruzijos, b. Armenijos ir c Azerbeidžiano. Unitarinės Socialistinės sovietų respublikos, dalyvaujančios Sąjungoje, kaip jos savarankiški nariai, yra 1) Ukraina ir 2) Gudija (Baltgudija). Pagaliau, liaudinės sovietų respublikos yra dar 1) Buchara ir 2) Chorezma (buv. Chiva).

14. Aukštesniųjų federacinių organų sistema SSSR-e: *a*. SSSR-o Sovietų Suvažiavimas, *b*. SSSR-o Cik'as, *c*. Ciko Prezidiumas ir *d*. SSSR-o Sovnarkom'as. SSSR-o Ciko dveji rumai: *a*. Sąjungos Sovietas ir *b*. Tautų Sovietas.

Kaip tik Sovietinių Respublikų Sąjunga pradėjo tvarkytis ir kai federaciniam santykiui pradėta steigti konstitucinė forma, tuojau kilo dvejų rūmų institucijos reikalas, nes be šio federacija nebūtų reali. Dvejais rumais federacinėje Sąjungos valdžioje turėjo apsireikšti du kiekvienos valstybinės federacijos veiksniu: vienas bendrasis visai federacijai, kuriuo SSSR-o valstybėje yra ne bendroji suvereninė tauta, o visuomenės tam tikrų socialinių junginių dirbtinis organizuotas reiškinys—sovietai, ir antras—atskiri organizuoti valstybiniai federacijos nariai—pagrindinės respublikos. Kad antrieji rūmai būtų įtartini aristokratiniu, monarchiniu arba kitokiu reakciniu pavojumi ir kad galėtų kilti kurie nors ypatingi keblumai del jų sudarymo būdo, kaip tai nuolat jaučiama demokratinėse unitarinėse valstybėse, besilaikančiose dvejų rūmų sistemos,—tai čion, kaip ir visose fedaracinėse valstybėse, visai nebuvo numatoma.

Tiesa, SSSR-e dvejų rumų sistema tapo pritaikinta ne tam federacinės valdžios organui, kuris formališkai yra laikomas auksčiausiuoju visoje konstrukcijoje, bet tam, kuris formališkai pirmojo priklauso ir kuris jo yra kontroliuojamas. Bet tam tikrais techniškais konstrukcijos dėsniais pastarasis organas, kaipo beveik nuolatinis ir koncentruojąs valdžios iniciatyvą (jis turi iniciatyvos net aukščiausiojo, periodiško, organo šaukimu), iš tikrųjų yra svarbesnis ir veiklumo atžvilgiu galingesnis už tąjį, kuris yra pripažintas aukščiausiuoju.

Būtent, aukščiausias yra SSSR-o Sovietų Suvažiavimas, kuris sudaro sui generis periodišką konstituantą — neaprėžtos galios organą, maždaug atatinkantį demokratiniam steigiamajam susirinkimui. Be šito aukščiausiojo periodiškai šaukiamo organo, kurio galiai pasiduoda visi nuolatiniai valdžios organai ir patys pagrindiniai fedaracinės konstitucijos dėsniai, yra dar trys kiti fedaracinės valdžios aukštesnieji organai, kurie jungia fedaracinės administracijos ir federacinio įstatymų leidimo funkcijas (sovietinis režimas atmeta

funkcialinį valdžios suskirstymą atskiromis organų sistemomis). Šie organai—tai: *a.* SSSR-o Cik'as („Vykdomasis centro Komitetas“ arba rusiškai „Centralnyj Ispolnitelnyj Komitet“, nuo ko jo inicialų vardas CIK arba Cik), *b.* Cik'o Prezidiumas ir *c.* SSSR-o Sovnarkomas („Liaudies Komisarų Taryba“, rusiškai „Soviet Narodnych Komisarov“).

Visi šie trys organai—Cik'as, Ciko Prezidiumas ir Sovnarkomas—valdo administracijos srity ir paraleliškai leidžia įstatymus. Jie yra kits kito prižiūrimi (Cik'as prižiūri Prezidiumą ir Sovnarkomą, Ciko Prezidiumas Sovnarkomą) ir atsako už savo darbus kiekvienas žemesnis prieš aukštesnįjį. Ciko Prezidiumas ir Sovnarkomas veikia nuolat, Cik'as gi-sesijomis (3 paprastos sesijos į metus, be to gali būti nepaprastos sesijos). Jų kompetencija įstatymus leisti eina paraleliškai, bet ji skiriasi savo ribomis: Cik'as gali leisti visokius įstatymus, net ir konstitucinius, negalėdamas liesti tiktai pagrindinių konstitucijos dėsnių, rezervuotų išimtinai Sovietų Suvažiavimui; Ciko Prezidiumas negali liesti konstitucinių normų, jo įstatymų leidimas (dekretai ir nutarimai) suvaržytas „bendromis politinio ir ekonominio gyvenimo normomis“ (šioje srity jo dekretai yra reikalingi Ciko Sankcijos; Sovnarkomo kompetencija įstatymus leisti dar siauresnė ir galima pasakyti tiktai pagalbinė.

Aukštesnieji šių organų, prižiūrėdami žemesniųjų darbus, gali keisti ir naikinti jų dekretus ir nutarimus. Tokiu budu čion tarp kito ko yra priimta ne tiktai administracijos, bet ir įstatymų leidimo tarnybinė kontrolė įstatymų tikslingumo (iš dalies ir teisėtumo, būtent kompetencinio teisėtumo) atžvilgiu; o tai sudaro vieną įdomių šios sistemos ypatybių, bet neišvengiamą ypatybę ten, kur įstatymų leidimas yra paraleliškai kelių valdžios organų vykinamas.

Aukščiausieji federacijos organai — SSSR-o Sovietų Suvažiavimas ir SSSR-o Cik'as — prižiūri ir aukščiausiųjų pagrindinių federacijos narių — sufederuotų valstybių — organų veikimo: jie gali sustabdyti ir net panaikinti tų pagrindinių valstybių Sovietų Suvažiavimų nutarimus.

Šių visų organų ne aukščiausiasis—ne SSSR'o Sovietų Suvažiavimas, o iš eilės antrasis, veiklesnis už pirmąjį — SSSR'o Cik'as — yra sukonstruotas dvejais rūmais. Jo pirmuosius rūmus sudaro Sąjungos Sovietas („Sojuznyj Soviet“). Tai yra bendrojo federacinės valstybės veiksnio —sovietų—atstovavimo organas. Antrieji rūmai, sudarytieji pagrindinių valstybių atstovavimo veiksniu, yra t. vad. Tautų Sovietas („Soviet Nacionalnostej“). Tiesa, ir bendrojo veiksnio rūmai — Sąjungos Sovietas — sudaromi tokiu būdu, kad į juos patektų atstovai, priklausą įvairioms pagrindinėms valstybėms, proporcingai tų valstybių gyventojų skaičiui. Bet šiuo vis delto Sąjungos Soviete nesudaromos šių valstybių atstovybės; atstovų suskirstymas pagrindinėmis respublikomis čion turi maždaug tokios pat reikšmės, kaip klasiškoje demokratinėje tvarkoje parlamento atstovų suskirstymas rinkimų apygardomis:

vis del to atstovaujamos ne rinkimų apygardos, kaip atskiri vienetai, bet — demokratinėje tvarkoje — tauta, pasireiškianti anoniminėmis balsuojančių piliečių-rinkikų vietos daugumomis, o sovietinėje tvarkoje — vietos sovietai, sugrupuoti pagrindinėmis respublikomis; toje gi taisyklėje, kad sovietų atstovybė Sąjungos Soviete yra nustatyta kiekvienos pagrindinės respublikos sovietų grupei proporcingai ne šios grupės sovietų, bet šios respublikos gyventojų skaičiui, — jaučiamas lyg tos klasiškojo demokratinio mokslo sąvokos obalsis, kuris laiko gyvą piliečių (tautos) kartą (gyventojus) pirmine ir pagrindine gaivališka suvereninės tautos reprezentante, veikiančia tarp kita ko savo skaičiaus svoriu (žiūrėk šio rašto V skyriaus 2 ir 3 skyrelius). Tai, tiesa, ne visai atatinka komunistinės valstybės koncepcijai, užfiksuotai sovietine tvarka, kuri remiasi ne tautos suverenumu, o tam tikrų sociališkai klasinių junginių viešpatavimu, organizuotu į jų diktatūrą; bet tai čion vis delto nereiškia pačių pagrindinių valstybių atstovavimo.

Dalykas toks, kad Sąjungos Sovietas, kaipo pirmieji SSSR-o Ciko rūmai, yra sudaromas rinkimais, vykinamais SSSR-o Sovietų Suvažiavimo. Pats gi Sovietų Suvažiavimas sudaro ne pagrindinių respublikų, kaipo tokių, atstovybės organą, bet visų sovietų atstovų arba delegatų (imperatyviniu mandatu) suvažiavimą, sui generis visos Sąjungos sovietų kongresą (apskritai visa valstybinė sovietų tvarka yra panaši į didžiulės išsišakojusios draugijos arba sąjungos organizaciją, veikiančią iš vienos pusės autonominiais vietos skyriais arba vietos draugijomis su savo vykdomaisiais organais, o iš kitos — skyrių atstovų suvažiavimais, pagrindinių draugijų kongresais ir jų sudarytais nuolatiniais centro organais; valstybinę sovietų tvarką daug paveikė ir komunistinės bolševikų partijos organizacinė tvarka; tai buvo viena Lenino idėjų, kad išbandytas partijos organizacinis metodas būtų sunaudotas ir valstybinei konstrukcijai). Šis Sovietų suvažiavimas (kaipo visuotinas Sovietų kongresas) renka iš savo tarpo Ciką (iki 1923 m. buvusį vienerių rūmų Vciką, dabar gi-SSSR-o Ciko pirmuosius rūmus — Sąjungos Sovietą), kuris sudaro lyg suvažiavimo „ekstraktą“, turintį veikti tarp vieno ir antro suvažiavimo jo vietoj — nuolatinių valstybės centro valdžios organų pryšaky. Dabar šis „ekstraktas“ reiškiasi tiktai vieneriais dvejų Ciko rūmų. Jis savo galią, savo konstitucinį mandatą gauna ne iš pagrindinių respublikų, o iš Sovietų Suvažiavimo, kaipo imperatyvinio sovietų kongreso, kuriam jis už savo darbus ir atsako (pastaroji atsakomybė, o tuo pačiu ir imperatyvinis Sąjungos Sovieto mandato pobūdis yra rimtai susiaurintas šio Sovieto iniciatyva šaukti nepaprastus Sovietų Suvažiavimus ir jo galia stabdyti, tam tikromis sąlygomis, paprastųjų eilinių Suvažiavimų šaukimą).

Antrieji gi Ciko rūmai — Tautų Sovietas — sudaromas pagrindinių sufederuotų valstybių tiesioginiu atstovavimu. Šių rūmų personalinis sąstatas yra pačių valstybių sudaromas: čion kiekviena sufederuota valstybė yra ne kuriomis nors proporcijomis,

bet lygiai atstovaujama, kaipo lygūs vienetai, — po 5 atstovus nuo kiekvienos respublikos, o be to po 1 atstovą nuo kiekvienos autonominės RSFSR-o provincijos (plg. „Pravo Sovietskoj Rossiji", straipsnių rinkinys, I sąsiuvinys, Praha, 1925 m., N. Aleksiejevo straipsnis „Gosudarstwennyj Stroj". 67—95 pusl.; del RSFSR-o konstitucinės valdžios konstrukcijos plg. Hurvič- „Osnovy Sovietskoj Konstituciji", Maskva — Petrogradas, 1923 m., I sąsiuvinys, 155 — 164 pusl.).

Aš truputi smulkiau paliečiau SSSR-o centro valdžios konstrukciją (žinoma, vis delto nepilnai) todel, kad ši konstrukcija, griežtai skirdamosi nuo valstybių daugumoje priimtos demokratinės ir nuo kitų seniau vartojamų konstrukcijų, mums tebėra mažiau žinoma ir dėliai to labiau už kitas yra reikalinga paaiškinimų ten, kur tenka kuri nors jos konstitucinių institucijų paliesti (sąryšy su mūsų tema mums dar teks sykį grįžti į sovietinės valdžios dėsnius).

15. Dvejų rūmų dėsnis: du sudarytosios atstovavimu valdžios veiksniu. Kelerių rūmų galimumas.

Iš anksčiau išdėstyto mes matome, kad dvejų rūmą sistema gerai vystosi, nekeldama jokių įtarimų ir pasipriešinimų bei principinių ginčų tenai, kur valstybės valdžia, sudaryta atstovavimu, remiasi bent dviem atskirais veiksniais, pavyzdžiui, luominiu ir masinio skaičiaus veiksniu, arba bendro masinio skaičiaus veiksniu ir atskirų pagrindinių valstybinių federacijos narių veiksnių. Ten gi, kur pagrindan dedamas vienas universalus veiksnys, kaip tai stengiamasi daryti demokratinėse unitarinėse valstybėse, — ten ši sistema negali išvengti dirbtinumo ir negali rimtai įsigyventi. Mūsų laikais tebevartojama dvejų ar vienerių rūmų sistema, bet praeity galima rasti ir painesnės sudėties sistemų, pavyzdžiui, kai būdavo net keleri „rūmai" arba, kitaip sakant, kelios vieno sukombinuoto organo kolegijos. Senojoje luominėje atstovybėje luomai kartais taip susiskirstydavo, kad keli luomai arba kelios luomų ir profesijų grupės sudarydavo kiekvienas ar kiekviena atskirą kolegiją, veikiančią toje pačioje funkcijoje skyrium nuo kitų, bet pati funkcija buvo atliekama jų visų veikimais. O tai kaip tik skiria rūmų suskirstymą nuo organų suskirstymo. Taip, senieji Prancūzijos „Generaliniai Luomai" („Etats Généraux") susidėdavo iš trijų, taip sakant, „rūmų" arba luominių kolegijų: bajorijos, dvasiškijos ir „trečiojo luomo" (iš „trečiojo luomo" išsivystė „buržuazija", kuri Didžiosios Revuliucijos pradžioje nugalėjo kitus). Anglijoje, kurios dvejų parlamento rūmų sistema kartu su jos parlamentarizmu tapo paskolinta Europos kontinento konstitucinei monarchijai sudaryti ir iš ten perėjo su tam tikrais pakeitimais į demokratinę respubliką, dveji rūmai išsivystė istoriškai vietoje trejetos luominių kolegijų, tarp kita ko, delto, kad

trečiasis luominis elementas—dvasiškija — del tam tikrų priežasčių pasišalino iš parlamento, palikdama jame (Lordų Rūmų sąstate) vos kelius stambesnius savo atstovus (taipogi dveji rūmai — Seimas ir Senatas — nusistovėjo buv. Lietuvių — Lenkų Respublikoje).

16. Socialinių reikalų atstovavimo idėja. Opozicija prieš ją demokratijoje, Socialinių reikalų momentas proporciniame atstovavime Nevykęs bandymas aiškinti proporcinį atstovavimą „nuomonių", o ne socialinių reikalų pasiskirstymu. Kylanti tendencija pakeisti politinių partijų veiksnį tiesioginių masinių organų veiksniu; sindikalizmas.

Besiorganizuojant stipriems mūsų gadynės socialiniams junginiams, kurie plačiai išsivystė ir užėmė vietą išnykusių arba nykstančių luominių ir kitokių korporatyvinių senosios visuomenės padarų, iš įvairių pusių kyla sumanymai šiokiu ar kitokiu būdu pertvarkyti atstovavimo aparatą valstybės valdžioje, būtent, tokiu būdu, kad šie nauji galingi ir ypač organizuoti socialiniai junginiai galėtų teisiniu organizaciniu keliu — per savo organus — reikštis valdžioje ir ją veikti. Mes matėme, kaip šį klausimą kelia doktrinoje ir siūlo išspręsti kostitucinėje praktikoje Duguit. Šios visuomeniškos konstitucinės reformos reikalavimai nėra iš karto perdaug griežti ir nepretenduoja į kategorišką visos atstovavimo tvarkos su visais josios dėsniais laužymą.

Kaip mes esame sekę, jau grynai demokratinio mažoritarinio atstovavimo pakeitimas proporciniu aiškiai eina visuomeniškos reformos vaga ir jau pamažu pradeda savo logikos teisinėmis išvadomis giliai keist pačią atstovavimo konstrukciją. Ši teisinė evoliucija dar toli gražu nėra užbaigta, bet ji reiškiasi ir eina pirmyn ir gilyn. Tačiau proporcinis atstovavimas nebetenkina visuomeniškosios konstitucinės reformos šalininkų. Tarp kita ko jų tapo atkreipta domė į dvejų rūmų sistemą, kuri sumanyta sunaudoti reformai. Šios sistemos konstrukcija yra reikalinga dviejų atskirų veiksnių reiškimosi. Kaip tik šių atskirų veiksnių stoka daro ją demokratijoje dirbtine ir įtartina, tuo pačiu ir silpna. Užtai ji atgimsta ten, kur valstybinėje konstrukcijoje yra legalizuojami du atskiru veiksniu (federacinėje valstybėje arba luominėje valstybėje). Ir štai keliama mintis legalizuoti ir konstituciniai nustatyti t. vad. socialinių reikalų atstovavimą („représentation des interêts"), kuris reikštųsi greta „tautos" (didžiausio masinio skaičiaus) arba proporcinio partinio atstovavimo,

Socialinių reikalų (interesų) atstovavimu vadinama kaip tik tas pats, ką Duguit vadina profesiniu atstovavimu ir kas reiškiasi pavedimu tam tikriems organizuotiems socialiniams junginiams

— ypač organizuotiems klasiniams ir profesiniams junginiams — dalyvauti valstybės valdžioje per savo atstovus, jų organų skiriamus. Duguit — ir su juo kai kurie kiti šios reformos šalininkai — supranta šitą profesinį arba socialinių reikalų atstovavimą plačiau ir, nesitenkindami klasinių ir profesinių ekonominių junginių atstovavimu, nurodo į tai, kad šiuo atstovavimu turėtų gauti galios reikštis valdžioje visi svarbesnieji socialinio bendravimo — visuomenės — elementai, organizuoti tiek ūkio, tiek mokslo, meno ir kitose srityse.

Savaime suprantama, kad prieš tokį profesinio arba socialinių reikalų atstovavimo sumanymą griežtai protestuoja klasiškosios demokratinės doktrinos gynėjai su Esmein'u pryšaky. Samprotavimai, kuriais jie stengiasi sugriauti šitas kostitucinės reformos idėjas, remiasi neskaldomojo tautos suverenumo dogma ir yra iš esmės tie patys, kurie jų yra keliami ir prieš proporcinį partinį atstovavimą. Mes jau turėjome progos į juos nurodyti (žiūrėk šio rašto VII skyriaus 5 skyrelį) ir čion jų smulkiai nekartosime. Klasiškosios demokratinės srovės reiškėjai gerai suprato, kad jau pats proporcinis atstovavimas, randąs karštų šalininkų demokratijos tarpe, iš tikrųjų keičia teritorinės vienlypės tautos veiksnį visuomenės veiksnių politiniame atstovavime, ir jie iš karto pakėlė balsą prieš jį, nujausdami pavojų patiems demokratinės koncepcijos pagrindiniams dėsniams. Ir iš tikrųjų jie nepaklydo. Jie aiškiau numatė demokratijos krizį, ruošiamą proporcinio atstovavimo reforma, ir puolė ginti jos pozicijas, nuosekliai protestuodami prieš šią reformą. Bet reformos sulaikyti jie nepajėgė: ji laimėjo ir įsigalėjo demokratinėse valstybėse.

Žinoma, dirbtina ir nerimta yra manyti, kaip tai daro demokratiniai proporcinio atstovavimo šalininkai, kad įvairių „nuomonių" proporcinio atstovavimo legalizavimas, kurio konstitucinės išdavos jau pradeda reikštis mūsų išžiūrėtame imperatyvinio partinio mandato teisiniame precedente Čekoslovakijoje, — galįs būti griežtai atskirtas nuo „socialinių reikalų" (interesų) atstovavimo idėjos. Pakeitimas vienlypės daugumos, kaipo masinės valios („tautos valios") dėsnio, balsų skaičiaus proporcijomis, kaipo nuomonių susiskirstymo ir susigrupavimo dėsniu, ir teisinis sankcionavimas partinės atstovavimo konstrukcijos tuo motyvu, kad politinės partijos tebesančios atskirų nuomonių organizuotais reiškėjais, — mano supratimu, negali būti, taip sakant, lokalizuotas. Demokratijos klasikai žiūri į partinę parlamento ir apskritai valdžios konstrukciją kaip į faktą, kuris esą tenka toleruoti, nes prityrimas rodąs, kad tai esą neišvengiama ir iš dalies tam tikrais atžvilgiais naudinga: būtent, stipri partinė valdžios konstrukcija konsoliduojanti valdžią ir didinanti jos jėgą, o mažoritarinė rinkimų sistema kaip tik apsaugojanti parlamentą nuo jo perdidelio partinio suskaldymo frakcijomis ir tarnaujanti didelioms stiprioms ir rimtoms partinėms daugumoms parlamente Todel demokratijos klasikai visai nėra linkę kovoti su politinių partijų reiškimosi faktu, bet

vengia juridinės šio fakto konstrukcijos ir atsisako legalizuoti partinį atstovavimą teisinėmis rinkimų ir mandato formulomis.

Bet jeigu legalizuojamas šis faktas, jeigu įvedama partinė konstrukcija į pačią atstovavimo teisę, jeigu partinio balsų susiskirstymo proporcijomis nustatomas pats dalyvavimo valdžioje mandatas, pasiremiant ne masine valia (dauguma), o įvairiomis nuomonėmis, tai tuo pačiu sankcionuojama ne kas kita, kaip socialinių reikalų veiksnys valdžioje. Nes „nuomonės", kurios yra politinių partijų reiškiamos ir organizuojamos, visuomet yra nustatomos socialiniais reikalais arba, kitaip sakant, socialiniais žmonių reikalų aprūpinimo tikslais. Tai yra neišvengiama. Nei balsuoją piliečiai - rinkikai, nei politinės partijos, tvarkančios atstovavimą, nereiškia kurių nors abstraktinių „nuomonių", filosofiškų pažiūrų ir gryno proto spekuliacijų, bet reiškia realų nusistatymą, būtent — socialinių reikalų ir jų aprūpinimo nusistatymą. Kitokia sąvoka būtų naivi. Grupinės nuomonės nėra atskirtinos nuo grupinių socialinių reikalų („interesų").

Jeigu kiekvienai apsireiškusiai masiniu balsavimu „nuomonių grupei" pripažįstama „teisė" į atstovybę valdžioje (parlamente, kontroliuojančiame vyriausybę ir leidžiančiame įstatymus), tai tuo pačiu pripažįstama ši „teisė" įvairių socialinių reikalų grupėms. O pastarosios grupės tai ir yra socialiniai junginiai, tai ir yra nebe tauta — populus, o visuomenė — societas. O jeigu tai pripažįstama ir legalizuojama, tai argi galima manyti, kad šie socialiniai junginiai, susiorganizavę ir galėdami veikti nebe gaivališkai, o per savo pastovius ir tikslius organus, nebereikalausią, kad ir ši „teisė" būtų jiems leista vykinti pleningai per tuos pačius savo organus ir būtent nebe per tokius netiesioginius organus, kaip jų reprezantacinių vadų steigiamos politinės partijos, o per jų tiesioginius masinius organus, kaip sindikatai ar profesinės sąjungos. Tai liečia ypač klasinius ir profesinius ūkio junginius, kur organizuoti sindikatai, sąjungos ir draugijos daug arčiau stovi jų masinio gyvenimo ir jų susistematizuoto tikslingo veikimo, negu reprezentuojančios juos tam tikros politinės partijos. Iš šio turėjo kilti ir iš tikrųjų kilo nauja tendencija pakeisti politines partijas sindikatais ir profesinėmis organizacijomis. Kilo judėjimas, vadinamas sindikalizmu. Judėjimas ne tiktai ekonominis, bet ir aiškiai politinis, nes, kaip teisingai nurodo Duguit, — iš vienos pusės nėra ir negali būti veiklaus ir gyvo politinio organo, kuris neatstovautų kurio nors socialinio veiksnio, o iš kitos pusės kiekvienas stiprus ir konsoliduotas socialinis veiksnys savaime virsta politine jėga, besireiškiančia tiesiog arba per reprezentaciją (op. cit., II t., 599 pusl.).

Tiesa, šis judėjimas būtų kilęs ir be proporcinio partinio atstovavimo, nustatyto parlamento rinkimams. Jis visai nepareina nuo to, ar kuri nors demokratinė srovė pripažino ar nepripažino proporcinį atstovavimą, ir jis visai šio pripažinimo nelaukia, o gal ir nelabai juo domisi, nes ryškiausios ir griežčiausios sindikalizmo

srovės iš viso linksta neigti parlamento instituciją — vis tiek, ar ji būtų sudaryta mažoritariniu demokratiniu ar proporciniu partiniu visuomenišku atstovavimu ir reikalauja pakeisti parlamento valdžią tiesiogine sindikaline valdžia arba, kaip nori kai kurios kraštutinės šio judėjimo srovės, linkstančios į anarchiją, — pakeisti ją tiesioginiu sindikaliniu visuomenės tvarkymu (t. vad. sindikaline „action directe").

17. Demokratinės individualistinės ir kartu grynai kiekybinės masinės koncepcijos krizis. Pastangos paremti ją bendrų teritorinių reikalų dėsniu. Šios demokratinės koncepcijos atliktasis svarbus funkcionalinis darbas. Visuomeniškos konstitucinės reformos sumanymai.

Tat negalima sakyti, kad proporcinio partinio atstovavimo šalininkai demokratijos tarpe būtų pagimdę arba ypatingai padrąsinę sindikalinį judėjimą su jo politinės reformos reikalavimais, mažai teatsižiūrinčiais esamojo parlamento konstrukcijos. Bet, be abejo, proporcinio atstovavimo šalininkai demokratijos tarpe prisidėjo prie demokratinės pozicijos susilpninimo konstitucinėje valstybės konstrukcijoje ir šiuo paruošė dirvą visuomeniškam dėsniui gilinti. Jie patys nesuprato, kad jie yra tais naujos koncepcijos pirmtakūnais, kurie visuomet ir visur atsiranda prieš kurį nors krizį, prieš kurią nors begimstančią naują koncepciją ir reformą, manydami tobulinti esamąją tvarką, o iš tikrųjų įvesdami į ją revoliucinį būsimos reformos veiksnį, nesuderinamą savo elementais su esamos tvarkos logika ir todel turintį ją ardyti. Šis jų darbas gal buvo būtinas ir reikalingas, jis gali būti pažangus, bet jis jų pačių nebuvo pilnai suprastas. Ir tenka stebėtis, kad jie patys, įvykdę savo darbą, ima protestuoti prieš tai, kas jų pačių darbe yra paslėpta, kaipo tam tikros bręstančios tendencijos reiškinys.

Tai yra ypač žymu tarp kito ko pas Hauriou. Jis pats aiškiai pabrėžia federacinę valstybės esmę, jis dedasi kategorišku proporcinio atstovavimo gynėju, kovodamas dėliai jo su Esmein'u; jis nustato balsavime ne tiktai rinkikų socialinę funkciją, bet ir jų teisę į tautos atstovybės sudarymą savo nusistatymu, — teisę tiek individualinę kiekvieno piliečio, tiek kolegialinę atskirų rinkimo apygardų ir atskirų rinkikų grupių; jis reikalauja, kad kiekvienas atskiras „tautos valios" elementas piliečių tarpe, besireiškiąs tam tikra „nuomone", gautų teisinį kelią pasireikšti parlamente ir juridiškai veikti valdžią, — ir kartu jis griežtai atmeta socialinių reikalų teisinį pagrindą atstovavimo konstrukcijai, griežtai kovoja su visokiais sumanymais pertvarkyti šią konstrukciją visuomeniška kryptimi, pakeisti arba papildyti universalų teritorinį dėsnį bet kuriuo kitu socialiniu dėsniu, ir solidariai su demokratijos klasikais gina klasiškąją dogmą nuo bet kurių prieš ją pasikėsinimų, užmiršdamas, kad jis pats jau ją rimtai pažeidė savo tezėmis. Savo kovą prieš visuomeniškos konstitucinės reformos

sumanymus jis remia tuo, kad valstybė tebesanti federaciniu teritoriniu socialiniu junginiu ir kad jos aprupinamieji socialiniai reikalai tebėsą bendrieji teritoriniai reikalai, kurie lygiai ir, taip sakant, automatiškai paliečią visus gyventojus — piliečius, neatsižvelgiant jų socialinio suskirstimo visokiais kitais funkcionaliniais visuomenės veiksniais. Nekalbant apie tai, kad toks tvirtinimas yra aiškiai dirbtinis ir neatatinka valstybinei tikrenybei, nes mes kuoaiškiausiai ir kiekviename žingsny galime įsitikinti, kad jokia valstybė nesitenkina tokiais grynai teritoriniais ir bendraisiais socialinių reikalų aprūpinimo tikslais, kaip, pavyzdžiui, susisiekimas, policija ir t. t., bet kiekviena valstybė, greta anųjų, saugoja ir rūpina visą eilę svarbių nacionalinių, tam tikrų klasinių ir įvairių kitų socialinių reikalų, pasirinkdama jų tarpe savo nacionalinei, ekonominei, bažnytinei ir kitokiai socialinei politikai tam tikrą kryptį ir tam tikrą spalvą, nevienodai tenkinančią visus nacionalinius, bažnytinius, klasinius ir kitokius susigrupavimus, pasireiškiančius visuomenėje, — taigi nekalbant jau apie tai, tenka stebėtis vienų tezių prieštaravimu kitoms šiame samprotavime: nejaugi iš tikrųjų Hauriou galėtų manyti, kad šie nuomonių ar „tautos valios elementų“ grupiniai skirtingumai, kurie reiškiasi balsų suskirstymu rinkimuose ir kuriems proporcinio atstovavimo šalininkai paveda teisę į atskirus mandatus valdžioje, paliečia tiktai „bendruosius teritorinius reikalus“, neturinčius nieko bendra su nacionaline, bažnytine, klasine, ekonomine, profesine, luomine ir t. t. politika? Proporciniu atstovavimu patenka į parlamentą kaip tik nacionalinės mažumos, įvairūs klesiniai veiksniai ir t. t., kuriems rūpi ne tiktai bendrieji klausimai, kiek, pavyzdžiui, kurioje vietoje bus mokyklų, bet ir kaip šios mokyklos bus organizuotos ir kaip jos veiks nacionaliniu, konfesiniu ir kitais atžvilgiais, kuriems, apskritai, rūpi arba suvalstybinti savo socialiniai tikslai, arba apsaugoti jie nuo valstybės siekiamų kitokių socialinių tikslų ir t. t. Manyti, kad valstybės valdžia tebesanti skiriama bendriesiems teritoriniams tikslams ir kad ji turinti vengti kitų socialinių tikslų, reiškiančių socialinės diferenciacijos išvadas, ir kartu konstruoti „tautos atstovavimą“ įstatymams leisti ir administracijos kontrolei atskirų „nuomonių“ proporciniu pasireiškimu — tai nesilaiko logiškos samprotavimo sistemos.

Kai XVIII ir dar XIX amžiuje jaunoji demokratija pradėjo ir vykdė kovą del konstitucinio valstybės pertvarkymo savo sąvokomis ir savo dėsniais, ji šia kova palietė ne tiktai absoliutinę monarchiją, kaip tam tikrą valstybės valdžios konstrukciją, bet ir pačią visuomenę. Demokratine koncepcija ypač pasinaudojo naujoji stiprėjanti ir besiorganizuojanti socialinė klasė — t. vad. buržuazija, kuriai tarp kita ko rūpėjo suardyti kai kurie senosios visuomenės socialiniai junginiai, besinauduoją įvairiomis privilegijomis, ypač gi luomai ir senosios profesinės korporacijos, kenkusios jos galiai ir naujoms ekonominio vystimosi sąlygoms, reikalingoms sutarčių ir privatinės iniciatyvos laisvės, samdomojo darbo ir

nevaržomos privatinės turto ir gaminimo įrankių nuosavybės. Demokrafija su savo vienlypės tautos suverenumo, įgimtųjų žmogaus teisių, žmonių pagrindinės laisvės ir lygybės dėsniais — buvo naudinga ne tiktai monarchistiniam dėsniui pašalinti, bet ir seniems negeistiniems socialiniams junginiams teisėtai likviduoti. Senoji feodalinė, aristokratinė, luominė ir korporatyvinė konstrukcija turėjo būti pakeista kitokia, kurioje socialiniai junginiai pakeisti individų dulkėmis ir tų individų kiekybine mase. Tai ir buvo pasiekta nauja valstybinė konstitucinė konstrukcija, kuri pagaliau ir laimėjo. Feodalizmo likučiai griuvo, luomai sunyko, senasis korporativinis ir profesinis socialinis režimas, paveldėtas iš viduramžio, liko sunaikintas. Kai kurie kiti pastovūs siocialiniai junginiai, tebesą stiprūs, kaip bažnyčia (bažnyčios), daugybėje valstybių pasisekė demokratijai rimtai atstumti arba kartais net visai atskirti nuo valstybės. Žmonių teisinė lygybė ir jų fizinės bei psichinės autonominės laisvės ribos, už kurių žmogus nėra valstybės funkcijos liečiamas, tapo praplėstos ir užfiksuotos. Visa tai sudaro vieną rimčiausiųjų naujosios demokratijos nuopelnų.

Bet tuo laiku nusistovėjo nauja klasinė ir profesinė socialinė diferenciacija, be to įgijo ypatingos svarbos kai kurie kitoki socialiniai junginiai, ypač nacionaliniai; visuomenės organizavimosi darbas naująja socialinių junginų konstrukcija žymiai pasistumė pirmyn. Demokratinė grynai individualistinė, o iš kitos pusės masinė kiekybinė koncepcija konstitucinėje naujosios valstybės konstrukcijoje nebetenkino daugybės sustiprėjusių ir susiorganizavusių socialinių junginių. Tiek patys organizuoti socialiniai junginiai, tiek doktrina pradėjo kelti konstitucinės reformos klausimą. Mes jos ženklus pastebėjome proporcinėje atstovavimo reformoje, kuri mūsų laikais jau, galima sakyti, įsigalėjo.

Bet įvairioms srovėms tai pasirodė per maža. Pasipylė daugybė konstitucinės reformos sumanymų, kreipiamų į diferenciuotos visuomenės veiksnio legalizavimą valstybės valdžioje, — į socialinių reikalų, ypač organizuotų funkcionalinių junginių, teisinį įleidimą vadžion jų atstovavimo metodu. Iš abiejų sparnų, apsupančių demokratinį centrą, iškelta demokratijos ir jos institucijų kritika. Tasai kilęs konstitucinės reformos reikalavimas galima apimti vienu bendru pavadinimu, apibūdinančiu įvairius siūlomus sumanymus visuomeniškos konstitucinės reformos vardu.

Visi visuomeniškos konstitucinės reformos sumanymai galima klasifikuoti keturiomis sistemomis. Paliesime jų kiekvieną.

X. Socialinių kvalifikacijų sistema.

1. Cenzo problema demokratijoje.

Pirmoji visuomeniškos konstitucinės reformos sistema turi tam tikrų ryšių su kai kuriomis klasiškosios demokratinės srovės tezėmis, jungdama su jomis tam tikras savotiškas išvadas. Kaip mes jau esame aiškinę, klasiškoji demokratinė srovė, kurios pagrindai buvo nustatyti Didžiosios Prancūzų Revoliucijos metu ir kuri nusistovėjo ypač prancūzų moksle (jos korifejus prancūzų doktrinoje — Esmein) žiūri į piliečių dalyvavimą politiniuose rinkimuose, kaip į socialinę (tautinę) funkciją, o ne individualinę teisę, ir todel randa, kad piliečio-rinkiko žymė esą galima nustatyti ne pačiu pilietybės faktu, bet tam tikromis piliečių kvalifikacijomis tautos valiai reikšti (žiūrėk šio rašto V skyriaus 4 skyrelį ir VII skyriaus 1 ir 2 skyrelius).

Logiškai šiuo galima remti cenzinis balsavimas. Jeigu politinio balsavimo (tautos suvereninės valios teisinio reiškimo) funkcija nustatoma kvalifikacijomis, tai tenka rasti kriteriumas, kuriuo piliečiai bus skirstomi į kvalifikuotus piliečius-rinkikus ir nekvalifikuotus piliečius („civitas sine suffragio"). Tiesa, Esmein, norėdamas prisitaikinti prie esamos Prancūzijoje konstitucinės tvarkos, priėmusios visuotinąjį balsavimą, ir vengdamas ginčų su tuo, kas jau yra įsigalėję praktikoje ir viešojoje nuomonėje, o rezervuodamas energiją kovai prieš kitus pavojingesnius jo doktrinai sumanymus, linksta atmesti visokius cenzus, kaip tų kvalifikacijų kriteriumus, išskiriančius iš piliečių-rinkikų „corpus'o" necenzuotus piliečius, bet be to bendro psichinio subrendimo (taigi ir amžiaus) cenzo, kurio teisėtumas ir tikslingumas apskritai nėra abejotinas nei kieno nors ginčijamas, — Esmein vis delto pripažįsta ir kategoriškai palaiko bent vieną tokį cenzą arba šios kvalifikacijos kriteriumą, kuriuo iš piliečių — rinkikų eilių išskiriama ištisa plati piliečių kategorija, lygi skaičiumi su kvalifikuotais piliečiais-rinkikais: tai yra — vyriškos lyties cenzas; tuo pačiu visos pilietės moterys nuo „teisinės tautos" atkrinta. Šį cenzą Esmein drąsiai palaiko, nes jis tebėra užsilikęs Prancūzijos konstitucinėje teisėje nepaisant „visuotinojo" balsavimo.

Bet jeigu klasiškosios demokratinės srovės korifejus ir kartu epigonas Esmein, be amžiaus ir lyties cenzo, kitų cenzų, kaip šios kvalifikacijos kriteriumo, nepripažįsta, tai vis delto buvo ir tebėra kitų, kurie mėgina tuos kriteriumus nustatyti. Ir net patys

šios demokratiškos koncepcijos steigėjai Didžiosios Revoliucijos metu, skirdami kvalifikuotus „veiklius" („citoyens actifs") piliečius (piliečius - rinkikus) nuo nekvalifikuotų ir tuo pačiu nedalyvaujančių politiniame balsavime „pasyvių" piliečių (citoyens passifs" — žiūrėk Prancūzijos 1791 m. konstituciją), nustatė šiai tautos valios reiškimo kvalifikacijai, be kai kurių kitų sąlygų (tam tikras amžius, tam tikras apsigyvenimo laikas tam tikroje vietoje, pilietinės priesaikos atlikimas, įsirašymas į tautinės gvardijos sąrašus ir t. t.), taipogi vieną ypatingąjį kriteriumą — cenzą, būtent tam tikrą tiesioginių mokesčių mokėjimo cenzą, t. y. turto cenzą. Panašus turto (tiesioginės nuosavybės arba mokesčių) cenzas buvo iš karto nustatytas ir Šiaurės Amerikos Jungtinėse Valstybėse. Cenzinė rinkimų sistema būdavo vartojama ir kitur, ir ne tiktai prieš demokratiją, kaip įrankis įvairiems senosios luominės, aristokratinės arba monarchinės tvarkos konstituciniams padarams palaikyti, bet ir demokratinės tvarkos ribose, kaip kvalifikacijų koncepcijos išvada. Cenzai būdavo nustatomi įvairūs.

Žinoma, cenzų (piliečių kvalifikavimo — „cenzūravimo" tautos valiai reikšti) kelias yra slidus. Nėra galima rasti objektyvinis pastovus kvalifikacijų kriteriumas, kuriuo būtų galima neabejotinai nustatyti, kurie piliečiai tinka, o kurie netinka „tautos valiai" pareikšti. Cenzų pasirinkimo dėsniai yra taip pat neaiškūs, kaip neaiški yra pati „tautos valios" sąvoka. Cenzo arba kvalifikacijų cenzūravimo — vertinimo — atžvilgiu viskas priklauso subjektyvinių cenzūruojančiojo pažiūrų bei įsitikinimų. Jeigu vieni randa, kad geriausia atjausią „tautos valią" ir, taip sakant, valstybinį tautos solidarumą, pavyzdžiui, turtingesni žmonės, nes turtas labiau rišąs juos su visu socialiniu bendravimu valstybėje ir darąs jų veikimą atsakingesniu bei rimtesniu, negu beturčių veikimas ir beturčių sumanymai ir pageidavimai — nes beturčiai, nieko neturėdami, nieko ir nustoti nebijo, o visa ką tegali įgyti ir visu kuo pasipelnyti ir todel būsią linkę visa ką bandyti ir įvaryti valstybę į visokius nerimtus eksperimentus, — tai vėl kiti gali rasti (ir iš tikrųjų yra tokių, kurie tai randa), kad esą kaip tik beturčiai - proletarai arba įvairūs vargingi tautos sluoksniai geriausiai pasiremsią solidarumu ir todel tiksią tautos valiai reikšti, nes turtuoliai tesirūpinsią savo turtu ir savo egoistiniais tikslais, užmiršdami del jų bendruosius reikalus arba aukodami pastaruosius savo privatinei naudai. Aš jau buvau parodęs šių išvadų priešingumą (pavyzdys, rusų eserų, reikalaujančių neturto cenzo ir išbraukiančių „buržuaziją" iš piliečių - rinkikų eilių).

Dėliai šio savo subjektivumo cenzų sistema nėra patogi nei tinkama demokratijai, kuri remiasi ypač objektyvine teritorine tautos konstrukcija. Kaip jau mano buvo parodyta, — kvalifikacijų reikalavimas ir jų nustatymas demokratijos dėsniais visuomet yra dirbtinis, ir todel kvalifikacijų bei cenzų tezė tapo demokratijoje pakeista visuotino lygaus balsavimo teze (šio rašto VII skyriaus 1 — 3 skyreliai).

2. Cenzo dėsnis socialiniams visuomenės veiksniams atstovauti. Cenzas kaip diskvalifikacijos kriteriumas RSFSR-o 1918 m. konstitucijoje.

Bet už tai cenzų sistema gali būti tam tikra prasme sunaudota socialinių visuomenės veiksnių atstovavimui sudaryti. Jeigu valstybės pagrindan dedama ne suvereninė teritorinė tauta, o socialinis žmonių bendravimas, pasireiškiąs įvairiais socialiniais junginiais, kaipo įvairių socialinių reikalų aprūpinimo kategorijomis, tai piliečių klasifikacija šiais socialiniais reikalais bei junginiais nebeprieštarauja jokiam universaliam išanksto nustatytam dėsniui. Tiesa, pasirinkimas vienų reikalų bei junginių ir pavedimas jiems galios reikštis valdžioje, o išskyrimas iš to reiškimosi kitų, nenustoja ir čion savo subjektyvumo ir dirbtinumo; bet čion šis politinis dirbtinumas nežeidžia jokios konstruktyvinės taisyklės. Suskirstyta visuomenė nesiremia nei individų, nei socialinių reikalų arba junginių lygybe. Kiekvienas socialinis junginys turįs savo tam tikrą svorį, savo ypatingą vertę ir svarbą, kuri gali reikštis ne tiktai jų narių skaičiumi, bet ir kitomis jų žymėmis bei ypatybėmis.

Todel socialinės piliečių kvalifikacijos nesančios neigtinos ir taipogi nesančios lygios vertės. Jos tenka vertinti ir tenka iš to įvertinimo daryti tam tikros išvados, nes jos galinčios būti teigiamos ir neigiamos. Žinoma, vertinimas busiąs subjektyvus; bet tas, kuris turi galios vertinti ir nustatyti šio vertinimo teisines išdavas, privaląs turėti drąsos, jeigu jis žino, ko jisai nori, ir privaląs pakelti atsakomybės naštą už šį savo įvertinimą; jisai atsakysiąs už tai prieš istoriją ir prieš visuomenę, kuri reaguosianti į šį jo darbą ir nugriausianti jį, jeigu pastarasis neatatiks tikrąjai jos įvairių elementų svarbai.

Šiais samprotavimais, kurie nieko bendra su demokratine lygybe bei su demokratijos teritorine tautos suverenumo koncepcija neturi, vartoja socialinių kvalifikacijų ir socialinio cenzo tezę tiek dešinieji demokratijos priešai, nustatydami piliečių politinio balsavimo funkciją ar teisę įvairiais socialiniais — klasiniais, luominiais, nacionaliniais, bažnytiniais ar kitokiais — momentais (cenzais), tiek jos kairieji priešai, pavyzdžiui, komunistai - bolševikai SSSR-o valstybėje (RSFSR-o 1918 m. konstitucija diskvalifikacijos kriteriumu arba neigiamu socialiniu cenzu išskiria iš rinkikų eilių šias socialines piliečių kategorijas: a. asmenis, naudojančius samdomąjį darbą pelnui, b. asmenis, gyvenančius ne savo darbo pelnu, o, pavyzdžiui, turto pelnu, įmonių pelnu, palūkanomis iš kapitalo ir t. t., c. privatinius pirklius, prekybos ir komercijos tarpininkus, d. vienuolius ir įvairių bažnyčių bei religinių kultų dvasiškius; žiūrėk RSFSR-o konstitucijos 65 str.)

3. Nelygus balsavimas, nelygus mandatų suskirstymas. Pliuralinis balsavimas (Belgijoje, SSSR). Nelygaus ir pliuralinio balsavimo kritika.

Bet cenzo sistema nepilnai atatinka siekiamam socialinių kvalifikacijų tikslui. Ji būtent tegali būti pavartota politiškai piliečiams suskirstyti socialiniu veiksniu į dvi rūši: kvalifikuotų ir nekvalifikuotų piliečių. Ji nenumato kvalifikacijų laipsniavimo (gradacijos) į daugiau ir mažiau kvalifikuotus piliečius. Tuo tarpu socialinio įvertinimo veiksniu, kvalifikacijų nelygybė gali būti painesnė, negu tokia, kuria tektų vieniems pripažinti pilna ir lygi galia valdžiai sudaryti atstovavimu, o kiti — visiškai atstumti. Kartais vertintojams būtų pageidaujama ir kvalifikuotųjų tarpe vieniems šiuo atžvilgiu pavesti didesnė galia, negu kitiems.

Šiuo remiasi nelygaus balsavimo arba nelygaus atstovavimo įvairios praktikos. Tarp kita ko tai gali būti pasiekta tokiu būdu, kad įvairioms socialinėms rinkikų grupėms (t. vad. kurijų sistema, apie kurią kalbėsime truputį žemiau) pavedama nelygus ir neproporcingas mandatų skaičius, būtent — toms grupėms, kurioms pripažįstama didesnė socialinė svarba ir kurios norima aukščiau įvertinti, pavedama išrinkti didesnis atstovų skaičius, negu joms tektų jų narių skaičiaus proporcijomis, o tuo pačiu, žinoma, mažiau skiriama mandatų toms socialinėms grupėms, kurios žemiau vertinamos. Taip, pavyzdžiui, buvo praktikuojama buv. Austrijos Imperijoje jos žemesniesiems parlamento rūmams sudaryti iki demokratinei 1907 m. rinkimų reformai, pakeitusiai kurijų rinkimų sistemą visuotinu balsavimu; tai taipogi matyti RSFSR-o (ir iš viso SSSR-o, išskyrus Bucharos respubliką, kaipo nesocialistinę ir tesitvarkančią sovietais, renkamais demokratiniu — visuotinu, lygiu balsavimu) konstitucinėje teisėje: būtent, socialistinėse sovietų respublikose rinkimai į miestų sovietus vyksta įvairiomis socialinėmis kurijomis, ir mandatų suskirstymas tarp kurijų nėra lygus nei proporcingas kurijų dalyvių skaičiui; be to, gubernijų sovietų suvažiavimuose miestų sovietų atstovybė nėra proporcinga valsčių sovietų suvažiavimų atstovybei: pirmieji yra atstovaujami kitokiu mandatų suskirstymo dėsniu, negu antrieji, ir patenka į privilegijuotą padėtį.

Bet ypatingą ir įdomų šio nelygaus socialinių kvalifikacijų vertinimo konstitucinį metodą sudaro taip vadinamas „pliuralinis" balsavimas. Jis reiškiasi tuo, kad tie patys piliečiai - rinkikai, (vistiek — ar cenzuoti ar visuotino balsavimo ribose) gauna nelygų balsų skaičių, būtent — kai kurie piliečiai - rinkikai arba kai kurios jų socialinės kategorijos del tam tikrų savo socialinių kvalifikacijų gauna balsų priedą ir tokiu būdu kai kurie gali turėti po du, po tris arba ir po daugiau balsų.

Ypač garsus yra pliuralinio balsavimo konstitucinis precedentas, išbandytas Belgijoje. Jis buvo nustatytas 1893. IX. 25. konstituciniu įstatymu. Pagrindan buvo padėta visuotinas balsa-

vimas su 25 metų amžiaus cenzu. Visuotinu balsavimu visi piliečiai gaudavo po 1 balsą. 35 metų amžiaus ir tam tikras mokesnis suteikia šeimininkui (vedusiam vaikų tėvui) arba tam tikro turto savininkui — antrąjį balsą. Tam tikro mokslo (inteligentijos kvalifikacijos) cenzas suteikia dar du balsu. Bet niekas negali naudotis daugiau kaip iš viso 3 balsais. Čion tiesioginio socialinio pobūdžio turi ypač klasinė turto (mokesnio ir nuosavybės) ir šeiminė kvalifikacija; aukštesniojo amžiaus (35 metų) ir mokslo kvalifikacija turi netiesioginio socialinio pobūdžio.

Demokratinėje Belgijoje antidemokratinis pliuralinis balsavimas, patarnavęs 26 metus ir nuolat kėlęs kairiųjų socialinių gaivalų protestą (jis buvo sudarytas aiškiai konservatyviniams socialiniams tikslams) — po Didžiojo Karo (1919 m.) tapo panaikintas ir pakeistas visuotinu lygiu balsavimu.

Pliuralinis balsavimas — kad ir pridengtoje formoje — praktikuojamas ir SSSR-o sovietų sistemoje (miestų sovietų rinkimuose kartais kai kurie rinkikai gali atsidurti keliose kurijose; be to į Sąjungos Sovietų Suvažiavimą gauna atskirus mandatus miestų sovietai, nors jie yra atstovaujami ir gubernijų sovietų suvažiavimuose, kurie taipogi gauna mandatus į Sąjungos Sovietų Suvažiavimą).

Tiek apskritai nelygus, tiek pliuralinis balsavimas turi rimtų ydų. Kad šios ydos galėtų būti pateisintos socialinių kvalifikacijų naudingumu — tai yra abejotina. Viena svarbesniųjų ydų yra ta, kad šiš metodas žeidžia populerų teisingumo pajautimą, kuris, bent mūsų gadynės civilizacijoje ir politinėje sąmonėje, išauklėtoje demokratijos sąvokomis, yra jungiamas su lygybės dėsniu. Tiesa, galima pasakyti — taip ir sako šių tezių šalininkai —, kad politinė valdžios funkcija visuomenėje nesudaranti jokio atlyginimo už dorybes ir nieko bendra su idealiniu teisingumu neturinti, nes tai tebesą sprendžiama visuomenės labu ir istoriškos evoliucijos logika — tam tikromis socialinėmis, o ne dorinėmis kategorijomis. Bet vis del to realus politikas privalo skaitytis su viešpataujančiu pajautimu, kad jis ir būtų klaidingas. Arbitrališkas kvalifikacijų ir jų laipsniavimo nustatymas kelia smurto idėją, o smurtas turi du galu: smurto auka pati linksta pasinaudoti smurtu, ištikus progai; tat šis metodas yra pavojingas, ypač jei šiomis kvalifikacijomis sudaroma teisinė privilegija tokiems socialiniams veiksniams, kurie socialinėje visuomenės konstrukcijoje nėra perdaug stiprūs ir neturi aiškios jėgų ar įtakos hegemonijos. Praktiškas šio metodo nepatogumas glūdi jo sudaromame konstitucinio nepastovumo ir revoliucijos pavojuje. Socialinių kvalifikacijų įvertinimas, būdamas subjektyvus ir remiamas ne tiktai socialinių jėgų svoriu, bet ir, o gal dar labiau, įsitikinimais ir pažiūromis į tai, kas gera, kas bloga, vadinasi — idealais, jausmais, aistra, interesu, gali lengvai įžeisti tai, kas iš tikrųjų yra galingas ir gyvas visuomenėje ir kas, negalėdamas legaliu būdu pakeisti šio įvertinimo išdavų, turi nugriauti visą konstruk-

ciją smurtu, revoliucija, griežtu tvarkos ardymu. Tai nėra sveika. Savaime, socialinių kvalifikacijų veiksnys nėra atmestinas. Bet kad jo nustatymo ir reiškimosi metodas (nelygus cenzas ir pliuralinis balsavimas) būtų patogus vartoti — tai yra abejotina. Jo neigiamos praktiškos išdavos yra aiškios, o jo teigiamos išdavos pasirodytų tik tada, kai iš tikrųjų šis socialinių kvalifikacijų įvertinimas būtų atliktas be klaidos ne tiktai siekiamų idealų, bet ir socialinių jėgų svorio atžvilgiu. O tai nėra lengva padaryti. Reikėtų, kad įvertinimo darbas būtų pavestas gudriam ir bešališkam arbitrui, kuris pats nebūtų savo sprendimu suinteresuotas ir kuris pats jokių socialinių reikalų nei socialinės kovos aistrų būtų nepaliestas. Bet kur gi rasti toks idealingas teisėjas visuomenėje, sudarytoje ir suskirstytoje kaip tik socialiniais reikalais?

4. Šeiminio balsavimo („vote familial") sumanymai. Šeiminių draugijų 1920 m. Kongreso (Prancūzijos mieste Lille) rezoliucijos.

Sąryšy su socialinių kvalifikacijų sistema, vykinama cenzu, nelygaus ir pliuralinio balsavimo metodais, tenka paliesti dar viena įdomi visuomeniškos atstovavimo reformos tendencija, besireiškianti taip vadinamo šeiminio balsavimo („vote familial") sumanymu. Ši tendencija įgijo gana didelės svarbos Vakaruose, ypač Prancūzijoje, kur, kaip žinoma, rimtai yra kilusi gyventojų skaičiaus palaikymo ir padidinimo socialinė problema. Nuolat mažėjant gimimų skaičiui, tuo pačiu mažėja ir gyventojų skaičius, o tai gresia visuomenei ir valstybei pavojumi. Todel tuose kraštuose, kur šis pavojus yra apsireiškęs, pradėta rimtai organizuoti kovą prieš gimimų skaičiaus mažėjimą. Ši kova savaime turi eiti rėmimu bei globojimu tų veiksnių, kurie gali paveikti gimimų skaičiaus pakėlimą. Jų tarpe vienas svarbiausiųjų veiksnių, tai, žinoma, šeima.

Šeima, be abejo, sudaro vieną pastoviausių visuomenės veiksnių, vieną pagrindinių ir svarbiausių socialinių junginių. Tam tikra prasme ji gali būti laikoma pačios visuomenės užuomazga. Net ir tos doktrinos ar pažiūros, kurios apskritai linksta neigti arba ignoruoti visuomenę, tarpindamos ją valstybėje, pripažįsta atskirą nuo valstybės ir netirpstančią joje „sociatatem domesticam," kaipo šeiminę arba „naminę" visuomenę, susidedančią iš daugybės tam tikrų socialinių junginių, kaipo kraujo ir naminio ūkio (darbo) vienetų (kraujo šeima su namiškiais). Ir štai prieš visuomenės suskaldymą individais, prieš tą kraštutinę socialinio bendravimo individualizaciją, kurią įkvepė mūsų sąmonei XVIII amžiaus mokslas ir kurią palaiko Didžiosios Prancūzų Revoliucijos teisinis (ir konstitucinis) palikimas, tebesireiškiąs demokratinėje konstrukcijoje, kilo reakcija tarp kita ko ir šeimos naudai, paskatinta dar anksčiau pažymėtais svarbiais praktiškais motyvais. Nurodoma, kad tikru socialiniu vienetu — atomu — nesąs žmogus - individas,

bet esanti šeima, būtent kraujo šeima, susidedanti iš vyro su žmona ir vaikais. Šios koncepcijos šalininkai stengiasi, žinoma, padaryti iš šio ir tam tikras teisines išvadas. Jie, apskritai, nemano griauti bendrųjų demokratinės tvarkos dėsnių, bet norėtų reformuoti šią tvarką, pakeisdami arba bent papildydami teritorinį individą — gyventoją, pilietį — šeimos vienetu. Žmogaus ir piliečio pagrindines teises, dedamas demokratinės tvarkos pagrindan, jie reikalauja reformuoti šeimos teisėmis. Tuo pačiu jie savo reformos reikalavimu palyti ir t. vad. politines teises, vadinasi — dalyvavimą ar teisinį veikimą į valdžią, kurio ryškiausį momentą sudaro masinio politinio balsavimo teisė (funkcija) ar tai parlamento atstovų rinkimais reprezentaciniame valdyme ar referendumu, įstatymų iniaciatyva, imperatyviniu mandatu pusiau tiesioginiame valdyme. Jiems rūpi, kad valstybės valdymas susikoncentruotų šeimų tėvų, kaipo tų šeimų atstovų — reprezentantų—rankose.

Tai nėra tiktai tam tikra koncepcija, tam tikra doktrina, bet tai yra organizuotas teisinės reformos judėjimas, augąs Vakaruose, ypač Prancūzijoje, palaikomas tam tikrų plačiai išsivysčiusių t. vad. šeiminių draugijų ir sąjungų („associations familiales"). Hauriou („Précis de Droit Constitutionnel", 67 — 69 pusl.) cituoja vieną įdomų šio judėjimo dokumentą, būtent — šeiminių sąjungų 1920 m. Kongreso (Prancūzijos mieste Lille) nubalsuotą rezoliuciją, sistematiškai dėstančią visą šeiminės teisės reformą. Jis šią rezoliuciją vadina „šeimos teisių deklaracija", analogiška ir paralelia garsioms XVIII amžiaus „Žmogaus ir Piliečio Teisių Deklaracijoms". Ši rezoliucija, suformuluota 9 straipsniais, yra paremta pagrindiniu dėsniu, išdėstytu jos įžanginėje tezėje šiais žodžiais: „Šeima, pagrįsta vedybomis, hierarchiškai konstituota po tėvo autoritetu, turi tikslo perleisti, palaikyti, išvystyti, amžinai pratęsti žmogaus gyvybę. Šiam tikslui pasiekti ji turi *neatimtinų teisių, senesnių ir aukštesnių už* bet kurį *pozityvinį įstatymą*". Mano pabrauktieji žodžiai rodo klasišką ją suvereninių įgimtųjų teisių formulą.

Tarp devynių rezoliucijos straipsnių, nustatančių šias amžinąsias suverenines šeimos teises, mes randame vieną (VIII str.), liečiantį konstitucijos šeiminės reformos valstybėje reikalavimą. Tai pareikšta šiaip: „Šeima — tikrasis visuomenės branduolys — turi teisės rinkti atstovus į renkamus valsčiaus, departamento, provincijos, tautos organus. Be savojo balso — tėvas turi balsų skaičių, lygų arba proporcingą savo mažamečių, neatskirtų, esančių jo galioje vaikų skaičiui. Motina balsuoja mirusio, dingusio arba nustojusio teisių tėvo vardu."

Kad šis judėjimas nesudaro tiktai neatsakingą svajotojų grupės sumanymą, bet yra rimtas ir reiškiasi taipogi politinėse partijose bei turi įtakos parlamente, kur jį palaiko gana gausinga atstovų grupė, — matyti iš to, kad tais pačiais 1920 m. atstovų grupės (atstovo Roulleaux-Dugage ir 114 kitų atstovų) tapo įneštas Prancūzų Parlamentan rinkimų reformos įstatymo sumanymas,

paremtas kaip tik šeiminiu balsavimu, nustatytu tais pačiais Kongreso rezoliucijos nurodytais dėsniais (Hauriou — op. cit., 615 pusl.). Šiame sumanyme mes randame reprezentacinį ne tiktai tėvo už šeimą ir jos narius arba, nesant tėvo, motinos balsavimą, bet ir, nesant abiejų tėvų, globėjo reprezentacinį balsavimą už jo globojamąją šeimą, o taipogi įsūnytojo balsavimą už įsūnytąjį. Šis šeiminis balsavimas yra panašus į pliuralinį, kurio konstituciniame Belgijos precedente mes turėjome progos konstatuoti tarp kita ko ir vaikų (šeimos) kvalifikacija. Bet jis ir šiek tiek skiriasi nuo paprasto pliuralinio, būtent tuo, kad jame balsuojančio tėvo, motinos, isūnytojo arba globėjo šeiminė kvalifikacija nėra jo asmeniška socialinė kvalifikacija, bet yra aiškiai ir kategoriškai reprezentacinė. Šeimos vadas (tėvas, motina, įsūnytojas, globėjas) ne patsai gauna didesnę balsavimo galią, bet kaipo kiekvieno šeimos nario naturalus reprezentantas už jų kiekvieną gauna balsą, kuris tektų jam, tam šeimos nariui, jei jis nebūtų šeimoje: tėvas (motina ir t. t.), pavaduodamas savo atstovaujamos šeimos narius, vykina už juos balsavimą. Čion individuališkai demokratinis dėsnis tebėra taikomas balso vienetui, bet pats balsavimas vyksta ne šiais individais — vienetais, bet jų šeiminiais susigrupavimais.

Tokia yra ši pirmoji visuomeniškos konstitucinės atstovavimo reformos sistema, kurią galima pavadinti socialinių kvalifikacijų sistema. Į ją įeina socialinių cenzų, nelygaus, pliuralinio ir šeiminio balsavimo sumanymai.

XI. Kurijų sistema.

---

1. Socialinių kategorijų — kurijų suskirstymas. Karolio Benoist sumanymas.

Antroji šios siūlomos reformos sistema galima pavadinti socialinių kurijų sistema. Ji balsavimo metodų nekeičia ir gali būti pilnai suderinta tiek su visuotinu balsavimu, tiek su mažoritariniu arba proporcingu atstovavimu kiekvienos kurijos ribose.

Ryškiausia kurijų sistemos žymė arba ypatybė yra ta, kad piliečių - rinkikų visuma arba jų visuotinis „corpus" skirstomas balsuot ne teritorinėmis rinkimų apygardomis, bet socialinėmis tų rinkikų grupėmis, kuriuo nors socialiniu kriteriumu, ir kiekvienai tokiai grupei pavedama rinkti atstovai skyrium. Šiuo nėra būtinai naikinama teritorinis suskirstymas apygardomis, dažniausiai tai yra paliekama del balsavimo technikos patogumo arba del suderinimo abiejų veiksnių — socialinio su teritoriniu, — bet ir kiekvienoje suskirstytoje apygardoje rinkimai vyksta ne visos masės balsavimo išdavomis (balsų dauguma arba grupinėmis balsų proporcijomis), o atskirai kurijomis. Šiuo gaunamas atskirų socialinių veiksnių — socialinių kurijų — atstovavimas, kaip ir paprastame proporciniame atstovavime, bet skirtumas nuo proporcinio yra tas, kad proporciniame, organizuojamame politinėmis partijomis, piliečiai rinkimų apygardos ribose nėra iš anksto suskirstyti ir, patys sociališkai apsispręsdami savo balsavimu, nustato socialinių veiksnių atstovavimą; čion gi piliečiai yra iš anksto sociališkai klasifikuojami be jokio jų pačių apsisprendimo balsavimo metu.

Ši visuomeninės atstovavimo reformos sistema buvo iškelta ypač žinomoje Charles Benoist knygoje „La crise de l'Etat moderne" (1897 m.), kuri savo laiku padarė didelio įspūdžio ir sukėlė daug kalbų ir ginčų. Benoist nurodo į tai, kad žmogus nesąs tiktai teritorijos gyventojas; gyvendamas visuomenėje ir dalyvaudamas joje, kiekvienas žmogus priklausąs kuriai nors socialinei reikalų ir darbo suskirstymo kategorijai, kuri nustatanti jo palinkimus, jo pažiūras ir tikslus, žodžiu — visą jo psichinį nusistatymą ir jo gyvenimą. Gyvas žmogus esąs tam tikros socialinės kategorijos vienetas, o ne abstraktinis matematiškas teritorijos gyventojų skaičiaus vienetas. Autorius yra visuotino, lygaus ir individualinio balsavimo šalininkas, nes vienetu esąs žmogus; bet kadangi jis esąs ne teritorinės, o socialinės kategorijos vienetas, tai visuotinas balsavimas, o tuo pačiu ir atstovavimas, turįs

vykti socialinėmis kategorijomis, o ne teritoriniu šablonu. Šios socialinės reikalų ir darbo sugrupavimo ir suskirstymo kategorijos — tai esančios gyvos realybės, žmonių - individų gyvenimų kadrai. Realūs esą ir veikią ne teritorinės tautos nariai — atomai, ne dirbtiniai asocialiniai piliečiai, bet gyvi socialiniai žmonės. Ir valstybė bei jos valdžia, arba tos funkcijos, kurios atliekamos valdžios metodu, rūpi ne išsvajotiems atomams - piliečiams, bet gyviems žmonėms. Politiniu balsavimu esą sudaroma atstovavimo pagrindais valstybės valdžia. Tat ją sudaryti, vadinasi, balsuoti turi gyvi žmonės savo socialiniuose kadruose. Žmonės - rinkikai būsią suskirstyti tam tikromis socialinėmis kategorijomis — profesijomis: žemės ūkio, prekybos, pramonės, laisvųjų profesijų ir t. t.; iš jų kiekviena sudarysianti tam tikrą rinkimų kolegiją; kiekvienai šių kolegijų būsią pavestas tam tikras mandatų skaičius savo atstovams išrinkti. Išrinktieji ir atstovausią nebe vienlypę teritorinę tautą, o įvairius socialinius reikalus. Benoist sumanymu, šis socialinių reikalų (kategorijų) atstovavimas turėtų arba pilnai pakeisti teritorinį tautos atstovavimą arba būti sunaudotas bent aukštesniems rūmams sudaryti, paliekant žemesniuosius tautos atstovybei, tvarkomai demokratiniais metodais.

Benoist nuomone, žmogus - individas nebūtų šios reformos nuskriaustas. Atvirkščiai, ji būtų individams naudinga, nes jiems būtų grąžinta jų gyva socialinė spalva, jų tikroji socialinė esmė, kurią esą mėginama iš jų atimti dirbtiniu demokratiniu tautos suverenumu. Pilietis vėl virstų gyvu žmogumi, o tautos suverenumo dėsnis būtų pakeistas tautos gyvybės dėsniu.

2. Socialinių kategorijų atstovavimo idėja demokratijoje. Esmein, Siéy'es.

Toji idėja, kad valdžios organe, sudarytame masiniu balsavimu, turėtų pasireikšti svarbiausios ir stambiausios ypač ekonominės „tautos darbo suskirstymo“ kategorijos ir kad todel masinio balsavimo organizacija reikėtų kuriuo nors būdu pritaikinti prie šių kategorijų, — nėra svetima ir kai kuriems žymiems demokratijos veikėjams arba mokslininkams. Ir pats Esmein, nors galų gale atmeta šį balsavimą socialinėmis kategorijomis ar kurijomis, rasdamas vieninteliai aišku, ir pilnai užtenkamu teritorinį sukirstymą rinkimų apygardomis, — vis delto nekovoja prieš šitą sumanymą taip griežtai, kaip jis kovoja prieš proporcinį atstovavimą (iš dalies gal ir todel, kad proporcinė atstovavimo reforma beveik visur jau mūsų laikais yra vykinama arba įvykinta ir tuo pačiu ji yra Esmein'o mėgiamai mažoritarinei rinkimų sistemai pavojingesnė konkurentė, negu siūlomoji kurijų sistema, bet gal taipogi ir todel, kad šis socialinių kategorijų arba kurijų atstovavimas nenumato arba bent nepaveda jokios ypatingos funkcijos atstovavimo atžvilgiu organizuotiems socialiniams veiksniams, kuriems politinių partijų proporciniame atstovavime suteikiama ypatinga teisinė

padėtis, nesuderinama su „tautos atstovavimo“ dėsniu). Vienoje vietoje (op. cit. I t. 314 pusl.) Esmein net sako, kad Benoist'o siūlomoji reforma galėtų būti suderinta su tautos suverenumu, jeigu tik mandatų skaičius, pavedamas kiekvienai socialinei rinkikų kategorijai arba kurijai, būtų proporcingas šios kategorijos (kurijos) narių skaičiui lyginant su bendru gyventojų skaičiumi. O Benoist pilnai šią sąlygą priima. Bet tuojau po to Esmein atsiima savo sankciją, sakydamas, kad tai būtų klaida organizuoti politinis balsavimas tokiu būdu, kad piliečiai būtų kviečiami ir raginami, kuo ne verčiami, pačia balsavimo tvarka žiūrėti tiktai į savo ypatingųjų reikalų ir užmiršt bendrąjį reikalą, kuris jokių socialinių kategorijų nežino ir kuriuo jie turėtų vadovautis balsuodami ir politiniame valstybiniame veikime.

Bet socialinių kategorijų ir stambių socialinių ekonominių ar profesinių reikalų, kaipo politinio atstovavimo pagrindo, sąvoka buvo keliama net paties Siéyés'o, vadinasi — vieno tų žmonių, kurie pirmieji Europoje steigė demokratinę konstitucinę tvarką ir kurių įtaka į naujos gadynės demokratinę konstrukciją buvo labai žymi. Savo kalboje Prancūzų Revoliucijos Konvente jis yra pareiškęs (cituota Esmein'o - op. cit. I t. 313 pusl., ir Duguit - op. cit. II t. 603 pusl.), kad, jo nuomone, politiniai rinkimai į valstybinį įstatymų leidimo organą (parlamentą) turėtų būti paremti tokia „kombinacija“ (organizuoti tokiu budu ar metodu), kad būtų suteikta šiam organui maždaug lygus skaičius žmonių, atsidavusių trims dideliems darbams, trims didelioms profesijoms („industrijoms“), sudarančioms besivystančios sveikos visuomenės judėjimą ir gyvenimą, — žemės ūkio pramonei, miestų ūkio pramonei ir tajai profesijai, kuri jokios ypatingos vietos neturinti ir kurios darbu esanti žmogaus kultūra. Ateisianti diena, kada žmonės suprasią, kad tai esą svarbūs klausimai.

Taip kalbėjo Siéyés, kuris toli gražu nebuvo linkęs toleruoti socialinių junginių atstovavimą ir kuris apskritai buvo nusistatęs prieš organizacinį jungimąsi atskirais ypatingais reikalais, rasdamas tokį jungimąsi kenksmingu tautai, nesuderinamu su tautos valia ir todel neteisėtu. Jis tai sakė tuo metu, kai buvo vedama griežčiausia kova prieš korporacijas, prieš draugijų ir sąjungų laisvę, prieš atskirų reikalų reiškimosi teisę ir kai pilnu griežtumu veikė garsioji „loi Chapelier“, kurios jis pats buvo šalininkas. Be abejo, proporcinis atstovavimas nebūtų buvęs anais laikais įmanomas ir Siéyés laikytų tokį atstovavimą tiesiog smerktinu, gresiančiu demokratijai didžiausiu pavojumi. Dalykas tame, kad stambiųjų socialinių kategorijų (stambiųjų profesinių kurijų) sistema neturi nieko bendra su korporatyviniu jungimusi, su organizuotu tiksliu socialinių grupių veikimu. Čion kaip tik numatoma ne organizuotas veikimas, bet automatiškas masinio solidarumo reiškimasis, kategoriškas gaivališkas socialinis veiksnys, kaipo „tautos“ gyvenimo ir jos darbo elementas. Todel ši visuomeninės reformos sistem, akad ir remiasi socialinių reikalų suskirstymu,

nekelia demokratijoje tokios griežtos kritikos, kaip kitos sistemos. Demokratijos klasikai gal su ja greičiau sutiktų, negu su laimėjusiu proporciniu atstovavimu, kuris savo oganizuotu partiniu metodu labiau užgauna jų pagrindines sąvokas.

3. Luominė kurijų kilmė. Luominių kurijų pėdsakai XIX ir XX amžiuose (Austrijos Imperijoje ir carų Rusijoje.).

Socialinių kategorijų ar kurijų sistema yra žinoma ne tiktai iš Benoist ir kitų jos sumanytojų pasiūlymų. Ji yra išbandyta konstitucinės praktikos ir turi senų teisinių precedentų. Ir gal ypač del šių savo precedentų ji nėra populeri ir kelia prieš save daug įtarimų.

Jos prototypu buvo luominiai rinkimai. Žmonių klasifikacija luomais, iš dalies profesijomis, buvo įsigalėjusi Europoje dar nuo viduramžio; ji turėjo savo funkcionalinio pagrindo visuomenėje ir savo laiku buvo visai priimtina ir naudinga. Ši klasifikacija gavo savo tam tikrą teisinę konstrukciją, tapo užfiksuota valstybinių įstatymų, virto priverstina ir dirbtinai palaikoma — nežiūrint į tai, kad vėliau socialinio bendravimo evoliucija pakeitė žmonių socialinio grupavimosi ir skirstymosi pagrindus ir kad viešojo ūkio sąlygos tapo reikalingos kitokio profesinio tvarkymosi. Tai, kaip aš jau turėjau progos sakyti, tapo šaltiniu to socialinio ir politinio krizio, kuris tesėsi per XVII ir ypač XVIII, o iš dalies ir XIX amžius, kai, pagaliau, senoji luominė ir korporacinė — profesinė — socialinė konstrukcija tapo suardyta. Jai suardyti tapo iškeltas individualizmo dėsnis.

Bet kol tai pasisekė suardyti, tol luominė ir senoji korporacinė profesinė žmonių klasifikacija, kad vėliau ir nebeatatinkanti naujiems socialiniams veiksniams, buvo palaikoma kaip priverstina socialinė schema. Ji buvo nustatyta tam tikromis pastoviomis objektyvinėmis žymėmis, kuriomis žmonės buvo verčiami laikytis jos kadrų, o tuo pačiu buvo užkertamas kelias kitokiems naujiems socialiniams junginiams reikštis. Ši dirbtinė klasifikacija buvo taikoma ir politiškai masiniam žmonių reiškimuisi, kiek jis buvo leidžiamas.

Šios klasifikacijos luominės ir iš dalies profesinės kategorijos ir sudarydavo tuos rėmus, tas, kitaip sakant, kurijas, kurių kiekviena sutalpindavo tam tikrą masę žmonių ir buvo laikoma socialinio reiškimosi vienetu. Bet šios klasifikacijos kategorijos, nustojusios savo funkcionalinio gyvo pagrindo, iš tikrųjų, jau buvo nebe socialinio reiškimosi formomis, bet gyvų socialinių veksnių pančiais, — gyvų socialinių jėgų koncentraciniais logeriais ir kalėjimais. Ši klasifikacijos tvarka varžė socialinį gyvenimą, trokštantį laisvės savo naujiems junginiams reikštis, ir tebuvo naudinga negausiems aukštesniems luomams ar tu luomų dalyviams, besi-

naudojantiems savo senomis luominėmis privilegijomis ir virtusiems socialiniais parazitais naujoje visuomenėje.

Tokia yra socialinių kategorijų arba kurijų balsavimo (atstovavimo) sistemos kilmė, artima aristokratinių aukštesniųjų rūmų kilmei, dėliai kurios tiek viena, tiek antra šių institucijų neteko populeriškumo ir masinio pasitikėjimo.

Ir visur ten, kur kurijų sistema tebebuvo užsilikusi XIX ir net iš dalies XX amžiuje,—ji palaikė savo luominės kilmės pėdsakus. Tai buvo matyti tiek Austrijos Imperijoje rinkimuose į žemesniuosius parlamento rūmus, kol šie rinkimai buvo nustatyti kurijų sistema, tiek carų Rusijoje nuo 1906—1907 m. iki 1917 m. revoliucijai rinkimuose į Valstybės Dūmą.

Nei Austrijoje, nei Rusijoje kurijų sistema nebuvo remiama vienos tiktai luominės socialinės kategorijos veiksniu. Be šitos pasenusios socialinės kategorijos buvo priimta ir kelios kitos. Ypač carų Rusijoje kurialinė rinkikų klasifikacija buvo be galo painі ir, taip sakant marga, nustatyta įvairiausiomis socialinio suskirstymo kategorijomis, nors tiek vienoje, tiek kitoje šių valstybių nebuvo užmirštas ir luominis veiksnys. Bet kaip pamatysime iš Austrijos Imperijos ir ypač carų Rusijos pavyzdžių, kurijų sistema yra patogiausia dirbtinai rinkimus iškreipti ir sudaryti tokį „atstovavimą", kuris iš tikrųjų ne atstovauja nei „tautos" daugumos, nei galingesnių visuomenės veiksnių, o tiesiog reprezentuoja pageidavimus tų, kurie šią sistemą nustatė. Tai, iš tikrųjų, ir yra viena svarbiausiųjų šios sistemos ydų, — tai, kas ją daro pavojinga ir dėliai ko žmonės ir visuomenė jąja nepasitiki.

4. Kurijų rinkimų sistema Austrijos Imperijoje iki 1907 m: demokratinei rinkimų reformai.

Austrijos Imperijos 1873 ir 1882 m. įstatymai suskirstė žemesniųjų parlamento rūmų mandatus tarp šių keturių rinkikų kategorijų; iš bendrojo skaičiaus 363 renkamųjų atstovų, 85 mandatai buvo pavesti stambiųjų žemės savininkų kurijai, 21 mandatas — Prekybos ir Pramonės Rūmams, 118 mandatų — miestų ir pramonės centrų kurijai ir 129 mandatai — sodžiaus valsčiams. Iš šitų keturių kurijų antroji, kad ir buvo vadinama kurija, neturėjo tikro kurijos pobūdžio, nes čion rinkimų subjektu buvo ne masiniai tam tikros socialinės kategorijos rinkimai, bet organizuoti socialiniai vienetai (Prekybos ir Pramonės Rūmai), o tai nieko bendra su kurijos ir socialinės kategorijos sąvoka neturi. Trečioji ir ketvirtoji kurijos buvo nustatytos gana lanksčiomis ekonominės klasifikacijos kategorijomis (miestai ir pramonės centrai, t. y. ypač prekyba, pramonė, laisvos profesijos, — ir sodžius, t. y. ypač žemės ūkis); užtai pirmoji kurija turėjo aiškaus klasinio ir ypač luominio pobūdžio, nes toji „stambioji žemės nuosavybė", iš tikrųjų buvo ne bet kuri stambioji nuosavybė, o tam tikros

feodalinės kilmės bajorų dvarai (kurijų klasifikacijos žymės buvo nustatytos ne tiesiog Imperijos įstatymu, bet autonominių kraštų įstatymais, tvarkančiais rinkimus į tų kraštų seimus; pastarieji įstatymai kaip tik ir nustatydavo šį tikslų luominį pirmosios kurijos pobūdį).

Tokiu būdu šiame atstovavime luominis aristokratinis socialinis veiksnys jungėsi su klasiniu ir profesiniu ir turėjo menkai organizuoto socialinio atstovavimo priedo. Vadinasi, socialinės klasifikacijos sistema nebuvo schematiška; ji buvo dirbtinai sukonstruota įvairiais socialiniais veiksniais. Aiškiai dirbtinės ir arbitrališkos, neparemtos jokiu logišku dėsniu, buvo ir skiriamų įvairioms kurijoms mandatų skaičiaus proporcijos. Plati gausinga sodžiaus kurija ir beveik lygi jai mandatais miestų ir pramonės centrų kurija turėjo kiekviena beveik lygią įtakos proporciją į atstovavimą su privilegijuota negausinga, bet galinga tradicijomis, turtu ir socialine padėtimi — aristokratinė kurija.

1896 m. rinkimų reforma įvedė Austrijoje dar penktą „visuotinio balsavimo kuriją“, kuri gavo 72 mandatu, vadinasi — mažiau, negu aristokratinė kurija (kitų kurijų mandatų skaičius liko tas pats). Šioje penktoje „kurijoje“ visuotinio balsavimo dėsniu gavo balsavimo teisę (funkciją) visi piliečiai, neišskiriant tų, kurie jau turėjo ir palaikė šią teisę keturiose pirmose kurijose (tuo pačiu toji piliečių dalis, kuri socialinės klasifikacijos veiksniu pateko į vieną keturių pirmųjų kurijų, — šia 1896 m. reforma įgijo du balsu: sociališkai kurialiniu ir demokratiškai pilietiniu dėsniu; tokiu būdu tapo pasiektas sui generis pliuralinis balsavimas, kaip ypatingos visuomeninio ir teritorinio veiksnio kombinacijos išdava.

5. 1907 m. demokratinė rinkimų reforma Austrijos Imperijoje. Mandatų suskirstymas tarp rinkimų apygardų — gyventojų skaičiaus proporcijomis, kaip esminis demokratinis rinkimų tvarkos elementas. Šio elemento neigimas Austrijos Imperijoje (1907 m. reformoje): nacionalinės quasi-kurijos.

1907 m. kapitalinė demokratinė rinkimų reforma Austrijoje nušlavė visas kurijas ir panaikino pačią kurijų sistemą, pakeisdama ją visuotinu, lygiu balsavimu. Bet įdomu yra pastebėti, kad ir įvedus visuotiną lygų balsavimą Austrijos Imperija nenusikratė kai kurių kurialinės sistemos įpročių, kurie, iškreipdami ypatingu būdu demokratinę reformą, tapo sunaudoti nebe tiems socialiniams veiksniams, kurie iki tol naudojosi kurijomis.

Dalykas toks, kad kurijų sistema reiškiasi ne tiktai balsuojančių rinkikų suskirstymu tam tikromis socialinėmis kategorijomis, bet taipogi tam tikru iš anksto nustatytu mandatų suskirstymu tarp šių kategorijų — kurijų. Demokratinė gi teritorinė sistema reiškiasi, kaip mes jau žinome, ne tiktai piliečių - rinkikų visumos

suskirstymu teritorinėmis rinkimų apygardomis, kaip masinio balsavimo vienetais tautos valiai pareikšti, bet ir pavedimu kiekvienai šių apygardų tokio mandatų skaičiaus, kuris atatinka šios apygardos gyventojų (ne rinkikų) skaičiaus proporcijai bendroje valstybės gyventojų masėje (jeigu, pavyzdžiui, valstybėje būtų 10 milijonų gyventojų, o seimas susidėtų iš 200 atstovų, vadinasi — vienas atstovas tektų 50 tūkstančių gyventojų, tai rinkimų apygardai, turinčiai 500 tūkstančių — $^{1}/_{2}$ milijonų — g y v e n t o t o j ų, — reikėtų pavesti 10 mandatų, o kitai, turinčiai 450 tūkstančių gyventojų — 9 mandatai, nors del tam tikrų aplinkybių r i n k i k ų skaičius būtų pastarojoje apygardoje didesnis, negu pirmojoje apygardoje). Šitas dėsnis, kad mandatų suskirstymas tarp rinkimų apygardų turi būti proporcingas gyventojų suskirstymo proporcijoms tarp apygardų, yra tiek esminis demokratiniame rėžime, kad, kaip matome, Esmein kuone sutinka pripažinti teisėtu rinkikų suskirstymą socialinėmis kurijomis tąja sąlyga, kad mandatų suskirstymas tarp kurijų būtų remiamas g y v e n t o j ų socialiniu, taip sakant „kadastru".

Bet kurijų sistema — nors jos moderniškas gynėjas Benoist sutinka su Esmein'o sąlyga — nelabai pasiduoda šiam demokratiniam reikalavimui. Ji nepasiduoda jam ne todel, kad tai nebūtų galima techniškai įvykinti (yra šiokių tokių techniškų kliūčių, bet vis delto tai yra galima), o todel, kad kurijų sistema, paprastai, kaip tik tam ir yra įvedama, kad būtų galima, iš anksto įvertinus įvairių socialinių veiksnių (kategorijų, kurijų) tam tikrą svarbą visuomenėje ir valstybėje, sudaryti toks socialinių veiksnių atstovavimo valstybės valdžios organas, kuriame tų veiksnių reliatyvinė svarba ir galia atatiktų išanksto padarytam jų įvertinimui. O tai yra pasiekiama kaip tik tokiu mandatų suskirstymu tarp kurijų, kuris atatiktų ne kuriam nors mechaniškam kriteriumui, o padaryto įvertinimo išvadoms. Todel ir buvo, pavyždžiui, Austrijos Imperijoje skiriama aristokratinei stambiosios agrarinės bajorijos kurijai ketvirtoji visų žemesniųjų rūmų mandatų dalis (85 mandatai iš bendrojo 353 mandatų skaičiaus): buvo norėta šiam socialiniam veiksniui užtikrinti tokia galia, kuri, sistemos sumanytojų nuomone, atatinkanti jo tradicijų istoriškai padėčiai ir įtakai bei jų aukštąjai reliatyvinei vertei; jeigu šiai kurijai reikėtų pavesti tiktai toks mandatų skaičius, kuris atatinka šios aristokratijos narių skaičiaus proporcijai bendrame gyventojų masės skaičiuje, tai gal iš viso neišsimokėtų steigti ir ši atskira kurija.

Ir štai, įvedus 1907 m. demokratinį, visuotiną, lygų balsavimą, Austrijos Imperijos žemesniųjų parlamento rūmų atstovų rinkimams, vis delto nebuvo priimta visų demokratinės rinkimų tvarkos tezių; būtent, nebuvo priimta kaip tik tasai svarbus ir esminis demokratinis dėsnis, į kurį nurodžiau — mandatų suskirstymas tarp apygardų gyventojų skaičiaus proporcijomis. Šiuo atžvilgiu tapo palaikytas mandatų proporcijų dirbtinumas, kuris žymėjo panaikintąją kurijų sistemą. Tiktai šio dirbtinumo padaras

buvo jau kitoks. Būtent, dabar tai tapo padaryta ne kurio nors luominio, klasinio, ekonominio arba profesinio socialinio veiksnio, bet moderniškojo nacionalinio veiksnio naudai.

Prieškarinė Austrija, tai buvo tikras tautų (nacionalinių tautų) mišinys, ypatinga nacionalinių teritorijų mozaika. Jei galima buvo Austrijoje laikyti Vokiečiai viešpataujančiaja tauta, tai vis delto kitos jos tautos — Italai, Slovėnai, Serbo-Kroatai, Čekai, Lenkai, Ukrainiečiai, Žydai (nekalbant, žinoma, apie sufederuotos su Austrija Vengrijos tautas), — buvo tiek gausios ir stiprios savo nacionaliniu susipratimu, kultūra, ir (išskyrus žydus) savo teritorine konsolidacija, kad čion negalėjo būti kalbos apie tokį atskirų nacionalinių tikslų ir teisių mindžiojimą, kaip tai buvo daroma carų Rusijoje arba Vokietijos Imperijoje. Čion buvusioji paprastoji piliečių teisių lygybė be nacionalinio skirtumo Rusijos ir Vokietijos pavergtoms tautoms tebuvo idealu ir ji tenai buvo senai pasiekta ir tapo įvykusiu ir nebeginčytinu teisės faktu; bet Austrijos tautoms to neužtekdavo. Iš kitos pusės jos negalėjo pasitenkinti valstybiniu seperatizmu, nors seperatizmo srovė, taip pat griežtai pasireiškusi ir suskaldžiusi Austriją Didžiojo Karo metu, visuomet buvo Austrijos tautų daugumos palaikoma. Bet Austrija tai vis delto nebuvo senoji Turkija, ji vis delto buvo stipri ir organizuota; negalima buvo iš anksto numatyti, kada ir kuriomis aplinkybėmis seperatizmas galėtų būti sekmingai įvykintas. Tat Austrijos tautos turėjo rūpintis ir savo nacionalinių tikslų apdraudimu Austrijos valstybėje.

Tarp kita ko jos siekė savo politinės autonomijos — teritorinės ir vad. personalinės (nacionalinės autonomijos tikrąja prasme) Austrijos ribose. Jų sąmonėje kilo tautų subjektyvinės viešosios teisės idėja, kuri reiškėsi sąvoka, jog kiekviena nacionalinė tauta, kiekviena nacionalinė valstybės piliečių kategorija, sudaranti valstybėje lyg tam tikrą naturališkai politinę korporaciją, turinčią savo atskirą esmę ir savo pagrindinę teisę. Austrijoje jau senas 1867 m. bendrųjų piliečių teisių konstitucinis įstatymas buvo pripažinęs ir paskelbęs kiekvienos nacionalinės tautos valstybėje teisę į savo tautybės ir kalbos apsaugą ir į nacionalinį vystymąsį. Šios teisės subjektais buvo kaip tik tautos, kaip socialiniai vienetai, o ne atskiri piliečiai; o tai jau savaime buvo reikšminga ir rodė tam tikrą tendenciją. Austrijos tautos jautė save esančios status in statu. Tai, kas šiandien po Didžiojo Karo taip žymiai pasireiškė tautinių mažumų teisių konstitucinėje institucijoje, įgijusioje didelės reikšmės ypač naujosiose valstybėse, tai Austrijoje pradėta kelti daug anksčiau.

Austrijos tautos turėjo didelės įtakos į valdžią ir valstybė turėjo rimtai skaitytis su nacionaliniu veiksniu. Iš visų socialinių junginių, šie nacionaliniai junginiai buvo valstybėje stipriausi arba bent savo politiniu veikimu ryškiausi. Bet atskirų tautų galia buvo nelygi, ir jos, veikdamos valstybę, kartu kovojo ir varžėsi tarp savęs.

Ir štai Austrija, įvedusi demokratinį visuotiną balsavimą, pasiduodama galingesnių nacionalinių junginių įtakai ir jų pastangoms apdraust sau privilegijuotą padėtį prieš kitas silpnesnias tautas valstybėje, su kuriomis jiems teko ginčytis ir varžytis, nedrįso nuosekliai priimti kito demokratinės atstovavimo konstrukcijos dėsnio, būtent — mandatų suskirstymo gyventojų skaičiumi. Šis svarbus atstovavimo momentas—mandatų suskirstymas—tapo rezervuotas deryboms su atskiromis tautomis, kaip sui generis prekė, kaip įtakos kaina už patarnavimus valstybei. Ir, pagaliau, mandatai tapo suskirstyti tarp atskirų provincijų ar kraštų, įeinančių į valstybę, šių derybų ir kompromisų konkrečiomis išvadomis; tuo ir liko užfiksuota dirbtinė atskirų nacionalinių veiksnių teisinės įtakos schema; tas pats tapo padaryta ir provincijų ribose, nustatant rinkimų apygardas taip, kad pavedimas mandatų eitų tam tikru iš anksto nustatytu nacionalinės politikos planu. Senuoju įpročiu, išbandytu kurijų sistemoje, demokratinis visuotinas balsavimas buvo sujungtas su dirbtiniu mandatų suskirstymu. Senosios luominės ir kitokios kurijos tapo pakeistos nacionalinėmis quasi-kurijomis (plg. Esmein—op. cit., I t. 392—395 pusl.)

6. Kurijų rinkimų sistema carų Rusijoje 1907—1917 m.) Bendroji kurijų (kurijų, subkurijų ir kurijėlių) klasifikacija; pastabos.

Be galo paini buvo kurijų sistema, veikusi carų Rusijoje nuo 1907—1917 m., nustatyta rinkimams į t. vad. Valstybės Dūmą. Rinkimai vyko keliais laipsniais — nuo pradžios iki galui kurijomis. Kurijos buvo visokių rūšių— klasinės, luominės, profesinės, nacionalinės, bažnytinės (tikybinės).

Didžioji buv. Rusijos valstybės dalis, išskyrus kai kuriuos pakraščius (Lenkiją, Užkaukazį, kelias Sibirijos gubernijų grupes), stambiausius miestus (Petrapilį, Maskvą, Kijevą, Odesą ir Rygą), kelių ypatingų kurijų grupę ir, pagaliau, Suomijos Didžiosios Kunigaikštijos atstovavimą Rusijos Valstybės Dūmoje (1910 m. įstatymu) — buvo rinkimų atžvilgiu tvarkoma šiaip.

Atstovai į Dūmą buvo renkami kiekvienoje gubernijoje t. vad. Gubernijos Susirinkimo („Gubernskoje Izbiratelnoje Sobranije"), kuris buvo sudaromas iš t. vad. „rinkėjų" („vyborščiki"). Patys „rinkėjai" buvo renkami kurijomis. Kiekvienos kurijos renkamųjų „rinkėjų" skaičius buvo iš anksto kiekvienai gubernijai nustatytas pačiame įstatyme. Šis skaičius buvo dirbtinis, iš anksto užfiksuotas tam tikromis įstatymų leidėjo socialinėmis tendencijomis, nepriklausomas nei gyventojų proporcijų kurijose, nei kurių nors kitų davinių. Pagrindinių kurijų, kuriomis vyko „rinkėjų" rinkimai į Gubernijos Susirinkimą, buvo penkios: 1) Valstiečių kurija, 2) „Žemvaldžių" kurija, 3) pirmoji miesto kurija, 4) antroji miesto kurija ir 5) darbininkų kurija.

Valstiečių kurija buvo luominė, bet kartu luomo ribose ji buvo ir klasinė, nes politiniams šios kurijos rinkimams žemesniose šių rinkimų stadijose buvo sunaudota bendroji luominės valstiečių „savivaldybės“ organizacija, kuri rėmėsi ne visų valstiečių, o tiktai valstiečių — ūkininkų balsavimu (tai bent buvo žymu tose buv. Rusijos provincijose, jų tarpe ir Lietuvoje, kur žemės valdymas rėmėsi ne bendruomenės — „obščinos“, bet asmeniškos nuosavybės desniais ir kur tuo pačiu valstiečių luomo tarpe jau buvo įvykusi ir aiškiai nusistačiusi klasinė diferenciacija į ūkininkus ir bėžemius darbininkus ar kampininkus). Būtent, einant bendrąja luominės valstiečių „savivaldybės“ (iš tikrųjų quasi - savivaldybės, nes ji buvo iškreipta) tvarka, kaimų ar seniūnijų ūkininkai per visuotinius savo susirinkimus arba sueigas rinkdavo t. vad. rinktinius („vybornyje“) į valsčiaus sueigą. Einant rinkimų įstatymu, valsčiaus sueiga, susidedanti iš šių valstiečių—ūkininkų (luominės klasės) atstovų, — rinkdavo „įgaliotinius“ („upolnomočennyje“) į apskrities „Valsčių Įgaliotinių Suvažiavimą“ (po du įgaliotiniu nuo kiekvieno valsčiaus). Pastarasis gi „Suvažiavimas“ rinkdavo iš savo tarpo įstatymo nustatytą skaičių „rinkėjų“ į „Gubernijos Susirinkimą. Tokiu būdu luominė ir luomo ribose klasinė valstiečių - ūkininkų kurija vykindavo politinių atstovų rinkimus keturiais laipsniais: I. „rinktinių“ rinkimai į valsčiaus sueigą; II. „įgaliotinių“ rinkimai į apskrities „Valsčių Įgaliotinių Suvažiavimą“; III. „rinkėjų“ rinkimai į „Gubernijos Susirinkimą“; IV. atstovų rinkimai į Valstybės Dūmą.

„Žemvaldžių“ („Zemlevladielcy“) kurija, rinkusi savo „rinkėjus“ į „Gubernijos Susirinkimą“ per savo tam tikrus „Žemvaldžių Suvažiavimus“, sudaromus kiekvienoje apskrity,—sudarydavo bendrą kuriją, paralelią keturioms kitoms, tiktai šiame apskrities „Suvažiavime“. Bet ji pati buvo žemesniuose savo laipsniuose suskirstyta į tris atskiras subkurijas, būtent: **a.** stambiosios nekilnojamos šodžiaus nuosavybės subkurija, **b.** smulkesnės nekilnojamos sodžiaus nuosavybės subkurija ir **c.** Įvairių tikybų dvasiškijos subkurija.

Pirmoji tų subkurijų skirstosi dar į tris kurijėles, nustatomas turto rūšimis (**a.** stambiosios žemės nuosavybės kurijėlė, **b.** stambiojo kalnų kasyklų valdymo kurijėlė ir **c.** stambiojo nekilnojamojo, bet ne žemės ūkio ir ne pramonės bei prekybos įmonės, turto nuosavybės kurijėlė). Visi šios stambiosios subkurijos (visų trijų jos kurijėlių) dalyviai (stambieji nekilnojamojo turto savininkai apskrty) turėjo teisės tiesiog patys (ne per atstovus) dalyvauti apskrities „Žemvaldžių Suvažiavime“, renkančiame „rinkėjus“ į „Gubernijos Susirinkimą“. Tai buvo klasinė subkurija (kurijėlės reiškė klasinės specifikacijos kategorijas); faktiškai ryškus ir stiprus buvo šioje subkurijoje (ypač jos žymiausioje pirmoje kurijelėje) luominis bajorų—stambiųjų dvarininkų elementas. Ribos, skiriančios šią stambiosios nuosavybės subkuriją nuo smulkesnėsės nuosavybės subkurijos, buvo nustatytos arba žemės mokes-

nio arba turto kapitalinės vertės tam tikru minimumu, sudarančiu šios subkurijos cenzą.

Antrą — smulkesnės nuosavybės — subkuriją sudarydavo visa kita žemės arba kitokio nekilnojamojo turto nuosavybė apskrityj, kuri nepasiekdavo pirmosios subkurijos ribų, išskyrus, žinoma, valstiečius ir skirtinę žemę, atstovaujamus pirmoje kurijoje. Taigi ir vėl tai buvo klasinė subkurija.

Pagaliau, trečiąją subkuriją „Žemvaldžių" kurijoje sudarydavo dvasiškija (visokių bažnyčių ir kultų), bet ne visa dvasiškija, o tiktai toji, kuri valdė bažnytinį nekilnojamąjį turtą apskrity. Tuo pačiu šios subkurijos socialinis pobūdis buvo komplikuotas: jis turėjo ir profesinių (dvasiškija), ir bažnytinių (bažnytinis turtas), ir klasinių (agrarinė nuosavybė) žymių.

Antroji (vidutinės ir smulkiosios nuosavybės) ir trečioji (dvasiškijos) subkurijos dalyvavo „Žemvaldžių Suvažiavime" ne betarpiškai, kaip pirmosios (stambiosios nuosavybės) subkurijos žmonės, bet per savo atstovus, vadinamus „įgaliotiniais", renkamus šių subkurijų „Įžengiamame Suvažiavime" („Predvaritelnyj Sjezd"). „Įžengiamasis Suvažiavimas" rinkdavo į „Žemvaldžių Suvažiavimą" tiek įgaliotinių, kiek susirinkę „Įžengiamajame Suvažiavime" šių subkurijų žmonės faktiškai valdė turto, skaitant po vieną įgaliotinį kiekvienam pilnam stambiosios subkurijos cenzo vienetui.

Tokiu budu „Žemvaldžių" kurija turėjo įvairių subkurialinių šaknų ir „Žemvaldžių Suvažiavime" sudarydavo sui generis federacinę socialinę kategoriją. „Žemvaldžių Suvažiavimas" rinkdavo iš savo tarpo tiek rinkėjų į „Gubernijos Suvažiavimą", kiek jam buvo išanksto paties įstatymo pavesta.

Pirmoji miesto kurija buvo sudaryta iš dviejų kurijėlių: a. stambiosios nekilnojamos miesto nuosavybės kurijėlė, nustatoma turto vertės minimumo cenzu (šis cenzas buvo aukštesnis didesniuose miestuose ir žemesnis — smulkesniuose miestuose bei priskiriamuose prie miestų žymesniuose miesteliuose), b. stambiosios prekybos ir pramonės kurijėlė, kurios cenzas buvo nustatytas prekybos ir pramonės liudymo rūšimis arba pramonės mokesčio minimumu. Tokiu būdu abi šios kurijėlės ir pati kurija buvo klasinė — stambiosios nuosavybės ir stambiosios prekybos bei pramonės (stambiojo kapitalo, stambiosios buržuazijos kurija). Pirmoji miesto kurija renka rinkėjus („vyborščiki") į „Gubernijos Suvažiavimą" per t. vad. „Pirmąjį miestų rinkikų („izbirateli") Suvažiavimą" („Pervyj Sjezd gorodskich izbiratelėj"). Renkamų šios kurijos rinkėjų („vyborsčiki") skaičius buvo paties įstatymo nustatytas.

Painesnė savo socialine padėtimi buvo antroji miesto kurija, kuri susidedavo iš sekančių šešių kurijėlių: a. smulkiosios nekilnojamos miesto nuosavybės kurijėlė, į kurią įeidavo visa nekilnojamoji miesto nuosavybė, nepasiekianti pirmosios miesto kurijos stambiosios nuosavybės kurijėlės cenzo; b. smulkiosios prekybos ir pramonės kurijėlė, į kurią įeidavo visa prekyba ir pramonė,

nepatekusi į pirmosios miesto kurijos stambiosios prekybos ir pramonės kurijėlę (tiek pirmosios miesto kurijos stambiosios prekybos ir pramonės, tiek antrosios miesto kurijos smulkiosios prekybos ir pramonės kurijėlėse dalyvavo visa prekyba ir pramonė — netiktai tų įmonių, kurios buvo miestuose ir miesteliuose, bet ir tų, kurios buvo sodžiuje, dvaruose arba kaimuose); c. stambesniųjų sodžiaus butų samdytojų kurijėlė, į kurią įeidavo visi tie sodžiaus gyventojai, kurie mokėdavo valstybinį buto mokesnį; d. bendroji profesinė kurijėlė, į kurią įeidavo visi apskrities žmonės (tiek sodžiuje, tiek miestuose), kurie mokėdavo vadinamąjį asmeninį pramonės mokesnį, renkamą iš visų užsiimančių amatu ir įvairiomis profesijomis, kaipo gyvenimo (užlaikymo) šaltiniu; tokiu būdu ši kurijėlė buvo ne kurios nors vienos ypatingos profesijos, bet apskritai visų — bendroji, ypač gi amatininkų ir įvairių specialybių, žinoma, tų, kurios nepateko į kitas kurijėles ar kurijas ir kurios reiškiasi šiuo ypatingu mokesniu; e. miestų butų samdytojų kurijėlė, į kurią įeidavo visi samdą miestuose butus savo vardu; ši kurijėlė buvo beveik visuotina šeimos tėvų miestuose kurijėlė (išskyrus kampininkus, kambarių subnuomininkus ir t. t., kurie dažniausia yra viengungiai, nevedę arba negyveną šeimoje); tokiu būdu ši kurijėlė turėjo ir šeiminio pobūdžio; f. valdininkų ir viešosios tarnybos kurijėlė, į kurią įeidavo visi valstybės, savivaldybių ir geležinkelių tarnautojai (miestuose ir sodžiuje), gauną algą arba ištarnavę pensiją (emeritai), išskyrus žemesniuosius tarnautojus („nižnije služiteli") ir darbininkus; tai buvo tam tikra profesinė kurijėlė.

Visos šitos įvairaus socialinio pobūdžio kurijėlės sudarydavo antrąją miesto kuriją, kaip federacinę kelių socialinių kategorijų kuriją. Ji rinkdavo savo „rinkėjus" („vyborščiki") į „Gubernijos Susirinkimą" tokia pat tvarka, kaip ir pirmoji miesto kurija, — per savo „Antrąjį miestų rinkikų Suvažiavimą" („Vtoroj Sjezd gorodskich izbiratelėj"). Renkamųjų rinkėjų („vyborščiki") skaičius, kaip ir kitų kurijų rinkėjų, buvo nustatytas paties įstatymo.

Penktąją kuriją sudarydavo stambiosios pramonės darbininkai (fabrikų ir kasyklių proletariatas). Ši kurija buvo įsteigta tiktai tam tikrose gubernijose (tiesa, daugumoje, bet ne visose; iš bendro skaičiaus 53-jų bendrosios rinkimų tvarkos gubernijų, darbininkų kurija buvo įsteigta 44-se, o 9-se jos nebuvo; tarp kita ko jos nebuvo ir Kauno gubernijoje). Darbininkų kurijoje dalyvavo darbininkai tiktai tų įmonių, kuriose dirbo nemažiau kaip 50 darbininkų (moterys — darbininkės į šį skaičių neįeidavo). Darbininkų kurijoje rinkimai vyko šiaip: kiekvienos įmonės darbininkai rinkdavo savo tarpe „įgaliotinius" („upolnomočennyje") į „Gubernijos darbininkų įgaliotinių Suvažiavimą", kuris iš savo tarpo rinkdavo rinkėjus („vyborščiki") į „Gubernijos Susirinkimą". Kiekvienos įmonės „įgaliotinių" skaičius parėjo nuo šios įmonės darbininkų (neskaitant moterų - darbininkių) skaičiaus: po 1 įgaliotinį nuo kiekvienos, kad ir nepilnos, tūkstanties ir po 1 įgaliotinį

nuo kiekvienos pilnos sekančios tūkstanties. Renkamųjų rinkikų skaičius buvo, kaip ir kitose kurijose, paties įstatymo nustatytas. Įgaliotinių rinkimai įmonėse neturėjo jokios nustatytos tvarkos nei formos. Įstatymas pavesdavo patiems kiekvienos įmonės darbininkams nustatyti savo nuožiūra savo įgaliotinių rinkimų būdą ir tvarką po priežiūra jų pačių išrinktų pirmininkų.

Darbininkų kurija buvo aiškiai klasinė.

Tokia buvo pagrindinė kurijų konstrukcija ir politinių rinkimų eiga žemesniuose laipsniuose. Jau iš šio išdėstymo mes matome, kaip paini ir dirbtinė buvo ši konstrukcija, kuriai buvo pavartota įvairios socialinio skirstymosi kategorijos.

Čion tenka padaryti porą pastabų del kai kurių teisinių šios sistemos funkcionavimo žymių. Piliečių masės suskirstymas ne kurios nors vienos rūšies, bet įvairių diferenciacijos rūšių socialinėmis kategorijomis padarė tai, kad vienas pilietis galėjo atsidurti iš karto keliose kurijėlėse, subkurijose arba ir kurijose. Jeigu suskirstymas eitų tiktai viena socialinio suskirstymosi rūšimi, pavyždžiui, tiktai klasinėmis, arba tiktai profesinėmis, ar luominėmis kategorijomis, tai kiekvienas pilietis, kaipo visuomenės narys, tebūtų arba bent aiškiausiai būtų kurios nors vienos kategorijos paliestas: būdamas, pavyzdžiui, proletaru — fabrikos darbininku — jis nebūtų kartu fabrikantu arba dvarininku (nors, tiesa, kartais ir čion galėtų būti susidūrimas: tas pats asmuo — dvarininkas ir fabrikantas, arba darbininkas ir mažažemis — ūkininkas); arba būdamas valstiečių luomo žmogumi, jis nebūtų bajoru.

Bet kai kurijoms sudaryti imamos socialinės kategorijos iš įvairių socialinio skirstymosi rūšių, tai daugybė žmonių atsiras keliose kurijose: stambiosios pramonės darbininkas gali būti ir buto samdytoju; buto samdytoju gali būti ir žmogus, kuris kartu yra dvarininku ir didelių miesto namų savininku; jis, kaipo buto samdytojas — įeitų į antrąją miesto kuriją, kaipo dvarininkas — į pirmąją žemvaldžių kurijos subkuriją, o kaip miesto namų savininkas — į pirmąją miesto kuriją. Jei jis kiekvienoje šių kurijų galėtų balsuoti, balsavimas būtų pliuralinis, kaip tai ir buvo tam tikrais atsitikimais leidžiama Austrijos kurialinėje sistemoje (į tai mes jau buvome nurodę). Buv. Rusijos įstatymas drausdavo pliuralinį balsavimą: kiekvienas, turįs teisės dalyvauti keliose kurijose, turėjo pasirinkti del balsavimo vieną.

Antroji pastaba — del kai kurių šios kurialinės sistemos išdavų. Būtent kai kurios šių kurijų buvo taip sukonstruotos, kad balsavimo ir paties atstovavimo subjektu buvo ne tiek tam tikros socialinės kategorijos žmogus arba žmonės, kiek tam tikras turto arba cenzo vienetas arba vienetai, kaip tam tikrų socialinių reikalų pasireiškimo pagrindai. Todel šiose kurijose, pavyzdžiui, pirmojoj miesto kurijoje balsavimas galėjo būti vykinamas ne tiktai asmeniškai, bet tam tikrais atsitikimais ir per tam tikrus įgaliotus atstovus (tėvo įgaliotas sūnus už tėvą, taipogi žmonos arba motinos įgaliotas vyras ar sūnus už žmoną ar motiną; pas-

taruoju atvėju balsavimas per įgaliotus atstovus yra dar įdomesnis tuo, kad, apskritai, moterys del savo lyties balsavimo teisės neturėjo ir turto cenzu tegalėjo dalyvauti rinkimuose per šiuos įgaliotinius — čion įgaliojimas balsuoti reiškia ne tiek balsavimą per įgaliotą vyrą ar sūnų, kiek savo rinkimų cenzo pavedimą vyrui ar sūnui, šis rinkimų cenzas buvo moters rankose nudum jus, gi įgalioto vyro ar sūnaus rankose jis jau jungiasi su balsavimo kvalifikacija, nustatoma vyro lytimi, ir todel virsdavo jus reale); taipogi rinkimų teisė galėjo priklausyti juridiniams asmenims — akcinėms ir kitokioms drangijoms, vykinančioms balsavimą per savo valdybos narius, direktorius ir kitus organus.

Pats balsavimas įvairių kurijų „Suvažiavimuose" vyko arba kandidatų t. vad. bolotavimu suvažiavusių „įgaliotinių" arba „rinkikų„ („izbirateli„) posėdžiuose atliekamuose tam tikra įstatyme nurodyta tvarka, arba kortelėmis, priimamomis iš atvykstančių balsuoti rinkikų ir įdedamomis į dėžes po tam tikrų komisijų priežiūra. Balsavimas posėdžiuose balotavimu buvo daromas tais atsitikimais, kada „Suvažiavimo" dalyvių skaičius (jų sąrašu) buvo ne didesnis, kai 500 dalyvių, o jeigu šis skaičius buvo didesnis, tai balsavimas turėjo vykti kortelėmis.

7. Buv. carų Rusijos kurijų rinkimų sistemos ypatybė: kurijų (subkurijų, kurijėlių) skirstymas administracijos įsakymais — ypač gi jų skirstymas nacionalinėmis kategorijomis.

Paini socialinių kategorijų arba socialinių kurijų sistema, sudaryta anksčiau išdėstytomis suskirstymo taisyklėmis, šiuo neapsibrėždavo. Šis suskirstymas buvo privalomas ir, taip sakant, normalus, paties įstatymo numatytas. Bet įstatymas numatydavo dar toliau einančio skirstymo galimumą. Būtent, įstatymas leisdavo valstybės administracijai — vidaus reikalų ministeriui — skirstyti savo nuožiūra atskirų kurijų arba subkurijų „suvažiavimus" tiek atskiromis teritorinėmis apylinkėmis apskrities ribose, tiek atskiromis kurijėlėmis, tiek, pagaliau,—ir tai svarbiausia — atskiromis nacionalinėmis kategorijomis ar kurijėlėmis bendrų kurijų, subkurijų arba kurijėlių ribose, sudarydamas kiekvienai šiaip suskirstytai teritorinei, subkurinei, kurijėlinei arba nacionalinei kurijos, subkurijos arba kurijėlės dalelei atskirą „suvažiavimą". Tiktai viena darbininkų kurija negalėjo būti šiuo būdu administracijos nuožiūra skirstoma.

Čion ypač įdomus ir charakteringas buvo leidimas administracijai sudaryti savo nuožiūra visai naujas — bendrosios tvarkos nenumatytas — nacionalines socialinio suskirstymo kategorijas. Suskirstymas kurijų, subkurijų ir kurijėlių teritorinėmis apylinkėmis apskrity galėjo būti pateisintas praktikos patogumais ir iš esmės beveik nieko nekeisdavo, nes socialinės kategorijos likdavo tos pačios. Suskirstymas bendrų federacinio socialinio pobūdžio ku-

rijų subkurijomis arba kurijėlėmis, kaip atskirais balsavimo vienetais-su suskirstymu tarp jų ir renkamųjų mandatų („rinkėjų“ — „vybor, ščik'ų“ mandatų), žinoma, labiau keitė rinkimų socialines išdavas: kuri nors smulki nežymi kurijėlė, balsuojanti kartu su stambesnėmis ir gausingesnėmis kurijėlėmis bendrame kurijos „Suvažiavime“, kuriame rinkimų išdavos buvo sprendžiamos bendrąja balsų dauguma, gal negalėtų pravesti savo nusistatymo žmogaus nei rimtai paveikti balsų susiskirstymo proporcijas; tuo tarpu būdama išskirta į atskirą balsavimo vienetą ir gaudama bent vieną mandatą, ji jau turėjo užtikrintą bent tą vieną mandatą galutinoje rinkimų kolegijoje — „Gubernijos Susirinkime“. Taigi jau šiuo atžvilgiu valstybės administracija, be abejo, galėdavo tam tikrų kurijėlių skirstymu veikti rinkimų išdavas ir tvarkyti bei keisti jas šiokia arba kitokia kryptimi. Bet čion dar būtų galima ši ypatinga tvarka pateisinti pačia kurijų sistemos logika: jeigu įstatymų leidėjas sukonstruavo kurijėlę ir tuo pačiu pripažino jos teisėtą reiškimąsi ir jos konstruktyvinę svarbą bendrojoje kurijoje, tai nėra nieko ypatinga, kad ji ir įgalinama iš tikrųjų gauti vietą „Gubernijos Susirinkime“; kitaip nereikėtų ir steigti kurijėlės, jeigu ji būtinai turėtų paskęsti kitų stipresnių kurijėlių daugumoje. Nepaprasta čion tik tai, kad apie šį realų „galėjimą“ pavedama spręsti administracijai, nuo kurios nuožiūros ir malonės pareina aprūpinti arba neaprūpinti kurijėlę mandatu; tuo būdu administracija gauna teisinio kelio kištis į masinius rinkimus ir virsta taipgi vienu rinkimus sprendžiančių veiksnių. Savaime aišku, kad administracija aprūpins tas kurijėles, kurių socialinis nusistatymas atatinka jos politinėms tendencijoms, ir neaprūpins tų, kurias ji laiko „neištikimomis“.

Bet jau visiškai nepaprasta yra leisti administracijai steigti savo nuožiūra naujų rūšių kurijos, nenumatytos bendroje teisinėje socialinių kategorijų klasifikacijoje. O tai ir buvo padaryta leidžiant vidaus reikalų ministeriui steigti bet kurioje (išskyrus darbininkų) kurijoje, subkurijoje ir kurijėlėje ypatingas nacionalines kurijas. Tai buvo leista daryti visur, kur nacionalinė gyventojų sudėtis yra maišyta.

Tiesa, mandatų suskirstymas tarp sudaromų šia tvarka nacionalinių kurijėlių neturėjo priklausyti ministerio nuožiūros; pavedimas mandatų atskiroms suskirstytoms nacionalinėms kurijėlėms turėjo remtis tam tikromis objektyvinėmis proporcijomis: atskirų nacionalinių grupių žemės valdymo proporcijomis žemvaldžių kurijoje, nacionalinių grupių rinkikų („izbiratel'ių“) skaičiaus proporcijomis abiejose miesto kurijose ir nacionalinių grupių „įgaliotinių“ („upolnomočennyje“) skaičiaus proporcijomis valstiečių kurijoje.

Bet tai nenaikindavo šios ypatingos institucijos dirbtinumo. Kaip jau anksčiau nurodžiau, tokiu suskirstymu administracija galėjo dirbtinai suteikti mandatą tokiai nacionalinei grupei kurijos ribose, kuri be šio nebūtų pajėgusi gauti bendrojoje kurijoje atskiro mandato. Ši administracijos galia turėjo tiktai tą vieną

ribą, kad šį nacionalinį suskirstymą ji galėjo nustatyti tiktai ten, kur tam tikra nacionalinė grupė buvo bent tiek gausinga, kad pasiektų bent vieno mandato proporcijos.

Ir, iš tikrųjų, Rūsų valstybės administracija plačiai naudojo šią ypatingąją galią skirstyti kurijas, subkurijas ir kurijėles nacionalinėmis kategorijomis. Tai ypač buvo daroma valstybės pakraščiuose, kur gyventojų dauguma buvo ne rūsų tautybės. Tai duodavo progos ir galios išskirti, globoti per rinkimus ir teikti įtakos į rinkimus rūsų nacionaliniam gaivalui prieš vietinį nacionalinį elementą ten, kur Rūsai buvo mažumoje ir kur nebuvo sudaryta Rusams tam tikros teisinės privilegijuotos kurijos (žiūrėk žemiau).

Bet ši ypatingoji institucija buvo naudojama ne tiktai dirbtinės pakraščių rusifikacijos tikslams. Mūsų krašte ji buvo Rusų valdžios naudojama taipogi prieš žydus, o, pagaliau, pasirodė Rusų valdžios politiniams tikslams naudinga ir kitokiu atžvilgiu, neturinčiu nieko bendra su jokiais nacionaliniais momentais. Tai bus geriausia išaiškinti Vilniaus praktikos pavyzdžiu. Dalykas toks, kad Vilniaus apskrities „Antrasis miestų rinkikų Suvažiavimas" turėjo išrinkti du rinkėju („vyborsčiki") į „Gubernijos Susirinkimą". Vilniaus apskrities miestuose ir miesteliuose antrosios miesto kurijos tarpe žydų ir krikščionų skaičius buvo beveik lygus. Galėjo laimėti arba žydai arba krikščionys, žiūrint to, kurie gausingiau dalyvautų balsavime. Bet patys žydai buvo nusistatę užleisti vieną mandatą krikščionims ir šiuo reikalu su jais susitarti. Žydai sutikdavo balsuoti už vieną kandidatą krikščionį, balsuojant už antrą — savąjį. Bet, žinoma, jie sutikdavo balsuoti tiktai už tokį krikščionių kandidatą, kuris nebūtų antisemitu. Kadangi dešiniosios krikščionių grupės buvo klerikalinės ir antisemitiškos, tai žydai tardavosi su pažangiaisiais krikščionimis. Ir šiuo susitarimu tarp žydų komiteto ir pažangiųjų krikščionių pažangusis krikščionių kandidatas galėtų laimėti pažangiųjų krikščionių ir žydų balsais. Taip ir buvo manyta susitarti Vilniuje 1912 m. rinkimuose į Dūmą. Ir štai valstybės administracija, sužinojusi apie ruošiamą kombinaciją, suskirsto antrąją miesto kuriją Vilniaus apskrity nacionalinėmis žydų ir visų kitų kurijėlėmis, pavesdama vieną mandatą žydams, o antrąjį visiems kitiems (krikščionims). Ir ką gi ji šiuo pasiekė? O gi tai, kad krikščionių mandatas teko dešiniųjų krikščionių kandidatui (1912 m. Vilniuje — kun. Maciejevičiui), nes kairieji krikščionys patys vieni be žydų balsų nepajėgė nugalėti savo konkurentų klerikalų. O Rusų caro valdžiai patogesnis buvo krikščionių klerikalas ir dargi nacionalistas, negu kairysis, kuris būtų susidėjęs su griežtesnėmis opozicijos srovėmis. Ir tai buvo Vilniuje sistematiškai daroma. Nacionalinių kurijėlių skirstymas administracijos nuožiūra galėjo būti vartojamas, kaip mes čion matome, tokiems caro valdžios politikos tikslams, kurie nieko bendra su nacionalinių reikalų atstovavimu neturėjo. Tai buvo priemonė klasiškam kiekvienos despotijos devizui vykdyti: „divide et impera".

8. Atstovų rinkimai ir privalomų kurialinių atstovų institucija buv. carų Rusijoje. Šios tvarkos nustatymas politinėmis caro valdžios tendencijomis. Pavyzdžiai.

Visų kurijų išrinktieji rinkėjai („vyborsčiki") sudarydavo „Gubernijos Susirinkimą" („Gubernskoje Izbiratelnoje Sobranije"), kuriame jie bendrai rinkdavo iš savo tarpo atstovus į Valstybės Dūmą. Kiekvienos kurijos rinkėjų skaičius buvo iš anksto paties įstatymo nustatytas. Kadangi kurijų pagrindan buvo dedami įvairūs socialiniai veiksniai, tai, žinoma, negalėjo būti bendro kriteriumo, kuriuo būtų galima proporcingai suskirstyti bendrasis rinkėjų skaičius tarp įvairių kurijų. Tat šis suskirstymas, nustatytas įstatymu, buvo dirbtinis, būtent toks, kuris geriausia atatiko politinėms įstatymų leidėjo tendencijoms, — jo pageidavimams del būsimos personalinės parlamento sudėties. Žinoma, šie pageidavimai negalėjo būti kitoki, kaip kad į Valstybės Dūmą patektų toki socialiniai gaivalai, kurie palaikytų įstatymų leidėjo reiškiamą valdžią, ir kad opozicija nebūtų perdaug stipri. O šio rinkimų įstatymo leidėju buvo ne parlamentas, ne toji Valstybės Dūma, kuri 1906 m. buvo išrinkta kitokiu, kad ir taipogi kurialiniu rinkimų įstatymu ir pasirodė griežtai opozicinė, bet — absoliutinė caro valdžia: 1907. VI. 3. rinkimų įstatymas, kuris nustatė šią politinių rinkimų tvarką, pakeisdamas pirminę, tapo išleistas be parlamento — tiesioginiu caro įsakymu, aplenkiant teisinį įstatymų leidimo kelią, vadinasi — perversmu, — kartu su veikusios Dūmos paleidimu.

Taigi kurijų, subkurijų ir kurijėlių suskirstymo dirbtinumui atatiko ir rinkėjų („vyborsčik'ų") suskirstymo tarp kurijų dirbtinumas. Kadangi atstovų rinkimai „Gubernijos Susirinkime" vyko jau nebe kurijomis, bet visų kurijų išrinktųjų rinkėjų bendru balsavimu, tai caro valdžiai buvo svarbu, kad šių rinkėjų tarpe būtų užtenkamai sustiprinti tam tikri socialiniai elementai, kurie suteiktų valdžiai rimtesnės politinio konservatizmo garantijos arba kurie del tam tikrų vietos socialinių santykių buvo bent mažiau pavojingi opoziciniu atžvilgiu. Kartais valdžiai teko apsirikti, bet bendrais bruožais jos apskaitymai pasirodė teisingi, ir renkamoji naujų rinkimų įstatymu Valstybės Dūma nebebuvo opozicinė, padėjo caro valdžiai galutinai suvaldyti 1905 — 1907 m. revoliucinį judėjimą ir pratęsti jos viešpatavimą dar dešimčiai metų. Kurialinės rinkimų reformos autorius — Stolypinas — pasirodė bent tam kartui geru caro patarėju.

Kiek dirbtinis buvo rinkėjų suskirstymas kurijomis „Gubernijos Susirinkime" — mes galime patirti iš šio pavyzdžio, paimto ne iš tiksliai parinktų gubernijų, bet iš mūsų krašto ir poros gretimų gubernijų: a. Kauno gubernija: bendras rinkėjų skaičius „Gubernijos Susirinkime" — 75, o kurijomis: valstiečių kurija — 23, žemvaldžių kurija — 35, pirmoji miesto kurija — 9, antroji

miesto kurija — 8; b. Vilniaus gubernija: bendras rinkėjų skaičius — 76, kurijomis: valstiečių kurija — 19, žemvaldžių — 38, pirmoji miesto — 10, antroji miesto — 8, darbininkų — 1; c. gudiškoji Minsko gubernija: bendras rinkėjų skaičius — 137, kurijomis: valstiečių — 41, žemvaldžių — 71, pirmoji miesto — 12, antroji miesto — 11, darbininkų — 2; d. latviškoji Kuršės gubernija: bendras rinkėjų skaičius — 62, kurijomis: valstiečių — 11, žemvaldžių — 24, pirmoji miesto — 14, antroji miesto — 11, darbininkų — 2.

Kaip matome, visose šiose gubernijose stambiausias rinkėjų skaičius buvo žemvaldžių kurijoje, į kurią, kaip žinome, įeidavo stambieji dvarininkai (daugumoje bajorai), smulkieji dvarininkėliai, kai kurie stambesnieji ūkininkai ir dvasiškija; šio skaičiaus proporcija bendrame skaičiuje buvo Kauno gubernijoje šiek tiek naudingesnė kitoms kurijoms (kitų kurijų rinkėjų suma čion buvo didesnė, negu žemvaldžių kurijos rinkėjų skaičius), už tai Vilniaus kurijoje žemvaldžių rinkėjų skaičius buvo lygus visų kitų kurijų rinkėjų skaičiui, o Minsko gubernijoje jis sudarydavo absoliutinę daugumą; Vilniaus gubernijoje žemvaldžių rinkėjų skaičius buvo du sykiu, o Kuršės gubernijoji net daugiau, negu du sykiu, didesnis, negu valstiečių rinkėjų skaičius; nors Kuršės gubernijoje žemvaldžių rinkėjų skaičius buvo proporcingai mažesnis, negu kitose čion nurodytose, bet, būdamas čion daugumoje vokiškas, jis turėjo gauti paramos iš vokiško miestų kurijų elemento. Visose nurodytose gubernijose pirmoji miesto kurija (stambiosios buržuazijos kurija) buvo stipriau atstovaujama, negu antroji miesto kurija (smulkiosios buržuazijos, įvairių profesijų, amatininkų ir t. t. federacinė kurija).

Ir jeigu šiomis proporcijomis Kauno gubernijos rinkėjai („vyborščiki") pajėgdavo rinkimuose užtikrinti laimėjimą valstiečių ir miestų kurijoms prieš žemvaldžių kuriją, tai tiktai todel, kad čion šių kurialinių socialinių kategorijų suskirstymas beveik pilnai atatikdavo faktiškam nacionaliniam suskirstymui (valstiečių kurija — Lietuviai, miestų kurijos — Žydai, žemvaldžių kurija — Lietuvos Lenkai) ir kad stipri nacionalinė susiblokavusių Lietuvių ir Žydų drausmė neleisdavo žemvaldžiams Lenkams (su pagalba kelių miestų kurijų Lenkų, išrinktų del nacionalinių kurijėlių sudarymo administracijos įsakymu) patraukti savo pusėn nė vieno rinkiko Lietuvio ar Žydo. Pagaliau, čion (Kauno gubernijoje) pats įstatymų leidėjas nepasirūpino stipriai apdrausti žemvaldžių hegemonijos, kaip jis tai padarė Vilniaus ir ypač Minsko gubernijose, kur jis jiems vieniems pavedė pusę arba net absoliutinę daugumą rinkėjų skaičiaus, — o nepasirūpino gal ne tik todel, kad jų valdomos žemės ploto proporcijos Kauno gubernijoje gal ne tiek buvo stiprios jų naudai, kaip Vilniaus ir Minsko gubernijose, bet ir todel, kad žemvaldžiais čion buvo daugumoje neištikimi Rusijai Lenkai (Rusai čion buvo išskirti į visai atskirą kuriją), kuriais ir rūpintis caro valdžiai neperdaug buvo motyvų.

Įstatymas pavesdavo kiekvienai gubernijai tam tikrą atstovų skaičių. Iš bendrojo mandatų skaičiaus, pavedamo gubernijai, įstatymas kai kuriuos mandatus priverstinai jungdavo su kai kuriomis kurijomis, įsakydamas išrinkti po vieną atstovą butinai iš tarpo tam tikrų kurijų rinkėjų, o likusiais mandatais leisdavo „Gubernijos Susirinkimui“ pasinaudoti savo nuožiūra, pasirenkant atstovus iš bendrojo gubernijos rinkėjų („vyborščik'ų“) skaičiaus — vistiek kurios kurijos. Tų priverstinų kurialinių mandatų skaičius, o taipogi jų kurialinė priklausomybė, nebuvo visose gubernijose vienodas. Visose t. vad. bendrojo valdymo gubernijose buvo nustatyta po vieną privalomą mandatą valstiečių kurijai, po vieną žemvaldžių kurijai ir po vieną kuriai nors vienai dviejų miesto kurijų. Bet kai kuriose gubernijose buvo paskirta po vieną privalomą mandatą abiem miesto kurijom, o šešiose gubernijose (Petrapilio, Maskvos, Vladimiro, Jekaterinoslavo, Kostromos ir Charkovo) be to dar po vieną privalomą mandatą darbininkų kurijai (keliose gubernijose, kuriose, be mano nurodytos kurijų schemos, buvo įsteigta dar ypatinga kazokų subkurija, įstatymas skirdavo po vieną privalomąjį mandatą ir šiai subkurijai).

Bet dalykas toks, kad atstovus šiems privalomiems kurialiniams mandatams rinkdavo ne tiktai šios kurijos rinkėjai („vyborščiki“), bet visi (visų kurijų) „Gubernijos Susirinkimo“ rinkėjai. Tokiu būdu tokioje, pavyzdžiui, Minsko gubernijoje, kurioje žemvaldžių kurijos rinkėjai sudarydavo absoliutinę rinkėjų daugumą, jie, jeigu tik veiktų visi solidariai, galėtų vieni savo nuožiūra pasirinkti ne tiktai savo kurijos privalomąjį atstovą, bet ir valstiečių ir miestų kurijų privalomuosius atstovus. o be to ir visus kitus. Šiuo, iš tikrųjų, tapo iškreipiama priverstinų kurialinių mandatų institucija. Jeigu jau buvo rasta reikalo šią instituciją sudaryti, tai logika reikalautų, kad ir pasirinkimas tam tikrai kurijai privalomo atstovo būtų pavestas šios kurijos rinkėjams, kurie turi geriausio kurialinių reikalų pajautimo ir tuo pačiu turi kvalifikacijų spręsti, kuris jų turėtų atstovauti kurijai. Bet jeigu apie tai turi spręsti kitų kurijų dauguma, tai nėra jokių davinių, kad išrinktasis privalomas kurialinis atstovas reikšiąs kaip tik šios savo kurijos nusistatymą; kaip tik atvirkščiai: išrinktas bus tas, kuris labiausiai patiks svetimoms kurijoms, vadinasi — kuris yra silpnesnis savo kurijos socialinio nusistatymo reiškėjas. Kam gi tada buvo reikalinga ši privalomų kurialinių mandatų institucija? O gi gal kaip tik tam, kad ji klastuotų socialinių veiksnių atstovavimą Dumoje ir kad, pavyzdžiui, Rusijos dvarininkų ir miestų buržuazijos išrinktieji Rūsų valstiečiai, patikę dvarininkams ir buržuazijai, galėtų vadintis Dumoje valstiečių kurijos — Rūsų valstiečių — atstovais ir darytų įspūdžio, būk tai Rūsų valstiečių masė esanti taip nusistačius, kaip štai šie dvarininkų ir buržuazijos parinktieji „valstiečių atstovai“. Šis privalomosios kurialinės atstovybės suklastavimas tiktai tada būtų neįvykdomas, jei visi tam

tikros kurijos rinkėjai tvirtai laikytųsi kurio nors vieno griežto socialinio nusistatymo: tada kitų kurijų rinkėjų dauguma, privalėdama išrinkti vieną atstovą iš jų tarpo, negalėtų savo nusistatymu suklastuoti socialinio privalomo kurialinio atstovo vaizdą. Taip, iš tikrųjų, ir būdavo drausmingoje darbininkų kurijoje; jos atstovybės suklastuoti nepavykdavo. Bet šios kurijos privalomoji atstovybė buvo negausinga. O kitose kurijose privalomos kurialinės atstovybės suklastavimas būdavo paprastu ir nuolatiniu apsireiškimu.

9. Stambiųjų miestų, Lenkijos ir kai kurių kitų valstybės pakraščių kurijų ypatingos sistemos buv. Carų Rusijoje.

Be šios bendrosios kurijų schemos ir bendrosios rinkimų tvarkos, buvo dar kelios ypatingos rinkimų tvarkos ir kelios ypatingos kurijos. Atskira rinkimų tvarka buvo nustatyta penkiems stambiems miestams — Petrapiliui, Maskvai, Kijevui, Odesai ir Rygai. Ir čion piliečiai buvo suskirstyti dviem kurijomis, sudarytomis tais pačiais pagrindais ir panašiomis kurijėlėmis, kaip ir bendrosios schemos dvi miesto kuriji. Bet balsavimas čion buvo tiesioginis: atstovai buvo renkami masiniu metodu betarpiškai, o ne per tarpininkus — rinkėjus. Kiekviena dviejų kurijų balsavo skyrium ir turėjo išrinkti atskirus atstovus iš kandidatų, turinčių teisės rinkti atatinkamoje kurijoje.

Skirtinga rinkimų tvarka buvo taipogi nustatyta kai kurioms buv. Rusijos provincijoms, kaip antai Lenkijai, Kaukazui, įvairioms provincijoms Azijoje. Paminėsiu keliais žodžiais tiktai Lenkijos rinkimų tvarką (į anų laikų „Lenkiją" arba „Lenkų Karalystę", sudarytą 1815 m. Vienos Kongreso ir sujungtą su Rusija, įeidavo ir Lietuvos dalis, priskirta prie buv. Suvalkų gubernijos). 1907 m. rinkimų įstatymu, caro valdžios išleistu be parlamento — ne teisiniu keliu, — Lenkija tapo rinkimų atžvilgiu nuskriausta. Lenkijos renkamų atstovų skaičius buvo sumažintas. Kiekvienai Lenkijos gubernijai pavesta išrinkti išviso po 1 atstovą, o taipogi po 1 atstovą Varšuvai ir Lodziui. Šiaip rinkimų tvarka ir kurijų konstrukcija buvo Lenkijoje panaši į bendrąją su kai kuriais pakeitimais: miesto kurija tebuvo viena, o vietoj luominės valstiečių kurijos (Lenkijoje luomų nebebuvo), buvo sudaryta „gminų" (valsčių) kurija. Varšuvoje ir Lodžiuje buvo dvi kuriji: bendroji miesto kurija ir darbininkų kurija; atstovų rinkimai vyko per „Miesto rinkikų Susirinkimą".

---

10. Nepaprastos—ypač Rusų nacionalinės ir stačiatikių bažnytinės — rinkimų kurijos buv. carų Rusijoje. Jų sudarymo motyvai.

1) Varšuvos miesto Rusų kurija; 2) Uralo kazokų kurija; 3) Užkaukazio Rusų kurija; 4) Lietuvos (Vilniaus ir Kauno gubernijų) Rusų kurija; 5) Liublino bei Siedleco gubernijų stačiatikių kurija.

Bet ir šiais visais painiais ir dirbtiniais tiek bendrosios, tiek ypatingų rinkimų sistemų padarais nesibaigdavo ši nepaprasta buv. carų Rusijos politinio atstovavimo konstrukcija. Konstrukcijos sumanytojams rupėjo ne tiktai tam tikra klasinė bei luominė, bet taipogi ir nacionalinė bei bažnytinė (tikybinė) valdžios spalva. Taigi jie ir buvo susirūpinę tinkama šios spalvos apsauga tam tikrais dirbtiniais masinio atstovavimo padarais.

Rodos, jie galėjo būti ramūs ir pasitenkinti savo anksčiau išdėstytu darbu: toji socialinė dvarininkų, bajorų, stambiosios buržuazijos ir dvasiškijos atstovybė, papildyta suklastuota valstiečių atstovybe, sudaryta tų pačių dvarininkų ir kitų lemiančiais balsais, turėjo, rodos, užtenkamai garantuoti, kad ji būsianti ne tiktai ištikima klasiniu ir luominiu atžvilgiu, bet ir būsianti nacionalistinė ir klerikalinė, žodžiu — visais atžvilgiais reakcinė ir nepasiduodanti nei revoliucinėms „svajonėms", nei Žydų, Lenkų bei kitų „inorodcų" „intrigoms". Didžiulis Rusijos centras ir toki stambūs pakrasčiai, kaip Ukraina ar Gudija su surusėjusia buržuazija, dvarininkais ir inteligentija, pilnai šioje rinkimų sistemoje apdrausdavo rusiškai nacionalinę ir pravoslaviškai bažnytinę šios atstovybės socialinę spalvą, ypač kad stambiesiems svetimtaučių centrams — Lenkijai, Kaukazui — pasirūpinta kiek galima sumažinti bendroji atstovybės proporcija. Kas gi beliko, nuo ko dar reikėtų apsaugoti rusiškasis šios atstovybės veidas, sudraudus Lenkus ir Kaukaziečius? Keli Lietuviai ir Lietuvos Lenkai, keli Latviai, Estai bei Vokiečiai, keli Žydai? Iš tikrųjų, pavojus neperdaug baisus milžiniškai savo skaičiumi ir plotu Rusijos masei.

O vis delto konstrukcijos autoriai šiuo nesitenkino. Jie panorėjo, kad ir iš tų pakraščių, iš kurių jokia klasinė ir luominė kurijų konstrukcija negalėtų išsunkti nacionališkai rusiškos arba bažnytiškai stačiatikinės spalvos, vis delto kiltų ir nacionalinis rusiškas balsas atstovybėje. Bet tai galėjo būti pasiekta tiktai atskiros nacionalinės rusiškos kurijos sudarymu šiuose pakraščiuose ir dargi visišku jos išskyrimu iš bet kurio bendravimo su kitomis kurijomis net ir aukščiausioje rinkimų stadijoje — „Gubernijos Susirinkime", kuriame kitų kurijų rinkėjai, rinkdami rusų kurijos atstovą, būtų šį nacionalinį atstovavimą taip pat suklastavę, kaip, pavyzdžiui, dvarininkų ir buržuazijos rinkėjai galėjo klastuoti valstiečių atstovavimą.

Taigi ir buvo šiuo keliu nueita. Buvo sudarytos šios nepaprastos nacionalinės rusiškos ir bažnytinės stačiatikiškos ku-

rijos pakrasčiuose: a. Varšuvos miesto nacionalinė Rusų kurija, b. Vilniaus ir Kauno gubernijų nacionalinė Rusų kurija, c. Užkaukazio nacionalinė Rusų kurija, d. Uralo kazokų kariuomenės (iš dalies nacionalinė, iš dalies luominė) kurija ir e. Liublino ir Siedleco gubernijų stačiatikių (bažnytinė) kurija.

Visos šitos nepaprastos kurijos buvo visai išskirtos iš bet kurio bendravimo su kitomis šių miestų ar gubernijų kurijomis ir atlikdavo savo atskirų atstovų rinkimus nuo pradžios iki galui visais laipsniais savarankiškai ir skyrium. Tai buvo privilegijuotos šiuo atžvilgiu kurijos.

Pirmoji šių kurijų — Varšuvos miesto Rusų kurija — buvo vienlypė, be jokio suskirstymo subkurijomis arba kurijėlėmis. Visi vietos Rusai rinkdavo iš savo tarpo tam tikrą rinkėjų skaičių į Rusų kurijos „Miesto Susirinkimą", kuris rinkdavo iš šių rinkėjų vieną savo atstovą į Vastybės Dūmą. Taip pat vienlypė buvo Uralo kazokų kurija, kur rinkimai vyko trimis laipsniais.

Užkaukazio Rusų kurija buvo sudaryta iš dviejų subkurijų: miestų subkurija ir sodžiaus subkurija. Miestų subkurija susidėdavo iš šių trijų kurijėlių: a. visi Rusai, kurie bendraisiais kurijų suskirstymo dėsniais priklausytų pirmajai ir antrajai bendroms miesto kurijoms; b. miestų stačiatikių parapijų dvasiskija ir bažnyčių tarnai bei miestų sentikių bendruomenių dvasiškoji vyresnybė — be jokio turto arba kitokio cenzo; c. visi Rusai, kurie bendraisiais dėsniais priklausytų žemvaldžių kurijai. Sodžiaus subkurija susidėdavo iš šių dviejų kurijėlių: a. tų kaimų gyventojai Rusai, kur iš viso yra daugiau kaip šimtas abiejų lyčių rusų kilmės gyventojų (čion, kai teko sudaryti Rusų nacionalinė atstovybė svetimoje nacionalinėje teritorijoje, kur tų Rusų kaimuose neperdaug būta, buvo imta pagrindan „gyventojai" — tekste tiesiog pasakyta „šimtas abiejų lyčių d ū š i ų" — nežiūrint lyties nei amžiaus, kad tik jų daugiau atsirastų, nors kitais atsitikimais, pavyzdžiui, darbininkų kurijoje, moterys darbininkės buvo iš skaičiaus minimumo išskiriamos; tai charakteringa: Rusams pakrasčiuose — duosnumas, darbininkams fabrikuose — šykštumas! Rusai tų kaimų, kur jų būta mažiau, galėjo būti jungiami į didesnes grupes rinkimams); b. kaimų stačiatikių parapijų dvasiškija ir bažnyčių tarnai bei kaimų sentikių bendruomenių dvasiška vyresnybė — be jokio cenzo. Rinkimai vyko dviem ir daugiau (kai kuriose kurijėlėse) laipsniais, atstovas buvo renkamas vienas.

Charakteringa buvo Rusų nacionalinės kurijos konstrukcija Lietuvoje (Vilniaus ir Kauno gubernijose). Subkurijų ir kurijėlių atžvilgiu ji nieko nauja ir įdomaus nereiškė: jos konstrukcija buvo panaši į Užkaukazio Rusų kuriją: tos pačios šiek tiek kitaip suskirstytos miesto ir sodžiaus subkurijos, stačiatikių ir sentikių dvasiškija ir bažnyčių tarnai taip pat paliuosuoti nuo cenzo. Bet kas gi buvo tie „Rusai", kuriomis žymėmis buvo nustatoma rusiškas nacionalinis pobūdis žmonių, turinčių dalyvauti šioje kuri-

joje; del dvasiškijos bei bažnyčių tarnų abėjonės negalėjo kilti, bet del kitų? del žemvaldžių, valstiečių, buržuazijos, amatininkų ir t. t.? Įstatymas sakė taip: Rusais laikomi „rusų kilmės asmenys: stačiatikiai, sentikiai ir liuteronai". Vadinasi, čion nacionalinė žymė buvo jungiama su bažnytine. Katalikai, reformatai, kad ir būtų „rusų kilmės" arba tiesiog jaustų ir laikytų save Rusais, į Rusų kuriją jokiu būdu patekti negalėtų: matyti, jų bažnytinė priklausomybė darydavo juos ir nacionaliniu atžvilgiu įtartinais tokiame katalikų krašte, kaip Lietuva.

Bet ir stačiatikiai, sentikiai ir, žinoma, ypač liuteronai ne visi savaime turėjo patekti į Rusų kuriją; jie turėjo būti be to dar „rusų kilmės". Bet įstatymas numatė, kad „rusų kilmės" klausimas ne visuomet būtų lengva išspręsti; galėjo būti abėjotini atsitikimai; be to, reikėjo apsaugoti Rusų kuriją nuo įsiveržimo į ją įvairių neištikimų gaivalų, kurie būtų arba pasivadintų Rusais arba rusų kilmės žmonėmis. Ir štai spręsti atskirais atsitikimais apie tai, kas turi būti laikomas Rusu („rusų kilmės žmogumi), įstatymas pavesdavo... Vilniaus „general - gubernatoriui": jisai kvalifikavo „Rusus". Jo sprendimai šiuo atžvilgiu buvo galutiniai ir neskųstini. Taigi, galima pasakyti, kad Lietuvos Rusų kurija — tai iš tikrųjų buvo kurija ne rusų, o tų stačiatikių, sentikių ir liuteronų, kuriuos vietinė valstybės administracija į šią kuriją paskyrė.

Ši Lietuvos Rusų kurija rinko atstovus keliais laipsniais ir dviem atskirais Gubernijos Susirinkimais: Vilniaus gubernijos Susirinkimas rinkdavo du Rusų kurijos atstovu į Valstybės Dūmą, Kauno gubernijos — vieną atstovą.

Labai nuosekliai buvo nustatyta Liublino ir Siedleco gubernijų bažnytinės stačiatikių kurijos tiek pati konstrukcija, tiek rinkimų tvarka. Jokių subkurijų nei kurijėlių čion nebuvo. Atstovaujama čion buvo vietos stačiatikių bažnyčia (ne dvasiškija, bet bažnyčia, kaip masinis organizuotas socialinis junginys). Pagrindiniu vienetu buvo stačiatikių parapija. Parapijos klebonas sudarydavo bendrą parapijonų (vyrų 25 metų amžiaus) sąrašą, kurį iškabindavo ant cerkvės vartų. Šitie asmenys dalyvavo „parapijos Susirinkime" („prichodskoje sobranije"), kuriame, klebonui pirmininkaujant, buvo renkami „parapijos įgaliotiniai" („prichodskije upolnomočennyje") į apskrities parapijų įgaliotinių „Suvažiavimą". Šiuose apskričių „Suvažiavimuose" buvo renkami „rinkėjai" („vyborščiki") į šios kurijos „Susirinkimą" Cholmo mieste, kur ir buvo, pagaliau, renkamas šios bažnytinės stačiatikių kurijos atstovas į Valstybės Dūmą. Toks nuosekliai bažnytiniais rinkimais išrinktasis atstovas, be abejo, geriausiai reiškė šios bažnyčios nusistatymą. Stačiatikių bažnyčia ten griežtai kovoja su katalikija ir, būdama privalomo unijos naikinimo tradicijų paveldėtoja, ji šaukėsi policinės valstybės pagalbos tikybos ir tikybinės kovos dalykuose. Ir kaip tik geriausiu bei nuosekliausiu šio nusistatymo reiškėju ir buvo šios bažnytinės kurijos atstovas

buv. Rusijos Valstybės Dūmoje — garsusis vyskupas Eulogijus, kuris tikybos ir bažnyčios problemą kaip tik policiniais metodais temokėjo spręsti.

(Del buv. Rusijos kurialinės rinkimų sistemos žiūrėk: „Įstatymas apie rinkimus į Valstybės Dumą" — 1907 m. laida, — buv. „Rusijos Imperijos Įstatymų Rinkinio" — „Svoda Zakonov" I tomo II dalis; neoficialus „Svoda Zakonov" leidinys senatoriaus Dobrovolskio redakcijoj — Petrapilis, 1913 m., I knyga 62—138 pusl.).

Aš tyčia ilgiau sustojau ties veikusia buv. caro Rusijoje kurijų rinkimų sistema ir smulkiai ją išnagrinėjau todel, kad šioje savo kontrukcijoje ji labai charakteringai pasireiškė su visomis savo ypatybėmis ir ydomis. Galima pasakyti, kad toje konstrukcijoje, kurią ši kurijų sistema gavo carų Rusijoje, geriausiai pasireiškė ir rado pilno išsivystymo kaip tik visos paslėptos joje ir, taip sakant, „įgimtos" esminės jos tendencijos, o jų tarpe ypač jos dirbtinumas ir jos sudaromos atstovybės suklastavimas jos autorių ar redaktorių pageidavimais ir politikos tikslais.

11. Kurijų sistemos kritika.

Neišvengtinas kurijų suskirstymo dirbtinumas. Privaloma arbitrališka žmonių klasifikacija. Policinis kurijų sistemo pobūdis.

Šioje sistemoje viskas pareina nuo to, kaip, kuriais kriterijais ir kuriomis socialinėmis kategorijomis skirstomos kurijos ir kaip skirstomi tarp kurijų mandatai. Dirbtinumas ypač pirmuoju atžvilgiu yra neišvengiamas, nes nuolatinių ir griežtų, o ypač tokių absoliutinių socialinių kategorijų, kurios pilnai ir, taip sakant, ištisai apimtų tam tikras žmonių grupes,—nėra, nekalbant jau apie tai, kad ir ribos tarp atskirų kad ir kurios nors vienos socialinio suskirstymo sistemos kategorijų, jeigu pagrindan dedami neorganizuoti socialiniai junginiai, pavyzdžiui, socialinės klasės, nacionalinės tautos ir t. t.,—nėra aiškios ir yra nepastovios.

Jeigu sunku yra nustatyti griežtos ribos net tarp tokių aiškių klasinių kategorijų, kaip proletariatas ir buržuazija, — nes vis delto ne tiktai atskiri asmenys, bet ir ištisos grupės yra tokioje socialinėje klasinėje padėty, kuri vienais savo elementais jungia jas su proletariatu, o kitais—su buržuazija, tai juo sunkiau jos yra nustatyti skirstant stambiąją ir smulkiąją buržuaziją arba stambiuosius ir smulkiuosius dvarininkus, stambiuosius ir smulkiuosius ūkininkus ir t. t. Skirstymo žymės visuomet bus mažiau ar daugiau dirbtinės. Arba kuriomis pastoviomis objektyvinėmis žymėmis būtų galima be klaidos ir dirbtinumo nustatyti Lietuvoje ribos tarp Lietuvių ir Lietuvos Lenkų arba tarp Lietuvių, Gudų (katalikų) ir Lietuvos Lenkų (Vilniaus krašte, tai be abejo, sudarytų didelės reikšmės politinį klausimą), arba tarp Lietuvių ir Vokiečių Klaipėdos

krašte? Nejaugi kalba? Bet nemaža Lietuvos Lenkų, esančių kategoriškai lenkiško nacionalinio nusistatymo, puikiai kalba lietuviškai, o iš kitos pusės daug yra Lietuvių kalbančių ir kartais gražiai kalbančių lenkiškai. Bet gal namine, šeimoje vartojama kalba? Bet nejaugi Lietuvis, vedęs Lenkę, kuris namie savo šeimoje vartotų lenkų kalbą, jau tuo pačiu būtų Lenkas? O kas gi daryti su tokiais žmonėmis — jų esti Lietuvoje —, kurie laiko save Lietuviais, nemokėdami lietuvių kalbos? Jeigu tokių žmonių yra Lietuvoje, tai yra ir tokių tautų, kuriose tai dar ryškiau apsireiškia: pavyzdis — Airiai, kurių dauguma tekalba angliškai ir visai nesupranta nacionalinės celtų kalbos, bet kategoriškai laikosi airiško nacionalinio nusistatymo ir griežtai kovoja su Anglais už savo tėvynės laisvę. Nejaugi būtų siektinas precedentas, sudarytas caro Rusijoje del Lietuvos Rusų klasifikavimo administracijos sprendimu?

Bet tas pats liečia ir kitokias socialines kategorijas, pavyzdžiui — neorganizuotas profesijas. Ir čion gali būti kelių profesijų žmonės, be to yra ir tokių profesijų arba atskirų profesinių darbų, kurie labai sunku kategoriškai kvalifikuoti šiokia arba kitokia stambiąja profesija.

Todel, norint iš anksto nustatyti socialines kategorijas (del neorganizuotų junginių) ir nepavest šio nustatymo patiems suinteresuotiems žmonėms, kaip tai vyksta proporciniame atstovavime, — negalima išvengti dirbtinumo. Šis gi dirbtinumas bus arbitrališkas, sprendžiąs socialinį suskirstymą valdžios įsakymais. Kad tai ir įstatymu būtų padaryta — tai būtų vis tiek pat: įstatymas yra įstatymų leidėjo, taigi — valdžios, valdančiųjų — padaras. Tai būtų visuomet arbitrališkas, valdžios priverstinai įsakytas suskirstymas. Žmonės gi nekenčia, kai juos kas nors priverstinai klasifikuoja šablonu, nesiskaitydamas su jų subjektyviniu socialinio solidarumo pajautimu; o žmonės, demokratijos išauklėti ir pripratę savarankiškai organizuotis įvairiomis savo socialinėmis kategorijomis ir socialiniais junginiais, nepakęs, kad juos įkištų į kurią nors vieną šiokią ar kitokią socialinę kategoriją, iš kurios jie negalėtų savo noru ir savo nusistatymu išsprukti. Arbitrališkai suskirstytų kurijų sistema atsiduoda senąja luomine ir korporatyvine vergija, kuri neatatinka naujiems ryškaus mūsų gadynės socialinio organizavimosi dėsniams.

Žmonių masė kaip seniau, taip ir šiandien gerbia savo vadus, kurie kyla kiekviename socialiniame junginy; ji geru noru pasiduoda jiems, ji yra reikalinga savo socialinių vadų autoriteto ir iniciatyvos, o pati savo masiniame veikime laikosi solidarumo pajautimo arba organizacinės drausmės, kuri suteikia lankstumo jos socialiniam judėjimui; pastarasis, be abejo, nėra tiktai mechaniška daugybės palaidų suvereninių individų veiksmų suma. Todel žmonių masinis ar kolektyvinis—labiau ar mažiau organizuotas—socialinis judėjimas ar socialinis veikimas visuomet yra kategoriškas. Tai tiesa. Bet kad šios kategorijos būtų iš anksto arbitra-

liškai nustatytos pastoviomis ribomis, kurių aprėžimas būtų įvykintas imperatyviniais valstybės valdžios įsakymais, - tai išsivysčiusioje visuomenėje nėra priimtina. Tai yra t. vad. carizmas, biurokratinis policinis visuomenės tvarkymas, nepakeičiama socialiniam gyvenimui išorinė globa.

Bet dar labiau, negu nustatyti atskirų kategorijų ribos, sunku ir dirbtina yra uždaryti kiekvienas žmogus ir kiekviena žmonių grupė kurioje nors vienoje socialinių kategorijų, kad ir pilnai atatiktų šiam žmogui arba šiai žmonių grupei kaip tik ši kategorija. Dalykas toks, kad įvairių socialinių reikalų grupėmis žmonės yra skirstomi ne kuria nors viena socialinių junginių ar socialinių kategorijų sistema, bet keliomis sistemomis, o net ir daugybe sistemų. Įvairiomis socialinio suskirstymo sistemomis tas pats žmogus arba toji pati žmonių grupė gali iš karto priklausyti ne vienai, o kelioms įvairaus suskirstymo socialinėms kategorijoms — tam tikromis funkcionalinėmis šių įvairių socialinių junginių siekiamų tikslų ribomis. Aš jau turėjau progos tiksliau tai išaiškinti ir todel smulkiau čion šio socialinio skirstymosi mechanizmo nebeaiškinsiu (žiūrėk šio rašto IV skyriaus 2 ir 4 skyrelius).

Tokiu būdu tas pats žmogus, priklausydamas kuriai nors vienai, pavyzdziui, nacionalinei socialinei kategorijai, kartu priklauso kuriai nors klasinei, profesinei ir daugybei įvairių kitų socialinių kategorijų. Iš kitos pusės tie patys žmonės, kurie, pavyzdžiui, nacionaliniu atžvilgiu sudaro vieną socialinę kategoriją, kitais socialinio skirstymosi pagrindais, reiškiančiais kitokios rūšies socialinius reikalus (socialinius tikslus), atsidurs įvairiose, gal kartais aiškiai priešingose socialinėse (klasinėse, profesinėse, bažnytinėse) kategorijose.

Priverstinas žmogaus uždarymas vienoje kurios nors socialinių tikslų rūšies kategorijoje, kad ir atatiktų jo nusistatymui šiuo vienu atžvilgiu, visuomet bus dirbtinis ir arbitrališkas. Pavyzdžiui, mūsų išnagrinėtoje carų Rusijos sistemoje žmonės, įtraukti į nacionalinę Lietuvos Rusų kuriją arba į Liublino ir Siedleco stačiatikių kuriją, kad ir iš tikrųjų būtų uoliais stačiatikiais arba Rusais nacionalistais, vis delto buvo, be to, ir kurių nors profesijų, socialinių klasių, eventualiai luomų ir t. t. dalyviais. Jiems, be abejo, galėjo rūpėti ir šie jų profesiniai, klasiniai, ekonominiai ir kitoki socialiniai reikalai. Bet jie buvo išskirti iš anų kategorijų ir dirbtinai įstumti ir uždaryti nacionalinio ar bažnytinio socialinio solidarumo ribose. Kaip aš parodžiau, bažnytinė Liublino ir Siedleco stačiatikių kurija buvo gal geriausiai sukonstruota, buvo visų kurijų tobuliausia ta prasme, kad ji rėmėsi organizuotu socialiniu veiksniu ir todel sugebėdavo tiksliai sudaryti tokią savo atstovybę, kuri nuosekliai reiškė jos viešpataujantį nusistatymą. Bet tai buvo pasiekiama del to, kad įtraukti į ją žmonės turėjo nustoti teisinės politinio veikimo galios kitomis savo socialinio solidarumo kategorijomis.

Siuo ir reiškiasi viena svarbiausiųjų kurijų sistemos ydų, deliai kurių ji neranda pritarimo ir nesiplečia. Kaip mes matėme, socialinių junginių ir socialinių kategorijų atstovavimas reiškiasi ir proporcinio atstovavimo sistemoje. Ir pastaroji kaip tik todel ir įgijo didžiausio mūsų laikais populeriškumo, nugalėjo senąją demokratinę mažoritarinę rinkimų sistemą ir išsiplėtė beveik visur. Kodel gi nesivysto kurijų sistema, kuri nori to paties pasiekti kitokiu metodu, nustatydama socialines kategorijas iš anksto, sistematiškai — dėdama pagrindan logišką socialinio suskirstymo schemą? Kaip tik del šio savo dirbtinumo, del to policinio pobūdžio, kurio ji išvengti negali. Jei kurie nors socialiniai veiksniai yra patenkinti jąja ten, kur ji veikia, tai, žinoma, tiktai tie, kuriems ji dirbtinai sudaro privilegijuotą padėtį ir kurie be jos steigiamų normų negalėtų pasireikšti atstovybėje. Todel, be abejo, stačiatikių bažnyčia Liublino ir Siedleco gubernijoje arba Lietuvos Rusų nacionalizmas turėjo gerbti ir laiminti šią sistemą; bet toks policinis bejėgių socialinių veiksnių globojimas ir sudarymas jiems dirbtinių politinės įtakos sąlygų — yra tai socialinio parazitizmo auklėjimas.

12. Eventualios kurijų sistemoje pataisos. Jų ydos.

Šio dirbtinumo mažiau galėtų turėti kurijų sistema tada, kai kurijų klasifikacija tebevyktų kuriuo nors vienu socialinio skirstymosi dėsniu, pavyzdžiui, tiktai profesiniu arba tiktai nacionaliniu. Tada beliktų dirbtinumo ir policinio arbitrališkumo pavojus ribų nustatymu tarp kurijų ir dargi šis pavojus tebebūtų ten, kur kurijos būtų remiamos neorganizuotomis socialinėmis kategorijomis, o ne tam tikrais organizuotais socialiniais junginiais. Ten, kur sudaromas organizotų socialinių veiksnių atstovavimas, ten visos pažymėtos kurijų sistemos ydos atkrinta, bet jau ten ir pati atstovavimo problema kitaip atrodo, ir jau tasai atstovavimas sudaro visai atskirą sistemą, apie kurią mes žemiau kalbėsime skyrium: čia jau nebėra tai, kas vadinama kurijų sistema; mūsų nagrinėtuose pavyzdžiuose mes šitą organizuotų junginių atstovavimą užtikome buv. Austrijos Imperijos kurijų sistemoje Prekybos ir Pramonės Rūmų atstovavimu, o buv. carų Rusijos sistemoje — Liublino ir Siedleco stačiatikių bažnyčios atstovavimu ir gal bent iš dalies fabrikų darbininkų kurijoje. Ir kaip tik šie organizuoto atstovavimo elementai, įterpti į bendrąją kurijų sistemą, geriausia veikė ir mažiausia pasiduodavo suklastuojami. Jų kritika šioje sistemoje gali liesti ne jų funkcionavimą, bet tik tai, kad jie buvo kaip tik įpainioti į svetimą jiems kurijų sistemą ir todel arba negalėjo pilnai pasireikšti, kaip tai atsitiko su darbininkų kurija Rusijoje, arba buvo pavartoti vieno arbitrališkai pasirinkto organizuoto veiksnio politinei privilegijai, kaip tai tapo padaryta del stačiatikių bažnytinės kurijos.

Bet kurijų sistema, kuri būtų sudaryta tiktai kuriuo nors vienu socialinio skirstymosi dėsniu—profesiniu, nacionaliniu arba kuriuo nors kitokiu, nebekalbant apie kurijų ribų nustatymo policinio dirbtinumo pavojų, turėtų tos ydos, kad parinkimas vieno socialinio skirstymosi dėsnio neleistų kitų dėsnių skirstymosi padarams tinkamai reikštis ir organizuoti savo politinio veikimo, nors ir pastarieji gali taipogi turėti visuomenėje didelės svarbos. Jie negalėtų aiškiai reikštis todel, kad jie tada būtų visai atsitiktinai ir jų siekiamais tikslais nelogiškai suskirstyti tarp kito socialinio dėsnio kurijų.

Žinoma, jeigu jie iš tikrųjų turėtų svarbos visuomenėj, tai vis delto reikštųsi ir stengtųsi prasimušti per kitokio dėsnio kurijas taip, kaip jie prasimuša ir per palaidų individų masę mažoritarinėje sistemoje; bet jų suskaldymas tarp ivairių kurijų darytų šito reiškimosi išdavas priklausomomis nuo tokių dalykų, kurie jų esmės nesudaro.

Gal būtų galima sumažinti šis nepatogumas įsteigus bendrųjų kurijų ribose proporcinį įvairių kitų socialinių veiksnių atstovavimą lygiai taip pat, kaip šis proporcinis atstovavimas sudaromas teritorinėse rinkimų apygardose. Bet tada ir pati kurijų sistema nustotų tos prasmės, kuri jai buvo duodama ją steigiant. Tai būtų nebe tam tikrų tvirtai nustatytų socialinių kategorijų atstovavimas, o tas pats įvairių socialinių junginių proporcinis atstovavimas, kurį mes jau pažįstame, tvarkomas tų pačių reprezentacinių organų—politinių partijų, tik su pakeitimu balsavimo vienetų.

Būtų dar vienas būdas reformuoti kurijų sistema, jeigu nebūtu rasta tinkama nustatyti ji tiktai vienu socialinio skirstymosi dėsniu ir kartu, taip sakant, likviduoti proporciniu atstovavimu kiekvienos kurijos ribose. Tai būtų pasiekta nustatymu iš anksto ne kurios nors vienos, bet visų tų socialinio skirstymosi sistemų, kurios turi didžiausios svarbos tam tikroje visuomenėje, pavyzdžiui, klasinės, profesinės, luominės, nacionalinės ir bažnytinės, ir sudarymas kiekvienoje šių paralelių sistemų pilno skaičiaus kurijų, atatinkamo šios sistemos socialinių kategorijų skaičiui. Tada reikėtų pavesti kiekvienam piliečiui balsuoti tiek sykių, kiek būtų tų kurijų sistemų. Jei, pavyzdžiui, tulas pilietis A būtų ūkininku-bajoru-Lietuviu-kataliku, tai jis turėtų balsuoti, pavyzdžiui, klasinėje smulkiosios sodžiaus buržuazijos kurijoje, profesinėje žemės ūkio kurijoje, luominėje bajorų kurijoje, nacionalinėje Lietuvių kurijoje ir bažnytinėje katalikų kurijoje.

Bet tokia—niekur, rodos, niekuomet neveikusi sistema—būtų perdaug paini. Be to, ji nepašalintų kurijų ribų dirbtinumo. Pagaliau, ji perdaug mechanizuotų gyvus žmones, kurie, dažniausiai, būdami paliesti įvairių socialinių suskirstymų, vis delto nelygiai visus šiuos suskirstymus jaučia ir nelygią energiją į juos deda.

Žodžiu, kurijų sistema įvairiais atžvilgiais yra nepatogi ir įtartina dirbtinumu. Ji galima laikyti konkuruojančia su propor-

cinio atstovavimo sistema, bet pastaroji turi lankstumo, kurio kaip tik truksta kurijų sistemai. Be to, proporcinis atstovavimas remiasi organizuotu, kad ir reprezentaciniu, antriniu socialiniu veiksniu (politinėmis partijomis), kuris neįeina į kurijų sistemą. Del visų savo ydų ir del rimtų nuopelnų stokos, kurijų sistema populeriškumo neturi. Vargu bau Benoist siūlymais pavyktų ji atgaivinti.

N. Aleksiejevas („Pravo Sovietskoj Rossiji" straipsnių rinkinys, I sąsiuvinys, Praha, 1925 m. straipsnis „Gosudarstvennyj Stroj", 114 pus.) parodo, kad kurijų sistema iš dalies tebeveikianti SSSR-e-rinkimuose į sovietus miestuose. Kurijų pobūdis tebesąs grynai profesinis. Bet sprendžiant RSFSR-o konstitucijos normomis — tai nesudarą bendros tvarkos tiek dėliai to, kad svarbiausiojo sovietuose atstovaujamojo socialinio veiksnio — ypač miestų socialinio veiksnio – proletoriato, — atstovavimas ten stengiamasi sudaryti ne individualinio balsavimo kurijomis, o organizuotų profesinių junginių imperatyviniu mandatu,—tiek dėliai to, kad rinkimų tvarkos ypatingos taisyklės ten pavedamos nustatyti patiems vietos sovietams (RSFSR-o konstitucijos 70 str.).

Pagaliau, abi pirmosios mūsų išnagrinėtos visuomeniškos konstitucinės reformos sistemos—tiek socialinių kvalifikacijų, tiek socialinių kategorijų arba kurijų sistema—jokių ypatingų klausimų reprezentacijos ar mandato atžvilgiu nesukelia. Mes nerasime jose jokių ypatingų tendencijų pakeisti reprezentacinis atstovavimo dėsnis imperatyviniu mandatu, kaip mes tai turėjome progos konstatuoti proporciniame atstovavime. Reprezentacijos ar mandato problema čion sprendžiama tais pačiais bendrais samprotavimais, kurie tinka ir paprastam demokratiniam atstovavimui. tvarkomam mažoritarine rinkimų sistema.

XII. Organizuotų socialinių veiksnių atstovavimo sistema.

---

1. Duguit'o nustatomas socialinių patarnavimų („services publiques") elementas. Valstybė, kaip socialinių patarnavimų koperacija.

Visai kitaip atrodo trečioji siūlomųjų visuomeniškai konstitucinės reformos sistema, kuri remiasi organizuotais socialiniais, ypač profesiniais, junginiais. Čion mums tenka vėl grįžti prie Duguit tėzių, nes mūsų laikų konstitucinės teisės moksle Duguit yra, be abejo, ne tiktai ryškiausias, bet ir rimčiausias šios sistemos reiškėjas, jungiąs ją su visa esmine valstybės sąvoka ir šiuo teikiąs jai gilių ne tiktai praktikos, bet ir teorijos pagrindų.

Mes jau žinome, kaip Duguit žiūri į valstybę, kurią jis nustato kaip visuomenės „armaturą", kaip tam tikrą jos „status" — jos padėtį, besireiškiančią stipresniųjų visuomenės gaivalų — valdančių žmonių arba grupių — vykinama teisės normos apsauga. O kadangi ši teisės norma pati tenustatanti visuomenės funkcionalinę konstrukciją, tai jos apsauga savaime esanti kartu ir pačios visuomenės, paties socialinio bendravimo apsauga (žiūrėk šio rašto VIII skyrių ir ypač to skyriaus1—6 skyrelius).

Bet kaip atskirų visuomenės dalyvių — žmonių — socialinė pareiga neapsirėžianti pasyviu susilaikymu nuo darbų, galinčių kenkti visuomenei bei ardyti jos tvarką, nei taipogi veikliu dalyvavimu tame socialiniame reagavime į kenkiančius ir ardančius visuomenę kitų žmonių darbus, kuriuo visuomenė ginantisi nuo gręsiančio jai pavojaus, o reiškiantisi taipogi pozityviu jų darbavimusi visuomenės labui — jų pozityviais socialiniais patarnavimais, — taip ir valstybės (valdančiųjų) socialinė funkcija, vykstanti teisės normos imperatyvais, nesanti aprėžta vien tiktai neteisės sudraudimu: ji nesanti tiktai policinė bei baudžiamoji. Tai būtų labai siaura valstybės funkcijos sąvoka, neatatinkanti socialinei tikrenybei nei teorijos nei praktikos atžvilgiu. Valstybės funkcija niekur ir niekuomet šiuo nesibaigianti. Ji organizuojanti socialinius patarnavimus, ji dabojanti, kad viešieji, taip sakant, federaciniai socialiniai visuomenės reikalai būtų tinkamai aprūpinti, ji, reikalui esant, pati turinti juos aptarnauti arba bent prižiūrėti ir tvarkyti

kitų socialinių veiksnių bei jėgų darbą šiuo atžvilgiu. Tinkamas socialinio solidarumo (abiejų šio solidarumo rūšių, kurias Duguit, sekdamas žinomo sociologo Durkheimo mokslą, nustato a. „panašumo“ arba bendradarbiavimo ir b. darbo suskirstymo — solidarumu) funkcionalinis mechanizmas sudarąs svarbiausįjį ir esminį valstybės elementą. Tokiu būdu valstybė galima (reikia) laikyti socialinių patarnavimų („services publiques“) organizaciniu padaru (Duguit — „Traité de Droit Constitutionnel“, II t., 54 ir sek. pusl.).

Dėliai šio valstybės pobūdžio tai, kas yra vadinama politinė valstybės organizacija ir kas yra jos konstitucinės teisės kristalizuojama tam tikromis konstruktyvinėmis institucijomis, tegalį remtis tais socialinio žmonių jungimosi ir skirstymosi veiksniais, kurie iš tikrųjų vykdo tuos socialinius patarnavimus, kurie jiems geriausiai tinka. Sudarydama socialinių patarnavimų koperaciją, kurioje šių patarnavimų darbas vykstąs valdančiujų stipriausiųjų gaivalų tvarkomas ir prižiūrimas, valstybė nesanti joks žaislas, joks fantazijos kurinys, kuris būtų galima šiaip arba kitaip kieno nors nuožiūra organizuoti. Jos politinė ir teisinė — jos konstitucinė organizacija turinti būti tiksli ir logiška; jos veiksniai ir elementai tebėsą kiekvienoje teritorinėje visuomenėje iš anksto nustatyti, o jos keitimas turįs sekti socialinių jėgų funkcionalinio organizavimosi tendencijas. Tat nesą jokios absoliutinės tobulos konstitucinės valstybės formos ar tvarkos, kuri tiktų visiems amžiams ir visoms valstybėms, kaip pastovus amžinasis pavyzdys. Vienai valstybei geriausiai tinkanti absoliutinė monarchija, kitai — demokratinė respublika, trečiai — konstitucinė monarchija su aristokratinėmis ir luominėmis institucijomis; vienoje valstybėje viešoji galia, kaip socialinių patarnavimų organizavimo ir kontrolės valdąs organas, galinti remtis didesniu individų skaičium — masinio svorio jėga (demokratinis daugumos dėsnis), kitoje ji galinti, o net ir turinti remtis suskirstytais stipriais masiniais arba organizuotais socialiniais veiksniais, ar tai būtų luominiai, profesiniai, klasiniai ar kitoki, kurie tam tikru laiku ir vietoje visuomenės darbo naštą pakelti pajėgią.

2. Socialinių junginių organizavimosi judėjimas. Jų teisinis konstitucinis tvarkymasis. Idėja valstybinės konstitucinės konstrukcijos parėmimo organizuotų socialinių junginių konstitucine konstrukcija. Antrieji parlamento šios konstrukcijos rūmai.

Kaip jau buvau sakęs (žiūrėk šio rašto VIII skyriaus 8 skyrelį) Duguit, eidamas anksčiau nurodytais bendraisiais valstybės sąvokos dėsniais, kreipia ypatingos domės į svarbų mūsų laikais ir galingą socialinį fenomeną, kuris reiškiasi žymiu socialinių junginių or-

ganizavimosi judėjimu, ypač profesinėje srity, ir būtent ne kurios nors tiktai vienos, bet įvairių socialinių klasių ribose. Profesinis organizavimasis įvairiomis formomis, kai kur vadinamomis sindikatais, kitur profesinėmis sąjungomis arba dar kitaip, šių sindikatų ar sąjungų organizacinis jungimasis į sąjungų sąjungas, federacijas, rūmus, taip pat jų suvažiavimai, kongresai, jų nuolatiniai tikslaus veikimo organai, rimtai ir kategoriškai keičia visą socialinio bendravimo, vadinasi, visuomenės konstrukciją ir reiškiasi tiek darbo— ir kapitalo srity, tiek pramonėje, žemės ūkyje, amatuose, prekyboje, tiek pagaliau, įvairių t. vad. laisvųjų profesijų srity. Organizavimosi judėjimas, pagaliau, reiškiasi ir apima ne tiktai profesinį žmonių jungimąsi ir skirstymąsi, kuriuo vyksta svarbios visuomenės ūkio funkcijos, ekonomiškai socialiniai patarnavimai, bet ir įvairias kitokias funkcionalines visuomenės gyvenimo sritis. Mes jį galime konstatuoti gamyboje, vartojime ir kredite, meno ir mokslo srityse, nacionaliniuose junginiuose (tautos tarybos ir t. t.), žodžiu — mūsų akyse vyksta ryški ir didelės svarbos socialinių junginių integracija. Tuo pačiu keičiasi socialinių patarnavimų metodas ne tiktai atskirų socialinių junginių ribose, bet ir jų tarpusavio federaciniuose santykiuose.

Šis socialinių junginių organizavimosi judėjimas savaime turi teisinio pobūžio ir sudaro kiekvieno organizuoto junginio savotišką autonominę k o n s t i t u c i n ę konstrukciją, nustatančią j o bendros funkcijos s u t v a r k y m ą tam tikromis kompetencijos kategorijomis arba, kitaip sakant, jo o r g a n a i s, veikiančiais tam tikromis taisyklėmis bendraisiais j o teisės normos imperatyvais. Jeigu mes priimtume Duguit koncepciją del valstybės sąvokos, kaipo federacinės visuomenės „armatūros", tai mes turėtume šiuose „sindikatuose", profesinėse sąjungose ir kituose panašiuose įvairių pagrindinių gaivališkų socialinių junginių organizaciniuose padaruose matyti analogišką jų „armatūrą". Kas federacinei bendrajai visuomenei būtų valstybė, tai pagrindiniam šios federacijos socialiniam vienetui būtų sindikatai ir kitoki jų organizavimosi padarai. Ir kaip valdantieji valstybėje tebeveikią federacinės teisės normos imperatyvais, taip tų sindikatų ir kitokių padarų vadovybės organai tebeveikią šių junginių socialinių taisyklių — normų imperatyvais.

Būdama šia prasme federacine ir privalanti savo valdančių darbais organizuoti ir prižiūrėti socialinius patarnavimus federacijoje, valstybė negalinti neigti šių organizuotų federacijos vienetų, autonomiškai savo pagrindinėmis normomis nustačiusių savo konstitucines konstrukcijas. Ji turinti pati paremti jais savo konstitucinę konstrukciją, nes jie kaip tik sudarą valstybės tebereiškiamos federacinės visuomenės elementus ir tuo pačiu nustatą pačią federacinę socialinę taisyklę — teisės normą.

Šios atskiros organizuotos socialinės jėgos, vykinančios bei tvarkančios įvairias socialinių patarnavimų kategorijas, turinčios

gauti vietos bendrosios visų socialinių patarnavimų sistemos organizacinėje vadovybėje, vadinasi — valstybės valdžioje.

Ir štai maždaug tais pačiais dėsniais, kuriais yra sudaroma dvejų parlamento rūmų sistema teritorinės federacijos valstybėse, Duguit siūlo įsteigti dvejus įstatymo leidimo ir apskritai aukščiausios valdžios rūmus dviem atstovavimam: **a.** bendram masiniam individų arba jų didelių kategoriškų skaičių proporciniam atstovavimui ir **b.** federaciniam sindikaliniam organizuotų socialinių patarnavimų vienetų atstovavimui. Jis siūlo šią reformą ne kaip savo spekuliatyvinį sumanymą, bet kaip kategorišką šios gadynės profesinio visuomenės organizavimosi konstitucinę išvadą, neišvengtiną ir tuo pačiu sudarančią konstitucinio mokslo tezę.

Duguit yra solidaristas; jis žiūri į profesionališkai sindikalinę konstitucinę konstrukciją ne kaip į socialinės kovos ir socialinės revoliucijos įrankį valstybei nugriauti, kaip žiūri į sindikatus, būtent į darbininkų profesines organizacijas, tam tikra radikalinė socializmo srovė, ir ne kaip į jėgą, iš esmės politinę ir turinčią suskaldyti ir nugriauti politinės galios valstybę kartu su visa sena klasine visuomene, — bet kaip į socialinės taikos naująjį aparatą, į organizuoto solidarumo įgivendinimą. Jis randa, kad parlamentarinės tvarkos krizis, pasireiškęs naujausiais laikais valstybėse, kaip tik tuo ir esąs iššauktas bei palaikomas, kad konstitucinė valstybių tvarka, nustatyta XVIII ir XIX amžiuose, esanti atsilikusi nuo visuomenės organizacinės evoliucijos išdavų ir nebėsanti suderinta su naujais socialinio (profesinio) organizavimosi veiksniais. Demokratijos puolimą prieš sindikalizmą Duguit laiko nesugebėjimu suprasti tikrosios naujų socialinių fenomenų esmės ir nenusimanymu valstybės sąvokos problemose (del šios Duguit siūlomos konstitucinės reformos ir del jos teorinių pagrindų, žiūrėk ypač Duguit — „Traité de Droit Constitutionnel", I t. 506 — 512 pusl. ir II t. 596 — 606 pusl.)

Profesinio organizacinio judėjimo sunaudojimas konstitucinei reformai sudaro idėją, kuri mūsų laikais žymiai plečiasi, įgauna populeriškumo ir jau pradeda reikštis konstitucinėje praktikoje, kad ir nevisai tokiomis institucijomis bei tokia tvarka, kaip tai siūlo įvykinti Duguit. Pasiūlymai pritaikinti šią idėją politiniam atstovavimui eina ne tiktai iš kairiųjų, bet ir dešiniųjų politinių srovių. Pats Duguit savo knygoje nurodo į kelius šios rūšies teisinės reformos pasiūlymus, kurie įvairiais laikais buvo keliami Prancūzijos parlamente (atstovo kunigo Lemire kalbos Atstovų Rūmuose 1891 ir 1909 m., atstovo Marc Sangnier'o kalba 1920 m., kur ši idėja buvo keliama kaip tik Duguit'o nurodoma kryptimi). Panašios mintys keliamos ir Italijos fašistų judėjime (žiūrėk, pavyzdžiui, vieno fašistų lyderių M. Bianchi'o kalbos citatas prof. Roberto Redslob'o straipsny „Le régime parlamentaire en Allemagne" prancūzų Paryžiaus žurnale „Revue du Droit Public et de la Science Politique" 1923 m. spalių — lapkričio — gruodžio mėn. sąsiuvinys, 536 pusl.)

3. Šios sistemos naujausieji konstituciniai precedentai. Keliamoji demokratiškai parlamentinio valdymo kritika: parlamentai ekonominėje politikoje esą bejėgiai; jie nesugebą spręsti ekonominių problemų.

Mintis apie parlamentinio, ypač reprezentatyviškai parlamentinio valdymo pakeitimą autonominiu ir korporatyviniu organizuotų socialinių (ypač ekonomiškai profesinių) veiksnių valdymu arba, tiksliau sakant, ne apie pakeitimą, bet apie pirmojo papildymą antruoju valdymo metodu, be sumanymų, reiškiasi ir precedentais. Tiktai šie precedentai bent iki šiol dar nesiekia taip toli, kad jau šių organizuotų profesinių veiksnių atstovavimas būtų įvestas į paties parlamento konstrukciją aukštesniesiems rūmams sudaryti. Šis atstovavimas pradėtas steigti ne pačiame parlamente, bet greta jojo.

Parlamentinio demokratinio valdymo kritika visuomet keldavo ypač parlamentų nesugebėjimą tvarkyti svarbų ekonomiškai federatyvinį visuomenės gyvenimą ir paliekamą šioje srity anarchiją arba, kas nemažiau kenkia visuomenei, arbitrališką kišimąsi į ūkio santykių srytį įstatymais bei įsakymais, diletantų sumanytais ir diletantų vykdomais. Negelbsti ir demokratinių parlamentų reforma proporciniu atstovavimu, nes šiuo atstovavimu kad ir patenka valdžion kompetentingi įvairių socialinių veiksnių atstovai, kurių veikimas yra tam tikrų reprezentacinių tų junginių organų politinių partijų prižiūriamas,—vis delto nėra tiksliai sudaroma toji grynai profesinė atstovybė, kuri sugebėtų tinkamai orientotis ekonominiais reikalais. Įvairūs nacionaliniai ir kitoki socialiniai veiksniai, reikšdamiesi proporciniu atstovavimu, nukreipia parlamentų vekimą į tokią politinių problemų vagą, kuri palieka ekonominę politiką neaprūpinta arba iškreipia ją įvairiomis svetimomis tendencijomis. Žodžiu, demokratiniai arba proporciniai įvairių socialinių veiksnių kategorijų parlamentai pasirodo ekonominėje politikoje bejėgiais. Jų ekonominis šeimininkavimas nėra tikslus ir neturi kompetentingumo specialybės.

Bet iš kitos pusės yra daug rimtų motyvų, dėliai kurių įvairių socialinių veiksnių atstovavimo pakeitimas vienų tiktai organizuotų profesinių veiksnių atstovavimu daugeliui atrodo nepriimtinas.

4. Organizuotų profesinių (ir klasinių) veiksnių atstovavimo steigimas už parlamento ribų be sprendžiamosios galios. Ūkio tarybų ar ūkio rumų konstitucinė institucija. Trys jos kompetencijos elementai: a. politiškai ekonominė ekspertiza, b. ekonominių įstatymų iniciatyva ir c. viešojo ūkio valdymas (kontrolė ir administracija).

Šiuo ir remiamas sumanymas sudaryti, greta bendrojo visokių socialinių veiksnių atstovavimo parlamente, kitas specialus

organizuotų profesinių veiksnių atstovavimas, kuris vienok neįeitų į parlamentą, kaip jo antrieji rumai, ir neįgytų sprendžiamos politinės galios, tebepaliekamos bendrajam parlamentui, bet sudarytų sui generis ekonomiškai politinės ekspertizos organą valstybės valdžios sistemoje. Tolimesnis žingsnis šią kryptimi reiškiasi tuo, kad ši politiškai ekonominės ekspertizos organizacija valstybės valdžioje, sudaryta autonominio organizuoto profesinio atstovavimo pagrindais, be patariamosios nuomonių reiškimo funkcijos (ekspertizos kompetencija), gautų taipogi tam tikros teisinės pozityvinės įtakos į sprendžiamąją parlamento galią, ypač dviem svarbiem kompetencijos elementais — įstatymų iniciatyva ir dalyvavimu įstatymų sumanymų svarstyme.

Pagaliau, ši autonominė profesinio atstovavimo organizacija valstybės valdžioje, be šitų dviejų funkcijų, politiškai ekonominės ekspertizos ir teisiškai formalinės įtakos į politinę parlamento įstatymų leidimo galią—būna sunaudojama trečiai svarbiai funkcijai—ekonominiam įvairių ūkio šakų valdymui.

5. Ūkio tarybų institucija Vokietijoje. Vokiečių Reicho 1919 m. konstitucijos 165 str. Darbininkų įmonių tarybos ir Darbininkų apygardų tarybos. Ūkio apygardų tarybos — jų konstrukcija. Reich'o Darbininkų Taryba ir Reich'o Ūkio Taryba. Reicho Ūkio Tarybos kompetencija. Ūkio „socializacijos“ formos Vokiečių konstitucijoje (konstitucijos 156 str.). Konstitucinis Reicho Ūkio Tarybos kompetencijos pobūdis.

Tokiu būdu ši organizacija, kaip ji reiškiasi mūsų gadynės konstitucinėje teisėje, turi trijų rūšių kompetencijos arba trijų funkcionalinių formų: a. politiškai ekonominės ekspertizos, b. įstatymų iniciatyvos ekonominėje srity ir c. viešojo ūkio valdymo (tvarkymo). Ši organizacija sudaro naują konstitucinę instituciją, kuri yra žinoma „Ūkio Tarybų“ arba „Ūkio Rūmų“ sistemos vardu. Ji jau turi precedentų įvairiose naujosiose konstitucijose, sudaromų kaip tik viena šių trijų formų.

Ryškiausį išsivystymą gavo ši nauja konstitucinė institucija Vokietijoje (aš čion neliečiu SSSR — o, kur konstitucinė konstrukcija yra savotiška ir sudaro atskirą valstybinę kategoriją). Ji yra bendrais bruožais išdėstyta Vokiečių „Reicho“ 1919. VIII. 11. konstitucijos 165 str. Sudaroma plati profesinio ir iš dalies klasinio organizuoto atstovavimo sistema valstybės ekonominės funkcijos politikai. Sistemos pryšaky pastatyta Reicho Ūkio Taryba, („Reichswirtschaftsrat“), kurios konstrukcija yra paremta žemesniųjų profesinio ir klasinio atstovavimo organų sistema. Būtent, konstitucija nustato šitokią šių pagrindinių organų konstrukciją.

Sudaromos tam tikros teritorinės ūkio apygardos ir kiekvienoje apygardoje steigiama Apygardos Darbininkų Taryba ir Apygardos Ūkio Taryba. Be to, kiekvienoje pramonės įmonėje steigiama Įmonės Darbininkų Taryba, į kurią renka atstovus šios įmonės darbininkai ir tarnautojai. Tiek Įmonių Darbininkų Tarybos, tiek Apygardų Darbininkų Tarybos skiriamos darbininkų „socialiniams bei ekonominiams reikalams" ginti ir atstovauti, bet tiek vienos, tiek kitos turi ir viešųjų funkcijų, išeinančių iš „savo reikalų" ribų. Tai ypač žymu del Apygardų Darbininkų Tarybų, kurios jau ne tik del darbininkų (ir tarnautojų) reikalų gynimo, bet ir „del vykdymo visų ūkio uždavinių" ir del pagalbos įstatymų leidimui viešojo ūkio tvarkymo atžvilgiu jungiamos su pramoninkų ir kitų suinteresuotų gyventojų kategorijų atstovaujamais organais į Apygardų Ūkio Tarybas. Konstitucija nurodo, kad šios Apygardų Ūkio Tarybos turi būti taip sudarytos, kad jose būtų atstovaujamos visos žymesnės profesinės grupės proporcionališkai jų ekonominei ir socialinei svarbai.

Tokiu būdu kiekvienoje ūkio apygardoje turi veikti jos Ūkio Taryba, į kurią, be Apygardos Darbininkų Tarybos, turėtų įeiti atstovai: a. darbdavių, vadinasi įvairių prekybos, pramonės, amato, žemės ūkio ir t. t. Rūmų, b. laisvųjų profesijų, advokatų, gydytojų ir t. t. Rūmų ir c. vartotojų. Tai turi būti proporciniai įvairių organizuotų profesijų federacinio atstovavimo organai.

Pagaliau, tais pačiais federaciniais proporcinio atstovavimo dėsniais sudaromas aukščiausis šios sistemos organas — Reich'o Ūkio Taryba (ir Reich'o Darbininkų Taryba — „Reichsarbeiterrat", — dalyvaujanti Ūkio Taryboje).

Konstitucija nustato bendruosius šios organizacijos dėsnius, kurių išvystymas ir praktiškas įgyvendinimas turi būti nustatytas tam tikru įstatymu. Iš karto tai nebuvo padaryta ir tiktai 1920. V. 4. įsakymu sudaryta laikinoji Ūkio Taryba. Tad pilna šios sistemos teisinė konstrukcija dar nėra užbaigta, nors dalinai jau veikia.

Konstitucija šiaip nustato Reich'o Ūkio Tarybos kompetenciją: a. visi svarbieji įstatymų sumanymai, liečią socialinę ar ekonominę politiką, prieš įnešant juos į parlamentą („Reichstagą"), privalo būti vyriausybės įnešti į Ūkio Tarybą, kuri pareiškia dėliai jų savo nuomonę (privalomos politiškai ekonominės ekspertizos kompetencija); b. Ūkio Taryba gali pati savo iniciatyva kelti šios rūšies įstatymų sumanymų; šie jos iniciatyvos įstatymų sumanymai eina į perlamentą per vyriausybę bet vyriausybė, atmesti jų negali: jeigu vyriausybė šių sumanymų nepalaiko, ji vis delto privalo juos įnešti į parlamentą, išdėstydama kartu ir savo nusistatymą; c. Ūkio Taryba gali ginti Reichstage savo įstatymo sumanymą per vieną jos pačios paskirtą savo narį, vadinasi — dalyvauja įstatymo sumanymo svarstyme parlamente per savo atstovą betarpiškai — be vyriausybės reprezentacinio tarpininka-

vimo (kompetencija raidėmis a ir b turi ryškaus įstatymų iniciatyvos pobūdžio).

Be to, konstitucija leidžia pavesti darbininkų ir ūkio taryboms viešojo ūkio kontrolės ir administracijos funkcijas. Šita svarbi ekonominio valdymo kompetencija nepriklauso joms ipso jure: ji yra reikalinga tam tikro mandato iš aukštesnėsės valdžios, bet pats konstitucinis leidimas pavesti joms šitą funkciją yra reikšmingas ir rodo, kuriomis plačiomis ekonomiškai politinės galios ribomis yra sumanyta ši tikslaus profesinio atstovavimo organizacija. Įsižiūrėdami į pastarąją fakultatyvinę tarybų kompetenciją sąryšy su bendromis konstitucijos normomis, liečiančiomis viešąjį ūkį, mes prieiname išvadą, kad toji viešojo ūkio kontrolė ir administracija, kuri gali tekti taryboms, apima, tarp kita ko, tas svarbias ir įdomias ūkio „socializacijos" formas, kurias Vokiečių konstitucija numato 256 str.

Šios socializacijos formos yra nustatytos trys. Jos visos trys nustatomos įstatymo keliu. Jos yra sekančios: **a.** valstybė (Reichas) gali perimti savo nuosavybėn arba pavesti kitu viešųjų vienetų (pav. valsčiaus, miesto) nuosavybėn tas privatines ūkio įmones, kurios bus rasta subrendusios socializacijai; tai yra daroma priverstino nusavinimo tvarka; **b.** ji gali arba pati dalyvauti ūkio įmonių arba ūkio draugijų valdyme arba pavesti šio dalyvavimo teisę valsčiams arba atskiroms provincijoms („žemėms" — pagrindinėms sufederuotoms Reiche šalims) arba kuriuo nors kitokiu būdu užtikrinti sau sprendžiamą teisinę įtaką šių įmonių ar draugijų ekonominiame veikime; **c.** svarbiam viešojo ūkio reikalui esant valstybė gali jungti įvairias ūkio įmones ir ūkio draugijas į priverstinos ekonominės savivaldybės vienetus; ši priverstina sujungtų ūkio įmonių ir draugijų savivaldybė steigiama, kad nustatyt visų ūkio gamintojų sluogsnių bendradarbiavimą, pavest darbdaviams ir darbininkams dalyvauti viešojo ūkio valdyme ir bendraisiais ūkio dėsniais tvarkyt ūkio gerybių gaminimą, paskirstymą, sunaudojimą, kainavimą, įvežimą ir išvežimą; į šitą priverstinos ūkio savivaldybės organizaciją galima įtraukti ir pramonės draugijos bei koperatyvai, o taipogi jų sąjungos.

Taigi, visose šiose viešojo ūkio „socializacijos" formose administracija arba bent eventualiai kontrolė gali būti pavesta taryboms.

Čion ypač įdomi yra trečioji — priverstinos viešojo ūkio savivaldybės — forma, kurios mechnizmą aš čion trumpai išdėstysiu anglių pramonės sudarytos savivaldybės pavyzdžiu (remiuos dr. Marijono Kannenbergo straipsniu prof. Vladislovo - Leopoldo Jaworski'o išleistoje knygoje „Ankieta o Konstytucji 17 marca 1921 roku", Krokuva, 1924 m., 207—214 pusl.). Anglių priverstinos savivaldybės organai sudaryti trijų rūšių: **a.** sindikatai, **b.** vastybinė Sąjunga ir **c.** valstybinė Taryba.

Sindikatą sudaro priverstina visų vienos anglių apygardos kasyklų savininkų sąjunga. Sindikato priešaky pastatyta „priežiū

ros taryba“, sudaryta iš darbdavių, darbininkų ir tarnautojų atstovų. Sindikatas vykdo valstybinės Sąjungos ir valstybinės Tarybos įsakymus ir šių įsakymų ribose tvarko prekių pasiūlus ir pačių sindikato narių prekių reikalavimus, o taipogi parduoda savo narių sąskaiton paliekamas jo dispozicijon prekes. Sindikatai jungiasi į valstybinę jų Sąjungą su „priežiūros Taryba“ pryšaky; į „priežiūros Tarybą“ įeina darbininkų, tarnautojų ir vartotojų atstovai. Sąjunga nustato valstybinės Tarybos nutarimų vykdymo taisykles, prižiūri jų vykdymo, tvirtina bendrąsias prekių pristatymo sąlygas del sindikatų, nustato ir skelbia urmo pardavimo kainas, imdama domėn sindikatų ir vartotojų reikalavimus. Pagaliau, šios savivaldybės viršunėje stovi valstybinė Taryba. Pastaroji susideda iš lygaus darbdavių ir darbininkų atstovų skaičiaus — iš viso 60 narių; šių atstovų dalis yra atatinkamų profesinių organizacijų renkama ir dalis valstybės ūkio ministerio skiriama. Taryba veda visą anglių ūkį — ypač tvarko eksportą ir importą, — tvarko konkurenciją ir turi apsaugoti vartotojus.

Valstybinė visos šios organizacijos kontrolė priklauso valstybės ūkio ministeriui, kuris be to gali sudaryti ypatingus vartotojų atstovaujamus organus smulkiosios prekybos kainoms tvarkyti.

Panašiu būdu suorganizuotos ir kai kurios kitos gamybos šakos.

Tokiu būdu ši „socializacijos“ forma nesudaro nacionalizacijos arba suvalstybinimo nei formaliniu atžvilgiu — nes jos paliestas ūkis pats tvarkosi savivaldybės dėsniu, nei materialiniu atžvilgiu — nes jos svarbiausiąjį tikslą sudaro ne valstybės reikalas, bet ypač reikalai grupių, surištų su atatinkama gamybos šaka, būtent — šios šakos darbininkų bet tarnautojų, o taipogi — vartotojų.

Mūsų išžiūrėtame pavyzdy, kurį mes citavome sekdami dr. Kannenbergo informacijas, mes matėme, kad priverstinos savivaldybės priežiūra ir jos valstybinė vadovybė tapo pavesta bendrosios politinės vyriausybės organui — tam tikram ministeriui. Bet konstitucijos 165 straipsniu tai galėtų (ne privalo, bet galėtų) būti pavesta ir Ūkio Tarybai. Praktiški ar gal labiau bendrieji politikos motyvai, dėliai kurių šiuo atsitikimu pasirinkta ministeris, o ne Ūkio Taryba, man čion tuo tarpu nerūpi (žemiau nurodysiu, kodel ši ūkio tarybų ar ūkio rūmų institucija, įvesta į kai kurių valstybių konstitucinę valdžios sistemą, tebėra trukdoma ir tuo tarpu negauna pilno išvystymo demokratinėse valstybėse net ir tose ribose, kuriose ji jau tapo legalizuota). Man tuo tarpu tebėra svarbu konstatuoti, kad tai **gali** būti Ūkio tarybai pavesta, nes į teisinę tiek Reicho, tiek apygardų ūkio tarybų kompetenciją įeina viešojo ūkio kontrolės ir jo administracijos funkcijos. Bet jos šioms funkcijoms turi gauti tam tikrą įstatymo mandatą.

6. Ūkio tarybų arba ūkio rūmų institucija kitose naujosiose konstitucijose. Jos konstitucinio pobūdžio svarba.

Ūkio tarybų ar ūkio rūmų sistema, kaipo organizuoto profesinio atstovavimo konstitucinė institucija, kuri yra steigiama bendrojoje valstybės valdžios organų sistemoje anksčiau nurodytoms funkcijoms arba jų vienai vykinti (politiškai ekonominei ekspertizai, ekonominių įstatymų iniciatyvai, viešojo ūkio kontrolei bei administracijai), randasi ir kai kuriuose kitose naujose konstitucijose. Tiesa, ji kitose valstybėse nėra taip plačiai ir kategoriškai sukonstruota, kaip Vokietijoje, bet vis delto ryški yra tendencija eiti tuo pat keliu. Būtent, iš naujų konstitucijų, nustatytų po Didžiojo Karo, mes ją randame, be Vokiečių Reicho konstitucijos, Lenkijos 1921 m. konstitukijoje, SHS (Serbų — Kroatų — Slovėnų karalystė, kitaip vadinama Jugoslavija) 1921 m. konstitucijoje, Lietuvos 1922 m. konstitucijoje ir Airijos 1922 m. konstitucijoje.

Čion ypač svarbu pabrėžti konstitucinis šios institucijos pobūdis. Žinoma, ji galėtų būti paprastu įstatymu įsteigta ir kitose tiek senose, tiek naujose valstybėse, kurių konstitucijos jos visai nemini, o kartais ji galėtų paprastu įstatymu gauti net platesnės kompetencijos, negu jos konstitucinė kompetencija penkiose anksčiau pažymėtose valstybėse (Vokietijoje, Lenkijoje, SHS, Lietuvoje ir Airijoje). Bet būdama paprastu įstatymu įsteigta, ji gali būti paprastu įstatymu ir panaikinta arba pakeista. Konstitucinis gi jos pobūdis suteikia jai pastovumo, skiria jai nuolatinę vietą konstitucinėje valstybės valdžios sistemoje, kelia jos svarbą, fiksuoja jos kompetenciją. Be abejo, konstitucinis jos paminėjimas nepakankamas: jos funkcionalinis mechanizmas yra reikalingas atskiro konstruktyvinio įstatymo, kuris konstitucinių dispozicijų ribose gali ją labiau ar mažiau išvystyti, gali iš dalies ją ton ar kiton pusėn labiau nukreipti, žodžiu, gali jos funkcionalinį vaidmenį sustiprinti arba susilpninti. Atsižvelgiant į įstatymų leidėjo bendrąsias politikos tendencijas, konstitucinė šios institucijos dispozicija gali būti kartais laikinai visiškai neįvykdyta arba gali būti labai siaurai teisinėje praktikoje interpretuojama, arba, pagaliau, gali būti pilnai ir bona fide išvystyta, o gal ir papildyta bei praplėsta. Vis del to kad ji ir būtų del tam tikrų politinių valdančios parlamento daugumos samprotavimų arba nusistatymo varžoma, savo konstituciniu pobūdžiu ji tebelieka in statu potentiae — bent kaip teisinė galia, ir, pasikeitus valdžios viršūnių nusistatymui arba pasikeitus tose viršūnėse socialiniams veiksniams (konkretiems valdantiems) — visuomet be ypatingų keblumų ir be pagrindinių dėsnių keitimo jai gali būti sudaryta trūkstanti teisinė konstrukcija arba gali būti esamos siaurosios ribos daugiau praplėstos.

7. Profesinių ūkio tarybų arba rūmų klausimas demokratiniame moksle ir demokratinėje praktikoje. Esmein'o pažiūra. Nepasitikėjimas šia institucija. Šio nepasitikėjimo motyvai: jos revoliucinė kilmė, jos įtartina giminystė su sindikalizmu ir įtartinos analogijos su kai kuriomis sovietinės tvarkos institucijomis.

Tai ir yra svarbu, o gal ypač dėliai mūsų svarstomos institucijos. Nes tenka turėti omeny, kad ūkio tarybų ar rūmų institucija tebeturi galingų priešų, kurie patys jos bijosi ir, vengdami atvirai pasisakyti, veikia prieš ją iš pasalų, stengdamiesi ją kuriuo nors būdu jeigu ne pašalinti, tai bent taip aprėžti, kad ji jiems nebebūtų pavojinga ir nesvajotų apie savo galios padidinimą bei apie varžymąsi su parlamentu ir vyriausybe. Ji, būtent, atrodo įtartina daugybei t. vad. buržuazinių politinių partijų ir buržuaziniams visuomenės sluoksniams, kurie mato joje naujo socialinio ir politinio veiksnio reiškimąsi ir naujos politinės organizacijos dėsnį. Ir reikia pripažinti, kad šis įtarimas nėra visai pramanytas ir turi tam tikrų rimtų motyvų. Dėsnis, kuriuo ji yra steigiama, iš tikrųjų yra visai kitoks, negu demokratinio parlamento dėsnis. Pačiame jos pagrinde demokratiškai suvereninė teritorinė tauta pakeičiama autonominiais organizuotais socialiniais veiksniais, veikiančiais savo organais ir besifederuojančiais kompromisiniam darbui. Jau tai viena turi versti grynos demokratijos šalininkus neperdaug pasitikėti šia naująja institucija, nes tai nėra suderinama su klasiškąja nuoseklia demokratine valstybės koncepcija. Tiek pagrindinis šios institucijos dėsnis, tiek jos mechanizmas nieko bendra su modernišku parlamentu neturi. Jis aiškiai ir griežtai skiriasi net nuo proporcinio atstovavimo, juo labiau nuo mažoritariniais rinkimais sudaromo parlamento.

Be demokratinės srovės mokslo, keliančio prieš socialinių reikalų atstovavimą bendras teorines sąvokas, šio atstovavimo legalizavimui priešinasi ir tie socialiniai veiksniai, kurie patys sugebėjo užvaldyti demokratinę tvarką ir sunaudoti ją savo kaip tik atskirų socialinių reikalų viešpatavimui. Pagaliau, ir politinių partijų, kaip tokių, dauguma su nepasitikėjimu ir iš dalies pavydu ar baime žiūri į šią instituciją, organizuojančią politiškai socialinių veiksnių atstovavimą tokiais metodais, kurie politinių partijų vaidmenį arba visai išskiria arba keičia ir rimtai mažina, atimdami iš jų svarbiausią reprezentacinę jų galią.

Tiesa, mūsų gadynės demokratija nebesilaiko tų klasiškųjų pažiūrų į visuomenę — į socialinį žmonių jungimąsi ir skirstymąsi įvairiomis socialinių reikalų kategorijomis, — tų pažiūrų, kurios viešpatavo Didžiosios Prancūzų Revoliucijos metu ir kurios

gavo garsųjį pasireiškimą žinomoje 1791 m. „loi Chapelier" (žiūrėk šio rašto IV skyriaus 4 skyrelį). Mūsų gadynės demokratija savo mokslu ir net savo klasiškąja srove nebeneigia visuomenės ir net neneigia ir nemėgina kovoti prieš atskirų socialinių veiksnių reiškimąsi parlamente ir politinio viešpatavimo faktą (paprastą bet ne teisinį faktą—žiūrėk šio rašto IX skyriaus 16 skyrelį). Todel klasiškosios srovės epigonas Esmein, griežtai atmesdamas profesinio atstovavimo idėją bet kuriai valdžios funkcijai, vis delto randa ne tiktai leistinu, bet ir naudingu ir pageidaujamu „kad didieji ūkio interesai ir svarbios profesinės grupės galėtų reikšti vyriausybei savo pageidavimus per savo atstovybės organus, jųjų laisvai išrinktus". Bet jis stato šiam vieną griežtą sąlygą, būtent — kad šio atstovavimo organai (rūmai ar tarybos) neišeitų iš patariamojo balso ribų (būtų „grynai konsultatyviniai").

Vadinasi, pats Esmein, typiškas demokratijos klasikas, kuris nuosekliai neigia net proporcinį atstovavimą ir iš kurio mes pirmon eilėn turėtume laukti mūsų žiūrimos institucijos pasmerkimo, toleruoja ją beveik toje formoje, kurioje ji atsirado naujoje konstitucinėje teisėje (Esmein — op. cit., I t. 315 pusl.). Jis tiktai siaurina ją ir iš trijų mūsų išžiūrėtų jos kompetencijos elementų, nustatytų Vokiečių Reicho konstitucijoje (a. politiškai ekonominė ekspertiza, b. ekonominių įstatymų iniciatyva ir c. viešojo ūkio kontrolė ir administracija) tepripažįsta teisėta ir leistina pirmąją ekspertizos kompetenciją, gal dar šiek tiek susiaurintą, nes jis numato ne politiškai ekonominę ekspertizą (dargi privalomą, vadinasi — tokią, kurios nuomonę vyriausybė ar parlamentas privalo išklausyti, nors nėra jos suvaržytas), bet pageidavimų reiškimą, kas maždaug sudarytų organizuotų profesinių peticijų kompetenciją.

Vadinasi, ūkio tarybų ar rūmų institucija dabartinėje savo konstitucinėje formoje nėra demokratijos šalininkams griežtai atmestina, ypač tiems, kurie laikosi proporcinio atstovavimo. Daugiausia abejonių keltų pas juos trečiasis šių tarybų kompetencijos elementas — viešojo ūkio valdymas ir tvarkymas, t. y. jo kontrolė ir administracija, mažiausia gi pirmasis--politiškai ekonominė ekspertiza. Kai del ekonominių įstatymų iniciatyvos — tai šis jų kompetencijos elementas tebėra demokratijos šalininkų tarpe ginčijamas; vis delto jis jiems neatrodo pats savaime taip pavojingas, kad reikėtų kategoriškai neigti.

Žodžiu, ne tai, kas iki šiol tapo šios naujosios konstitucinės institucijos, taip sakant, užkariauta jos kompentencijos ir konstrukcijos atžvilgiu, daro ją įtartina kai kurių demokratinių srovių ir sluoksnių akyse. Jos profesinė konstrukcija šiomis ypatingai aprėžtomis funkcijomis, neliečiančiomis sprendžiamos politinės parlamento galios, taipogi protestų šiuose sluoksniuose nekelia, ypač kad ji yra sudaryta darbdavių ir apskritai įmonių bendradarbiavimu su darbininkais, tarnautojais ir vartotojais ir

tiksliai vengia klasinio vienšališkumo, kurio norėtų jai suteikti socialistinės srovės.

Bet vis delto ji daugeliui demokratijoje atrodo įtartina. Ji atrodo įtartina del savo kilmės ir del paslėptų joje tendencijų. Jos kilminė giminystė su t. vad. sindikalizmu, kai kurios jos analogijos su sovietinės tvarkos institucijomis, jos kompromisinis pobūdis, jos atsiradimo būdas ir laikas, pagaliau, tie konstitucinės reformos reikalavimai, kurie tam tikrų srovių nuolat su ja jungiami, verčia konservatyvinius socialinius veiksnius neperdaug pasitikėti ja ir varžyti jos pilną teisinį išvystymą net konstitucinių jos funkcijų ribose.

Ji pradėjo reikštis konstitucijose kilusio Didžiojo Karo pabaigoje revuliucinio ūpo ir bruzdėjimo metu ir buvo skiriama šiam ūpui nuraminti. Ji buvo atsakymu į tuos kilusius iš socialistų tarpo reikalavimus, kurie stengėsi organizuotu profesiniu ir klasiniu atstovavimu pakeisti arba bent papildyti parlamentinę konstitucinę konstrukciją, kame ne tiktai jautėsi, bet ir aiškiai buvo girdėti senojo prieškarinio sindikalizmo aidai bei bolševikų sovietinės tvarkos įtaka. Tiek Lenkijoje ir Joguslavijoje, tiek ypač Vokietijoje aiškus buvo socialistų—socialdemokratų ir t. vad. nepriklausomų socialistų noras sunaudoti šią naują konstrukciją sprendžiamos politinės galios tikslams — bent paritetu su demokratine tautos atstovybe parlamentuose. Ir toliau socialistų bent kairysis sparnas neišsižadėjo šios minties, nesiliaudamas vesti politinę agitaciją ir kovą šiuo aiškiu obalsiu. Demokratiškai „buržuazinės“ politinės grupės, turėjusios bruzdėjimo metu nusileisti ir sutikusios sukonstruoti kompromisinę ūkio tarybų instituciją—, negali visai ramiai žiūrėti į tebesireiškiančias del šios institucijos tendencijas. Pati institucija nėra jiems atmestina, ji net daugeliu atžvilgiu yra joms pačioms naudinga, bet turi būti saugojama nuo to, kas jų yra vadinama jos pakrikimu. Jos kai kurie elementai — tarp kita ypatingas įvedimas jon Darbininkų Tarybų Vokietijoje, kai kurios jos eventualios viešojo ūkio valdymo funkcijos — nėra visiems besinaudojantiems jąją pageidaujami.

Štai kodel mes matome, kad teisinė ūkio tarybų ar ūkio rūmų konstrukcija yra vietomis vilkinama, siaurinama arba šiek tiek nukreipiama nuo jos konstitucinių formų, bent nuo tų jos galimumų (funkcionalinės potencijos), kurie tapo kai kuriose konstitucijose legalizuoti. Ji dar nėra pilnai nusistovėjusi institucija; ji tebeturi konstitucinių precedentų, kuriems nevisai atatinka veikią jos teisiniai precedentai. Tai tebėra dygstąs konstitucinės reformos padaras, dėliai kurio dar tebeina kovos ir kurio dabartinė kompromisinė forma negali būti laikoma galutina nei tvirta.

Todel aš pasistengsiu ją išnagrinėt jos konstitucinės konstrukcijos ribose, nesigilindamas į jos teisinio įgyvendinimo padarus įvairiose valstybėse, nes šie padarai turi perdaug dirbtinių bandymų ir įvairių laikinojo pobūdžio tendencijų varžytis.

8 Ūkio rūmų institucija Lenkijoje. Lenkijos 1921 m. konstitucijos 68 str. Ūkio savivaldybė, ūkio rūmų sistema, — Vyriausieji Respublikos Ūkio Rūmai. Ūkio savivaldybės kompetecijos elementai: a ekonominio gyvenimo tvarkymas, b. dalyvavimas įstatymų iniciatyvoje.

Mes išžiūrėjome ūkio tarybų instituciją Vokiečių Reiche, kur ji yra, palyginant su kitomis ją numatančiomis konstitucijomis, plačiausiai išvystyta. Pasistengsime trumpai išžiūrėti jos konstitucinę konstrukciją kitose keturiose valstybėse.

Lenkijos 1921 m. konstitucija kalba apie šią instituciją 68 straipsny. Konstitucija vadina šią organizaciją „ūkio savivaldybe", paralelia teritorinei savivaldybei, apie kurią kalba prieš tai. Bet nuo teritorinės vietos savivaldybės ji aiškiai skiriasi tiek tuo, kad ji sudaro vieną bendrą sistemą su savo aukščiausiuoju atstovavimo organu viršunėje, tiek savo kompetencijos elementais ir galios ribomis, pasiekiančiomis tam tikros teisinės įtakos įstatymams leisti (įstatymų iniciatyva). Šios „ūkio savivaldybės" organus Lenkų konstitucija vadina ne tarybomis, bet rūmais. „Ūkio savivaldybė" steigiama „įvairioms ekonominio gyvenimo sritims", būtent — steigiami atskiri žemės ūkio, prekybos, pramonės, amatų, samdomojo darbo ir kiti Rūmai. Visi šie Rūmai jungiami į vienerius Vyriausiuosius Respublikos Ūkio Rūmus („Naczelna Izba Gospodarcza Rzeczypospolitej"). Konstitucija nustato, kad ūkio savivaldybės rūmai turėsią bendradarbiauti su vyriausybės organais dviem atžvilgiais: a. ekonominio gyvenimo tvarkymu („kierowanie") ir b. įstatymų sumanymų srity.

Bendradarbiavimas su vyriausybės organais ekonominio gyvenimo tvarkymu, rodos, tenka suprasti plačiau, negu tiktai politiškai ekonominės ekspertizos funkcija. Čion galima numatyti viešojo ūkio kontrolės ir administracijos kompetencijos žymių. Jeigu kai kurie Lenkų publicistai (dr. Roger Battaglia, dr. Marjan Kannenberg, dr. Zdzisław Chmielewski knygoje „Ankieta o Konstytucji 17 marca 1921", 201 — 226 pusl.) nurodo, kad apie šios rūšies kompetenciją Lenkijoje netenką kalbėti, kadangi Lenkijos konstitucija nenumato jokios ūkio „socializacijos", numatomos Vokiečių konstitucijos, ir kadangi privatinės asmens nuosavybės režimas teveikiąs privatine ūkio iniciatyva, tai į tai galima atsakyti nurodymu, kad vis delto toji pati Lenkijos konstitucija (99 str.), pareikšdama asmeniškos nuosavybės dėsnį, numato, be bendro nusavinimo, taipogi visą eilę šios nuosavybės aprėžimų ir suvaržymų viešojo reikalo vardu, kame, be abejo, reiškiasi ir tam tikras ūkio socializacijos momentas. O, pagaliau, dalyvavimas kontrolėje ir adminitracijoje ar ūkio tvarkyme (benbradarbiavimas šiuo atžvilgiu su vyriausybe) — nereiškia, kad ūkio rūmai būtinai turėtų šią kontrolę ir tvarkymą taikinti savo nuožiūra visiems ūkio apsireiškimams, įsikišdami ir į privatinės iniciatyvos

sritį. Turima omeny tik tai, kas tam tikrais įstatymais įeina į vyriausybės kompetenciją viešojo ūkio atžvilgiu.

Keliamas ginčas (pav. dr. Battaglia) ir prieš antrąjį ūkio rūmų kompetencijos elementą—prieš jų bendradarbiavimą su vyriausybe įstatymų iniciatyvos srity. Nurodoma, kad konstitucijos išsitarimas „įstatymų sumanymų srity“ („w zakresie zamierzeń ustawodawczych“) nereiškia tos formalinės kompetencijos, kuri vadinama „įstatymų iniciatyva“. Tenka turėti omeny, kad žodis „zamierzenie“ („zamierzenie ustawodawcze“) lenkų kalboje nevisai atatinka tam, kas lietuvių kalboje vadinama „sumanymas“ („įstatymo sumanymas“ kitaip sakant — „projektas“, kas lenkų kalba vadinama „projekt ustawy“ arba „wniosek ustawodawczy“). Žodis „zamierzenie“ būtų galima išreikšti žodžiu „užsimanymas“, o tada „zamierzenie ustawodawcze“, apie kurį kalbama Lenkijos konstitucijos 68 str., reikštų ne būtinai konkretiškai formalius įstatymų projektus, bet bendrai kylančias mintis dėl būsimųjų įstatymų sumanymų. Be to, galima šis nevisai kategoriškas konstitucijos išsitarimas aiškinti taip, kad čion turėta omeny ne ūkio rūmų įstatymų iniciatyva, o ūkio rūmų pagalbinė ir, iš tikrųjų, tiktai ekspertizos kompetencija ribose priklausančios ne jiems, bet vyriausybei, įstatymų iniciatyvos: tai reikštų, kad ūkio rūmai tegalėsią dalyvauti vyriausybinėje įstatymų iniciatyvoje. Šiai nuomonei patvirtinti nurodoma į Lenkijos konstitucijos 10 str., kur tiesiog ir kategoriškai pasakyta, kad įstatymų iniciatyva priklauso „vyriausybei ir seimui“; vadinasi, ji negalinti priklausyti niekam kitam.

Vis delto kiti (Lenkijos Seimo atstovas M. Niedziałkowski, prof. Jaworski—op, cit. 168—186 pusl.) interpretuoja 68 str. kaip tik tąja prasme, kad į pareikštą konstitucijos 10 str. vyriausybės iniciatyvą konstitucijos tekstas (68 str.) įtraukiąs ir ūkio rūmus, kaipo vieną šios iniciatyvos būtinų veiksnių, „bendradarbiaujančių“ (konstitucijos išsitarimas) šiuo atžvilgiu su vyriausybe. Tai reikštų, kad pavestą jai iniciatyvą — bent ekonominių įstatymų leidimo srity — vyriausybė tegalėsianti vykinti bendrai su ūkio rūmais. Kaip šitą ginčą išspręs tam tikras įstatymas, kuris turės nustatyti konkrečią ūkio rūmų organizaciją, to nežinome, bet svarbu tai, kad konstitucijos tekstas įgalina įtrauki ūkio rūmus į formalios įstatymų iniciatyvos kompetenciją.

9. Ūkio Taryba SHS valstybėje. SHS 1921 m. konstitucijos 44 str. Konstitucinis SHS Ūkio Tarybos konstrukcijos ir kompetencijos lankstumas. Jos kompetencijos galia įstatymus leist.

SHS 1921 m. konstitucija, kuri apskritai labai plačiai kalba apie ekonomines ir socialines problemas, pavesdama šiam skyriui 23 straipsnius (22—44 str.) ir nustatydama daug labai įdomių teisinių tezių, — ūkio tarybų institucijai tepaveda vieną straipsnį, kuriame vos kelius žodžius pasako (44 str.). Šio straipsnio tekstas skamba šiaip: „Steigiama Ūkio Taryba socialiniams ir ekonomi-

niams įstatymams gaminti. Šios Tarybos sąstatą ir kompetenciją nustatys įstatymas". Šiais dviem sakiniais pasakyta labai daug ir kartu labai maža: tai priklauso nuo interpretacijos; paliekama didelis šios interpretacijos lankstumas.

Vis delto šio teksto analizas mus įgalina konstatuoti štai ką. Konstitucija kalba ne apie ištisą ūkio tarybų sistemą, išvystytį visa eile autonominių organizuoto profesinio atstovavimo organų, kaip Vokietijoje ir Lenkijoje, bet tiktai apie vieną aukščiausią visai valstybei ūkio politikos organą — Ūkio Tarybą. Konstitucija net nenurodo šio organo konstrukcijos dėsnių, nesako, ar jis turės būti sudarytas organizuoto profesinio (ir klasinio?) atstovavimo būdu ar kaip nors kitaip. Jeigu mes nežinotume šios institucijos precedentų kitose konstitucijose ir turėtume spręsti apie ją vien iš SHS konstitucijos, tai mes beveik nieko sužinot nepajėgtume. Tai galėtų būti tiesiog biurokratinė įstaiga — tam tikra ypatingos specialybės „žinyba" centro valdžios sistemoje. Gal tai ir galėtų būti padaryta, bet vis delto ūkio tarybos, kaipo tam tikros konstitucinės institucijos, sąvoka turi jau savo tam tikrų žymių ir virto tam tikru tiksliu terminu konstitucinėje teisėje, o todel ūkio tarybos paminėjimas konstitucijoje savaime nustato jos, kaip organizuoto profesinio atstovavimo, pobūdį. Kad ir jauna tebėra ši institucija, jos sąvoka vis delto tiek yra ryški, tiek reikšminga naujoje konstitucinėje teisėje, kad ji galima laikyti šia prasme (būtent, kaip organizuotas profesinis atstovavimas) nusistovėjusia. O kad ji ir būtų iškreipta teisinėje konstrukcijoje, ji vis delto tebelieka pareikšta konstitucijoje, o todel ir jos teisinė konstrukcija galėtų būti pertvarkyta.

Pažymėtina yra tai, kad Ūkio Taryba SHS valstybėje yra aiškiai surišta būtent su įstatymų leidimu ekonominės ir „socialinės" politikos ribose (žodžiu „socialinė", besilaikant nusistovėjusios, kad ir nevisai tikslios terminologijos, čion yra vadinama ypač profesinė ir klasinė politika, taip pat tai, kas gavo vardą „socialinė apsauga", tuo pačiu taipogi siauresnė "darbo apsaugos" sritis). Žinoma, būtų klaidinga manyti, kad konstitucijos žodžiai „Steigiama Ūkio Taryba socialiniams ir ekonominiams įstatymams arba „įstatymdavystei", kaipo „législation" arba kaipo rusiška „zakonodatelstvo", gaminti — reiškia, būk Ūkio Taryba būsianti įstatymų leidimo organu. Tokiai išvadai prieštarautų tiek vieta, kur įdėta konstitucijoje šis 44 straipsnis (jis randasi trečiajame konstitucijos skyriuje, pavadintame „Ekonominiai bei socialiniai nuostatai", prieš skyrių, pavadintą „Valstybinės valdžios" kur išdėstyta pagrindinis valdžios funkcionalinis suskirstymas organais), tiek tai, kad konstitucinis valdžios funkcionalinis suskirstymas numato tiktai dviejų sprendžiamos galios organų bendradarbiavimą įstatymų leidime — Karalių ir Tautinį Susirinkimą (parlamentą)—ir visai nemini Ūkio Tarybos. Vadinasi, SHS Ūkio Taryba pati jokių įstatymų leisti negali ir tie ekonominio arba „socialinio" pobūdžio įstatymai, kuriems gaminti ji yra steigiama, bus leidžiami Tautos Susirinkimo su karalium.

Bet jeigu mes įstatymų leidimu vadinsime ne tiktai galutinį sprendžiamos galios momentą, kuriuo įstatymų sumanymas virsta įstatymu, o visą įstatymų kurimo funkciją, pradedant įstatymų iniciatyva (taipogi sumanymų ruošimą ir jų svarstymą), tai, be abejo, Ūkio Taryba SHS valstybėje sudaro šios funkcijos konstitucinį organą su tam tikra kompetencija. Ekonominių ir „socialinių" įstatymų leidime turi būti tam tikru įstatymu paskirta Ūkio Tarybai tam tikra kategoriška vieta, kurios ribos gali būti siauresnės arba platesnės ir tebeturi vieno konstitucinio aprėžimo, būtent to, kad Taryba negali gauti sprendžiamos galios. Tiktai del pavedimo jai sprendžiamos galios būtų reikalinga konstituciją pakeisti, o visa kita gali būti jai pavesta konstitucijos ribose. Kadangi SHS turi vienerių rūmų parlamentą, tai jeigu Ūkio Tarybos kompetencija išsivystytų ir pasirodytų naudinga, tai užtektų nežymaus konstitucijos pakeitimo bei papildymo, kad būtų galima pakelti ji ligi antrųjų rūmų kompetencijos ekonominių bei socialinių įstatymų leidimo srity — ypač tąja moderniška antrųjų rūmų kompetencijos konstrukcija, kurią mes randame Vokiečių Reicho, Austrijos ir Lenkijos konstitucijose ir kuri reiškiasi reliatyviniu veto.

10. Ūkio rūmų institucija Lietuvoje. Lietuvos 1922 m. konstitucijos 89 str. Lietuvos ūkio rūmų konstitucinės žymės. Klaipėdos Ekonominė Taryba. Airijos ūkio tarybų institucija. Airijos 1922 m. konstitucijos 45 str.

Šiek tiek kitaip yra suformuluota šios institucijos konstitucinė konstrukcija Lietuvoje (konstitucijos 89 str.). Si konstrukcija turi daug panašumo į lenkų konstitucinę konstrukciją. Lenkijos konstitucijos 68 straipsnio įtaka į mūsų konstitucijos 89 straipsnio redakciją yra aiški. Mūsų tekstas vis delto yra siauresnis: jo sudaramoji institucija, kuri gauna Lietuvoje, kaip ir Lenkijoje, rūmų, o ne tarybų vardą, neturi to konstruktyvinio vienumo, kuris jai suteikiamas Vokietijoje, Lenkijoje ir SHS.

Kaip ir Lenkijos, Lietuvos konstitucija nustato šią instituciją, kaip įvairių ūkio sričių savivaldybės padarą (pirmoji 89 str. dalis skamba šiaip: „Atskiroms ūkio sritims įstatymai laiduoja tam tikrą savivaldybę".) Toliau, kaip ir Lenkijos konstituciniame tekste, nurodyta, kad įstatymo tvarka steigiami atskiri žemės ūkio, prekybos ir pramonės, darbo ir kitoki rūmai; skirtumas su Lenkų tekstu tebėra tas, kad vieton atskirų prekybos ir atskirų pramonės rūmų numatoma bendri prekybos ir pramonės rūmai, ir tai, be abejo, pateisinama mažesniu pramonės išsivystymu Lietuvoje; taipogi praleisti amatų rūmai; pagaliau, vietoj „samdomojo darbo" pasakyta trumpai „darbo", o tai gali rodyti, kad Lietuvoje į vienus profesinius ūkio rūmus būtų galima sujungti proletariatas (samdomas darbas) su amatininkais ir apskritai su ta smulkiąja buržuazija, kuri dalyvauja nekapitalistinėje gamyboje.

kaip įvairių rūšių smulkieji savininkai, kurie patys dirba savo gaminimo įrankiais (darbas platesne prasme). Tokiu būdu Lietuvoje ši „ūkio savyvaldybė“, sudaromoji organizuotu profesiniu atstovavimu, nesiremia tokiu aiškiu kategoriškai klasiniu suskirstymu, kaip tai nustatyta Lenkijoje bei Vokietijoje. Profesijų ir klasių sugrupavimas įvairiuose šio atstovavimo rūmuose — galima manyti — tiksliai vengia kai kurių priimtų kitur socialinio suskirstimo kategorijų: Lietuvoje, kur apskritai sociališkai klasinė diferenciacija nėra taip griežta kaip daugybėje kitų, ypač išvystytos stambiosios pramonės šalių, tai yra suprantama ir tam tikru atžvilgiu pateisinama.

Ryškiausia žymė, kuri skiria Lietuvos sistemą nuo Lenkų (taipogi Vokiečių ir SHS) sistemos, yra ta, kad Lietuvos konstitucija tenumato atskirus rūmus, bet visiškai nenumato jokios jų centralizacijos, jokio bendro jų visų organo, kuris juos jungtų federaciniu atstovavimu ir stovėtų visos sistemos viršunėje. Tai, žinoma, sudaro organizacinę sistemos spragą ir žymiai mažina jos politiškai konstitucinę galią — jos svarbą bendrojoje valdžios sistemoje.

Pagaliau, kompetencijos atžvigiu Lietuvos konstitucinė šios institucijos konstrukcija, būdama nustatyta aiškiai Lenkijos pavyzdžiu, pasiima iš šio pavyzdžio tiktai vieną jo elementą, praleisdama kitą. Būtent, kaip mes jau sakėme, Lenkijos konstitucija nustato ūkio rūmų bendradarbiavimą su vyriausybės organais (arba su „valstybės valdžia“) “ūkio gyvenimo tvarkymu“ („kierowanie“) ir „įstatymų sumanymu“ („zamierzenia ustawodawcze“) „srity“. Lietuvos gi konstitucija tekalba apie įvairių rūmų "bendradarbiavimą su Valstybės Valdžia, normuojant ūkio gyvenimą“. Apie bendradarbiavimą su šia „valdžia“ ekonominių įstatymų sumanymų srity nepasakyta nė žodžio. Žinoma, gal ir žodžiuose „normuojant ūkio gyvenimą“ galima būtų numatyti galimumas dalyvauti ūkio rūmams vyriausybės įstatymų iniciatyvoje, nes įstatymas, be abejo, sudaro vieną svarbiausiųjų „normavimo“ veiksnių, tvarkančių arba bent galinčių tvarkyti visas gyvenimo sritis. Taigi aš manau, kad Lietuvos konstitucijoje numatytas ūkio rūmų įstatymas (ar įstatymai) neišeitų iš konstitucinės dispozicijos ribų, jeigu jis pavestų įvairiems ūkio rūmams tam tikrą kategorišką kompetenciją bendrojoje vyriausybės įstatymų iniciatyvoje. Bet vis delto pačioje konstitucijoje to įsakmiai ir kategoriškai nėra pareikšta, o todel tai gali ir nebūti sudaryta.

Kalbant apie Lietuvą, tenka paminėti šiuo atžvilgiu ir autonominis Klaipėdos kraštas, kuriame taipogi veikia šios rūšies institucija, vadinama Ekonominė Taryba. Klaipėdos Ekonominė Taryba buvo sudaryta dar prieš išleidžiant Klaipėdos statutą. Pastarasis jau užtiko šią instituciją ir kalba apie ją 14 ir 15 straipsniuose. Statutinė ekonominės Tarybos kompetencija pareiškia šitaip: „... bus atsiklausiama Tarybos del kiekvieno įstatymo projekto, kuris liečia fiskalinius ir ekonominius klausimus, prieš jo galutinį balsavimą“. Ypatingai aukšta šios Ekonominės

Tarybos padėtis pabrėžiama dar tuo, kad statutas garantuoja Ekonominės Tarybos nariams tokį pat imunitetą, kaip ir Klaipėdos Krašto Seimelio nariams. Vis delto statutinė Ekonominės Tarybos padėtis nėra pastovi, nes statutas leidžia Seimeliui panaikinti ją savo nuožiūra; jis būtent sako: „Esamoji Klaipėdos Teritorijos Ekonominė Taryba paliks veikti ligi Klaipėdos Teritorijos Atstovų Seimelis nenutars kitaip.“ Tai reiškia, kad Taryba gali būti panaikinta paprastu įstatymu.

Pagaliau, ūkio tarybų institucija paminėta ir Airijos 1922 m. konstitucijoje (45 str.). Ir čion, kaip Lietuvoje, ši institucija negauna to sistemos vienumo, kuris jai pavestas Vokiečių, Lenkijos ir SHS konstitucijų. Airijos konstitucija tebekalba apie įvairias tarybas, kurias ji vadina „funkcionalinėmis arba profesinėmis tarybomis atstovaujančiomis įvairias Tautos socialinio ir ekonominio gyvenimo šakas,“ nenumatydama jokio bendro federacinio jų visų organo. Bet kas svarbiausia, ji, kaip mes jau matėme del Klaipėdos Ekonominės Tarybos precedento, nesuteikia šioms taryboms jokios pastovios kategoriškos konstitucinės vietos valdžios sistemoje, nes ji pati šių tarybų, kaipo nuolatinių organų, visiškai nesteigia, o tiktai leidžia parlamentui pasirūpinti jų įsteigimu. Vadinasi, ir čion tai pavedama paprastajam įstatymui, kuris nustato kartu ir tarybų kompetenciją, ir jų santykius su vyriausybe. Iš vietos, kurią užima konstitucijoje šis 45 straipsnis, liečiąs profesines tarybas, galima, rodos, spręsti, kad šis socialinis bei ekonominis profesinis atstovavimas manomas sunaudoti politiškai ekonominei ekspertizai leidžiant įstatymus, nes šis straipsnis randasi ten, kur konstitucijoje kalbama apskritai apie įstatymų leidimą, kurio sprendžiamoji galia priklauso Airijos Parlamentui, susidedančiam iš karaliaus ir dvejeto rūmų — Atstovų Rūmų („Dail Eirinn“) ir Senato. Pažymėtina be to, kad Airijos konstitucija (56 str.) paveda šioms profesinėms taryboms svarbią funkciją — rekomenduoti Dail-Eirinn'ui kandidatus į ministerius ir kad pastarieji gali būti skiriami iš šių tarybų narių (Airijoje Dail-Eirinn dalyvauja ministerių skyrime—53, 55 ir 56 str.). Tai suteikia šioms taryboms žymios įtakos į valstybės vyriausybę.

11. Profesinio ir kitų organizuotų socialinių junginių atstovavimo sistema kaip parlamentinio valdymo pataisa. Organizuotų socialinių junginių federacijos idėja.

Taip atrodo ši konstitucinė institucija tose penkiose valstybėse, kurios ją sankcionavo ir pavedė jai tam tikrą vietą konstitucinėje valdžios sistemoje. Iš mūsų padarytos apžvalgos mes matome, kad ji dar nėra galutinai nusistovėjusi. Tai tebėra pirmieji bandymai, pirmieji kompromisiniai precedentai.

Ar pasiseks ir kada pasiseks šiems naujiems konstituciniams padarams įeiti į parlamentą ir gauti jame antrųjų rūmų vietą greta bendrosios tebeveikiančios masinės atstovybės ir tuo pačiu

įgyti sprendžiamos įstatymų leidimo arba bent veto kompentencijos, o juo labiau ar pasiseks ir kada pasiseks jiems pakeisti dabartinės konstrukcijos parlamentas – tai būtų sunku spręsti. Be abejo, proporcinis atstovavimas, kuris suteikia teisinės galios socialiniams veiksniams reikštis parlamente, sustiprino senąją parlamento instituciją, atnaujindamas ir iš dalies atgaivindamas ją. Tad parlamentarinio valdymo kritika, kuria galėtų remti savo pretenzijas ši nauja organizuotų socialinių veiksnių atstovavimo institucija, turinti papildyti ar pakeisti parlamentinį valdymą, esant proporciniam atstovavimui, nebeturi tiek rimtų ir sveriančių vadų prieš parlamentą, kiek ji jų turėtų tebeveikiant mažoritarinei rinkimų sistemai.

Be abejo, taipogi organizuotų socialinių veiksnių atstovavimo institucija, kol ji tebėra sudaryta kurios nors vienos socialinio skirstymosi sistemos ribose, pavyzdžiui, vienos profesinės arba profesionališkai klasinės, negalėtų tinkamai aprūpinti visų valstybinių funkcijų įstatymų leidime; kol ji tebėra taip sudaryta, tol proporcinio atstovavimo parlamentas, įgalintas reikštis visokiems socialiniams veiksniams, negalėtų būti jos pilnai pakeistas. Profesinio atstovavimo institucija, kurią mes žiūrėjome, — tos ūkio tarybos ar ūkio rūmai — gali pilnai tikti ne tiktai politiškai ekonominei ekspertizai ir ne tiktai viešojo ūkio kontrolei ir administracijai, bet ir ekonominių bei tam tikros rūšies socialinių įstatymų iniciatyvai; galima nueiti ir toliau: galima pripažinti, kad ji del šios kategorijos įstatymų pilnai tiktų ir patiems įstatymams leisti (sprendžiamajai įstatymų leidimo galiai) arba kaip antrieji parlamento rūmai arba jau bent kaipo veto kompentencijos organas (Seimo priimtų ekonominių įstatymų užprotestavimas). Jos kompetentingumas šių įstatymų ribose yra, be abejo, aukštesnis, negu renkamojo visuotinu mažoritariniu arba proporciniu metodu seimo kompetentingumas, ypač jei į šios institucijos konstrukciją būtų įvesta, kaip Vokietijoje, be įvairių gamintojų bei prekybos profesijų, taipogi vartotojų organizacijos. Tai būtų papildymas ar pakeitimas diletantų ir profanų darbo specialistų darbu, kuris visuomet yra rimtesnis ir vaisingesnis. Tai būtų svarbus ir naudingas parlamentiniam valdymui korektyvas, kuris gal, pagaliau, pasirodytų vertesnis už patį pagrindinį veiksnį ir įtikintų veikiančios tvarkos šalininkus, kad, iš tikrųjų, nieko baisaus šioje reformoje nėra ir kad viešosios funkcijos organizacinis tobulinimas negali būti sulaikytas ir turi vystytis, peržengdamas nusistovėjusias formas, jeigu atsiranda kitos geriau tinkančios reikalui.

Bet kad profesinės bei klasinės ūkio tarybos arba ūkio rūmai būtų kompetentingi nacionaliniams arba, pavyzdžiui, bažnytiniams socialiniams tikslams reikšti bei aprūpinti jų valstybinę funkciją įstatymų leidimu ir kad jie tai atliktų geriau, negu proporcinis atstovavimas, sudaromas masiniu teritoriniu balsavimu, — tai, žinoma, nėra įmanoma. Čion jau kaip tik šios tarybos ar rūmai bus profanais bei diletantais, o jokiu atžvilgiu neturės specialybės.



žymių. Tai yra visai aišku. O manyti, kad valstybinė funkcija galinti būti aprėžta vien tiktai ūkio reikalais, ir kad ji galinti išsižadėti įvairių kitų socialinių tikslų sričių, tai, aš manau, būtų nerimta. Kad kai kurie valdančiųjų arba reformos sumanytojų ir būtų norėję griežtai atskirti valstybę nuo tų įvairių ne ūkio reikalų bei socialinių tikslų, tai vis delto su tuo nesutiktų patys suinteresuoti socialiniai junginiai (nacionaliniai ir įvairūs kiti), ir galingesni jų priverstų valdančius skaitytis su jais ir aprūpinti jų siekiamus tikslus ir, be abejo, jie išskirtų iš savo tarpo žmones ir grupes, kurie arba kurios patektų į valdančiųjų eiles. Kas gyva ir turi jėgos — tas nenustos reikštis valstybėje ir ieškoti teisinio kelio savo reiškimuisi. Valstybė, kaip federacinis daugybės socialinių junginių junginys, negali nepaliesti arba pašalinti iš savo funkcijos kai kurių svarbiųjų šios socialinės federacijos elementų.

Tiesa, proporcinis atstovavimas. kaip mes turėjome progos pareikšti, turi taipogi tam tikros ydos, būtent tos, kad apsisprendžią piliečiai - rinkikai paprastai tegali pasireikšti tik kuriuo nors vienu savo socialinio nusistatymo veiksniu: jei, pavyzdžiui, kurios nors tautinės mažumos pilietis norės sunauduoti savo balso galią savo nacionaliniams tikslams ir turės todel balsuoti už tos mažumos nacionalinį sąrašą, tai jis tuo pačiu nebegalės savo balsu paveikti į klasinių sąrašų varžymąsi, vykstantį greta nacionalinių sąrašų konkurencijos. Balsuodamas už nacionalinį sąrašą jis nebegalės pasisakyti kitais socialiniais veiksniais. Ir atvirksčiai, jeigu jis paduotų balsą už grynai klasinį sąrašą — jis nebegalėtų sunauduoti savo balso atatinkamam nacionaliniam veiksniui. Iš tikrųjų gi jam gali rūpėti tiek tai, kad jo nacionalinė grupė stipriau pasireikštų parlamente, tiek tai, kad socialiniu atžvilgiu būtų sustiprinta, pavyzdžiui, ūkininkų socialinė astovybė; kartais gi tai pasirodo nesuderinama, nes, gali būti, toji nacionalinė grupė, kuriai jis priklauso, savo daugumos socialine sudėtimi yra kitokia. Tada žmogus turi pasirinkti, kas jam labiau rūpi iš šių dviejų socialinių reikalų rūšių.

Tad ir proporcinis atstovavimas negali aprūpinti visų socialinių piliečių - rinkikų reikalų kategorijų. Bet vis delto jis juos įgalina pasirinkti tarp įvairių ir neuždaro jų vienoje srity. Todel proporcinis atstovavimas tebeturi didelės socialinės vertės ir negali būti pakeistas ūkio tarybomis arba ūkio rūmais neįžeisdamas daugybės svarbių socialinių veiksnių.

Bet galima numatyti tokia organizuotų socialinių veiksnių atstovavimo konstrukcija, kuri dabartinį ūkio tarybų ar ūkio rūmų vienšališkumą pašalintų. Būtent, kaip dabartiniai ūkio rūmai arba ūkio tarybos yra paremtos profesiniu arba klasiniu tiksliu organizavimosi, taip kitų veiksnių organizavimusi galėtų būti sudaryti jau nebe „ūkio“, bet kitoki rūmai arba tarybos, pavyzdžiui, tautiniai (nacionaliniai) ir įvairūs kiti rūmai. Jie galėtų būti sudaryti ypatingos socialinės savivaldybės pagrindais, kaip ir ūkio rūmai. Šis dalykas nėra mūsų laikais subrendęs, todel tokia reforma nėra aktuali. Įvairių socialinių grupių organizavimasis dar nėra pasie-

kęs to laipsnio, kad tokia rūmų kostrukcija būtų galima jau dabar sudaryti. Vis delto šis organizavimasis vyksta ir eina stipryn.

Net ir pati profesinė ūkio rūmų arba tarybų kostrukcija tose valstybėse, kuriose ji įgijo kostitucinio pobūdžio, dar ne visai tebėra paremta organizuotu veiksniu. Jos pagrindan iš dalies tebededama profesinės neorganizuotos masinės kurijos, o iš kitos pusės — kaip tik daugybėje tų kraštų, kur profesinis ir klasinis organizavimasis įvairiais žemės ūkio, pramonės, prekybos, samdomojo darbo ir t. t. sindikatais ir sąjungomis pasiekė aukštesniojo išsivystymo laipsnio, — joks kostitucinis tų organizuotų profesinių ir klasinių veiksnių atstovavimas valstybės valdžios sistemoje nėra nustatytas. Tai liečia kaip tik tuos Vakarų kraštus, kurie nėra pastaraisiais laikais pergyvenę jokio revoliucinio krizio ir savo konstitucinėje konstrukcijoje nėra pakeitę klasiškųjų dėsnių. Bet kostitucinės reformos judėjimas dygsta ir ten: organizuoti profesiniai veiksniai —tie įvairūs sindikatai ir sąjungos—sudaro rimtas socialines jėgas, su kuriomis turi skaitytis tiek įstatymų leidėjai, tiek vyriausybė, ir kurie per savo organus ne tiktai faktiškai pajėgia kelti įstatymų iniciatyvą, reikšti politiškai ekonominę ekspertizą bei tvarkyti viešąjį ūkį, bet ir sugeba kontroliuoti pačius kostitucinius valdančius, nebūdami jų eilėse. Periodinė spauda, viešoji nuomonė, politinės partijos — sudaro galingus jų faktiškosios įtakos įrankius, kuriuos jie valdo. Vyriausybė ir parlamentas turi pasiklausyti jų nuomonių ir jų norų. Jie per savo organus tiksliai veikia valstybės valdžią ir iš dalies virsta užkulisiniais valdytojais.

Ten, kur tai žymiau apsireiškė ir pasiekė aukštesnio išsivystymo laipsnio, ten ankščiau ar vėliau tai turės šiokiu ar tokiu būdu apsireikšti ir konstitucinėje konstrukcijoje,—legalizuotis tam tikromis teisiškai valstybinėmis formomis. Tie keli mūsų išnagrinėti konstituciniai ūkio tarybų ar rūmų precedentai tebereiškia pirmuosius šios konstrukcijos bandymus. Ir kitų socialinių veiksnių organizavimasis atskiromis savivaldybėmis valstybėje gali išvystyti panašią tendenciją; josios kraštutiniu apsireiškimu būtų tokia konstitucinė konstrukcija kur organizuotos socialinės federacijos dėsnis pakeistų reprezentacinę valdžios centralizaciją. Toki reiškiniai, kaip iš vienos pusės atskirų pačios valstybės valdžios aprūpinamų svarbių ir plačių viešojo patarnavimo šakų (pavyzdžiui, universitetai ir geležinkelių tarnybos), taip sakant, autonomizacija (plg. Duguit — „Traité de Droit Constitutionnel“ III t., 1923 m., 83 — 95 pusl., Vokiečių Reicho 1919 m. konstitucijos 92,93 ir 98 str.), iš kitos pusės organizuotos tautinių mažumų savivaldybės (autonomijos), kurios įvairiose valstybėse pradedamos steigti tam tikromis konstitucinėmis formomis, arba bažnytinių savivaldybių institucijos (pav. Lenkijos 1921 m. konstitucijos 115 str.) — tai tebėra įvairūs apsireiškimai dygstančios naujos konstrukcijos, kuri tam tikromis aplinkybėmis galėtų išsivystyti į ypatingą organizuotų socialinių veiksnių federaciją, pakeičiančią senas parlamentinės konstrukcijos formas.

12. Organizuotų socialinių junginių veikimo korporatyvinė konstrukcija Jellinek'o juridinėmis tezėmis. Jų organų korporatyvinė sistema: reprezentatyviškai pagrindiniai organai ir imperatyviniai priklausomieji organai.

Tokia, sakau, tebėra tendencija, kurios išvados spręsti dar nėra metas. Ji tebesireiškia. O kokia bus jos eiga ir koki nusistatys jos santykiai su bendrosios teritorinės „tautos atstovybės" parlamentu ir su jo prižiūrima vyriausybe, — tai yra ateities dalykas. Bet organizuotų socialinių veiksnių konstitucinio reiškimosi faktas jau ir šiandien nėra neigtinas.

Kuriuo gi dėsniu ir kaip tai vyksta? Zinoma, organizuoti korporatyviniai junginiai veikia savo autonomiškai teisiniais organais. Kas tai yra šie organai, koks yra jų arba, tiksliau sakant, tų įvairių kategoriškų kompetencijų vykintojų santykis su kitų to paties junginio kompetencijų vykintojais (kitais jo organais) ir su visais tam tikros organizacijos dalyviais, — mes čion šito nežiūrėsime. Šis klausimas liečia jų vidujinę konstrukciją. Jei mes laikysimės Jellinek'o juridinės socialinių junginių personifikacijos (korporatyvinės tezės) (žiūrėk šio rašto IV skyrius V skyrelį), o, mano supratimu, ši tezė geriausia tinka funkcionalinei socialinio jungimosi esmei — tai mes turėsime konstatuoti, kad klausimas del reprezentacinio ar imperatyvinio (mandatinio) šių korporacijos organų pobūdžio pareina nuo to, ar tam tikras organas kompetencijos atžvilgiu yra pagrindinis — betarpiškas, ar jis yra priklausomas ir kurio nors pagrindinio kontroliuojamas bei instruktuojamas. Hierarchiniu organų suskirstymu, kuris yra neišvengiamas korporatyvinėje teisinėje konstrukcijoje, nes be to junginys nustotų organizacinio vienumo ir virstų nebe organizuotu, o gaivališku junginiu, — visi atskiri organai, kaip įvairios kompetencijos kategorijos, tilpsta pagrindiniame organe ir tesudaro jo kompetencijos išvystymą. Organų daugybė visai nereiškia jų paraleliškumo. Tai nėra ir negali būti vienos funkcijos suskaldymas paralelėmis kategorijomis (kompetencijomis, organais), bet jos organizacinis kategoriškas išvystymas. Paraleliais tebėra tarp savęs įvairūs priklausomieji organai, o žemesnieji su aukštesniaisiais paraleliškumo neturi; žemesnieji, taip sakant, įeina į aukštesniuosius, sudaro jų platesnės kompetencijos kategorišką išvystymą, o visa jų sistema tilpsta savo aukščiausiojo pagrindinio organo kompetencijoje. Šiuo nustatoma teisiškai korporatyvinis organizacijos vienumas. Reprezentacinio pobūdžio tebeturi pagrindiniai organai, o priklausomieji turi imperatyvinio pobūdžio, vadinasi — jų kompetencijų vykintojai veikia imperatyviniu mandatu (smulkiau apie tai žiūrėk taipogi šio rašto VI skyriaus 4 skyrelį).

Išoriniuose savo santykiuose su kitais, organizuotas socialinis junginys veikia kaip korporatyvinis vienetas: jis yra lygus asmeniui, jis sudaro tai, kas vadinama juridiniu asmeniu. Jo organų

darbai yra laikomi jo darbais; jo vadų ir agentų valia, apsireiškusi veiksmais jų teisinės kompetencijos ribose, tebėra laikoma korporatyvinio asmens valia ir veiksmais — vistiek ar jie veiktų reprezentacinįu ar imperatyviniu dėsniu.

13. Socialinių junginių santykiavimo metodai; anarchinis ir organizacinis jų santykiavimas. Socialinių junginių sunaudojimas įvairioms valstybinės funkcijos kompetencijoms.

Organizuoto korporatyvinio junginio santykiavimas su kitais organizuotais junginiais gali būti arba anarchistinis, vykstąs kompromisais, arba federacinis. Be to, korporatyvinis asmuo gali būti įtrauktas į aukštesniojo junginio funkcionalinę sistemą — paverstas pastarojo elementu.

Jei santykis vyksta tarp dviejų ar kelių lygių vienetų, tarp kurių nėra jokio organizacinio ryšio, tai jų atstovų veikimo dėsnis jokio ypatingo klausimo nekelia. Šie jų atstovai yra jų organais; ar jie veikia reprezentacijos dėsniu ar mandatu, tai pareina nuo ių teisinės padėties atatinkamame vienete. Tai tebėra to vieneto organizacinis vidaus klausimas. Jei vyktų pavyzdžiui, tarpvalstybinis kelių absoliutinių monarchijų kongresas, į kurį atvyktų patys vadovai, — tai apie jokį šių valstybių atstovų mandatą netektų kalbėti: reprezentaciniu dėsniu valdovai pilnai atstovautų savo valstybes. Bet jeigu į kongresą būtų tų pačių valdovų arba vyriausybių atsiųsti atstovai, tai jie veiktų imperatyviniu mandatu. Tai nuolat ir atsitinka ne tiktai tarpvalstybiniuose, bet ir įvairių sąjungų ir draugijų tarpusavio kongresuose. Kokiu titulu dalyvauja juose įvairių draugijų, sąjungų ar kitokių vienetų atstovai — tai tėra jų pačių dalykas. Jie gali visai nedalyvauti, jeigu nenori, o jeigu dalyvauja — siunčia atstovą tokiu mandatu, kuris jiems patinka, ir nuo kitų noro tepriklauso tai, ar jie kalbėsis su šiuo atstovu ar ne. Čion kiekvienas santykio dalyvis yra, taip sakant, suvereninis.

Jeigu organizuotas socialinis junginys įeina į organizacinius santykius su kitu socialiniu junginiu, tai jo veikimas šiame santyky turi vykti tam tikra tvarka; ši tvarka nėra jo paties nustatoma; ji sudaro teisinį elementą tos organizacinės konstrukcijos, kuriai priklauso pats santykys. Valstybė, kaip viešpataująs socialinis junginys, gali kartais sunaudoti kai kuriuos kitus žemesnius, pasiduodančius jos imperium'ui, socialinius junginius tam tikriems savo funkcijos darbams, vadinasi — gali tiesiog pavesti jiems tam tikrą savo valdžios kompetenciją, šiuo įvesdama juos į savo organų sistemą. Šios kompetencijos ribose šie socialiniai junginiai virsta valstybės organais. Tai gali būti padaryta tokiu būdu, kad tam tikra valstybinės funkcijos kompetencija tenka tiesiog anojo socialinio junginio autonominiams organams; valstybė tada nesikiša į šio socialinio junginio konstituciją, nereikalauja iš jo

jokio teisinės konstrukcijos pakeitimo, bet tiesiog remiasi jo esamąja autonomine konstrukcija ir tiktai paveda jam aprūpinti šios kompetencijos darbą. Tokiais, pavyzdžiui, pagrindais kai kurios valstybės, jų tarpe iki šiol ir Lietuva, paveda bažnyčioms civilinės padėties registracijos kompetenciją (gimimų, vedybų ir mirčių metrikai); tai vykdoma tų bažnyčių autonomiškai teisinių organų — klebonų, šventikų, tikybinių sąjungų tam tikrų agentų ar valdininkų ir t. t. Kaip ir kuriais mandatais veikia šie klebonai ir t. t. savo tam tikrose bažnytinėse organizacijose, kokia yra jų teisinė padėtis atatinkamos bažnyčios konstitucijoje — tai valstybei gali nerūpėti. Pavedama bažnyčiai aprūpinti tam tikra valstybės kompetencija jos organais ir šiuo viskas baigiama.

Organizuotų arba ir neorganizuntų socialinių junginių sunaudojimas valstybinei funkcijai, pavedant jiems tam tikros kompetencijos, gali būti padarytas ir kitokiu būdu. Valstybė, norėdama, pavyzdžiui, gauti tam tikrų žinovų tam tikriems savo funkcijos darbams, įeinantiems į tam tikrų jos organų kompetenciją, ir rasdama, kad tam tikras ar tam tikri socialiniai junginiai, turį ypatingų kvalifikacijų orientuotis šios specialybės dalykais, gali pavesti jiems paskirt į kurį nors valstybės valdžios organą vieną arba daugiau to organo narių arba iš savo tarpo arba ir iš šalies. Šie socialinių junginių paskirtieji valstybės organų nariai gali visiškai nebūti tų junginių atstovais. Jų paskyrimas gali būti pavestas šių junginių organams arba tiesiog visiems junginio nariams masiniu rinkimu. Jeigu tie rinkimai arba skyrimas butų terminінis ir periodiškai kartotinis, tai, be abejo, nusistatytų tam tikras atstovavimo ryšis tarp paskirtojo arba išrinktojo ir skirėjų arba rinkikų. Bet to kartotinumo gali ir nebūti. Įvairių formų tokio pasinaudojimo esamais socialiniais junginiais valstybės organų personalinei sudėčiai papildyti gali būti ir yra labai daug.

Į valstybės valdžios organą, pagaliau, gali būti įvesti ir tam tikri kai kurių socialinių junginių arba autonomiškai sudarytų korporatyviniais pagrindais valstybinių tarnybų organai, pavyzdžiui, kai kuriose valstybėse tam tikri vyskupai arba universitetų rektoriai įeina ex officio į parlamentą, arba miestų burmistrai, viršaičiai ir t. t., įeina ex officio į tam tikras valstybines komisijas, įstaigas ir t. t. Čion jau atstovavimo pobūdis yra ryškiau jaučiamas.

14. Valstybės funkcijos suskirstymas socialinėmis arba teritorinėmis savivaldybėmis bei pačios valstybės įkurtos tarnybos autonomizacija. Savivaldybinis vienetas kaip organas-korporacija, veikiąs savo autonominiais organais.

Bet jau ypatingai svarbus darosi atstovavimo pobūdžio kiausimas ten, kur tam tikra valstybinės funkcijos kompetencija speciališkai

pavedama autonominei tam tikrų socialinių junginių atstovybei arba dargi jų federacinei atstovybei ir kai ši kompetencija yra konstruojama kaip savivaldybė. Tada, be jokio abejo, šios autonominės kompetencijos organai yra organais tų socialinių vienetų ar junginių, kuriems šį savivaldybė pavedama.

Jeigu kuri nors vasltybinė tarnyba (viešųjų patarnavimų kategorija) pavedama savivaldybės pagrindais kuriai nors žmonių grupei — kuriam nors jų socialiniam arba teritoriniam junginiui, tai vasltybiniu šios kompetencijos organu virsta pats tam tikras junginys; jis pats, o ne jo funkcionaliniai organai, kurie šią kompetenciją vykdys, yra savivaldybės subjektu. Tai reiškia, kad jeigu steigiama miestų, valsčių ir apskričių savivaldybė, kuriai išskiriama tam tikra kompetencija valstybėje, tai šios kompetencijos vienetu — jos pagrindiniu organu — yra miestas, valsčius ir apskritis, o ne jų tarybos, valdybos, burmistrai, viršaičiai, seniūnai ir t. t. Pastarieji tebėra funkcionaliniais savivaldybės vieneto organais, jie tesudaro šio vieneto organizacinę sistemą. Tas pats reiškiasi ir įvairiose socialinėse savivaldybėse, kai savivaldybės vienetu — jos subjektu — yra ne teritorinis, o kuris nors kitoks socialinis junginys, pavyzdžiui tautinė (nacionalinė) mažuma, bažnyčia, profesinė arba klasinė grupė. Pagaliau, panašus yra apsireiškimas ir tada, kai del tam tikrų motyvų, taip sakant, autonominizuojama kuri nors pačios valstybės įkurtoji tarnyba, pavyzdžiui, universitetas, geležinkeliai, kaipo tam tikras savivaldybės vienetas tam tikros kompetencijos ribose.

Valstybinės funkcijos atžvilgiu visais šitais atvėjais tėra vienas savivaldybinis organas, kurio kompetencijos vykintoju tėra tam tikras juridinis asmuo — korporacija. O juridinis asmuo arba korporacija reiškiasi savo organais, kurių visa hierarchinė sistema tirpsta korporacijos asmenybėje; atskiri savivaldybinės korporacijos organai sudaro jos veikimo arba kompetencijos kategorijas, kurios hierarchiniu dėsniu sueina visos į vieną pirminio aukščiausio ir, žinoma, grynai reprezentacinio organo glėbį. Tad visa reprezentacijos ar mandato problema savivaldybiniame veikime yr sprendžiama savivaldybinio vieneto konstrukcija, jo kostituciniu pobūdžiu.

15. Neorganizuotų socialinių junginių savivaldybė; jų būtinas dirbtinis suorganizavimas savivaldybei. Organizuotų socialinių junginių savivaldybė; jos pritaikymas esamai nuosavajai šių junginių konstitucinei organizacijai.

Steigdama savivaldybę, valstybė gali pasiremti arba neorganizuotu (socialinė grupė) arba organizuotu socialiniu junginiu (žiūrėk Tönnies'o teoriją šio rašto VIII skyriaus 7 skyrelyje, žiūrėk taipogi VIII skyriaus 8 skyrelį ir šio XII skyriaus 2 skyrelį). Pasiremdama neorganizuotu socialiniu junginiu, kuris priklauso gai-

vališkam socialinės grupės typui, ir pavesdama šiai grupei tam tikrą kompetenciją, t. y. sudarydama iš jos savivaldybinį vienetą, valstybė būtinai turi suorganizuoti ją, sudaryti jos korporatyvinę konstrukciją, nustatyti jai visą jos teisinių organų sistemą. — nes kompetencija negali būti gaivališku būdu vykdoma. Žodžiu valstybė turi suteikti jai autonominę konstituciją. Taip yra konstruojama teritorinėms vietos savivaldybėms valsčius, miestai, apskritys, įvairioms kitokioms savivaldybėms — tautinės mažumos, taipogi profesinės bei klasinės ūkio tarybos ar ūkio rūmai, jeigu jų pagrindan dedama neorganizuota profesinė arba klasinė kurija, vadinasi — gaivališka tam tikros profesijos arba klasės masė. Šiuo savivaldybiniu metodu neorganizuoti socialiniai junginiai įgyja tam tikrą organizaciją, tam tikrą konstituciją, kuri kad ir yra valstybės steigiama tam tikrai tiksliai kompetencijai, — padeda jiems apskritai susitvarkyti ir, be abejo, rimtai stiprina jų jėgą, nes jie šią savo konstitucinę konstrukciją sunaudoja arba bent stengiasi sunauduoti ir kitiems savo funkcijos elementams, neįeinantiems į savivaldybinę kompetenciją ir nustatomiems jų bendrais socialiniais tikslais.

Kitaip atrodo arba bent gali atrodyti šis dalykas tada, kai steigiamai savivaldybei valstybė pasiremia organizuotais socialiniais junginiais, turinčiais savo autonomiškai konstitucines konstrukcijas. Tada nėra būtino reikalo steigti šiems organizuotiems socialiniams junginiams dar kuri nors ypatinga jų konstrukcija del šios pavedamos jiems kompetencijos greta esamos ir veikiančios jų konstitucinės konstrukcijos, jų pačių savo pagrindinei funkcijai sudarytos. Galima tiesiog pasiremti jų savivaldybine kompetencija, jų veikliu ir lanksčiu organizaciniu aparatu, kuris, be abejo, geriau pajėgs tai padaryti ir tiksliau reikš šio socialinio junginio nusistatymą, negu dirbtinė paraleliška ad hoc sudarytų organų konstrukcija. Jeigu jau kuri nors kompetencija pavedama socialiniam junginiui jo savivaldybės pagrindais, tai reiškia, kad šis socialinis junginys pripažintas tinkamu šiai kompetencijai vykdyti. Toks juo pasitikėjimas turi būti nuoseklus; nuoseklumas gi čion reikalauja, kad būtų pasitikėta ir jo esamąja organizacija, kurią jis pats sau nustatė ir kuria jis reiškiasi. Toks pasitikėjimas reikalauja taipogi, kad savivaldybėje būtų leista apsireikšti tikrai šio socialinio junginio esmei, jo nusistatymui, jo ypatybėms, o tai kaip tik ir reiškiasi jo organizacijoje. Kokia gi tai būtų savivaldybė, jeigu autonominiam organizuotam veiksniui butų draudžiama veikti savo organais? Tai būtų savivaldybės suklastavimas.

Mes jau keliuose pavyzdžiuose pabrėžėme, kad kai valstybė iš tikrųjų nori sunaudoti organizuotą socialinį junginį kuriam nors savo funkcijos darbui ir kai ištikrųjų jai rūpi, kad šiame darbe apsireikštų šio junginio esminis pobūdis bei jo socialinis nusistatymas, tai ji remiasi jo organais. Tokiu ryškiai organizuotu socialiniu junginiu yra bažnyčia. Ir štai mes matėme, kad, pavesdama bažnyčiai civilinės padėties registraciją, valstybė nesteigia naujų

dirbtinių bažnyčios organų, bet naudoja esamus, taipogi buv. carų Rusijoje, steigdama Liublino ir Siedleco stačiatikių rinkimų kuriją, rėmėsi esamąja bažnytine organizacija ir šios kurijos rinkimų pagrindan dėjo organizacinį bažnyčios veiksnį — parapiją su šventiku pryšaky.

Tokiu būdu organizuotų socialinių junginių savivaldybė ku riai nors kompetencijai vykdyti turėtų remtis šių junginių konstitucine organizacija ir tuo pačiu turėtų vykti per jų organus. Kitaip — savivaldybė nebūtų tikra. Todel ir savivaldybinė ūkio tarybų arba ūkio rūmų institucija, jeigu ji tiktai remtųsi ne masinėmis neorganizuotomis profesinėmis ar klasinėmis kategorijomis-kurijomis, bet organizuotais profesiniais sindikatais arba profesinėmis sąjungomis, vadinasi — organizuotomis profesijomis ar klasėmis, eventualiai jų organizuotais avangardais, — turėtų pagrindinėje šios savivaldybės stadijoje pritaikinti ją esamai šių sindikatų ar sąjungų organizacijai.

Ir tada jau neberūpės valstybei, kuriuo organizaciniu dėsniu, kuriais mandatais ir kuria tvarka veikia atskiri šių savivaldybinių junginių organai. Tai bus organizacinis (konstitucinis) šių junginių vidaus klausimas. Būdami jiems suteiktos savivaldybės subjektais, jie vykdys ją savo organizaciniais metodais. Funkcionalinė atsakomybė ir darbo priežiūra lies savivaldybinės kompetencijos vykdymą, bet ne savivaldybinių organų mandatų pobūdį.

16. Federacinė kelių socialinių junginių savivaldybė. Jos federacinio atstovavimo organas. Šio atstovavimo mandato pobūdžio problema. Reprezentacinis ir imperatyvinis mandato pobūdis mažoritariniame tautos atstovavime, proporciniame (proporciniame „tautos") atstovavime ir federaciniame teritoriniame atstovavime.

Bet įdomiausias kyla klausimas tada, kai steigiama ne vienlypė vieno socialinio junginio, bet federacinė kelių socialinių junginių savivaldybė, remiama federacinio atstovavimo organu. Šitą federacinį momentą mes kaip tik randame profesinių ir klasinių ūkio tarybų ar ūkio rūmų institucijoje, ypač aukštesniose jos stadijose. Kokia bus šio atstovavimo konstrukcija?

Mes žinome, kad klasiškasis demokratinis mokslas atmeta demokratinio parlamento atstovų imperatyvinį mandatą sekančiais samprotavimais. Atstovas, sakoma, visai neatstovaująs tos piliečių rinkikų teritorinės apygardos, kurios balsų dauguma jis yra išrinktas. Jis negalįs jos atstovauti jau dėliai to, kad rinkimų apygarda nesudaranti jokio teisinio korporatyvinio vieneto ir tebesanti tam tikras masinio piliečių balsavimo technikos biuras. Bet kad ji ir būtų ne balsavimo technikos įstaiga, o tam tikras pilie-

čių - rinkikų visumos — jų corpus'o — kategoriškas vienetas, nustatąs parlamento personalinio sąstato tam tikrą dalį, vis delto ne ji - ne rinkimų apygarda, ne ši piliečių - rinkikų teritorinė grupė būtų jos išrinktų atstovų atstovaujama, nes ji vis dėlto tebebūtų piliečių - rinkikų visumos organu. Bet ne tiktai atskira teritorinė rinkikų apygarda, bet ir pati rinkikų visuma arba jų „corpus", kitaip sakant teisinė tauta — tebesanti suverenines tautos reprezentantė, vadinasi, tebesanti jos organu jos, o ne savo, suvereniniai valiai reikšti rinkimais. Kaip suverenines tautos organas, ji balsavimu renkanti ne savo, o šios tautos atstovus. Tad ne tiktai atskiri atstovai neatstovaują „savo" rinkimų apygardą, kur jie tapo išrinkti, bet ir visas parlamentas neatstovaująs piliečių - rinkikų visumos. Tiek kiekvienas atskiras atstovas, tiek parlamentas en bloc atstovaująs suvereninę tautą, o kadangi pastaroji tebesanti gaivališka ir negalinti tiksliai juridiškai veikti, tai jos atstovavimas tegalįs būti reprezentacinis, vykstąs be jokių atstovaujamojo gaivalo instrukcijų, kontrolės arba kontrolės sankcijų. Todel nei atskirų apygardų piliečiai - rinkikai, nei jų visuma negalį varžyti išrinktųjų tautos atstovų, kurie nesą jų atstovais ir negalį kištis į šių atstovų reiškiamą ne jų, piliečių - rinkikų, bet tautos valią, įstatymų leidimu ir valdymu. Piliečiai - rinkikai atlieka balsavimu savo funkciją ir galas. Teisių į atstovavimą jie neturį.

Mes jau sakėme, kad šis samprotavimas nėra labai tvirtas. Nesunku jis nugriauti ir įrodyti, kad demokratinis parlamentas iš tikrųjų veikia mandatu, o ne reprezentaciniu dėsniu, ir kad jis šio mandato turi kaip tik iš piliečių - rinkikų,—tiek parlamentas en bloc iš piliečių - rinkikų visumos, tiek atskiri parlamento nariai iš atskirų piliečių - rinkikų grupių arba apygardų ar kitokių suskirstymo grupių (žiūrėk šio rašto VI skyriaus 19 skyrelį). Mes matėme, kad kaip tik mandato žymė yra šiame atstovavime esminė ir naturali, o reprezentacinis jo pobūdis yra dirbtinai sudaromas ir tebereiškiamas tuo maišytu kompromisiniu padaru, kurį mes pavadinome „reprezentaciniu mandatu" (šio rašto VI skyriaus 20 skyrelis). Užtenka mažų veikiančiosios demokratinės konstitucinės teisės pakeitimų, mažų pataisų ar priedų, iš tikrųjų nepavojingų demokratiniams dėsniams ir jųjų negriaunančių, kad šis reprezentacinis mandatas virstų imperatyviniu. Mes tai dar paliesime šio rašto gale, žiūrėdami taip vad. „recall'o" ir Šveicarijos parlamento paleidimo institucijas, kurios puikiausiai sugyvena su bendrąja demokratine tvarka.

Bet reprezentacinio mandato institucija, kurios tikslingumas gali būti ginčytinas, bet kuri vis delto tebėra valstybių daugumoje palaikoma, tegali remtis išdėstytais samprotavimais tol, kol atstovavimas yra sudaromas mažoritariniais rinkimais. Demokratiškai porporciniame atstovavime reprezentacinio mandato dirbtinumas yra dar aiškesnis. Imperatyvinė mandato tendencija čion darosi griežtesnė (žiūrėk šio rašto VII skyriaus 7 — 10 skyrelius ir Čekoslovakijos imperatyvinio mandato teisinį procedentą VII skyriaus 11 — 13 skyreliuose).

Demokratinio reprezentacinio mandato dirbtinumas yra proporciniame atstovavime aiškesnis todel, kad čion atstovaujamu vienetu yra iš tikrųjų jau nebe vienlypė tauta, kurios vardu piliečių - rinkikų corpus arba atskiros rinkimų apygardos renka tautos atstovus, bet šiais atstovaujamais vienetais yra įvairios socialinės grupės (socialinių reikalų kategorijos) piliečių - rinkikų socialiniu apsisprendimu, ir kad šių grupių atstovavimas parlamente yra organizuojamas ir tvarkomas jų reprezentaciniais organais — politinėmis partijomis, kurioms ir tenka atstovų mandatų imperatyvo funkcija.

Proporcinio atstovavimo organas savaime, pačia savo konstrukcijos logika, įgyja fedaracinio pobūdžio, nes jame jungiama įvairių paralelinių veiksnių atstovybė. Tai jame visuomet apsireiškia, kad ir stengiamasi tai paslėpti ir pridengti vienlypės tautos atstovavimo fikcija. Demokratijos klasikai gerai tai suprato kovodami prieš pavojingą jų dėsniams proporcinį atstovavimą. Jie žino, kad proporcinio atstovavimo parlamentą imperatyviškai valdys politinės partijos.

Vis delto del palaikomos suvereninės tautos atstovavimo fikcijos tikras federacinis šio atstovavimo pobūdis negali iš karto pilnoje savo esmėje pasireikšti ir tiktai pamažu turi prasimušti. Užtat visiškai aiški yra šio atsovavimo esmė tada, kai federacinė atstovavimo konstrukcija nėra slėpiama ir kai ji atvirai ir tiksliai pripažįstama. Tada jau nebėra vienlypės atstovybės fikcijos, nėra to neva vieno gaivališko veiksnio ar vieno korporatyvinio asmens, kurio „valia" būtų šiuo kolektyviniu atstovavimu reiškiama. Federaciniame atstovavimo organe yra atstovaujami visi fedaracijos nariai — visa eilė pagrindinių vienetų, kiekvienas savo atstovais. Kiekvienas jų sudaro atskirą autonominį federacijos subjektą, kuris dalyvauja federacijoje, taip sakant, savo teisėmis, savo atstovybės organu, tirpstančiu federacinėje organizacijoje. Ir pačioje demokratinėje federacinėje valstybėje niekas nepasakys, kad tie aukštesnieji parlamento rūmai, kurie yra sudaromi ne bendrais visuotinais federacinės valstybės piliečių rinkimais, o sufederuotų valstybių atstovavimu, atstovaują ką kita, negu atskiras sufederuotas valstybes ar sufederuotus kraštus (arba atskiras tų valstybių „tautas"). Čion jau atvirai pripažįstama, kad kiekviena tų vatstybių (kraštų) arba kiekviena jų tauta esanti atstovaujama antruosiuose rūmuose ir turinti „savo" atstovus.

17. Reprezentacinis ir imperatyvinis mandatas federaciniame socialinių junginių atstovavime. Analogijos su teritorine federacija.

Visai tas pat vyksta tada, kai federacija tam tikroje savivaldybinės kompetencijos srity apima ne teritorinius organizuotus vienetus — pagrindines valstybes ar kraštus arba šių valstybių ar

kraštų teritorines tautas, — bet įvairius kitokius socialinius junginius, pavyzdžiui, ekonominėje bendroje savivaldybėje ji apima visas organizuotas profesijas ir federaciniame organe — vyriausiuose ūkio rūmuose arba ūkio taryboje – jungia atstovavimo pagrindais visus atskirų profesijų rūmus arba tarybas.

Taigi, federacinis, tuo pačiu teisinis ir konstitucinis, tokio atskirų pagrindinių veiksnių atstovavimo organas tuo skiriasi nuo anarchinio nepriklausomų vienetų kongreso ar suvažiavimo, kad jame, federaciniame organe, atskiros atstovybės organizaciniu atžvilgiu tirpsta tąja prasme, kad pasiduoda tam tikrai nustatytai organizacinei drausmei, pavyzdžiui, atsidūrusi mažumoje atskiro federacijos vieneto atstovybė nebeturi „liberum veto" galios ir nebegali suardyti bendro nutarimo, negali savo priešingu balsu jo anuliuoti ir padaryti neprivalomu jos atstovaujamam vienetui; o tai kaip tik sudaro svarbiausią žymę anarchinio nepriklausomų vienetų kongreso (konferencijos, suvažiavimo): ten kurio nors vieneto atstovų pasipriešinimas naikina nutarimo galią šiam vienetui, o privalomas jam tebėra tas nutarimas arba toji tezė, kuriuos priėmė jo atstovai (kartais ir to dar neužtenka, nes iš anksto rezervuojama dar pačių pagrindinių atstovaujamojo vieneto organų ratifikacija, vadinasi — jo atstovų priimtų tezių patvirtinimas).

Tokiu budu federacinio atstovavimo organe dalyvauja s a v o a t s t o v a i s atskiri federacijos nariai. Kad šie atstovai ir pasiduoda organizacinei federacijos drausmei, jie vis delto savo ryšio su jų atstovaujamais vienetais nenustoja. Todel čion jau negalima neigti jų kiekvieno atskiras mandatas tuo klasišku demokratiniu motyvu, kad, girdi, tie, kurie juos rinko, rinko juos ne savo vardu ir ne savo teisėmis. Čion kiekvienas federacijos narys siunčia atstovus į federacinio atstovavimo organą kaip tik savo vardu ir kaip tik savo teisėmis.

Žinoma, ir čion mandatas galėtų būti arba reprezentacinis arba imperatyvinis. Jeigu fedaracinis vienetas (fedaracijos narys) būtų neorganizuotas ir neturėtų jokių kitų savo teisinių organų, išskyrus šiuos savo renkamus atstovus fedaracinio atstovavimo vienete, vadinasi—jei tai būtų sufederuotos tiktai kurijos, tiktai gaivališkos socialinės grupės — socialinių reikalų kategorijos, tai, nesant pastoviems šių grupių organams, kurie galėtų tiksliai vykdyti atstovų veikimo kontrolę ir taikinti šios kontrolės sankcijas, tektų arba pasitenkinti reprezentaciniu mandatu arba įsteigti specialus šiai kontrolei, kitaip sakant mandato imperatyvui vykdyti organas.

Tai galėtų būti pasiekta „recall'o" būdu arba tokia atstovų atšaukimo institucija, kuri būtų, pavyzdžiui, panaši į Šveicarijos parlamento paleidimo tvarką. Bet apskritai abėjotinas yra patsai neorganizuotų kurijų — socialinių kategorijų — organizuotos fedaracijos galimumas. Tai iš tikrųjų nebūtų organizuota fedaracija, nes pastaroji numato teisinę pagrindinių fedaracijos vienetų konstrukciją, o socialinės kategorijos tokios teisinės konstrukcijos neturi.

Jei gi fedaracijos nariai būtų organizuoti, bet rinktų savo atstovus į federacinio atstovavimo organą ne per savo nuolatinius funkcionalinius organus, o kurialiniu masinio balsavimo metodu taip, kaip renka savo atstovus į aukštesniuosius parlamento rūmus Šiaurės Amerikos Jungtinių Valstybių atskiros valstybės (štatai) arba Šveicarijas kantonai, kur šio balsavimo subjektu yra kiekvieno štato ar kantono „tauta", vadinasi — teritorinė žmonių kategorija - kurija (§ žiurėk šio rašto IX skyriaus 11 skyrėlį), — tai taipogi būtų galima palaikyti reprezentacinis šių atstovų mandatas, eventualiai gi paversti jis imperatyviniu anksčiau paminėtu „recall'o arba šveicariško atstovų atšaukimo metodu. Palaikymas čion reprezentacinio mandato, kuris, iš tikrųjų, kaip žinome, reiškiasi tuo, kad rinkikams, kuriems pavedama atstovų kontrolė, atimama šios kontrolės sankcijų iniciatyva (žiūrėk šio rašto VI skyriaus 20 skyrelį), tegalėtų remtis kuriais nors ypatingais tikslingumo motyvais, jei toki būtų, ir ypač nepasitikėjimu masinių rinkikų rimtumu.

Bet jei veiklus pagrindinių organizuotų fedaracijos narių dalyvavimas federacijoje remiamas kaip tik jų organizuotu reiškimusi, kuris vyksta jų pastoviais konstituciniais organais — ypač gi ne masiniais organais, — tai visai yra nuoseklu ir naturalu, kad skiriamieji fedaraciniam darbui šių pagrindinių organizacijų atstovai, veikdami kaip jų organai, galėtų būti jų prižiūrimi ir jų bendru nusistatymu varžomi. Vadinasi, jie turėtų būti įvesti į šių organizacijų teisinę sistemą. Nėra jokio reikalo nei jokio ypatingo motyvo tam, kad jie stovėtų šalia visos organizacinės jų atstovaujamojo fedaracijos nario sistemos, kaip jo quasi - reprezentantai, o ne jo atsakingi mandatarijai, — kaipo didieji ponai, galį nesiskaityti su savo atstovaujamais organizuotais socialiniais junginiais arba net veikti savo laisva nuožiūra prieš juos. Savaime suprantama, kad organizacinė federacijos drausmė reikalauja, idant pagrindiniai fedaracijos nariai atsakytų už tai, kas yra jų atstovų padaryta arba pareikšta, — vadinasi, kad jie negalėtų post factum neigti savo atstovų darbų arba rezervuoti sau ratifikacijos galią ir tuo pačiu pakeistų fedaraciją anarchija; jie taipogi negalės savo atstovams pavesti „liberum veto" galios; bet kad jie negalėtų jų kontroliuoti, teikti jiems nurodymų, tvarkyti savo atstovybę, reikalui esant, pakeisti savo atstovus tam tikra tvarka, nekenkiančia organizaciniam federacijos veikimui, ir kad jie būtinai turėtų pasiduoti savo atstovų neatsakingai globai, — tai būtų dirbtina ir nerimta.

Jau teritorinėje federacijoje mes turėjome progos pastebėti (žiūrėk šio rašto IX skyriaus 12 skyrelį), kad ten, kur federacijos narių atstovų skyrimas į federacinio atstovavimo rūmus pavedamas tų narių vyriausybėms, t. y. jų pastoviems nuolatiniams organams, ten šitiems organams leidžiama ir tvarkyti ši atstovybė imperatyvinio mandato dėsniu (buv. Vokiečių „Bundesrat", taipogi „Reichsrat). Tas pats turėtų reikštis ir kitokiose organizuotų veiksnių federacijose,

kur atstovų skyrimas ir savo atstovybės tvarkymas pavedamas tikslios kompetencijos organams. Atsakinga atstovybė nesudaro jokio pavojaus bendrosios federacinės organizacijos dėsniui; ji atstovaujamiems yra patogi, o federacijai patikrina veiklų visų jos pagrindinių veiksnių bendradarbiavimą.

18. Organizuotų socialinių veiksnių atstovavimo sistema leidžia piliečiams veikti valdžią visomis savo reikalų kategorijomis, neįžeisdama asmens lygybės dėsnio.

Del organizuotų socialinių veiksnių atstovavimo sistemos tenka pareikšti dar viena pastaba. Ji, visai neįžeisdama piliečių lygybės dėsnio, atskirus piliečius įgalina veikti valstybės valdžią, o tuo pačių valstybės tikslus ir jos funkciją, ne kuriuo nors vienu jų socialiniu nusistatymu ar viena jų reikalų kategorija, bet įvairiais atžvilgiais. Tiek demokratiškai mažoritariniame, tiek proporciniame atstovavime pilietis - rinkikas, sudarydamas indavidualinio balsavimo vienetą (vienas balsas), gali paveikti atstovavimo socialinę konstrukciją kuriuo nors vienu atžvilgiu: priklausydamas, pavyzdžiui, tam tikrai tautinei mažumai ar tam tikrai klasinei arba profesinei grupei, jis, turėdamas vieną balsa, turi pasirinkti arba savo tautinės mažumos nacionalinį sąrašą (kandidatą) arba tam tikros klasinės ar profesinės partijos ar grupės sąrašą (kandidatą) ir, balsuodamas už vieną sąrašą, nebegali balsuoti už kitą, kad jam ir būtų svarbios abi šių jo socialinių reikalų kategoriji. Tas pats reiškiasi ir kurijų sistemoje, kur šis nepatogumas juo labiau yra jaučiamas, kad rinkikui čion net pasirinkti neleidžiama—jis yra iš anksto arbitrališkai klasifikuotas ir pats šios klasifikacijos pakeisti negali.

Šis nepatogumas ten būtų galima pašalinti tiktai pliuraliniu balsavimu. Bet pliuralinis balsavimas remiasi arbitrališkomis kvalifikacijomis ir įžeidžia asmens lygybės dėsnį.

Organizuotų socialinių veiksnių atstovavime šis nepatogumas savaime nyksta, o lygybės arba nelygybės klausimas net kilti negali, nes čion pagrindiniais vienetais yra ne individai, o organižuotos korporatyvinės grupės. Jei tas pats žmogus dalyvautų įvairiose atstovaujamose organizacijose, kurių kiekviena turi tam tikro ryšio su kuria nors jo reikalų kategorija, jis kiekvienoje šių organizacijų galėtu jos konstitucinės tvarkos keliais veikti jos atstovybės sudarymą, ir tai neįžeistų jokio lygybės dėsnio; tai tebebūtų šių organizacijų vidaus konstrukcijos klausimas.

XIII. Sindikalizmas ir komunizmas.

---

1. Valstybinės socialinio bendravimo formos konsolidacija naujoje valstybių diferenciacijoje nacionaliniu kriteriumu. Šios konsolidacijos papildymas tarpvalstybiniu organizavimusi.

Mūsų išžiūrėtos įvairios atstovavimo ir jo reformos sistemos skiriasi tarp savęs jų siulomu atstovavimo sutvarkymu, bet vis delto stengiasi sunaudoti jį valstybinei žmonių bendravimo organizacijai, besiremenčiai teritorinio centro valdžios metodu. Valstybinėje mūsų gadynės evoliucijoje greta visuomeniškos konstitucinės reformos judėjimo, kuris reiškiasi proporcinio atstovavimo įvedimu ir organizuotų socialinių veiksnių savivaldybėmis ir jų federaciniu atstovavimu centro valdžioje, ryški dar yra kitokia tendencija, liečianti pačias valstybinių vienetų ribas, jų išorės teritorines formas. Šiuo atžvilgiu XIX ir XX amžiuose įvyko tikra revoliucija. Europos valstybinė diferenciacija tapo iš naujo pertvarkyta ir žymiausiu šio pertvarkymo kriteriumu buvo nacionalinio apsigyvenimo plotas. Šiuo kriteriumu vietomis tapo suskaldytos senos didžiulės valstybės, vietomis gi tapo sutarpintos vienon valstybėn kelios smulkesnės. Šis procesas dar nėra galutinai baigtas. Tebėra ginčytinų teritorijų tarp atskirų naujojo kriteriumo valstybių, tebėra atskirų valstybių, kurios nauju kriteriumu turėtų sudaryti valstybinį vienetą, tebėra valstybių, sudarytų iš kelių įvairaus nacionalinio apsigyvenimo plotų arba tebelaikančių svetimo nacionalinio ploto sklypus savo teritorijoje. Pilnas ir galutinas valstybinės diferenciacijos pertvarkymas nauju nacionaliniu kriteriumu nėra įmanomas, nes nacionalinio apsigyvenimo plotai griežtai nesiskiria ir įvairiais būdais įsiterpia kits į kitą, o naujausioji nacionalinė evoliucija iš viso rodo palinkimo paliuosuoti nacionalinį veiksnį nuo kategoriškos priklausomybės tam tikrai teritorijai.

Paraleliai šiai kategoriškai valstybinei diferenciacijai auga tendencija sudaryti pastovią tarpvalstybinę organizaciją, kuri kad ir nepasiektų dar federacinės valstybinės formos su savo nuolatine federacine centro valdžia, o net ir tos tarptautinio imperializmo formos, kuri senovėje reiškėsi formuloje „pax Romana“, o šiandie del tam tikros valstybinių padarų grupės tapo atgaivinta Anglijos Dominionų tarptautinėje Imperijoje („pax Britanica“), vis

delto stengiasi pakeisti tarpvalstybinę anarchiją tam tikru organizuotu tarpvalstybiniu junginiu, tam tikra korporatyvine valstybių draugija („Tautų Sąjunga“).

Mes šitų pastangų tiksliai nežiūrėsime, nes tai neįeina į šio rašto problemą. Man rūpėjo tiktai pabrėžti pats evoliucijos reiškinys, įdomus ir žymus mūsų laikais, būtent — valstybinės socialinio bendravimo formos konsolidacija naujoje valstybių diferenciacijoje nacionaliniu kriteriumu ir šios konsolidacijos papildymas tarptautiniu ar tarpvalstybiniu organizavimusi, kurio pagrindiniais vienetais virsta teritorinės vietos valstybės, atstovaujamos savo centro valdžių (ryškią ir svarbią išimtį, kuri prieštarauja šiam valstybiniam tarptautinio organizavimosi dėsniui ir kuri, jeigu ji išsivystys ir nusistovės, gresia visos konstrukcijos sugriovimu, — sudaro tendencija pastatyti greta teritorinių valstybinių vienetų — atskirų nacionalinių, rasinių, bažnytinių ir kitų „mažumų“ įvairiose valstybėse, kaip tam tikrų savarankiškų tarptautinių teisių subjektų; ši problema, viena rimčiausių ir reikšmingiausių mūsų laikais, būdama pagaminta naujo nacionalinio valstybių diferenciacijos kriteriumo, šioje savo tendencijoje laužo teritorinį, taigi patį pagrindinį valstybinio bendravimo dėsnį, ir sudaro naują reiškinį visuomeniškos tarptautinio bendravimo konstrukcijos, keičiančios jo teritoriškai tarpvalstybinę konstrukciją).

2. Revoliucinis sindikalizmas. Suvereninės teritorinės valstybės pakeitimas suvereniniais profesiniais junginiais. Teritorinė anarchija. Suvereniniai sindikatai ir organizuotas tarpsindikalinis bendravimas; statistikos ir registracijos centro įstaigos; tarpsindikaliniai kongresai.

Bet štai kartu su šita besivystančia valstybine konsolidacija, kuriai neprieštarauja visuomeniškos konstitucinės valstybės reformos sumanymai, nes jie nenaikina ir neneigia teritorinės socialinių veiksnių organizavimosi konstrukcijos ir jų federacinės teritorinio centro valdžios, monopolizojančios politinę galią tam tikro ploto ribose, — ima reikštis ir augti kitokia politinio organizavimosi ideologija, kurios žymiausiu dėsniu yra valstybės neigimas ir teritorinės anarchijos skelbimas. Keliami šios ideologijos sumanymai turi gana artimų ryšių su kai kuriomis visuomeniškai konstitucinės reformos tendencijomis valstybės ribose, jungiamomis su organizuotų profesinių bei klasinių junginių atstovavimo sistema.

Ši ideologija galima apibūdinti kaip sumanymas pakeisti viešpataujantį teritorinį junginį—suvereninę valstybę —viešpataujančiu profesinių junginių suvereniniu sindikatu. Teritorinis politinės galios monopolis būtų galutinai nugriautas ir palaidotas, juo remiamas valstybinis mechanizmas būtų — kaip

išsitarė dar Fridrichas Engels (Engels — „Les origines de la société,“ prancūzų vertimas, 281 pusl.) — perkeltas ten, kur jam tinkanti jo užtarnauta vieta, į antikvarinį muzėjų, kaip įdomus praeities daiktas, greta bronzos kirvio ir kitų barbariškos civilizacijos paminklų. Politiniu gi vienetu, kurio galia tebūtų grynai ekonominė, nevaržanti kitų žmogaus laisvo jungimosi, bendravimo ir psichinio socialinio vystymosi padarų, — būtų suvereninis profesinis eksteritorinis junginys.

Suvereniniai profesiniai junginiai, turį pakeisti senąją teritorinę valstybę, nesą reikalingi jokios teritorinės viešpataujančios valdžios, tvarkančios jų veikimą. Jie patys savo jėgomis aprūpinsią žmonių gerovę, nes jie esą kompetentingi tai padaryti — jie vieni teturį kvalifikacijų šiam darbui. O jeigu tai bus tinkamai aprūpinta, tai jau gal tikimasi, kad visa kita ateisią savaime ir kad nustosią žmonių ginčai bei kovos, įsigalėsianti tvarka ir brolybė tarp žmonių, o visi kiti neekonominiai socialiniai momentai, kurie šiandieną jungią ir skirstą žmones ir verčią juos kovoti ir stengtis viešpatauti kiti kitiems, jeigu neišnyksią, tai bent nustosią savo griežtumo, kurio tikras grūdas esąs paslėptas ekonominės tvarkos netobulume ir klasinėje šios gadynės visuomenės konstrukcijoje.

Būsimieji suvereniniai profesiniai junginiai, paveldėję organizacinę teritorinės valstybės funkciją visuomenėje, kaip savo laiku teritorinė valstybė paveldėjusi ją iš savo pirmtakūnės — senovės šeimos, bet vykindami šią funkciją visai kitokiais metodais, negu ją vykinusi valstybė savo smurto metodu, sudarytų, žinoma, teritorinę anarchiją, nes profesinių junginių suverenumas išskiria teritorinę valdžią. Tiesa, profesiniai junginiai, kad ir būdami suvereniniai, negalėsią kiekvienas sau gyvuoti be jokių ryšių su kitais profesiniais junginiais. Ekonominis gyvenimas, įvairių žmogaus reikalų tenkinimas, negalįs vykti vieno profesinio junginio ribose. Atskiri profesiniai junginiai — sindikatai — tvarkysią tiktai atskiras gamybos ir viešojo ūkio šakas; tad turėsianti būti sudaryta organizacija, jungianti tas visas ūkio šakas ir tarnaujanti viešajam ūkiui. Todel atskiri suvereniniai sindikatai įeisią vieni su kitais į pastovius nuolatinius santykius ir sudarysią šiems savo santykiams tam tikrą quasi - federacinę organizaciją; bet pastaroji būsianti labiau panaši į šios dienos tarpvalstybinio bendravimo anarchiją, negu į valstybinę federaciją, nes šis būsimas tarpsindikalinis bendravimas, kad ir nustatysiąs savo funkcionalinius centro organus, vis delto vengsiąs centro valdžios, veikiančios imperiumu ir turinčios įsakymų galios.

Ši quasi - federalinė tarpsindikalinė centro „vyresnybė“, jeigu būtų galima ji taip pavadinti, arba, gal tiksliau sakant, tarpsindikalinė centro įstaiga, tesireikštų, kaip sako vienas Prancūzų sindikalizmo ideologas (Esmeino cituojamas Maxime Leroy — „La transformation da la puissance publique“, 177 pusl., — plg. Esmein - op cit., I t. 56 pusl.) kaip suvaržyta biurokratija, kurios

vienintelė funkcija tebūtų — centralizuoti profesinių federacijų teikiamas žinias joms svarstyti; tai tebūsianti gamybos davinių įstaiga, registracijos biuras, veikiąs betarpiškai tarpsindikalinių kongresų prižiūrimas ir vadovaujamas; viskas, kas reiškiasi sprendžiančiu nutarimu, numatymu, iniciatyva, tikru darbu, — tai priklausysią patiems gamintojams, susibūrusiems ir susiorganizavusiems į sindikatus; reglamentacija, statistikos tvarkymas ir jos išvadų teikimas — tebusią federaliniams ir sindikaliniams valdininkams pavesta.

Šis suvereninių sindikatų organizuotas tarpusavio bendravimas — jų quasi - federacija arba konfederacija, — be šių statistikos ir registracijos centro įstaigų, priklausomų valdininkų vedamų, turėsianti taipogi reikštis tam tikrais sindikatų atstovų suvažiavimais arba kongresais. Bet tai nebūsią valdžios organai, turį galios įsakyti ką nors sindikatams; nepriklausomieji suvereniniai sindikatai neprivalėsią jų nutarimų klausyti kaipo valdžios įsakymų. Tai būsią derybų ir kompromisų organai, panašūs į šios gadynės tarpvalstybinius kongresus bei konferencijas. Jie nedarysią privalomų nutarimų ir neleisią įstatymų; jų dalyviai — sindikatų atstovai, veikią, žinoma, imperatyviniu mandatu, teformuluosią pasiulymus ir redaguosią savo debatų ir derybų bei išvadų protokolus, kurie būsią pavesti patiems sindikatams ratifikuoti.

Taip maždaug atrodo pagrindinės politiškai visuomeninės reformos koncepcija, kuri statoma prieš valstybinės organizacijos koncepciją. Ji gavo savo ideologinę konstrukciją judėjime, vadiname revoliuciniu sindikalizmu, kuris ypač buvo išsiplėtęs prieš Didįjį Karą Vakarų Romenų (Lotynų) tautų (Prancūzų, Ispanų ir Italų) tarpe ir sudarydavo stiprią anarchinę socializmo šaką, griežtai kovojančią su to paties socializmo taip vadinama social - demokratijos šaka. Jis neišnyko ir po Didžiojo Karo.

3. Revoliucinis sindikalizmas tegali remtis darbininkų sindikatais. Klasinio suskirstymo panaikinimas, kaipo sindikalinės konstrukcijos sąlyga. Revoliucinio sindikalizmo taktika remiama ekonomine darbininkų sindikatų kova prieš buržuaziją.

Kad suvereninė teritorinė valstybės organizacija būtų galima pakeisti suverenine eksteritorine profesine organizacija, kuri, jos sumanytojų ir ideologų pažiūromis, būtų galėjusi pakeisti valstybinio smurto drausmę profesinio ir tarpprofesinio ekonominio bei socialinio solidarumo drausme, reikia, žinoma, kad profesinės grupės žmonių reikalai būtų solidarūs. Tai išskiria bet kurį klasinį žmonių suskirstymą ir verčia šio sindikalizmo ideologus remtis tiktai vienos klasinės rūšies sindikatais, būtent darbininkų

sindikatais. Klasių suskirstyme ir jų kovoje tos socialinės klasės, kurios savinasi gaminimo įrankius (kapitalą jo įvairiose formose) ir skiria savo narių privatinį (asmens) interesą nuo bendrųjų visuomenės reikalų, laikydamos gamybą ir viešąjį ūkį eksploatacijos dirva jų privatiniam pelnui, bei naudodamos beturčių darbą savo įmonėse kaip savo privatinio ūkio elementą, netinkančios naujai būsimajai socialinio bendravimo organizacijai. Šių klasių metodas remiąsis ne solidarumu, bet smurtu, jis kaip tik esąs reikalingas valdžios ir valstybės, policinės organizacijos ir viso viešosios teritorinės galios aparato, be kurio jų viešpatavimas ir jų viešojo ūkio eksploatavimas savo išimtinai naudai būtų neįmanomas. Tad šios klasės esančios naikintinos, kaip visuomenės parazitas, kenkiąs reformai, įgyvendinamai solidarumu. Visa žmonija skirstoma į dvi pagrindines klases: naikintiną turtuolių, kapitalistų, buržuazijos klasę ir plačią darbo žmonių, beturčių, proletariato mąsę. Pastaroji tegalinti ir tebepajėgsianti įvykdyti pagrindinę visuomenės profesinės organizacijos reformą, turėsiančią paliuosuoti būsimą laimingą žmoniją nuo nepakenčiamo ir nereikalingo valstybinio smurto.

Todel sindikalizmas remiasi ir tegali remtis darbininkų profesiniais sindikatais. Iš plataus ir galingo profesinio sindikalinio judėjimo aukštai išsivysčiuose pramonės kraštuose jis pasirenka tiktai vienos klasinės kategorijos sindikatus, atmesdamas visus kitus profesinius sindikatus, kaipo netinkamus jo sumanytai reformai, ir šiuos pasirinktus sindikatus stengiasi padaryti naujos tvarkos branduoliais ir veikliais josios vykintojais. Šio sindikalizmo ideologų pažiūromis, darbininkų sindikatai (profesinės sąjungos) turį jau šiandien kovoti del būsimos profesinės visuomenės organizacijos, keičiančios valstybės organizaciją, ir būtent — turį vykinti šią kovą ne tiek revoliuciniu darbu prieš valstybę ir josios institucijas, kiek ekonomine klasine kova prieš kapitalistus, prieš darbdavius, prieš buržuaziją.

4. Valstybiškai politinės kovos metodų neigimas revoliuciniame sindikalizme. Ekonominis proletariato karas ir nuolatinė jo ofensyva („violence“). Visuotinas streikas.

Ne valstybė, bet buržuazija yra šio revoliucinio sindikalizmo laikoma svarbiausiu naujosios tvarkos priešu, į kurį reikią taikyti revoliucinių darbininkų sindikatų nenuilstančią ofensyvą. Valstybė bei jos politinės institucijos užtenką darbininkų sindikatams ignoruoti. Esą pavojinga kištis darbininkams bei jųjų profesinėms organizacijoms į politiškai klasinę kovą politiškai valstybinėmis šios kovos formomis bei priemonėmis valstybiniuose politiniuose padaruose, jų tarpe ypač parlamentuose, kaip tai pataria darbininkams daryti jų tariamieji vadai ir globėjai iš socialdemokratijos.

Tai esą pavojinga ne todel, kad darbininkams šioje kovoje gręsia smūgiai. Smūgių revoliucinis sindikalizmas nebijo. Jis apskritai randa, kad kova turinti būti griežta, o kur yra griežta kova-karas, ten smūgių išvengti negalima. Bet darbininkų ir jų profesinių organizacijų dalyvavimas politinėje kovoje del valstybės valdžios, jų dalyvavimas rinkimuose į parlamentą ir per savo atstovus pačiame parlamente, — esąs pavojingas kaip tik tuo, kad jis nuodijąs darbininkų sąmonę ir pratinąs juos branginti naikintinos valstybės institucijas; jis skiepijąs darbininkams — žmonijos rytojaus kariams — valstybingumo nuodus, jis mokinąs juos kovoti buržuazijos ginklu ir josios priemonėmis, o tai kaip tik stiprina ir pratęsia valstybės gyvavimą.

Darbininkų ir jų profesinių organizacijų valstybinis politikavimas tebesąs naudingas profesionalų politikų saujeliai, kurie, dėdamiesi darbininkų vadais ir bičiuliais ir pasivadindami socialistais ar socialdemokratais, iš tikrųjų puikiausia sugyveną parlamentuose su buržuazija ir darą savo asmenišką karjerą. Šių parlamentinių darbininkų gynėjų, — revoliucinės frazės deklamatorių, — „socialistų“ ar „socialdemokratų“ — buržuazija jau senai nustojusi bijoti. Jie jai esą reikalingi kaip dekoracija ir kaipo veiksnys, traukiąs darbininkų judėjimą iš revoliucinių vėžių į „tautos vienybės“ parlamentinę laboratoriją; jie esą buržuazijos bičiuliai. Darbininkai privalą saugotis šių pikčiausių savo neva gynėjų, o iš tikrųjų jų laimės pardavikų ir klastingų pranašų, geriausiu gi atvėju — naivių trumparegių.

Darbininkai ir jų profesinės — klasinės organizacijos turį suprasti, kad jie parlamentinėje kovoje nieko nelaimėsią ir teprarasią savo revoliuciniškai klasinę psichologiją, įgydami buržuazinės valstybinės ideologijos ir įpročių.

Darbininkų ir jų sindikatų revoliucinė jėga turinti būti nukreipta nuo politinės valstybinės kovos į ekonomiškai klasinę kovą su buržuazija. Ši kova esanti ekonominis ir klasinis karas. Šiame kare darbininkai turį nuolat laikytis ofensyvos, vengti kompromisų ir nenusileisti. Karas esąs reikalingas energijos įtempimo, nuolatinio puolimo, smūgių („violence“) priešui. Šie karo smūgiai („violence“) esą visai kas kita, negu valstybinis smurtas, valdžios prievarta („force“), pasireiškiantis pavergtų ir nuginkluotų pavaldinių smaugimu. Vienas žymių šio revoliucinio sindikalizmo ideologų — Georges Sorel — parašė ištisą labai įdomią knygą apie šią revoliuciniškai klasinę darbininkų „violence“ (šis terminas sunku tiksliai išversti į lietuvių kalbą), kurią jis stato prieš valstybinį valdžios smurtą ir laiko vienu galingiausių reformos veiksnių ir būtent tokiu klasinės pedagogikos padaru, kuris išvystąs darbininkuose naujos visuomenės karžygių ypatybes ir pajėgsiąs perauklėti ir atnaujinti būsimos darbo žmonijos sielą (Georges Sorel — „Réflexions sur la violence“, V laida, Paryžius, 1921; pirmoji laida pasirodė, rodos, 1906 metais)

Šios kariškai klasinės ofensyvos darbas, ši ypatinga revoliucinė „violence", kurią turi išvystyti darbininkų sindikatai šios gadynės kovos metu del būsimos valstybinės visuomenės — revoliucinis sindikalizmas juos veda ypač į visuotino streiko („la grève générale") sumanymą. Tai esąs ir turįs būti ne politinis, bet ekonominis visuotinas streikas, viena tų socialinių katastrofų ar kataklizmų, kurie griauną esamąją tvarką ir leidžią naujiems pribrendusiems procesams apsireikšti ir naujoms gyvoms jėgoms įsteigti naują visuomenės organizaciją.

5. Visuotino ekonominio streiko legenda revoliuciniame sindikalizme (Georges Sorel'o revoliucinė koncepcija).

G. Sorel, labai originalus rašytojas ir gilus revoliucinio sindikalizmo ideologas, žmogus, be abejo, didelio mokslo ir didelės erudicijos, kuris nemėgsta pigių efektų, nesitenkina programinėmis frazėmis ir būsimos laimės receptais, randa, kad, apskritai, visuotino streiko tezė, kuria gyvena revoliucinis sindikalizmas, tebesanti labiau legenda,— socialinis mytas, negu programinė realybė. Bet, jo nuomone, tai esanti viena tų žmonijos legendų, kurios, kaip Betleemo žvaigždė, spindi žmonių sielose kiekvienoje didelio ir svarbaus istorinio krizio valandoje ir veda jų mases į žygius, iš kurių gimsta naujos pasaulio gadynės. Tokia buvusi pirmųjų krikščionių legenda senovės Romoje, tokia bažnytynės ir apskritai socialinės reformos legenda, ypač kalvinizmo ir taipogi Liuterio reformacijos metu, panaši Didžiosios Prancūzų Revoliucijos ir Napoleono legenda. Jų buvę labai daug. Kiekvienas ryškus ir galingas judėjimas gaminąs sau savo legendą. Legenda ar mytas, kaipo judėjimo ir reformos veiksnys, esąs daug svarbesnis ir rimtesnis, negu programa, negu teorinė konstrukcija.

Revoliucinis proletariato karingumas („violence" formula) ir visuotino ekonominio streiko legenda esą todel brangiausieji žmonijos atgaivinimo mūsų gyvenamos gadynės veiksniai. Ar būsimas visuomenės sutvarkymas, revoliucijai laimėjus, bus iš tikrųjų visai toks, kaip jį piešia sindikalizmo teoretikai (suvereniniški profesiniai sindikatai ir tarpsindikalinis bendravimas su statistikos ir registracijos centro įstaigomis ir tarpsindikaliniais kongresais) — tai G. Sorel nesiima spręsti. Jam svarbu ne busimų formų tikslus iš anksto nustatymas, kuris gal ne visai taip nusistovėsiąs, kaip jis mėginama šiandien formuluoti, bet pats judėjimas ir pats socialinės žmogaus sielos persilaužimas klesinės kovos galutiniame laimėjime ir socialinio solidarumo bei teisingumo užviešpatavime panaikinus klasinę visuomenės konstrukciją, kuria, jo ir jo draugų nuomone, remiantisi teritorinė valstybės organizacija. Svarbu esą tai, kad šis solidarumas įkursiąs naujas bendravimo formas, kurios nebegalėsiaučios būti valstybinėmis

Tad einant revoliuciniu sindikalizmu — ne šios gadynės politinės reformos, ne valstybės pertvarkymas, bet ekonominis ofensyvinis proletariato ir jo sindikatlinės organizacijos karas prieš buržuaziją, vedąs į klasinės visuomenės katastrofą ir turįs sunaikinti pačią klasinę konstrukciją bei įvykinti viešojo ūkio socializaciją,— sudarysiąs ir būsimos pamatinės politinės reformos pagrindą, reformos, turėsiančios pakeisti valstybę ir teritorinę jos valdžią suvereniniu sindikaliniu laisvu socialiniu bendravimu (del revoliucinio sindikalizmo ideologijos žiūrėk Paul Boncour „Le fédéralisme économique", 1902 m., Berthod — „Des syndicats de fonctionnaires et de l'organisation de la démocratie" prancūzų žurnale „Revue politique et parlamentaire" 1906 m. vasario mėn. sąsiuvinys, Maxime Leroy-op. cit., Georges Sorel-op. cit., ir plg Esmein „Elements de Droit Constitutionnel" 1921 m., I t., 55—57 pusl. ir Hauriou „Précis de Droit Constitutionnel", 1923 m., 619—617 pusl.)

6. Valstybės neigimas socializmo doktrinoje. „Proletariato diktatūra", kaipo valstybės nugalėjimo priemonė. „Proletariato diktatūros" valstybinis pobūdis. Valstybinė kova „proletariato diktatūrai" valdžios pasiekti.

Šios idėjos apie suverenines valstybės ir teritorinės centro valdžios pakeitimą laisvu darbo žmonių grupių sugyvenimu naujoje visuomenėje, paliuosuotoje nuo klasinio suskirstymo ir ypač nuo pastarojo pagrindo — gaminimo įrankių (kapitalo) privatinės nuosavybės, — nėra paties rėvoliucinio sirdikalizmo išgalvotos. Jos sudaro svarbiausią elementą tam tikros socialines doktrinos ir kartu judėjimo, vadinamo socializmu, plačiąja prasme. Jos randasi pagrindinėse naujos gadinės socializmo steigėjų tezėse, ypač Prancūzijoje Proudhon'o moksle ir garsiojoje t. vad. istorinio metarializmo doktrinoje, kuri virto klasiškąja socializmo doktrina ir kurios didžiausiais mokytojais buvo garsusis Karolis Marks ir Fridrichas Engels. Priešvalstybinis socializmo mokslas, kuris vėliau susiskirstė įvairiomis srovėmis ir pagamino kelias būsimos politinės visuomenės konstrukcijos koncepcijos, turi savo giliausių idėjinių šaknų šių XIX amžiaus socializmo tėvų raštuose

Proudhon'o įtaka yra žymi ypač Prancūzijoje ir kaip tik revoliuciniame sindikalizme (Proudhon'o raštai: „Du principe fédératif", „De la justice dans la Révuliution et dans l'Eglise". „De la capicité politique des classes ouvrières"). Markso ir Engelso įtaka (ypač gi teorinė Markso įtaka — jo klasiškas veikalas „Kapitalas") buvo daug gilesnė ir platesnė; jų doktrina užgulė visą socializmą ir suteikė jam ryškiausių idėjinių pamatų, kuriais visos jo srovės gyvena. Vieno garsiausių Markso ir Engelso raštų — „Komu-

nistinio manifesto" — idėja, kad socialinė revoliucija, kurią įvykinsiąs naujos gadynės proletariatas, neturinti pasiekti tiktai to tikslo, kad viena valdanti mažuma tebūtų kitos mažumos pakeista, o taipogi jų mokslo nuolat skelbiamoji tezė, kad proletariato politinė kova del valdžios valstybėje ir šios kovos laimėjimas — proletariato diktatūra — tebesanti skiriama gaminimo įrankių privatinei nuosavybei ir visuomenės klasinei diferenciacijai panaikinti bei viešajam ūkiui socializuoti,—pabrėžia, kad valstybė, kurią socializmo steigėjai numanė, kaipo klasinio viešpatavimo padarą, nėra ir negali būti jų doktrinos palaikoma. Ji turinti išnykti

Tad bent teoriniai visas socializmas yra priešvalstybinis. Bet socializmui, kaipo tam tikram klasiniam proletariato judėjimui, išsivysčius, jis toli gražu ne visas nuosekliai laikosi priešvalstybinių savo mokslo tėzių. Valstybinių politinės kovos priemonių neigimas mūsų išžiūrėtame revoliuciniame sindikalizme nėra kitų socializmo srovių palaikomas. Proletariato diktatūros idėja reikalauja veiklaus dalyvavimo socialistų kaip tik politinėje kovoje del valstybinės valdžios, nes ši diktatūra tebėra valstybinė. Nors šios dienos komunistai savo įsteigtą „sovietinę" valstybę, turinčią realizuoti socialistinę proletariato diktaturą, vadina „pusiau valstybe" ir stengiasi įrodyti, kad tai jau nesanti valstybė tikrąja prasme (žiūrėk Hurvič'ius — „Osnovy Sovietskoj Konstituciji", Petrogradas, 1923 m., I sąsiuvinys, 72 75 pusl.), bet vis delto iš tikrųjų valstybinis šios konstrukcijos pobūdis yra neabejotinas. Proletariato diktatūra be teritorinės valstybinės valdžios būtų neįmanoma.

Kova gi del proletariato diktatūros valstybės valdžioje reikalauja socialistų dalyvavimo parlamente, nes vienais revoliuciniais metodais ji negali būti vedama. Šie metodai, tinką suirutės arba kurio nors gilaus krizio metui, negali pakeisti visų kitų kovos metodų kitu metu. Todel, kad proletariato diktatūros bei valstybės panaikinimo idėja ir išstumė iš nuoseklios socialistinės ideologijos „laisvosios liaudies valstybės" sąvoką, kurią palaikydavo senesnėsės socialistų kartos (ž. Hurvič'ius — op. cit., 75—78 pusl.), bet vis delto politinės kovos reikalai „buržuazinėje" valstybėje neleidžia jiems išsižadėti visų kovos ir propagandos progų bei priemonių, kurių tarpe randasi ir dalyvavimas parlamente bei parlamentinės tribunos ir parlamentinių vyriausybės kontrolės institucijų naudojimas „buržuazinės" tvarkos kritikai ir „buržuazinei" valstybei ardyti.

7. Kompromisinės „reformistinės" socializmo srovės. Quasi-socialistinės „liaudies socialistų" ir „radikalų-socialistų" srovės.

Bet socialistų dalyvavimas „buržuazinių" valstybių parlamentuose nepasilieka be įtakos į jų ideologiją ir jų veikimo kryptį.

Jų dalis, suviliuota įvairių teisinių socialinių reformų galimumais „buržuazinės“ tvarkos ir „buržuazinės“ valstybės ribose, pamažu išsižada revoliucinio metodo, nustoja tikėjusi griežtai katastrofiniu laimės pasiekimu ir, turėdama drąsos nusikratyti pasenusios klasiškos ideologijos ir ypač frazeologijos, nebeatatinkančios jų darbui ir jų siekimams, atvirai keičia savo teorinį nusistatymą ir iš revoliucionierių virsta „reformistais“ (pavyzdžiai: t. vad. parlamentinis socializmas Prancūzijoje, E. Bernšteino revizijonizmas prieš karą Vokietijoje ir t. t.). Šių naujų neberevoliucinių, bet „reformistinių“ socializmo srovių ideologija, valstybiniu atžvilgiu, artima „buržuazinei“ demokratijai, grįžta į senąsias „laisvosios liaudies valstybės“ sąvokas, nebesvajoja apie revoliucinę proletariato diktatūrą, linksta išsižadėti būsimos neaiškiai vaizduojamos sindikalinės arba komunistinės anarchijos. Šios srovės socialistai bendradarbiauja „buržuazinių“ valstybių parlamentuose ir vyriausybėse su pažangiaisiais „buržuaziniais“ demokratais, sudaro su pastarųjų politinėmis partijomis valdančius blokus, dalyvauja koaliciniuose ministerių kabinetuose, kartais patys šiuos kabinetus sudaro ir stovi jų pryšaky. Net pats didysis Jaurés Prancūzijoje nuolat svyravo tarp parlamentinio socializmo, einančio „reformizmo“ takais, ir ortodoksinės socialdemokratijos, besilaikančios klasiškųjų marksistinio socializmo sąvokų.

Bet parlamentinė socializmo evoliucija reiškiasi ne tiktai „reformizmo“ srovės įsigalėjimu. Parlamentinės kovos reikalai, balsų svorio reikšmė masiniuose rinkimuose ir pačiame parlamente, — ypač kai pasitikima realiu parlamento įstatymų leidimo ir valdymo darbu, — verčia socialistus, įpainiotus į parlamentinę kovą, ieškoti balsų tuose rinkikų sluoksniuose, kurie klasiniu atžvilgiu neįeina į proletariatą arba tepriklauso įvairioms tarpklasinėms grupėms ir maža teturi bendra su klasiniu darbininkų nusistatymu ir su ideologija, vedančia į socializmo tėzes, o kurie del įvairių priežasčių yra nepatenkinti esamąja tvarka arba valdžia ir todel yra opoziciniai nusistatę. Socialistai kelia per rinkimus obalsius, kurie iš tikrųjų nieko revoliucinio, ypač valstybiniu atžvilgiu, neturi ir, pagaliau, socializmo vardu ir po socializmo veliava patenka į socialistų eiles ir į parlamentą toki socialiniai elementai, kuriems socialistinė ideologija yra visai svetima. Kitos artimos proletariatui visuomenės grupės, įvairios liaudininkų ir smulkiosios buržuazijos grupės, taipogi naudoja dažnai socializmo vardą, konkuruodamos per rinkimus su socialistais, varžydamosios su jais del tam tikrų rinkikų sluoksnių balsų arba stengdamosios gauti balsų ir darbininkų tarpe. Ir štai parlamentinis „reformistinis“ socializmas apauga įvairiais quasi-socialistiniais politiniais padarais, kurie iš dalies įeina į jo tarpą, o iš dalies žydi ir vystosi greta jo, sudarydami įvairias „liaudies socialistų“, „radikalų-socialistų“ ir kitokias panašas pusiau socialistines partines ir idėjines politines organizacijas.

8. Socialdemokratija. Jos skilimas. Valstybinis socialdemokratijos sparnas. Revoliucinis kumunistinis sparnas.

Bet ir toji socializmo srovė, kuri dalyvaudama parlamentinėje kovoje neišsižadėjo pagrindinės socialistinės ideologijos ir griežtai laikėsi visų klasiškųjų „marksizmo" tėzių, saugodama ribas, skiriančias socializmą nuo „buržuazinių" srovių ideologijos, vis delto neišvengė kompromisinės dvasios, kuri ypač reiškiasi valstybiniame jos nusistatyme. Ši srovė — tai yra taip vadinamoji socialdemokratija, kuri gyrėsi savo socialistiniu grynumu ir kratėsi nuo visų reformistinių revizionizmų, liaudies socializmų ir panašių pusiau „buržuazinių" srovių.

Ir šios socialdemokratijos tarpe pamažu įsigalėjo kompromisinis palinkimas ir ėmė reikštis tendencijos perkelti visą griežtos socialistinės ideologijos bagažą su visomis jo proletariato diktatūros, galutinos kapitalo socializacijos, anarchinės visuomenės ir kitomis panašiomis tezėmis, į tokį tolimos ateities laiką, kuris paverčia šias tezes frazėmis, nustojusiomis revoliucinio turinio šios gadynės valstybiniam bendravimui. Šio kompromisinio palinkimo įsibrovimas į socialdemokratijos eiles, augąs paraleliai jos galios augimui parlamentuose, turėjo anksčiau ar vėliau pagaminti jos tarpe skilimą; turėjo išsiskirti toji jos dalis, kuri liko ištikima klasiškajai marksistinės revoliucinės doktrinos ideologijai ir kuri buvo nusistačiusi griežtai ir nuosekliai įgyvendinti visas šios ideologijos išvadas.

Skilimas marksistinės socialdemokratijos tarpe pradėjo reikštis dar prieš karą, bet ypač tai pasižymėjo Didžiojo Karo metu ir Didžiajam Karui pasibaigus. Didžiojo Karo metu ne tiktai įvairios „reformistų" ir „liaudies socialistų" srovės, bet ir žymi marksistinės socialdemokratijos dauguma įvairiose valstybėse — ypač kariaujančių valstybių tarpe — užėmė aiškiai valstybinę poziciją, dažnai pasižymėdamos nepaprastu valstybiniu patriotizmu ir net militaristiniu upu. Ryškiausį šio nusistatymo pavyzdį davė ypač stipri ir drausminga Vokiečių socialdemokratija, kurios marksistinis vardas ir tradicijos buvo garsus visame socialistų pasaulyje. Tiktai nedidelė socialdemokratijos dalelė su maža savo buvusių vadų saujale nepasidavė šiam kilusiam valstybingumo ūpui ir liko nuosekliai ištikima senajam klasiškam priešvalstybiniam revoliuciniam nusistatymui. Socialdemokratijos skilimas, kur jis dar nebuvo anksčiau įvykęs, apsireiškė kategoriškai. Iš socialdemokratijos kompromisinių eilių išsiskyrė revoliuciniai jos gaivalai; Vokietijoje jie pasivadino nepriklausomais, nes iš karto šioms naujoms socializmo kategorijoms nebuvo nustatyta tiksli terminologija, o kompromisinė dauguma nemanė išsižadėti tradicinio socialdemokratijos vardo, kaip ji neišsižadėjo taipogi marksistinės frazės, kad ir nebeatatinkančios jos naujam griežto valstybingumo ūpui.

Dar ryškiau pasižymėjo ši evoliucija Didžiajam Karui pasibaigus, kilus ekonominei bei politinei suirutei ir revoliuciniam masių bruzdėjimui. Skilimas nuėjo gylyn, abi buvusios socialdemokratijos dalys galutinai susiginčijo ir tarp jų prasidėjo griežta kova, tebetęsiama visuose kraštuose ir visame pasauliniame socializme. Kompromisinė socialdemokratija ne tiktai atsisakė pasinaudoti revoliuciniu bruzdėjimu socializmo galutinoms svajonėms įvykdyti — bandyti proletariato diktatūra nugalėti senąją klasinę visuomenę ir pačią valstybę, bet rasdama, kad dar nėsąs metas tai daryti ir kad kapitalistiškai klasinis visuomenės režimas dar nėsąs pilnai pribrendęs, o todel socialinės revoliucijos bandymai virstų kenksmingais ir nerimtais eksperimentais, nepajėgiančiais įgyvendinti naujosios laimingos tvarkos ir tesuardysiančios paties proletariato gerovę ir medžiaginę bei psichinę kultūrą, — kilo prieš savo buvusių draugų, revoliucinių socialistų, socialinės revoliucijos pastangas ir susidėjusi su „buržuazijos" elementais, puolė ginti esamąją tvarką ir ypač valstybingumo idėją, žinoma, pažangiose jos formose. Tai yra faktas, kad didžiojo pasaulinio revoliucinio krizio metu, kuris dar nėra pilnai pergyventas, socialdemokratija atsidurė valstybės gelbėtojų ir gynėjų eilėse, kaip kairiųjų ir pažangiųjų „buržuazijos" liaudies elementų ištikima bičiulė. Turėdama daugybėje kraštų politinę valdžią savo rankose ir tuo pačiu būdama atsakinga už jos naudojimą, kaipo vienas svarbiausiųjų sprendžiančių politinių veiksnių, — kartais viena, kartais koalicijoje su kitais nesocialistiniais socialiniais veiksniais, — ji šios valdžios prieš valstybę nenukreipė, o ją palaikė, nors formališkai ji savo teorinės marksistinės ideologijos ir neišsižadėjo.

Už tai revoliucinė socialdemokratijos srovė, susikonsilidavusi po Didžiojo Karo, kaipo „komunistinė" socializmo srovė, nuėjo griežtu socialinės revoliucijos ir politinės proletariato diktatūros keliu, užsimaniusi įvykinti galutinas socializmo išdavas, jų tarpe valstybės pakeitimą anarchija. Ji visu griežtumu puolė sunaudoti šiam tikslui revoliucinį bruzdėjimą, išvystyti jį, iškelti ir perversmais bei visokiomis revoliucinės ofensyvos („violence") priemonėmis bei metodais išplėsti ir monopolizuoti politinę valdžią savo organizuotos partijos rankose. Ir kur tai komunistams pasisekė — ten jie visu griežtumu, nežiūrėdami į jokias aplinkybes, nesileisdami — bent iš karto — į jokius kompromisus su kitais socialiniais bei politiniais veiksniais, ėmė realizuoti savo sumanytą proletariato diktatūrą, o jeigu vėliau kartais atsitikdavo būtinas kompromisų reikalas, nes be jų grestų galutinos suirutės, įvairių socialinių nelaimių, bado ir t. t. pavojus, tai vis delto buvo stengiamasi aprėžti šie kompromisai tam tikrais nusileidimais ekonominės ar socialinės tvarkos srityje, bet valdžios atžvilgiu kuo mažiausia; visa valdžia komunistų griežtai rezervuojama sau, nes tai sudaro pačią jų bandomos įsteigti proletariato diktatūros esmę.

Ryškiausias ir stambiausias komunistų srovės laimėjimo pavyzdys, kuris įgalina padaryti jų pastangų analizą ne tiktai teorijos, bet ir konstitucinės praktikos srity, tai, žinoma, sovietinės valstybės konstrukcija buv. Rusijoje (SSSR ir RSFSR). Kitur komunistų srovės laimėjimai (Vengrija, Bavarija, taipogi vienas nepaprastas senesnės gadynės precedentas — Paryžiaus 1871 m. Komuna) tebuvo laikinieji ir, kaip nenusistovėję, nesuteikia tokios patogios medžiagos analizui, kaip Rusų sovietinis eksperimentas. Bet ir ten, kur komunistų pastangos šiame revoliuciniame krizy liko neįgyvendintos, komunistinės socializmo srovės ideologija vadovauja kiekvienam jų darbui ir nustato visus jų žingsnius. Ir įeidami į „buržuazinių" valstybių parlamentus, komunistai daro tai ne valstybiniam įstatymų leidimo arba valdymo darbui, ne „reformizmui", o vien—socialinei ir priešvalstybinei revoliucijai rengti.

9. Dvi revoliucinio socializmo visuomeninės konstrukcijos koncepciji: sindikalinė ir komunalinė. Suvereninė komuna ir tarpkomunalinio bendravimo organizacija.

Mes anksčiau palietėme revoliucinį sindikalizmą, kaip vieną socializmo idealo įgyvendinimo srovę. Mes sakėme, kad ši srovė pasižymi tiek savo tam tikra būsimos visuomenės konstrukcijos koncepcija, tiek savo siūlomu ir taikomu šios konstrukcijos siekimo metodu. Koncepcijos atžvilgiu ji keičia valstybę suvereniniais sindikatais ir anarchiniu arba kongresiniu tarpsindikaliniu bendravimu. Metodo gi atžvilgiu ji, vietoj politinės kovos valstybinėmis priemonėmis bei formomis ir vietoj valstybinės arba pusiau valstybinės proletariato diktatūros, linksta tikėti katastrofine revoliucija, kurios svarbiausiais šios gadynės įrankiais būtų nuolatinė ekonominė organizuotų profesinių proletariato veiksnių ofensyva („violence") bei visuotinas streikas arba šio streiko legenda, kaipo proletariato karingumo šaltinis ir katastrofos veiksnys.

Mes matėme, kad metodo atžvilgiu yra ryškus skirtumas tarp revoliucinio sindikalizmo ir kitų socializmo srovių, neišskiriant revoliucinio šios gadynės t. vad. komunizmo, nes šios kitos srovės, jų tarpe ir komunizmas, plačiai naudoja kaip tik valstybines politinės kovos priemones. Bet būsimos avalstybinės visuomenės konstrukcijos atžvilgiu, koncepcijos skirtumas tarp šių revoliucinių socializmo srovių nėra taip griežtai kategoriškas ir aiškus. Tiesa, revoliuciniame socializme galima numatyti šiuo atžvilgiu lyg dvi pagrindini koncepciji, kurių viena galima pavadinti sindikaline arba profesine, o kita — komunaline, bet jos nėra griežtai kita kitai priešstatomos; jos dažnai yra derinamos ir kombinuojamos ir nėra kategoriškai suskirstytos tarp dviejų anksčiau nurodytų revoliucinio socializmo srovių —sindikalizmo

ir komunizmo — taip, kad jų pirmasis laikytųsi tiktai sindikalinės, atmesdamas komunalinę kaip nepriimtiną, o antrasis tai darytų atvirkščiai.

Kalbėdamas čion apie socializmo siūlomąją komunalinę socialinio bendravimo konstrukciją, kuria manoma pakeisti valstybinė jo konstrukciją, ir statydamas ją greta sindikalinės konstrukcijos, — aš turiu omeny ypač politinę, o ne speciališkai ekonominę visuomenės konstrukciją. Nors abi šios politinės formos turi ankšto ryšio su pagrindine ekonomine konstrukcija, nuo kurios jos yra neatskiriamos ir kuri del abiejų yra bendra bent kapitalo socializacijos ir klasinio suskirstymo panaikinimo atžvilgiu; bet aš smulkiau ir tiksliau įvairių šios ekonominės konstrukcijos pasiūlymų nežiūrėsiu.

Nuoseklaus socializmo sąvokomis, valstybė, kaipo klasinio suskirstymo padaras, naujosios ekonominės konstrukcijos visuomenėje turinti išnykti. Kas gi būsią jos vietoje? Vieni, kaip žinome, atsako: suvereniniai profesiniai junginiai — sindikatai ir laisvas kongresinis ir tarpsindikalinis bendravimas. Kiti atsako: valsčius („commune") — komuna. Bet ir pirmieji neneigia kategoriškai komunos (valsčiaus) greta suvereninių sindikatų; jeigu būsimas sindikalinis (profesinis) socialinis bendravimas būtų reikalingas tam tikro teritorinio auteriteto, tam tikrų drausmės priemonių del eventualaus sulaikymo kurių nors elementų, ardančių visuomenės tvarką, arba sudraudimo kurių nors kenksmingų visuomenei darbų, tai suvereniniai vietos sindikatai sugebėsią aprūpinti šį reikalą be atgaivinimo valstybiškai teritorinės organizacijos ir jos centro valdžios; šių teritoriškai policinių ir kitų panašių funkcijų vienetu galėsias būti valsčius-komuna — smulkus vietos padaras, paremtas vietos gyventojų solidarumu ir neužgaunąs pagrindinės laisvos sindikatų galios, jokiu būdu jiems neviešpataująs.

Šiek tiek kitaip vaizduoja sau būsimąją visuomenės tvarką komunalinė koncepcija. Neigdama, kaip ir sindikalinė, valstybę, ji valstybės ir teritorinės centro valdžios vietoj deda komuną — smulkų teritorinį vietos vienetą, — vietos žmonių solidarią bendruomenę. Ji tebūsianti suvereniniu vienetu būsimoje darbo žmonių visuomenėje. Kad tai ir yra teritorinė organizacija, tai vis delto ji nebūsianti miniatiurinė valstybė, nes valstybė remiasi valdančiųjų ir valdomųjų diferenciacija ir jos valdžia tebeveikianti smurtu, kad ir pridengiamu kartais įvairiomis bendrosios valios ir kitomis panašiomis fikcijomis. Paliuosuota nuo žmogaus viešpatavimo žmogui, remiamo klasiniu suskirstymu ir turtų asmenišku „pasisavinimu" (privatinė nuosavybė), — būsimoji visuomenė nebūsianti reikalinga žmonių valdymo funkcijos, o tuo pačiu valdžios — imperiumo. Tebūsiąs daiktų bendras valdymas — viešasis ūkis, bendrasis turtas. Teritorinė vietos bendruomenė — komuna būsianti suvereninė taja prasme, kad ji nepriklausysianti jokios aukštesnės galios. Tai būsiąs laisvas nepriklausomos vietos žmonių tvarkymasis. Ir kaip sindikalinėje koncepcijoje numatomas

tarpsindikalinis kongresinis bendravimas su sau priklausomomis centro įstaigomis įvairioms techniškoms socialinėms funkcijoms, bet be centro valdžios, be centro imperiumo, taip šioje komunalinėje koncepcijoje numatomas panašus tarpkomunalinis kongresais bendravimas su analogiškomis centro įstaigomis.

Ir kaip sindikalinė koncepcija kartais yra derinama su papildomu komunų veikimu greta suvereninių sindikatų, taip ir komunalinė koncepcija būna derinama su sindikalizmo elementais taja prasme, bad komuna gali būti suvokiama, kaipo ne tiktai ir ne būtinai individų gyventojų, bet ir autonominių profesinių vietos grupių ar junginių (sindikatų, profesinių sąjungų) — vietos bendruomenė.

Yra šioks toks tiek sindikalinės, tiek komunalinės socialistinės konstrukcijos panašumas į žinomąją mums Rousseau prademokratinę valstybinę koncepciją. Ir čia ir ten jaučiamas tas pats valdžios, kaip įsakymo galios, kaip imperiumo ir viešpatavimo žmonėms, pakeitimas bendrąja valia ar solidarumu; ir čion ir ten valdymo sąvoka, numatanti valdančiųjų ir valdomųjų diferenciaciją, pakeičiama valdymosi arba tvarkymosi sąvoka, kuriai atatinka tai, kas vadinama tiesioginiu valdymu; einant gi šitais dėsniais, ir čia ir ten funkcionalinis atstovavimas teleidžiamas imperatyviniu mandatu, o suvereninių sindikatų arba komunų ar tarpsindikalinių arba tarpkomunalinių kongresinių bendravimų, taip pat Rousseau koncepcijos valstybės organai sudaromi iš valdininkų, imperatyvinio mandato agentų, kontroliuojamų ir priklausomų atstovų, bet ne reprezentantų, pakeičiančių jų atstovaujamus rinkėjus arba skyrėjus.

10. Dvilypis sovietinės konstrukcijos sumanymo pobūdis (RSFSR-o ir SSSR-o konstitucijose). Valstybinis ir anarchinis organizacinis pradas.

Komunalinės socialistinės konstrukcijos bandymą mes užtinkame Paryžiaus 1871 m. Komunos precedente, bet ypač ryškūs yra komunalinės kocepcijos elementai sovietinėje konstrukcijoje, kurią mes šiuo atžvilgiu išžiūrėsime RSFSR-o ir iš dalies SSSR-o konstitucijoje.

Rusijos bolševistinės 1917 m. Revoliucijos vykintojų sumanymu jų nustatyta ir t. vad. III-ojo Komunistinio Internacionalo globojamoji sovietinė tvarka turinti arba bent turėjusi pasiekti du tikslu—jungti dvi revoliucini funkciji.

Butent, iš vienos pusės ji turinti realizuoti marksizmo skelbiamą ir socialistų trokštamą proletariato diktatūrą, kaipo visuomenės pertvarkymo metodą, kaip priemonę nuvalyti socialinį bendravimą nuo klasinės konstrukcijos elementų ir tuo pačiu nuo valstybės. Ši proletariato diktatūra turinti valstybinio pobūdžio. Socialinių klasių panaikinimas nesąs iš karto pasiekiamas, jis rei-

laująs tam tikro laiko, tam tikros kovos ir griežtų reformų, kurios reikią įgyvendinti. Pagaliau, ir ekonominės konstrukcijos pertvarkymas, kapitalo ir viešojo ūkio socializacija, kad ta jau ir būtų įvykdyta,—nesudarysią iš karto solidarios visuomenės, kuri galėtų vystytis be valstybės. Reikia nuvalyti žmonių psichika nuo klasinės sąmonės elementų, nes kol tai nebus padaryta, tol klasinės rekonstrukcijos pavojus nebūsiąs pašalintas. Tad, kol klasinė diferenciacija nėra nugriauta ekonominėje visuomenės konstrukcijoje ir žmonių sąmonėje, tol visuomenė esanti reikalinga valstybės. Paties gi socializmo sąvokomis, valstybė tebesanti klasinio smurto ir viešpatavimo reiškinys. Klasinėje visuomenėje, negalinčioje išvengti valstybės,—jeigu proletariatas nesigriebsiąs valdžios smurto ir neorganizuosiąs savo klasinės diktatūros, tai valdžią pasiimsianti buržuazija. Vadinasi, proletariatas tiesiog esąs verčiamas griebtis valdžios ir sudaryti valstybę. Proletariato valstybė esanti klasinė, kaip ir kiekviena valstybė. Skirtumas tebesąs tas, kad proletariatas neslėpiąs klasinio savo valstybės pobūdžio ir nemėginąs pridenti jo fikcijomis kitų pavergtųjų klasių akims apdumti. Ir jo klasinis valstybinis smurtas, atvirai skelbiamas ir taikomas, turįs būti griežtesnis už buržuazinės valstybės smurtą, nes tai esąs galutinas smurtas, taip sakant-žmonijos emancipacijos smurtas,—tasai, kuris esąs skiriamas patiems smurto (valstybės ir jos valdžios) šaknims išrauti. Jis remiąsis devizu „vim vi repellere licet", jis turįs išsivystyti į buržuazijos likučių terorizavimo sistemą, jis visu smarkumu turįs griebtis visų viešpatavimo ir prievartos priemonių be pasigailėjimo, be liberališko sentimentalizmo, atmesdamas visokias „piliečių teises" bei „laisves", „konstitucines teisių garantijas" ir kitus panašus dalykus: jie buvę geri ir galėję būti proletariato gerbiami buržuazinėje valstybėje, kaipo šioks toks apsiginimas prieš klasinį buržuazijos smurtą josios valstybėje, bet netinką proletariato valstybei, kurios valdžios smurtas turįs laisvės bei laimės misijos žmonijoje. Kilni proletariato diktatūros misija negalinti būti varžoma. Viskas, kas ją varžo, esą atmestina. Farizėjai, naivūs žmonės arba buržuazijos vilkai tegalį smerkti proletariato diktatūros valstybę už tai, kad ji nesilaiko įvairių moderniškos demokratinės valstybės padarų, skiriamų žmogaus-individo apsaugai prieš valdžios smurtą.

Taigi iš vienos pusės—proletariato diktatūra, klasinio smurto valstybė, teritorinė griežta valdžia, — suvereninė ir veikianti imperiumu.

Bet iš kitos pusės — sovietinė revoliucinioproletariato valstybė negalinti būti tiktai paprasta valstybė. Ji negalinti nė valandelei išsižadėti savo galutino tikslo, kuris vienas pateisina jos organizuojamą griežčiausį klasinį smurtą. Ji turinti ruošti dirvą naujajai visuomenei, ji turinti būti taip sudaryta, kad ji galėtų, nykstant naikinamai klasinei konstrukcijai, pamažu pati nykti ir virsti statistikos ir registracijos centro įstaiga laisvajame kongresiniame tarpkomunaliniame arba tarpsindikaliniame bendravime. Ji turinti

savo glėby išauklėti tokią visuomenės organizaciją, kuri, išnykus valstybei, liksianti jos vietoje ir tiksianti naujiems socialinio bendravimo dėsniams.

Žodžiu, sovietinė revoliucinio proletariato diktatūros konstrukcija turinti jungti du organizaciniu pradu: valstybinį ir anarchinį.

Toks bent buvo sovietinės konstrukcijos sumanymas, tokia mintis buvo dedama į šią naują konstitucinę tvarką, kurią jos ideologai ir vadina pusiauvalstybė. Ir iš tikrųjų, sovietinėje konstrukcijoje aiškiai matyti šių dviejų priešingų pradų institucijos. Bet kas gi išėjo iš šių dviejų priešingų pradų sujungimo vienoje konstrukcijoje? Ar bolševikams pasisekė šis jų nepaprastas sumanymas įvykdyti taip, kad iš tikrųjų kiekvienas šių dviejų pradų sugebėtų šioje konstrukcijoje atlikti skiriamą jam funkciją ir ne sutirptų vienas kitame?

Mūsų anksčiau cituotas revoliucinio sindikalizmo ideologas, Georgas Sorel, griežtas valstybinių socialistinės reformos metodų priešas, pasitikėjęs katastrofiniu revoliuciniu perversmu, apie siūlomąją proletariato diktatūrą, kaipo valstybės keitimo metodą, buvo sakęs taip. — Esą manoma, kad proletariato diktatūra pamažu nustosianti griežtumo ir išnyksianti, užleisdama vietą anarchinei visuomenei, bet buvo užmiršta mums paaiškinti, kaip gi tai galėsią įvykti. Karalių despotizmas negriuvo savaime arba gerų valdovų pasiaukavimu; būtų naivu manyti, kad žmonės, kurie tesinaudosią demagogine diktatūra, geruoju išsižadėsią savo naudos. Proletariato diktatūros šalininkai pripažįsta, kad ši diktatūra numatanti visuomenės suskirstymą į valdančius ir pavaldinius; bet esą įdomu, kad jie nemato, jog politinio streiko idėja jungiantisi su profesonalų politikos veikėjų diktatūra. Žmonės, kurie pajėgtų suorganizuoti proletariatą į drausmingą armiją, pasiryžusią klausyti jų įsakymų, būtų generolais, kurie nustatytų apgulos padėtį nugalėtoje visuomenėje; laimėjus tokiai revoliucijai, mes gautume politikų grupės diktatūrą. Valstybė nenustotų nieko iš savo jėgos, jos valdžia pereitų iš vienų privilegijuotų į kitus privilegijuotus; pasikeistų darbo žmonių liaudies ponai. Šie naujieji ponai gal būtų mažiau prityrę valdyme, negu senieji; be abejo, jie gražiau prakalbėtų negu kapitalistai; bet viskas verčia manyti, kad jie būtų daug kietesni ir daug daugiau ištroškę ponauti, taigi daugiau poniški ir nesukalbami, negu jų pirmtakūnai — senieji visuomenės ir valstybės ponai (plg. G. Sorel op. cit., 253 ir 265 pusl.).

Sorel yra šitą rašęs pačioje XX amžiaus pradžioje, daugiau kaip 10 metų prieš bolševikų laimėjimą Rusijoje ir prieš jų sovietinės „pusiauvalstybinės" tvarkos bandymą. Bolševikai kaip tik nuėjo proletariato diktatūros metodu, vadinasi tuo keliu, kurio eiga tokiais juodais dažais Sorelio nupiešta. Bet štai tas pats Sorel naujoje sovo knygos laidoje, nekeisdamas savo anksčiau nupasakotų žodžių del proletariato diktatūros, — idėjo priedą-

straipsnį, pavadintą „pour Lénine“ („Del Lenino“), kuriame jis reiškia giliausios užuojautos bolševikų darbui ir su didžiausiu entuziazmu kalba apie sovietinį proletariato diktatūros bandymą, vadindamas šios gadynės raudonąją Maskvą — „proletariato Roma“ — pasauline proletariato metropolija, jo svajonių ir tikėjimo centru (plg. G. Sorel — „Rèflexions sur la violence“, V laida 1921 m., 437—454 pusl.; priedas „Pour Lénine“, ypač 453 pusl., ir to paties autoriaus „Les illusions du progrés“, III laida, 1921 m. 381—386 pusl.).

Kuriam gi šių dviejų įvertinimų labiau atatinka veikianti sovietinė sistema? Ar jos įsteigtoji proletariato diktatūra tebestiprina ir tebevysto valstybinį smurtą, kuris šiame režime, paliuosuodamas valdančius nuo bet kurio suvaržymo veikiančiomis „buržuazinėje“ valstybėje konstitucinėmis teisės institucijomis, tebėra pavaldiniams žiauresnis, ar gal ji steigia darbo žmonijai naują laimingą anarchijos visuomenę, paliuosuotą nuo valstybinio smurto, solidarią ir pamažu pasiliuosuojančią nuo teritorinės centro valdžios, veikiančios valdančiųjų imperiumu ir pavaldinių pasidavimu, visuomenę, kurios troškimą stengiasi suformuluoti revuliucinis sindikalizmas bei komunizmas.

11. Quasi-komunalinė ir quasi-kongresinė tarpkomunalinė sovietų tvarka. Sovietai ir sovietų suvažiavimai. Profesinis sindikalinis elementas sovietuose.

Tiesa, sovietiniame režime mes randame visus komunalinės konstrukcijos elementus, tam tikra prasme suderintus ir su sindikalizmo elementais.

Šios konstrukcijos veiksniai—tai patys sovietai bei jų quasikongresinė tarpsovietinė organizacija.

Einant RSFSR-o 1918 m. konstitucija, kiekvienas kaimas, sodžius, miestas sudaro vietos vienetą. Šis vietos vienetas bent teorijoje esąs suverenus. Smulkiesnieji kaimai (mažiau, negu 400 gyventojų) jungiami su gretimais. Šio vietos vieneto organu yra jo sovietas (taryba), kuris susideda iš šio vieneto darbo žmonių atstovų, kai kuriuose gi vietos vienetuose sovieto vietoj veikia vietos darbo žmonių visuotinas susirinkimas betarpiškai be jokių atstovų (konstitucijos 57 str.). Bet sovietas nepavaduoja pačių darbo žmonių, šio vietos vieneto, kitaip sakant, komunos narių; jo nariai, darbo žmonių atstovai soviete, veikia griežtu imperatyviniu mandatu; sovietas tebėra funkcionalinis komunos darbo žmonių organas, priklausomas nuo rinkikų ir jų kontruoliuojamas. Sovieto nariai renkami 3 mėnesiams (57 str.); sovietų nariai privalo teikti savo rinkikams savo veikimo apyskaitą bent vieną sykį į 2 savaites, o jeigu kuris atstovas to nepadarytų du sykiu iš eilės, tai jis automatiškai nustotų mandato (VIII visuotino

Sovietų Suvažiavimo konstitucinis nutarimas); kad rinkikams būtų patogu kontroliuoti sovietų veikimą sovietų posėdžiai miestuose, daroma, kiek galima, darbininkų apgyventose miesto dalyse arba fabrikuose ir įmonėse (VIII Vis. Sov. Suvažiavimo konstitucinis nutarimas). Rinkikai visuomet gali savo nuožiūra atšaukti savo atstovus iš sovieto ir išrinkti naujus (78 str.).

Šitoje organizacijoje komunalinis dėsnis jungiamas su sindikaliniu taip, kad sovieto atstovų rinkimai galima, einant RSFSR-o konstitucija, pavesti ne teritorinėms ir eventualiai kurialinėms vietos rinkikų grupėms, bet ir tam tikroms profesinėms darbininkų organizacijoms—fabrikų darbininkų komitetams, darbininkų vietos profesinėms sąjungoms ir t. t. (70 str.).

Suvereninės vietos komunos, besitvarkančios betarpiškai arba per priklausomus ir veikiančius griežtu imperatyviniu mandatu sovietus, sudaro kongresinio pobūdžio platesnio tarpkomunalinio bendravimo organizaciją, kurios organais yra sovietų suvažiavimai. Šių suvažiavimų yra visa eilė — visa sistema: vieno valsčiaus komunaliniai sovietiniai vienetai renkasi per savo atstovus į valsčiaus sovietų suvažiavimus; toliau eina apskrities sovietų suvažiavimas, gubernijos sovietų suvažiavimas, provincijos („oblastnoj“) sovietų suvažiavimas, pagaliau—visuotinas RSFSR-o sovietų suvažiavimas. Suvažiavimuose dalyvauja sovietai (arba žemesnieji jų suvažiavimai) per savo atstovus. Pastarieji turi imperatyvinio mandato, jie gali būti atšaukiami ir keičiami; kad tai ir nepareikšta expressis verbis konstitucijos tekste, bet tai seka tiek iš bendrosios režimo tendencijos, tiek iš tos pareikštos konstitucijoje tezės, kad visa vietos ir **centro valdžia** priklausanti Respublikoje sovietams ir praktikoje jau padarytos iš šio tam tikros išvados.

Tokia yra komunalinė bei tarpkomunalinė kongresinė sovietinės tvarkos konstrukcija. Vis delto šie sovietai, taipogi bendrieji darbo žmonių susirinkimai tose vietose, kur jie pakeičia sovietus, nėra tiktai suvereninio pačių vietos žmonių tvarkymosi organai, nes klasinė diferenciacija dar nesanti pakeista; todel jie tebeturi valdžios organų pobūdžio; sovietinėje vietos komunoje tebeveikia žmonių suskirstymas į valdančius ir pavaldinius, dargi tuo ryškesnis, kad išankšto užfiksuotas. Šis suskirstymas yra teisinis ir konstitucinis. Žmonės, priklausą „buržuazijai“, kurių įvairios kategorijos pačioje konstitucijoje nustatytos, sudaro sovietų priklausomąjį elementą: jie nėra atstovaujami soviete ir negali veikti sovietų valdžią. Sovietai yra komunalinio „darbo žmonių“ diktatūros organai. Bet ir tarp valdančių „darbo žmonių“ nėra pilnos lygybės. Rinkimų konstrukcija yra tokia, kad darbininkams tektų žymiausia vieta sovietuose, o valstiečiams ir kitiems, turintiems laimės nepatekti į skriaudžiamos „buržuazijos“ eiles, skiriama mažesnioji teisinės įtakos dalis.

Ši konstrukcija yra quasi komunalinė. Ji turi visų išorinių pastarosios organizacinių žymių (suvereniniai vietos vienetai, griežto imperatyvinio mandato sovietai, jų tarpusavus kongresi-

nis bendravimas), bet vis delto yra sudaryta ne vietos tvarkymosi, bet vietos valdymo, vietos valdžios dėsniu. Profesinis gi sindikalinis elementas šioje quasi-komunalinėje konstrukcijoje tebeliečia darbininkų profesinį organizavimąsi, vadinasi—yra vienlypio klasinio pobūdžio.

12. Valstybinis quasi-komunalinės sovietinės konstrukcijos pobūdis. Sovietai kaip proletariato diktatūros mechanizmas. Komunalinės federacinės proletariato respublikos sumanymas.

Bet šita quasi-komunalinė konstrukcija, kuri jau pati turi savy teritorinės valdžios, teritorinio imperii žymių (sovietinė vietos **valdžia**, suskirstimas į valdančius ir valdomus), yra įterpta į valstybinę konstrukciją, kaipo pastarosios valdžios mechanizmas— kaipo proletariato diktatūros aparatas. Tokiu būdu jai suteikta kategoriškas valstybinis pobūdis. Ši valstybinė konstrukcija yra sumanyta kaip komunalinė federacinė proletariato respublika; ji apibūdinta (RSFSR-o konstitucijos 1 str.), kaipo „Darbininkų, Kareivių bei Valstiečių Sovietų (Tarybų) Respublika" ir pavadinta „Rusijos Socialistinė Fedaracinė Sovietų Respublika" (RSFSR). Jos sumanytas federacinis pobūdis pareikštas tuo, kad visa tiek vietos, tiek **centro valdžia** priklausanti sovietams ir kad tuo pačiu centro valdžios organai su jų vyriausiuoju organu pryšaky — Visuotinu Sovietų Suvažiavimu—tebeveikią imperatyviniais mandatais, susidedami iš sovietų imperatyvinių atstovų, kurių mandatų imperatyvų subjektais esą patys sovietai, o pastarųjų narių imperatyviniais mandatais — patys vietos darbo žmonės, būtent, teritoriškai komunalinių vienetų rinkikai, eventualiai—kurialinės rinkikų grupės (įvairių socialinių kategorijų grupės) arba darbininkų klasinės profesinės vietos organizacijos (vietos darbininkų sindikatai).

Visa eilė kitų aukštesniųjų centro valdžios įstaigų arba organų, kaip Cikas (RSFSR Vcikas), Ciko Prezidiumas ir Sovnarkomas, tebesą priklausomais organais, atsakingais prieš Visuotinąjį Sovietų Suvažiavimą ir jo kontroliuojamais, eventualiai vieni kitų kontroliuojamais su aukštesniąja bendra šios tarnybiškai hierarchizuotos kontrolės instancija — Sovietu Suvažiavimu. Tad jie visi einą savo funkcijas imperatyvinio mandato pagrindais ir tesudarą valdininkų, o ne reprezentacines valdančiųjų kolegijas; o kadangi ir pats šios hierarchijos viršunės organas — Visuotinas Sovietų Suvažiavimas — yra sukonstruotas imperatyviniu mandatu, tai šios konstrukcijos sumanymu valdančiomis iš tikrųjų būtų vietos darbo žmonių komunaliniai vienetai. Tai ir būtų šių darbo žmonių suvereninių komunų bei jų sovietų federacinė valstybė.

Visa, ką aš čion nurodau del RSFSR-o, kaipo vieno stambesnės federacijos — SSSR-o — nario, liečia ir kitus jos narius — Ukrainą, Gudiją, Užkaukazio Federaciją,—o taipogi patį SSSR-ą,

kaipo federacijų federaciją, su tais pačiais valdančiais komunaliniais sovietais (darbo žmonių vietos komunomis) valdžios pagrinde (del SSSR-o federacinės konstrukcijos ir jo centro organų — plg. šio rašto IX skyriaus 13 ir 14 skyrelius).

13. RSFSR-o konstitucijos 9 ir 10 straipsniai: a. sovietinės valdžios tikslas — socializacija, klasių panaikinimas, anarchija, b. sovietinės konstrukcijos dvilypumas — komunalinė anarchija, federacinė valstybė.

Sios quasi-komunalinės ir kartu valstybinės konstrukcijos sumanymu, valstybinis jos pobūdis tebesąs laikinasis. Kaip ir galima buvo laukti turint omeny bendrą revoliucinę socializmo koncepciją, — suteikimas quasi-komunalinei sovietinei konstrukcijai valstybinio pobūdžio ir valstybinės proletariato diktatoriškos valdžios įsteigimas pateisinama skelbiamuoju jos svarbiausiu ir pagrindiniu tikslu, pačios valstybės likvidavimu, — tokiu visuomenės pertvarkimu, kuris turįs automatiškai pačią valstybę palaidoti. Pačiame konstitucijos tekste tai įsakmiai pareiškiama. RSFSR-o 1918 m. konstitucijos 9 straipsnyje tiesiog pasakyta, kad valstybinė proletariato diktatūra esą steigiama tam, kad būtų visiškai nusmaugta buržuazija, pašalintas žmogaus kitas kito išnaudojimas (eksploatavimas) ir įgyvendintas socializmas (ūkio socializacija), kuriame nebebūsią nei klasinio suskirstimo, **nei valstybės valdžios**.

Dvilypis sovietinės konstrukcijos pobūdis — anarchiškai komunalinis ir valstybiškai federacinis — aiškiai pabrėžiamas ir sekančiame straipsnyje (konstitucijos 10 str.), kur pareiškiama, kad iš vienos pusės: a. Rusijos Respublika esanti **laisvai socialistinė** visų Rusijos **darbo žmonių visuomenė** (anarchinis pradas), o iš kitos pusės: b. visa **teritorinė Respublikos valdžia** („visa valdžia RSFSR-o ribose") priklausanti visiems darbo žmonėms, sujungtiems sovietuose (valstybinis pradas). Vadinasi, RSFSR-o konstrukcija jos steigėjų sumanymu turinti realizuoti proletariatui jo laisvą (suprask — avalstybinę, jokios valdžios nevaržomą, — tai dar labiau pabrėžiama terminu „socialistinė", t. y. beklasinė) visuomenę, gi valstybinis veiksnys šioje organizacijoje (teritorinė valdžia proletariato diktatūros formoje) skiriamas buržuazijai smaugti, socializacijai ir t. t., kaip pažymėta konstitucijos 9 straipsny.

Šių dviejų straipsnių (9 ir 10 str.) tekstų palyginimas kaip tik aiškiausiai rodo, kad buvo užsimanyta įdėti į sovietinę konstrukciją abu pradu, bet tiktai tam, kad jų vienas laikinasis, valstybinis, atlikęs skiriamą jam funkciją, išnyktų, o paliktų antrasis — pastovus, anarchiškai komunalinis: teritorinė valdžia (proletariato sovietinė diktatura) esanti skiriama tam, kad paruoštų tokią ekonominę bei socialinę padėtį, kurioje nebebusią nei klasių, nei valstybinės valdžios (tuo pačiu, žinoma, ir pačios valstybės); gi pasiekus šį tikslą, kas gi beliksią: o gi vieni darbo žmo-

nės, vienlypė be jokios buržuazijos ir jokio proletariato darbo žmonija, kuri ir rasianti savo sovietinėje komunalinėje organizacijoje laisvos avalstybinės visuomenės padėtį; beliksianti ši „laisva socialistinė visuomenė".

Taip atrodo konstrukcijos sumanymas, užfiksuotas konstitucijoje.

14. S S S R kaip ne sovietinių respublikų, bet pačių vietos sovietų visuotina federacija.

Tenka dar pažymėti, kad federacinis valstybinės SSSR-o organizacijos veiksnys sudarytas kiek savotiškai. Mes jau buvome nurodę į du kiekvienos valstybinės federacijos veiksniu (žiūrėk šio rašto IX skyriaus 10 skyrelį), kuriems atatinka dveji aukščiausiojo federacijos centro valdžios organo rūmai: a. bendrasis visai federacijos teritorijai veiksnys (demokratinėse federacinėse valstybėse—bendroji visos teritorijos tauta) ir b. ypatingas atskirų sufederuotų valstybių, kaip autonominių federacijos narių, veiksnys. Sovietinėje SSSR-o konstrukcijoje šie du veiksniai taipogi yra, nors jie čion, žinoma, yra šiek tiek kitoki—ypač bendrasis: aišku, kad čion šį veiksnį sudaro ne teritorinė tauta, bet organizuoti suvereniškai komunaliniai konstrukcijos branduoliai — komunos per savo funkcionalinius sovietus. Taigi, šie du veiksniai SSSR-e yra šie: a. bendrasis veiksnys—vietos sovietai ir b. ypatingasis veiksnys—sufederuotos valstybės (RSFSR, Ukraina ir t. t.). Atatinką šiem dviem veiksniam dveji aukštosios centro valdžios rūmai turėtų būti sudaryti: a. pirmieji — visų vietos sovietų atstovavimu ir b. antrieji — sufederuotų respublikų atstovavimu. Kaip mes jau turėjome progos sakyti (žiūrėk šio rašto IX skyriaus 14 skyrelį)—šiais veiksniais taip ir sudaryti dveji rumai SSSR-o centro valdžios sistemoje, bet charakteringa, kad ši dvejų rūmų institucija pritaikinta ne aukščiausiajam centro valdžios organui, bet—Cikui,—antriniam priklausomam organui, Visuotino Sovietų Suvažiavimo kontroliuojamam.

Tai, sakau, yra reikšminga. Tai rodo, kad šių dviejų federacijos veiksnių — sovietų ir sufederuotų pagrindinių respublikų — konstitucionališkai federacinė padėtis iš tikrųjų nėra lygi ir paralėli. Hegemonija priklauso sovietams, o ne respublikoms, nes organas, kuriame sovietų atstovavimas jungiasi dvejais savo rūmais su respublikų atstovavimu pariteto dėsniu, yra prižiūrimas ir tuo pačiu aiškiai priklauso vienų sovietų atstovavimo organo. O tai reiškia, kad tezė — „visa valdžia sovietams"—liečia ne tiktai kiekvieną atskirą sovietinę respubliką, bet ir pastarųjų neva federaciją— SSSR-ą. Tokiu būdu ir SSSR iš tikrųjų sudaro pirmoj eilėje sovietinę federaciją,—jis yra ne atskirų sovietų federacijų federacija, bet visuotina visų (visose „respublikose") sovietų federecija, iš esmės tokia pati, kaip ir atskiros RSFSR-o, Ukrainos ir kitų vadinamųjų respublikomis sovietų federacijos. Federatyviškai komunalinis elementas yra praplėstas į visą konstrukciją. Respublikų

veiksnys SSSR-e tebeturi priklausomos vietos. Greta siauresnės teritorinės sovietų federacijos sudaryta tokia pat platesnė teritorinė sovietų federacija. Tiesa, šios siauresnės sovietų federacijos, vadinamos sąjunginėmis respublikomis, SSSR-o konstitucijoje ir vadinamos „suvereninėmis“ (SSSR-o konstitucijos 3 str.) ir joms leidžiama laisvai net išstoti iš SSSR-o sąjungos (4 str.), bet nenurodyta, kokiu būdu tai galėtų būti pasiekta; o fukcionalinių centro organų viršunėje respublikos net visai neatstovaujamos, kas jų „suvereninei“ padėčiai sąjungoje, aišku, prieštarauja.

15. Valstybinės centralizacijos veiksnys Sovietų Suvažiavime, veikiančiame imperiumu. Ne vietos sovietų, bet jų federacinio bloko „suverenumas“. Sovietų priklausomybė Suvažiavimo imperiumui.

Del to ši konstrukcija, dedanti vyriausiojo centro organo pagrindan kaip tik vietos sovietus, ir tiktai juos vienus, ir išskirianti iš jo respublikas, vadinasi, valstybinius siauresniųjų sovietų teritorinių federacijų vienetus,—bus visai suprantama ir nuosekli, jeigu turėsime omeny tai, ką mes anksčiau pareiškėme del sumanyto laikynojo valstybinio ir nuolatinio komunalinio (būsimojo anarchinio) jos pobūdžio. Nykstant valdžios veiksniui, visi sovietiškai federacinės konstrukcijos centro ir žemesnieji tarpsovietiniai (tarpkomunaliniai) organai nustosią valstybės valdžios organų pobūdžio ir virsią statistikos, registracijos bei įvairaus tarpininkavimo organais be jokios politinės galios, be imperii. Aišku, kad šio techniško darbo centro priežiūros organu turėsiąs būti kaip tik visuotinas tarpsovietinis centro kongresas, kuriame negalėsią būti vietos „respublikų“ atstovybei, nes ir pačių „respublikų“—valstybinių vienetų—nebebūsią.

Vis delto „laikinasis“ valstybinis šios organizacijos pobūdis žymiai keičia ir pačią komunalinių (sovietinių) bei tarpkomunalinių (tarpsovietinių organų) konstrukciją. Del pačių sovietų aš jau į tai esu nurodęs. Suteikimas jiems **valdžios**, aprėžimas jų profesinės sindikalinės konstrukcijos vieno klasinio (darbininkų, gryno proletariato) profesinio organizavimosi ribomis, nevienodas ir nelygus atstovavimo proporcijų suskirstymas tarp darbininkų ir kitų įleidžiamų sovietuosna socialinių veiksnių, ypač valstiečių, ypatinga masinių rinkimų konstrukcija (atviras balsavimas per susirinkimus po valdžios priežiūra),—skiriama tam, kad rinkimų išvados nepakeistų vienodos partinės visos valdžios linijos ir kad atskiri sovietai neiškryptų iš vykinamos tam tikru partiniu planu „proletariato diktatūros“ vagos ir visa ta daro sovietinę valstybinę konstrukciją toli gražu nepanašią į svajojamą laisvą komunalinę konstrukciją.

Taipogi, o gal dar labiau, yra valdžios veiksnio iškreipta svajojamoji tarpkomunalinė kongresinė sovietų suvažiavimų kon-

strukcija. Tiesa, konstitucija rezervuoja „visą" ne tiktai vietos, bet ir centro „valdžią" patiems sovietams, o ne jų suvažiavimams, kurie savo imperatyviniu mandatu tebesą sovietų valdžios priklausomais organais—jų agentūromis, valdininkų kolegijomis, kad ir svarbios steigiamosios galios srity. Bet vis delto jie yra **valdžios**—centro valdžios—**organai;** visuotinas tiek SSSR-o Sovietų Suvažiavimas plačiausios sovietinės federacijos ribose, tiek RSFSR-o ir kitų „respublikų" Sovietų Suvažiavimai šių siauresniųjų sovietinių fnderacijų ribose, yra dargi vyriausiuoju (vyriausiaisiais) funkcionaliniu valdžios organu. Žinoma, valstybiškai federacinėje konstrukcijoje tai kitaip būti ir negali. Sovietų pagrindinė galia yra apsaugota jų atstovų suvažiavime imperatyviniu mandatu. Bet vis delto tai nėra konstrukcija kongresinė, kurioje suvažiavimas tebūtų konferencijos, tarpusavaus pasitarimo ar susitarimo, derybų bei kompromiso organu, kurio nutarimai tebebūtų pasiūlymais, reikalingais ratifikacijos, arba bent gautų privalumo reikšmės kiekvienam sovietui tąja sąlyga, kad ir jo atstovai būtų sutikę nutarimą priimti.

Suvažiavimo nutarimai, priimami balsų dauguma, yra privalomi visiems sovietams, vadinasi—varžo pastaruosius, kaip federacinės valdžios įsakymai, turį imperiumo pobūdžio. Tiesa, sovietai gali veikti savo atstovų nusistatymą įvairiais spręstinais suvažiavime klausimais, gali tam tikra prasme turėti įtakos į jų balsavimą, bet vis delto turi pasiduoti suvažiavimo sprendimams, kad jie ir neatatiktų kurio nors sovieto arba kurios nors jų grupės nusistatymui: sovietai yra valstybinės federacijos nariai, o tuo pačiu—kad ir būtų suverenumo reiškėjais—turi pasiduoti valstybinei drausmei; jie nėra suverenais, nes suverenu tebėra jų federacinė visuma — jų blokas, ju „korporacija".

O teoretiškai, bent teisiškai, sovietiniu konstituciniu atžvilgiu —visuotinas Sovietų Suvažiavimas, kaip vyriausis federacinis valdžios organas, neturi savo funkcionalinei galiai ribų; ši jo galia siekia net steigiamosios funkcijos; Sovietų Suvažiavimas gali savo nuožiūra papildyti ir pakeisti pačią konstituciją ir ne tiktai jos atskirus straipsnius, bet ir jos pagrindinius pradus; tad sovietinės konstitucinės teisės atžvilgiu jis galėtų net pačią proletariato diktatūrą panaikinti. Išskyrus gi savo atstovų imperatyvinį mandatą, sovietai neturi jokios kitos teisinės galios paveikti į suvažiavimo darbus arba reaguoti į juos, jeigu jie neatatiktų jų nusistatymui. Sovietinė konstitucija nepripažįsta nei Suvažiavimo arbo kito pavaduojančio jį vyrausios valdžios organo (Ciko) paleidimo institucijos (paleidimo pačių sovietų iniciatyva ir sprendimu),—kurią turi Šveicarijos kantonų demokratinio tiesioginio valdymo konstitucijos ir kuri sudaro ne atskirų atstovų, bet visos atstovavimo kolegijos en bloc imperatyvinį mandatą,—nei sovietų referendumo suvažiavimo nutarimams pasipriešinti, plačiai vartojamojo įvairiomis formomis daugybėje demokratinių valstybių. Sovietinės konstitucijos autoriams nerūpėjo institucijos, kuriomis sovieta

arba sovietų masė galėtų kontroliuoti savo suvažiavimų darbą ir gauti galutinos šio 'darbo sankcijos teisę. Jų numanymu, klasinis proletariato interesas tebėsąs vienas; šio „klasinio intereso" esminis solidarumas užtenkamai jungiąs sovietų nusistatymą su jų atstovų suvažiavimų darbais; kam gi dar painioti automatiškas šio solidarumo veikimas naujomis nereikalingomis dirbtinės kontrolės institucijomis,—referendumais, suvažiavimo en bloc imperatyviniais mandatais ir t. t.; tai gal esą naudinga „buržuazinėse" valstybėse, kur valdžia yra sudaroma įvairiais klasiniais veiksniais ir kur jos darbuose varžosi įvairių buržuazijos bei darbo žmonių sluoksnių ir grupių priešingi nusistatymai bei grupių apetitai. Proletariatui jo sovietinėje tvarkoje tai nesą reikalinga. Jo diktatūra esanti vienlypė—„klasinio intereso" vedama. Užtenka, kad kiekvienas sovietas galėtų kontroliuoti savo atstovus. Visuotina darbo žmonių sovietų atstovybė, klasinės sąmonės ir klasinio intereso vedama, neiškrypsianti iš klasinio solidarumo vagos.

Ir todel imperatyvinis atskirų atstovų mandatas jungiasi sovietinėje konstrukcijoje su reprezentaciniu kiekvieno sovieto ir kiekvieno sovietų suvažiavimo en bloc mandatu. Ir todel sovietų federacinio suvažiavimo darbai turi visiems sovietams privalomos imperii galios, kaipo valdžios įsakymai.

Valstybinis šios konstrukcijos pobūdis, kad ir laikomas „laikinuoju", yra aiškus ir griežtas. Vyriausios centro valdžios konstrukcijoje jis įgyja ryškios valstybinės centralizacijos pobūdžio, kuris praryja laisvo tarpkomunalinio bendravimo pobūdį.

16. Sovietinės „pusiauvalstybės" sumanymo krizis. Šio krizio elementai. Nusileidimas valstiečiams agrarinių santykių konstrukcijoje. Tituliarinė žemės nacionalizacija. Privatinė „žemės naudojimo teisė". Šios teisės subjektai: „valstiečių kiemas" arba „valstiečių darbo šeima" ir „žemės bendrovė"; „žemės draugija". Trys valstiečių žemės valdymo evoliucinės stadijos ir trys „žemės draugijų" rūšys: a. „žemės bendruomenė" („obščina", „obščinnoje peredielnoje vladienije"), b. sklypinis valdymas rėžiais arba protarpiais („učastkovoje čerezpolosnoje vladienije") ir c. sklypinis valdymas vienkiemiais („učastkovoje otrubnoje" arba „učastkovoje chutorskoje vladienije". Šio nusileidimo išdavos.

Valstybiškai sovietinė konstrukcija buvo sumanyta, kaip mes esame sakę, kaipo „laikinoji". Tai aiškiai pabrėžiama ne tiktai socialistinėje komunistų doktrinoje, bet ir sovietinėje konstitucijoje. Jos „laikinumas" jungiamas su nepaprastais proletariato diktatū-

ros tikslais — su pagrindiniu visuomenės pertvarkymu, būtent su kapitalo ir ūkio socializacija ir su klasinio suskirstymo panaikinimu; šiais aukštaisiais tikslais, turinčiais pagaminti laimingą solidarią darbo žmonių — brolių visuomenę, ir šiuo „laikinumu„ pateisinamas valstybinės proletariato diktatūros griežtumas, visas valdžios smurtas, visas represijų žiaurumas, visi nepaprasti sovietinės valdžios valdymo metodai, taikomi „buržuazijai" ir visiems šios valdžios priešams arba apskritai drįstantiems kitaip galvoti ir kitokios tvarkos pageidauti. Tai gali būti suprantama ir nuoseklu; galima nesutikti su šiais samprotavimais, galima peikti šie metodai, kaip galima peikti Šventosios Inkvizicijos darbai, kuri taipogi pateisindavo savo žiaurias priemones amžinuoju žmonių labu, jų amžinuoju išganymu Dievo ir Bažnyčios prieglobstyj; bet tenka pripažinti, kad žmonės, kurie tai daro todel, kad šiuo tiki, nėra veidmainiai ir eina tiesiais keliais į tai, ką jie skelbia.

Bet kuo gi paverčiama šita valstybinės valdžios konstrukcija, kada patys jos vykintojai išsižada tikslų, kuriais ji yra remiama ir pateisinama, ir pripažįsta, kad iš karto užbrėžtas visuomeninės reformos užsimanymas esamomis priemonėmis bei jėgomis nesąs įvykdytinas, o pripažindami tai, nusileidžia ir sankcionuoja tai, ką jie pirma buvo sumanę neigti bei naikinti? Kas tuomet jiems belieka daryti ir kaip tenka jų palaikoma konstitucinė konstrukcija vertinti, jeigu jie vis delto jos keisti nenori ar nedrįsta?

Ir kaip tik tokio gilaus ir skaudaus krizio padėty, be abejo, atsidūrė sovietinės valstybės konstrukcija. Pirmiausia teko nusileisti valstiečiams. Tiesa, teisės atžvilgiu paskelbta žemės nacionalizacija, visa žemės nuosavybė suvalstybinta; bet ši nuosavybė, bent kiek ji liečia valstiečių valdomąją žemę, sudaro tiktai „nudum jus" — tituliarinę teisę, kurios vieninteliu realiu elementu tebėra šiokia tokia žemės skirstymo ir ūkio kontrolė; o greta šios tituliarinės valstybinės žemės nuosavybės sudaryta žemės naudojimo teisė — reali teisė į žemę, kuri apima visus senosios Rusų valstiečių teisės į žemę elementus. Tiesa, ir ši „žemės naudojimo teisė" nėra asmeniška, nes jos subjektais laikomi „valstiečių kiemai" („krestijanskij dvor") ar „valstiečių darbo šeimos" („Krestjanskaja trudovaja siemja"), greta kurių sudarytas dar naujas šios teisės subjektas — „darbo bendrovė" (zemelnoje trudovoje tovariščestvo"); pastaroji iš tikrųjų yra panaši į darbo žemės komuną, sudarytą socializacijos pagrindais; bet ši žemės valdymo ir naudojimo forma yra dirbtinė ir neatatinka Rusų valstiečių teisinei sąmonei bei jų tradiciniam žemės valdymui, del to ji plačiau neišsivystė ir gyveniman neįėjo, o todel ir praktiškos reikšmės neturi: ji negali būti laikoma gyva veikianti žemės santykių konstrukcija. „Valstiečių gi kiemo" arba „valstiečių darbo šeimos" ūkio vienetas, kaipo žemės naudojimosi teisės subjektas, sudaro seną teisės į žemę konstrukciją Rusijos valstiečių tarpe, kuri carų laikais buvo buv. Rusijos Senato sprendimų praktikos sudaryta

iš kai kurių senų įpročių elementų ir kuri vos tiktai XX amžiuje buvo pradėta bandyti pakeisti asmens nuosavybės konstrukcija (Stolypino 1906 — 1910 m. agrarinė reforma).

Kiemo arba darbo šeimos vienetas sudaro tiesioginį žemės valdymo subjektą, gi šių vienetų grupė kaimo ribose sudaro t. vad. „žemės draugiją“ („zemelnoje obščestvo“). Ši „žemės draugija“, kaip „valstiečių kiemų“ arba „valstiečių darbo šeimų“ junginys, sudaro sui generis kolektyvą, galintį taipogi turėti tam tikrų teisių į kiemų ir darbo šeimų žemės valdymą. Būtent „žemės draugijos“ yra trijų rūšių, atatinkančių trims valstiečių žemės valdymo metodams: a. tuose kaimuose, kuriuose praktikuojama žemės sklypų kartotinas paskirstymas („perediel“) tarp kiemų, ši „žemės draugija“ turi visų senosios tradicinės rusiškos valstiečių „žemės bendruomenės“ („zemelnaja obščina“) žymių; ji gali būti laikoma aukštesniuoju žemės valdymo subjektu; b. tuose kaimuose, kuriuose vartojamas t. vad. „sklypinis“ („učastkovoje zemlepolzovanije“) žemės valdymas nuolatiniais neperskirstomais sklypais, bet rėžių sklypais („učastkovoje čerezpolosnoje“) ir kur tuo pačiu — del pačios rėžinės sklypų struktūros — sudaroma tarpusavio visų sklypinių ūkių priklausomybė, — ten „žemės draugija“ tebėra viso kaimo sklypinių ūkių vedimo tvarkytoja tiek, kiek ši tarpusavio visų atskirų ūkių priklausomybė yra reikalinga vienodos ūkio vedimo sistemos; ir, pagaliau, c. tuose kaimuose, kuriuose vartojamas sklypinių vienkiemių valdymas („učastkovoje otrubnoje“ arba „učastkovoje chutorskoje žemlepolzovanije“), — ten „žemės draugija“ nebeturi jokių žemės valdymo funkcijų ir tebeturi kai kurių kontrolės funkcijų, dirbtinai jai valstybės suteiktų.

Smulkiau mes šių valstiečių žemės sentykių konstrukcijos nenagrinėsime (plg. K. Zaicevo straipsnis „Zemelnoje -pravo“ knygoje „Pravo Sovietskoj Rossiji“, Praha, 1925 m. I sąsiuvinys, 215—235 pusl.).

Jeigu mes tiktai išskirsime iš šitos konstrukcijos „darbo bendrovę“ („tovariščestvo“), kuri realaus išsivystymo negavo ir nesudaro veiklios typiškos formos valstiečių žemės naudojimesi Sovietų Rusijoje, tai ką gi mums parodys likusios konstrukcijos analizas? Ogi mes turėsime prieiti išvadą, kad sovietinės valstybės šeimininkai — komunistai — nieko nauja šių santykių konstrukcijoje pagaminti nepajėgė ir, — išskyrus nuosavybės titulo, kaipo „nudum jus“, nacionalizaciją, — nieko, kas būtų esminio, veikusioje senoje konstrukcijoje ir jos evoliucinėje eigoje nepakeitė.

Trys „žemės draugijos“ rūšys tiesiog kartoja tris šios evoliucijos stadijas, apsireiškusias jau senai: a. seniausiąją „žemės bendruomenę“ („obščina“, „obščinnoje peredelnoje vladienije“), pradėjusią irti ir pamažu nykti carų laikais, tebenykstančią ir pačios sovietinės ekonominės bei teisinės politikos apréžiamą ir griaunamą; tai šios „obščinos“ karštų ideologų ir gynėjų—įvairių Rusijos „liau-

dies socialistų“ ir „eserų“ ypač laikoma didžiausiu bolševikų nusidėjimu (plg. J. Majorovo straipsnis „Zemelnaja politika bolševikov“ knygoje „Puti Revoliuciji“, Berlynas, leidinys „Skify“, 1923 m., 169 — 182 pusl.); b. pereinamąją sklypinio valdymo rėžiais arba protarpiais stadiją („učastkovoje čerespolosnoje“); ir c. vienkieminį valdymą („chutorskoje“ arba „otrubnoje“), kuris sudaro pažangiausiąją evoliucijos stadiją, besivystančią ir naujosios ekonominės sovietinės politikos palaikomą, žengiančią kaip tik į individualinę ūkio konstrukciją.

Palaikymas kolektyvinio teisės į žemę subjekto — „kiemo“ arba „darbo šeimos“ vietoj individualinio asmens — ūkininko, — didelės svarbos neturi, nes vienkieminio valdymo formos išsivystymas turės iškelti kaip tik individualinį veiksnį ir nugalėti pasenusią „kiemo“ arba „darbo šeimos“ konstrukciją, kuri jam nebeatatinka. Esamoje evoliucijos stadijoje „kiemas („darbo šeima“) neprieštarauja Rusų ūkininkų teisinei sąmonei, o, pagaliau, šios rūšies „kolektyvas“ paremtas daugiausia kraujo ir šeiminio sugyvenimo ryšiais, yra labiau artimas individualizacijai, negu komunalinei socializacijai, nes jis kaip tik ryškiai skiria ūkio vienetus vienus nuo kitų ir uždaro kiekvieną ypatinguose šeimos interesuose.

„Kiemų“ arba „darbo šeimų“ žemės valdymas tenka laikyti ne socializacijos teisiniu reiškiniu, o kaip tik privatinės teisės laimėjimu. Šios privatinės teisės individualizacija — šeimos pakeitimas ūkininku — tai numatoma artimiausia vykstančios evoliucijos stadija, kurios elementai nesunku jau susekti ir esamoje konstrukcijoje. Socializacijos typo kolektyvu tebėra toji „žemės draugijos“ rūšis, kuri atatinka „bendruomenei“ — „obščinai“, bet pastaroji kaip tik yra ardoma ir nusigyvena.

Taigi mes galime konstatuoti, kad komunistų visiškai nusileista privatiniam valstiečių ūkiui žemės valdymo santykiuose. Agrariniai santykiai sudaro sovietinėje privatinės teisės valstybėje pasaulį, kuris eina individualizacijos keliu. Kad bolševikai nemėgino arbitrališkai laužyti šios konstrukcijos ir dirbtinai įgyvendinti žemės socializacijos, ko, žinoma, ir nebūtų pavykę, — tai, be abejo, liudija apie jų blaivą orientavimąsi šioje painioje ūkio problemoje. Jiems beliko sankcionuoti esamoji padėtis su visomis jos typiškomis teisinėmis tendencijomis. Jie tai padarė sąmoningai ir nuosekliai, nebandydami eiti „liaudies socialistų“ ir „eserų“ siūlomais dirbtino „obščinos“ palaikymo eksperimentais. Bet vis delto faktas lieka faktu. Didžiausioji ūkio santykių sritis — agrariniai santykiai — socializacijai nepasidavė. „Proletarjato diktatūros“ tikslas, socializacija, kaipo valstybės „klasinių pagrindų“ sunaikinimas, pasirodė šioje svarbioje srity „kol kas“ nepasiekiamas.

Tai yra pirmas ir ryškiausias „proletariato diktatūros“ krizio elementas. Tiesa, galima pasakyti, kad komunistai čion nėra pralaimėję, kadangi jie ir nemanė praplėsti jų sumanytą sociali-

zaciją šiai sričiai. Numatydami valstiečių teisės pastovumą, jie jau iš karto nebuvo kreipę savo steigiamos „diktatūros" prieš valstiečius, kaip jie kreipė ją prieš kitas — „buržuazines" — klases; jie ne tiktai nebuvo mėginę tai daryti, bet kaip tik iš karto buvo įsileidę valstiečius į „proletariato diktatūrą" ir į šios diktatūros sovietinę organizaciją. Tai tiesa—bet jie įsileido valstiečius nelygiomis teisėmis, nelaikydami jų pariteto su fabrikų ir įmonių proletariatu, iškreipdami komunalinį valstiečių atstovavimą sovietuose kolektyviniu atviru balsavimu po komunistų priežiūra bei nelygiomis atstovaujamo skaičiaus proporcijomis sulyginant su darbininkų atstovavimu ir t. t., ir sudarydami pačioje „diktatūroje" pirmos privilegijuotos, ir antros — toleruojamos — rūšies socialinius (klasinius) jos subjektus.

O, pagaliau, tai yra žymu ir svarbu, kad paties socializmo mokslu, kuriuo ir remiasi sovietinės „proletariato diktatūros" konstrukcija, ji galinti pasiekti savo visuomenės reformos revoliucinį tikslą, kuris vienas ją tepateisina, tiktai socializacijos keliu, o tuo pačiu išskyrimas iš socializacijos ištisos didžiausios ūkio srities daro pačią konstrukciją netikslia. Ji kabo ore, nes ji šiuo nustoja savo funkcionalinio pobūdžio — savo funkcionalinės reikšmės. Bet kadangi niekas žmogaus darbų negali nuolat kaboti ore, tai nustojusiam savo teorinio tikslo darbui turi būti surasta ir pateikta kuri nors kitokia funkcionalinė esmė. Jeigu sovietinė proletariato diktatūra nepajėgia pasiekti socializacijos ir virsti įrankiu skelbiamo valstybės pakeitimo komunaline tvarka, tai kuris gi yra jos tikslas — jos funkcionalinis pobūdis? — O gi pastovus klasinis valstybinis viešpatavimas, niekuo negeresnis, tiktai griežtesnis ir sunkesnis, už kitų klasių valstybinį smurtą kitokios tvarkos valstybėse. Klasinis, o gal tiesiog partinis nuolatinis viešpatavimas — smurtas, nustojęs savo puikios legendos, savo šviesios saulės žmonijai, dėliai kurios buvo reikalauta aukų — ašarų ir kraujo, kentėjimo ir kantrybės.

17. Nusileidimas privatiniam kapitalistiniam ūkiui. „Nep." „Nep'o" konstitucinės išvados.

Bet antras ir nemažiau ryškus sovietinės „proletariato diktatūros" krizio elementas reiškiasi tuo, kas sovietuose vadinama „Nep'u" („naujoji ekonominė politika") . „Nep" nesudaro kurios nors vienos atskiros institucijos — jis reiškia tam tikrą kryptį, tam tikrą socialinio bendravimo dėsnį. „Nep'o" esmė glūdi tame, kad sankcionuojama kapitalistinio pobūdžio privatinė nuosavybė, kaipo teisinis ir teisėtas ūkio veiksnys.

Kada komunistai įsitikino, kad be pasaulinės socialinės revoliucijos esamomis proletariato jėgomis sovietinės teritorijos ribose jie nesugebėsią pravesti pilnos socializacijos, apimančios visą ekonominį gyvenimą, ir nepajėgsią sutvarkyti viso viešojo ūkio šiuo

socializacijos dėsniu, — jie labai nuosekliai ir rimtai sustabdė savo vykinamąjį griežtos socializacijos darbą. Jie turėjo drąsos pažvelgti tiesai į akis ir sustoti, o net pasukti atgal, pamatę, kad griežtas pirmutinės linijos tęsimas nuvestų visą jų darbą į galutiną ūkio suirutę ir katastrofą. Tai daro garbę jų vadų sumanumui bei lankstumui, kurį jie jau sykį parodė, nustatydami teisinę agrarinę valstiečių ūkio konstrukciją.

• Isitikinę, kad be privatinio kapitalistinio veiksnio viešasis ūkis esamomis sąlygomis negalėsiąs funkcionuoti, jie šiam veiksniui užleido ne tiktai faktiškos, bet ir teisinės vietos ekonominiuose santykiuose tiek gamybos, tiek prekybos srity. Tiesa, plati stambiosios gamybos ir prekybos srities dalis, taipogi visa transporto ir užsienio prekybos sritis liko nacionalizuota ir tuo pačiu galutinai išskirta iš privatinės kapitalistinio ūkio sistemos; be to, kapitalistiniam ūkiui tapo uždėta sunki ir gana paini valstybinė kontrolė, varžanti jo laisvą vystymąsi ir kartais kenkianti bei stabdanti jo funkcijas. Bet vis del to liko dar plati dirva, pavesta privatinei kapitalistinio ūkio iniciatyvai ir kapitalistiniam veiklumui. Ši svarbi reforma, vadinama „Nep'u", pravesta 1922—1923 m., sudaro, be abėjo, vieną didžiausiųjų paskutinių didelio Rusijos ir pasaulinio komunizmo vado — Lenino — minčių įkūnijimą. Ji atgaivino Rusijos ekonominį gyvenimą ir, galima manyti, apsaugojo sovietinę valstybę nuo politinės katastrofos.

„Nep'as" sudaro ekonominę ir kartu teisinę reformą, nes privatiniam kapitalistiniam veiksniui įsileisti į viešąjį ūkį turėjo būti pertvarkyta ir visa teisinė tiek bendrų civilinių, tiek prekybinių, kredito ir kitų santykių sistema, o taipogi visa eilė valstybės funkcijų tiek ūkio valdymo ir kontrolės, kiek bendrosios adminisracijos, tiek teismo ir kitose srityse. Iš tikrųjų, tai ir buvo padaryta. Ar tai buvo padaryta gerai ar blogai, ar tebėra teisinėje „Nep'o" konstrukcijoje spragų, kas ten tebėra taisytina — to mes čion nežiūrėsime.

Konstitucinės teisės atžvilgiu svarbu yra konstatuoti tai, kad „Nep'as" sankcionavo klasinio buržuazinio veiksnio funkcionalinę svarbą visuomenėje, sovietinės valstybės valdžios pripažintą. „Nep'as" įvedė buržuaziją į tų visuomenės veiksnių sistemą, kurie turi savo funkcijai viešojo titulo ir todel netiktai nėra naikintini, bet gali teisėtai pretenduoti į valstybės valdžios globą bei apsaugą. Ir sovietinė valstybė, kad ir be ypatingo duosnumo, šios globos ir apsaugos tam tikromis ribomis jai teikia, nes be to ji, žinoma, nepajėgtų savo funkcijos atlikti.

Žinoma, privatinis kapitalistinis veiksnys viešame ūky nėra įmanomas be klasinio socialinio veiksnio (klasinio suskirstymo) visuomenėje. Tad „Nep'as" automatiškai sankcionuoja klasinę visuomenės konstrukciją; o kadangi tai yra daroma sąmoningai ir tikslingai, tai šis klasinės konstrukcijos sakcionavimas, paremtas

viešojo ūkio funkcionaliniais reikalais, yra reikalingas tam tikrų išvadų ir konstitucinės valstybės teisės srity. Būtent, sovietinėje valstybėje, nustačiusioje „Nep'ą", buržuazija virsta svarbiu viešųjų patarnavimų veiksniu, kuris tuo pačiu turi gauti teisinės galios reikštis ir politinėje konstrukcijoje, — turi gauti prideramos sau vietos kostituciniame veikime į valstybės valdžią, jeigu tik mes neužmiršime paties socializmo (žiūrėk ypač Ferdinando Lassal'o mokslą — jo raštas rusų vertime „o suščnosti kostituciji)" skelbiamos visai teisingos tezės, jog teisinės formalios konstitucijos pagrindą sudaro faktiškoji materialinė tam tikro socialinio junginio, tuo pačiu ir valstybės, konstitucija, remiama realiu socialinių jėgų ir veiksnių santykiavimu, ir kad todel teisinė konstitucinė konstrukcija privalo atatikti savo gyvam pagrindui, nes kitaip ji bus dirbtinė ir vistiek neįgis pastovumo.

Pasikvietimas buržuazijos pagalbon ir talkon viešojo ūkio darbe, vadinasi — pripažinimas, kad ji bent esamomis sąlygomis ir kol neįvyks pasaulinė socialinė revoliucija, nėra naikintinas parazitas, o tebesanti rimtas viešųjų patarnavimų ūkio organizacijoje veiksnys, — sudaro premisą logiškai konstitucinei išvadai, su kuria „proletariato diktatūros" konstitucinė konstrukcija, būtent tokia, kokia ją nustato klasiškoji socializmo doktrina, nėra suderinama.

Veikiant valstiečių agrarinei teisei ir „Nep'ui", sovietinė „proletariato diktatūros" valstybė nustoja savo laikinojo pobūdžio ir tų „pusiauvalstybės" žymių, kurie jai buvo norima suteikti pirminiu jos steigėjų sumanymu. Ji virsta pastovia valstybe su nuolatinėmis tęstinėmis ir kaip tik valstybinėmis funkcijomis, o jos valdžios dirbtinė klasinės diktatūros konstrukcija nebėra pateisinama socializacijos ir klasinio suskirstymo panaikinimo tikslu. Kas yra smurto, policinės nuožiūros, pavaldinių smaugimo kiekvienos diktatūros režime,—tai čion palieka, bet jau šių dalykų pateisinimas ypatingais aukštaisiais žmonijos laimės tikslais, bent šiam kartui, atkrinta, ir virsta fraze, nustojusia realios vertės. Kada ir kurias išvadas padarys iš šios susidėjusios padėties arba patys bolševikai, kurie jau ne vieną kartą parodė savo lankstumą ir sugebėjimą orientuotis politinėse problemose, arba kiti socialiniai veiksniai sovietinėje valstybėje, ir kuriomis konstitucinėmis pataisomis jie eventualiai pakeis esamąją dabartinę valstybės konstrukciją, kuri šioje dikratūros formoje, esamomis visuomenės konstrukcijos sąlygomis, tegali būti laikinoji (jeigu tik neprasiplėstų socialinė revoliucija į kitus kraštus), — tai jau yra ateities sprendimo klausimas. Be abejo, sovietinėje konstitucinėje konstrukcijoje gali būti įvairūs elementai, kurie išvystys ir įgis, taip sakant, pastovios konstitucinės pilietybės valstybiniame bendravime; bet vis delto tai lieka faktu, kad esamoji sovietinė konstrukcija SSSR-e nustojo tos funkcionalinės proletariato diktatūros reikšmės, kuri jai buvo skiriama, ir nebesudaro pereinamos pusiauvalstybinės stadijos, turinčios nuosekliai vesti nuo valstybės į politinę komuną.

18. Valdymo centralizacija sovietinėje valstybėje. Centralizuotos ypatingos funkcionalinės žinybos ir sovietinių vykdomųjų organų bei jų skyrių tarnybinis sujungimas su centro valdžios organais. Sovietų galios nykimas.

Quasi - komunalinė konstrukcija sovietinėje valstybėje sutirpo aiškioje valstybinėje konstrukcijoje. Tarp kita ko ypač reikšmingi yra šiuo atžvilgiu toki valstybinės centralizacijos pobūdžio konstituciniai reiškiniai, kaip iš vienos pusės konkrečios funkcionalinės valdymo galios perkėlimas iš visuotino Sovietų Suvažiavimo į Ciką, o dar labiau į Ciko Prezidiumą ir Sovnarkomą bei sudarymas visos eilės centralizuotų ypatingų funkcionalinių žinybų su savo vietos organais, visai nesurištais net savo kilminiu pobūdžiu su vietos sovietais (pavyzdžiui t. vad. GPU — rusiškai „Glavnoje Političeskoje Upravlenije“ — sui generis politinės policijos organizacija, arba RKI — rusiškai „Rabočе - Krestjanskaja Inspekcija“ — ypatinga partinė komunistinė tarnybinės visų valstybės organų priežiūros organizacija ir kiti), iš kitos gi pusės vykdomųjų vietos sovietų ir žemesniųjų sovietų suvažiavimų organų — įvairių vietinių „Ik'ų“ (rusiškai „Ispolnitelnyj komitet“ — jų esti kelių rūšių ir laipsnių, atatinkančių įvairiems sovietų ir sovietų suvažiavimų laipsniams, taigi vietos „ik'ai“, valsčiuose „vik'ai“, apskrityse — „uik'ai“, gubernijose — „gik'ai“, pagaliau atskiruose respublikose tų respublikų „cik'ai“) bei „Ikų“ skyrių („otdiely“) sujungimas tarnybinės hierarchijos ryšiais su centro valdžios organais ir tuo pačiu jų sunaudojimas priklausomam centro valdymo aparatui sudaryti.

Smulkiau ir tiksliau mes čion visos šitos funkcionalinės valstybės valdymo organizacijos nenagrinėsime (ž. Aleksiejevo straipsnys „Gosudarstvennyj stroj“ ir A. Bogolepovo straipsnis „Miestnoje upravlenije“ knygoje „Pravo Sovietskoj Rossiji“ Praha, 1925 m., I sąsiuvinys, ypač 82 — III ir 121 — 162 pusl.). Svarbu ir reikšminga yra tai, kad veiklus funkcionalinis valdymas susikoncentravo kaip tik centre ir būtent tuose organuose, kurie formaliais konstituciniais dėsniais patys yra priklausomi ir prižiūrimi visuotinųjų Sovietų Suvažiavimų, bet tiesiog vietos sovietų nepriklauso ir jų betarpiškai nėra pasiekiami. Šie centro valdžios organai įsteigė arba paėmė savo rankosna visus centro ir vietos administracijos organus, neišskyriant betarpiškų sovietinių vietos organų, ir sudarė lankstų valstybės valdymo aparatą, priklausomą centro. Šio aparato viršūnės organai, — turį ir administracijos ir įstatymų leidimo galios, nes sovietinis režimas, eidamas diktatūros logika, formalaus funkcionalinio suskirstymo įstatymų leidimo ir administracijos atskiromis organų sistemomis nepripažįsta,—sudaro galingą valdžios jėgą, kuriai nėra baisi tituliarinė vietos sovietų „valdžia“. Pastaroji virsta konstituciniu sakiniu, nebeturinčiu

realios reikšmės arba tebereiškiančiu ka kita: būtent ne tai, kad sovietams priklausytų realus imperiumas valstybėje, o tai, kad visų esamų sovietinėje valstybėje organų taip sakant kilminį branduolį sudaro vietos sovietai; visų organų konstrukcija eina iš sovietų, bet realus konstitucinis valdžios imperiumas jų pačių nepriklauso.

19. Komunistų partijos teisinė padėtis sovietiniame režime. RKP (Rusijos Komunistų Partijos) ir Kominterno (Komunistinio arba Trečiojo Internacionalo) diktatūra.

Toki yra konstitucinė sovietinio režimo tikrenybė, kuri nevisai atatinka konstituciniam sumanymui, suformuluotam konstitucinio įstatymo tekste. Šitas valstybės valdymo faktas, kuris konstruoja centro valdžią, nepriklausomą vietos sovietų, o ypač tų vietos darbo žmonių, kurių imperatyvinę atstovybę turėtų reikšti sovietai, galima išaiškinti ypač tąja padėtimi, kurią sovietų valstybėje užima Komunistinė Partija, ir ypatingu santykiu tarp šios Partijos ir visuotinų Sovietų Suvažiavimų.

Cik'as, Ciko Prezidiumas ir Sovnarkomas, kurie stovi viso funkcionalinio valstybės valdymo aparato viršūnėje, patys tėra, kaip sakiau, priklausomais centro organais. Jie būtent priklauso Sovietų Suvažiavimo, prieš kurį jie atsako. Bet Sovietų Suvažiavimas, steigiamosios galios organas, yra labiau komunistinis — partinis, negu tarpsovietinis darbo žmonių (darbininkų, kareivių ir valstiečių) — atstovavimo organas. Formališkai jis yra sudaromas iš vietos sovietų imperatyvinių atstovų, o vietos sovietai — iš vietos darbo žmonių imperatyvinių atstovų. Bet rinkimai į sovietus yra taip sutvarkyti, kad į sovietus patenka kaip tik komunistai, arba bent žymi jų dauguma. Tai yra pasiekiama ne tiktai tuo, kad komunistų partija turi politinio veikimo, politinės propagandos ir partinio organizavimosi monopolį, o taipogi kad ji, kaipo valdžios partija, turi nepaprastos įtakos ir naudojasi įvairiomis nepaprastomis veikimo priemonėmis bei visų įstaigų ir valdžios organų pagalba, ir kad ji, be to, iš tikrųjų yra pavyzdingai organizuota, drausminga, lanksti ir įpainiuota į visus vietos darbus bei santykius, visur veikli ir budri, — bet ir tuo, kad masiniai sovietų narių rinkimai atliekami viešai ir atviru balsavimu susirinkimuose, tam tikrų valdžios atstovų komunistų prižiūrimi ir, žinoma, jų veikiami.

Ir jei vis delto vietos sovietų, ypač sodžiaus sovietų, sąstatas nėra daugumoje partyviškai komunistinis, tai iš kitos pusės jis nėra ir aiškiai antikomunistinis, priklausąs kurio nors kitokio aiškaus ir griežto nusistatymo srovėms, ir nedrįsta įsileisti į prieškomunistinį darbą. Einant panašiais rinkimų metodais, antrųjų, trečiųjų ir sekančiųjų rinkimų laipsniuose į įvairių stadijų sovietų suvažiavimus, partinių komunistų skaičiaus ir nuošimčio propor-

cijos išrinktųjų atstovų tarpe nuolat eina didyn ir, pagaliau, visuotiname Sovietų Suvažiavime atstovų sąstatas yra kategoriškai komunistinis, beveik vienlypis savo partiniu nusistatymu. Pagrindinė mažuma virsta aukščiausiame atstovavimo laipsnyje viešpataujančia, be jokių rimtų konkurentų, dauguma.

Visa centro valdžios konstrukcija įvairiais jos organais yra partiniu atžvilgiu vienlypė komunistinė. Iš tikrųjų, ne vietos sovietai, kuriems konstitucijos tekstas „paveda visą vietos ir centro valdžią", bet RKP (Rusijos Komunistų Partija) yra visų valstybės valdžios organų šeimininkė ir tvarkytoja. Visi šie organai—tiek steigiamasis visuotinas Suovietų Suvažiamas, tiek valdą visą funkcionalinį valstybės valdymo aparatą Cikas, Prezidiumas ir Sovnarkomas — veikia vienu bendru ir tiksliu RKP ir III Internacionalo (kitaip vadinamo „Kominternu" arba Komunistiniu Internacionalu) nustatomu planu. Tad ir diktatūra iš tikrųjų priklauso šiems veiksniams. Jie sudaro tuos, kurie vadinami tikrai valdančiais valstybėje. Formališkoji konstitucinė Sovnarkomo priklausomybė nuo Ciko Prezidiumo ir Ciko, Ciko Preziudiumo — nuo Ciko o jų visų—nuo Sovietų Suvažiavimo—slepia ju visų keturių realią konstitucinę priklausomybę nuo RKP, kuri palaiko jų visų darbo vienumą ir konsoliduoja valdymo konstrukciją.

Kad šitokia yra valdanti Komunistų Partijos padėtis ir vaidmuo sovietinėje valstybėje—tai ne tiktai yra sovietinio rėžimo priešų ir kritikų pastebėta (žiūr. anksčiau cituotus Aleksiejevo ir Bogoliepovo straipsnius knygoje „Pravo Sovietskoj Rossiji", ypač 99 — 105, 111—119 ir 125—128 pusl.), bet ir pačių sovietinio režimo šalininkų atvirai pripažinta: (Hurvič—„Osnovy Sovietskoj Konstituciji", 165—168 pusl.). Sovietinio režimo šalininkai nėranda jokio reikalo slėpti arba neigti šį realų konstitucinį faktą, virtusį nerašyta, bet veikliai konstitucine teisės norma SSSR—e. Jie nemato šiame jokio prieštaravimo rašytos konstitucijos dėsniams apie sovietų suvereninę valdžią, jokio proletariato arba darbo žmonių diktatūros laužymo. Jie tai laiko kaip tik šios diktatūros rimčiausiu ir ryškiausiu organizaciniu veiksniu, ir todel visai sąmoningai eina šiuo keliu. Pats didysis komunizmo vadas--Lenin'as—yra kategoriškai pareiškęs, kad Komunistų Partijoje, kurios visai nemini sovietinė konstitucija, vis delto gludanti juridinė ir faktinoji šios konstitucijos esmė (cituota Hurvič'iaus op. cit., 166 str.).

20. Komunistinė kategoriško objektyvinio klasinio „proletariato intereso" ir jo atstovavimo sąvoka. RKP ir Kominterno galia, kaipo reprezentacinė šio „intereso" diktatūra. Darbo žmonių valdžios ir sovietu imperatyvinio mandato fikcija.

Šiai sovietinių komunistų pažiūrai išaiškinti tenka žiūrėti į jų formuluojamas atstovavimo sąvokas. Hurvič'ius, kritikuodamas

politinio atstvovimo sistemą „buržuazinėse“ valstybėse, randa, kad esąs šis atstovavimas todel nukrypsta parlamentinėje praktikoje į atskirų galiūnų arba jų grupių—partijų lyderių, stambiųjų pramoninkų, bankininkų ir t. t.— viešpatavimą, kad, esą, liaudžiai sukvailinti mėginama melagingai formuluoti nesamos „bendrosios valios“ atstovavimas; gi pirma— bendrosios valios apskritai nesą, ypač klasinėje visuomenėje, kur įvairių klasių reikalai yra kiti kitiems priešingi, o antra—valia tebesanti subjektyvi, kaipo asmens psichikos veiksnys, ir todel visai negalinti būti nei perleidžiama kitam asmeniui, nei kito asmens atstovaujama. Buržuazija, girdi, tai gerai žinanti, bet palaikanti tautos arba daugumos valios atstovavimo fikciją, nes tas jai esą naudinga ir nes šiuo esą pridengiama jos klasinio smurto tikrenybė. Ne valia, bet socialiniai reikalai, tikslai, „interesai“ tegalį būti atstovaujami, — ypač konkretūs klasiniai interesai, turį objektyvios realybės.

Esą sovietinėje proletariato diktatūros konstrukcijoje atstovaujama ne proletariato „valios“ fikcija, bet proletariato klasinis „interesas“, realus socialinis veiksnys.

Iš tikrųjų, kaip mes žinome ir kaip jau turėjome progos sakyti, socialinių reikalų ar socialinių veiksnių atstovavimas nesudaro nei apskritai socializmo, nei ypatingai sovietinio komunizmo išradimo; jis reiškiasi ir parlamentuose (ypač proporciniu atstovavimu), ir įvairiose kitose konstitucinėse instancijose bei įvairiais atstovavimo sudarymo metodais. Bet gal niekas ir niekur nedrįsta taip kategoriškai formuluoti objektyvinį klasinio intereso pobūdį, kaip tai daro revoliucinės socializmo srovės.

Del sovietinės konstitucijos komentatoriaus Hurvičiaus — ir ne del jo vieno, nes tai yra revoliucinio komunizmo tikėjimo aksioma, — klasinis proletariato interesas esąs dalykas aiškus, kategoriškas, beveik apčiuopiamas, kuris esą galima pareikšti tam tikromis formulomis bei tezėmis, žinomomis kiekvienam nuosekliam komunistui. Tokio kategoriško „intereso“ „atstovavimas“ būtų galimas tiesiog komunistų nusistatymo vykdymu, Komunistų Partijos programiniu darbu—be jokio paties proletariato plebiscitinio pasisakymo, net be jokių rinkimų.

Tiesa, Hurvičius šiuo klasinio proletariato „intereso“ atstovavimu remia ne RKP viešpatavimą, bet sovietinius imperatyvinius mandatus, tačiau realybėje ši kategoriško klasinio „intereso“, kaipo atstovavimo pagrindo, sąvoka suteikia sovietinėje konstrukcijoje pagrindo kaip tik reprezentacinei RKP ir „Kominterno“ („Komunistinio Internacionalo“) valdančiai galiai ir kaip tik atima šią galią iš sovietinio atstovavimo. Nes jeigu RKP ir Kominterno žmonės vien tebeturi šio klasinio proletariato intereso recepto, jeigu jų šio „intereso“ sąvoka turi neklaidingumo patento, tai aišku, kad jie vieni tegalį jį atstovauti ir reikšti. Šis atstovavimas turįs būti ipso jure reprezentacinis, nes kam gi dar rinkti atstovai, jei yra iš anksto žinoma, kas tegalįs būti atstovu ir kad šis vienas atstovas tepajėgiąs „intereso“ atstovavimo naštą pakelti? Kam gi

šie atstovai rinkti, jei jie yra iš anksto žinomi? Kam daryti ši rimto atstovavimo funkcija priklausoma nuo rinkikų ūpo, nuo jų balsavimo nuožiūros, nuo jų kaip tik valios, ir kam gi leisti jiems kontroliuoti atstovus? Nejaugi, taip dalykams stovint, būtų leistina, kad darbo žmonių rinkikų masė, neįeinanti į komunistų partinę organizaciją, galėtų pavesti klasinio proletariato „intereso" atstovavimą ne Komunistų Partijai bei jos agentams, bet kam nors kitam, kuris gal kitaip numano šį „interesą"?

Tad ir suprantama, kodel sovietinėje valstybėje reprezentacinė proletariato diktatūra pavedama arba, tiksliau sakant, pasisavinama Komunistų Partijos ir kodel ji negali būti tikrai sovietinė, kaip kad skelbia šios valstybės rašytoji konstitucija. Ir tuo pačiu suprantama, kodel politinių rinkimų tvarka, ypač atviro kolektyvinio balsavimo metodas, yra taip nustatyta, kad partinis rinkimų išvadų pobūdis negalėtų iškrypti iš komunistų partinės vagos ir, pavyzdžiui, sudaryti nekomunistinio sąstato Sovietų Suvažiavimą. Įvairios netikėtos rinkimų išvados, kurios būtų galimos, jei rinkimai būtų laisvi ir vyktų slaptu balsavimu, sudarytų RKP reprezentacijai pavojų. Tai turi būti ypač saugojama valstiečių atžvilgiu, nes šis privatinės teisės pasaulis, iš tikrųjų, maža turi bendra su RKP reiškiama socialine bei teisine ideologija.

Fabrikų ir įmonių darbininkams — tikrajam proletariatui — leidžiama vykdyti rinkimai sovietų atstovybei organizuotu autonominiu veiksniu profesiniais vienetais — profesinėmis sąjungomis, fabrikų darbininkų komitetais ir t. t. Jiems tai yra leidžiama, nes jų nusistatymas yra artimesnis partiniam ir jų organizacijose šis partinis veiksnys yra ryškesnis ir stipresnis,—tad jo reiškimasis darbininkų balsavimu nustatytoje atstovybėje nėra taip reikalingas policinių rinkimo priemonių, kaip valstiečiuose ir kitose socialinėse grupėse, kurioms taipogi leista dalyvauti sovietuose. Organizuotas veiksnys visuomet ryškiau reikš rinkimais savo nusistatymą, negu neorganizuota individų kolegija, nes ir pats organizuoto veiksnio nusistatymas yra labiau kategoriškas ir besilaikąs kurios nors tam tikros pastovios linijos. Neorganizuota individų masė ar kolegija tegali savo balsavimu parodyti įvairias tikras nusistatymų, valių, reikalų ar „interesų" sroves rinkikų tarpe tada, kai individai gali balsuoti laisvai, ypač gi slaptai nevaržomi, nejausdami jokios baimės nei kitokių motyvų, klastuojančių jų valios reiškimąsi. Išskyrus darbininkus, kuriems gali būti leista vykdyti rinkimai organizuotu dėsniu, kiti rinkikai iš valstiečių ir kitų grupių tarpo neranda sovietiniuose rinkimuose tikros savo atstovavimo steigimo galios.

Tokiomis sąlygomis, nedaug tepataiso sovietinio atstovavimo sistemoje imperatyvinis atskirų atstovų mandatas. Retkarčiais jis gali suteikti progos rinkikams, — o gal dar labiau tiems, kurie rinkikus valdo ir juos pačius prižiūri,—sudrausti vieną kitą atskirą atstovą, bet masinio atstovybės aparato pataisyti ir pakeisti

negali, ypač kad del anksčiau nurodytų priežasčių šie imperatyviniai atstovai" iš tikrųjų yra agentais ne tiek rinkikų, kiek tų, kurie šį „rinkimų" aparatą laiko savo rankose.

Bet jeigu diktatūros subjektu sovietinėje konstrukcijoje yra iš tikrųjų ne proletariatas ir ne „darbo žmonės" platesniąja prasme, o RKP, kuri įgijo šio pobūdžio reprezentaciniu dėsniu, tai kyla klausimas, kuriam gi galui yra vis delto palaikoma visa paini daugybės laipsnių masinių sovietinių rinkimų sistema? Ar tiktai dekoracijai? Iš dalies gal ir taip, bet gal ir kuriems kitiems tikslams, jų tarpe gal ir komunistų politiniam veikimui gilinti vietose, gal ir komunalinės konstrukcijos fikcijai palaikyti, kaipo vienam brangių komunistinės ideologijos elementų ir pasaulinės revoliucijos obalsių gyvam agitaciniam veiksniui pasaulinio proletariato akyse.

21. „Reprezentacinis" RKP valdymas ir „valstiečių valdžios" tezė.

Bet šiaip arba kitaip, lieka faktu dar tai, kas ypač ryškiai metasi į akis analizuojant šią nepaprastą valstybinę konstrukciją. Oficiališkai sovietų valstybė yra apibūdinama kaipo „darbininkų, kareivių ir **valstiečių** respublika", vadinasi — ir valstiečiai įsileista sovietuosna; o kadangi konstitucijos rašytu tekstu visa valdžia priklausanti sovietams, tai ir valstiečiai būtų greta darbininkų (proletariato) valdžios veiksniu. Del proletariato „klasinio intereso", kuris turėtų reikštis sovietinės valstybės valdžioje, galima būtų, be nusižengimo bent prieš logiką, einant komunistiniu samprotavimu, jog Komunistų Partija geriausia ir tiksliausia šį interesą numananti, — tvirtinti, kad reprezentacinė RKP ir Kominterno galia, pakeičianti tiesioginį darbo žmonių ir jų sovietų valdymą, iš tikrųjų nieko iš esmės nekeičianti, o gal tiktai tobulinanti gryno klasinio proletariato „intereso" reiškimąsi. Todel, besilaikiant šio samprotavimo, būtų galima sakyti, kad reprezentacinė partijos diktatūra tebesanti tas pats, kas konstitucijoje vadinama darbininkų bei jų sovietų valdžia, ir kad Lenino pripažinimas, jog Komunistų Partijoje glūdanti teisinė sovietinės konstitucijos esmė, arba kad Hurvičiaus kategoriškas sakinys (op. cit., 165 pusl.) „Mus valdo Partija", — nieku nežeidžia formališkai rašytos RSFSR-o ir kitų sovietinių SSSR-o respublikų konstitucijos. Tiek Leninas, tiek kiti sovietinės respublikos vadai, šalininkai ir teisininkai, tiek ir Hurvičius cituotame sakiny, iš tikrųjų, taip ir mano. Todel jie, dėstydami arba svarstydami sovietinę konstituciją, aiškindami jos tezes apie proletariato diktatūrą, apie darbo žmonių ir jų sovietų valdžią, čia pat drąsiai kalba apie nežinomąjį rašytam konstitucijos tekstui RKP valdymą, apimantį ir pačius sovietus. Jų samprotavimu, tai esą sinonimai, — tai esą vienos logiškos sistemos apsireiškimai, tarp kurių jokio vidujinio prieštaravimo nesą.

Aš sakau: taip – tiesa; priėmus komunistų samprotavimą del klasinio „intereso“ objektyvios realybės ir del jo reprezentacinio partinio atstovavimo — tokią išvadą prieiti galima. Bet kaip gi būtų su antruoju rašytoje konstitucijoje pareikštu valdžios veiksniu — su valstiečiais? Čion ir šiuo samprotavimu mes nepajėgtume suderinti realią RKP diktatūrą su formaliu valstiečių pripažinimu valdžios veiksniu. Nes šis „klasinis proletariato interesas“, kurį reprezentuojanti Komunistų Partija, — tai nėra klasinis valstiečių - ūkininkų interesas net ir tada, kai agrariniuose santykiuose „žemės naudojimosi“ subjekto vietoje individualinis ūkininkas pakeistas „valstiečių darbo šeima“. Tad reprezentacinis RKP valdymas, kuris sudaro konstitucinę esamojo sovietinio režimo realybę, pakeičia tiesioginį proletariato valdymą ir kategoriškai griauna bet kurį valstiečių valdymą.

22. Sovietinės konstrukcijos analizo išvada.

Tokiu būdu sovietų konstitucinė konstrukcija sudaro valstybinę nuolatinės ir reprezentacinės Komunistų Partijos diktatūros konstrukciją. Visuomenės gi konstrukcija lieka klasinė. Iš to, kas buvo iš karto sumanyta, beliko šešėlis.

Todel sovietinės valstybės konstitucinė tikrenybė, kuri neatatinka jos konstituciniam sumanymui, nesudaro komunalinės ir kongresinės tarpkomunalinės (juo labiau sindikalinės) konstrukcijos precedento. Jos negalima taipogi laikyti sumanytosios proletariato diktatūros „pusiauvalstybės“ precedentu. Sumanymas tenka laikyti neįvykusiu.

Valstybinėje centralizuotoje sovietinės konstitucijos konstrukcijoje net toki įdomūs organai, kaip „Sovnarchoz'as“. („Soviet Narodnago Choziajstva“ — „Tautos Ūkio Taryba“, taipogi eilė kitų, kaip „Sto“, „Vnieštorg“ ir kiti), kurie viešojo ūkio planavimo ir tvarkymo atžvilgiu turėjo sudaryti būsimų statistikos ir registracijos centro organų precedentus, virto valdžios organais bendroje centro valdžios sistemoje. Kai kuriais atžvilgiais jie gali turėti didelės konstitucinės svarbos kaip naujo typo institucijos viešojo ūkio funkcijoms, bet neišeina iš valstybinių socialinio bendravimo ribų ir naujos anarchinės gadynės, turinčios savo patarnavimais pakeisti valstybę, nesugeba reikšti.

XIV. Nacionalizmas.

1. Nacionaldemokratija; nacionalinė valstybė. Nacionaliniai teritorijos plotai. Demokratinės konstrukcijos palaikymas nacionalinėje valstybėje.

Tarp tų visuomeniškai konstitucinės reformos sumanymų, kurie siekia pačios teritorinės valstybės pakeitimo kitokiais suvereniniais (viešpataujančiais) socialinio bendravimo padarais, tenka bent bendrais bruožais paminėti dar viena besireiškianti tendencija, auganti ir įgyjanti mūsų gyvenamą gadynę nepaprastos svarbos. Ji yra visai kitokios rūšies, negu revoliucinio socializmo siūlomoji sindikalinė arba komunalinė konstrukcija. Jos tėvu galima laikyti naujosios gadynės nacionalizmas.

Nesigilindamas į šios tendencijos išvadų konstitucinius galimumus, kurie dar nepaaiškėjo ir kurie kol kas pačių jos reiškėjų vengiami formuluoti, aš tiktai nurodysiu charakteringas šiuo atžvilgiu pačios tendencijos žymes.

Kilęs XIX ir XX amžiuose, nacionalizmas ne tiktai žymiai keičia teritorinę atskirų valstybių konstrukciją naujuoju nacionaliniu kriteriumu (žiūrėk šio rašto XIII skyriaus 1 skyrelį), bet įneša įvairių naujų socialinių bei teisinių sąvokų ir į patį valstybinį bendravimą. Seną demokratinę teritorinės tautos suverenumo sąvoką jis linksta pakeisti nacionalinės tautos suverenumo sąvoka ir laikyti „valstybės šeimininke“ ne teritorinę piliečių tęstinę visumą, bet tautiškai nacionalinį junginį; ir kai senoji klasiškoji demokratija rūpinosi teritoriniu žmogumi - piliečiu ir pagrindiniu socialiniu vienetu laikydavo teritorinį visų gyventojų junginį, o valstybę laikydavo šio pagrindinio junginio organizaciniu padaru, tai nacionalizmas arba nacionalinė demokratija rūpinasi socialiniu, būtent nacionaliniu žmogumi, pagrindiniu suverenumo vienetu laiko nacionalinę tautą (Vokiečių, o ne Vokietijos tautą, Lietuvių, Latvių, Lenkų ir t. t, o ne Lietuvos, Latvijos, Lenkijos ir t. t. tautą), o valstybę laiko nacionališkai organizaciniu padaru.

Kad, iš tikrųjų, ypač mūsų laikais tautiškai nacionalinis veiksnys yra vienas galingiausių valstybės steigimo (eventualiai ardymo ir griovimo) socialinių veiksnių, o įsteigtoje valstybėje jis, greta klasinio ir profesionališkai ekonominio socialinio veiksnio, yra rimčiausis savo veikimu jos tikslų ir tuo pačiu teritorinės viešosios galios (valdžios) funkcijų, — tai yra neabejotinas socialinis faktas. Bet ypač du yra momentu, dėliai kurių šitas faktas,

kartu su nacionalizmo skleidžiamomis nacionalinės tautos suverenumo sąvokomis, vis delto pats savaime, savo tiesioginėmis tendencijomis, žymiai ir griežtai teisiškai demokratinės valstybės konstitucijos, paremtos teritorinėmis pilietybės formulomis, nekeičia.

Pirmasis tų momentų yra tas, kad dauguma nacionalinių tautų, kilusių iš pirminio etniško (bendrosios vietos kalbos, bendrųjų vietos įpročių, bendrojo vietos būdo ir kitų panašių liaudies kultūros reiškinių) branduolio, — tebeturi savo gana ryškų teritorinio apsigyvenimo plotą su savo centru. Iš to seka tas faktas, kad tam tikrame žemės plote—ypač savo apsigyvenimo centre—nacionalinė tauta maždaug sutampa su teritorijos gyventojais arba bent su žymia pastarųjų dauguma. Šiuo nacionalinės tautos gauna šiokio tokio panašumo į teritorines tautas valstybėse. Todel šioms nacionalinėms tautoms užtenka, kad jų teritorinio apsigyvenimo ribose būtų įsteigta atskira nepriklausoma valstybė. Tokia valstybė virsta ipso factu nacionalinė pačiu demokratiniu sprendžiamuoju gyventojų daugumos dėsniu — be jokių ypatingų demokratinės konstitucijos keitimų. Šios valstybės funkcija tose socialinių reikalų kategorijose, kurios yra nacionalinio veiksnio liečiamos, bus nustatyta nacionaliniais tikslais. Todel teritoriškai nacionalinėms tautoms rūpės visų pirma pasiekimas „savo“ valstybės; jei jos įeina į kitas teritorines valstybes — jų didžiausios pastangos bus nukreiptos į tai, kas vadinama separatizmu — į teritorinį valstybinį išsivadavimą, į išskirimą savo teritorijos iš esamos platesnės valstybės teritorijos ir į steigimą šioje atskirtoje savo teritorijoje „savo“ valstybės, eventualiai — į išskirimą savo nacionalinių teritorijos dalių iš kelių valstybių, tarp kurių ji yra suskaldyta, ir į jų jungimą vienoje bendroje atskiroje valstybėje. Žinoma, nacionalinei tautai rūpės ir tai, kad į „savo“ valstybės teritoriją patektų, be nacionališkai teritorinio centro, taipogi, kiek galima, ir visi nacionališkai teritoriniai pakraščiai, kad ji ir būtų juose tarp vietos gyventojų mažumoje; tai bent jai rūpi tiek, kiek šitas pakraščių prijungimas prie centro nepakeis jos nenaudai nacionalinės daugumos bendrajame visos teritorijos gyventojų skaičiuje. Šia prasme nacionališkai valstybinis separatizmas sudaro ryškiausį teritoriškai nacionalinių tautų siekimą mūsų laikais ir jas patenkina. Pasinaudodamos kiekviena proga tos tautos del jo kovoja, o iškovotą savo valstybę brangina ir saugoja, kaipo didžiausį savo turtą. Savo valstybėje demokratiškai konstitucinės institucijos joms nėra būtinai keistinos.

Antras motyvas, dėliai kurio valstybės, virtusios nacionalinėmis, nėra perdaug linkusios keisti bendrąją demokratiškai konstitucinę konstrukciją griežtomis ir kategoriškomis nacionalizmo išvadomis, yra tas, kad nacionalinių mažumų piliečiai, kurių tebėra kiekvienoje valstybėje, negautų formalaus pagrindo skųstis įvairiems išoriniams veiksniams ir rodyti į taikomą jiems teisinę nelygybę, kas ypač yra nepageidaujama dabar, kai tarptautinio bendravimo jėgų atkreipta rimta domė į nacionalinių santykių

tvarkymą. Nacionalinės daugumos „savo“ valstybėse pasiekia savo tikslų valstybiniais metodais, valstybiniu aparatu ir valstybine funkcija be formalaus keitimo konstitucijos dėsnių. Joms tai garantuojama demokratinio daugumos veiksnio naudojimu. Ko gi joms reikėtų daugiau? Jos yra faktiškos valstybės valdymo, valstybės tikslų ir funkcijos, valstybės įstatymų šeimininkės, o kad konstitucijos formaliniu dėsniu šeimininku - suverenu skelbiama teritorinė, o ne nacionalinė tauta, — tai valdančios nacionalinės tautos nevaržo arba bent varžo taip maža, kad keisti dėliai to formali konstrukcija neapsimoka. Be to, palaikymas formalios piliečių lygybės yra patogus dar tuo, kad valstybiškai nacionalinių mažumų piliečiai nėra iš anksto klasifikuojami savo mažumose ir todel kai kurie jų gali, pasiduodami del įvairių priežasčių nacionalinės daugumos įtakai, pereiti į daugumos eiles; o tai kaip tik yra geistina teritorinės nacionalizacijos atžvilgiu.

2. Išmėtytos be „savo“ teritorijos nacionalinės mažumos.

Bet klasiškosios demokratinės konstitucijos ir net pačios teritorinės valstybės konstrukcijos keitimas nacionalizmo išvadomis vis delto rodo tendencijos vykti kitu galu, būtent — per nacionalines mažumas valstybėse. Joms — nacionalinėms mažumoms — valstybės nacionalizacija, kad ir ne konstitucinė, o funkcionalinė, yra pavojinga ir daugybe atžvilgių kenksminga. O ne visos tautinės mažumos gali svajoti apie teritorinį separatizmą. Kai kurioms jų šis išsivadavimo kelias yra griežtai užkirstas. Yra nacionalinių tautų (ryškiausias pavyzdys — žydai), kurios apskritai jokio kategoriško teritorinio centro neturi ir jokiomis sąlygomis įsteigti savo nacionalinės valstybės tarp kitų valstybių ir tautų, kurių prieglobsty jos gyvena (žydai Europoje), nepajėgtų. Iš kitos pusės yra tokių nacionalinių tautų, kurių dalelės yra išmėtytos kolonijomis tarp svetimų nacionalinių tautų labai toli nuo savo nacionalinio centro tokiu būdu, kad tiesiog negalima įjungti jos į jų nacionalinę teritorinę valstybę (pavyzdžiui, Vokiečių kolonijos daugybėje svetimų Europos valstybių). Pagaliau, yra daugybė pakraščių teritorijų tarp įvairių nacionalinių teritorinių centrų. Šių pakraščių teritorijos nacionaliniu atžvilgiu sudaro kartais painiausias mozaikas, kurių išpainioti ir suskirstyti logiškomis nacionalinėmis ploto kategorijomis visai negalima. Teritorinė gi valstybės konstrukcija neišvengiamai reikalauja kategoriško jų priskyrimo prie kurios nors vienos valstybės. Ar jie bus įskirti į šios valstybės teritoriją ar į kitos, visuomet kuri nors jų gyventojų nacionalinė dalis sudarys toje valstybėje svetimą nacionalinę mažumą. Žodžiu, nėra valstybės be nacionalinės mažumos arba mažumų. Šios mažumos atsiranda net pačiuose nacionalinių valstybių nacionaliniuose centruose.

Šios nacionalinės mažumos turi ieškoti kitokios, negu valstybinis separatizmas, teisinės išeities iš susidėjusios nepatogios joms padėties nacionalinėje valstybėje. Šių išeičių pradėta ieškoti dar prieš Didįjį Karą. Ypač ryškus buvo šiuo atžvilgiu įvairių nacionalinių veiksnių judėjimas buv. Austrijos Imperijoje (žiūrėk šio rašto XI skyriaus 5 skyrelį). Įvairūs nacionaliniai veiksniai buvo ten stiprūs ir galėjo priversti centro valdžią skaitytis su jų reikalavimas ir eventualiai derėtis su jais ir tvarkyti nacionalinius santykius valstybėje įvairiomis kompromisinėmis teisės institucijomis. Iš vienos pusės ten buvo ryškus nacionališkai valstybinio separatizmo judėjimas, o taipogi tokios teritorinės autonomijos bendrosios valstybės ribose, kuri remtųsi atskiromis nacionalinėmis teritorijomis, bet is kitos pusės buvo ieškoma ir kitokių išeičių, nes ir sudarius autonominius teritorijos vienetus, problema nebūtų galutinai išspręsta: kiekviename atskirame autonominiame vienete būtų dar, greta vietinės nacionalinės daugumos, vietos nacionalinės mažumos.

3. Nacionalinė „personalinė" mažumų autonomija. Jos pobūdis ir žymės.

Sale įvairių kitų siūlomų nacionalinės problemos išsprendimų nacionalinėse valstybėse, kilo ir t. vad. nacionalinės „personalinės" (ateritorialinės) autonomijos (savivaldybės) sumanymas. Ši autonomija arba savivaldybė būtų skiriama tiems valstybinės funkcijos elementams, kurie ryškiausia liečia nacionalinių reikalų sritį, ypač švietimą, įvairius kultūros reikalus ir t. t., ir šios savivaldybės subjektais būtų atskiri nacionaliniai junginiai valstybės ribose. Šiame sumanyme nacionalinė savivaldybė paliestų kaip tik nacionalines mažumas, nes nacionalinėje valstybėje nacionalinė dauguma, turėdama bendrais demokratiniais dėsniais savo rankose arba savo įtakoje valstybės valdžios aparatą, nėra reikalinga jokios ypatingos savo nacionalinių reikalų apsaugos ir tenkinimo priemonės savivaldybiniu metodu: už ją šiuo pasirūpins pati valstybės centro valdžia.

Ši nacionalinė mažumų savivaldybė, kad ir įdomi konstituciniu atžvilgiu, vis delto savaime jokių ypatingų nepaprastų konstitucinės teisės klausimų nekelia — ypač tokių klausimų, kurie sudarytų pačiam valstybiniam bendravimui pavojų ir vystytų tendencijas pakeisti šį bendravimą kitokiomis suvereninėmis viešojo organizavimosi formomis. Tai yra tokia konstitucinė institucija, kuri įeina į mūsų jau išnagrinetą socialinę savivaldybę, kaipo organizuotų socialinių veiksnių atstovavimo kategoriją (žiūrėk šio rašto XII skyriaus 14 ir 15 skyrelius).

Dėliai jos gal čion užtektų dviejų pastabų: a) pirma — kas jau mūsų pabrėžta, — ji sudaro kaip tik mažumų quasi - privilegiją, nes svarbiausias valstybėje nacionalinis veiksnys — „viešpa-

taujanti“ daugumos tauta — ja nesinaudoja: šiuo, t. y. ne jos funkcionaline konstrukcija, bet jos sudaromąja ypatinga teisine mažumų padėtimi, ji skiriasi nuo savivaldybės, kuri esti bendra ir lygiai liečia visus paralelius savivaldybinius veiksnius (vietos savivaldybės, profesinė savivaldybė, bažnytinės savivaldybės ir t. t.), ir yra iš tikrųjų panaši į autonomiją (kai kurių provincijų ar sričių autonomija, sudaranti joms ypatingą padėtį). Jeigu tokia konstitucionališkai autonominė padėtis kai kuriems nacionaliniams junginiams būtų pavesta valstybėje, neturinčioje nacionalinės valstybės pobūdžio, kaip, pavyzdžiui, buv. Austrijos Imperijoje arba Šveicarijoje, ji iš tikrųjų sudarytų šios autonomijos subjektams privilegiją, juo mažiau suprantamą ir nepateisinamą, kad ji liečia kaip tik smulkesnius nacionalinius vienetus ir nėra taikoma didžiausiajai tautai; tai gal net būtų ypatinga „nacional — aristokratinė“ privilegija. Bet nacionalinėje valstybėje, kaip anksčiau pažymėta, ji šio pobūdžio neturi: kadangi ši autonomija sudaro jos subjektams — nacionalinėms mažumoms — ne tiktai tvarkymosi priemonę savo ypatingų reikalų, įeinančių į valstybės funkciją, sritį, bet ir apsaugą nuo eventualaus šių reikalų tenkinimo iškreipimo taikant jam svetimus nacionalinius daugumos tikslus, — ir kadangi nacionalinė dauguma šių ypatingos teisinės padėties priemonių iš šios apsaugos savo nacionalinėje valstybėje nėra reikalinga, tai ir mažumų privilegijos sąvoka čion atkrinta. Tai nėra privilegija—juo labiau, kad ši autonomija tebevyksta bendrame nacionalinės valstybės suverenume, kurio vykinimas iš tikrųjų priklauso nacionalinei daugumai. Vadinasi šios autonomijos prižiūrėtoju ir net sprendėju yra valstybės bendroji (centro) valdžia, kuri lieka nacionalinės daugumo įtakoje.

b. Antroji pastaba liečia štai ką: kaip aš jau turėjau progos paaiškinti (šio rašto XII skyriaus 15 skyrelis), steigdama savivaldybę (autonomiją) ir pasiremdama neorganizuotu socialiniu junginiu (priklausančiu gaivališkam „socialinės grupės“ typui — Tönnies'o teorija — šio rašto VIII skyriaus 7 skyrelis), vadinasi — pavesdama tokiai grupei tam tikrą kompetenciją ir sudarydama iš jos savivaldybinį (autonominį) vienetą, valstybė būtinai turi ją suorganizuoti; valstybė turi sudaryti šios grupės korporatyvinę konstrukciją, turi sustatyti visą jos teisinių organų sistemą, nes kompetencija negali būti vykdoma gaivališku būdu be pastovių teisinių organų. Kitaip sakant, valstybė turi suteikti jai jos autonominę konstituciją. Įgydama savo konstituciją, socialinė grupė virsta organizuotu socialiniu junginiu, kuris šią savo konstitucinę konstrukciją, be abejo, stengsis naudoti ne tiktai šiai savo viešajai valstybinei kompetencijai, bet ir apskritai savo privatiniam tvarkymuisi ir, kiek tai bus galima, savo išoriniam veikimui santykiuose su kitais socialiniais junginiais platesniame socialiniame bendravime (visuomenėje).

Iš štai dalykas toks, kad nacionalinių junginių dauguma mūsų laikais dar tebepriklauso socialinių grupių neorganizuotų jun-

ginių typui; net ir tie nacionaliniai junginiai, kaip ypač Žydai, kurie del įvairių priežasčių yra ryškiau organizuoti, nes iš dalies tautiniam veiksniui pasirėmė savo senąja stipria bažnytine organizacija, o be to sudarė visą eilę kitų tautiškai organizacinių padarų, ypač reprezentacinių — lanksčių ir veiklių, — nepasiekė pilno organizacinio išsivystymo. Taigi ten, kur yra įgyvendinama nacionalinė autonomija, įvairių neorganizuotų nacionalinių junginių dalelės, kurios randasi tam tikros valstybės teritorinėse ribose, ir sudaro šios valstybės „nacionalines mažumas“, — virsta organizuotais nacionaliniais junginiais su savo nacionališkai konstitucine (teisine) konstrukcija. Tai savaime žymiai didina jų jėgas, jų veiklumą, jų lankstumą ir organizacinę galią. Nacionalinei mažumai yra tai ne menkesnės vertės konsolidavimosi ir atsparumo veiksnys, pasiekimas nacionalinės autonomijos pagalba, negu pati autonominė kompetencija. Ir štai, šiuo atžvilgiu nacionalinė mažuma, įgydama nacionalinę autonomiją, pralenkia šios valstybės nacionalinę daugumą, jeigu pastaroji šia autonomija nesinaudoja. Tiesa, nacionalinė dauguma naudojasi daug rimtesniu ir galingesniu valstybinės centro valdžios veiksniu ir turi savo reikalams aprūpinti pačios valstybės centro funkcijų, o todel jos potencialinės jėgos visais atžvilgiais nacionalinėje valstybėje auga, bet jos organizacinis tobulumas lieka žemesnis.

Nacionalinė tautinių mažumų autonomija su savo „tautos taryba“ arba „tautos rūmais“ konstrukcijos viršūnėje sudaro žymiausiąją ir aukščiausiąją konstitucinę instituciją, išvystytą mūsų gadynės nacionalizmo, kaipo nacionalinės valstybės konstitucinė pataisa. Ji maža tebėra priimta ir nacionalinių valstybių daugumoje tebėra ne veikiančios teisės institucija, bet teisiniu idealu, apie kurį tebesvajoja ir tebekovoja įvairios nacionalinės mažumos.

4. Nacionalinės personalinės mažumų autonomijos idėjos pradžia. Jos konstituciniai precedentai. Ukrainos „Centro Rados“ 1917 m. „universalas“ ir 1918 m. įstatymas. Estijos konstitucijos 21 str. Lietuvos konstitucijos 73 — 74 str., Lenkijos konstitucijos 109 str., Čekoslovakijos konstitucijos 132 str.

Nacionališkai „personalinės“ (vadinasi — ateritorinės) autonomijos, kaipo konstitucinės institucijos, idėja gimė naujaisiais laikais — pačiame XIX amžiaus gale ir XX amžiaus pradžioje Austrijoje. Ji, rodos, pirmą sykį tapo pareikšta Čekų Prahoje leidžiamame partiniame Jugoslavų social - demokratų žurnale „Akademiker“ ir po to Austrijos socialdemokratų vokiečių M. Rennero ir Otto Bauero raštuose (ž. Marc Vichniac — „Le Protection des Droit des Minorités dans les Traités internationaux de 1919—1920“, Paryžius, 19 pusl). Buv. Rusijos Imperijoje ji buvo palaikyta

vairių nacionalinių tautų liaudies socialistų srovių, kaipo programinis valstybės valdžios reformos reikalavimas, žinoma, labai tolimas nuo realizavimo veikiančiame carų absoliutizmo režime.

Kaipo veikiančios konstitucinės teisės institucija, nacionališkai parsonalinė mažumų autonomija tapo pirmą sykį nustatyta Ukrainoje. Tai buvo pačioje Ukrainos valstybinio steigimosi pradžioje, kai besteigiamą Rusijos Revoliucijos ribose Ukrainos valstybę ėmė valdyti „Ukrainos Centro Rada". Taip vadinamu trečiuoju Rados „universalu", paskelbtu 1917. XI. 20., ir vėliau Rados 1918 1. 9. įstatymu, pripažinta tautinėms Ukrainos mažumoms „personalinės" autonomijos teisė; ši autonomija tapo suteikta tiesiog ir iš karto tiktai 3 mažumoms: Rusų, Žydų ir Lenkų; gi kitų mažumų eilei, būtent Gudų (Baltgudžių), Čekų, Moldavų (Rumunų gentis), Vokiečių, Totorių, Graikų ir Bulgarų, suteikta ne iš karto autonomija, bet salyginė šios autonomijos teisė, kuria jos galėsiančios nauduotis, jeigu jos tam tikra tvarka pareikš ir įrodys tam tikrą savo narių skaičių Ukrainoje (10000 piliečių). Kadangi Rados režimas griuvo, pakeistas Vokiečių okupacijos metu t. vad. hetmano (Skoropadskio) valdžios režimu, kuriame nacionališkai „personalinės" autonomijos jau neberandame, tai šis konstitucinis precedentas nusistovėti ir gauti funkcionalinio išvystymo nebegalėjo (ž. Vichniac-op. cit., 22 pusl.).

Iš visos eilės naujausiųjų konstitucijų, nustatytų po Didžiojo Karo, mes vos trijose terandame nacionialinės „personalinės" autonomijos instituciją. Ji yra būtent pareikšta Estijos (konstitucijos 21 str.), Lietuvos (73 — 74 str.) ir Lenkijos (109 str.) konstitucijose.

Iki šiol ji tapo tam tikru įstatymu plačiausiai įgyvendinta Estijoje. Estijos konstitucija leidžia pasinauduoti nacionaline autonomija pareiškimo keliu visoms valstybės mažumoms, neskirstydama jų šiuo atžvilgiu, o kas čion ypač įdomu, tai tas, kad, einant šios autonomijos įstatymu, Estijoje gali pasinauduoti ja ir sudaryti savo organizuotus korporatyvinius savivaldybinius vienetus ne tiktai tie nacionaliniai junginiai, kurie sudaro valstybėje visų jos piliečių mažumą, bet ir pati nacionalinė Estų tauta tose valstybės teritorijos srityse, kuriose ji pati sudaro vietos gyventojų mažumą. Šios autonomijos kompetencijai pavedama Estijoje (konstitucijos 21 str.) „tautinės kultūros" bei „socialės apsaugos" reikalai.

Tiksliau nustatytos šios autonomijos kompetencijos ribos („tautinės kultūros reikalai", į kuriuos įeina „liaudies švietimas, labdarybė, savitarpinė pagalba") ir ryškiau suformuluotas jos veikimo metodas ir jos teisinė padėtis (atstovaujamieji organai, savo narių apkrovimas mokesniais, naudojimasis teisinga dalimi valstybės ir vietos savivaldybių skiriamųjų švietimui ir labdarybei sumų) Lietuvos konstitucijoje. Bet užtai čion ši autonomija pavedama tiktai toms mažumoms, „kurios sudaro žymią piliečių dalį", o jokio kriteriumo šiuo atžvilgiu pati konstitucija nenustato. Šiuo

leidžiama paprastų įstatymų leidėjo (Seimo) nuožiūrai skirstyti nacionalinės mažumos į privilegijuotas autonomines ir neprivilegijuotas, nesinaudojančias šia autonomija.

Lenkijos konstitucija leidžia tautinėms mažumoms steigti savo „autonomines sąjungas", kurioms teikiamas viešosios teisės sąjungų pobūdis, bet tai tebėra leidžiama vietos savivaldybių ribose; šioms nacionalinėms autonominėms sąjungoms pavedama „pilnas ir laisvas savo tautinių ypatybių vystymas", bet, matyti, „savo lėšomis", nes sekantis (110) konstitucijos straipsnis, kalbėdamas apie piliečius, priklausančius „n a c i o n a l i n ė m s, tikybinėms ir kalbinėms" mažumoms, leidžia jiems tarp kita ko steigti ir palaikyti savo lėšomis labdarybės, tikybos ir kitas socialines bei auklėjimo įstaigas ir mokyklas, o 109 straipsnis tiktai nurodo, kad valstybė „turės teisės" (vadinasi, neprivalės) „papildyti" autonominių nacionalinių sąjungų „finansus".

Kai kurios nacionališkai personalinės autonomijos žymės gal dar galima numatyti Čekoslovakijos konstitucijoje (132 str.), nors tai nėra visai aišku (bent, rodos, galima interpretuoti šis straipsnis šios autonomijos naudai).

Štai ir viskas, kas iki šiol galima konstatuoti nacionališkai personalinės autonomijos atžvilgiu konstitucinės teisės praktikoje. Tai nėra perdaug, bet tenka turėti omeny, kad pati institucija tebėra jauna.

5. Tarptautinės mažumų apsaugos istoriniai precedentai.

Be šios autonomijos, kaipo ryškiausios ir iki šiol aukščiausios formos, mes matome įvairias kitokias nacionalinių mažumų apsaugos ir jų teisinio veikimo į valstybės funkciją institucijas, kurios sudaro žemesniojo laipsnio tų pačių reikalų tvarkymo formas ir kurių mes čion skyrium visai nenagrinėsime, nes mums ypač rūpi nacionalizmo konstitucinės išvados valstybės keitimo atžvilgiu.

Pastaruoju atžvilgiu ypač ryški tarptautinės mažumų apsaugos institucija, kuri pastaraisiais laikais ėmė labai nuosekliai reikštis ir vystytis. Pati institucija nėra nauja. Jos pėdsakai galima susekti net viduramžy, bet ten turėta omeny ne nacionalinės mažumos, o ypač tikybinės grupės ir kai kurie bažnytiniai organai svetimose šalyse (katalikų misijų ir krikščionių apsauga Rytuose). Analogiško pobūdžio buvo tikybinių mažumų apsauga, kartais nustatoma tarpvalstybinių sutarčių po Reformacijos. Taipogi yra žinoma tikybinių „disidentų", o ypač stačiatikių „apsauga" ir „globa", kurią sau išsiderėdavo ir savindavosi Rusija buv. Lenkų — Lietuvių Respublikoje, sudarydama sau šiuo progą ir quasi — teisinį pagrindą kištis į šios Respublikos vidaus santykius ir ruošti dirvą aneksijai.

Visa tai maža teturėjo bendra su konstitucine nacionalinių mažumų problema ir neturėjo iš tikrųjų jokio ryšio su tuo judėjimu, kuris mums yra žinomas nacionalizmo vardu.

Ypatingai pradėjo vystytis ši tarptautinė mažumų apsaugos institucija pradedant nuo XVIII amžiaus galo ir per ištisą XIX amžių Turkijos ir naujų Balkanų valstybių atžvilgiu. 1774 m. Kučuk - Kainardži taikos sutarty tarp Rusijos ir Turkijos, Rusijai pavedama krikščionių tikybos ir bažnyčių saugumo ir laisvės Turkijoje priežiūra ir sui generis globa. Tai kartojama Jasų ir Bukarešto taikos sutartyse tarp tų pačių valstybių (1792 ir 1812 m.) Paryžiaus 1856 m. sutarty ši tarptautinė — ypač krikščionių bažnyčių ir „rasinių" svetimų gaivalų (mažumų) Turkijoje — apsauga įgyja platesnio pobūdžio. Apsaugos prižiūrėtojais ir garantais virsta kelios svarbiausios Europos valstybės. Besisteigiant išvaduotose nuo Turkų jungo šalyse naujoms Balkanų valstybėms, mažumų apsaugos normos praplėčiamos ir joms. Greta tikybinių grupių (junginių), apsaugos subjektais minimos ir kalbos bei rasės grupės ar mažumos.

Bet ypatingos reikšmes įgijo ši problema Didžiojo Karo metu ir šį karą likviduojant, labiausia gi sąryšy su Tautų Sąjungos (ir nuolatinio tarptautinio teismo) įsteigimu.

6. „Tautų teisių" obalsis Didžiojo 1914—1918 m. Karo metu ir naujoje tarptautinėje taikoje. Nacionalinė valstybė ir tarptautinė nacionalinių mažumų apsauga.

Žinoma ir atmintina yra „tautų teisių" obalsio svarba Didžiojo Karo metu. Šis obalsis tapo jau karo pradžioje iškeltas, o karo metu jis virto populeriškiausiu. Į jį buvo dedama ne tik demokratinės teritorinės tautos sąvokos, bet ypač kaip tik nacionalistinis nacionalinių tautų sąvokos turinys. Šį turinį įdėjo į jį ne tiktai, o gal ir ne tiek, tie karo galiūnai, kurie jį skelbė agitaciniais ir savo politiniais tikslais, stengdamiesi pateisinti savo dalyvavimą kare, įgyti kuoplačiausių pasaulio simpatijų ir pasipuošti visuotinos laisvės kovotojų ir didvyrių aureole, bet taipogi ir ypač tie, kuriems tai buvo skelbiama ir kurie troško savo laisvės ir savo teisinės padėties nustatymo savo tikslais bei reikalais. Jie šį obalsį suprato ir išvertė taip, kaip būtent jiems buvo pageidaujama, ir privertė besivaržančius galiūnus statyti savo garsiose diskusijose taškus ant „i" ir dėstyti iškeltąjį obalsį nacionalistinė prasme. Žiauriajam mušiui karo laukuose sekundavo politinės diskusijos ir kariaujančių valstybių vyrų programinės kalbos ir iškilmingi pareiškimai, kurių klausėsi visas pasaulis. Ir šioje garsioje politinių kalbų ir deklaracijų dvikovoje, kuri tęsėsi kelerius kruvinus metus, pats tautų vadavimo, jų laisvės, jų teisės obalsis buvo girdeti iš abiejų kovojančių šalių. Kalbėjo tai net Romanovu ir Hohenzollernų tarnai.

Kuo toliau, tuo tiksliau šis obalsis ėmė konkretizuotis. Jis rado ryškiausią formulą tezėje, jog kiekviena — tiek didelė, tiek maža — tauta (nacionalinė tauta) turinti teisės laisvai plėtotis, vystyti savo kultūrą, apsispręsti ir tvarkytis, žodžiu — būti nepriklausoma. Šios gi nepriklausomybės ir apsisprendimo laisvės geriausiu ir tiksliausiu dėstytoju būtų, žinoma, kiekvienai tautai savo nacionalinė valstybė savo gyvenamoj teritorijoje.

Ypač pagarsėjo Š. Amerikos Jungtinių Valstybių Prezidento Wilson'o paskelbtieji karo obalsiai, nustatyti laisvės ir teisingumo dėsniais, lygiai liečiančiais stambias ir smulkias tautas (garsieji W. Wilsono „14 punktu" — 1918. 1. 8.). Ir, iš tikrųjų, Didžiajam Karui baigiantis, ypač trijų didžiulių Imperijų — Rusijos, Austrijos (Austrų — Vengrų) ir Vokietijos Imperijos — griuvėsiuose visos Europos centro ir rytų nacionalinės vietos tautos sujudo ir pasiskubo pasinaudoti patogiomis aplinkybėmis — paskelbti ir įsteigti savo valstybes, eventualiai — įjungti į savo valstybes naujus nacionalinius teritorijos plotus, kurie iki tol eidavo į šių Imperijų teritorijas. Šis darbas buvo pateisinamas paskelbtu obalsiu, kaip pastarojo išvada. Naujoji tarptautinė taika tebeturėjo sankcionuoti įvykusį faktą.

Bet šia tiesiogine prasme negalėjo pasinaudoti populiariu obalsiu nacionalinės tautos, neturinčios savo teritorinio centro, bei įvairios įvairių tautų trupmenos, išmėtytos tarp svetimų nacionalinių teritorijų ir sudarančios naujose nacionalinėse valstybėse mažumas. Negalėdamos sudaryti savo nacionalinių valstybių kitų nacionalinių teritorijų ribose, jos vis delto taipogi reikalavo paskelbtojo obalsio išvadų sau, nes obalsis lietė visus be aprėžimo ir išimties. Tiktai, žinoma, kitokios turėjo būti šių išvadų teisinės formos. Kaip ir kurioms šių tautų pasisekė išsiderėti savo teisinės padėties tam tikros institucijos naujų nacionalinių valstybių konstitucijose, to mes nebežiūrėsime, bet pažymėtina yra, kad tarptautinėje taikoje pasirūpinta ir jomis. Būtent, panaudota joms senoji tarptautinės mažumų apsaugos institucija. Šios institucijos konstrukcija palikta maždaug toji pati, bet apsaugos vykdymo mechanizmas žymiai pakeistas, suderinus jį su steigiamąja Tautų Sąjunga.

Precedentą šiuo atžvilgiu sudarė apsauga, pritaikinta Lenkijos mažumoms. Jau pirmojoje, būtent Versalio sutarty, kartu su Lenkijos valstybės pripažinimu, buvo nustatyta jos pareiga arba pasižadėjimas laiduoti rasės, kalbos ir tikėjimo mažumų reikalų teisinę apsaugą. Tai tapo išvystyta ir tiksliau suformuluota atskiroje sutarty, sudarytoje 1919. VI. 28. tarp penkių pasaulio galybių — naujos pasaulio taikos svarbiausiųjų organizatorių — Anglijos, Prancūzijos, Italijos, Japonijos ir Š. Amerikos J. V. iš vienos pusės ir Lenkijos — iš kitos. Tuo pačiu keliu nueita ir santykiuose su visa eile kitų naujai įsisteigusių, taipogi senų praplėstųjų ir, pagaliau, pralaimėjusių karą valstybių, — galima pa-

sakyti — su visomis Europos centro ir rytų valstybėmis (išskyrus, žinoma, Sovietų Rusiją, nepasidavusią naujos taikos tarptautiniam režimui).

Smulkiai skyrium kiekvieno šių atskirų santykių nežiūrėsime. Institucijos konstrukcija visur vienoda (išskyrus kai kurias smulkmenas) ir vykdomasis mechanizmas vienodas. Juos mes ir išnagrinėsime.

7. Apsaugojamųjų reikalų ar „interesų" subjektai — įvairių rūšių mažumos. Netikslus nacionalinių mažumų apibūdinimas. Apsaugojamųjų reikalų — mažumų teisių — turinys.

Apsaugojamųjų reikalų ar „interesų" subjektais laikomos įvairių rūšių mažumos atskirose valstybėse; minimos ypač rasinės, tikybinės, kalbinės, kartais etniškosios mažumos. Tiksli „nacionalinės mažumos" sąvoka nėra suformuluota, nors iš tikrųjų kaip tik dėliai šios rūšies grupių visa tai yra daroma. Iš tikrųjų, ne kas kita, tik nacionalinių mažumų konstitucinės padėties problema yra nacionalinės valstybės laimėjimų iškelta ir šios apsaugos reikalinga, ir ne kas kita, o ji sudarė šį reikalą kaipo „tautų teisių ir laisvės" obalsio išvadą.

„Nacionalinių mažumų" formulos vengimas ir jos pakeitimas „rasinių" ir kitų mažumų formula nėra atsitiktinis. Iš dalies tas įvyko del to, kad Vakaruose — senosios demokratijos šalyse apskritai—nacionalizmo sąvokos nėra taip ryškiai pakeitusios demokratinių sąvokų, kaip Europos Rytuose, ir kad todel žodis „tautinis" arba „nacionalinis" ten turi kaip tik teritorinės tautos (valstybės piliečių visumos) pobūdžio, ir „tautinė" arba „nacionalinė" mažuma reikštų visai ką kita, negu ji reiškia nacionalizmo ir „nacionaldemokratijos" koncepcijoje. Be to, Vakarams, kurie šią mažumų apsaugos instituciją primėtė naujoms nacionalinėms valstybėms dažniausiai prieš pastarųjų norą (nes šiuo, be abejo, šiek tiek siaurinama jų klasiškasis išorinis suverenumas), — nėra gerai ir tiksliai žinoma įvairių nacionalinių mažumų konstrukcija įvairiose Europos Rytų valstybėse. Vakarams tebėra žinoma, kad susidėjusioje nacionalinėje Rytų mozaikoje (ypač Balkanuose, taipogi kai kuriuose buv. Austrijos Imperijos šalyse) yra įvairiausių nacionalinių konstrukcijų: yra kartais įvairių pusiau - nacionalinių, o pusiau - bažnytinių arba tikybinių grupių (tai yra žymu ypač, pavyzdžiui, pas Žydus, kurie vienok sudaro vieną ryškiausių ir stipriausių mažumų konstrukcijų), yra kitų, kurios tesiskiria nuo nacionalinės daugumos kalba, neturėdamos kitų individualinių konstruktyvinių elementų, yra vėl tokių, kurios sudaro etniškas grupes be aiškios nacionalinės sąmonės, bet kurių vadai stengiasi išvystyti jas į nacionalinius vienetus ir kurios gal taipogi pareikalausiančios sau „laisvo apsisprendimo". Tad tiksli nacionalinės grupės sąvoka pakeista įvairių galimų rūšių grupių sąvokomis, o

šis pakeitimas pasirodė gal labiau priimtinas ir nacionalinėms valstybėms, kurios gal kartais norėtų nuskandinti tikslias politines nacionalines mažumų grupes neaiškioje plačioje įvairių etniškų, kalbinių ir tikybinių grupių formuloje.

Pats apsaugojamųjų mažumų teisių turinys ir jų funkcionalinė konstrukcija, vadinasi, jų reikalų teisinis suformulavimas, kuris pavedamas tarptautinei apsaugai, nėra visose sutartyse vienodas, o kartais ir toje pačioje sutartyje jis nėra vienodas ir lygus visoms mažumoms. Kai kurioms jų garantuojama platesnė savivaldybė tam tikrose kompetencijos ribose (bet ypač komunalinės, o ne bendrosios nacionalinės personalinės, pavyzdžiui, Saksams ir Šekleriams priskirtoje Rumunijai Transilvanijoje, arba nacionalinės bažnytinės, pavyzdžiui, Turkams - Muzulmonams SHS-e), kartais pasitenkinama bendrųjų teisių lygybės arba tam tikrų kalbos ir bažnytinio tvarkymosi teisių garantijomis, kartais pavedamas ir apsaugojamas ypatingųjų mažumų reikalų tenkinimas arba jų savivaldybinio tvarkymosi biudžeto padengimas viešomis lėšomis. Kad būtų apsaugojama mažumų personalinės autonomijos institucija, kuri sudaro svarbiausį jųjų reikalavimą, bet kuri dar galutinai ne nusistovėjo nacionalinių valstybių konstitucinėje praktikoje, išskyrus kelius mūsų išžiūrėtus ir ne visai iki šiol įgyvendintus bandymus, — to mes šioje tarptautinės apsaugos institucijoje nerandame.

8. Tarptautinės mažumų apsaugos vykdymo mechanizmas. Tarpvalstybinė sutartis, kaipo šios apsaugos titulas; apsaugos subjektai—dalyvavusios sutartyse valstybės ir Tautų Sąjunga (Tautų Sąjunga = Valstybių Sąjunga arba valstybinių Tautų Sąjunga). Pasyvi Tarptautinė nacionalinių mažumų teisinė padėtis. Apsaugos byla. Tautų Sąjungos Taryba; josios Generalinis Sekretariatas, josios nariai. Skundai—denunciacijos. Tarptautinis ginčas. Nuolatiniai Tarptautiniai Teismo Rūmai.

Taip, bendrais bruožais, atrodo tarptautinės apsaugos formula. Bet koks gi sudarytas jos vykdymo mechanizmas? Formaliais garantais yra sutarčių dalyviai, nes jiems yra suteikiami tam tikrų valstybių pasižadėjimai; bet ne jie yra pasižadėjimų vykdymo sprendėjais. Šiam yra sunaudojama Tautų Sąjunga, būtent josios Taryba ir Nuolatinieji Tarptautiniai Teismo Rūmai.

Patys apsaugojamų reikalų bei interesų arba teisių subjektai—nacionalinės mažumos—nėra apsaugos subjektais. Jų padėtis tarptautinės teisės atžvilgiu yra grynai pasyvi. Apsaugos proceso iniciatyva—skundo teisė—mažumoms nepriklauso, nes jos tirpsta savo valstybės teritorinėje tautoje ir tebėra atatinkamų valstybių

išorinio suverenumo padengiamos. Nenueita taip toli šios apsaugos konstrukcijoje, kad būtų leista mažumoms, kaip tarptautinės teisės subjektams, bylinėtis su valstybėmis, kurioms jos priklauso, ir veikti prieš jas kaip šalys.

Tarptautinės viešosios teisės subjektais tebėra valstybės, o Tautų Sąjunga tebėra valstybių sąjunga arba valstybinių tautų, vadinasi—teritorinių suvereninių junginių—sąjunga. Jos konstrukcijoje demokratinis pradas iki šiol nėra pilnai nacioldemokratiniu pakeistas. Nacionalinės mažumos nedalyvauja joje ir nesudaro viešosios tarptautinės teisės asmenų.

Iškelti klausimą del mažumų teisių saugojimo pažadų nevykdymo arba jų laužymo kurioje nors pasižadėjusių valstybių, vadinasi, iškelti sui generis kaltinimą prieš pasižadėjusią valstybę, tegali Tautų Sąjungos Tarybos narys (valstybė, įeinanti į Tarybą; dalys Tarybos sudaramos iš nuolatinių narių—didžiulių valstybių, Didžiojo Karo laimėtojų ir pasaulinės taikos faktiškų sprendėjų, įeinančių į Tarybą ipso jure, kita gi dalis iš besikeičiančių narių, Tautų Sąjungos plenumo renkamų).

Tiesa, Tautų Sąjungos Generalinis Sekretariatas priima ir registruoja kiekvieną bet iš kur gaunamąjį skundą del mažumų nuskriaudimo. Vadinasi, skundą gali patiekti Generaliniam Sekretariatui taipogi kiekviena besijaučianti nuskriausta nacionalinė mažuma, jos grupė, jos organizacija, draugija,—bet kas. Bet šis „skundas“ teturi privatinio pranešimo (denunciacijos) pobūdį. Jis nesudaro skundo tikrąja prasme, nes jis savaime jokios eigos negauna ir nesudaro teisinio pagrindo jokiai procedūrai. Generalinis Sekretariatas suteikia gautojo „skundo“—pranešimo nuorašus visiems Tautų Sąjungos Tarybos nariams. Nuo kiekvieno pastarųjų pareina, ar jis panorės arba ras reikalinga iškelti „bylą“. Jis jokiu atžvilgiu nėra skundo suvaržytas. Bet jis gali iškelti taip sakant „bylą“ ir be jokio formalaus skundo, atėjusio per Generalinį Sekretariatą. Jis gali pasiremti ir savo turimomis žiniomis.

„Bylos iškėlimas“ reiškiasi tuo, kad kiekvienas T. S. Tarybos narys gali atkreipti Tarybos domę į pasižadėjimo sulaužymą arba sulaužymo pavojų. Tada dalykas yra Taryboje svarstytinas; Taryba užklausia valstybės, prieš kurią tai iškelta, ir šiuo reikalu išsitaria: ji gali bylą numarinti, gali padaryti nutarimą, gali suteikti, taip sakant, kaltinamajai valstybei nurodymų arba pasiūlymų laikytis tam tikrų dėsnių. Jeigu kiltų nuomonių skirtumas tarp valstybės, prieš kurią iškelta mažumų apsaugos klausimas, ir Tarybos nario, tai šis nuomonių skirtumas laikomas tarptautinio pobūdžio ginču, kuris, vienai šaliai reikalaujant, patiekiamas spręsti Nuolatiniams Tarptautiniams Teismo Rūmams. Pastarojo sprendimas yra privalomas ir galutinas—neskundžiamas. Pats pasižadėjimų, vadinasi — apsaugojamų mažumų teisių, turinys tegali būti keičiamas Tautų Sąjungos tarybai sutinkant.

(Plg. pagrindinės Versalės 1919 m. Taikos Sutarties 93 str.; Versalės 1919. VII. 28. sutartis su Lenkija; St. Germain'o 1919. IX. 10. Taikos Sutartis su Austrija, tos pačios datos St. Germain'o sutartis su Čekoslovakija ir su SHS; Neuilly 1919. X. 27. sutartis su Bulgarija; Paryžiaus 1919. XII. 9. sutartis su Rumunija; Trianono 1920 m. sutartis su Vengrija; Sevro 1920 m. sutartis su Turkija; Tautų Sąjungos Sutartis — „Pacte de la Société des Nations"; Marc Vichniak-op. cit.; lietuvių kalba yra parašyta musų Teisių Fakulteto studento p. Rudolfo Valsonoko gražus nespausdintas diplominis darbas „Mažumų Apsauga kaip teisės problema", kuris sudarytų gražią ir naudingą brošiūrą).

9. Tarptautinė mažumų apsauga ir valstybės suverenumas. Nacionalinių mažumų reikalavimas: organizuotų autonominių nacionalinių mažumų tarptautinė asmenybė. Nacionalinių mažumų tarptautinis paritetas su nacionalinėmis valstybėmis.

Siaip yra nustatyta tarptautinė nacionalinių mažumų apsaugos institucija, gavusi plataus pritaikinimo naujame tarptautinės arba tarpvalstybinės taikos režime. Kaip gi tenka ji vertinti valstybinio dėsnio atžvilgiu? Be abejo, ši apsauga šiek tiek palyti išorinį suverenumą tų valstybių, kurių mažumoms ji yra teikiama. Tiesa, ji yra nustatyta ne kieno nors teisiniu įsakymu, bet suverenine sutartimi, formališkai teisiniu dėsniu—ir tai nėra priverstinai uždėta pareiga, bet suvereninis laisvas tam tikros valstybės (valstybių) pasižadėjimas. Vadinasi, suverenumo titulas — juridinis valstybės suverenumas—nėra paliestas, nors, žinoma, faktiškai pasižadėjusios valstybės buvo priverstos tai padaryti ir iš tikrųjų ne savo iniciatyva ir ne savo „suverenine valia" pasižadėjo. Bet jeigu suverenumo juridinis titulas nėra paliestas, tai vis delto pasižadėjimas yra vykdytinas: jis uždeda prievolę, nustato tarptautinę teisiniai pasižadėjusios valstybės atsakomybę už tai, kas sudaro jos vidaus tvarkos elementą, žodžiu—varžo ir siaurina jos funkcionalinį suverenumą paties laisvojo tvarkymosi atžvilgiu.

Bet valstybiškai teritorinės konstrukcijos—valstybingumo prado socialiniame bendravime — ši institucija šioje savo konstrukcijoje vis delto nežeidžia, — bent tol, kol pačios mažumos nėra išskirtos iš teritorinės valstybės organizacijos ir neįgijo tarptautinės viešosios teisės subjekto—tarptautinio asmens pobūdžio tarpvalstybiniame bendravime (tarpvalstybinėje visuomenėje).

Bet tenka turėti omeny, kad kaip tik pastarąja kryptimi eina nacionalinių mažumų reikalavimai. Būtent, reikalaujama, kad organizuotoms autonominėms („personaliniu" nacionaliniu pagrindu) mažumoms būtų pripažinta skundo teisė, tarptautinės apsaugos subjekto pobūdis, o taipogi jų savarankiško tarptautinio atsto-

vavimo teisė. Tarptautinė apsauga tesireikštų tada tarptautiniu kylančių ginčų sprendimu, bet ginčo dalyviais—šalimis—nebebūtų tiktai valstybės, bet valstybės ir organizuotos mažumos, arba, kitaip ir tiksliau sakant, visos nacionalinės tautos, tiek nacionališkai valstybinės (nacionališkai teritorinės), tiek nacionališkai ateritorinės pariteto dėsniu. Tai jau būtų suvereninių valstybių pakeitimas suvereninėmis nacionalinėmis tautomis, priešstatymas teritoriniams junginiams nacionalinių junginių, atidengimas naujo visuomeninės evoliucijos kelio, panašaus į tąjį, kurį siūlo sindilizmas arba komunizmas,—tiktai nebe profesiniais sindikatais arba darbo komunomis, bet nacionalinėmis tautomis. Tuo pačiu tarpvalstybinis žmonijos bendravimas kongresuose virstų tarpnacionališkai kongresiniu (sindikalizme — tarpsindikališkai kongresiniu, komunizme—tarpkomunališkai kongresiniu).

Šie reikalavimai tebėra tendencijos stadijoje. Be abejo, nacionalinių mažumų veikėjai ir šių reikalavimų ideologai iš karto nežengia taip toli, kad visas valstybinis bendravimas būtų pakeistas nacionalinio ir tarpnacionalinio suvereninio organizavimosi monopoliu. Jie pasitenkintų tuo tarpu daug siauresniais kompromisiniais laimėjimais; jie vengia daryti perdaug griežtas išvadas ir stengiasi įrodyti, kad jų reikalavimai tiek nacionališkai personalinės autonomijos atžvilgiu (tai visai atatinka tikrenybei), tiek tarptautinio asmens pobūdžio įgijimu tarpvalstybiniame bendravime (o tai visai nėra taip aišku), — nė kiek neprieštaraują valstybinio bendravimo konstrukcijai ir esą pilnai su šia konstrukcija suderinami. Jie nori įtikinti, kad jokio pavojaus, iš tikrųjų, nesą.

Vis delto lieka faktas, kad šiomis tendencijomis skaldomas suvereninis teritorijų bendravimas ateritoriškai suvereniniais bei nacionaliniais junginiais; žinoma, suvereniškai teritorinis, t. y. valstybinis bendravimas negali būti laikomas, kaip tai manė senoji demokratija, asocialiniu, nuvalytu nuo bet kurių socialinio jungimosi padarų, kaipo neva prieštaraujančių bendrajai teritorinės tautos valiai; jis pats iš esmės turi federacinio pobūdžio, kuris nuolat aiškėja ir stengiasi apsireikšti konstitucinėje valstybių teisėje; šių valstybinės vidaus federacijos socialinių veiksnių tarpe, be abejo, žymus yra kaip tik ir nacionalinis veiksnys, o todel personalinės nacionalinės autonomijos institucija šiai esmei savaime neprieštarauja. Bet tarptautinis ateritorinių nacionalinių junginių paritetas su nacionalinėmis valstybėmis arba su valstybiškai nacionaliniais junginiais pakeistų pačią valstybės sąvoką.

Nacionališki ateritoriniai junginiai, įgiję personalinę autonomiją ir tarptautinį paritetą su nacionalinėmis valstybėmis, tuo pačiu, iš tikrųjų, išsiskirtų iš valstybės teritorinio suverenumo ir patys virstų suvereniniais.

Judėjimas šia kryptimi yra ryškus. Nacionalinių mažumų organizavimasis smarkiai žengia pirmyn; jau pradeda vykti jų kongresai, jų bendras sutartinis ir planingas veikimas. Jų organizacinė sąmonė konsoliduojasi, jų obalsiai įgyja aiškumo, jų jėgos

ir reikalavimai auga. Nacionalinės mažumos virsta svarbiu tiek vidaus valstybinio, tiek tarptautinio bendravimo veiksniu. Be to tenka turėti omeny, kad daugybė jų turi ankštų ryšių su atatinkamomis joms nacionalinėmis valstybėmis (pavyzdžiui, Vokiečių mažumos įvairiose valstybėse su Vokiečių nacionaline valstybe ir t. t.), kurios jas palaiko ir remia, nors, kartais, palaikydamos savo giminės mažumas svetimose valstybėse, varžo svetimas mažumas pas save.

Zodžiu, nacionalinė vidaus ir tarptautinė problema yra labai paini, bet tarp šios problemos sprendimo veiksnių toli gražu ne viskas eina valstybingumo vaga.

10. **Nacionalinių mažumų pastangos, kaip nacionalizmo ir „tautų apsisprendimo teisės" išvada ir kaip nacionalinio valstybės pobūdžio gilinimo veiksnys. Nacionalinės mažumos, kaip svetimų valstybių — jų nacionalinių metropolijų — kolonijos: piliečių „in partibus infidelium" sąvoka. Paslėptoji nacionalizmo koncepcija: teritoriškai suvereninių valstybių pakeitimas paritetiniais nacionaliniais bei ateritoriniais junginiais.**

Kad nacionalinės mažumos eina šiais nacionalizmo keliais — stebėtis netenka. Jos tereaguoja į nacionalizmo praktikas jų gyvenamose valstybėse, virtusiose nacionalinėmis. Antra vertus, idėjos bei obalsiai turi savo logiką. Jeigu skelbiama nacionalinių „tautų apsisprendimo teisė" taja pačia arba labai panašia įgimtosios teisės prasme, kaip tai demokratijos lopšy buvo skelbiama apie „žmogaus ir piliečio" suvereninę „įgimtąją teisę", tai, žinoma, tenka laukti, kad šios teisės sąvoka bei turiniu panorėsiančios pasinaudoti ne tiktai tos laimingos teritorinės tautos, kurios ją gali realizuoti „savąja" valstybe, bet ir visos kitos, kurioms šis jos realizavimo kelias yra užkirstas, lygiai taip pat, kaip anaisiais demokratijos gimimo laikais žmogaus ir piliečio teisėmis panorėjo pasinaudoti ir pasinaudojo ne tiktai filosofai, enciklopedistai bei salonų svečiai, bet ir buržuazija, o, pagaliau, ir visa liaudis — visi piliečiai, nuversdami valdovus, steigdami respublikas, o, pagaliau, išplėšdami iš laimėjusios stambiosios buržuazijos ir visuotinio balsavimo teisę. O jeigu ši tautų „apsisprendimo teisė" yra dėstoma kaip „valstybinio apsisprendimo" teisė, būtent — apsisprendimo savąja nacionaline valstybe, — tai ateritorinės tautos arba išmėtytos tautų dalelės (mažumos svetimose nacionalinėse teritorijose), negalėdamos tiesiog šio idealo pasiekti, o nenorėdamos savo „teisės" išsižadėti, — ieško sau jo ekvivalento ir mano rasti jį jau ne tik savo personalinėje autonomijoje valstybės ribose, bet ypač savo tarptautiniame paritete su nacionalinėmis valstybėmis.

sukonstruotomis kaip nacionalinių vietos daugumų junginiai, — paritete, kuris jiems iš tikrųjų suteikia ir laiduoja suverenumą. Jeigu jos dar šiandien to kategoriškai ir viešai nesako, tai jos apie tai tikrai svajoja, ir jų nuoseklių pastangų mintis nėra kitokia.

Iš kitos gi pusės, nacionalinių mažumų skyrimasis nuo valstybės konsoliduoja nacionalinį valstybės pobūdį, palieka vienintelio valstybės šeimininko vietą nacionalinei daugumai, kas eina nacionalizmo išvadų vaga. Ir pats demokratinis Vakarų pradas, kuris laiko valstybes tautomis, neskirdamas nacionalinės tautos sąvokos nuo teritorinės tautos („populi") sąvokos, suderintas su nacionalinių mažumų apsauga, daro tai, kad formalaus tarptautinio (tarpvalstybinio) bendravimo subjektais — bent tiek, kiek tai liečia valstybes, kurių mažumoms ši apsauga yra taikoma, — pamažu iš tikrųjų virsta viešojoje sąmonėje ne teritorinės, o nacionalinės šių valstybių tautos (jų nacionalinių daugumų tautos).

Ryškus yra taipogi tas nacionalizmo išvadų apsireiškimas, kad nacionalinė mūsų gadynės valstybė linksta žiūrėti į atatinkamas jos nacionalinei daugumai nacionalines mažumas svetimose valstybėse kaip į savo sui generis kolonijas, kurioms ji esanti tikroji tėvynė — jų metropolija. Ji ima tas „savo" mažumas svetimose valstybėse globoti, traukti į save, laikyti lyg savo piliečiais „in partibus infidelium". Ne retai galima pastebėti, kad už skriaudas, daromas svetimoje valstybėje (A) ne tos valstybės (B) piliečiams, bet jos (A) nacionalinei mažumai, atatinkančiai pirmosios valstybės (B) daugumai, — ši valstybė (B) keršija... savo piliečiams, sudarantiems joje nacionalinę mažumą, atatinkančią anos valstybės (A) nacionalinei daugumai. Tėvynės sąvoka giliai keičiasi nacionalizmo koncepcijos šviesoje: tėvyne mažumoms virsta ne savo gyvenamoji valstybė, kurios pilietybę jos turi, bet savo nacionalinė tauta, eventualiai savo nacionalinė valstybė, kuriai jos visai nepriklauso ir kurioje šių mažumų nariai būtų valstybiniu (teritoriniu) dėsniu svetimšaliais. Ši nacionalinės valstybės nacionalinių kolonijų sąvoka, apimanti svetimos valstybės piliečių dalį, yra labai žymi ir turi didelės įtakos į populerią sąmonę. Su ja tenka skaitytis, nes ji, be abejo, negali pasilikti be įtakos ir į konstitucinę teisę.

Ir, pagaliau, turint omeny tiek anksčiau išnagrinėtas nacionalinių mažumų tendencijas tarptautinio pariteto atžvilgiu, tiek šias nacionalinės metropolijos — tėvynės ir nacionalinių kolonijų „in partibus infidelium" sąvokas, — tenka susidomėti, ar šiuose apsireiškimuose nėra žymių tokios visuomeniškos konstitucinės tendencijos, kuri vestų į tai, kad ne tik kiekviena atskira valstybė suskiltų į paritetinius nacionalinius ateritorinius vienetus — į nacionalinę vietos daugumą ir lygias jai suverenumu nacionalines vietos mažumas, bet kad ir visos vieno nacionalinio pobūdžio grupės ar junginiai iš įvairių buvusių valstybių susikonsoliduotų į vieną nacionalinį paritetinį bloką greta kitų tokių pat nacionalinių blokų, ir tuo būdu pakeistų visus socialinio bendravimo pagrindus naujomis valstybinėmis formomis.

Aš nemanau sakyti, kad tai arba kas nors panašaus turėsią arba galėsią įvykti. Yra daugybė veiksnių, kurie rimtai pasipriešins šioms perspektyvoms gyvendiniti ir kurie veiks teritoriškai valstybinės konstrukcijos naudai, palaikydami jos funkcijas; be abejo, kategoriška nacionalistinė konstrukcija visoms valstybės aprūpinamoms funkcijoms tikti negali. Kaip rodo nacionališkai personalinė autonomija, nacionalinio veiksnio veikimo sritis yra aprėžta. Bet vis delto nacionalizme yra tendencijų, yra sąvokų ir energijų, kurios gilina moderniškos valstybės krizį. Greta socializmo griežtų bandymų, yra ir nacionalizmo gal ne taip kategoriškai skelbiamų, bet ryškių valstybės ne tiktai tvarkymo ir konsolidavimo, bet ir ardymo elementų. Man rūpėjo parodyti įdomiąsias šio proceso žymes.

XV. Keli demokratiniai imperatyvinio mandato pavyzdžiai.

1. Demokratinių imperatyvinio mandato pavyzdžių išdėstymas Esmein'o ir Nézard'o knygoje. Imperatyvinio mandato nepopuleriškumas reprezentacinėje Didžiosios Prancūzų Revoliucijos įsteigtoje demokratijoje. Priešingosios proporcinio atstovavimo tendencijos; imperatyvinio mandato reiškimasis prezidentinio ir direktorinio valdymo demokratijose Amerikoje ir Šveicarijoje.

Rengdamasis baigti šį mano darbą, aš dar norėčiau parodyti kelis demokratinius imperatyvinio mandato pavyzdžius. Kai kurie jų tebėra siūlomi, bet neįėjo į demokratinę konstitucinę praktiką, kiti virto realiomis konstitucinėmis institucijomis, priimtomis keliose valstybėse ir kaip toki funkcionuoja.

Juos dėstydamas aš laikysiuos mano daug sykių cituotos A. Esmein'o knygos „Eléments de Droit Constitutionnel français et comparé", būtent VII laidos, išleistos prof. Henry Nézar'do redakcijoj Esmein'ui mirus. Šis Esmein'o darbas sudaro puikiausią klasiškai demokratinės konstitucinės teorijos kurinį, — demokratijos konstitucinės teisės vadovėlį, kuris sudaro pirmos rūšies mokslo veikalą. VII laidos redaktorius — prof. Nézard — yra papildęs Esmein'o darbo tekstą savo prierašais, kurie taipogi turi didelės vertės ir užkimšo kai kurias pagrindinio teksto spragas, liečiančias ypač naujausiąją konstitucinę evoliuciją po Didžiojo Karo, bet kartais ir kai kuriuos kitus dalykus.

Pats Esmein — klasiškosios demokratinės doktrinos epigonas — buvo, kaip mes jau turėjome progos sakyti, kategoriškas reprezentacinio valdymo šalininkas ir tuo pačiu imperatyvinio mandato priešininkas. Jis stengėsi neigti bet kurią mandato sąvoką net tame, kas sudaro maišytą kompromisinę atstovavimo formą, vadinamą reprezentaciniu mandatu (žiūrėk šio rašto VI skyriaus 18 skyrelį). Bet atmesdamas imperatyvinį mandatą, kaip, jo nomone, nepriimtiną, jis vis delto sąžiningai ir tiksliai išdėstė ir išnagrinėjo jo įvairias formas, kurios buvo ar yra mėginamos pritaikinti demokratijos konstitucinei konstrukcijai. Vieną gi jo šiuo atžvilgiu spragą, keičiančią Amerikos t. vad. „recall'o" instituciją, papildė už jį jo knygos redaktorius Nézard. Šis išdėstymas, kurio aš čion ir laikysiuos, randasi VII laidos (op. cit.) I tomo (1921 m.) 444 — 456 pusl.

Mano rašte anksčiau yra jau, kiek galima, tiksliai nustatyta imperatyvinio mandato sąvoka — tiek imperatyvinio mandato platesniaja prasme, tiek jo siauresniąja prasme (žiūrėk šio rašto VI skyriaus 4, 5 ir 20 skyrelius). Čion mes turėsime omeny tiktai imperatyvinį mandatą siauresniąja prasme, neliesdami paprastųjų valdininkų — valdžios agentų — tarnybinės priklausomos imperatyvinio pobūdžio padėties.

Mes išžiūrėjome ginčus del reprezentacijos ir mandato, taipogi dėliai reprezentacinio ir imperatyvinio mandato pobūdžio. Mes matėme, kad klasiškoji demokratija, pradedant Didžiosios Revoliucijos laikais ir eidama savo mokytojo Siéyés'o tezėmis (žiūrėk šio rašto VI skyriaus 10 ir 13 skyrelius), pakeitusiomis Jono—Jokubo Rousseau prademokratinės doktrinos tezes, nuosekliai ir griežtai laikėsi reprezentacinio valdymo konstrukcijos, o atstovavimą stengėsi remti kategoriškais mažoritariniais rinkimais. Mes matėme taipogi, kad naujosios srovės demokratijoje, privedusioje atstovavimo konstrukciją į partinį (socialinį) proporcinį atstovavimą, kurio esmė labiau atatinka imperatyviniam mandatui, nebėra jam taip priešingos ir kad imperatyvinio mandato teisiniai precendentai jau pradeda proporciniame atstovavime reikštis (žiūrėk šio rašto VII skyriaus 10 — 13 skyrelius).

Čion gi mums teks išžiūrėti imperatyvinio mandato padarai pačioje demokratinėje konstrukcijoje, neatsižvelgiant į atstovavimo proporcingumo reformą. Mes pastebėsime, kad šie padarai plečiasi ypač tose demokratinėse valstybėse, kurios nesilaiko parlamentarinio režimo, ir aš manau, kad tai nėra visai atsitiktinis apsireiškimas. Jų plėtojimosi vieta—Amerika ir Šveicarija. Amerikoje veikia valdžios režimas, vadinamas prezidentiniu (prezidentinis valdymas), kuris reiškiasi kategorišku steigiamosios ir įsteigtosios galios kita nuo kitos atskyrimu bei įsteigtosios vadžios aiškiu funkcionaliniu suskirstymu. Šveicarijoje režimas, vadinamas kartais direktoriniu (direktorinis valdymas), reiškiasi ypač plačiu tiesioginiu arba bent pusiau tiesioginiu demokratiniu valdymu ir nepripažįsta kategoriško funkcionalinio valdžios suskirstymo atskirais pagrindiniais reprezentacijos organais.

Bet eisime mūsų pareikštu keliu, besilaikydami Esmein'o ir Nézard'o tiekiamų imperatyvinio mandato pavyzdžių.

2. Reprezentacinis mandato pobūdis Didžiosios Prancūzų Revoliucijos pagamintuose režimuose ir tarp kita ko reprezentacinis imperatoriaus mandatas plebiscitinėje Bonapartų Imperijoje. Imperatyvinio mandato pėdsakai Didžiojoje Prancūzų Revoliucijoje: Robespierre, Héraut-Séchelles, Pétion; 1793 m. konstitucija.

Reprezentacinio demokratinio valdymo idėja, kuri demokratijos evolucijoje pakeitė Rousseau suformuluotą tiesioginio pačių

piliečių valdymo idėja, kaip esame sakę, išsivystė ir gavo konstitucinę konstrukciją ypač Didžiosios Prancūzų Revoliucijos metu. Siéyés'o mintis laimėjo. Savaime suprantama, kad tuo pačiu atkrito bet kurie pėdsakai imperatyvinio mandato, taikomo pagrindiniams įsteigtosios valdžios organams, kurių kompetencijos vykdytojai virto valdančiais tikrąja prasme. Kaip mes buvome sykį sakę, net pati steigiamoji galia tapo sukonstruota savo funkcionaliniam reiškimuisi reprezentaciniu mandatu (ž. šio rašto VI skyriaus 13 skyrelį). Beveik visi konstituciniai režimai, kuriuos pagamino Didžioji Revoliucija, išskyrus vieną, buvo paremti reprezentaciniu dėsniu (reprezentaciniu mandatu).

Nesudaro šiuo atžvilgiu išimties ir plebiscitinė Bonapartų imperija, kurios plebiscitinis pobūdis buvo ypač ryškus Napoleono III įsteigtame režime (plg. XII metų 28 florealio „Senatuskonsulto" I titulo 1 str., 1852. I. 14. konstitucijos 2 ir ypač 5 str., 1852 — XI. 7. ir 12. „Senatuskonsultą", pagaliau 1870. V. 21. konstitucijos 5 ir 13 str., — ž. Esmein, op. cit I t. 304 — 305 pusl.): Imperatorius (Napoleonas III), gavęs imperiumą iš tautos, esąs prieš ją atsakingas; šios atsakomybės sankcija esanti tautos reiškiama plebiscitu, bet atsišaukti („apeliuoti") į tautą tegalįs pats imperatorius. Pirmoji pareikštųjų čion tezių, imperiumo (galios) gavimas iš tautos — rodo, kad imperatorius nevaldąs savo vardu, nesąs suverenumo subjektu: jis tebesąs tautos atstovas. Antroji tezė — atsakomybė prieš tautą — rodo, kad santykis tarp suvereno — tautos — ir jojo atstovo — imperatoriaus — turįs mandato pobūdžio ir nesąs grynai reprezentacinis, nes tikras reprezentantas ne atsako ir negali atsakyti prieš atstovaujamąjį, kurį jisai savo asmenimi pilnai pavaduoja. Kad šis santykis esąs mandatinis, juridiškai priklausomas (kad jis bent taip yra sukonstruotas), — tai rodo ir trečioji tezė, būtent, kad tauta galinti savo atstovą-imperatorių kontroliuoti ir taikinti jam šios kontrolės sankcijas: šitam darbui sudaroma tam tikra teisinė institucija — skiriamas plebiscitas. Bet ketvirtoji tezė konstruoja šį imperatoriaus mandatą, kaipo reprezentacinį („reprezentacinis mandatas" — žiūrėk šio rašto VI skyriaus 20 skyrelį), o ne imperatyvinį mandatą, nes tautos kontrolės sankcija tebėsanti taikintina ne atstovaujamos tautos, bet paties atstovo iniciatyva: plebiscitas vyksta, kada pats imperatorius ras reikalinga ir tinkama tautos atsiklausti.

Reprezentacinis demokratinis valdymas reprezentaciniu mandatu, taikomu funkcionaliniam steigiamosios galios reiškimuisi ir juo labiau įsteigtajai konstitucinei valdžiai, — galutinai nusistovėjo Prancūzijoje ir apskritai išsiplėtė beveik visoje naujoje konstitucinėje teisėje. Pačioje Prancūzijoje jis įsigalėjo stipriausia, griežtai išstumdamas iš konstitucinės teisės ne tiktai imperatyvinį mandatą, bet ir apskritai bet kuriuos tiesioginio demokratinio valdymo padarus.

Bet Prancūzijoje, virtusioje klasiška reprezentacinio demokratijos valdymo ir reprezentacinio mandato šalimi, šio režimo ir

šios institucijos laimėjimas neapsiėjo be kovos ir be laikinosios (Didžiosios Revoliucijos metu) reakcijos tiesioginio valdymo ir imperatyvinio mandato naudai, o vėliau — be tebekartuojamų pastangų reabilituoti ir grąžinti pašalintą imperatyvinio mandato instituciją. Kaip tik Prancūzijoje Rousseau mokslas turėjo savo laiku didžiausios įtakos ir kaip tik Prancūzija — pirmoji Europoje — pradėjo vykdyti gyveniman demokratinę valstybės tvarką. Tad negalėjo nelikti joje jokių pėdsakų tų sąvokų, kurios savo laiku buvo jungiamos su seniausiomis demokratinėms tezėmis, o imperatyvinio mandato šalininkai rasdavo savo siūlomai institucijai pateisinimą kaip tik Rousseau kai kuriose formulose (ypač tiesioginio demokratinio valdymo formuloje, kuria valdančiais tebėsą visi piliečiai—jų suvereninė bendroji valia. — o visi funkcionaliniai valdžios vykdytojai, nuo žemesniųjų iki akščiausiųjų — tebesą priklausomais, tautos kontroliuojamais josios agentais, valdininkais — įgaliotais komisionieriais, „commis", o su tokiu pobūdžiu nėra suderinama reprezentanto teisinė padėtis — žiūrėk šio rašto II skyriaus 5 skyrelį).

Ir pačioje Didžiojoj Prancūzų Revoliucijoje, palaiduojusioje tiesioginį demokratinį valdymą ir imperatyvinį mandatą, pastaroji institucija turėjo rimtų ir galingų gynėjų, kurie buvo griežtai nusistatę įgyvendinti Rousseau koncepcijos konstitucines išvadas. Užtenka jų tarpe paminėti galingasis Robespierre, taipogi Hérault — Séchelles (plg. Esmein — op. cit., I t. 448 — 449 pusl.), Pétion (cituota pas Duguit — „Traité de Droit Constitutionnel", 1923 m. II t., 500 ir 508 pusl.). Pagaliau, panaši tezė, nesuderinama su reprezentantų teisine padėtimi (su reprezentaciniu tautos atstovų mandato pobūdžiu), buvo pareikšta ir toje vienintelėje Didžiosios Revoliucijos konstitucijoje, kuri nuo Siéyés'o ir apskritai 1789 — 1791 veikėjų demokratijos reformų grįžo į Rousseau koncepciją ir bandė išdėstyti ją tam tikra teisine valdžios konstrukcija, būtent — 1793 m konstitucijoje (žiūrėk šio rašto II skyriaus 5 skyrelį ir VI skyriaus 3 skyrelį), kuri vienok niekuomet neveikė, būdama pakeista Konvento diktatūra, o vėliau — III metų konstitucija. Anoje 1793 m. konstitucijoje mes randame šią charaktaringą šiuo atžvilgiu teisinę tezę: „Socialinės garantijos negali būti, jeigu viešųjų funkcijų ribos nėra aiškiai įstatymo apibrėžtos ir jeigu visų valdininkų atsakomybė nėra užtikrinta"; čion žodžiu „valdininkai" („fonctionnaires") apimti visi valdžios vykdytojai — visa „įsteigtoji" valdžia — kartu su renkamais „tautos atstovais". Kurios konkrečios konstruktyvinės išvados būtų iš šios tezės padaryta, jeigu 1793 m. konstitucija būtų išsilaikiusi ir išsivysčiusi konstitucinėje praktikoje — mes to nežinome, nes tai neįvyko ir viskas pasibaigė paskelbtu neįgyvendintoje konstitucijoje dėsniu. Daugiau tai konstitucinėje Prancūzijos praktikoje nepasikartojo. Reprezentacinio mandato institucija galutinai laimėjo ir nebuvo keičiama.

Bet vėliau buvo bandymai realizuoti imperatyvinis mandatas taip sakant ekstrateisiniu keliu — kontrabandine konstitucijos praktika — ir buvo bei tebėra kartais keliama Prancūzų Parlamente įdomūs teisinės atstovavimo reformos šia kryptimi sumanymai tam tikrais kai kurių politinių grupių bei partijų siūlomais įstatymų sumanymais. Juos mes čion ir išnagrinėsime, sekdami Esmein'ą ir Nėzard'ą.

3. Kontrabandinis quasi - imperatyvinis mandatas. Atstovo atsistatydinimo parašas in blanco, kaip sankcija atstovo pasižadėjimo rėmusiam jo kanditatūrą rinkimų komitetui.

Pirmasis šių imperatyvinio mandato pavyzdžių sudaro, taip sakant, kontrabandinę instituciją, veikiančią be jokios teisinės konstrukcijos. Ji kartais būdavo, o gal ir tebėra kai kurių politinių grupių bei partijų vartojama ir reiškiasi būtent tuo, kad tam tikras politinis rinkimų komitetas, sudarytas tam tikrai kandidatūrai arba kandidatų sąrašui palaikyti ir globoti, faktiškai imdamas iš savo kandidato arba kandidatų pasižadėjimą laikytis savo busimame atstovo veikime komiteto teikiamų jam nurodymų bei direktyvų, kartu gauna iš jo parašą in blanko. Pats pasižadėjimas laikytis komiteto (partijos) direktyvų ten, kur konstitucija tiesiog draudžia imperatyvinį mandatą, jokios teisinės reikšmės neturėtų ir jokios galios į atstovo mandatą komitetui nesuteiktų. Pasižadėjimas, kaip priešingas įstatymui, negalėtų būti kitaip vykdomas, kaip paties pasižadėjusio atstovo savo žodžio gerbimu. Jeigu atstovas panorėtų jis pasielgtų prieš savo pasižadėjimą ir šis pasielgimas būtų kaip tik teisėtas. Vadinasi, pasižadėjimas, nevaržąs pasižadėjusio, iš tikrųjų jokio imperatyvinio mandato nesudarytų. Taigi tam ir imama iš anksto iš pasižadėjusio parašas in blanco, kad komitetui (partijai) būtų galima laikyti savo atstovas savo rankose ir priversti, jis atsistatydinti komitetui pareikalavus. Atstovo pašalinimas, atėmimas iš jo mandato, sudaro jo priklausomybės sankciją, kuri ir daro mandatą imperatyviniu. Parašas atstovo duodamas komitetui kaip tik tam, kad pastarasis galėtų atstovo vardu, bet savo nusistatymu, pareikšti atstovo atsistatydinimą, kada tai bus komiteto (grupės, partijos) rasta reikalinga. Komitetui nutarus pašalinti atstovą, surašomas prieš parašą atstovo pareiškimas apie atsistatydinimą, dedama data ir siunčiama atstovo vardu parlamentui arba pastarojo prezidiumui ar sekretariatui, žodžiu — tai įstaigai, kuri registruoja atsistatydinimus. Šiuo stengiamasi pasiekti pilnos atstovo priklausomybės nuo grupės, išstačiusios jo kandidatūrą.

Ši kontrabandinė imperatyvinio mandato institucija yra šiek tiek panaši į Čekoslovakijos proporcinio atstovavimo imperatyvinį mandatą (ž. šio rašto VII skyriaus 11 — 13 skyrelius) — bent savo partiniu pagrindu; bet Čekoslovakijoje ji yra teisinė, sutvarkyta ir rimtesnė; ten ji neaprėžtą partijos nuožiūrą, josios tiraniją

atstovui, galinčią iškrypti del pačios partijos nukrypimo nuo jos programinės socialinės vagos, pakeičia pastovia ir objektyvine teismo kontrole.

Iš kitos pusės, ši kontrabandinė institucija, sumanyta griežčiausiu komiteto imperatyvu, iš tikrųjų, kaip priešinga įstatymui, vargu bau galėtų funkcionuoti, rimtai pasipriešinus pačiam atstovui; paaiškėjus atsistatydinimo pareiškimo pobūdžiui, jis teisinės apsaugos ir įvykdinimo negautų. Tad jis vis delto numato paties atstovo pasidavimą komiteto nutarimui geruoju ir todel tebesudaro quasi imperatyvinį mandatą (Esmein — op. cit., I t. 449 — 450 pusl.)

4. Fakultatyvinis arba programinis teisminis imperatyvinis mandatas. Atstovų Chauvière ir kitų 1894 m. įstatymo sumanymas Prancūzų parlamente. Atstovo veikimo programos sutartis tarp kandidato ir veikiančio piliečių — rinkikų vardu komiteto. Mandato sutarties imperatyvo subjektai—piliečiai-rinkikai. Teisminė sutarties sankcija. Šios konstrukcijos giminystė su Čekoslovakų imperatyviniu mandatu.

Antrą įdomų imperatyvinio mandato konstrukcijos pavyzdį, kurį cituoja Esmein, sudaro tai, ką Esmein vadina fakultatyviniu, o kuris būtų galima pavadinti taipogi programiniu teisminiu. Jis tapo suformuluotas įstatymo sumanyme, kurį 1894 m. buvo įnešusi į Prancūzijos Atstovų Rūmus atstovų grupė (atstovų Chauvière, Baudin'o, Vaillant'o, Walter'o sumanymas). Jis su Čekoslovakų imperatyvinio mandato institucija turi tiek bendra, kad čion mandato imperatyvo sprendimas pavedamas teismui. Bet jo konstrukcija yra kitokia, negu Čekoslovakijos institucijos.

Šiuo sumanymu, apie tai, ar mandatas bus imperatyvinis ar reprezentacinis, pirmoje eilėje sprendžia pats kandidatas (vienvardinėje rinkimų sistemoje — „scrutin uninominal"). Šia prasme jis ir yra fakultatyvinis. Kandidatas gali suvaržyti save savo programos pareiškimu, kuriam jis teikia formalaus pasižadėjimo pobūdžio; tada šis programinis kandidato pasižadėjimas virsta jo tikslios prievolės titulu, kuris sudaro jo, kaipo atstovo, veikimo kontrolės kriteriumą ir turi politinės sutarties pobūdžio, būtent — sutarties tarp išrinktojo atstovo ir piliečių - rinkikų; sutartis įgyja galios ir pradeda veikti, jeigu kandidatas bus išrinktas. Rinkikus pavaduoja sutarties sudaryme jų reprezentacinė organizuota avangarda — grupinis arba partinis rinkimų komitetas, kuris remia pasižadėjusio kandidatūrą.

Šios institucijos mechanizmas turėtų vykti šiaip. Kartu su savo kandidatūros pareiškimu įstaigai, registruojančiai kandidatūras rinkimams, kandidatas deponuoja šiai įstaigai savo formalią programą. Deponuojamas programos tekstas pasirašomas ir ko-

miteto narių (reikalaujamas tam tikras minimalus parašų skaičius). Šis tekstas laikomas autentišku, nustatančiu kandidato pasižadėjimo esmę. Įvykus tokiu būdu šiai sutarčiai, atstovo veikimo nukrypimas nuo pareikštos veikimo programos būtų pasižadėjimo nevykdymu, vadinasi — sutarties laužymu. Sutarčiai suteikiama teismo apsauga, vadinasi — ji gauna priverstino vykdymo, tuo pačiu jos peržengimas ar sulaužymas yra reikalingas formalios organizuotos sankcijos, taikintinos teismo keliu. Ši sutarties kontrolės ir sankcijos sprendimo funkcija pavedama taikos teisėjui. Skųstis sutarties laužymu — atstovo programos peržengimu — gali jau nebe tam tikras rinkimų komitetas, kuris dalyvavo jos sudaryme piliečių - rinkikų vardu, bet patys piliečiai - rinkikai. Kadangi rinkimai vyksta slaptu balsavimu ir todel nėra galima žinoti, kurie būtent piliečiai - rinkikai balsavo už pasižadėjusį ir išrinktąjį atstovą, o taipogi ir dar labiau todel, kad demokratinėmis tezėmis balsavusių dauguma reprezentuojanti visumą, vadinasi — apimanti ir balsavusius prieš pasižadėjusį kandidatą, kuris tokiu būdu nesąs tiktai daugumos, bet esąs visumos atstovas (šis sumanymas buvo manomas taikinti ne proporciniam, o kaip tik demokratiniam mažoritariniam atstovavimui), — tai skųstis pavedama kiekvienam piliečiui - rinkikui arba kiekvienai jų grupei tos rinkimų apygardos arba apylinkės, kuri sudaro teritorinį balsavimo vienetą, išrinkusį pasižadėjusį atstovą. Tokiu būdu mandato sutarties sulaužymu galėtų skųstis ir politiniai atstovo bei jo programos priešai.

Taikos teisėjas spręstų šiuos skundus galutinai — be apeliacijos, ir konstatavęs programos peržengimą, vadinasi — sutarties sulaužymą, panaikintų mandatą. Šiuo mandato panaikinimo sprendimu atstovas automatiškai nustotų atstovo pobūdžio (Esmein op. cit. I t. 450 — 452 pusl.).

5. P e t i c i n i s i m p e r a t y v i n i s m a n d a t a s. C o r n u d e t' o 1 8 9 6 m. į s t a t y m o s u m a n y m a s P r a n c ū z ų p a r l a m e n t e. J o k o n s t r u k c i j o s r y š k u s d e m o k r a t i n i s p o b ū d i s. M a n d a t o i m p e r a t y v o v y k i n t o j a i r s p r e n d ė j a — r i n k i m ų a p y g a r d o s a r a p y l i n k ė s p i l i e č i ų - r i n k i k ų v i s u m a, v e i k i a n t i t a u t o s v a r d u. Š i k o n s t r u k c i j a n u m a t o m a ž o r i t a r i n į a t s t o v a v i m ą. Š i o i m p e r a t y v i n i o m a n d a t o d i r b t i n u m a s — j o e s m ė s i š k r e i p i m a s.

Dar ryškesnis ir, taip sakant, smarkesnis yra imperatyvinio mandato pobūdis kitame atstovavimo įstatymo sumanyme, kuris taipogi buvo manomas taikinti demokratiniam mažoritariniam atstovavimui. Sumanymas buvo įneštas taipogi į Prancūzų Atstovų Rūmus. Jo autoriumi buvo atstovas Cornudet 1896 metais. Čion imperatyvinio mandato konstrukcija ir veikimo mechanizmas skiriasi nuo aukščiau išžiūrėto ir nuo Čekoslavakų įkurtos institucijos tuo, kad tarp piliečių - rinkikų ir atstovo, vadinasi. — tarp

dviejų mandato santykio subjektų — nėra jokioje procedūros stadijoje jokio organizuoto reprezentacinio tarpininko, nei rinkimų komiteto, nei politinės partijos arba bet kurios kitokios organizuotos grupės, ir kad santykio sprendimo klausimai netenka teismo funkcijai. Jis yra artimesnis Amerikos „recall'ui", kurį mes žemiau išžiūrėsime, tuo, kad mandato santykio sprendimas pavedamas tiesiog patiems piliečiams - rinkikams — jų skaičiui.

Jo veikimo mechanizmas būtų labai nekomplikuotas. Mandato panaikinimas — jo atėmimas iš atstovo — vyktų ne skundu ir sprendimu, bet piliečių - rinkikų peticija į tąjį atstovavimo organą, kuriam priklauso peticijos liečiamas atstovas. Kad peticija paveiktų mandato panaikinimą, reikėtų, kad ji būtų pasirašyta didesnio skaičiaus piliečių - rinkikų, negu atstovo gautas rinkimuose skaičius balsų, bet tiktai tų piliečių - rinkikų, kurie turi balsavimo teisės apygardoje ar apylinkėje, išrinkusioje atstovą, ir kurie dalyvavo balsavime atstovo rinkimo metu. Gavęs tokią peticiją, parlamentas, rūmai ar kitas atstovavimo organas patikrintų, ar peticija atatinka šioms formalioms sąlygoms, ir konstatavęs, kad atatinka, turėtų be jokio sprendimo paskelbti atstovą nustojus mandato.

Aišku, kad ši konstrukcija tegali būti taikoma mažoritariniam atstovavimui. Čion kaip tik numatoma ne tiktai balsavusių už išrinktąjį atstovą piliečių - rinkikų, bet apskritai visų piliečių - rinkikų — jų visumos — arba visos tautos — atstovavimas, o todel rinkimų apygardos arba apylinkės rinkikų vietos visuma, kompetentinga rinkti atstovą tautos vardu, esanti kompetentinga jį ir šalinti tuo pat vardu. Todel ir čion, kaip anksčiau išžiūrėtame fakultatyvinio imperatyvinio mandato sumanyme, reikalauti pašalinti atstovą gali bet kurie apygardos ar apylinkės rinkikai, tiek balsavę už jį, tiek balsavę prieš jį už kitus pralaimėjusius kandidatus.

Praporciniam atstovavimui ši mandato konstrukcija tikti negali — pirmiausia del to, kad ten atstovaujama ne visuma, bet piliečių - rinkikų atskiros grupės ir todel joms vienoms tebūtų galima pavesti atšaukti atstovaujančius jos atstovus (kitokia išvada prieštarautų proporcinio atstovavimo esmei), o joms tai pavesti techniškai nėra galima, nes balsavimui esant slaptam, nėra jokių objektyvių žymių, kas piliečių - rinkikų priklauso kuriai balsavusių grupei; antra — del to, kad rinkikų balsams susiskirsčius tam tikromis jų skaičiaus proporcijomis tarp įvairių sąrašų, visuomet del kiekvieno arba beveik kiekvieno sąrašo, o tuo pačiu ir atstovo, galėtų iš balsavusių už kitus sąrašus susirinkti skaičius rinkikų didesnis, negu šio sąrašo gautųjų balsų skaičius, ir tokiu būdu kiekvienas proporcingai išrinktas atstovas (išskyrus tuos, kurių sąrašas gavo absoliutinės daugumos balsų) būtų nuolatiniame pašalinimo pavojuje, priklausančiame jo politinių priešų nuožiūros.

Ir mažoritariniame atstovavime ši institucija nevienodai liestų įvairius atstovus ir darytų įvairių atstovų mandatus nelygiame laipsnyje imperatyviniais. Atstovas, kuris būtų buvęs išrinktas žymia balsų dauguma, nebūtų turėjęs savo mandatui pavojaus, jeigu tiktai jis savo veikimu neiššauktų rimto nepatenkinimo balsavusių už jį rinkikų. Kad jis galėtų būti pašalintas, reikėtų, kad, be balsavusių prieš jį, pereikalautų jo pašalinimo dar žymus skaičius balsavusiųjų už jį. Bet jeigu jis būtų buvęs išrinktas nežymia balsų dauguma, tai kartais jam pašalinti užtektų, kad prie jo priešų prisidėtų vos menkutė balsavusių už jį rinkikų dalelė, gal kartais vos keli balsai. Jojo mandatas būtų griežtai imperatyvinis, gi pirmojo būtų imperatyvinis daug silpnesniame laipsny. Pagaliau, atstovo pašalinimas jo politinių priešų reikalavimu (nes žymi pareiškiančios jo pašalinimą daugumos dalis būtų sudaryta kaip tik iš tų priešų, balsavusių prieš jį), kad ir yra pateisinamas demokratinėmis fikcijomis, laikančiomis atstovą ne tam tikrų socialinių grupių, bet vienlypės solidarios visumos atstovu, iš tikrųjų sudarytų nesąmonę ir iškreiptų pačią imperatyvinio mandato sąvoką, o už tai puikiai įrodytų šių demokratinių fikcijų dirbtinumą: atstovo mandato imperatyvo svarbiausiais šeimininkais būtų ne tie, iš kurių jis buvo mandatą gavęs, o kaip tik tie, kurie iš karto buvo pasiryžę jam jo neduoti. Vadinasi, atstovo politinio veikimo kontrolė būtų pavesta ne tiems, kurie jį rinko, atsižvelgdami į jo programą ir pasižadėjimus, o tiems, kurie iš anksto buvo nusistatę priešingai. Tokiu būdu kartais išeitų būti taip, kad kuo tiksliau atstovas laikytųsi savo pareikšto politinio veikimo linijos, kuo mažiau jis būtų linkęs į politinius kompromisus ir įvairius neaiškius svyravimus —, kad įgytų savo politinių priešų simpatijų, kuo labiau jis saugotų jį rinkusiųjų nusistatymą, — tuo didesniame pavojuje būtų jo mandatas (Esmein - op. cit. — I t. 452 pusl.).

6. Amerikos „recall". Jo pagrindai, jo peticinė konstrukcija. Nauji rinkimai, kaipo mandato imperatyvo sprendimas. Atstovo gynimosi garantijos prieš „recall'o" peticiją. „Recall'o" rimtumo garantijos.

Ketvirtąją demokratinio imperatyvinio mandato konstrukciją, kurią dėsto Nézard Esmein'o knygoje, — sudaro taip vadinamojo „recall" teisinė institucija, besiplėčianti Šiaurės Amerikos Jungtinėse Valstybėse.

Kaip nurodo Nézard, šios institucijos šalininkai amerikiečių tarpe gina jąją „good business" pradu, kuris, jų nuomone, esąs lygiai taikintinas viešosios, kaip ir privatinės bet kurios įmonės reikalams. Jie randa, kad viena esminių geros reikalų ar įmonės eigos sąlygų esanti būtent toji, kad įmoninkas arba šeimininkas galėtų savo nuožiūra pašalinti netikusį tarnautoją, kuris pasirodė nesąžiningas arba negabus esąs. Jie sako, kad jeigu valstybės

konstitucija laiko pilietį užtenkamai nusimanančiu, rimtu ir subrendusiu, kad jam būtų galima pavesti išrinkti stambiosios Šiaurės Amerikos respublikos prezidentas, tai esą tenka laikyti pilietis užtenkamai nusimanančiu ir bet kuriam valstybės, krašto ar valsčiaus tarnautojui pašalinti. Esą Amerikos liaudis ar tauta, kuri suteikė viešosios galios savo valdantiems, turinti teisės pareikšti ir savo nepasitenkinimą jais.

„Recall'o“ institucija nėra nauja. Ji buvo numatyta dar pirmuose „Konfederacijos straipsniuose“ ir pirmojoje Pensylvanijos konstitucijoje, vadinasi — siekia XVIII amžiaus. Bet ji vėliau buvo panaikinta — ne todel, kad ji būtų rasta esanti nesuderinama su demokratijos dėsniais, o todel, kad buvo manoma, jog del trumpo atstovų mandato termino, užtenkamai apsaugojančio piliečius nuo valdančiųjų atstovų arbitrališkumo, ji nesanti reikalinga.

„Recall'o“ institucija tapo atgaivinta XX amžiuje. Ji smarkiai plečiasi ir jau tapo įvesta visoje eilėje valstybių (štatų), įeinančių į Jungtinių Velstybių federaciją. Ji yra taikintina ne tiktai parlamento atstovams, bet ir įvairiausių kitų renkamųjų organų nariams, neišskiriant net renkamųjų teisėjų.

„Recall'o institucija funkcionuoja šitaip. Ji sudaro atstovo ne atšaukimą, bet pakeitimą. Laikoma dėsnis, kad šeimininkė — tauta, kuri pati betarpiškai valstybės valdymo funkcijos nevykdo, tegalinti pašalinti savo atstovą, jos paskirtajį (išrinktąjį) tam [illegible] rai valdžios funkcijai vykdyti, tiktai tada, kai ji jau yra ra[illegible] kitą tinkamesnį atstovą anojo vietai. Todel „recall“ reiškiasi ne tuo, kad tam tikru piliečių - rinkikų pareikalavimu atstovas nustojąs mandato, bet tuo, kad šiuo pareikalavimu skelbiami nauji rinkimai. Todel „recall“ sudaro sui generis tautos konsultaciją del atstovo mandato. Peticijos tvarka, tam tikras vietos piliečių - rinkikų skaičius (nuo 20 — 25%) gali pareikalauti, kad tam tikras atstovas arba tam tikri atstovai pasiduotų tuojau, nelaukiant normalaus teisinio jų mandato termino išėjimo, naujiems rinkimams. „Recall'o“ peticija privalo būti motyvuota. Kaip peticijos išdava — vyksta nauji rinkimai.

Rinkimuose, kurie vyksta del „recall'o“ peticijos, „recall'o“ paliestas atstovas savaime skelbiamas kaip vienas kandidatų, jeigu tiktai jis pats nuo savo kandidaturos neatsisako. Vadinasi, jis gali būti iš naujo išrinktas ir tada „recall“ tebesudarytų atstovo perrinkimą, kuriuo jo mandatas įgytų didesnės jėgos.

Kadangi „recall'o“ peticija savaime užgauna jos liečiamąjį atstovą, tai teisingumo dėliai pastarajam suteikiamos tam tikros teisinės gynimosi priemonės. Jos yra įvairiuose štatuose sumanytos įvairios. Nézard nurodo du veikiančių šios rūšies priemonių pavyzdžiu: a. „recall'o“ peticijos sumanytojai, prieš renkant piliečių - rinkikų parašus peticijai, privalo suprojektuotos peticijos nuo-

rašą įteikti tam tikram valdininkui arba įstaigai, kuri įteikia ją peticijos liečiamajam atstovui; pastarasis surašo savo atsakymą į peticiją, kuriame jis atsikerta prieš daromus jam peticijos motyvuose priekaištus; tada „recall'o“ peticijos projektas, renkant jam piliečių - rinkikų parašus, tegali vaikščioti kartu su liečiamojo atstovo atsikirtimo tekstu; piliečiai - rinkikai, į kuriuos sumanytojai kreipsis del parašų, žinos tiek vienos, tiek antros pusės argumentus ir nevienšališkai spręs apie savo parašo davimą arba nedavimą peticijai; b. kai kuriuose kituose štatuose to nereikalaujama, bet užtai leidžiama „recall'o“ paliestajam atstovui atspausdinti viešajame oficialiniame leidinyje, kuriame skelbiama kandidatūros rinkimams, savo atsikirtimas prieš „recall'o“ peticijos išvedžiojimus.

Viename štate (Oregon'e) „recall'o“ rimtumas yra apsaugojamas nuo neapgalvotų ir nerimtų jo sumanymų dar tuo, kad jeigu naujai įvykusiuose del „recall'o“ peticijos rinkimuose „recall'o“ paliestas atstovas būtų perrinktas, tai į tai žiūrima kaip į peticijos autorių sui generis kaltę: o šios kaltės išvada — rinkimų išlaidos krinta pasirašusiems peticiją; nes esą būtų neteisinga, kad šios išlaidos, padarytos del nerimto tam tikros piliečių grupės sumanymo, būtų tekusios valstybės iždui arba apskritai kuriam nors viešajam biudžetui; todel iš pasirašusių „recall'o“ peticiją reikalaujama iš anksto kartu su peticija įnešti tam tikra pinigų suma, kaip išlaidų padengimo garantija, kuri būsianti jiems grąžinta, jeigu „recall'o“ paliestas atstovas nebus perrinktas.

Kaip aš sakiau, „recall“, kur jis Amerikoje veikia, yra taikomas visokiems renkamiems valdininkams ir renkamųjų organų nariams, taipogi, kartais, renkamiems teisėjams. Bet pastarųjų, t. y. teisėjų, atžvilgiu jis kelia rimtų kritikų.

„Recall“ plėčiasi ir vystosi Amerikoje, bet demokratinėje Europoje jis nėra konstitucinėje praktikoje žinomas. (Esmein-op. cit. — I t., 453 — 456 pusl. — Nézard'o prierašas.).

7. Šveicarijos „Abberufungsrecht.“ Jo gryniausias demokratinis pobūdis. Parlamento paleidimas tautos iniciatyva ir tautos sprendimu.

Pagaliau, paskutinį demokratinio imperatyvinio mandato pavyzdį sudaro toji veikianti įvairiuose Šveicarijos kantonuose konstitucinė institucija, kuri ten yra vadinama „Abberufungsrecht“. Jos konstrukcija yra visai kitokia, negu visų kitų imperatyvinio mandato formų, kurias mes čion išžiurėjome arba su kuriomis mums teko šiame rašte susitikti. Nuo išžiūrėtų šiame skyriuje kontrabandinės quasi - imperatyvinio mandato formos ir nuo fakultatyvinio programinio imperatyvinio mandato, o taipogi nuo Čekoslovakų imperatyvinio mandato institucijos, taikomos proporciniam įvairių socialinių veiksnių atstovavimui, ji skiriasi savo aiškiu ir grynu demokratiniu pobūdžiu, kuris tebežino vieną univer-

salų valstybės ir visos jos valdžios šeimininką - suvereną, kuriam vienam tepriklauso tiek valdžios iniciatyva, tiek sprendimas, — tai teritorinė valstybės tauta, kurios vieninteliu universaliu teisiniu reprezentantu, tebeveikiančiu suvereno vardu, - tebesąs piliečių - rinkikų „corpus“ arba jų visuma — teisinė tauta. Jokių rinkimų komitetų, jokių organizuotų piliečių grupių, jokių politinių partijų, kurios tarpininkautų tarp atstovaujamos tautos, eventualiai tarp atstovaujamųjų grupių, ir atstovų, ir kurios kuriuo nors būdu tvarkytų šią atstovybę ir kištųsi savo imperatyvais į atstovų mandatą, šioje konstrukcijoje neturima omeny. Taipogi niekas čion nepavedama teismui, nes kai pats suverenas reiškia savo valią, tai teismui nieko veikti nebelieka.

Ji taipogi nėra panaši į Amerikos „recall'ą“ arba į peticinį imperatyvinį mandatą Cornudet'o sumanyme, kur atstovų mandatų sprendėjais yra atskiri tam tikrų rinkimų apygardų arba apylinkių vienetai, vadinasi — teisinės tautos dalelės, nei į sovietų atstovų arba Vokiečių buv. Bundesrat'o ir dabartinio Reichsrat'o narių imperatyvinius mandatus, kuriais atskiri atstovaujamieji veiksniai turi galios į „savo“ atstovus.

Čion mandato konstrukcija yra demokratiškiausia. Jokia tautos (teisinės tautos) dalis (grupė) neturinti teisės į atstovybę kuri tebėsanti tautos atstovybė. Bet už tai šios teisės — šios galios — turinti visa tauta (teisinė tauta) en bloc, kaipo vienetas (piliečių - rinkikų „corpus“). Iš kitos pusės — tautos atstovybę sudarą ne atskiri įvairių rinkimų apygardų renkamieji atstovai, bet išrinktasis parlamentas en bloc, atstovų „corpus“ (plg. demokratinio parlamento mandato Duguit'o interpretaciją — ž. šio rašto VI skyriaus 19 skyrelį). Tad viso parlamento en bloc mandato imperatyvo šeimininke esanti visa teisinė tauta en bloc. Niekas kitas negalįs savintis šios galios į parlamento mandatą, bet ir joks atskiras parlamento narys nesąs „savo“ kuriuo nors ypatingu „mandatu“ jungiamas su kuria nors grupe, partija, komitetu, apygarda ir negalįs kam nors atsakyti.

Kaipgi teisinė tauta vykdysianti savo galią į parlamento mandatą? O gi ji galėsianti mandatą atsiimti parlamentą paleidus.

Šveicarijoje ši aiški demokratinė išvada — parlamento paleidimas liaudies nutarimu — niekam neatrodo baisi arba nepaprasta, nes tai yra šalis, kurioje yra užsilikusios giliausios tiesioginio betarpiško demokratinio valdymosi tradicijos. Visa eilė smulkesnių kantonų ištisus amžius tvarkėsi visuotiniais piliečių susirinkimais, sudarydama t. vad. „Landsgemeinde“ typo valdžios arba valdymosi režimą, vieną seniausiųjų, tęsiamų nuo Tacito aprašytos senosios Germanų genčių „civitatis“ konstitucijos laikų (ž. Esmein — „Cours élementaire d'histoire du Droit français,“ 8 laida, 38 pusl.) Dauguma šių kantonų mūsų laikais jau atsisakė nuo betarpiško tiesioginio valdymosi, bet ir iki šiol keturi kantonai te-

belaikosi „Landsgemeinde“ režimo. Kai kuriuose kituose kantonuose tiesioginis valdymas reiškėsi kitokiomis formomis, bet vis delto valdymas nebuvo reprezentacinis: vienur centro valdžios nutarimai buvo reikalingi komunų ratifikacijos („ad referendum“), kitur konstitucinė kantonų konstrukcija buvo panaši į tarpkomunalinį kongresinį bendravimą, o net ir pati Šveicarijos federacija turėjo seniau kongresinio pobūdžio, būdama labiau panaši į anarchinį suvereninių kantonų tarpusavų bendravimą, remiamą solidarumo pajautimu, negu į drausmingą valstybinę federaciją, sudarytą centro valdžios veiksniu (ž. Esmein — „Eléments de Droit Constitutionnel I t. 429 — 432 pusl.). Ir šiandien tiesioginio ir pusiau tiesioginio valdymo konstitucinės institucijos yra plačiausiai išvystytos kaip tik Šveicarijoje, o iš ten jos pereina ir į kitas valstybes.

Šveicarijos imperatyvinio mandato institucija — parlamento paleidimas tautos nutarimu — funkcionuoja šitaip. Tam tikras piliečių skaičius gali iškelti parlamento paleidimo iniciatyvą. Kada tai yra iškelta, sprendimas pavedamas visuotinam piliečių - rinkikų balsavimui (referendumo tvarka) ir jeigu dauguma pasisako už paleidimą — parlamento mandatas tuojau nustoja galios ir vyksta nauji parlamento rinkimai.

Šį įdomi ir gryniausia demokratinė imperatyvinio mandato institucija yra įvesta tiktai kai kuriuose Šveicarijos kantonuose (žymiausias kantonas, kuriame ji veikia, yra Berno kantonas). Federaciniam Šveicarijos parlamentui ji—bent ikišiol—nėra taikoma (1872 m. buvo iškeltas sumanymas įvesti ją ir į Federacijos konstituciją, būtent—pritaikinti ją Tautos Tarybos mandatui, bet pasiulymas tapo atmestas (Esmein-op. cit., I t. 452 — 453 pusl.).

Parlamento paleidimą ir respublikos prezidento pašalinimą tautos nutarimu mes užtinkame taipogi dviejose naujose konstitucijose (Vokietijos ir Latvijos konstitucijose): bet ten ši įdomi institucija kitaip yra sudaryta ir turi kitokio pabūdžio, negu mūsų čion išžiurėta Šveicarijos kantonų parlamento paleidimas. Ji veikia šiose dviejose valstybėse šiaip: a. Latvijoje (konstitucijos 48 ir 50 str.) parlamento paleidimo iniciatyva priklauso ne tautai, o prezidentui, kuris gali pavesti referendumui klausimą apie seimo paleidimą; tokiu būdu tautai tepriklauso paleidimo sankcija; kadangi, kaip mes jau esame sakę 1 (ž. šio rašto VI skyriaus ir 20 skyrelius), — mandatas tebėra imperatyvinis tikrąja prasme tada, kai atstovaujamas gali savo iniciatyva ir nuožiura taikinti atstovui savo kontrolės sankcijas (atimti mandatą, pašalinti atstovą), o čion Latvijos tauta savo iniciatyva to padaryti negali, tai mes šios institucijos nelaikome imperatyviniu mandatu. Referendumas, kuriuo Latvijoje sprendžiamas parlamento paleidimo klausimas—turi žymių tautos arbitražo tarp dviejų pagrindinių paritetinių įsteigtosios val džios organų—seimo ir respublikos prezidento, nes prezidento pasiūlymu seimo paleidimo atmetimas sudaro sprendimą apie prezidento

pašalinimą; b. visai analogiška šiai institucijai yra toji, kuri veikia Vokietijoje (konstitucijos 43 str.) su tuo tiktai skirtumu, kad ten ne prezidento yra keliamas parlamento (Reichstago) paleidimo pasiūlymas, bet Reichstago keliamas respublikos prezidento pašalinimo pasiūlymas, kurį sprendžia referendumu tauta, ir jeigu pasiulymas būtų atmestas, tai jo atmetimas savaime sudaro Reichstago paleidimo sprendimą. Tad ir čion tebėra tautos arbitražo referendumas, bet ne imperatyvinis prezidento arba Reichstago mandatas tikrąja prasme.



XVI Užbaiga.

Šiuo aš baigiu šį mano darbą. Jis gal ne visai atatinka tam, ko būtų galima iš jo laukti ir ko būtų teisinga reikalauti, sprendžiant apie jį iš jo bendro pavadinimo - nes, iš tikrųjų, tai nėra pilna ir užbaigta, pirminiais mokslo šaltiniais paremta konstitucinės atstovavimo problemos monografija, o vietomis knyga yra labiau panaši į konstitucinės teisės eskizus įvairiais ypatingais klausimais, neturinčiais tikslaus ryšio su pagrindine atstovavimo — reprezentacijos ir mandato — problema, — bet aš ją vis delto leidžiu, atsiprašydamas už darbo atlikimo, o gal vietomis ir sistemos, netobulumus. Aš ją leidžiu, nes aš manau, kad Lietuvių teisės mokslo literaturoje, kuri del mums visiems žinomų priežasčių nėra ir negalėjo būti turtinga, ji užkimš gal ne vieną spragą ir bus naudinga ypač mūsų teisininkų jaunuomenei, iš kurios yra laukiama svarbaus visuomenės ir teisės darbo Lietuvoje. Aš pavedu ją mūsų jaunam Universitetui, kurio prieglobstyj mes visi—tiek studentai, tiek profesoriai — giliname ir stipriname mūsų žinias ir šiąja prasme mokinamės, aš pavedu ją taipogi mano profesūros kolegoms Teisių Fakultete ir visai teisininkų studentijai, kuri labiau už bet kurią kitą studentiją pasaulyje yra nuskriausta mokslo priemonėmis — knygomis savąja kalba.

Kaunas, 1926. II. 9.



Turinio rodyklė

VII. Antroji demokratinės teorijos srovė.

Pusl.

X. Socialinių kvalifikacijų sistema.

XI. Kurijų sistema.

XII. Organizuotų socialinių veiksnių atstovavimo sistema.

Pusl.

XIV. Nacionalizmas.

XV. Keli demokratinio imperatyvinio mandato pavyzdžiai.



L. U. Teisių Fakulteto leidiniai.

1. *Gareis*, v Karl. **Teisės enciklopedija ir metodologija.** Vertė stud. Petras Juknevičius ir Jonas Montvila. Su prof. P. Leono prakalba. 1924 m., 65 pusl. Kaina . 4 lt.
2. Prof. *Petras Leonas*. **Teisės enciklopedijos paskaitos.** Kaunas, 1924 m., 189 p. Kaina . . . . 10 „
3. Prof. *Vl. Mačys*. **Civilinio proceso paskaitos.** 1924 m., 448 pusl. Kaina . . . . 20 „
4. Doc. *A. Moravskis*. **Lietuvos finansai.** I Mokslas apie valstybės išlaidas ryšy su Lietuvos biudžeto formavimosi ir vystymusi 1925 m., 136 p. Kaina . . 8 „
5. *V. Stankevičius*. **Baudžiamoji Teisė.** Paskaitos. 1925 m., 292 pusl. Kaina . . . . 15 „
6. Prof. *M. Tugan—Baranovskis*. **Politiškosios ekonomijos pagrindai.** Vertė Doc. *P. Šalčius*. 1923 m. 329 pusl. Kaina . . . . 10,50 „
7. **L. U. Teisių Fakulteto Darbai.** 1924 m. I. Tomas. Turinys: 1) Prof. *P. Leonas* — Kolektivizmo pradas Lietuvos civilinės teisės novelose; 2) *Vl. Mačys* — Socialinis Teisių mokslo tikslas ir mūsų žemės reformos įstatymas; 3) *A. Rimka* — Lietuvos visuomenės ūkio bruožai ligi Liublino unijos metų; 4) Doc. *P. Šalčius*—Kooperatyvų įstatymai; 5) Kritika ir bibliografija; 6) Teisių Fakulteto apyskaita 1922/24 mokslo metams. 232 pusl. Kaina . . . . 12 „
8. **L. U. Teisių Fakulteto Darbai.** 1925 m. II Tomas:
   1 knygos: prof. *M. Roemeris*. **Trečiasis tarptautinis sociologijos kongresas Romoje.** 1 — 14 pp. . . . 2 „
   2 knygos: Prof. *P. Leonas*. **Del vieno įstatymų aiškinimo.** 15 — 22 pp. . . . . 1 „
   3 knygos: *A. Rimka*. **Lietuvos prekybos santykiai ligi unijos su Lenkais.** 23 — 86 pp. . . . . 5 „
9. **L. U. Teisių Fakulteto Darbai.** III. Tomas: 1 knygos: Prof. *M. Roemeris*. **Reprezentacija ir mandatas** . . 20 „
10. Doc. *A. Moravskis*. **Lietuvos Finansai.** II. Kaina . 8 „
11. Prof. *N. Pokrovskis*. **Finansų mokslo pagrindai.**